سعيد حوى

الأساس في التفسير

EL-ESÂS FÎ'T-TEFSÎR

SAİD HAVVA

ŞAMİL YAYINEVİ

35- FÂTIR SÛRESİ

Mushaftaki sıralamasına göre 35. sûredir.
Mesânî Kısmının Birinci sûreler grubunun yedinci sûresidir.
45 âyettir.
Mekke'de inmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
Hamd Allah'a mahsustur.
Salât ve Selâm Allah'ın Rasûlüne, aile halkına ve ashâbına olsun.
Rabbimiz, bizden kabul buyur.
Çünkü Sen her şeyi işitensin, her şeyi bilensin.

FÂTIR SÛRESİ VE EKSENİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Dikkat edilecek olursa Fâtır sûresinde şu mukaddime yer almaktadır:

"Hamd O Allah'a mahsustur ki, gökleri ve yeri yaratmış, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılmıştır. Yaratmada dilediği kadar fazlalaştırır. Muhakkak ki Allah her şeye Kâdir'dir. Allah'ın insanlar için açtığı rahmetini tutacak yoktur. Tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur. O Azîz'-dir, Hakîm'dir." (*âyet 1-2*) Bundan sonra: **"Ey insanlar..."** buyruğu ile başlayan bir nidâ gelmektedir. Bu nidâ sûrede üç defa tekrarlanmaktadır.

Sûre, bir mukaddime ile her biri **"Ey insanlar..."** buyruğu ile başlayan üç kesimden meydana geliyor gibidir. Birinci kesimdeki ilk âyet-i kerime olan: **"Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Allah'tan başka gökten ve yerden sizi rızıklandıran bir yaratıcı var mıdır? O'ndan başka ilâh yoktur. Nasıl da döndürülüyorsunuz."** (*âyet 3*) buyruğundan, sûrenin ekseninin önceden de belirttiğimiz gibi, En'âm sûresinin eksenini teşkil eden âyetlerin ikincisi olduğunu idrâk etmekteyiz. Sözkonusu bu âyet-i kerime ise: **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O herşeyi hakkıyla bilendir."** (*el-Bakara, 2/29*) buyruğudur.

Hatta bunu: **"Hamd O Allah'a mahsustur ki, gökleri ve yeri yaratmış..."** diye başlayan sûrenin mukaddimesinden dahi idrâk edebilmekteyiz.

Bakara sûresinde sözkonusu âyet-i kerimeden sonra **"Hani Rabbin meleklere: Yeryüzünde bir halife yaratacağım, demişti de..."** (*el-Bakara, 2/30*) buyruğu ile, meleklerden ve insanın yeryüzünde halifelik makamına getirilişinden sözedildiği gibi; bu sûrenin mukaddimesinde de meleklerden sözedildiğini görmekteyiz: **"Melekleri... kanatlı elçiler kılmıştır."** (*âyet 1*) Aynı şekilde Sûre, halifeliğe getirme konusundan da sözetmektedir: **"Sizi yeryüzünde halifeler kılmış olan O'dur."** (*âyet 39*) En'âm sûresinde yüce Allah'ın şu buyruğunda sözkonusu edilen husus da budur: **"Sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve size verdiği şeylerle imtihan etmek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur."** (*el-En'âm, 6/165*)

Bundan önce de söylediğimiz gibi, Sebe' ve Fâtır sûreleri arasında ileri derecede bir içiçelik vardır. Çünkü hem Sebe', hem Fâtır sûrelerinin eksenini teşkil eden En'âm sûresinde açıklaması yapılan iki âyet-i kerimede ele-

alınan hususlar da birbiriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Çünkü: "**Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan... O'dur.**" (*el-Bakara, 2/29*) buyruğu yüce Allah'ın: "**Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti...**" (*el-Bakara, 2/28*) buyruğundan sonra gelmektedir. İşte bundan dolayı birinci âyet-i kerimenin akislerini Fâtır sûresinde görmekteyiz. En'âm sûresi bu iki âyet-i kerimenin muhtevâsına dair açıklamalar getirdiğinden, Sebe' sûresi de yüce Allah'ın şükre lâyık olduğunu açıklayıp beyân ettiğinden, Fâtır sûresi de amelî şükür yoluna dair açıklamalar getirmekte ve bunun sınırlarını tesbit etmektedir.

Fâtır sûresi iki âyetten ibaret olan bir Mukaddime ile yine iki âyetten ibaret olan Birinci kesimden, ondan sonra 14. âyetin sonuna kadar devam eden İkinci kesimden ve arkasından da sûrenin sonuna, yani 45. âyetin sonuna kadar devam eden Üçüncü bir kesimden meydana gelmektedir. Kesimler ile mukaddime, sûre ile eksen arasındaki ilişkinin en mükemmel ve eksiksiz bir şekilde olduğunu göreceğiz. Bilindiği gibi Bakara sûresinde ekseni teşkil eden iki âyet-i kerime, sûrenin baş tarafında işaret edilen takvâya giden yol demek olan Allah'ı tanımak ve Allah'a ibâdet konularından sonra yer almaktadır. İşte bunun etkisi Fâtır sûresinde gayet açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bir Nakil

Âlûsî'nin Fâtır Sûresini Takdimi:

Âlûsî, Fâtır sûresini takdim ederken şunları söylemektedir:

"Bu sûreye el-Melâike sûresi de denilmektedir. İbn Abbâs, Katâde ve başkalarından rivâyet edildiğine göre Mekke'de inmiştir. Mecmau'l-Beyân'da şöyle denilmektedir: el-Hasen dedi ki: Bu sûre Mekke'de inmiştir, ancak şu iki âyet müstesnâdır: Birisi: "**Şüphesiz ki Allah'ın kitabını okuyanlar...**" (*âyet 29*) buyruğudur. Diğeri ise: "**Sonra... kitabı miras verdik.**" (*âyet 32*) buyruğudur. Âyet sayısı, son Medenî mushafta 46, diğerlerinde ise 45 dir.

el-Bahr'da belirtildiğine göre kendisinden önceki sûre ile ilişki yönü şöyledir: Azîz ve Celîl olan Allah bundan önceki sûrenin sonlarında mü'minlerin düşmanı olan müşriklerin helâk edilmesinden ve onların azaba uğratılmalarından sözettikten sonra, yüce Allah'ın; "**Ve zulmeden toplulukların ardı arkası kesildi. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.**" (*el-En'âm, 6/45*) buyruğunda da sözkonusu edildiği üzere, mü'minlerin yüce Allah'a hamd ve şükretmeleri gerekmektedir. Ayrıca buna her iki sûrenin de "hamd" ile başlamaları ve uzunluk itibariyle birbirlerine yakın olmalarını ve benzeri hususları da eklemek gerekir."

FÂTIR SÛRESİNİN MUKADDİMESİ (1-2)

Mukaddime, Besmele ile iki âyet-i kerimeden meydana gelmektedir:

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hamd O Allah'a mahsustur ki, gökleri ve yeri yaratmış; melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılmıştır. Yaratmada dilediği kadar fazlalaştırır. Muhakkak ki Allah her şeye Kâdir'dir.

2- Allah'ın insanlar için açtığı bir rahmeti tutacak yoktur; tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur. O Azîz'dir, Hakîm'dir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُولٓي
اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ① مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا
يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

MUKADDİMENİN TEFSÎRİ (1-2)

Gökleri, Yeri Yaratan ve Melekleri Kanatlı Kılan Allah'tır (Âyet 1):

"Hamd, O Allah'a mahsustur ki..." Nesefî şöyle demektedir: "Yüce Allah kullarına, kendisine hamdetmelerini ve kendisini tazim etmelerini öğretmek maksadı ile kendi zâtını hamdetmektedir."

"Gökleri ve yeri yaratmış" onları yoktan varetmiş; **"melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılmıştır."** Yani meleklerden kimisinin ikişer, kimisinin üçer, kimisinin dörder kanadı vardır. O, bu melekleri kendisiyle peygamberleri arasında elçi kılmıştır. İbn Kesîr şöyle demektedir:

"Kimi meleklerin burada belirtilen sayıdan da daha fazla kanatları vardır. Nitekim hadis-i şerifte belirtildiğine göre Rasûlullah (s.a) Cebrâil (a.s)'i İsrâ gecesinde altıyüz kanatlı olarak görmüştür. Her iki kanat arasındaki mesafe doğu ile batı arası kadardır. İşte bundan dolayı yüce Allah': **"Yaratmada dilediği kadar fazlalaştırır."** diye buyurmuştur. es-Süddî der ki: O kanat ve yaratılışta dilediğini artırır, demektir."

Nesefî de der ki: "O kanatların yaratılmasında ve başka şeylerde dilediğini artırır. Bu yaratmadaki artırma ile ilgili olarak şöyle de denilmiştir: Bu güzel yüz, güzel ses, güzel saç, güzel kısmet ve güzel gözlerdir." Ancak âyet-i kerime mutlaktır. Yaratmadaki her türlü fazlalığı kapsar. Boy uzunluğu, mutedil bir suret, azanın eksiksizliği, güç ve kuvvet, iyi bir akıl, keskin bir görüş, akıcı ve güzel bir üslûp, mü'minlerin kalplerinde sevgi ve buna benzer şeyleri kapsar.

Allah'ın Rahmeti Sonsuzdur (Âyet 2):

"Muhakkak ki Allah her şeye Kâdir'dir. Allah'ın insanlar için" rızık, yağmur, sağlık ve buna benzer **"açtığı bir rahmeti tutacak yoktur."** Kimse onu tutup alıkoymaya kadir değildir. **"Tuttuğunu"** engelleyip alıkoyduğunu **"da ardından gönderecek yoktur."** O'nun bunu tutmasından sonra bunu kimse serbest bırakamaz. **"O"** bırakmaya da tutmaya da gücü yeten mutlak galib olan **"Azîz'dir"**; hikmet gereğince tutup gönderen, hikmeti sonsuz **"Hakîm'dir."** İbn Kesîr âyet-i kerime hakkında şöyle demektedir: "Burada yüce Allah şunu bildirmektedir: O'nun dilediği olur, dilemediği olmaz. O'nun verdiğini engelleyecek yoktur. Engellediğini de hiç kimse veremez."

Bir Nakil

Seyyid Kutub'un 2. Âyeti Açıklaması:

Yüce Allah'ın: **"Allah'ın insanlar için açtığı bir rahmeti tutacak yoktur. Tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur. O Azîz'dir, Hakîm'dir."** (*âyet 2*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Sûrenin bu ikinci âyet-i kerimesinde, birinci âyet-i kerimesinin sonunda dile getirilen yüce Allah'ın kurdret tablolarından bir tablo canlandırılmaktadır. Bu tablo insan kalbinde yer etti mi, artık onun bütün düşünce, duygu, yöneliş ve değerlerinde ve hatta bütünüyle bu hayatın kendisinin kıymetinde eksiksiz bir değişim gerçekleşir.

Göklerde ve yerde güce benzer her şeyden yana ümidini keser, Allah'ın gücü ile bağlantılı hale getirir. Göklerde ve yerde rahmet edebileceği sanılan her şeyden ümidini keser, Allah'ın rahmetine onu bağlar. Göklerde ve yerde önündeki bütün kapıları kapatır ve karşısında sadece Allah'ın kapısını açar. Göklerde ve yerde bütün yolları yüzüne tıkar ve Allah'a giden yolu önüne açar.

Allah'ın rahmeti saymakla bitirilemeyecek tecellilerde müşahhas ifadesini bulur. İnsan bizzat kendisinde, yaratılışında ve bilinen şeylerle üstün kılınışında, çevresinde üstünden ve altından kendisine müsahhar kılınan şeylerde, bildiği ve bilmediği, kendisine verilen sayılamayacak kadar çok nimetlerde, sadece bunları takib etmekten dahi âciz kalır.

Allah'ın rahmeti insana bağışlanan şeylerde nasıl müşahhaslaşıyor ise, ona verilmeyip ondan alıkonulan şeylerde de müşahhas ifadesini bulmaktadır. Yüce Allah'ın kendisine görmeyi müyesser kıldığı kimseler, Allah'ın rahmetini her şeyde, her konumda, her yerde... bulurlar. Kendi nefsinde, duygularında, çevresinde, nerde ve nasıl bulunursa bulunsun, o bu rahmeti görür. İnsanların mahrumiyet diye saydıkları her şeyden mahrum kalsa dahi... Ancak, Allah'ın, kendilerinden rahmetini esirgediği kimseler, -isterse insan-

ların, elde edilmesini varlığın ve hoşnutluğun alâmeti olarak saydığı her şeye sahip olsunlar- her şeyde, her konumda ve her durumda, her yerde bundan mahrum kalırlar.

Vermekle birlikte, rahmetini esirgediği ne kadar nimet varsa, mutlaka sonunda bizatihi o nimet, bir azab olur. Allah'ın rahmetinin kuşattığı ne kadar mihnet ve sıkıntı varsa nihayette bu, bizatihi bir nimet olur... İnsan, Allah'ın rahmeti ile beraber dikenler üzerinde yatacak olursa, o dikenler onun için çok rahat bir yatak oluverir. Eğer bu rahmet kendisinden esirgenmiş ise, ipekler üzerinde yatsa bile onlar, onun için dayanılmaz dikenler olur. İnsan Allah'ın rahmeti sayesinde en zorlu ve sıkıntılı işlerle karşı karşıya kalacak olsa, bu işlerin rahat ve kolaylık olduğunu görür. Eğer Allah'ın rahmeti ondan uzaksa, en kolay işlerle uğraştığı zaman bile bu işler ona çok ağır ve çok zor gelir. Allah'ın rahmeti ile birlikte insan, korkulu işlere dalar da bunların güvenlik ve esenlikten ibaret olduğunu görür. Fakat bu rahmetten uzak olarak en geniş ve rahat yolları aşmak istediği zaman, bu yolların tehlike dolu ve kendisini yokolmaya dağru götürdüklerini görür.

Allah'ın rahmeti ile birlikte darlık olmaz. Darlık sadece ve sadece bu rahmetin alıkonulması halinde sözkonusudur. Kişi zindanların karanlıklarında yahut işkenceler cehenneminde veya helâkin yollarında bulunsa dahi, onun için darlık olmaz. Eğer bu rahmet kendisinden esirgenmişse insan, nimetin kucağında, bolluğun mer'alarında yayılsa dahi onun için, genişlik sözkonusu değildir. Allah'ın rahmeti sayesinde ruhun derinliklerinden mutluluğun, rızanın, huzurun pınarları kaynar. Allah'ın rahmeti esirgendiği takdirde ise huzursuzluğun, yorgunluğun, didinmenin, sıkıntı ve bunalımların akrepleri dörtbir yanını kuşatır.

Sadece bu kapı açılsın, bunun dışındaki bütün kapılar kilitlensin; pencereler kapansın, bütün yollar tıkansın... senin için önemli değildir. Çünkü bu kapının açılması kurtuluş demektir, genişlik demektir, rahat demektir, kolaylık demektir... Sadece bu kapı kapanır ve geri kalan bütün kapılar açılacak olsa, hiç faydası olmaz. Ne olursa olsun, hepsi şiddettir, huzursuzluktur, bunalımdır. Bu derya açılırsa arkasından rızık daralsın, mesken daralsın, hayat ağırlaşsın, yattığın yer diken dahi olsun, hiç önemi yoktur. Rahat, genişlik, huzur ve mutluluk işte odur... ve şayet bu taşkın derya alıkonulacak olursa, arkasından da rızık taşsa ve her şey sana yönelse, hiç bir faydası yoktur. Çünkü karşı karşıya kalacağın darlıktır, sıkıntıdır, bedbahtlıktır, belâdır.

Servet, evlât, sağlık, güç, makam, otorite... Allah bütün bunlardan eğer rahmetini alıkoymuşsa, bütün bunların hepsi huzursuzluğun, yorgunluğun, uğursuzluğun ve didinip durmanın kaynağını teşkil ederler. Eğer Allah rahmetinin kapılarını açacak olursa, o takdirde bunlar rahat, mutluluk ve huzur olurlar.

Rahmetiyle birlikte Allah rızkı da yayacak olursa, işte güzel bir fayda ve genişlik buna derler. İşte bu, dünya hayatında bir rahatlık, âhiret için de bir azık olur. Fakat Allah rahmetini esirgeyecek olursa, o takdirde bu geniş rızık husursuzluğun kaynağını teşkil eder. Kinin, buğzun kaynağı olur. Bazan cimrilik yahut hastalıkla, rızıkla birlikte bir de muhrumiyet olur. Bazan da rızıkla birlikte israf yahut gelişigüzel telef sözkonusu olur.

Yüce Allah'ın rahmetiyle birlikte zürriyeti bağışladığı da olur. O vakit bu, dünya hayatında bir zinet, sevinç ve lezzetin kaynağı olur. Âhirette de Allah'ı zikreden salih bir halef bırakmak suretiyle kat kat ecir kazanmaya sebep olur. Şayet Allah rahmetini esirgeyecek olursa, bu sefer zürriyet bir belâ, bir uğursuzluk, bir sıkıntı, bir bedbahtlık, gecenin uykusuzluğu, gündüzün de yorgunluğu olur.

Allah kimi zaman rahmeti ile birlikte sağlık ve kuvveti de bağışlar. O vakit bu bir nimet ve hoş bir hayat olur. Hayattan zevk alınır. Eğer nimetini esirgeyecek olursa, bu sefer sağlık ve nimet, yüce Allah'ın sağlıklı ve kuvvetli kimseye musallat ettiği bir belâ olur. Sağlığını ve kuvvetini, bedenini paramparça eden, ruhunu bozan şeylerde tüketir, hesap günü için de kötü bir azab biriktirmiş olur.

Şanı yüce Allah kimi zaman rahmeti ile birlikte makam ve mevki verir. O vakit bu, ıslâh için bir araç, güvenlik için bir kaynak, güzel işlerde bulunmak suretiyle hoş ve sâlih olan amelleri âhirete biriktirmek için de bir vesile olur. Şayet Allah rahmetini esirgeyecek olursa makam, mevki ve otoritenin güç kaynağı olmalarına rağmen; huzursuzluk kaynağı, tuğyânın kaynağı ve bunlar vasıtasıyla haksızlık kaynağı olurlar. Bunlara sahip olana karşı kinleri, garezleri harekete getirirler. Bunlara sahip olan kimse böyle bir durumda rahat bulamaz, makam ve mevkiden hiç bir fayda göremez, zevk alamaz. Üstelik bunlar sebebiyle de âhireti için, oldukça büyük bir cehennemlik birikim bırakır gider.

Pek çok ilim, uzun bir ömür, hoş ve güzel bir yaşayış... Bütün bunlar bir durumdan bir duruma değişip duran şeylerdir... Allah'ın rahmetini tutması ve bırakması ile değişen şeylerdir... Az bir bilgi, kimi zaman çok ürün ve fayda sağlayabilir. Az bir ömrü Allah çok bereketli kılabilir. Az bir serveti yüce Allah mutluluğun kaynağı kılabilir.

Bütün durumlarda, konumlarda ve her halde cemaatler, bireyler; ümmetler ve fertler gibidirler... Onları da bu örneklere kıyaslamak zor bir iş değildir.

Allah'ın rahmetini hissetmek de Allah'ın rahmetindendir. Allah'ın rahmeti seni kuşatır, dörtbir yanını kaplar, senin üzerine sağnak sağnak yağarken asıl rahmet senin bu rahmetin varlığını farketmendir. Ve bunun vasıtası

ile Allah'tan bir şeyler ummak, buna gözünü dikmek de rahmetin kendisidir. Allah'ın rahmetine duyduğun güven, her hususta o rahmeti bekleyip ummak, rahmetin kendisidir. Bu rahmeti görememek yahut bundan ümit kesmek veya bundan yana şüpheye düşmek, azabın kendisidir: **"Çünkü Allah'ın rahmetinden kâfirler topluluğundan başkası ümid kesmez."** (*Yûsuf, 12/87*)

Herhangi bir yer veya herhangi bir durumda bu rahmet, isteyen kimseden esirgenmez. İbrâhim (a.s) onu ateşte buldu. Yûsuf (a.s) bu rahmeti kuyuda bulduğu gibi, hapiste de buldu. Yûnus (a.s) bu rahmeti üç karanlık içerisinde balığın karnında buldu. Mûsâ (a.s) bu rahmeti her türlü güçten, korumadan soyutlanmış küçücük bir yavru iken bulduğu gibi, kendisini gözetleyip duran araştırıp duran Fir'avn'ın sarayında buldu. Ashab-ı Kehf bu rahmeti saraylarda, köşklerde yitirdiklerinde mağarada buldular. O bakımdan birbirlerine şöyle demişlerdi: **"O halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetinden genişlik versin."** (*el-Kehf, 18/16*) Bu rahmeti Rasûlullah (s.a) ve beraberindeki arkadaşı, Kureyş arkalarından onları izleyip takib ettiği bir sırada mağarada bulmuştu... Bu rahmetin dışındaki her şeyden ümidini kesip her bir güçten ve rahmet eder sanılan her şeyden yana ümidini kesip, bütün kapıları bir tarafa bırakıp, sadece Allah'ın kapısına yönelerek bu rahmete sığınan herkes bu rahmeti bulmuştur.

Diğer taraftan Allah rahmetinin kapılarını açtı mı hiç kimse bunları tutamaz. Bunları tutacak olursa da kimse bırakamaz. O halde ne kimseden korkulur, ne kimseden bir şey umulur. Ne bir şeyden korkulur ve bir şeyden bir şey beklenir. Herhangi bir fırsatın kaybedilmesinden korkulmaması gerektiği gibi, herhangi bir vesilenin varlığı ile birlikte de bir şey beklemek sözkonusu olmamalıdır. Çünkü her şey yüce Allah'ın meşîetine bağlıdır. Allah'ın açtığını kimse tutamaz, Allah'ın tuttuğunu da kimse bırakamaz. İş doğrudan doğruya Allah'a aittir... **"O Azîz'dir, Hakîm'dir."** O her şeye Kâdir'dir. Bırakmasına veya tutmasına hiç kimse karşı çıkamaz. Bırakmanın ve tutmanın ötesinde, gizli bulunan bir hikmete uygun olarak bırakır ve alıkoyar.

"Allah'ın insanlar için açtığı bir rahmeti tutacak yoktur." İnsanlar ile Allah'ın rahmeti arasında sadece insanların doğrudan doğruya bu rahmeti O'ndan istemeleri vardır. Aracısız, vesilesiz olarak. İtaat, umut, güven ve teslimiyet içerisinde O'na yönelerek.

"Tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur..." Yarattıklarından hiç bir kimseden umut yok, yarattıklarından hiç bir kimseden korkmak yok. Allah'ın rahmetinden alıkoyduğunu hiç bir kimse gönderemez.

Bu âyet-i kerimenin insan ruhunda yerleştirdiği huzur ne büyüktür! Sükûn ne büyüktür! Bu âyet-i kerimenin insanın ruhundaki düşünce, duygu, değer ve ölçülerine getirdiği açıklık ne büyüktür?

Bir tek âyet, hayata yepyeni bir tablo çizmekte, duyguda bu hayat için değişmez değerler, sarsılmaz, eğilip bükülmez ve hiç bir etkenden etkilenmez ölçüler ortaya koyuvermektedir. Bu etkenler ister gitsin, ister gelsin, ister büyük ister küçük olsun, ister değerli ister basit olsun, kaynağı ister insanlar ister olaylar, isterse eşya olsun, hiç bir etki yapamazlar.

Bir tek tablo! Eğer bir insanın kalbinde bu tablo yerleşecek olursa olaylara, eşyaya, kişiye, güçlere, değerlere ve itibara karşı dağ gibi sapasağlam yerinde durur. İsterse ona karşı bütün insanlar ve cinler birleşsin. Çünkü bunlar, tuttu mu Allah'ın rahmetini açamazlar. Açtı mı da onu asla tutamazlar... **"O Azîz'dir, Hakîm'dir,"** Çünkü..."

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Fâtır Kelimesinin Mânası (Âyet 1):

1- Yüce Allah'ın: **"Hamd O Allah'a mahsustur ki, gökleri ve yeri yaratmış..."** (*âyet 1*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr, Süfyân es-Sevrî'nin İbn Abbâs (r.a)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Ben **"Gökleri ve yeri yaratmış"** buyruğunda yer alan **"Fâtır"** kelimesinin ne manaya geldiğini bir kuyu hakkında anlaşmazlığlı bulunan iki bedevî bana gelinceye kadar bilmiyordum. Onlardan birisi arkadaşına: "O kuyuyu (Fâtır kökünden gelen (فَطَرْتُهَا) kelimesini kullanarak) ilk olarak ben açtım, dedi. İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: **"Gökleri ve yeri yaratmış"** yani gökleri ve yeri daha önce yokken sonradan varetmiş demektir."

Allah'ın Yaratmada Fazlalaştırması (Âyet 1):

2- Yüce Allah'ın: **"Yaratmada dilediği kadar fazlalaştırır."** (*âyet 1*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir: "ez-Zührî ile İbn Cüreyc yüce Allah'ın: **"Yaratmada dilediği kadar fazlalaştırır."** buyruğundan kasıt ses güzelliğidir. Bunu es-Süddî ve Buhârî, ez-Zührî'den el-Edeb (ul-Müfred)'de, İbn Ebî Hâtim de Tefsîrinde rivâyet etmiştir. Şâz (istisnâî) bir kıraatte (يزيد فى الحلق) ifadesi, "boğazda... artırır" anlamına gelecek şekilde (الحلق) şeklinde hı harfi noktasız olarak (hâ) okunmuştur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

3- Yüce Allah'ın: **"Allah'ın insanlar için açtığı bir rahmeti tutacak yoktur; tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur."** (*âyet 2*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İmâm Ahmed rivâyet ediyor... Muğîre b. Şu'be'nin azadlı kölesi Verrâd dedi ki: Muâviye, Muğîre b. Şu'be'ye şunu yazdı. Bana Rasûlullah (s.a)tan dinlediğin bir şey yaz. Muğîre beni çağırdı, ben de ona şu dediklerimi yazdım: Rasûlullah (s.a)'ı namazı bitirdikten sonra şunları söylerken dinledim:

لا اله الا الله وَحْدَهُ لاشَرِيك له، له الْمُلْكُ وله الْحَمْدُ وهو على كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اللهم لاَمَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَيَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

"Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur. Bir ve tektir, ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, O her şeye kâdir olandır. Allah'ım; Senin verdiğini engelleyecek, engellediğini verecek yoktur. Varlıklıya varlığının Sana karşı bir faydası olmaz." Yine ben onun kîl-ü kâl'den, çok soru sormaktan, malı zayi etmekten, kız çocukları diri diri gömmekten, annelere karşı gelmekten, dedikodudan nehyettiğini dinledim.

İmam Mâlik (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) dedi ki: Ebû Hureyre yağmur yağdığında şöyle derdi:. Bize fetih sayesinde yağmur yağdı. Daha sonra şu âyet-i kerimeyi okurdu: **"Allah'ın insanlar için açtığı bir rahmeti tutacak yoktur; tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur. O Azîz'dir, Hakîm'dir."** Bunu İbn Ebî Hâtim de Yûnus'tan, o İbn Vehb'den o da Ebû Hureyre'den rivâyet etmektedir."

ANLATIM DÜZENİ

Fâtır sûresinin Bakara sûresinde yer alan, yüce Allah'ın; **"Yerde ne varsa sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O herşeyi hakkıyla bilendir."** (*el-Bakara, 2/29*) buyruğu olduğunu söylemiştik. Ekseni bu olan bir sûrenin yüce Allah'ın: **"Hamd O Allah'a mahsustur ki..."** buyruğu ile başlamasının hikmeti gayet açıktır.

Sûrenin mukaddimesinin, göklerin ve yerin yaratılması ile meleklerin yaratılmasından, şanı yüce Allah'ın yaratmada dilediği fazlalığı yapmaya kadir oluşundan sözetmesinin hikmeti de açıktır. Bütün bunların, sûrenin ekseni ile ilişkisi vardır. Yine bu mukaddimede, yüce Allah'ın vermekte ve alıkoymaktaki meşîetinin mutlak serbest oluşundan sözetmesinin ve bütün bunların da: **"Hamd O Allah'a mahsustur ki..."** buyruğu ile başlamasının ilişkisi de gayet açıktır.

Yüce Allah'ın: **"Yaratmada dilediği kadar fazlalaştırır."** buyruğundan sonra: **"Allah'ın insanlar için açtığı bir rahmeti tutacak yoktur; tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur."** buyruğunun gelişi arasındaki ilişki de gayet açıktır. Sözünü ettiğimiz eksene dair açıklamalar getiren Fâtır sûresinin mukaddimesinin böyle olmasının hikmeti de, arasındaki ilişki ve hikmet de gayet açıktır.

BİRİNCİ KESİM (3-4)

3. âyet-i kerime ile başlayan bu kesim 4. âyetin sonuna kadar devam etmektedir.

3- Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın! Allah'tan başka gökten ve yerden sizi rızıklandıran bir yaratıcı var mıdır? O'ndan başka ilâh yoktur. Nasıl da döndürülüyorsunuz?

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

4- Eğer seni yalanlıyorlarsa, doğrusu senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştı. İşler Allah'a döndürülür.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾

BİRİNCİ KESİMİN TEFSÎRİ (3-4)

Allah'ın Size Olan Nimetlerini Anın (Âyet 3):

"**Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki**"; gökleri ve yeri yaratması, O'na giden yolu açıklamak için peygamberler göndermesi, yaratışta arttırması, rızık kapılarını açması gibi türlü "**nimetini**" hem dil ile hem kalp ile "**anın! Allah'tan başka gökten ve yerden**" yağmur, çeşitli bitkiler ve herşeyi size müsahhar kılıp emrinize vermek suretiyle "**sizi rızıklandıran bir yaratıcı var mıdır? O'ndan başka ilâh yoktur. Nasıl da döndürülüyorsunuz?**" Bu açıklamalara ve delilin bu kadar açık-seçik olmasına rağmen, tevhîdden yüz çeviriyor, şirke yöneliyorsunuz.

İbn Kesîr âyet-i kerime hakkında şunları söylemiştir: "Yüce Allah kullarını uyarıyor ve yalnızca kendisine ibâdet etmek suretiyle tevhîdine ne şekilde delil getireceklerini gösteriyor. O, nasıl bağımsız ve tek olarak yaratıp rızık veren ise, aynı şekilde yalnızca O'na ibadet edilmeli, putlar, eşler, ortaklar, O'na ortak koşulmamalıdır..."

Önceki Peygamberler de Yalanlanmışlardı (Âyet 2):

Ey Muhammed! Allah'a şirk koşanlar "**eğer**" onlara getirdiğin tevhîd ve şükretmek üzere yalnızca Allah'a ibâdet etmek hususlarında sana aykırılıp edip "**seni yalanlıyorlarsa, doğrusu senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştır.**" O bakımdan sen de onlara uy! Çünkü senden önce geçen peygamberler, senin için bir örnektir. Onlar da senin gibi kavimlerine apaçık deliller getirmişler, tevhîdi onlara emretmişlerdi. Kavimleri ise onları yalanlamış, onlara muhâlefet etmişlerdi.

"**İşler Allah'a döndürülür.**" İbn Kesîr der ki: "Yani onların bu davranışlarına karşılığı en uygun şekilde O verecektir."

Nesefî de der ki: "Bu buyrukta hem vaad vardır, hem tehdit vardır. Çünkü bütün işler O'nun hükmüne bağlıdır. Yalanlayanların da, yalanlanan kimselerin de lâyık oldukları şekilde amellerinin karşılıklarının verileceğine işaret edilmektedir."

ANLATIM DÜZENİ

Yüce Allah mukaddimede, gökleri ve yeri yoktan varedip yaratanın kendisi olduğunu, hamdin yalnız kendisine ait olduğunu, yarattıklarında rahmetten ne kadar eser varsa, mutlaka kendisinden geldiğini belirttikten sonra, bu kesimde nimetlerinin hatırlanmasını emretmektedir. Bu nimetlerin hatırlanması; sadece O'nun yaratıcı ve rızık verici olduğunu da, sadece hakkı ile ibâdete lâyık ilâhın O olduğunu da hatırlatıcıdır.

Ayrıca Rasûlünü de kâfirlerin kendisini yalanlamalarına karşılık teselli etmekte; bu yalanlayanları da sakındırıp uyarmaktadır. Vahdâniyetin vurgulanmasından sonra, Rasûlullah (s.a)'a hitaba geçiş, mukaddimede Allah ile rasûlleri arasında aracı olan meleklerden gökleri ve yeri yaratmasından sonra söz edişine benzemektedir.

Mukaddimede meleklerden sözedilmesi bu kesimde de peygamberlerden sözedilmesi arasında bir ilişki olduğundan dolayı, kesim ile mukaddime arasında mevcut olan ilişki, gayet açık olduğu gibi; bu kesim ile sûrenin ekseni arasındaki ilişki de gayet açıktır. Çünkü sûrenin ekseni yüce Allah'ın: **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan... düzenleyen O'dur."** (*el-Bakara, 2/29*) buyruğudur. Bu hatırlanılması gereken bir nimettir. İşte bundan dolayı Kesim yüce Allah'ın: **"Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın. Allah'tan başka gökten ve yerden sizi rızıklandıran bir yaratıcı var mıdır?"** buyruğu ile başlamaktadır.

Kesimden şunları anlamaktayız: Rasûlullah (s.a), Allah'ın nimetlerinin anılmasına ve tevhid edilmesine davet etmektedir. Bu konuda onu yalanlamak bir iftiradır ve bir azgınlıktır. Bu şekilde ta baştan beri yüce Allah'a şükretmenin rasûle iman konusu ile ilişkisini, Allah'ın tevhid edilip yalnız O'na ibâdet edilmesinin de O'nun risaletlerine iman etmek ile bağlantısını görmekteyiz.

Şimdi dünyadan ve şeytandan sakındırmakla başlayan yeni bir kesim gelmektedir: O dünya ki, Allah tarafından sizin için yaratılmıştır. O bakımdan sizi Allah'tan uzaklaştırıp fitneye düşürmesin, Allah'tan uzaklaştırıp oyalamasın. Ve o şeytan ki, sizi cenetten çıkarmıştır; sakın cehenneme girmenize sebep olmasın.

İKİNCİ KESİM (5-14)

5. âyet-i kerime ile başlayan bu kesim, 14. âyetin sonuna kadar devam etmektedir:

Birinci Grup (5-8)

يا أيها الناس إن وعد الله حق فلا تغرنكم الحيوة
الدنيا ولا يغرنكم بالله الغرور ﴿٥﴾ إن الشيطان لكم عدو
فاتخذوه عدوا إنما يدعوا حزبه ليكونوا من أصحاب السعير ﴿٦﴾
الذين كفروا لهم عذاب شديد والذين آمنوا وعملوا الصالحات
لهم مغفرة وأجر كبير ﴿٧﴾ أفمن زين له سوء عمله فرآه حسنا
فإن الله يضل من يشاء ويهدي من يشاء فلا تذهب
نفسك عليهم حسرات إن الله عليم بما يصنعون ﴿٨﴾ والله
الذي أرسل الرياح فتثير سحابا فسقناه إلى بلد ميت فأحيينا
به الأرض بعد موتها كذلك النشور ﴿٩﴾ من كان يريد العزة
فلله العزة جميعا إليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح
يرفعه والذين يمكرون السيئات لهم عذاب شديد ومكر
أولئك هو يبور ﴿١٠﴾ والله خلقكم من تراب ثم من نطفة ثم
جعلكم أزواجا وما تحمل من أنثى ولا تضع إلا بعلمه وما يعمر من
معمر ولا ينقص من عمره إلا في كتاب إن ذلك على الله يسير ﴿١١﴾

5- Ey insanlar! Allah'ın vaadi şüphesiz haktır. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. Ve o çok aldatıcı da Allah hakkında sizi aldatmasın.

6- Muhakkak ki şeytan sizin düşmanınızdır. Öyleyse siz de onu düşman edininiz. O taraftarlarını ancak çılgın ateşli alevi boylayanlar olsunlar diye çağırır.

7- O kâfir olanlara, evet onlara şiddetli azab vardır. İman edip sâlih ameller işleyenlere de, işte onlara mağfiret ve büyük mükâfat vardır.

8- Acaba (bu); kötü işi kendisine süslendirilip de onu güzel gören (gibi) midir? Muhakkak ki Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidâyete erdirir. Öyleyse onlara üzülerek kendini harab etme! Şüphesiz ki Allah yaptıklarını bilendir.

İkinci ve Üçüncü Grup (9-14)

9- Allah O'dur ki, rüzgârı gönderir de onların kaldırdığı bulutu ölü bir ülkeye sürer. Sonra onunla toprağı ölümünden sonra diriltiriz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.

10- Kim izzet istiyorsa, izzet bütünüyle Allah'ındır. Güzel sözler O'na yükselir. Sâlih amel de onu yükseltir. Kötülüklerle hile yapmak isteyenlere gelince, onlar için şiddetli bir azab vardır. Boşa çıkan ise onların hilesidir.

11- Allah sizi topraktan, sonra bir nutfeden yaratmıştır. Sonra da sizleri çiftler olarak varetmiştir. Hiç bir dişi, O'nun bilgisi olmadan hamile kalmaz ve doğum yapmaz. Bir ömürlünün çok yaşaması ve ömrünün azalması ancak kitaptadır. Muhakkak ki bu, Allah'a pek kolaydır.

وما يستوي البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا
ملح أجاج ومن كل تأكلون لحما طريا وتستخرجون حلية
تلبسونها وترى الفلك فيه مواخر لتبتغوا من فضله

12- İki deniz bir olmaz. Bu; tatlı mı tatlı ve içilmesi kolaydır; şu ise tuzlu ve acıdır. Her birinden taze et yersiniz ve ondan takındığınız süs eşyası çıkarırsınız. Her birinde gemile-

rin suları yara yara gittiklerini görürsün. Allah'ın lütfundan aramanız ve O'na şükretmeniz için.

13- Geceyi gündüze girdirir, gündüzü de geceye girdirir. Güneşi ve Ay'ı müsahhar kılmıştır. Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. İşte bunları yapan, Rabbiniz olan Allah'tır, mülk O'nundur. O'ndan başka taptıklarınız ise hurma çekirdeğinin zarına bile mâlik değildirler.

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ
فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ
مُسَمًّى ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ
دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا
دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ
يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

14- Onları çağırsanız, çağırmanızı işitmezler. Şayet işitseler dahi isteğinize cevap veremezler. Kıyamet günü de şirkinizi inkâr ederler. Haberdar olan gibi, kimse sana haber veremez.

İKİNCİ KESİM, BİRİNCİ ÂYET GRUBUNUN TEFSÎRİ (5-8)

Dünya Hayatı ve Şeytan Sakın Sizi Aldatmasın (Âyet 5):

"**Ey insanlar! Allah'ın vaadi şüphesiz haktır.**" Allah'ın öldükten sonra dirilme ve amellerin karşılıklarının görüleceğine dair vaadi mutlaka gerçekleşecektir. "**Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın.**" Dünya hayatındaki geçimliğiniz, onun menfaatleri ve lezzetleri ile zevklenmeniz, âhiret için çalışmaktan, Allah katındaki mükâfatları istemekten sakın sizi alıkoymasın. "**Ve o çok aldatıcı**" yani şeytan "**Allah hakkında sizi aldatmasın.**" İbn Kesîr şöyle diyor: "Yani şeytan Allah'ın gönderdiği peygambere uymaktan, O'nun buyruklarını tasdik etmekten sakın sizi alıkoymasın; bu konuda sizi kandırmasın. Çünkü o şeytan, çok aldatıcı, çok yalancı ve çok iftiracıdır."

Nesefî de şöyle diyor: "Sakın sizi şeytan aldatmasın. Çünkü o size yalan vaadlerde bulunur ve Allah'ın senin ibâdetine ihtiyacı yoktur ve senin yalanlayıp yalanlamaman da O'nun için hiç bir şey ifade etmez, der."

Daha sonra yüce Allah, İblîs'in Âdemoğluna olan düşmanlığını açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

Şeytan Sizin Düşmanınızdır, Taraftarlarını Ateşe Çağırır (Âyet 6):

"**Muhakkak ki şeytan, sizin düşmanınızdır. Öyleyse siz de onu düşman edininiz.**" Yani şeytan açıktan açığa size olan düşmanlığını ilân etmiştir. Siz de ona en ileri derecede düşmanlık ediniz, ona muhalefet ediniz ve sizi aldatmak istediği hususlarda yalanlayınız. O atanıza yapacaklarını yaptı. O bakımdan siz de akîde ve davranışlarınızla onu düşman edininiz. Sizden görülen, sadece gizli ve açık her şeyinizle ona düşmanlık ettiğinizi gösteren şeyler olmalıdır.

Daha sonra yüce Allah, şeytanın kendi taraftarlarını çağırmaktaki maksadının, onları helâk olacakları noktalara götürmek olduğunu belirterek özetlemiş ve şöyle buyurmuştur:

"O taraftarlarını ancak çılgın ateşli alevi boylayanlar olsunlar diye çağırır." Durum böyle olduğuna göre, onun vesveselerine uymaktan daha büyük bir ahmaklık olabilir mi? İbn Kesîr şöyle diyor: "Yani şeytanın maksadı, onunla birlikte alevli ateşin azabını boylayasınız diye sizi saptırmaktır. İşte apaçık düşmanınız budur. Güçlü ve Azîz olan Allah'tan bizleri şeytana düşmanlardan kılmasını, Allah'ın Kitabına tâbi olmayı rızıklandırmasını, Rasûlünün yolunu izlemeyi kolaylaştırmasını dileriz. Çünkü O, dilediği her şeye kâdir olandır ve duâları kabul edendir."

Daha sonra yüce Allah kapalı taraf bırakmayarak bütün meselenin temelini iman ve sâlih amel üzerinde kurmaktadır. Çünkü iman ve sâlih amel, dünya hayatına aldanmayışın ve şeytanın kandırmalarını terkedişin alâmetidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Kâfirlere Şiddetli Azab Mü'minlere Mağfiret ve Büyük Mükâfat Vardır (Âyet 7):

"O kâfir olanlara, evet onlara şiddetli azab vardır." Yani kendisini çağırdığı zaman şeytanın çağrısını kabul eden kimse için şiddetli azab vardır. Çünkü şeytanın çağrısını kabul etmekle o şeytanın hizbi, yani onun taraftarları arasına katılmış olur. **"İmân edip sâlih ameller işleyenlere"** bu şekilde davranıp dünya hayatına aldanmayan, şeytanın çağrısını kabul etmeyen, şeytanın taraftarları arasında yer almayıp aksine ona düşmanlık eden kimselere gelince; **"işte onlara"** kusurlu hareket edip işledikleri günahlar dolayısıyla **"mağfiret ve"** işledikleri hayır ve dünya ile şeytana karşı verdikleri mücadeleler sebebiyle de **"büyük mükâfat vardır."** Yüce Allah bu şekilde iki grubun durumunu açıkladıktan sonra şeytanın yolunu izleyen kimselere yaptıkları bozuk işlerin şeytan tarafından süslü gösterilerek, o davranış ve işlerini güzel görmek noktasına geldiklerini açıklamaktadır:

"Acaba (bu); kötü işi kendisine" şeytanın süslemesi ile **"süslendirilip de onu güzel gören (gibi) midir?"** İbn Kesîr der ki: "Yani iman edip salih amel işleyenler hiç kâfirlerle fâcirler gibi olurlar mı? Kâfir ve fâcirler kötü işler yaparlar, fakat bununla beraber güzel iş yaptıklarına inanır ve öyle zannederler. Yani bu şekilde olan ve Allah'ın saptırdığı bir kimseye karşı senin yapabilecek bir şeyin olur mu? Elbetteki sen onun faydasına bir şey yapamazsın."

Allah Dilediğini Saptırır, Dilediğini Hidâyete Erdirir (Âyet 8):

"Muhakkak ki Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidâyete erdirir." Yani bunlar Allah'ın kaderi ile olur. **"Öyleyse onlara üzülerek kendini harab**

etme." Yani sapanlar için üzülerek kendini helâk etme. İbn Kesîr şöyle demektedir: "Bundan dolayı üzülme! Çünkü Allah takdirinde hikmeti sonsuz olan Hakîm'dir. Sapan da hidâyet bulan da O'nun hikmetine uygun olarak bu tutumlarını sergiler. Çünkü bu konuda yüce Allah'ın yeterli ve kesin delili vardır. Allah'ın bilgisi tam ve eksiksizdir."

"**Şüphesiz ki Allah yaptıklarını bilendir.**" Bu, inkâr eden kimselere yaptıkları kötü işler dolayısıyla azab ile bir tehdittir.

ANLATIM DÜZENİ

Yüce Allah, herşeyi insan için yaratmıştır. İnsan nimetlerle uğraşıp meşgul olur ve o nimetlerin vericisini hatırlamayacak olursa, bu onun saptığına bir delildir. Şeytan ise, insanın birinci düşmanıdır. Eğer bu düşman insanın öğreticisi konumuna yükselecek olursa, bu da insanın düşünüş ve yaşayışındaki bir sapmanın alâmetidir. Görmüş olduğumuz bu âyet grubu, işte bu gerçeğe insanın dikkatini çekmekte ve tehlikeden onu sakındırmakta, böyle bir aldanışın büyüklüğünü ve sonucunu da ona açıklamaktadır.

Bu âyet grubunda gördüğümüz bu husus, Birinci kesimin ele aldığı hususu tamamlamaktadır. Çünkü Birinci kesim, nimetin hatırlanmasına ve bunun esas alınarak yapının yükseltilmesine çağırmıştır. Bu Kesimin birinci âyet grubu da, dünya ve şeytana aldanışı terketmeye çağırmaktadır. Çünkü böyle bir aldanış insanı nimete şükretmekten alıkoyar. Bunun sûrenin mukaddimesi ile olan ilişkisi de açıktır. Çünkü sûrenin mukaddimesinde yüce Allah'ın hamde lâyık olduğundan sözederek şöyle buyurulmaktadır: "**Allah'ın insanlar için açtığı bir rahmeti tutacak yoktur. Tuttuğunu da ardından gönderecek yoktur.**" (*âyet 2*)

Durum böyle olduğuna göre dünyanın da, şeytanın da, hiçbir şeyin de insanı iman, tevhid ve şükürden alıkoymaması gerekir.

Peki, bu âyet grubunun Kur'ân'ın genel anlatımı içindeki yeri nedir?

Bu âyet grubu, yüce Allah'ın vaadinin hak ve gerçek olduğunu hatırlatarak başlamakta, daha sonra dünya ve şeytana aldanmayı yasaklamaktadır. Eğer sûrenin ekseninin yüce Allah'ın: "**Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O herşeyi hakkıyla bilendir.**" (*el-Bakara, 2/29*) buyruğu olduğunu hatırlayacak ve bu âyet-i kerimenin, yüce Allah'ın; "**Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz.**" (*el-Bakara, 2/28*) buyruğu ile, yüce Allah'ın; "**Kim Benim hidâyetime uyarsa, artık onlar için hiç bir korku yoktur ve onlar mahzûn da olacak değillerdir. Kâfir olanlar, âyetlerimizi yalanlayanlar, işte onlar cehennemliklerdir ve onlar**

orada temelli kalıcıdırlar." (*el-Bakara, 2/38-39*) buyrukları ile sona eren Hz. Âdem kıssası arasında yer aldığını hatırlayacak olursak;

Ekseni teşkil eden âyet-i kerimeden önceki buyruklar ile ondan sonraki buyruklarda âhiret günüyle ilişkisi olan birtakım vaadler yer almaktadır. Ekseni teşkil eden âyet-i kerimeden sonra ise, şeytanın Âdem (a.s)'i saptırma kıssası yer almaktadır. Dolayısıyla şanı yüce Allah'ın vaadinin hak olduğunu vurgulayan buyruktan sonra, dünya ve şeytana aldanmayı nehyeden bir âyet grubunun gelmesinin, eksen ile ondan sonraki buyruklarla ilişkisi gayet açık bir şekilde ortadadır.

Şimdi her birisi de "**Allah...**" buyruğu ile başlayan iki âyet grubu gelmektedir. Her iki âyet grubu da Mukaddimede ve Birinci kesimde gördüğümüz açıklamaların bir devamıdır. Zaten sûre bütünüyle yüce Allah ile ilgili açıklamalar etrafında dönüp durmaktadır. Şimdi her iki âyet grubunu birbiriyle olan ilişkileri dolayısıyla bir arada sunacağız.

9. ÂYETİN TEFSÎRİ

Ölümden Sonra Diriliş, Ölü Toprağın Yağmurla Canlanması Gibidir (Âyet 9):

"**Allah O'dur ki, rüzgârı gönderir de onların kaldırdığı bulutu ölü bir ülkeye sürer.**" Nesefî der ki: "Burada: (تثير)= kaldırır" kelimesinin kullanılmasının sebebi, rüzgârların bulutları yükseltmesinin gerçekleştirdiği durumu anlatmak ve Rabbânî kudrete delil olan bu tablonun insanın düşüncesinde canlandırılmasını sağlamaktır."

"**Sonra onunla**" yağmur ile "**toprağı ölümünden**" yani kurumasından "**sonra diriltiriz.**" Nesefî şöyle diyor: "Bulutların ölü bir ülkeye sürülüp ölümünden sonra yağmur ile toprağın diriltilmesi, göz kamaştırıcı kudrete delil olan belgelerden birisi olduğundan dolayı: "Süreriz, diriltiriz." denilerek, özelliği gaip lafzından daha açık bir şekilde ortaya koyan kipler kullanılmıştır."

"**İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.**" Yani ölü toprakların diriltilişi gibi ölmüş canlılar da diriltilir. İbn Kesîr şöyle diyor:

"Cesedlerin durumu da böyledir. Yüce Allah onları öldükten sonra diriltip haşretmek isteyeceğinde, Arş'ın altından bütün yeryüzünü kaplayacak bir yağmur indirir. Bu yağmur kabirlerinde cesedleri yerde bir tanenin bitmesi gibi bitirir. İşte bundan dolayı sahih hadiste şöyle denilmiştir, "Âdemoğlunun her tarafı çürür. Kuyruk sokumu (acbü'z-zeneb) müstesnâ. Ondan yaratıldı ve tekrar terkibi ondan yapılacaktır."

ANLATIM DÜZENİ

Bu âyet-i kerime, kendisinden önceki buyruklar ile sonrakiler arasında

bir köprü durumundadır. Azîz ve Celîl olan Allah'ın daha önce; "**Allah'ın vaadi şüphesiz haktır.**" diye sözkonusu ettiği âhiret gününü delillendirmektedir. Aynı zamanda bu âyet-i kerime, dünyadaki görünüşlerin ve şeytanın insanı kaydırdığı alanlardan birisi olan izzet sahibi olmaktan sözedişten önce gelmektedir. İşte bundan dolayı bu izzetten sözeden âyetten önce de âhiret gününün gelişinin kesinliğinden sözedilmesi gerekmektedir. Çünkü insanın nefsini, izzet talebinde bulunmak sebebiyle dünya ve şeytanın aldatmaları tuzağına düşmekten koruyacak biricik ilâç budur. O bakımdan şeytanın insanı kendisi sebebiyle aldattığı ve âhiretten alıkoyan dünyadaki görünüşlerden birisi olan izzetten, bu buyruklardan sonra sözedilmesi gerekirdi. (Nitekim böyle olmuştur.)

10-11. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

İzzet Allah'ındır (Âyet 10):

"**Kim izzet istiyorsa izzet bütünüyle Allah'ındır.**" Hem dünya hem âhiretin izzeti bütünüyle sadece Allah'a aittir, O'na hastır. İbn Kesîr şöyle diyor: "Yani kim dünya ve âhirette aziz olmak istiyorsa yüce Allah'a itaatten ayrılmasın. Ancak bununla maksadını elde edebilir. Çünkü yüce Allah dünyaya da âhirete de mâlik olandır ve her ikisinde de bütünüyle izzet yalnız O'nundur."

Daha sonra yüce Allah izzetin ne ile talep edileceğini bildirmektedir. Bu ise iman ve sâlih ameldir:

Güzel Sözler O'na Yükselir (Âyet 10):

"**Güzel sözler**" yani tevhîd kelimeleri yani; lâ ilâhe illallah "**O'na yükselir.**" İbn Kesîr'e göre ise burada "güzel sözler" ile maksad, zikir ve duâdır. "**Sâlih amel de**" yani farz ve nefilelerin ihlâsla edâ edilip ibadette bulunmak da "**onu yükseltir;**" yani Allah onu yükseltir, demektir. Burada "(يرفعه)= onu yükseltir" kelimesinde yer alan zamirlerin ait oldukları yerler arasında çokça görüş ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıkları manada da farklılık ortaya çıkartır.

Nesefî bunları özetlerken şöyle demektedir: "Sâlih ameli yükselten ise güzel sözdür. Buna göre yükselten söz, yükseltilen ameli olur. Çünkü bütün ameller ancak muvahhid olan kimseler tarafından yapıldığı takdirde yükseltilir. Yükseltenin Allah, yükseltilenin amel olduğu da söylenmiştir. Yani sâlih ameli Allah yükseltir, demektir de denilmiştir. Bunda amelin yükseltilmeye bağlı olduğuna da işaret vardır. Fakat güzel söz, bizatihi kendisi yükselir. Sâlih amelin, o ameli işleyen kimseyi yükseltip şereflendirdiği de söylenmiştir. Yani kim aziz olmayı isterse sâlih amel işlesin çünkü kulu yükselten odur."

Kötülük İşleyenler İçin Şiddetli Bir Azab Vardır (Âyet 10):

Bâtıl izzetlerini korumak yahut dünya hayatını arzulayıp istemek maksadıyla câhilî izzeti, kuvvet ve üstünlüğü elde etmek; bunlara ulaşmak maksadı ile **"kötülüklerle hile yapmak isteyenlere gelince, onlar için"** âhirette **"şiddetli bir azab vardır. Boşa çıkan"** bozulan, bâtıl olan **"ise onların hilesidir."**

Allah İnsanı Topraktan Yaratmıştır (Âyet 11):

"Allah sizi topraktan sonra bir nutfeden yaratmıştır." Hz. Âdem'i topraktan yarattığı gibi, sizi de nutfe haline gelene kadar topraktan yaratmıştır. Yani bundan sonra O sizleri bir nutfeden varetmiştir. **"Sonra da sizleri çiftler"** yani türler veya erkek ve dişiler **"olarak varetmiştir. Hiç bir dişi, O'nun bilgisi olmadan hamile kalmaz ve doğum yapmaz."** Bütün bunlar O'nun tarafından bilinir. **"Bir ömürlünün"** yani herhangi bir kimsenin **"çok yaşaması ve ömrünün azalması ancak kitaptadır."** Yani Levh-i Mahfûz veya insana ait sahifededir. İbn Kesîr der ki: "Yani Ben, her kim için uzun bir ömür veya hayat sürmesi hükmünü verdimse mutlaka o kimse, onun için takdir etmiş olduğum ömre ulaşır ve Ben onun için tayin ettiğim bu süreyi ona tamamlarım. O nihayet kendisi için takdir etmiş olduğum, yazdığım süreye gelir, ulaşır. Ona herhagi bir şey ilâve edilmez. Her kim için de kısa bir ömür ve kısa bir hayat takdir ettiysem, o uzun bir süre yaşamaz. Fakat onun için tayin ettiğim süreye kadar yaşar."

"Muhakkak ki bu, Allah'a pek kolaydır." Bunların tayin ve tespiti, bilinmesi yahut ömrün uzun ve kısa takdir edilmesi Allah için pek kolaydır.

Bir Nakil

Seyyid Kutub'un 10. Âyeti Açıklaması:

Yüce Allah'ın: **"Kim izzet istiyorsa izzet bütünüyle Allah'ındır. Güzel sözler O'na yükselir. Sâlih amel de onu yükseltir. Kötülüklerle hile yapmak isteyenlere gelince, onlar için şiddetli bir azab vardır. Boşa çıkan ise onların hilesidir."** (*âyet 10*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kurân'da şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Bu gerçek kalplerde yer ettiği zaman bütün ölçüleri değiştirebilir, aynı şekilde bütün araç ve plânları da değiştirir.

İzzet bütünüyle Allah'ındır. O'nun dışında hiç bir kimsede izzetin bir kırıntısı dahi bulunamaz. O halde izzet isteyen bir kimse, onu başka bir kaynağı bulunmayan asli kaynağından istemelidir. Allah'tan istemelidir. Çünkü izzeti orada bulacaktır, başka hiç bir kimsenin yanında, hiç bir yerde ve başka herhangi bir yolla bulamaz: **"İzzet bütünüyle Allah'ındır."**

Çürümüş putperest akidesi ile Kureyş'in yanlarında izzeti arayan ve -hidâyet olduğunu itiraf etmekle birlikte- sahib oldukları konumlarına zarar verir korkusu ile hidâyete uymak istemeyen kimseler... Evet bu insanlar, kabileler, aşiretler ve benzeri topluluklar... bütün bunlar izzetin kaynağını teşkil edemezler. Bütün bunlar insana izzeti veremezler veya verilecek olan izzeti engelleyemezler. Çünkü **"İzzet bütünüyle Allah'ındır."**... Onların, eğer bir güçleri varsa, bunun birinci kaynağı yüce Allah'tır. Eğer onların kendilerini koruma imkânı varsa, bunu onlara bağışlayan Allah'tır. O halde her kim izzeti ve korunmayı istiyor ise, bunun ilk kaynağına gitmelidir. Bu ilk kaynaktan bunların kırıntılarını alanlara değil. İlk kaynağa gitsin ki, bütünüyle izzeti tek başına elinde bulundurandan alabilsin. İnsanların artıklarına, süprüntülerine gidip orada izzeti aramasın. Çünkü onlar da onun gibi dilenen, muhtaç ve zayıf kimselerdir.

Bu, İslâm akidesinin gerçeklerinden temel bir gerçektir ve tek başına bu gerçek değer ve ölçüleri, hüküm ve değerlendirmeleri, gidilen yolu ve yaşayışı, araç ve yolları düzeltmeye yeterlidir. Tek başına bu gerçeğin herhangi bir kalpte yer etmesi bile, bütün dünyanın önünde izzetli, şerefli ve sapasağlam yere basacak şekilde sarsılmaz bir tavır takınmak için yeterlidir; izzete giden yolunu bilmesi ve ikincisi olmayan temel yolunu tanıması için yeterlidir.

Böyle olan bir kimse, böbürlenip azan bir mahlûkun önünde, azgın bir tâğûtun estirdiği fırtınalar karşısında herhangi bir musibet önünde, herhangi bir konum veya bir yönetim önünde, herhangi bir devlet veya bir maslahat karşısında, kısacası yeryüzünün bütün güçleri karşısında asla boyun eğmez. Hem niçin eğsin ki, izzet bütünüyle yalnız Allah'ın değil midir? O razı olmadıkça kim O'nun izzetinden bir paya sahip olabilir?

İşte bundan dolayıdır ki, güzel söz ve sâlih amelden sözedilmektedir: **"Güzel sözler O'na yükselir. Salih amel de onu yükseltir."**

Bu muazzam gerçeğin zikredilmesinden hemen sonra bu açıklamanın gelmesinin özel bir anlamı vardır. Bu izzeti Allah'tan isteyen kimseye, izzetin sebep ve yollarını işaret etmektedir: Güzel söz ve salih amel. Yüce Allah'a yükselen güzel söz. Yüce Allah'ın da bu yükseliş ile kendisine doğru yükselttiği ve değerlendirdiği salih amel. İşte bundan dolayı bu söz ve amelin sahibini Allah Teâlâ kerim kılar, ona izzet ve üstünlüğü bağışlar.

Dosdoğru izzet öyle bir hakikattir ki, insanlar âleminde bunun belirtileri ortaya çıkmadan önce kalbe yerleşir. Kalbe yerleşen bu hakikat ile insan, Allah'ın dışında kalanlar önünde zillet ve boyun eğmenin bütün sebeplerinin üstüne yükselir. Bu hakikat ile insan her şeyden önce kendi nefsinin üstüne çıkar. Onun sayesinde zelil kılıcı arzularının, boyun eğdirici isteklerinin üstüne, korkularının, insanlardan ve insanların dışındaki varlıklardan umutlarının üstüne yükselir. İnsan bütün bunların üstüne yükseldi mi, hiç

bir kimse onu zelil kılmak ve ona boyun eğdirmek imkânını bulamaz. Çünkü insanları zelil kılan onların arzularıdır, beklentileridir, korkularıdır, umutlarıdır. Bütün bunların üstüne çıkan bir kimse, artık her konumun, herşeyin üstüne çıkmış demektir... İşte gerçek gücün, üstünlüğün ve egemen oluşun yapısında barındığı gerçek izzet budur.

İzzet, hakka karşı büyüklük taslayan, sahib olduğu bâtıl sayesinde kendisini üstün zanneden, serkeşçe bir inat değildir. İzzet, azgınlık, zorbalık, bâtıl üzerinde ısrar eden son derece haddi aşmış gayri ahlâkî bir tuğyân değildir. İzzet, gelip geçen arzulara, isteklere boyun eğen, sınırı aşan bir atılım da değildir. İzzet, herhangi bir hakka, adâlete, salâha riâyet etmeksizin yakalayan kör bir kuvvet de değildir... Asla bunların hiç birisi değildir. İzzet, nefsin arzularına bağımlılığın, zilletin üstüne yükselmektir. Allah'tan başkasının önünde eğilmenin üstüne çıkmaktır. İşte bundan sonra izzet yüce Allah'a boyun eğmektir, O'na itaatle bağlanmaktır; Allah'tan korkmaktır, takvâ sahibi olmaktır. Gizli ve açıkta Allah'ın kontrolunda bulunduğunun şuuruna varmaktır. İşte bu şekilde Allah'a boyun eğmekle alınlar yükselir, işte bu şekilde Allah'a itaat etmekle bunu kabul etmeyen herkese karşı direnilir. İşte Allah'ın kontrolünde olduğunun şuuruna varmakla O'nun rızasından başka hiç bir şeye önem verilmez.

İzzetten sözederken güzel sözün ve salih amelin yeri de işte budur. İşte bu mana ile bu anlatım arasındaki ilişki budur. Daha sonra anlatım, bunun tam karşıtı olan niteliklerden sözederek tamamlanmaktadır:

"Kötülüklerle hile yapmak isteyenlere gelince; onlar için şiddetli bir azab vardır. Boşa çıkan ise onların hilesidir." (*âyet 10*)

Burada (hile yapmak isteyenler, anlamında kullanılan): (يمكرون) kelimesi düzen kurmak manasını ihtivâ eder. Bu kelimenin burada özellikle kullanılması, çoğunlukla kötülükler hakkında kullanılmasından dolayıdır. İşte bu gibi kimseler için oldukça çetin bir azab vardır. Üstelik onların hile ve düzenleri boşa da çıkar. Hayatta kalmaz, semere vermez. Böylelikle bundan önceki âyet-i kerimede sözkonusu edilen toprağın ölümünden sonra diriltilip mahsul vermesinin sağlanması arasında da bir uyum sağlanmış olmaktadır.

Kötülüklerle hile yapmak isteyenler, yalan, aldatıcı izzeti, vehmî üstünlüğü elde etmek için yaparlar. Zahiren üstün oldukları, aziz oldukları, güçlü oldukları görülebilir; fakat yüce Allah'a asıl yükselen şey, hoş ve güzel sözdür. Bunu yüce Allah'a yükselten sâlih ameldir ve ancak bunların ikisi ile geniş ve kapsamlı anlamıyla izzet sahibi olunabilir. Söz ve davranışlarla yapılan kötü işler ise, izzete giden bir yol olamaz. Bazı zamanlarda azgın ve tuğyân eden bir gücü gerçekleştirse bile bu böyledir; çünkü nihâyette o yok olacaktır, şiddetli azaba götürecektir. Bu, Allah'ın vaadidir, Allah asla

vaadinden caymaz. Kötülüklerle hile yapanlara Allah'ın tayin ve tesbit edilmiş tedbiri gereğince tesbit edilen kesin ecel gelinceye kadar mühlet verse dahi, bu böyledir."

ANLATIM DÜZENİ

Yüce Allah'ın: "**Kim izzet istiyorsa izzet bütünüyle Allah'ındır...**" buyruğu, her birisi: "**Allah...**" buyruğu ile başlayan iki âyet-i kerime arasında yer almaktadır. Bu âyet-i kerimelerden birisi âhiret gününün geleceğine delil getirmekte iken, diğeri insanın ilkin topraktan yaratıldığını, ömürlerin Allah'ın elinde olduğunu hatırlatmaktadır. Âhiret gününün ve insanın yaratılışının topraktan başladığının hatırlatılması ile ömürlerin Allah'ın elinde olduğunun hatırlatılması, insana izzeti ancak Allah ile ve Allah'tan istemesi için bir hatırlatmadır. Bu iki yüce âyet-i kerime arasında izzetten sözeden bu âyetin geliş hikmeti, insan ruhunda yer eden izzeti imanın dışında kalan bir yolla isteme etkenlerini kestirip atmaktır. Bütün bu hususlar ise, dünya ve şeytana aldanmayı nehyeden buyruklardan sonra gelmektedir.

Diğer taraftan yüce Allah'tan, O'nun dünya ve âhiretteki kudretinin tecellilerinden sözetmek, aynı zamanda O'nun dilediği kimseye izzeti vermeye kadir olduğunu daha bir vurgulamaktadır. Buyruklar Azîz ve Celîl olan Allah'tan sözetmeye devam etmektedir; görelim...

12.ÂYETİN TEFSÎRİ

Tatlı ve Tuzlu Sulardaki Nimetler (Âyet 12):

"**İki deniz bir olmaz. Bu; tatlı mı tatlı**" son derece hoş "**ve içilmesi kolaydır.**" Tatlı olduğu için boğazdan kolaylıkla geçer ve onu içenler ondan yararlanırlar. "**Şu ise tuzlu ve acıdır.**" Yani acılık derecesine gelecek kadar alabildiğine tuzludur.

"**Her birinden**" yani tatlı olanından da tuzlu olanından da "**taze et**" balık "**yersiniz ve ondan takındığınız süs eşyası**" inci ve mercan "**çıkarırsınız. Her birinde**" her iki denizde de "**gemilerin**" akarken "**suları yara yara gittiklerini görürsün. Allah'ın lütfundan aramanız ve O'na şükretmeniz için.**" İbn Kesîr der ki: "Bu büyük yaratık olan denizi size müsahhar kıldığı için Rabbinize şükredesiniz diye. Siz bu denizde istediğiniz yere gidiyorsunuz, dilediğiniz gibi tasarruf ediyorsunuz. Hiç bir şeyiyle bu denizler size karşı çıkmaz. Hatta yüce Allah göklerde ve yerde olanları da size müsahhar kılmıştır. Bunların hepsi O'nun lütufundandır, rahmetindendir."

ANLATIM DÜZENİ

1- Sûrenin yüce Allah'ın: "**Hamd O Allah'a mahsustur ki gökleri ve yeri yaratmış...**" buyruğu ile başladığını gördük.

Daha sonra yüce Allah'ın: **"Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın. Allah'tan başka gökten ve yerden sizi rızıklandıran bir yaratıcı var mıdır?"** (*âyet 3*) buyruğu ile başlayan Birinci kesim gelmektedir.

Arkasından yüce Allah'ın: **"Ey insanlar! Allah'ın vaadi şüphesiz haktır..."** (*âyet 5*) buyruğu ile başlayan İkinci kesim gelmektedir. Bundan sonra: **"Allah O'dur ki rüzgârları gönderir..."** (*âyet 9*) buyruğu ile bunun arkasından da: **"Allah sizi topraktan... yaratmıştır."** diye yüce Allah'tan sözeden, daha sonra da O'nun kudret ve hikmetinin tecellilerinden, nehir ve denizleri yaratmasındaki nimetlerinden sözeden buyrukların birbirleriyle ilişkisinin ne olduğu gayet açıktır. Bu ifadeler bizlere yüce Allah'ı tanıtmakta ve bu tanımanın gereklerinin ne olduğunu göstermektedir.

2- Bu sûrenin ekseninin yüce Allah'ın: **"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti, sonra sizi öldürecek sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz."** (*el-Bakara, 2/28*) buyruğundan sonra gelen: **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur..."** (*el-Bakara, 2/29*) buyruğu olduğunu görmüş bulunuyoruz. O bakımdan bu sûrede yüce Allah'ın nimetlerinin tecellilerinden, O'na dönüşe delâlet eden şeylerden, insanı bir aşamadan ötekine geçirerek yaratmasından, bu insana denizi müsahhar kılmasından sözetmesinin ve bu arada da şükrü dile getirmesinin birbirleriyle ilişkisi gayet açıktır.

Görmüş olduğumuz bu âyet-i kerimelerin sûrenin hem anlatımı ile hem ekseni ile olan ilişkisi açıkça görülmektedir. Fakat bu son âyet-i kerimenin Kesimin kendi içerisindeki anlatımı ile ilişkisi nedir? Şüphe yok ki bu son âyet-i kerime bize yüce Allah'ı, O'nun nimetlerini tanıtmak ve bu tanımanın gereği olan şükrü bize hatırlatmak açısından üzerine düşen rolünü gereği gibi yerine getirdiğinde şüphe yoktur. Fakat bunun, dünya hayatına aldanmayı, şeytanın aldanmalarına da kanmayı nehyetmekle başlayan kesim ile ilişkisi nedir?

Bu âyet-i kerime hakkında Nesefî şöyle demektedir: "Tatlı ve tuzlu iki denizin misâl olarak verilmesi mü'min ve kâfir için birer örnektir." Buna göre Nesefî bu âyet-i kerimenin burada gelişinden, daha önce sözkonusu edilen iman ve küfür meselesi ile ilişkili olduğunu anlamaktadır. Biz de bu âyet-i kerimenin yer aldığı kesim üzerinde düşünecek olursak, bu kesimde şu buyrukları görürüz:

"O kâfir olanlara, evet onlara şiddetli azab vardır. İman edip sâlih amel işleyenlere de işte onlara mağfiret ve büyük mükâfat vardır." (*âyet 7*) Bunun yanında şu buyruğu da görüyoruz: **"Kim izzet istiyorsa, izzet bütünüyle Allah'ındır..."** (*âyet 10*) Bu misâlin hem küfür ve iman konusuyla alâkalı, hem de izzet konusuyla da alâkalı olması uzak bir ihtimal değildir. Çün-

kü Allah ile olup Allah'tan, Allah'ın yolunda yürümek suretiyle izzeti taleb eden mü'min, o tatlı mı tatlı içimli su gibidir. Kâfir ise izzeti kendisi ile ve kendisi için küfür yolunda yürüyerek ister. Bu da acı ve tuzlu suya benzer. Bunda da yaratıklar için bir menfaat vardır, onda da yaratıklar için menfaat vardır; fakat her zaman için her iki şahsiyet arasındaki fark, varlığını sürdürür; biri tatlı mı tatlı ve içimi kolaydır, öbürü tuzlu ve acıdır.

13-14. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Âyet-i kerimelerin tefsirine kaldığımız yerden devam edecek olursak, ifadelerin hâlâ bizlere yüce Allah'tan, O'nun kudretinin tecellilerinden, eşyayı insanlar için müsahhar kaldığından sözettiğini görürüz:

Gece ve Gündüzü Kısaltıp Uzatan Allah'tır (Âyet 13):

"**Geceyi gündüze girdirir, gündüzü de geceye girdirir.**" İbn Kesîr der ki: "Bu da O'nun karanlığı ile geceyi, aydınlığı ile gündüzü müsahhar kılmasındaki tam kudretinin, uçsuz bucaksız egemenliğinin bir tecellisidir. Bunu kısaltır, öbürünü uzatır, sonunda her ikisi mutedil olur. Sonra bunu kısaltır, ötekini uzatır; bu kısar bu da uzar; bu şekilde yaz ve kış uzayıp kısalırlar."

Güneş'i ve Ay'ı Müsahhar Kılan Allah'tır (Âyet 13):

"**Güneş'i ve Ay'ı**" bu insanın menfaatine "**müsahhar kılmıştır. Her biri belli bir süreye**" Kıyamet gününe "**kadar akıp gider. İşte bunları yapan, Rabbiniz Allah'tır.**" Çünkü yaratan O'dur. "**Mülk O'nundur. O'ndan başka taptıklarınız**" putlar ve koştuğunuz eşler "**ise, hurma çekirdeğinin zarına bile mâlik değildirler.**" Hurma çekirdeğinin üstündeki incecik zara "Kıtmîr" adı verilir. İşte Allah'tan başka ortak koşulanlar gökten ve yerden hiç bir şeye, bu incecik zar kadar dahi olsa mâlik değildirler.

Putların ve İlâhların İnsanlara Hiçbir Faydası Olamaz (Âyet 14):

"**Onları çağırsanız, çağırmanızı işitmezler.**" Çünkü onlar ruhsuz, cansız varlıklardır. Faraza "**şayet işitseler dahi, isteğinize cevap veremezler.**" Çünkü sizin onlardan isteyeceğiniz hiç bir şeyi yapmaya güçleri yetmez. "**Kıyamet günü de şirkinizi inkâr ederler.**" Onlara Allah ile birlikte ibadet etmek suretiyle sizin koştuğunuz şirki reddederler ve sizden uzak olduklarını ortaya koyarlar. "**Haberdar olan gibi, kimse sana haber veremez.**" İbn Kesîr şöyle demektedir: "Olaylardan her şeyiyle haberdar olan gibi sana işlerin âkıbetini, sonunu ve varacakları yeri kimse haber veremez." Katâde der ki: "Burada şanı yüce Allah, kendi zâtını kasdetmektedir. Mutlaka ve kaçınılmaz olarak meydana gelecek olanı bildirmiştir."

Nesefî de şöyle demiştir: "Yani ey aldanışın sebeplerine kendisini kaptırmış olan kişi; işlerin gizliliklerinden haberdar olan Allah'ın haber vermesi gibi hiç kimse sana haber veremez. Bu konuda meseleyi sana bildirenin söylediği, onu bilen ve her şeyden haberdar olanınki gibi olamaz. Yani işten gereği gibi haberdar olandır sadece sana gerçeği bildirecek olan. Diğer haber verenler değil. Yani Benim putların durumuna dair size bildirdiklerim hakkın kendisidir. Çünkü Ben haber verdiğim şeyleri çok iyi bilenim, onlardan çok iyi haberdar olanım."

İKİNCİ KESİMİN VE SÛRENİN ANLATIMI HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

1- Kesim, dünya hayatına aldanmayı yasaklayarak ve şeytanın aldatmasından sakındırarak başladı, daha sonra küfürden ve bâtıl izzeti isteyip şirk koşmaktan nefret ettirdi. Bütün bunlarla bu gibi şeylerin dünya hayatına aldanışın ve şeytanın aldatmalarına düşmenin görünüşlerinden olduğuna işaret edilmektedir. Kesim ayrıca iman, amel-i sâlih, hoş ve güzel söz ile şükrü teşvik etti. Bunlar ise Allah'ı ve âhiret yurdunu istemenin belirtileridir. O halde kesim, müslümana şükür yolunda ilerlemenin amelî birtakım yönlerini tayin ve tesbit etmektedir.

2- Dikkat edilecek olursa, kesimde son olarak tevhîdden sözedilmektedir: **"Onları çağırsanız, çağırmanızı işitmezler..."** (*âyet 14*) O bakımdan bundan bundan önceki bütün buyruklar bu sonuca açıklık getirecek özelliktedir. Aynı zamanda Birinci kesimin üzerinde karar kıldığı hususun da bu olduğunu görüyoruz: **"Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın. Allah'tan başka gökten ve yerden sizi rızıklandıran bir yaratıcı var mıdır? O'ndan başka ilâh yoktur, nasıl da döndürülüyorsunuz."** (*âyet 3*) Sûrenin mukaddimesinde ele alınan husus da budur.

3- O halde sûre, temel anlatımı ile bize Allah'ı tanıtmak ve bu tanımanın gereklerini öğretme yoluna devam ederken, bu tanımaya aykırı düşen şirk, küfür, dünya hayatına aldanış ve şeytana bağlılık ve onun yanında yer almak gibi hususlardan da kurtarmıştır.

4- Sûrenin mukaddimesi yüce Allah'ın hamde lâyık olduğundan sözederek başladı. Daha sonra gelen Birinci kesim, Allah'ın üzerimizdeki nimetini bizlere hatırlattı. Arkasından gelen İkinci kesim, dünya ve şeytanın bizleri aldatıcı ve şükürden alıkoyan araçlar olmalarını nehyetti. Şimdi gelecek olan Üçüncü kesim ise, baş taraflarında bizim yüce Allah'a muhtaç olduğumuzu hatırlatmaktadır. Bunun ise şükre ulaşmakta belli bir yolu vardır.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Güzel Söz Ona Yükselir (Âyet 10):

1- Yüce Allah'ın: **"Güzel sözler ona yükselir."** (*âyet 10*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İbn Cerîr rivâyet ediyor... el-Muhârik b. Selîm'den dedi ki: Bize Abdullah b. Mes'ûd (r.a) dedi ki: Biz size bir hadisi aktardığımız zaman yüce Allah'ın Kitabından onu tasdik edecek buyruğu da size söyleriz. Müslüman kul eğer: "(سبحان الله وبحمده، والحمد لله، ولااله الا الله، والله أكبر، تبارك الله)= Allah'ı hamdiyle tesbîh ederim. Hamd yalnız Allah'ındır. Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur, Allah en büyüktür, Allah yücedir, münezzehtir." diyecek olursa, melek bu sözleri alır, kanadı altına yerleştirir, sonra onları alıp semâya yükselir. Onlarla yanlarından geçtiği her bir melek grubu, mutlaka bu sözleri söyleyenlere mağfiret dilerler. Nihayet bu sözleri Azîz ve Celîl olan Allah'ın huzuruna getirir. Daha sonra Abdullah (r.a): **"Güzel sözler ona yükselir, salih amel de onu yükseltir."** buyruklarını okudu...

Ka'b el-Ahbâr dedi ki: "(سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله، والله اكبر)= Allah'ı tenzih ederim, Allah'a hamdolsun, Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur ve Allah en büyüktür." zikirlerinin Arş'ın etrafında arıların vızıltısı gibi bir vızıltıları vardır. Bu sözler kendilerini söyleyenin anılmasına sebep olurlar. Sâlih amel ise hazinelerdedir. Bu Ka'b el-Ahbâr'a kadar ulaşan bir isnad ile rivâyet edildiği gibi, merfû olarak da rivâyet edilmiştir.

İmam Ahmed rivâyet ediyor... en-Nu'mân b. Beşîr (r.a) dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Allah'ı celâl ile tesbîh ile, tekbir ile, hamd ile, tehlîl ile zikreden kimseler (in bu zikirleri), Arş etrafında birbiriyle sarmaş dolaştır. Arı vızıltıları gibi vızıltıları vardır. O sözleri söyleyeni hatırlatırlar. Sizden herhangi biriniz Allah katında kendisini sürekli hatırlatacak bir şeyinin olmasını istemez mi?" Bu hadisi İbn Mâce de böyle rivâyet etmiştir."

Ömrün Uzayıp Azalması (Âyet 11):

2- Yüce Allah'ın: **"Bir ömürlünün çok yaşaması ve ömrünün azalması ancak kitabdadır."** (*âyet 11*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Nesâî bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak Enes b. Mâlik (r.a)'in şunları söylediğini rivâyet etmektedir: "Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken dinledim: Her kim rızkının genişletilmesini, ecelinin de ertelenmesini istiyor ise akrabalık bağına dikkat etsin, koparmasın." Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir...

İbn Ebî Hâtim de Ebu'd-Derdâ (r.a)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a)'ın huzurunda bu husustan sözettik de şöyle buyurdu: "Şanı yüce Allah hiç bir nefsin eceli geldiğinde sonraya bırakmaz. Ömrün uzaması ancak kula ihsan edilen sâlih bir zürriyet ile olur. Onlar arkasından ona dua ederler, duaları o kabirde olduğu halde ona ulaşır. İşte ömrün uzaması bu demektir."

ÜÇÜNCÜ KESİM (15-45)

15. âyet-i kerime ile başlayan bu kesim 45. âyetin yani Sûrenin sonuna kadar devam etmektedir:

Birinci Grup (15-28)

15- Ey insanlar! Sizler Allah'a muhtaçsınız. Allah ise Ganî'dir, Hamîd'dir.

16- İsterse sizi giderir ve yeni bir yaratık getirir.

17- Bu, Allah'a göre güç değildir.

18- Hiç bir yüklenen başkasının yükünü yüklenmez. Yükü ağır olan kimse onun yüklenilmesini istese, yakını bile olsa ondan bir şey yüklenmez. Sen ancak, görmedikleri halde Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarırsın. Kim de arınırsa ancak kendisi için arınmış olur. Dönüş Allah'adır.

يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَٓاءُ اِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿١٥﴾
اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَد۪يدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
بِعَز۪يزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ
اِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى اِنَّمَا تُنْذِرُ
الَّذ۪ينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَمَنْ
تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِه۪ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَص۪يرُ ﴿١٨﴾

19- Kör ile gören bir değildir.

20- Ve karanlıklarla aydınlık da bir değildir.

21- Gölgelik ile sıcaklık da bir değildir.

22- Diriler ile ölüler de bir değildir. Muhakkak ki Allah dilediğine işittirir. Sen kabirlerde olanlara işittirecek değilsin.

23- Sen ancak bir uyarıcısın.

24- Muhakkak ki, Biz seni hak ile müjdeliyici bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiç bir ümmet yoktur ki, ona uyarıcı gelmiş olmasın.

25- Şayet seni yalanlarlarsa onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara açık delillerle,

وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْاَحْيَٓاءُ وَلَا الْاَمْوَاتُ
اِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَٓاءُ وَمَٓا اَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾
اِنْ اَنْتَ اِلَّا نَذ۪يرٌ ﴿٢٣﴾ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَش۪يرًا وَنَذ۪يرًا
وَاِنْ مِنْ اُمَّةٍ اِلَّا خَلَا ف۪يهَا نَذ۪يرٌ ﴿٢٤﴾ وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ
الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ
وَبِالْكِتَابِ الْمُن۪يرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَخَذْتُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ
نَك۪يرِ ﴿٢٦﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجْنَا
بِه۪ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ ب۪يضٌ وَحُمْرٌ
مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَاب۪يبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَٓابِّ
وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ كَذٰلِكَ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ

sayfalar ve aydınlatıcı kitaplarla gelmişlerdi.

26- Sonra o kâfir olanları yakaladım. Benim inkârım nasılmış?

27- Görmez misin ki, Allah gökten bir su indirmiştir. Onunla Biz türlü türlü renkte mahsuller çıkarmışızdır. Dağlardan da beyaz, kırmızı, simsiyah ve türlü renklerde yollar yaptık.

مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَتْلُونَ
كِتَابَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ اُجُورَهُمْ
وَيَز۪يدَهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ اِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

28- İnsanlardan da, yerde yürüyen canlılardan ve davarlardan da böyle renkleri değişik değişik olanlar vardır. Allah'tan ancak bilgin kulları korkar. Muhakkak ki Allah Azîz'dir, Gafûr'dur.

İkinci Grup (29-37)

29- Şüphesiz ki, Allah'ın Kitabını okuyanlar, namaz kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden gizli açık infâk edenler, bitmez tükenmez bir ticaret umabilirler.

30- Bu, mükâfatlarını tam vermesi ve onlara lütfundan arttırması için-dir. Muhakkak ki O, Gafûr'dur, Şekûr'dur.

31- Kendisinden öncekileri tasdik eden kitaptan sana vahyettiğimiz, hakkın ta kendisidir. Şüphesiz ki Allah kulları için Habîr'dir, Basîr'dir.

32- Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedicidir; kimi de mutedildir. Kimi ise Allah'ın izniyle iyiliklerle ileri geçendir. İşte büyük lütuf budur.

33- Adn cennetleri ki, oraya girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Ve orada elbiseleri de ipektendir.

34- Derler ki: "Hamd, bizden üzüntüyü gideren Allah'a mahsustur. Muhakkak ki Rabbimiz Gafûr'dur, Şekûr'dur.

35- "O ki, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirdi. Bize orada ne

وَالَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ
يَدَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ بِعِبَادِه۪ لَخَب۪يرٌ بَص۪يرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ
الَّذ۪ينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ وَمِنْهُمْ
مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ
الْفَضْلُ الْكَب۪يرُ ﴿٣٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ ف۪يهَا
مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ ف۪يهَا حَر۪يرٌ ﴿٣٣﴾
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ اِنَّ رَبَّنَا
لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ اَلَّذ۪ٓي اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِه۪
لَا يَمَسُّنَا ف۪يهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا ف۪يهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾ وَالَّذ۪ينَ
كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ
عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذٰلِكَ نَجْز۪ي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ
ف۪يهَا رَبَّنَٓا اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذ۪ي كُنَّا نَعْمَلُ

bir yorgunluk dokunacaktır, ne de halsizlik gelecektir."

أولم نعمركم ما يتذكر فيه من تذكر وجاءكم
النذير فذوقوا فما للظالمين من نصير ۝ إن الله عالم
غيب السماوات والأرض إنه عليم بذات الصدور ۝

36- Kâfir olanlara gelince; cehennem ateşi onlar içindir. Aleyhlerine hüküm verilmez ki, ölsünler. Onlardan cehennemin azabı da hafifletilmez. Her nankörlük edeni Biz böyle cezalandırırız.

37- Orada onlar bağırışırlar: "Rabbimiz, bizi çıkar da yapageldiklerimizden farklı olarak sâlih amel işleyelim." Öğüt alacak kişinin öğüt alacağı kadar bir süre sizi yaşatmadık mı? Üstelik size uyarıcı da gelmişti. Öyleyse tadınız azabı. Zâlimler için bir yardımcı da yoktur.

Üçüncü Grup (38-40)

38- Şüphesiz ki Allah göklerin ve yerin gaybını bilendir. Şüphesiz ki, O, göğüslerde olanı bilendir.

39- Sizi yeryüzünde halifeler kılan O'dur. Kim inkâr ederse küfrü kendi aleyhinedir. Kâfirlerin küfürleri Rableri katında ancak onlara gazabı artırır. Kâfirlerin küfrü onlara hüsrandan başka bir şeyi artırmaz.

40- De ki: "Gördünüz mü Allah'tan başka taptığınız ortaklarınızı? Gösterin bana yeryüzünde ne yaratmışlardır! Yoksa onların göklerde ortaklığı mı vardır? Yoksa onlara bir kitab verdik de onlar bundan bir delile mi dayanıyorlar? Hayır, zâlimler birbirine ancak aldatıcı şeyler vaadederler.

Dördüncü Grup (41-45)

41- Şüphesiz ki, zeval bulmasınlar diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır. Eğer zail olurlarsa andolsun ki, bundan sonra onları kimse tutamaz. Şüphesiz ki O, Halîm, Gafûr olandır.

42- Allah'a var güçleriyle yemin

هو الذي جعلكم خلائف في الأرض فمن كفر فعليه كفره ولا يزيد
الكافرين كفرهم عند ربهم إلا مقتا ولا يزيد الكافرين كفرهم
إلا خسارا ۝ قل أرأيتم شركاءكم الذين تدعون من دون الله
أروني ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك في السماوات
أم آتيناهم كتابا فهم على بينت منه بل إن يعد الظالمون
بعضهم بعضا إلا غرورا ۝ إن الله يمسك السماوات والأرض
أن تزولا ولئن زالتا إن أمسكهما من أحد من بعده إنه كان
حليما غفورا ۝ وأقسموا بالله جهد أيمانهم لئن جاءهم نذير
ليكونن أهدى من إحدى الأمم فلما جاءهم نذير ما زادهم
إلا نفورا ۝ استكبارا في الأرض ومكر السيئ ولا يحيق
المكر السيئ إلا بأهله فهل ينظرون إلا سنت الأولين فلن
تجد لسنت الله تبديلا ولن تجد لسنت الله تحويلا ۝
أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عاقبة الذين
من قبلهم وكانوا أشد منهم قوة وما كان الله ليعجزه من

شَيْءٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ اِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

ettiler ki: "Eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse andolsun ki, ümmetlerin-içinde en doğru yolda gidenlerden biri olacaklardır." Fakat onlara bir uyarıcı gelince onların sadece nefretlerini artırdı.

43- Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü düzen kurarak. Halbuki kötü düzen, ancak sahiplerini kuşatır. Öncekilerin sünnetini görmezler mi? Sen Allah'ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın. Sen Allah'ın sünnetinde bir kayma bulamazsın.

44- Yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğunu görsünler? Hem onlar kendilerinden daha da kuvvetli idiler. Göklerde ve yerde Allah'ı âciz bırakacak hiç bir şey yoktur. Şüphesiz ki O Alîm, Kadîr olandır.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلٰكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

45- Şayet Allah insanları kazandıkları sebebiyle sorgulayacak olsaydı, onun üstünde bir tek canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar erteler, ecelleri geldiği zaman-ise muhakkak ki Allah, kulları için Basîr olandır.

15-18. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Siz Allah'a Muhtaçsınız, O İse Hiç bir Şeye Muhtaç Değildir (Âyet 15):

"Ey insanlar! Sizler Allah'a muhtaçsınız." Zünnûn el-Mısrî şöyle demiştir: "Tüm mahlukat, her bir nefes, her bir düşünce anı ve her vakitte O'na bağlıdır, varlıklarının devamı da O'na bağlıdır." İbn Kesîr de şöyle demektedir: "Yani onlar bütün yapıp ettikleriyle ve yapmadıklarıyla O'na muhtaçtırlar. O yüce Rab ise bizatihî onlara muhtaç değildir." İşte bunun için yüce Allah: **"Allah ise Ganî'dir"** hiç bir şeye muhtaç değildir. Sadece O başkasına muhtaç olmayandır, O'nun ortağı yoktur. **"Hamîd'dir."** Bütün yaptıklarında, söylediklerinde, kaderinde ve şer'î hükümlerinde, yasalarında övülmeye değer olandır.

Dilerse Sizi Yok Edip Başka Yaratıkları Getirir (Âyet 16-17):

"İsterse sizi giderir ve yeni bir yaratık getirir." Nesefî der ki: "Yani dilerse sizin hepinizi yok eder. Çünkü O, ezelden beri Ganîdir, muhtaç değildir. O'nun ihtiyaçsızlığı sizinle değildir. Size ihtiyacı olmadığından sizi giderir ve bir başka yaratık vareder. Ve O, siz hamdetmeseniz dahi Hamîd'dir, övülendir."

"Bu" yani sizi yok edip başkalarını varetmek **"Allah'a göre güç"** imkânsız, olmayacak bir şey **"değildir."**

İbn Kesîr şöyle demektedir: "Yani ey insanlar! O dilerse sizi yok eder. Sizden başka bir topluluk getirir. Bu, O'nun için zor da değildir, imkânsız da değildir." İşte bu sizin O'na olan ihtiyacınızın ve O'nun da ihtiyaçsızlığının bir tecellisidir.

Yakını Bile Olsa Hiç Kimse Başkasının Günahını Yüklenmez (Âyet 18):

"Hiç bir yüklenen başkasının yükünü yüklenmez." Yani günahkâr hiç bir kimse, başkasının günahını yüklenmez. Manası şudur: Kıyâmet gününde her bir nefis, ancak kendisinin işlediği günahı yüklenir. Bir başka nefsin günahından sorumlu tutulmaz.

Günah **"yükü ağır olan kimse, onun yüklenilmesini istese"** yani bu günahlarının bir kısmını başkasının yüklenmesini isteyecek olursa, **"yakını bile olsa ondan bir şey yüklenmez."** Çağırdığı baba, çocuk yahut kardeş gibi akrabası dahi olsa, o çağırdığı, bu günahından hiç bir şeyi yüklenemeyecektir. İbn Kesîr der ki: "Yani günahlarının yükü kendisine ağır gelen herhangi bir kimse, üzerindeki günah yükünün kısmen dahi olsa, kaldırılmasında yardımcı olmak üzere başkasını çağıracak olursa, o günahından hiç bir şey onunla kaldırılmaz. Velev ki o çağırdığı kimse akrabası, hatta babası veya oğlu dahi olsa, kaldırmaz. Çünkü herkes kendi kendisiyle ve kendi durumuyla meşgul olacaktır."

ANLATIM DÜZENİ

Bu son âyet-i kerimenin anlatım içerisindeki yeri ve kendisinden önceki buyruklarla ilişkisi nedir?

Yüce Allah yaratıkların ihtiyaçlarını kendi zâtının da ihtiyaçsızlığını ve varedip yok etmeye kudretini açıkladıktan sonra, bu genel ve âdil kaidesini bize öğretmektedir ki, bununla yaratıklarından kendisine ibadet etmelerini istemesinin, onların ibadetine ihtiyacından dolayı olmadığını açıklasın. O kendisine gelecek bir menfaat dolayısıyla kullarını ibadet etmekle yükümlü tutmuş değildir. Onlara ibadet etmeleri emrini vermesi, bizzat onların menfaati dolayısıyladır. Nitekim âyetin sonunda yer alan; **"Kim de arınırsa, ancak kendisi için arınmış olur."** buyruğu da bize bunu göstermektedir.

Bu hususlar başka birtakım hususlarla birlikte yer almaktadır. Bu da Kur'ân-ı Kerim'in i'câzının tecellilerinden bir tanesidir. Bir âyet-i kerimeyi, kendi nassında bir manayı dile getirirken, içinde yer aldığı buyruklar arasında bir başka manayı dile getirdiğini görebiliyoruz. Böylelikle az lafızlardan çokça manalar çıkabilmektedir.

Azîz ve Celîl olan Allah'ın ihtiyaçsızlığı, yaratıkların da O'na ihtiyaçları vurgulandıktan, kullarından birtakım yükümlülükleri yerine getirmelerini isterken ihtiyacı dolayısıyla istemediği, aksine Ganî ve Hamîd olarak bu

yükümlülüğü, dilediği bir hikmet gereği verdiği açıklandıktan sonra, Allah Rasûlüne öğütlerden kimlerin yararlanacaklarını, kimlerin de yararlanmayacaklarını şöylece açıklamaktadır:

18. ÂYETİN TEFSÎRİ

Ancak Rablerinden Korkup Namazını Kılanları Uyarırsın (Âyet 18):

"**Sen ancak görmedikleri halde Rablerinden korkanları**" yani azabını görmedikleri halde, onu müşahede etmemiş olsalar dahi mutlaka azabının gerçekleşeceğine iman ederek Rablerinden korkanlar; yahut önlerinde olmadığı halde, Allah'ın azabından korkanlar veya kulların gözlerinden ırak, kimsenin onları görmediği yerlerde Rablerinden korkan kimseleri "**ve namazı**" vakitlerinde "**kılanları uyarırsın.**" Yani senin uyarman, ancak bunlara faydalı olur. İbn Kesîr der ki: "Yani senin getirdiklerinle öğüt alanlar, ancak basiret ve özlü akıl sahipleri, Rablerinden korkan ve Rablerinin emirlerini yerine getiren kimselerdir."

"**Kim de**" itaatleri yapıp masiyetleri terketmekle "**arınırsa, ancak kendisi için arınmış olur.**" Yani kim sâlih amel işlerse bunun faydası kendisine aittir. "**Dönüş Allah'adır.**" Bu, sevaplarla kendisini arındıran kimseye bir vaiddir. Bu da bundan önceki buyrukların insan için oldukça beliğ bir uyarı olduğunun delilidir.

ANLATIM DÜZENİ

Şanı yüce Allah yaratıkların kendisine olan ihtiyaçlarını, kendisinin de ihtiyaçsızlığını ortaya koyduktan ve buna da onları yok edip başkalarını yaratmaya kadir oluşunu delil gösterdikten, hesaba çekmekteki adâletini dile getirip insanların hesaba çekilecekleri günkü durumunu belirttikten sonra, Rasûlüne; uyarının kimlere faydalı olacağını açıkladı. Bunlar ise Allah'tan korkan, namazı kılan kimselerdir. Bu da böyle olmayanların Peygamberin uyarılarından yararlanamayacaklarını ifade eder. İşte bundan dolayı şimdi de bu iki kesimi birbirleriyle karşılaştıran birtakım âyet-i kerimeler gelmektedir...

19-28. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Mü'min ve Kâfirin Karşılaştırılması (Âyet 19-22):

"**Kör ile gören bir değildir ve karanlıklarla aydınlık da bir değildir. Gölgelik ile sıcaklık da bir değildir.**" Âyet-i kerimede geçen el-Harûr: Gece ve gündüz esen, oldukça sıcak rüzgâr demektir. "**Diriler ile ölüler de bir değildir.**" İbn Kesîr şöyle demektedir:

"Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Birbirinden ayrı ve farklı olan kör

ile gören eşit olmadığı gibi, aksine bunlar arasında büyük bir fark bulunduğu gibi; karanlıklarla aydınlık eşit olmadığı gibi, gölge ile aşırı sıcak eşit olmadığı gibi, aynı şekilde ölülerle diriler de eşit değildir. Bu yüce Allah'ın hayat sahibi kimseler olan mü'minler ile ölü kimseler olan kâfirlere verdiği bir misâldir."

Ben de şunu belirteyim (âyet-i kerimede verilen misâller şuna karşılıktır): Gören mü'mindir, ışık İslâm'dır, gölge haktır, hayat imandır, kâfir kördür, küfür karanlıklardır, bâtıl bâtıl ehline karşı bir ateştir, küfür ölümdür. Bunların hiç birisi arasında ise eşitlik olamaz. Bununla birlikte pek çok kimseler körlüğü, karanlığı, ateşi ve ölümü; görmeye, aydınlığa, dengeye ve hayata tercih etmektedir.

İbn Kesîr şöyle demektedir: "Mü'min görür işitir, bir nur içerisindedir. Dünyada da âhirette de dosdoğru bir yol üzere yürür. Onun bu durumu bol gölgesi, bol pınarları olan cennetlere varıncaya kadar devam eder. Kâfir ise kördür, sağırdır, karanlıklar içerisindedir. Onlardan çıkmamacasına yürür gider; hatta o sapıklık ve azgınlığı içerisinde dünyada da âhirette de kaybolur gider. Sonunda bu durum onu cehhennemin sıcağına, oldukça sıcak rüzgârlarına, kaynar sularına serin de olmayan iyi de olmayan sıpsıcak gölgelere kadar götürür."

Sen Kabirlerde Olanlara İşittiremezsin (Âyet 22):

"**Muhakkak ki Allah dilediğine işittirir.**" Yani onları delile kulak verip kabul etmeye ve bu delile bağlanmaya iletir. "**Sen kabirlerde olanlara işittirecek değilsin.**" Yani ölümden sonra ölüler kabirlerine konulmalarından sonra nasıl ki hidâyet ve davetten yararlanamıyor iseler; bedbaht oldukları yazılmış kimselerin durumu da böyledir. Senin onlara karşı yapacak bir şeyin yoktur. Sen onları hidâyete iletemezsin.

Sen Ancak Bir Uyarıcısın (Âyet 23):

"**Sen ancak bir uyarıcısın.**" Sana düşen sadece teblîğ etmek ve uyarmaktır. Allah ise dilediğini saptırır, dilediğine hidâyet verir. Yani senin üzerine düşen tebliğde bulunmaktan ibarettir. Eğer uyarılan kimse, uyarıya kulak veren kimselerden olursa bundan yararlanır. Şayet sapıklığı üzerinde ısrar edenlerden olursa, sen de bundan dolayı kendini üzme. Çünkü hidâyeti hak edeni hidâyete iletmek, dalâleti hak edeni de dalâlete götürmek Allah'ın şanı, hikmeti ve adâletinin gereğidir.

Seni Hak İle Müjdeleyici ve Uyarıcı Olarak Gönderdik (Âyet 24):

"**Muhakkak ki Biz seni hak ile**" yani beraberinde hak olan bir gönderme ile mü'minler için "**müjdeleyici**" ve "**kâfirler için uyarıcı olarak gönderdik. Hiç bir ümmet yoktur ki, ona uyarıcı gelmiş olmasın.**" Yani senin

ümmetinden önceki bütün ümmetlerde mutlaka tuğyânın vehametini, küfür ve inkârın kötü âkıbetini belirtip korkutan bir uyarıcı gelip geçmiştir. İbn Kesîr der ki: "Yani Âdemoğullarından daha önce geçmiş ne kadar ümmet varsa, mutlaka Allah onlara uyarıcılar göndermiş ve onların ileri sürecekleri bütün gerekçeleri tek tek çürütmüştür."

Kâfirler Senden Önceki Peygamberleri de Yalanlamışlardı (Âyet 25-26):

"**Şayet seni yalanlarlarsa**" yani kendilerine peygamber olarak gönderildiğin kimseler tarafından yalanlanırsan, "**onlardan öncekiler de**" kendilerine gönderilen kimseleri "**yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara açık delillerle**", kesin belge ve tartışmasız mucizelerle "**sayfalar**" yani kitap ve sahifler ile "**ve aydınlatıcı**" Tevrat, İncil ve Zebûr gibi apaçık "**kitaplarla gelmişlerdi.**" O bakımdan onların yalanlamaları belli bir sebebe dayanmıyordu. Çünkü onlara karşı getirilen deliller gayet açıktı.

"**Sonra o kâfir olanları**" kendilerine gönderilen peygamberleri bütün getirdiklerine rağmen yalanlayanları azab ve ceza ile "**yakaladım. Benim inkârım nasılmış**" Yani Benim onların bu durumlarını reddedişim ve bundan dolayı onlara azab edişim nasılmış? İbn Kesîr der ki: "Yani benim onlara bu inkârımı (azablandırmamı) onlar hakkında nasıl büyük, katı ve ileri görebilirsin?"

Şanı yüce Allah yalanlayanlara yaptıklarını anlatırken, kendisinden korkmaya dikkati çektikten sonra, azametini tanıtmak suretiyle, O'ndan korkmayı sağlayacak şekilde bu kâinattaki kudretinin tecellilerine dikkatimizi çekmek üzere şöyle buyurmaktadır:

Allah, Çeşitli Türde ve Değişik Renkte Mahsuller Çıkarmıştır (Âyet 27):

"**Görmez misin ki Allah gökten**" yani buluttan "**bir su indirmiştir. Onunla**" o su ile "**türlü türlü**" nar, elma, incir, üzüm ve buna benzer sayıya sığmayacak kadar çok ve çeşitli "**renkte mahsuller çıkarmışızdır.**" Bu mahsullerin kimisi kırmızı, kimisi sarı, kimisi yeşil ve başka renktedir.

"**Dağlardan da beyaz, kırmızı, simsiyah ve türlü renkte yollar yaptık.**" Yani kimi dağlarda beyaz ve kırmızı yollar vardır. "(وغرابيب سود)= Simsiyah"ı açıklamak üzere İkrime şöyle demektedir: Âyette geçen (الغرابيب): Siyah ve yüksek dağlar demektir. İbn Kesîr şöyle demektedir: "Dağların bu şekilde göründüğü gibi değişik renklerde yaratılması da böyledir." Âyette geçen (الغرابيب) kelimesi (غربيب) kelimesinin çoğulu olup oldukça koyu siyah demektir."

Canlılardan Değişik Renklerde Olanlar Vardır (Âyet 28):

"**İnsanlardan da, yerde yürüyen canlılardan ve davarlardan da böyle**

renkleri değişik değişik olanlar vardır." Yani meyve ve dağların renkleri farklı olduğu gibi bunlar arasında da değişik renkte olanları vardır.

Yüce Allah şimdiye kadar saymış olduğu varlığının delillerinden, kudretinin işaretlerinden, üstün san'atının eserlerinden, yaratmış olduğu ve hem kendisine hem sıfatlarına delil olarak kullanılabilecek değişik türdeki yaratıkları sözkonusu ettikten sonra, şöyle buyurmaktadır:

Allah'tan Ancak Bilgin Kulları Korkar (Âyet 28):

"Allah'tan ancak bilgin kulları korkar." O'nu sıfatlarıyla tanıyan ve O'nu gereği gibi tazim eden bilginler korkar. O'nu daha çok bilenin korkusu, daha da artar. O'nu daha az bilen ise azabtan yana kendisini daha çok emniyette hisseder. Nesefî şöyle demektedir: "Yüce Allah'ın adının önce, bilim adamlarının sonra zikredilmesi; Allah'ın kulları arasında O'ndan gereği gibi korkanların sadece ilim adamları olduğu manasını vermektedir."

"Muhakkak ki Allah Azîz'dir, Gafûr'dur." Bu Allah'tan niçin korkmak gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü bu buyruk Allah'ın, isyankârları cezalandırıp kahretmeye, itaat ehline ecir verip onları bağışlamaya kadir olduğuna delâlet etmektedir. Cezalandırıp ecir verenden ise korkmak gerekir.

Burada bu kesimin birinci âyet grubu sona ermekte ve yüce Allah'a doğru yol almanın başlangıcının Allah'tan korkmak ve namaz kılmak olduğunu açıklamaktadır. Buna giden yolu gösterdi ve yüce Allah'tan korkmayı harekete getirecek Allah'ın ihtiyaçsızlığını, yaratıkların O'na muhtaç olduklarını bilmemizi, bunun yanında yok edip varetmeye kâdir olduğunu, kıyamet gününde emirlerine aykırı hareket edenleri cezalandırabileceğini, peygamberleri yalanlayanlardan intikam aldığını, alacağını ve azametine delil olan kudretinin tecellilerini bize öğretmiş bulunmaktadır.

Seyyid Kutub'un 27-28. Âyetleri Açıklaması:

Bu son iki âyet-i kerime ile ilgili olarak Fî Zilâli'l Kur'ân'da Şehid Seyid Kutub şunları söylemektedir:

"Gerçekten bu, bu Kitabın kaynağını gösteren hayret verici bir şekilde, kâinata dikkat çekmedir. Bu dikkat çekme ile bütün yeryüzü dolaştırılmaktadır. Biz burada yeryüzünün her tarafındaki bütün renkleri ve boyaları izleyebilmekteyiz. Meyvelerde, dağlarda, insanlarda, davarlarda... birkaç kelime ile bütün bu yeryüzünde bulunan canlı-cansız her şey bir arada zikredilivermekte ve bu bütün yeryüzünü kuşatan büyük, gözkamaştırıcı, güzel ve ilâhî galeriye, kalbi kendisini bütün bunlara kaptırmış bir şekilde bırakıvermektedir.

Gökten suyun indirilmesinden ve değişik renklerdeki meyvelerin çıkartılmasından sözederek başlamaktadır. Çünkü sunulan tablo, renk ve boya-

ların sunulduğu bir tablodur. Burada sadece meyvelerin renklerinden sözedilmektedir: **"Onunla Biz türlü türlü renkte mahsuller çıkarmışızdır."** Meyvelerin renkleri, bütün çağlar boyunca yetişmiş bütün ressamların bir araya gelerek benzerini meydana getirmekten âciz oldukları hayret verici bir renk galerisidir. Başka bir türün rengi gibi bir renk taşıyan hiç bir meyve türü yoktur. Hatta bir meyve türünün tek bir tanesinin taşıdığı renk dahi, aynı türünden diğer meyvelere benzememektedir. Aynı türden iki meyvede yapılacak herhangi bir araştırma ile renkler arasında farklılık olduğu görülecektir.

Meyvelerin renklerinden sonra, zâhiren hayret verici bir geçiş gibi görünen dağların renklerine geçilmektedir. Halbuki renklerin tetkiki açısından bu geçiş oldukça tabii görülür. Kayaların renkleri ile meyvelerin renkleri tür ve çokluğu açısından hayret verici bir benzerlik arzeder. Hatta kimi zaman bazı meyvelerin şekil ve hacmini de andıran parçaları dahi bulunur ki, bunların meyvenin küçüğünden veya büyüğünden ayırdedilmesi dahi zorlaşır.

"Dağlardan da beyaz, kırmızı, simsiyah ve türlü renkte yollar yaptık." Bu nassta, oldukça gerçekçi bir şekilde dikkatimiz çekilmektedir. Beyaz yolların kendi aralarında farklılıkları olduğu gibi, kırmızı yolların da kendi aralarında farklılıkları vardır. Renk tonunda, gölgelendirmede ve ona karışmış diğer renklerde farklılık bulunmaktadır. Diğer taraftan alabildiğine koyu yollar da vardır.

Dağlardan ve kayalardan, meyveler ile birlikte sözedilmesinden ayrı olarak, renklerine, renklerinin çokluğuna ve aynı rengin değişik tonlarına dikkat çekilmesi, kalbi derinden sarsar ve onda üstün bir güzellik zevki uyandırır. Bu, güzellikten zevk alma duyusu ile güzelliğe soyutluyıcı bir şekilde bakmayı sağlar ve aynı güzelliğe meyvede gördüğü gibi, kaya parçasında da görmesini sağlar. Halbuki kayanın tabiatı ile meyvenin tabiatı arasında oldukça uzaklık bulunmaktadır. Yine insanın ölçülerine göre her ikisinin görevi arasında da bir uzaklık bulunmaktadır. Fakat güzelliğe soyutlayıcı bir şekilde bakış, sadece güzelliği bu ile beriki arasında dikkat etmeyi ve ona yönelmeyi gerektirecek ortak bir unsur olarak değerlendirme noktasına ulaştırır.

Diğer taraftan insanların renkleri de türlü türlüdür. Genel olarak insan türlerinin birbirinden farklı renklerine işaret etmekle yenilmemektedir. Bunun dışında her bir ferdin de kendi türü arasında ayırdedici bir rengi bulunmaktadır. Hatta aynı batında taşınmış ikiz kardeşinden dahi rengi ayrı olmaktadır.

Diğer canlıların ve hayvanların rengi de böyledir. Canlı (ed-devâb) kelimesi daha kapsamlı, davarlar (el-en'âm) kelimesi ise daha özel bir mana ifade eder. Canlı, her can sahibi hayvanı ifade ederken, davarlar (el-en'âm) ise sadece inek, koyun ve keçi türünü kapsar. Bunların insanlara olan yakınlık-

ları sebebiyle, canlılar arasında yüce Allah onları özel olarak zikretmektedir. İşte bunlarda da renkler ve boyalar, meyve, mahsul ve kayalar galerisindeki şekliyle güzel bir galeridir.

Şu sahifeleri güzel, yapısı ve renklendirilmesi hayret verici olan bu kâinat kitabını, Kur'ân-ı Kerim önümüze açmakta, sahifelerini çevirip şöyle demektedir: Bu Kur'ân-ı Kerim'i okuyan, idrâk eden ve onun üzerinde düşünüp duran ilim adamları, işte asıl onlardır Allah'tan korkanlar: "**Allah'tan ancak bilgin kulları korkar.**"

Bu kitapta çevirilen bu sahifeler, kâinat kitabının sadece birkaç sahifesidir. İlim adamları ise, bu hayret verici kitap üzerinde durup düşünen, burdan hareketle de Allah'ı gerçekten tanır, O'nu kudretinin etkileriyle idrâk eder, yoktan varetmesini hakiki bir şekilde görmek suretiyle azametinin de gerçek şeklinin şuuruna varırlar. Buradan hareketle hakkıyla O'ndan korkar, hakkıyla takvâlı olurlar, hakkıyla O'na ibâdet ederler. Kâinatın çekiciliği karşısında kalbin duyduğu üstü kapalı bir duyuş ile değil; hassas, incelikli tanıma ve direkt bilgi ile bunları yaparlar...

Bu sahifeler bu kitaptan bir örnektir... Renkler ve boyalar ise, yaratmanın diğer harikalarıdır. Ancak bu kitabı gereği gibi bilenlerin idrâk ettiği harikulade uyumlara verilmiş örneklerdir. Bunları ise ancak bu kitabı gereği gibi bilen, onu bilip aslının ne olduğunu bilenler idrâk eder; kalbin şuuruna erdiği ve harekete geldiği renklerde, boyalarda bu güzel kâinattaki mükemmel uyum ve yaratışta, Allah'ın harikulâde kudretini de bu bilgi sayesinde görür.

Güzellik unsuru, bu kâinatın plânında ve uyumunda özel olarak gözetilmiş görünüyor. Bu güzelliğin mükemmelliği dolayısıyladır ki, eşya görevlerini, güzellikleri yoluyla yerine getirmektedir. Arıların ve kelebeklerin, saçtıkları özel kokularla birlikte kendisine çeken şu çiçeklerdeki hayret verici renkler, meyvelerin olması için aşılamayı gerçekleştiren ve çiçeğe kıyasla arının ve kelebeğin görevi... İşte bu şekilde çiçeğin de güzelliği vasıtası ile görevini yerine getirdiğini görüyoruz... Türde güzellik, bir başka türü kendisine çekmek için bir araçtır ve bu, her iki türün görevini yerine getirmesi için böyledir. İşte bu şekilde güzellik aracılığı ile görev tamamlanmaktadır.

Güzellik bu kâinatın programında ve uyumunda özel bir maksat olarak gözetilmiş bir unsurdur. İşte bundan dolayı Allah'ın peygamberine indirilmiş bulunan Kitabında, herkesin gözü önünde açık bulunan Allah'ın Kitabındaki güzelliğe dikkat çekilmiştir."

ANLATIM DÜZENİ

1- Üçüncü kesimde her birisi "(إِنَّ) = **Şüphesiz ki...**" ile başlayan üç âyet grubu kalmaktadır:

"Şüphesiz ki Allah'ın Kitabını okuyanlar..." (*âyet 29*)

"Şüphesiz ki Allah göklerin ve yerin gaybını bilendir..." (*âyet 38*)

"Şüphesiz ki zeval bulmasınlar diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır..." (*âyet 41*)

2- Sûre, tevhide götüren nimetleri hatırlattıktan sonra insanların şükreden ve inkâr eden (nankörlük eden) olmak üzere iki kısım olduğunu açıklamaktadır. Aynı şekilde sûre, şükrün yolunun Allah'tan korkmak, namaz kılmak ile başladığını, tefekkür ve Kur'ân okumanın da bunu beslediğini hatırlatmaktadır: **"Görmez misin ki..."** (*âyet 27*); **"Şüphesiz ki Allah'ın Kitabını okuyanlar..."** (*âyet 29*)

3- Birinci kesimde yüce Allah bize nimetini hatırlamamızı, İkinci kesimde de bize dünyadan ve şeytandan bizleri aldatmalarından sakınmamızı emretmektedir. Kesimin birinci âyet grubunda yüce Allah bizlere Allah'a giden yolda başlangıç noktasının Allah'tan korkmak olduğunu açıklamakta, Allah'tan korkmayı harekete getiren unsurlardan bize sözetmektedir. Bu Üçüncü kesimin diğer âyet grubları bu konuyu tamamlayacaktır.

4- Sûre, şükre giden yolda harekete koyulmak için mutlaka gerekli bulunan hatırlatmak, sakındırmak, tanıtmak, emretmek, nehyetmek gibi esasları zikrederek başladı; daha sonra insanın çevresine dikkatleri çekti. İşte sûre geri kalan bölümleri ile de bizlere bu gidişi destekleyip besleyen hususlardan sözetmektedir.

Üçüncü kesimin İkinci âyet grubunu sunmaya geçmeden önce bazı Tamamlayıcı Bilgileri aktaralım:

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Nesefî'nin 15. Âyeti Açıklaması:

1- Yüce Allah'ın: **"Ey insanlar! Sizler Allah'a muhtaçsızın. Allah ise Ganî'dir, Hamîd'dir."** (*âyet 15*) buyruğunu açıklarken Nesefî şunları söylemektedir:

"Yüce Allah'ın insanlara **"fakirler"** adını vermesi, onları tahkîr etmek için değil, O'na ihtiyaçları yokmuş gibi tavırlarına ta'riz olsun diyedir. Bu bakımdan O kendi zatını zenginlerin göz diktiği şey olan zenginlikle nitelendirmiştir. Burada yüce Allah'ın: **"Hamîd"** oluşundan sözedilmesi, O'nun zenginliği ile yaratıklarına faydalı olduğuna, onlara nimet ve ihsanlarda bulunan sonsuz cömert olduğuna delâlet etmesi içindir. Çünkü her zengin, zenginliği ile başkasına faydalı değildir. Ancak zengin, cömert ve nimet verici olursa, cömertlik edip nimet ihsan ederse, kendilerine nimet verilenler ona hamdeder.

Sehl der ki: Yüce Allah, varlıkları yarattığında kendi zâtı hakkında zenginlik, yaratıkları hakkında da ihtiyaç hükmünü verdi. Her kim zenginlik (muhtaç olmamak) iddiasında bulunursa, o Allah'tan gâfil kalır. Her kim ihtiyacını izhar ederse, bu muhtaçlığı onu Allah'a ulaştırır. Kula düşen Allah'a gerçekten muhtaç olduğunun şuuruna varmak ve O'nun dışında herkesten umut kesmektir. Ta ki onun kulluğu halis ve katıksız olsun. Çünkü kulluk (ubûdiyyet) Allah'a karşı boyun eğmek ve zelil olmaktır. Bunun alâmeti ise hiç kimseden bir şey istememektir.

Vâsıtî şöyle demektedir: Her kim Allah ile ganî olursa, asla fakir olmaz. Her kim Allah ile aziz olursa asla zelil olmaz. el-Huseyn şöyle demiştir: Kişi Allah'a muhtaç olduğunun şuuruna vardığı oranda Allah ile ganî olur. Onun Allah'a olan ihtiyacı (fakrı) arttıkça zenginliği artar. Yahyâ şöyle demektedir: Fakr, kul için zenginlikten daha hayırlıdır. Çünkü fakrda zillet, zenginlikte de kibir vardır. Alçakgönüllülük ve zillet ile Allah'a dönüş, pek çok amel ile Allah'a dönüşten hayırlıdır.

Allah'ın dostlarının üç niteliği olduğu söylenmiştir: Her şeyde Allah'a güvenmek, her hususta Allah'a muhtaç olduğunu bilmek ve her şeyi bırakıp O'na dönmek. eş-Şiblî der ki: Fakirlik belâyı çeker, fakirlik belâsı ise, tümüyle aziz oluştur."

Kimse Başkasının Günahını Yüklenmez (Âyet 18):

2- Yüce Allah'ın: "**Hiç bir yüklenen başkasının yükünü yüklenmez. Yükü ağır olan kimse onun yüklenilmesini isteşe, yakını bile olsa ondan bir şey yüklenmez.**" (*âyet 18*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İkrime, yüce Allah'ın: "**Yükü ağır olan kimse onun yüklenilmesini istese...**" buyruğu ile ilgili olarak şöyle demiştir: Kıyamet gününde komşu komşusuna asılır ve şöyle der: Rabbim, sor şuna, niçin benim yüzüme kapısını kapatıyordu? Kâfir de kıyamet gününde mü'mine asılarak şöyle der: Ey mü'min, benim senin üzerinde bir hakkım vardır. Dünyada iken sana karşı nasıl davrandığımı bilirdin, bugün sana ihtiyacım var. Mü'min, Rabbi katında ona şefaat edip durur. Nihayet ateşte olduğu halde, yerinden daha yakın (azabı daha az) bir yere döndürür. Baba kıyamet gününde oğluna asılarak şöyle der: Yavrucuğum, ben sana babalık yapmıştım. Oğlu ondan iyilikle sözeder, babası ona şöyle der: Yavrucuğum, bugün senin hasenatından beni gördüğün şu durumdan kurtarabilecek zerre ağırlığı kadar bir şeye muhtacım. Babasına oğulun cevabı şu olur: Babacığım, talep ettiğin şey çok basit, fakat senin korktuğun gibi, ben de korkuyorum. O bakımdan sana bir şey veremeyeceğim. Daha sonra adam hanımına asılır ve şöyle der: Ey falanca, ben sana nasıl kocalık yaptı idim? Kadın ondan hayırla sözeder. Ona şöyle der: Şimdi ben senden bana bir tek iyilik bağışlamanı istiyorum. Belki onun

sayesinde şu gördüğün durumdan kurtulurum. Hanımı ona şöyle diyecektir: İstediğin şey önemli değil, fakat yapamam. Çünkü sana bir şey verecek olursam senin korktuğun durumun bir benzerinden de ben korkarım. İşte yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Yükü ağır olan kimse onun yüklenilmesini istese..."** Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Babanın oğluna, oğulun babasına hiç bir fayda sağlayamayacağı bir günden çekinin."** (*Lukmân, 31/33*) Yine yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: **"Kişinin kardeşinden, anasından, babasından, karısından ve evlâtlarından kaçacağı o günde, evet o günde bunlardan her birisinin kendisine yetecek kadar bir işi vardır."** (*Abese, 80/34-37*) Bunu İbn Ebî Hâtim (rahimahullah) rivâyet etmiştir."

Peygamber Gelmemiş Ümmet Yoktur (Âyet 24):

3- Yüce Allah'ın: **"Hiç bir ümmet yoktur ki, ona uyarıcı gelmiş olmasın."** (*âyet 24*) buyruğunu açıklarken Nesefî şunları söylemektedir:

"Yani senin ümmetinden önce ne kadar ümmet geçmişse onlara da bir uyaran gelmiştir. Ümmet, oldukça kalabalık topluluk demektir. **"Orada insanlardan bir topluluk (ümmet) buldu."** (*el-Kassas, 28/23*) Her çağın halkına da "ümmet" denilir. Burada maksat çağın halkıdır. Nitekim Hz. İsâ ile Hz. Muhammed (ikisine de selâm olsun) arasındaki dönemde peygamber uyarısının izleri devam etmekte idi. O bakımdan böylece bu ümmetler bir uyarandan ayrı kalmış değildir. Hz. İsâ'nın uyarısının etkileri yok olunca, Muhammed (s.a) gönderildi. Bu gelen uyarıcı da onlara azgınlıklarının vahametini belirtip korkutuyor, inkârın kötü âkıbetini bildiriyordu. Âyet-i kerimenin baş tarafında hem müjdeleyen, hem uyarandan sözedildiği halde, sonunda sadece uyarandan sözetmekle yetinilmiştir. Çünkü uyarı ile birlikte müjdelemek de bulunur. Dolayısıyla uyarının sözkonusu edilmesi müjdelemeye de delâlet etmektedir."

İbn Kesîr de şöyle demektedir: "Yani Âdemoğlundan ne kadar ümmet geçtiyse, mutlaka Allah onlara uyarıcılar göndermiş ve onların ileri sürebilecekleri bütün gerekçeleri ortadan kaldırmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Sen ancak bir uyarıcısın ve her bir kavim için bir hidâyetçi gelmiştir."** (*er-Ra'd, 13/7*) Bir başka yerde de şöyle buyurulmaktadır: **"Andolsun ki, her bir ümmet arasında Allah'a ibadet edin, tâğûttan uzak durun, diye bir peygamber gönderdik. Sonra Allah içlerinden kimine hidâyet verdi, kiminin üzerine de sapıklık hak oldu."** (*en-Nahl, 16/36*) Bu konudaki âyet-i kerimeler pek çoktur."

Burada şunu hatırlatalım ki, bu âyet-i kerime bütün ümmetlere peygamberler gönderildiğine delâlette aslî bir delildir. Bazı kimselerin sandığı gibi, rasûller sadece bizim bulunduğumuz bölgede veya ona yakın bölgelerde

gelmiş ve başka yerlere gelmemiş değildir. Ancak bizler risâletleri nass ile sâbıt olanlar dışında hiç bir kimseyi risâlet görevini almış olmakla nitelendirmeyiz.

Mahsullerin Çeşitli Renklerde Oluşu (Âyet 27):

4- Yüce Allah'ın: "**Türlü türlü renkte mahsuller...**" (*âyet 27*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"el-Bezzâr rivâyet ediyor... Saîd b. Cübeyr'den, o İbn Abbâs (r.anhumâ)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir adam Peygamber (s.a)'e gelip şöyle sordu: Senin Rabbin boya yapar mı? O şöyle buyurdu: "Evet, öyle boyar ki O'nun kırmızı, sarı ve beyaz boyası hiç solmaz." Bu hadis mürsel ve mevkûf olarak da rivâyet edilmiştir, doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

Allah'tan Ancak Bilgin Kulları Korkar (Âyet 28):

5- Yüce Allah'ın: "**Allah'tan ancak bilgin kulları korkar.**" (*âyet 28*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Yani O'ndan ancak O'nu gereği gibi iyice tanıyan ilim adamları korkar. Çünkü büyük, gücü her şeye yeten, herşeyi bilen, kemal sıfatlarına sahip, en güzel isimlerle anılan O yüce zatı ne kadar yakından tanırsa, O'nu tanımak da daha tam, bilmek daha kâmil olursa, işte O'ndan daha çok korkulur, daha fazla O'na haşyet duyulur.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'dan yüce Allah'ın: "**Allah'tan ancak bilgin kulları korkar.**" buyruğu ile ilgili olarak şöyle demektedir: Yani Allah'ın her şeye kâdir olduğunu bilenler O'ndan gereği gibi korkar. İbn Lehîa, İbn Ebî Amra'dan, o İkrime'den, o İbn Abbâs'dan rivâyetine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Kulları arasında Rahmân olan Allah'ı bilen, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayan, helâlini helâl, haramını haram bilen, emirlerini gereği gibi koruyan, mutlaka O'nun huzuruna çıkacağına inanan, ameli karşılığında hesaba çekileceğini bilen kimse (O'ndan gereği gibi) korkar." Saîd b. Cübeyr der ki: "Haşyet (Allah'tan korkmak), seninle Azîz ve Celîl olan Allah'a masiyet etmenin arasına giren şeydir."

Hasan-ı Basrî der ki: "Bilen kişi görmediği halde Rahmân olan Allah'tan korkan ve Allah'ın elde edilmesi için teşvik ettiği şeyleri arzulayan ve Allah'ı gazablandıran şeylere de rağbet etmeyen kimsedir." Daha sonra Hasan-ı Basrî şu: "**Allah'tan ancak bilgin kulları korkar. Muhakkak ki Allah Azîz'dir, Gafûr'dur**" âyetini okudu. İbn Abbâs'dan dedi ki: "İlim fazla hadis bilmek değildir. İlim Allah'tan çokça korkmak demektir."

Ahmed b. Sâlih el-Mısrî, İbn Vehb'den, o Mâlik'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: İlim çokça rivâyetle olmaz, ilim yüce Allah'ın kalbe koyduğu bir nurdur.

Ahmed b. Sâlih el-Mısrî şu manaya gelen bir söz söylemiştir: Haşyet, hiç bir zaman çokça rivâyetle elde edilmez. İlim ancak Azîz ve Celîl olan Allah'ın uyulmasını farz kıldığı şeydir ki, o da Kitab, Sünnet, Ashâb-ı Kiram ve onlardan sonra gelen müslümanların imamlarından gelenlerdir. Bunlar ise ancak rivâyet ile elde edilebilir. Bu durumda onun "Bir nûrdur" şeklindeki sözü ile anlatmak istediği, ilmin anlaşılması ve manalarının kavranılmasıdır.

Süfyân-ı Sevrî, Ebû Hayyân et-Teymî'den, o bir adamdan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Şöyle denilirdi: İlim adamları üç türlüdür: Birisi Allah'ı da bilir, Allah'ın emirlerini de bilir; birisi Allah'ı bilir, fakat Allah'ın emirlerini bilmez; diğeri Allah'ın emirlerini bilir, fakat Allah'ı bilmez. Hem Allah'ı, hem de Allah'ın emrini bilen yüce Allah'tan korkar, hududu bilir, farzları bilir. Allah'ı bilip de Allah'ın emrini bilmeyen kimse ise, Allah'tan korkan fakat hududu da farzları da bilmeyen kimsedir. Allah'ın emrini bilip Allah'ı bilmeyen kişi ise, hududu ve farzları bilmekle birlikte Azîz ve Celîl olan Allah'tan korkmayan kimsedir."

Şimdi Üçüncü kesimin ikinci âyet grubuna geçelim:

29-31. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Kur'ân Okuyup Namaz Kılanlar ve İnfâk Edenlerin Sonsuz Sevabı (Âyet 29-30):

"**Şüphesiz ki Allah'ın Kitabını**" Kur'ân-ı Kerim'i devamlı olarak "**okuyanlar, namaz kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden**" gece ve gündüz "**gizli-açık infâk edenler**" yani hem Kitabı okuyup hem gereğince amel edenler "**bitmez tükenmez**" fesada uğramaz "**bir ticaret umabilirler.**" Yani Allah katında asla tükenmeyen bir ticaret umabilirler. İbn Kesîr "Yani böyle olan kimseler, Allah katında gerçekleşmesi muhakkak olan bir sevap umabilirler." demektedir.

"**Bu, mükâfatlarını**" amellerinin sevaplarını "**tam vermesi ve onlara lütfundan arttırması**" hatırlarına gelmeyecek fazlalıklarla kat kat karşılığını vermesi "**içindir. Muhakkak ki O**" günahlarını bağışlayıcı "**Gafûr'dur,**" az olan amellerine de çokça karşılık veren "**Şekûr'dur.**"

Kitaptan Sana İndirilenler Hakkın Ta Kendisidir (Âyet 31):

Daha önce indirilmiş kitapları, ondan sözetmek suretiyle tanıklık edip âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olacağına şahidlik ettikleri gibi, o da "**kendisinden öncekileri tasdik eden kitabdan**" Kur'ân-ı Kerim'den "**sana vahyettiğimiz, hakkın ta kendisidir. Şüphesiz ki Allah kulları için Habîr'-dir, Basîr'dir.**" İbn Kesîr şöyle diyor: "Yani O, onların durumlarından haberdardır. Başkalarına daha faziletli kılmaya kimselerin lâyık olduğunu çok

iyi görendir. İşte bundan dolayı O, peygamberleri ve rasûlleri bütün insanlara üstün kıldığı gibi, peygamberlerin de kimini kimine üstün kılmış, derecelerle kimini yükseltmiştir. Muhammed (s.a)'in makamı ise hepsinin üstündedir. Allah'ın salât ve selâmı hepisinin üzerine olsun."

ANLATIM DÜZENİ

Bundan önceki âyet grubu, bizlere uyarının ancak haşyet ve namazı birlikte yapan kimseler tarafından kabul edileceğini açıkladıktan ve Allah'tan korkmaya sebep olan hususları gösterdikten sonra gelen bu âyet-i kerimeler, bizlere Kur'ân-ı Kerim okumayı, namaz kılmayı ve infâkta bulunmayı hatırlatmaktadır. Kur'ân okumak, Allah'tan korkmaya (haşyete) götüren bir yol olarak tavsiye edilmekte iken, namaz ve zekât ise Allah'tan korkmanın bir tezahürüdür ve etkisi iledir.

Daha sonra gördüğümüz son âyet-i kerime, kendisinden önceki buyruklarla sonrakiler arasında bir köprü teşkil etmektedir. Çünkü bu âyet-i kerime, Kur'ân okumaya teşvik etmekte, Kitabı miras almanın önemini açıklamaktadır. Zaten bu iki husus kendisinden önce ve sonraki buyruklarda ele alınan hususlardır.

32-37. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Kendilerine Kur'ân Verilen Kulların Üç Kısım Oluşu (Âyet 32):

"Sonra kullarımızdan" bu seçkin ümmetten **"seçtiklerimize Kitabı"** Kur'ân-ı Kerim'i **"miras verdik."** Daha sonra bu Kitâbı miras alanların değişik mertebelerini zikrederek şöyle buyurulmaktadır: **"Onlardan kimi"** birtakım farzları ifa etmekte kusurlu ve bazı haramları işleyerek **"nefsine zulmedicidir. Kimi de"** sâlih amelle kötü ameli karıştıran **"mutedildir."** İbn Kesîr der ki: "Bu kişi farzları edâ edip haramları terkeden, bazen bazı müstehapları terketmekle birlikte de birtakım mekruhları işleyen kimsedir."

"Kimi ise Allah'ın izni ile iyiliklerle ileri geçendir." İbn Kesîr der ki: "Bu da farzları ve müstehapları işleyen, haram ve mekruhları ve hatta bazı mübahları terkeden kimsedir."

"İşte büyük lütuf budur." Kitabın miras verilmesidir. Bu, Kitabın miras verilmesinin büyük bir lütuf ve üstünlük olduğunu göstermektedir.

Mü'minlerin Cennete Girmeleri ve Sevinçleri (Âyet 33-35):

"Adn cennetleri ki oraya girerler." Yani bu üç grup o cennetlere girerler. İlk kesim cennete sıkı sıkıya hesaba çekildikten sonra, ondan sonrakiler kolay bir şekilde hesaba çekildikten sonra girerlerken, diğerleri ise cennete hesapsız ve azabsız olarak girerler. Bunun delilini de Tamamlayıcı Bilgilerde göreceğiz.

"Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Ve orada elbiseleri de ipektendir." Çünkü ipek elbisenin, hem gözkamaştırıcı bir güzelliği vardır ve hem de bir süstür.

"Derler ki: Hamd, bizden üzüntüyü" cehenmme girmek yahut ölüm korkusunu veya dünya kaderlerini **"gideren Allah'a mahsustur."** İbn Kesîr der ki: "Burada sözkonusu olan **"üzüntü"** çekinilen şeylerden duyulan korkudur. O bizden bu korkuyu giderdi, korktuğumuz şeylerden yana dünya ve âhiret kederlerinden sakınmamızdan yana bizi rahata kavuşturmuştur, demektir."

"Muhakkak ki Rabbimiz Gafûr'dur"; çok dahi olsa suçları bağışlar. **"Şekûr'dur"**, az dahi olsa itaatleri kabul eder. İbn Kesîr der ki: "İbn Abbâs ve başkaları şöyle demiştir: Onlara pek çok günahlarını bağışladı ve az dahi olsa, iyiliklerine güzel karşılık verdi."

"O ki, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirdi." Biz hakettiğimiz için değil, kendisi bağışta bulunarak, lütufta bulunarak asla ayrılıp uzaklaşmayacağımız kalıcılık yurduna yerleştirdi. **"Bize orada ne bir yorgunluk"** ve meşakkat **"dokunacaktır, ne de halsizlik gelecektir."** İbn Kesîr şöyle demektir: **"Biz orada yorulmayacağız, sıkıntı da çekmeyeceğiz."** Şanı yüce Allah mutlu olacakların durumunu açıkladıktan sonra, bedbaht olacakların durumunu şöylece açıklamaktadır:

Cehennemdeki Kâfirlerin Azabı ve Pişmanlıkları (Âyet 36-37):

"Kâfir olanlara gelince; cehennem ateşi onlar içindir. Aleyhlerine hüküm verilmez ki ölsünler. Onlardan cehennemin azabı da hafifletilmez." Yani azabdan yana rahata kavuşmalarını sağlayacak şekilde ikinci defa ölmeleri hükmü verilmez ve cehennem azabının yükü de üzerlerinden hafifletilmez. **"Her nankörlük edeni Biz böyle"** bu ceza gibi **"cezalandırırız."** Yani Rabbini inkâr edip kâfir olan, hakkı yalanlayan herkese bu şekilde ceza verilir.

"Orada onlar bağrışırlar." Yüce Allah'a feryad edip çağırışırlar. Bütün var güçleriyle feryad-ü figân ederler: **"Rabbimiz, bizi"** cehennem ateşinden **"çıkar da yapageldiklerimizden farklı olarak sâlih amel işleyelim."** Bizi dünyaya geri çevir, kâfir olacak yerde iman edeceğiz. Masiyetten sonra artık itaata yöneleceğiz diyecekler. Onlara da şu cevap verilecektir:

"Öğüt alacak kişinin öğüt alacağı kadar bir süre sizi yaşatmadık mı?" Nesefî der ki: "Bu, 'öğüt alacağı kadar ömür' ifadesi, mükellefin durumunu düzeltmek imkânını bulacağı -kısa dahi olsa- her miktardaki ömrü kapsar. Ancak bu azar, ömrü daha uzun olan kişiler hakkında daha da büyük olacaktır."

"Üstelik size uyarıcı" yani rasûl **"de gelmişti. Öyleyse tadınız azabı.**

Zalimler için bir yardımcı da yoktur." Onlara hiç kimse destek olamayacaktır. İbn Kesîr der ki: "Yani ömürleriniz boyunca peygamberlere aykırı hareket etmenizin cezası olarak cehennem azabını tadınız. Bu gün, içinde bulunduğunuz azab, ceza ve zincirlerden sizleri kurtaracak bir yardımcınız yoktur."

ANLATIM DÜZENİ

Son kesimde ilâhî buyrukların son olarak, başlangıcı haşyet olan Allah'a giden yolu açıkladığını söylemiştik. Bu âyet grubu da haşyete ulaştıran, ona derinlik kazandıran yola dair açıklamalarda bulunmaktadır. Sonunda da yüce Allah'ın nimete hakkı ile karşılık veren ve Allah'ı gereği gibi tanıyarak bu tanımanın gerekleri olan peygamberlere iman, kitabı okumak, ibâdet, emirlere bağlanmak gibi gereklerini yerine getirenler için; diğer taraftan dünyada zulmedip kendilerini azabtan yana emniyet içerisinde gören kâfirler için neler hazırladıklarını açıklamak noktasına kadar geldi.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Kur'ân Okumanın Büyük Sevabı (Âyet 29):

1- Yüce Allah'ın: "**Şüphesiz ki Allah'ın Kitabını okuyanlar, namaz kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infâk edenler, bitmez tükenmez bir ticaret umabilirler.**" (*âyet 29*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şöyle demektedir: "Katâde diyor ki: Mutarrif (rahimahullah) bu âyet-i kerimeyi okuduğunda: İşte bu Kur'ân-ı Kerim'i okuyanların (Kurrânın) âyetidir, dedi."

Nesefî'nin 32. Âyetle İlgili Nakilleri:

2- Yüce Allah'ın: "**Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefse zulmedicidir, kimi de mutedildir. Kimi Allah'ın izniyle iyiliklerle ileri geçendir.**" (*âyet 32*) buyruğunu açıklarken Nesefî şunları söylemektedir:

"Önce kendilerine zulmedenlerden sözedilmesinin sebebi, bunların çokluklarını ve orta yollu hareket edenlerin bunlara kıyasla az olduklarını, iyiliklerle öne geçenlerin ise bu azlardan da daha az olduğunu hatırlatıp dikkati çekmek içindir. İbn Atâ der ki: Öncelikle zâlimden sözetmesi, onun Allah'ın lütfundan ümid kesmemesi içindir. Bunun öne alınmasının sebebi ile ilgili olarak şu da söylenmiştir: Bundan maksat, ona günahının kendisini Rabbinden uzaklaştırmadığını anlatmaktır. Şöyle de denilmiştir: İnsan evvelâ isyan eder, sonra tevbe eder, arkasından da dosdoğru yol üzerinde yürür, istikamet sahibi olur.

Sehl de der ki: İleri geçen âlim olandır. Orta yollu hareket eden kişi,

ilim öğrenendir, zalim ise câhil olandır. Yine Sehl şöyle demiştir: İyiliklerle ileri geçen öldükten sonra diriltileceğini hesaba katarak uğraşılarını tesbit edendir. Mutedil olan kimse ise, hem dünya geçimi ile hem öldükten sonrası ile meşgul olandır. Zâlim ise dünyası ile meşgul olurken âhiretini hatırlamayandır. Şöyle de denilmiştir: Zalim kişi, gafletle ve âdet edildiği için Allah'a ibâdet edendir. Mutedil olan kişi, Allah'ın mükâfatını umarak cezasından da korkarak Allah'a ibadet eden kimsedir. İyiliklerle ileri geçen kişi ise, Allah'a karşı heybet duyarak ve O'nun bu ibâdete lâyık ve hak sahibi olduğunu bilerek ibadet edendir.

Şöyle de denilmiştir: Zalim kişi, helâl yahut haram demeyip dünyalık elde etmeye çalışan kişidir. Mutedil olan kişi dünyalığı ancak helâl yoldan ele geçirmek için gayret harcayan kimsedir. İyliklerle ileri geçen kişi ise tamamen dünyadan yüz çeviren kimsedir. Şöyle de denilmiştir: Zalim dünyayı talep edendir. Mutedil hareket eden kişi, âhireti talep edendir. İyiliklerle ileri giden kişi ise, Mevlâsını talep edendir."

İbn Kesîr'in 32. Âyetle İlgili Nakilleri:

İbn Kesîr bu âyet-i kerime ile ilgili tahkîkte bulunarak farklı açıklamalardan sözetmiş, daha sonra belli bir tercihte bulunup bunun da delilini ortaya koymuştur. Onun yaptığı tercihin özetini tefsirde kaydettik. Şimdi burada ilgili senetleri kaydetmeksizin onun bu konudaki tahkikini tümüyle aktaralım:

"Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik."** buyruğu ile ilgili olarak şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Burada sözü edilenler Muhammed (s.a)'in ümmetidir. Yüce Allah onları daha önce indirmiş olduğu bütün kitaplara mirasçı kılmıştır. Onların zâlimlerinin günahları bağışlanır. Orta yollu hareket edenleri hafif bir şekilde hesaba çekilir. İyiliklerle ileri geçenleri ise hesapsız olarak cennete girer.

Ebû Kasım et-Taberânî, İbn Abbâs'tan Rasûlullah (s.a)'ın günün birinde söylediği şu sözlerini rivâyet etmektedir: "Şefaatim ümmetim arasındaki büyük günah işlemiş kimseleredir."

İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: İyiliklerle ileri geçen hesapsız olarak cennete girer. Orta yollu hareket eden Allah'ın rahmeti ile cennete girer, nefsine zulmeden ve A'râftakiler ise cennete Muhammed (s.a)'in şefaati ile girerler.

Seleften birden çok kişiden de şöylece rivâyet edilmiştir: Bu ümmetten olup nefsine zulmeden kişiler, eğriliklerine ve kusurlarına rağmen seçilmiş kullar arasındadırlar. Başkaları da şöyle demiştir: Hayır, nefsine zulmeden kişi bu ümmetten değildir. Kitaba mirasçı olan seçilmişlerden de sayılamaz

İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... İbn Abbâs (r.anhumâ)'dan: **"Onlardan kimi nefsine zulmedicidir."** buyruğu ile ilgili olarak şöyle demiştir: Burada sözkonusu olan kişi kâfirdir. İkrime de ondan bu şekilde rivâyette bulunmuştur. Yine İkrime, İbn Cerîr'in rivâyetinde de böyle demiştir. İbn Necîh ise Mücâhid'den yüce Allah'ın: **"Onlardan kimi nefsine zulmedicidir."** buyruğu ile ilgili olarak şöyle demiştir: Bunlar kitapları sol tarafından verilecek olan kimselerdir.

Mâlik ise, Zeyd b. Eslem'den, Hasen ve Katâde'den burada sözkonusu edilen kişilerin münafıklar olduğunu rivâyet etmektedir. Daha sonra İbn Abbâs, el-Hasen ve Katâde şöyle demiştir: Bu üç kısım, Vâkıa sûresinin baş ve son taraflarında sözkonusu edilen üç kısım gibidir. Doğrusu ise nefsine zulmeden kişinin bu ümmetten olduğu görüşüdür. Bu İbn Cerîr'in de tercihidir ve âyetten de anlaşılan budur. Aynı şekilde Rasûlullah (s.a)'tan gelip birbirini destekleyen hadislerin de anlattıkları budur. Bizler Allah'ın 'zniyle imkânımız ölçüsünde bunların bir kısmını aşağıya kaydediyoruz:

Birinci Hadis: İmam Ahmed rivâyet ediyor... Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'ın Peygamber (s.a)'den rivâyetine göre şu: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedicidir, kimi ise mutedildir, kimi ise Allah'ın izniyle iyiliklerle ileri geçendir."** buyruğu hakkında şöyle buyurmuştur: "Bütün bunların makamı biridir, hepsi cennettedir." Bu hadis bu vecihten gariptir. İsnadında adı belirtilmeyen bir ravi vardır. İbn Cerîr ve İbn Ebî Hatîm de Şu'be'den bu sened ile buna yakın ifadelerle aktarmışlardır. Rasûlullah (s.a)'ın: "Makamı birdir" ifadesinin manası; yani onlar bu ümmettendirler ve cennet ehli arasındadırlar. Cennetteki yerleri itibariyle aralarında fark bulunsa dahi, demektir.

İkinci Hadis: İmam Ahmed rivâyet ediyor... Ebu'd-Derdâ (r.a) dedi ki: Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken dinledim: "Yüce Allah buyuruyor ki: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedicidir, kimi de mutedildir. Kimi ise Allah'ın izniyle iyiliklerle ileri geçendir."** diye buyuruyor. İleri geçenler cennete hesapsız giren kimselerdir. Mutedil hareket edenler ise, hafif bir şekilde hesaba çekilecek olanlardır. Kendilerine zulmedenlere gelince, mahşerde uzun boylu alıkonulan kimselerdir. Sonra Allah'ın rahmeti bunlara erişir ve şöyle diyeceklerdir: **"Hamd, bizden üzüntüyü gideren Allah'a mahsustur. Muhakkak ki Rabbimiz Gafûr'dur, Şekûr'dur. O ki lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirdi. Bize orada ne bir yorgunluk dokunacaktır, ne de halsizlik gelecektir."** (*âyet 34-35*)"

Bu hadisin bir başka rivâyet yolu: İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Ebu'd-Derdâ (r.a) dedi ki: Ben Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken dinledim: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedicidir..."** Hz. Peygamber buyurdu ki: "Nefsine zulmeden kişi üzülüp kederleninceye kadar alıkonulur, sonra cennete sokulur."

Bu hadisi İbn Cerîr de, Süfyân es-Sevrî'den o A'meş'den şöylece rivâyete etmektedir: Ebû Sâbit mescide girdi ve Ebu'd-Derdâ (r.a)'nın yanına oturdu, şöyle dedi: Allah'ım; Sen yalnızlığımı gider, garipliğime merhamet buyur, yanımda oturacak salih bir kimseyi müyesser kıl. Ebu'd-Derda (r.a) dedi ki: Eğer bu duanda samimi isen, ben bu dua ile senden daha çok mutlu olurum. Şimdi ben sana Rasûlullah (s.a)'tan öyle bir hadis aktaracağım ki, onu ondan dinlediğimden bu yana kimseye aktarmış değilim: Şu: "**Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedicidir, kimi de mutedildir. Kimi ise Allah'ın izni ile iyiliklerle ileri geçendir.**" İyiliklerle ileri geçen kimse cennete hesapsız olarak girecektir. Mutedil olan kimse hafif bir şekilde hesaba çekilecektir. Nefsine zulmeden kimseye ise, o hesap yerine belli bir ölçüde üzüntü ve keder isabet edecektir. İşte yüce Allah'ın: "**Derler ki, hamd bizden üzüntüyü gideren Allah'a mahsustur...**" (*âyet 34*) buyruğunda anlatılan budur.

Üçüncü Hadis-i Şerif: Hafız Ebu'l-Kâsım et-Taberânî rivâyet ediyor... Üsâme b. Zeyd (r.anhumâ): "**Onlardan kimi nefsine zulmedicidir, kimi de mutedildir. Kimi ise Allah'ın izni ile iyiliklerle ileri geçendir.**" buyruğu hakkında şöyle dedi: Rasûlullah (s.a): "Bunların hepsi bu ümmettendir" diye buyurdu.

Dördüncü Hadis: İbn Ebî Hatim rivâyet ediyor: Avf b. Mâlik (r.a) Rasûlullah (s.a)'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Ümmetim üç bölüktür; üçte biri cennete hesapsız ve azabsız olarak girer, diğer üçte biri hafif bir şekilde hesaba çekilirler, sonra da cennete girerler. Bir kısmı ise araştırılıp durumları ortaya çıkartılır. Sonra melekler gelip şöyle derler: Biz onların Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur, O'nun ortağı yoktur, dediklerini tespit ettik. Yüce Allah: Doğru söylemişlerdir. Benden başka hiç bir ilâh yoktur. Haydi onlar Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur, O tektir, dedikleri için onları cennete sokunuz, günahlarını da cehennemliklere yükleyiniz, diye buyurur. İşte yüce Allah'ın: "**Andolsun ki hem kendi günah yüklerini hem de kendi yükleriyle başka yükleri yükleneceklerdir.**" (*el-Ankebût, 29/13*) buyruğunda buna işaret etmektedir. Yine bunun doğrulayıcısı meleklerin sözkonusu edildiği Sûrede (Fâtır sûresinde) yüce Allah'ın şu buyruğudur: "**Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik.**" Burada yüce Allah onları üç gruba ayırdı ve bunların hepsi birer sınıftır: Kimi nefsine zulmedicidir, işte araştırılıp durumu ortaya çıkartılacak olan budur." Bu hadis oldukça gariptir.

İbn Mes'ud (r.a)'dan rivâyet edilen bir eser: İbn Cerîr rivâyet ediyor... Abdullah b. Mes'ûd (r.a) dedi ki: Bu ümmet Kıyamet gününde üç bölüktür: Üçte biri cennete hesapsız olarak girer, üçte biri hafif bir şekilde hesaba çekilir, üçte biri büyük günahlarla gelirler, o kadar ki Azîz ve Celîl olan Allah, onların durumlarını en iyi bildiği halde: Bunlar da ne oluyor? diye sorar

Melekler şu cevabı verirler: Bunlar çok büyük günahlarla gelen kimselerdir. Şu kadar var ki sana hiç bir şeyi ortak koşmamışlardı. Azîz ve Celîl olan Rabbimiz şöyle buyurur: Haydi bunları geniş rahmetime koyun. Daha sonra Abdullah b. Mes'ud şu: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik."** âyetini okudu.

Bir başka eser: Ebû Dâvûd et-Tayâlisî rivâyet ediyor...: Ukbe b. Sahbân el-Mülâî dedi ki: Âişe (r.anhâ)'ye yüce Allah'ın: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedicidir."** âyeti hakkında soru sordum, bana şöyle dedi:

- Yavrucuğum, bunlar cennettedirler. İyiliklerle ileri geçenler ise Rasûlullah (s.a)'ın hayatında iken vefat edip de Rasûlullah (s.a)'ın cennetlik olduğuna tanıklık ettiği kimselerdir. Orta halli olanlar ise, Rasûlullah (s.a)'ın ashabına kavuşuncaya kadar onların izince giden kimselerdir. Nefsine zulmedenlere gelince, benim ve sizin gibi kimselerdir. Ukbe b. Sahbân dedi ki: "Böylece Hz. Âişe (Allah ondan razı olsun) kendisini de bizimle birlikte değerlendirdi. Elbetteki bu, o şerefli vâlidemizin gösterdiği bir alçakgönüllülüktür. Yoksa esasen o, iyiliklerle ileriye geçenlerin en büyüklerindendir. Çünkü onun hanımlara karşı olan üstünlüğü tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."

Abdullah b. el-Mübârek (rahimahullah) dedi ki: Mü'minlerin emiri Osmân b. Affân yüce Allah'ın: **"Onlardan kimileri nefsine zulmedicidir..."** buyruğu hakkında şöyle dedi: Bu bizim bedevîlerimiz hakkındadır. Orta yollu hareket edenlerimiz ise, şehirlerde ikamet edenlerimizdir. İleri geçenlerimiz ise, cihâd eden kimselerdir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir.

Avf el-A'râbî dedi ki: Bize Abdullah b. Hâris b. Nevfel anlattı, dedi ki: Bize Ka'b el-Ahbâr (rahmetullahialeyh) anlatarak dedi ki: Bu ümmetten nefsine zulmeden de, orta yollu mutedil olan da, iyiliklerle ileri geçen de hepsi cennettedir. Yüce Allah'ın şu buyruğuna bakmaz mısınız: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmedicidir, kimi de mutedildir. Kimi ise Allah'ın izni ile iyiliklerle ileri geçendir. İşte bu büyük lütuftur. Adn cennetleri ki... Kâfir olanlara gelince, cehennem ateşi onlar içindir."** *(âyet 32-36)*) İşte bu son âyette de sözkonusu edilenler cehennemliklerdir, dedi. Bunu İbn Cerîr, Avf el-Ar'râbî'den değişik rivâyet yolları ile aktardıktan sonra şöyle demektedir:

İbn Abbâs (r.anhumâ), Ka'b el-Ahbâr'a yüce Allah'ın: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik... Kimi ise Allah'ın izni ile iyiliklerle ileri geçendir."** buyruğu hakkında soru sordu, o da şöyle dedi: Ka'b'ın Rabbına yemin ederim, onların omuzları birbirlerine temas eder. Sonra da amelleri dolayısıyla onlara lütuf verilir.

Daha sonra İbn Cerîr, Ebû İshâk es-Sübey'î'den şu: **"Sonra kullarımızdan seçtiklerimize Kitabı miras verdik."** âyeti hakkında Ebû İshak'ın şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Altmış yıldan beri duyduğuma göre bunların hepsi (ateşten) kurtulacaklardır.

Yine İbn Cerîr senedini de kaydederek, Muhammed İbnü'l-Hanefiyye'den şöyle dediğini nakletmektedir: Bu ümmet Allah'ın hidâyetine nail olmuş bir ümmettir. Zulmedene mağfiret olunur. Orta yollu mutedil olanları Allah'ın katında, cennetlerde olacaktır. İyiliklerle ileri geçenler ise Allah katında yüksek derecelerdedirler. Bunu ayrıca es-Sevrî, İsmail b. İsmail'den, o bir adamdan, o Muhammed el-Hanefiyye (r.a)'den buna yakın ifadelerle nakletmiştir.

Ebû Cârûd dedi ki: Ben Muhammed b. Ali -el-Bâkır-' ye yüce Allah'ın: **"Onlardan kimi nefsine zulmedicidir"** buyruğu hakkında sordum da şöyle dedi: Bu, sâlih amel ile diğer kötü amelleri birbirine karıştırandır.

İşte bunlar bu konu ile alâkalı aktarmamız müyesser kılınan hadisler ve eserlerdir. Eğer bunlar anlaşıldı ise varılabilecek sonucun şu olduğu görülür: Bu âyet-i kerime, bu ümmet arasındaki üç grubun tümü hakkında umumidir. İlim adamları bu nimete sahib olmak açısından en gıpta edilmeye değer olan kimselerdir. Bu yüce rahmete insanlar arasında en lâyık olanları onlardır. Çünkü onlar İmam Ahmed (rahimahullah)'ın da dediği gibidirler: Medine halkından birisi Ebu'd-Derdâ (r.a)'ın yanına Şam'da bulunduğu sırada geldi. Ebu'd-Derdâ ona: Kardeşim seni buralara kadar ne getirdi? diye sordu, adam: Senin Rasûlullah (s.a)'tan rivâyet ettiğini duyduğum bir hadis-i şerif, dedi. Ebu'd-Derdâ: Ticaret maksadıyla gelmedin mi? diye sordu. Adam: Hayır, dedi. Ebû'd-Derdâ: Herhangi bir ihtiyacın için mi geldin? diye sordu. Adam yine: Hayır dedi. Ebu'd-Derdâ yine sordu: Sen sadece bu hadisi duymak için mi geldin? Adam yine: Evet deyince Ebu'd-Derdâ (r.a) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken dinledim: "Her kim bir ilim talep etmek üzere bir yola koyulursa Allah da onu cennete götüren bir yolda yürütür. Gerçek şu ki, melekler ilim tâlibinin önüne kanatlarını sererler ve yine gerçek şu ki, göklerde ve yerde bulunanların hepsi hatta denizdeki balıklar dahi âlim kişiye mağfiret isterler. Âlim olanın âbid olana üstünlüğü ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Şüphesiz ilim adamları peygamberlerin mirasçılarıdır. Muhakkak ki peygamberler miras olarak ne dirhem bırakırlar, ne de dinar. Onlar ancak ilmi miras bırakmışlardır. Her kim ilim elde ederse o gerçekten çok büyük bir pay almıştır." Bu hadisi ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, Kesîr b. Kays'dan gelen rivâyetle kaydetmişlerdir. Kimisi de Kesîr b. Kays, Ebu'd-Derdâ (r.a)'dan rivâyet etmiştir, demektedir. Bizler bu hadis-i şerifin rivâyet yollarını ve râvilerin bu hadis hakkındaki farklı rivâyetlerini, Sahih-i Buhârî'nin Kitabu'l-İlm'deki hadisleri

ne dair açıklamalarımızda kaydettik. Hamd Allah'adır. Lütfundan dolayı minnet duygularımız da O'nadır.

Tâ-Hâ sûresinin baş taraflarında Sa'lebe b. Hakem'in Rasûlullah (s.a)'tan şu hadisi rivâyet ettiği de kaydedilmişti: "Yüce Allah Kıyamet gününde ilim adamlarına şöyle buyuracak: Benim size ilmimi ve hikmetimi bağışlamam, ancak sizin yaptıklarınıza bakmaksızın mağfiret etmek istediğimdendir." (Ben size mağfiret ediyorum) ve hiç bir şeye de aldırış etmiyorum..."

Mü'minlerin Cennetteki Süsleri, İpek Elbiseleri (Âyet 33):

3- Yüce Allah'ın: "**Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler ve orada elbiseleri de ipektendir.**" (*âyet 33*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Ebû Hureyre (r.a)'den Sahîh'te yer alan rivâyete göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Mü'minin takınacağı süs eşyası abdestinin ulaştığı yere kadar ulaşacaktır."

"**Ve orada elbiseleri de ipektendir.**" İşte bundan dolayı bu yüce Allah bunu (süslenme ve ipeği) dünya hayatında (erkeklere) haram, âhirette ise helâl kılmıştır.

Sahîh'te sabit olduğuna göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Dünya hayatında ipek giyenen bir kimse âhirette onu giyinemeyecektir." Yine şöyle buyurmuştur: "Bunlar dünya hayatında onlara (kâfirlere)'dır, âhirette ise sizindir."

İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Ebû Hureyre (r.a) den dedi ki: Ebû Ümâme (r.a)'nin anlattığına göre Rasûlullah (s.a) onlara konuşma yapmış ve cennetliklerin takınacakları süslerden sözederek şöyle buyurmuştur: "Onlar incilerle bezenmiş altın ve gümüşten bilezikler giyinirler. Başlarında ise birbirine bitişik inci ve yakuttan taçlar olacaktır. Üzerlerinde kralların taçları gibi bir taç olacaktır. Hepsi de gencecik, vücutları tüysüz, sakalsız ve sürmelidirler."

Cennetteki Mü'minlerin Hamdetmeleri (Âyet 34):

4- Yüce Allah'ın: "**Derler ki: Hamd, bizden üzüntüyü gideren Allah'a mahsustur.**" (*âyet 34*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem babasından, o da İbn Ömer (r.anhumâ)'den rivâyete göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Lâ ilâhe illallah ehli için kabirlerinde olsun, kabirlerinden çıktıktan sonra olsun yalnızlıktan dolayı korku ve dehşet yoktur. Ben sanki lâ ilâhe illallah ehlini başlarının üstünden toprakları silkelerken ve: "**Hamd, bizden üzüntüyü gideren Allah'a**

mahsustur" derken görür gibiyim." Bu hadisi İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'den rivâyet etmektedir.

Taberânî de İbn Ömer (r.anhumâ)'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Lâ ilâhe illallah ehli için ölüm esnasında da yalnızlık dehşeti, kabirde de yalnızlık dehşeti, öldükten sonra dirilmekte de yalnızlık dehşeti yoktur. Ben onlar Sûr'a üfürülüşten sonra başlarının üzerinden toprağı silkeleyip: **"Hamd, bizden üzüntüyü gideren Allah'a mahsustur. Muhakkak ki Rabbimiz Gafûr'dur, Şekûr'dur."** derken görür gibiyim." İbn Abbâs (r.a) ve başkaları şöyle demektedir: Onların pek çok günahlarını bağışladı ve az miktardaki hasenâtlarına da mükâfat verip güzel karşılıkta bulundu."

İnsanın Öğüt Alacağı Kadar Yaşadığı Ömür (Âyet 37):

5- Müfessirler, insanın İslâma girmediği takdirde kendisi sebebiyle azarlanacağı ve yüce Allah'ın: **"Öğüt alacak kişinin öğüt alacağı kadar bir süre sizi yaşatmadık mı?"** (*âyet 37*) buyruğunda işaret edilen ömrün ne olduğu hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Bizim de tercih ettiğimiz görüş olan Nesefî'nin görüşü şöyledir:

"Burada sözkonusu edilen ömür, mükellefin -kısa dahi olsa- durumunu düzeltmek imkânını bulduğu bütün ömür ve yaşama sürelerini kapsar. Ancak ömrü daha uzun süre devam eden kişiler hakkındaki azar daha büyük ölçüdedir."

Buhârî Sahîh'inde Ebû Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Allah, altmış yaşına ulaşıncaya kadar ömrünü ertelediği bir kimseye mazeret bırakmamıştır." Bu hadis ile ilgili bir tahkikten ve sahih olduğunu te'kidden sonra İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Yüce Allah'ın kullarını artık herhangi bir mazeret gösteremeyecekleri, ileri sürebilecekleri bütün gerekçeleri ortadan kaldıracağı bir süre bu kadar olduğundan dolayı bu ümmetin fertlerinin çoğunlukla yaşadıkları görülen ömür budur. Nitekim hadiste bu durum ifade edilmiştir. el-Hasen b. Arafe (rahimahullah) dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Muhammed el-Muhâribî anlattı: Bize Muhammed b. Amr, Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre (r.a)'den dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Benim ümmetimin ömürleri altmış ile yetmiş yıl arasıdır. Bu süreyi aşanlar aralarında çok az olacaktır." Bu hadisi Tirmizî ve İbn Mâce, Zühd bölümünde, el-Hasen b. Arafe'den bu senedle rivâyet etmişler, daha sonra da Tirmizî: "Bu başka bir yoldan geldiğini bilmediğimiz garib bir hadistir." demiştir. Ancak bu Tirmizî'nin hayret edilecek bir ifadesidir. Çünkü kendisi bu hadis-i şerifi Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya'dan, bir başka yoldan Ebû Hureyre (r.a)'den rivâyet etmekte-

dir. Ebû Hureyre der ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Ümmetimin (fertlerinin) ömürleri altmış ile yetmiş yıldır. Bu süreyi aşanları çok az olacaktır." Tirmizî de yine bu hadisi Zühd bölümünde rivâyet ettikten sonra şunları söylemektedir: "Bu Ebû Sâlih'in Ebû Hureyre (r.a)'den gelen rivâyetle hasen-garib bir hadistir. Yine ondan başka yollarla da rivâyet edilmiştir." İşte Tirmizî'nin her iki yerde de kullandığı ifade böyledir, doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

Hafız Ebû Ya'lâ dedi ki... Ebû Mûsâ el-Ensârî, Ebû Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini nakletmiştir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Ölümlerin sık sık gelmesi altmış ile yetmiş arasıdır." Yine aynı senedle dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Ümmetimin çok azı yetmiş yaşına ulaşacaktır." İsnadı ise zayıftır.

Bu manada bir başka hadis-i şerif: Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr, Müsned'inde Huzeyfe (r.a)'den rivâyetle dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, bize ümmetinin ömürleri hakkında haber ver. Rasûlullah (s.a): "Elli ila altmış arasıdır" diye buyurdu. Şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasûlü, ya yetmiş yaşına kadar ulaşacaklar? Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Ümmetimden yetmiş yaşına ulaşacaklar azdır. Allah yetmiş yaşında olanlara, seksen yaşında olanlara rahmet buyursun." Daha sonra el-Bezzâr şöyle demektedir: Bu hadis, bu lafızla sadece bu sened ile rivâyet edilmektedir. (Hadisin senedinde yer alan kişilerden birisi olan) Osmân b. Matar ise pek kuvvetli olmayan bir Basralıdır. Sahîh'te ise Rasûlullah (s.a)'ın altmışüç yıl yaşadığı sabittir. Altmış da denilmiştir; fakat birincisi daha meşhur olandır, doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

ÜÇÜNCÜ KESİM, ÜÇÜNCÜ ÂYET GRUBUNUN TEFSÎRİ (38-40)

Allah, Göklerin ve Yerin Gaybını Bilendir (Âyet 38):

"**Şüphesiz ki Allah göklerin ve yerin**" sizin tarafınızdan görülmeyen "**gaybını bilendir. Şüphesiz ki O, göğüslerde olanı bilendir.**" Yani kalplerde saklanan, insanın içinde gizlenen şeyleri bilir. Bununla birlikte her amel edene ameline göre karşılık verecektir.

Sizi Yeryüzünde Halifeler Kılan O'dur (Âyet 39):

"**Sizi yeryüzünde halifeler kılan O'dur.**" Nesefî der ki: "Manası şudur: O kendi arzında sizi halifeler kılmıştır. Orada tasarruf etmenin anahtarlarını mülkiyetinize vermiş ve orada bulunan şeyler üzerinde sizi egemen kılmış. Yeryüzündeki menfaatleri size mübah kılmıştır. Bu ise O'nu tevhid ederek, O'na itaat ederek şükretmeniz için verilmiştir."

Kâfirlerin İnkârı Kendi Aleyhlerinedir (Âyet 39):

"**Kim inkâr ederse küfrü kendi aleyhinedir.**" Yani sizden her kim inkâr edip kâfir olur ve böyle bir nimete karşı nankörlük ederse, bu küfrünün vebali kendi aleyhine olacaktır. Allah'ın gazabı ve âhiretteki ziyanı da onun aleyhinedir. Nitekim yüce Allah: "**Kâfirlerin küfürleri Rableri katında ancak onlara gazabı**" buğzun en şiddetli olanını "**artırır. Kâfirlerin küfrü onlara hüsrandan**" helâk olup ziyan etmekten "**başka bir şeyi artırmaz**" buyuruyor.

Taptığınız Putlar Neyi Yaratmışlardır? (Âyet 40):

"**De ki: Gördünüz mü Allah'tan başka taptığınız ortaklarınızı?**" Yani ibadette Allah'tan başka ortak koştuğunuz put ve diğer ilâhlarınızı? "**Gösterin bana yeryüzünde ne yaratmışlardır!**" Bu ortak koştuklarınız hakkında bana haber veriniz. Onlar ne ile O'na ortak olmayı hak kazanmışlardır? Gösterin bana, Allah'tan ayrı olarak tek başlarına yeryüzünde neyi yaratmışlardır? "**Yoksa onların göklerde**" göklerin yaradılışında "**ortaklığı mı vardır? Yoksa onlara bir kitab verdik de onlar bundan bir delile mi dayanıyorlar?**" Yani yoksa onlarla birlikte Allah katından gelmiş ve bu ortak koştuklarının Allah'ın ortağı olduklarını söyleyen bir kitabları mı vardır? Böylelikle onlar bu kitaba dayanarak bir delil ve bir belgeye mi sahip bulunuyorlar?

"**Hayır, zâlimler birbirine ancak aldatıcı şeyler vaadederler.**" Yani başı çeken önderler, kendilerine uyanlara ancak bâtıl ve yalan şeyleri vaadedebilirler. İbn Kesîr der ki: "Onlar bu konuda sadece kendi hevâlarına, görüşlerine ve kendileri için temenni ettikleri şeylere uymuşlardır. Bunların hepsi ise aldatmadır, yalandır."

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu âyet grubu üç âyetten meydana gelmiştir. Âyetlerin birisi yüce Allah'ı, mü'minlerin haşyetini artıracak şekilde tanıtmaktadır. Diğer âyet-i kerime mü'minlerin arzularını artıracak şekilde Allah'ın nimetlerini hatırlattı, öbür âyet-i kerime ise, en ileri derecede şirke karşı delili ortaya koydu. Bütün bunlar bir bakıma Allah'ı tanıtmaktır. Bunun sûrenin anlatımı ile olan ilişkisi ise açıkça görülmektedir. Zaten sûrenin temel konuları bunlardır. Eğer bizler sûrede yer alan Birinci kesimi hatırlayacak olursak, o kesimin de yüce Allah'ın nimetini hatırlamaya ve O'nu tevhid'e çağırdığını görürüz.

2- Sûrenin ekseninde yüce Allah'ın: "**Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan... O'dur.**" (*el-Bakara, 2/29*) buyruğunu gördük. Bu âyet grubunda ise yüce Allah'ın: "**Sizi yeryüzünde halifeler kılan O'dur.**" (*âyet 39*) buyruğu yer almaktadır. Daha sonra bu temel üzerinde: "**Kim inkâr ederse küfrü kendi aleyhinedir.**" diye buyurmaktadır. Bu ise Fâtır sûresinin bizlere Al-

lah'ı tanımanın gereklerini ve O'nun nimetlerinin gereği olan hakkını yerine getirmek, O'na şükretmek, peygamberlerine iman etmek, O'nun gösterdiği yolda yürümek gibi gerekleri açıklamakta olduğunu göstermektedir.

Bu kesimde ise bütün bunların başlangıç noktasının haşyet olduğunu gördük. Çünkü haşyet olmaksızın hiç kimse peygamberin uyarısını kabule yanaşmaz. İşte bundan dolayı ifadeler bizlere haşyeti harekete getirecek her husustan sözetmektedir.

3- Bu âyet grubundan şunu anlıyoruz: Allah'ı tanımak ile O'na şükretmek ve O'nu tevhid etmek arasında kopmaz bir ilişki vardır. Bunu bize gösteren ise âyet grubundaki üç âyet-i kerimenin peşpeşe gelişidir. Ayrıca ifadelerin akışı bu üç âyet-i kerime ile yüce Allah'tan korkmak (haşyet) arasında da sıkı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu dört hususa bir arada sahip olmayan kimse yükümlülüklerini yerine getirmekte kusur işler.

4- Daha önce âyet gruplarının sûrenin anlatımı ile olan ilişkileri üzerinde özellikle durmuş idik. Şimdi de bu kesimde yer alan bu âyet gruplarının birbirlerine olan ilişkileri üzerinde duralım:

Kesim, yüce Allah'ın: **"Ey insanlar! Sizler Allah'a muhtaçsınız. Allah ise Ganî'dir, Hamîd'dir."** (*âyet 15*) buyruğu ile başlar. Daha sonra O'nun bize muhtaç olmayıp bizim ise O'na olan ihtiyacımızın bir tecellisini de şu buyruğu ile dile getirmektedir: **"İsterse sizi giderir ve yeni bir yaratık getirir."** (*âyet 16*) Daha sonra da O'nun bize muhtaç olmayışının tecellilerinden birisini de şu buyruğu ile dile getirmektedir: **"Kim de arınırsa ancak kendisi için arınmış olur..."** (*âyet 18*) Daha sonra yine O'nun muhtaç olmayışının bir tecellisini, kudretinin etkilerini sunarak dile getirmektedir: **"Görmez misin ki Allah gökten bir su indirmiştir..."** (*âyet 27*) Arkasından kendisinin ihtiyaçsızlığının yaratıklarının da O'na ihtiyacının bir tecellisinden de şu buyruğu ile sözetmektedir: **"...Bitmez tükenmez bir ticaret umabilirler."** (*âyet 29*) Bunun arkasından ise yine kendisinin ihtiyaçsızlığından bizim de O'na muhtaç oluşumuzdan şu buyruğu ile sözettiğini görüyoruz: **"Sizi yeryüzünde halifeler kılan O'dur..."** (*âyet 39*)

Bundan sonraki âyet grubunun baş taraflarında yine bizim ihtiyacımızın, O'nun da muhtaç olmayışının bir tecellisinden sözedilecektir: **"Şüphesiz ki zeval bulmasınlar diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır..."** (*âyet 41*) İşte göründüğü gibi, Sûrenin âyet grupları ile kesimin mukaddimesi arasındaki ilişki açıkça ortadadır.

ÜÇÜNCÜ KESİM, DÖRDÜNCÜ ÂYET GRUBUNUN TEFSÎRİ (41-45)

Yok Olmasınlar Diye Gökleri ve Yeri Tutan Allah'tır (Âyet 41):

"Şüphesiz ki zeval bulmasınlar" yok olmasınlar **"diye gökleri ve yeri**

tutan Allah'tır. Eğer zail olurlarsa andolsun ki bundan sonra onları kimse tutamaz." Faraza bunlar zeval bulacak olurlarsa, O'ndan başka hiç bir kimse onları tutamaz. Onların varlıklarını sürdüren ve bu halleriyle bırakmaya kâdir olan yalnız O'dur.

Allah, Mühlet Verir ve Bağışlayıcıdır (Âyet 41):

"**Şüphesiz ki O Halîm, Gafûr olandır.**" Kullarının kendisini inkâr etmekte olduklarını, isyan ettiklerini görür. Bununla birlikte o Halîm'dir. Yani erteler, mühlet verir, sonraya bırakır, azabı çabucak vermez. Başkalarının da kusurlarını örter. Nesefî der ki: "Yani yüce Allah çabucak cezalandırmaz. Çünkü gökleri de yeri de tutmaktadır. Halbuki şirk sözünün büyüklüğü sebebiyle her ikisi de yıkılıp giderdi."

Arapların, Kendilerine Peygamber Gelirse Doğru Yolda Olacaklarına Yemin Etmeleri (Âyet 42):

"**Allah'a var güçleriyle**" yani yemin etmek hususunda bütün güçlerini ortaya koyarak "**yemin ettiler ki: Eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse andolsun ki, ümmetlerin içinde en doğru yolda gidenlerden biri olacaklardır.**" İbn Kesîr der ki: "Yani kendilerine peygamber gönderilmiş bütün ümmetlerden daha çok doğru yolda giden bir ümmet olacaklarına (yemin ettiler)..."

Nesefî der ki: "Hidâyet ve doğrulukta başkalarından daha üstün olduğu ifade edilmek için, "bu ümmetlerden biridir" denilen bir ümmetten daha çok hidâyette olacaklarına dair yemin ettiler, demektir. Nitekim büyük musibete, bu bir musibettir de denilir."

Burada yemin ettiklerinden sözedilenler Kureyşliler ve Araplardır.

Fakat Peygamber Gelince İnkâra Kalkışmaları (Âyet 42-43):

"**Fakat onlara bir uyarıcı gelince**" yani Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderilince, onun gelişi "**onların sadece nefretlerini**" yani haktan uzaklaşmalarını "**artırdı. Yeryüzünde büyüklenerek**" Allah'ın âyetlerine uymayı kibirlerine yedirmeyip büyüklük taslayarak "**ve kötü düzen kurarak.**" Yani insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için en kötü hile ve düzenleri kurdular. Buna göre onların haktan uzaklaşmalarının sebebi, büyüklük taslamaları ve kötü düzen kurmalarıdır.

"**Halbuki kötü düzen, ancak sahiplerini kuşatır.**" Başka kimseleri kuşatmaz. "**Öncekilerin sünnetini görmezler mi?**" Öncekilerin sünneti ise peygamberlerini yalanlayan kimselere azabın indirilmesidir. Manası şudur: Bunlar seni yalanladıktan sonra, kendilerinden önce gelip peygamberleri yalanlayanların başına inen azabın bir benzerinin kendilerinin de başlarına inmesinden başkasını mı bekliyorlar?

"Sen Allah'ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın. Sen Allah'ın sünnetinde bir kayma bulamazsın." Burada yüce Allah rasûlleri yalanlayanlardan intikam almak şeklindeki sünnetinin bizatihî değişmediğini ve bunların gerçekleşecekleri zamandan bir başka zamana kaydırılmayacağını, bunun kaçınılmaz olarak mutlaka uygulanacağını açıklamaktadır.

Kendilerinden Öncekilerin Akıbetlerini Görmüyorlar mı? (Âyet 44):

"Yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğunu görsünler?" Onlara Suriye, Yemen ve Irak'a yaptıkları yolculuklarında gördükleri geçmişlerin kalıntılarını, onların helâk edilip yok edilişlerinin alâmetlerini görmelerini delil göstermektedir.

"Hem onlar kendilerinden" Mekke halkından yahut genel olarak bu ümmetin inkârcı kâfirlerinden **"daha da kuvvetliydiler."** Daha çok muktedir idiler. **"Göklerde ve yerde Allah'ı âciz bırakacak"** O'ndan kurtulacak ve kurtaracak **"hiç bir şey yoktur. Şüphesiz ki O Alîm, Kadîr olandır."** Her şeyi ve onları bilir, onlara gücü yeter.

Allah Şayet İnsanları Günahları Yüzünden Sorgulayacak Olsaydı (Âyet 45):

"Şayet Allah insanları kazandıkları sebebiyle" işledikleri günahlar dolayısıyla **"sorgulayacak olsaydı onun"** yeryüzünün **"üstünde"** üzerlerinde hareket edecek **"bir tek canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye"** yani Kıyamet gününe **"kadar erteler, ecelleri geldiği zaman ise muhakkak ki Allah, kulları için Basîr olandır."** Onların gerçek durumları ve onlar hakkındaki hükmünün hikmeti O'na gizli değildir.

Burada sûre de sona ermektedir.

ANLATIM DÜZENİ

Üçüncü kesim bizlere Allah'ın azametini ve varlıklara muhtaç olmadığını, bizim ise O'na muhtaç olduğumuzu hatırlatarak başladı. Böylece Sûrenin anlatımının anahtarını teşkil eden haşyete ve şükre doğru bizleri harekete getirdi. Daha sonra kâfirlerin hidâyet bulmalarına dair yaptıkları yeminlerin hiç de yerinde olmadığını açıkladı, buna gerekçe olarak da onların büyüklük taslamalarını, hile ve tuzaklarını gösterdi. Bu da büyüklük taslamak ile düzen kurmanın küfrün iki temel sebebi olduğuna işaret etmektedir.

Daha sonra yüce Allah, düzen ve tuzak kuranlar hakkında değişmeyen ve değişikliğe uğramayan yüce sünnetini açıkladı, arkasından O'nun bu sünnetine neyi delil göreceklerini gösterdi ki, bunlar daha önce helâk olanların geriye kalan izleridir. Arkasından bir başka sünneti beyân etti. Bu da, onların başına azabın çabucak gelmekten yana onları korumaktır.

Bütün bunlar yüce Allah'a karşı haşyet duymamızı, yani O'ndan korkmamızı harekete getirmektedir. O halde âyet grubu, hem kesimin anlatımı içerisinde, hem de sûrenin anlatımı içerisinde rolünü gereği gibi yerine getirmektedir.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Kötü Düzen Sadece Sahibine Zarar Verir (Âyet 43):

1- Yüce Allah'ın: "**Halbuki kötü düzen ancak sahiplerini kuşatır.**" (*âyet 43*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Ebû Zekeriyya el-Kûfî bir adamın kendisine Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Kötü düzen kurmaktan sakın. Çünkü kötü düzen ancak onun sahiplerini kuşatır ve Allah tarafından onları yakalamak isteyen bir (belâ ve musibet) vardır." Muhammed b. Ka'b el-Kurazî der ki: Üç şey vardır ki, onları kim işlerse o şey başına gelmedikçe kendisini kurtaramaz: Her kim kötü düzen kurarsa yahut azarsa veya ahdini bozarsa, mutlaka bu başına geçer. Yüce Allah'ın Kitabındaki şu buyrukları bunu doğrulamaktadır: "**Halbuki kötü düzen ancak sahiplerini kuşatır.**" (*âyet 43*); "**Sizin azgınlığınız ancak kendi aleyhinizedir.**" (*Yûnus, 10/23*); "**Her kim ahdini bozarsa kendi aleyhine ahdini bozar.**" (*el-Feth, 48/10*)

Günahları Yüzünden Allah İnsanları Cezalandırsaydı Hiçbir Canlı Kalmazdı (Âyet 45):

2- Yüce Allah'ın: "**Şayet Allah insanları kazandıkları sebebiyle sorgulayacak olsaydı, onun üstünde bir tek canlı bırakmazdı.**" (*âyet 45*) buyruğunu açıklarken, İbn Ebî Hâtim senedini de kaydederek Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'un şöyle söylediğini nakletmektedir: "Kendi yuvasında bulunan bok böceği dahi, neredeyse Âdemoğlunun günahı sebebiyle azaba uğratılacak. Daha sonra yüce Allah'ın: "**Şayet Allah insanları kazandıkları sebebiyle sorgulayacak olsaydı, onun üstünde bir tek canlı bırakmazdı.**" buyruğunu okudu. Saîd b. Cübeyr ile es-Süddî yüce Allah'ın: "**Onun üstünde bir tek canlı bırakmazdı**" buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Yani onlara yağmur yağdırmaz ve böylece bütün canlılar ölür giderdi."

Fâtır Sûresi Hakkında Son Sözler

Fâtır sûresi şükrün vücûbunu vurgulayıp bu konudaki başlangıç noktasını gösterdiği gibi, aynı şekilde Allah'ı tam anlamıyla tanımanın yolunu da göstermektedir. O halde bu sûre En'am sûresinin açıkladığı konulara açıklık getirmekte ve o sûrenin açıklamalarını tamamlamaktadır.

Sûre aynı şekilde şükürden alıkoyan şeyleri de göstererek bizden bunla-

rı sakındırdı. Bizi şeytandan ve dünyadan sakındırdığı gibi, aziz olmak, güç sahibi olmak, makam mevki ve şeref sahibi almak arzularının Allah'ın yolundan alıkoyan şeyler olduğunu da gösterdi.

Yüce Allah'a doğru giden yolun başlangıcı, peygamberin uyarılarını kabul etmeye bağlı olduğundan, peygamberin uyarısını kabul etmek de Azîz ve Celîl olan Allah'tan haşyet duymayı gerektirdiğinden dolayı, Sûre bizlere haşyeti gerçekleştirmenin yolunu açıkladı ve buna iten sebepleri beyan etti, bunu besleyenlerin neler olduğunu gösterdi.

Fâtır sûresi, Sebe' sûresini de tamamlamaktadır. Bundan dolayı bu Sûre, önceki sûrenin açkladığı hususları temel alarak yükselmektedir. Sebe' sûresi, şükür konusunda temeli koyduktan sonra gelen Fâtır sûresi de bu temel üzerinde yapısını yükseltti.

İki sûrenin birbirlerini nasıl tamamladığına bir bakınız:

Sebe' sûresinde yüce Allah'ın şu buyruğunu görmüştük: "**Kendilerine ilim verilmiş olanlar sana Rabbinden gönderilmiş olanın hakkın kendisi olduğunu... görürler.**" (*Sebe', 34/6*) Fâtır sûresinde de yüce Allah'ın şu buyruklarını görüyoruz: "**Kitaptan sana vahyettiğimiz hakkın ta kendisidir.**" (*âyet 31*) Sebe' sûresinde: "**Kullarımdan şükreden pek azdır.**" (*Sebe', 34/13*) buyruğunu gördüğümüz gibi, Fâtır sûresinde de yüce Allah'ın: "**Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın.**" (*âyet 3*) buyruğu yer almaktadır.

Sebe' sûresi Allah'ı tanımak ile âhiret gününe iman ve yükümlülükleri yerine getirmek arasındaki ilişkiyi ortaya koydu, Fâtır sûresi de amelî şükrün yolunu bize gösterdi.

Sebe' ve Fâtır sûreleri el-Mesânî kısmında yer alan kendi sure gruplarını, pek çok hususları dile getirerek tamamlamaktadır. Bu iki sûre, şükür hususuna derinlik kazandırmışlardır. Bu ise Ahzâb sûresinde yer alan takvâ meselesiyle alâkalıdır. Aynı zamanda bu, bu sûreler grubu içerisinde yer alan "Elif, Lâm, Mîm" zümresinin üzerinde durduğu iman meselesine de derinlik kazandırmaktadır.

Fâtır sûresinin kendi ekseni ile yakından alâkalı bir anlatımı vardır. Aynı şekilde bu sûre ile kendisinden önceki sûre, birbirini tamamlamaktadır. Diğer taraftan bu sûre, içerisinde yer aldığı sûreler grubu ile de bir bütünlük arzetmektedir. Bütün bunlar ise Kur'ân'ın i'câzının bazı sırlarından öte bir şey değildir.

سورة يس مكية وهي ثلاث وثمانون آية

36- YÂSÎN SÛRESİ

Mushaftaki sıralamasına göre 36. sûredir.
Mesânî Kısmı Birinci Sûreler grubunun Sekizinci ve son sûresidir.
83 âyettir.
Mekke'de İnmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
Hamd, Allah'a mahsustur.
Salât ve selâmımız Allah'ın Rasûlüne, aile halkına ve ashâbınadır.
Rabbimiz, bizden kabul buyur.
Çünkü Sen, herşeyi işitensin, herşeyi bilensin.

YÂSÎN SÛRESİ VE EKSENİ HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

Yâsîn sûresinin "Yâ" ile "Sîn" harfleriyle başladığını görüyoruz. Bu iki harf, aynı zamanda anahtar durumundadır. Onlar vasıtasıyla bu sûrenin Kur'ân'ın genel anlatımı içerisindeki yerini öğrenebiliyoruz.

Şimdi bazı hususları hatırlayalım: Meryem sûresi yüce Allah'ın: **"Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd"** harfleri ile başladı. **"Hâ"** harfinin bir sûreler grubunun başlangıcı olan **"Tâ-Hâ"** sûresinde, şimdi de **"Yâ"** harfinin Yâsîn sûresinde vârid oluğunu görüyoruz. **"Ayn"** harfinin ise aynı zamanda bir sûreler grubunun başını teşkil eden Şûrâ sûresinde geleceğini göreceğiz. **"Sâd"** harfinin ise bir sûreler grubunun sonucunu teşkil eden **"Sâd"** sûresinde yer aldığını da göreceğiz. Dikkat edilecek olursa bu harfler ya bir sûreler grubunun başında veya bir sûreler grubunun sonunda gelmektedir. "Hâ" harfi bir grubun başı olan Tâ-Hâ sûresinde, "Sâd" harfi de göreceğimiz gibi, bir grubun sonu olan bir sûrede yer almaktadır. "Ayn" harfi ise göreceğimiz üzere bir grubun başında gelecektir. "Yâ" harfi ise içinde yer aldığı grubun son sûresi olan "Yâsîn" sûresinde yer almaktadır. Bu Sûrenin, grubunun son sûresi olduğunu da biraz sonra açıklayacağız.

Bizler "Yâ" harfinin bir sûreler grubunun sonuna gelindiğinin işareti olduğunu kabul ettik. Buna bağlı olarak "Yâsîn" sûresi pek çok sebep dolayısıyla görmüş olduğumuz sûreler grubunun sonunu teşkil etmektedir:

1- "Sîn" harfinin Tâ-Sîn'lerde vârid olduğu gibi bu sûrenin başında yer aldığını görüyoruz. Yine "Yâsîn" sûresinin sonu içinde yer aldığı sûreler grubunun sonunu teşkil eden ve **"Tâ, Sîn, Mîm"** diye başlayan Kasas sûresinin sonunun aynısıdır. O sûre de yüce Allah'ın: **"Ve yalnız O'na döndürüleceksiniz"** buyruğu ile, bu "Yâsîn" sûresi de aynı şekilde **"Ve yalnız O'na döndürüleceksiniz"** buyruğu ile sona ermektedir ki, bu aynı zamanda eksenlerinin de bir olduğuna işaret etmektedir.

2- Yine "Tâ-Sîn" ler ile başlayan sûrelerin tümünün ekseni yüce Allah'ın: **"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) buyruğudur. Burada Yâsîn sûresi ise yüce Allah'ın: **"Yâ-Sîn. Hakîm Kur'ân'a andolsun ki, sen elbette gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*âyet 1-3*) buyruğu ile başlamaktadır. Bu, Yâsîn suresinin ekseni ile Tâ-Sîn'ler ile başlayan sûrelerin ekseninin bir olduğunu pekiştirmektedir. Aynı şekilde Tâ-Sîn'ler, içinde yer aldıkları sûreler grubunun sonunu teşkil ettikleri gibi, Yâsîn sûresi de içinde yer aldığı sûreler grubunun sonunu teşkil etmektedir.

3- Tâ-Sîn'ler grubunun sen tonunun Yâsîn sûresinde de varolduğunu görüyoruz. Meselâ, Şuarâ sûresinde sık sık şu buyruk tekrarlanmaktadır: **"Şüphesiz senin Rabbin, Azîz ve Rahîm olandır."** Yâsîn sûresinin başında ise yüce Allah'ın: **"Bu, Azîz ve Rahîm olan tarafından indirilmedir."** (*âyet 5*) buyruğunu görüyoruz. Dolayısıyla, nasıl ki Tâ-Sîn'ler bir sûreler grubunun sonunda yer almış ise, Yâsîn sûresi de bir sûreler grubunun sonunda yer alıyor demektir.

4- Yâsîn sûresinden sonra bir yemin ile başlayan "es-Seffât" sûresi gelmektedir. Bu -göreceğimiz üzere- Yâsîn sûresinin daha önceki bir sûreler grubunun sonunu teşkil ettiğine işaret olan alâmetlerinden birisidir.

5- Yâsîn sûresinin, yüce Allah'ın: **"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) âyeti hakkında açıklamalarda bulunduğunu gösteren birtakım deliller bulunmaktadır. Bu bakımdan bu sûre, Bakara sûresinde Fâtır sûresinin ekseninden sonra gelen bir eksene açıklamalar getirmektedir. Artık bundan sonra ekseninden sonra gelen bir eksene açıklamalar getiren bir sûre göremiyoruz. Bu da aynı şekilde Yâsîn sûresinin içinde yer aldığı sûreler grubunun sonu olduğunu göstemektedir.

Diğer taraftan Yâsîn sûresinin yüce Allah'ın: **"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) buyruğuna dair açıklamalar getirdiğini ortaya koyan birtakım delâletler bulunmaktadır ve bu, bu sûrenin ekseninin bu âyet olduğunu gösterir:

1- Bu sûrede gönderilmiş peygamberlerden önemli bir ölçüde sözedildiği dikkatimizi çekmektedir:

"Sen elbette gönderilmiş peygamberlerdensin." (*âyet 3*); **"Onlara misâl olarak şu kasaba halkını anlat. Hani oraya elçiler gelmişlerdi."** (*âyet 13*); **"Biz size gönderilmiş peygamberleriz demişlerdi."** (*âyet 14*); **"Muhakkak size gönderilmiş peygamberleriz."** (*âyet 16*); **"Ey kavmim! Gönderilmiş peygamberlere uyun..."** (*âyet 20*) Aynı şekilde sûre bizlere yüce Allah'ın birtakım âyet (delil)'lerini de sunmaktadır: **"Ölü toprak da onlar için bir delildir..."** (*âyet 33*); **"Gece de onlar için bir delildir..."** (*âyet 37*); **"Soylarını dopdolu gemiyle taşımış olmamız da onlar için bir delildir..."** (*âyet 41*).

2- Yüce Allah'ın Bakara sûresinde yer alan: **"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir, onları sana hak ile okuyoruz; şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) buyruğunun, yüce Allah'ın: **"Mûsâ'dan sonra İsrailoğullarından bir topluluğa bakmadın mı?..."** (*el-Bakara, 2/246*) buyruğundan sonra geldiğini görüyoruz. Şimdi burada yer alan **"bakmadın**

mı?" buyruğuna dikkat ediniz. Yâsîn sûresinde de buna yakın bir ifadenin tekrarlanıp durduğunu görüyoruz: **"Görmezler mi ki..."** (*âyet 31*); **"Görmezler mi ki..."** (*âyet 71*); **"İnsan... görmez mi..."** (*âyet 77*)

İşte bütün bunlar dolayısıyla: Yâsîn sûresi içinde bulunduğu sûreler grubunun sonunu teşkil etmektedir.ve ekseni Bakara sûresinde kaydettiğimiz âyet-i kerimedir, dedik.

Sûre kendine has anlatımı ile eksenine dair açıklamalar getirmekle birlikte, içinde bulunduğu sûreler grubu ile de bir bütünlük arzetmektedir. Fâtır sûresinde sözkonusu edilen birtakım hususları da tamamlamaktadır. Meselâ, Fâtır sûresinde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen ancak görmedikleri halde Rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarırsın. Kim de arınırsa ancak kendisi için arınmış olur, dönüş Allah'adır."** (*Fâtır, 35/18*) Yâsîn sûresi de rasûlerden ve görevlerinden sözetmektedir. Bu sûrede yer alan buyruklar arasında şunlar da vardır: **"Sen ancak zikre uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkanı uyarırsın. Artık ona bir mağfiret ve yüce bir mükâfatı müjdele."** (*âyet 11*) O bakımdan bu sûre Fâtır sûresinin başlattığı bir hususu tamamlamakta, ona dair daha fazla açıklamalar getirmektedir. Çünkü genel olarak peygamberler de onların görevlerinden ve insanların takındıkları tavırdan sözetmektedir...

Yâsîn sûresinin bir sûreler grubunun sonunu teşkil ettiğini ve bu sûrenin ekseninin hangi âyet olduğunu öğrendikten sonra şunları söyleyelim:

Yâsîn sûresi iki kesimdir. Birinci Kesim; sûrenin başlangıcından yüce Allah'ın: **"Yazık şu kullara ki kendilerine bir peygamber gelmeyedursun onu hemen alaya alırlardı."** buyruğuna yani 30. âyet-i kerimenin sonuna kadar devam etmektedir. İkinci Kesim ise, sûrenin sonuna yani 83. âyetin sonuna kadar devam etmektedir. Burada İkinci kesimin başlangıçları ile, bölümleri ile, birbirinden açık bir şekilde ayrılabilen birtakım âyetler grubundan oluştuğu da dikkatimizi çekmektedir: **"Görmezler mi ki..."** (*âyet 31*); **"...Ahdetmedim mi..."** (*âyet 60*); **"Görmezler mi ki..."** (*âyet 71*); **"...Görmez mi..."** (*âyet 77*)

BAZI NAKİLLER

İbn Kesîr'in, Yâsîn Sûresiyle İlgili Rivâyet Ettiği Hadisler:

1- İbn Kesîr, Yâsîn sûresine bu sûre ve fazileti hakkında, onun okunup ezberlenmesinin teşvik edilmesine dair vârid olmuş hadis ve eserleri zikrederek sûreyi sunmaktadır. Şimdi hadislerin senedlerini belirtmeksizin Yâsîn sûresini sunarken kaydettiklerini biz de aktaralım.

1- İbn Kesîr, Yâsîn sûresine bu sûre ve fazileti hakkında, onun okunup ezberlenmesinin teşvik edilmesine dair vârid olmuş hadis ve eserleri zikrederek sûreyi sunmaktadır. Şimdi hadislerin senedlerini belirtmeksizin Yâsîn sûresini sunarken kaydettiklerini biz de aktaralım.

İbn Kesîr şöyle diyor:

"Ebû İsâ et-Tirmizî rivâyet ediyor: Katâde, Enes (r.a)'in şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de Yâsîn'dir. Her kim Yâsîn sûresini okursa, onu okumakla Allah onun için Kur'ân'ı on defa okumuş gibi yazar." Daha sonra Tirmizî şöyle demektedir: Bu garip bir hadistir. Bu hadisi ancak Humeyd b. Abdurrahman'dan gelen yoldan biliyoruz. (Hadisin râvilerinden birisi olan) Hârûn b. Muhammed ise meçhul bir şeyhtir. Ayrıca bu konuda Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a)'den de gelen bir rivâyet vardır; fakat senedi zayıf olduğundan sahih değildir. Yine Ebû Hureyre (r.a)'den gelen rivâyet de tetkike muhtaçtır. Ebû Bekr es-Sıddîk'ın rivâyet ettiği hadisi, ayrıca el-Hâkim et-Tirmizî "Nevâdirü'l-Usûl" adlı eserinde de rivâyet etmiştir. Ebû Hureyre (r.a)'nin sözkonusu hadisini Ebû Bekr el-Bezzâr isnadını kaydederek Atâ b. Ebî Rebâh'tan, o da Ebû Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi ise Yâsîn'dir." Daha sonra şunları söylemektedir: Biz bu hadisi ancak Zeyd'in Humeyd'den gelen rivâyeti ile biliyoruz.

Hâfız Ebû Ya'lâ rivâyet ediyor... el-Hasen'den dedi ki: Ebû Hureyre (r.a)'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Her kim geceleyin Yâsîn'i okursa kendisine mağfiret edilmiş olarak sabahı eder. Her kim Duhân (duman)'ın sözkonusu edildiği Hâ-Mîm sûresini okursa, kendisine mağfiret edilmiş olarak sabahı eder." Bu hadisin isnadı ceyyiddir.

İbn Hibbân, Sahîh'inde rivâyet ediyor... el-Hasen'den o Cündub b. Abdullah'dan dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Her kim bir gece Allah'ın rızası için Yâsîn sûresini okursa, Allah ona mağfiret eder."

İmam Ahmed rivâyet ediyor... Ma'kil b. Yesâr (r.a)'dan dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Bakara sûresi Kur'ân-ı Kerim'in tepesi ve zirvesidir. Onun her bir âyet-i kerimesi ile birlikte seksen bin melek nâzil olmuştur. **"Allah O'dur ki, O'ndan başka hiç bir ilâh yoktur. O Hayy'dır, Kayyûm'dur."** (*el-Bakara, 2/255*) âyeti ise Arş'ın altından çıkartılarak bu sûreye (yani Bakara sûresine) eklenmiştir. Yâsîn sûresi ise Kur'ân-ı Kerim'in kalbidir. Yüce Allah'ın rızasını ve âhiret yurdunu isteyerek okuyan herkese mutlaka mağfiret olunur. O sûreyi (Yâsîn'i) ölülerinize okuyunuz." Bu hadisi Nesaî de el-Yevm ve'l-Leyle'de böylece rivâyet etmiştir.

İmam Ahmed rivâyet ediyor... Ma'kil b. Yesâr (r.a) dedi ki: Rasûlullah

(s.a) şöyle buyurdu: "Onu (yani Yâsîn'i ölülerinize okuyunuz." Ayrıca bunu Ebû Dâvûd ile "el-Yevm ve'l-Leyle"de Nesaî ve İbn Mâce de Abdullah b. el-Mübârek'den bu senedle rivâyet etmişlerdir. Ancak Nesaî'nin rivâyeti şu şekildedir: ...Ebû Osman'dan, o Ma'kil b. Yesâr (r.a)'dan... Bundan dolayı birtakım ilim adamları şöyle demişlerdir: Bu sûrenin özelliklerinden birisi de şudur: Eğer zor bir iş esnasında okunacak olursa, mutlaka yüce Allah onu kolaylaştırır. Sanki ölmek üzere olanın yanında okunması, rahmet ve bereketin inmesi ve böylelikle ruhunun kolaylıkla çıkması için emredilmiş gibidir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

İmam Ahmed (rahimahullah) dedi ki: Bize Ebu'l-Muğîre anlattı: Bize Safvân anlatarak dedi ki: Hocalarımız şöyle derdi: Yâsîn sûresi ölenin yanında okunduğu zaman, Allah bu sûre sayesinde onun sıkıntılarını hafifletir...

el-Bezzâr rivâyet ediyor... İkrime'den o İbn Abbâs'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Bu sûrenin ümmetimden olan herkes tarafından ezberlenmiş olmasını arzu ederim." Bu sûre ile kasdı Yâsîn sûresidir.

Âlûsîn'nin Yâsîn Sûresini Takdimi:

2- Âlûsî'nin Yâsîn sûresini sunarken yaptığı açıklamalardan da şunları aktarıyoruz:

"İmam Ahmed'in, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Taberânî ve başkalarının Ma'kil b. Yesâr'dan sahih olarak rivâyet ettikleri hadise göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Yâsîn Kur'ân'ın kalbidir." Ayrıca bu (Kur'ân'ın kalbi) sûrenin isimlerinden birisi olarak sayılmıştır. Huccetü'l-İslâm Gazzâlî (rahimahullah) bu sûreye neden bu ismin yerildiğini şöylece açıklamaktadır: İmanın etrafında döndüğü ilke ile sahih olması, öldükten sonra dirilmeyi ve amellerin karşılıklarının görülmesini kabul etmeye bağlıdır. Bu ise bu sûrede en belîğ ve güzel bir şekilde tesbit edilmiştir. İşte bundan dolayı bedenin sağlıklı oluşu ve ayakta duruşunun kendisine bağlı olduğu insan kalbine benzetilmiştir.

İmâm Râzî bunu, güzel bir açıklama olarak görmüş ve bu sözün zâhiri ile ilgili olarak da şunları söylemiştir: Ancak inanılması gereken her şeye inanılmadan iman sahih olmaz. Dolayısıyla bunun öldükten sonra dirilmeye ve amellerin karşılıklarının görülmesine tahsis edilmesinin manası yoktur.

Ancak ona şöyle cevap verilmiştir: İmam Gazzâlî'nin sözlerindeki "sıhhat" dan maksat, hastalığa ve rahatsızlığa karşıt manayı dile getirmektir. Şüphe yok ki, haşre sahih bir şekilde iman eden kimse, ateşten korkar ve hayırlıların yurdu olan cenneti arzular. Bundan dolayı da imanın hastalıkları ve rahatsızlıkları demek olan masiyetlerden uzak kalır. Çünkü masiyetlerle imana halel gelir ve iman zayıflar. Masiyetlerle ugraşacak yerde

sağlığı korumak durumunda olan itaatlerle uğraşır. Haşre imanı güçlü olmayan kimsenin durumu ise, bunun tam aksine olur. O bakımdan haşri itiraf edip ona inanmak, onun sağlıklı oluşu ile bedenin sağlığa kavuştuğu, bozulması ile de bedenin bozulduğu kalbe benzer.

Ayrıca kalbe benzerlik yönü ile ilgili olarak şunları söylemek de mümkün görülmüştür: Bedenin düzelmesi de bozulması da kalp iledir. Kalp ise duyularla müşahade olunmamaktadır. Kalp hakikatlerin ve gizli hususların açığa çıktığı yerdir. İşte gaybî haberlerden olan haşrin durumu da böyledir. Bu haşir ile işler açığa çıkar ve takdir edilen şeylerin gerçek durumları öğrenilmiş olur. İşte bunun gözönünde bulundurulması ve sebeplerin ıslâh edilmesi suretiyle, ebedî mutluluk gerçekleşir. Bundan yüz çevirilmesi ve sebeplerinin bozulması halinde ise ebedî bedbahtlık sözkonusu olur.

el-Keşf'de şöyle denilmektedir: Belki de bu sûreye "Kalb" adının verilmesinde peygamberî işaret şöyledir: Her şeyin kalbi o şeyin özüdür ve aslını teşkil eder. Onun dışındakiler ise ya bunun birtakım mukaddimeleridir veya tamamlayıcı unsurları arasında yer alır. Nitekim buna dair benzer açıklamaları Fâtiha sûresine "Ümmü'l-Kur'ân = Kur'ân'ın Anası" adının neden verildiğine dair açıklamalarımızda işaret etmiştik: Peygamberlerin gönderilip kitapların indirilmesinden maksat, kulları öldükten sonraki dirilişlerindeki en nihâî ve mükemmel gayelerine yöneltmektir. Bu ise orada sözkonusu edilen şeylerin gerçekleştirilmesi ve işarette bulunulan huyların gerçekten ahlâk haline getirilmesi ile mümkündür. İşte bu husus, Sırat-ı Müstakim'i izlemek diye ifade edilmiştir. Bu şerefli sûrenin etrafında dönüp durduğu husus, ise bunu en mükemmel şekilde açıklamaktır. (el-Keşf'deki açıklamalar burada bitmektedir).

Bu sûrenin kendisinden önceki sûre ile ilişki yönü ise Celâleddin es-Süyûtî'nin açıkladığına göre şöyledir:

Fâtır sûresinde yüce Allah'ın: **"Üstelik size uyarıcı da gelmişti."** (*Fâtır, 35/37*) buyruğu ile: **"Allah'a var güçleriyle yemin ettiler ki, eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse... Fakat onlara bir uyarıcı gelince..."** (*Fâtır, 35/42*) buyruklarını görüyoruz. Burada **"uyarıcı"** ile kastedilen Muhammed (s.a)'dir. Onlar ise ondan hem yüz çevirmiş, hem yalanlamışlardı. İşte bu sûre, Rasûlullah (s.a)'ın peygamberliğinin sıhhatine yemin edilerek, onun dosdoğru bir yol üzerinde bulunduğu belirtilerek başlamaktadır. Gönderiliş maksadı ise, ataları uyarılmamış bir kavmi uyarmaktır.

Ayrıca Fâtır sûresinde yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Güneşi ve Ay'ı müsahhar kılmıştır. Her biri belli bir süreye kadar akıp gider."** (*Fâtır, 35/13*) Bu sûrede de şöyle buyurulmaktadır: **"Güneş de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine kadar akıp gider. Bu Azîz ve Alîm olanın takdiridir. Ay için de konaklar tayin etmişizdir..."** (*âyet 37-38*) ve buna benzer daha benzerlik-

ler. Sûreler arasındaki ilişkiyi, "Uyaran"ın Peygamber (s.a)'den başkası ile tefsîr edilmesinin tamamladığı açıkça ortadadır. Bu konu da düşünülmelidir."

Seyyid Kutub'un Yâsîn Sûresini Takdimi:

3- Bu sûreyi sunarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Bu Mekkî sûrenin âyetleri kısa, vurguları seridir. Bundan dolayı kendisinden önce gelen ve 45 âyetten ibaret olan Fâtır sûresinden daha kısa olmakla birlikte, âyet sayısı 83'tür. Vurgularının seri olması ile birlikte, âyetlerinin kısalığı sûreye özel bir karakter kazandırmaktadır. Vurguları arka arkaya gelmekte ve peşpeşe hissi dövüp durmaktadır. Bu ise sûrenin sözkonusu ettiği ve başından sonuna kadar sürüp giden peşpeşe gelen tabloların canlandırdığı şekil ve gölgelerin etkisini kat kat artırmaktadır. Sözkonusu bu tablolar ise oldukça çeşitli, ilham verici ve derin etkilidirler.

Bu etkileyicilikler, bu sûrede özellikle Kıyamet sahnelerinden ve kıssalardaki sahnelerden, tavırlardan ve karşılıklı diyaloglardan, çağlar boyunca helâk edilen kavimlerin yok oluşlarından seçilmiştir. Diğer taraftan ilham verici çeşitli pek çok kevnî sahneler arasından da seçilmiş olanları vardır: Canlanmaya başlayan ölmüş arazinin sahnesi, gündüzün sıyrılıp çekildiği ve kararıveren gece sahnesi, kendisi için tayin edilmiş bir karar noktasına kadar akıp giden Güneş sahnesi, eski bir hurma çöpü haline dönünceye kadar kendisi için tesbit edilmiş konaklarında adım adım ilerleyen Ay'ın sahnesi, önceki insanların soyunun taşındığı dopdolu gemi sahnesi; insanlara müsahhar kılınmış davarların sahnesi ve nutfe sahnesi, sonra da bunun Allah ile açıktan açığa tartışmaya girişen bir insana dönüşme sahnesi, yaktıkları ateşi yapısında gizleyen yemyeşil ağaç sahnesi...

Bütün bu sahnelerin yanında insanın vicdanını dokunup uyandıran başka birtakım etkinlikler de vardır: Bunlar arasında kâfir oldukları için üzerlerinde Allah'ın azab sözünün hak olduğu yalanlayıcıların tablosu yer almaktadır. Artık bunlara âyetler ve uyarmalar hiç bir fayda vermemektedir: "**Biz doğrusu boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirdik. Bunun için artık başları yukarı kalkıktır. Önlerinden bir sed ve arkalarından da bir sed yapmışız da gözlerini perdelemişizdir. Bu yüzden artık görmezler.**" (*âyet 8-9*)

Bu tablolardan bir tanesi de Allah'ın ilmi önünde apaçık duran ve hiç bir perdenin gözünden gizliyemediği, gizli ve açık hallerinde nefislerinin tablosudur... Bu tablolardan birisinde de fazlası ile değil, sadece bir kelime ile yaratma yolu canlandırılmaktadır:"**O'nun emri bir şeyi murad ettiği zaman sadece ona: "Ol" demekten ibarettir, o da oluverir.**" (*âyet 82*) Bütün bun-

lar insan kalbine dokunan etkenlerdir ve insan bunların doğruluğunu varlık âleminde görmektedir..."

Şimdi sûreyi sunmaya başlayalım:

BİRİNCİ KESİM (1-30)

1. âyet-i kerime ile başlamakta, 30. âyetin sonuna kadar devam etmektedir. Besmele ile birlikte şöyledir:

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yâ-Sîn.

2- Hakîm Kur'ân'a andolsun ki;

3- Sen elbette gönderilmiş peygamberlerdensin,

4- Sırat-ı Müstakîm üzere.

5- Bu Azîz ve Rahîm olanın indirmesidir.

6- Babaları uyarılmadığından gaflet içerisinde kalmış bir kavmi uyarman için.

7- Andolsun ki, onların çoğunun üzerine söz hak olmuştur. Onlar artık inanmazlar.

8- Doğrusu Biz boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirdik. Bunun için artık başları yukarı kalkıktır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
يٰسٓ ۝١ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ ۝٢ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝٣ عَلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ۝٤ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۝٥ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اُنْذِرَ
اٰبَٓاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ۝٦ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ
فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝٧ اِنَّا جَعَلْنَا فٖٓي اَعْنَاقِهِمْ اَغْلَالًا فَهِيَ
اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ۝٨ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدٖيهِمْ
سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝٩
وَسَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝١٠
اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ
بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَرٖيمٍ ۝١١ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ
مَا قَدَّمُوا وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ فٖٓي اِمَامٍ مُبٖينٍ ۝١٢

9- Önlerinden bir sed ve arkalarından da bir sed yapmışız da gözlerini perdelemişizdir. Bu yüzden artık göremezler.

10- Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir; inanmazlar.

11- Sen ancak, Zikre uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkanı uyarırsın. Artık ona bir mağfiret ve yüce bir mükâfatı müjdele.

12- Şüphesiz ki ölüleri Biz diriltiriz Biz. İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız. Herşeyi Biz apaçık bir Kitapda yazıp saymışızdır.

13- Onlara misâl olarak şu kasaba halkını anlat. Hani oraya elçiler gelmişlerdi.

14- Hani onlara iki elçi göndermiştik de, onları yalanlamışlardı. Bunun üzerine Biz de üçüncüsüyle on-

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ۝١٣
اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا
اِنَّٓا اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ۝١٤ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَٓا

ları desteklemiştik de; "Biz size gönderilmiş peygamberleriz" demişlerdi.

15- Onlar da: "Siz, ancak bizim gibi insansınız. Rahmân da bir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz" demişlerdi.

16- "Rabbimiz bilir ki, biz muhakkak size gönderilmiş peygamberleriz" dediler.

17- "Bize düşen sadece apaçık tebliğdir."

18- Dediler ki: "Doğrusu sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Vazgeçmezseniz sizi andolsun ki taşlayacağız ve bizden size acıklı bir azap dokunacaktır."

19- Onlar da dediler ki: "Uğursuzluğunuz sizinledir. Bu size öğüt verildiği için mi? Hayır, siz haddi aşan bir topluluksunuz."

اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ
اِنَّا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ
﴿١٧﴾ قَالُوا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ
وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ
اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ مِنْ اَقْصَا
الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا
مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا اَعْبُدُ
الَّذِي فَطَرَنِي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً
اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا
وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ اِنِّي اِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ اِنِّي اٰمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي
يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

20- Şehrin öte başından bir adam koşarak geldi, şöyle dedi: "Ey kavmim, gönderilmiş peygamberlere uyun.

21- "Sizden bir ücret istemeyenlere uyun. Onlar hidâyete erdirilmişlerdir.

22- "Ben, beni yaratmış olana neden kulluk etmeyeyim? Hepiniz O'na döndürüleceksiniz.

23- "Ben O'ndan başka ilâhlar mı edinirim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek isterse, onların şefaati bana hiç bir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar.

24- "O takdirde ben de gerçekten apaçık bir sapıklık içerisinde olurum.

25- "Şüphesiz ki ben Rabbinize inandım, artık beni dinleyin."

26- "Cennete gir" denilince dedi ki: "Keşki kavmim bilselerdi.

27- "Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram olunanlardan kıldığını."

28- Ondan sonra kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik; zaten indirecek de değildik.

29- Olan bir tek çığlıktan ibaretti. Hemen onlar sönüp gittiler.

وَمَا اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا
مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خَامِدُونَ

30- Yazık şu kullara ki, kendilerine bir peygamber gelmeyedursun onu hemen alaya alırlardı.

﴿٢٩﴾ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾

1-6. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Sen Sırât-ı Müstakîm Üzere Gönderilmiş Peygamberlerdensin (Âyet 1-5):

"**Yâ-Sîn. Hakîm**" hikmeti bol "**Kur'ân'a andolsun ki...**" Kur'ân, hikmeti sonsuz, Hakîm olan Allah'ın kelâmı olduğundan dolayı o da, "Hakîm" yani hikmeti sonsuz olmakla nitelendirilmiştir.

Ya Muhammed, "**sen elbette gönderilmiş peygambelerdensin. Sırat-ı Müstakîm üzere.**" Yani dosdoğru yol olan İslâm üzeresin. İbn Kesîr der ki: "Yani sen eğriliği büğrülüğü olmayan bir din ve dosdoğru bir şeriat üzeresin."

"**Bu Azîz ve Rahîm olanın indirmesidir.**" Nesefî der ki: "Azîz, Kitabının ifadelerindeki fasahat ile inat sahibi kimselerin vehimlerine galip gelen; Rahîm ise, hitabının manalarındaki inceliklerle doğruluk sahibi olanların anlayışlarını kendisine çeken demektir." İbn Kesîr de şöyle demektedir: "Yani senin getirmiş olduğun bu yol, bu düzen, bu din, izzet sahibi ve mü'min kullarına merhameti bol olan Rab tarafından indirilmiştir."

Ataları Uyarılmamış Bir Kavmi Uyarman İçin (Âyet 6):

Daha önceden "**babaları uyarılmadığından gaflet içinde kalmış bir kavmi uyarman için**" peygamber olarak gönderildin. İbn Kesîr der ki "Bu kavimden kasıt, Araplardır. Çünkü ondan önce kendilerine gelmiş bir uyarıcı yoktu. Sadece onlardan sözedilmesi diğerlerinin uyarılmayacağı manasına gelmez. Nitekim bazı kişilerin sözkonusu edilmesi, umumu nefyetmez. Peygamber (s.a)'in peygamberliğinin umumi olduğuna dair âyetlerle mütevâtir hadisler, daha önceden nakledilmiş bulunmaktadır..."

BAZI NAKİLLER

Seyyid Kutub'un Hakîm Kur''ân'ı Açıklaması

1- Yüce Allah'ın: "**Hakîm Kur'ân'a andolsun ki...**" buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Kur'ân-ı Kerim'i -ona yemin ederek- hakîm Kur'ân olmakla nitelendirmektedir. Hikmet, akıl sahibi olanın bir niteliğidir. Bu şekilde bir ifade, Kur'ân-ı Kerim'e hayat, maksat sahibi olmak ve irâde sahibi olmak niteliklerini verir. Bunlar hakîm oluşunun gerekleri arasındadırlar. Bu ifade bir mecaz olmakla birlikte, bir hakikatı canlandırmakta ve bu hakikatin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Gerçekten de bu Kur'ân'ın bir ruhu vardır. Gerçekten de bu Kur'ân'ın samimi bir kalple ona yönelip, ruhunla ona

kulağını verdiğin takdirde, karşılıklı duygularla bağlandığın canlıların niteliklerine sahiptir. Kalbini ona ne kadar açarsan, ruhunla ona ne kadar samimi olarak bağlanırsan, o kadar onun gizliliklerine muttali olursun. Belli bir süre arkadaşlık yapıp alıştığın ve yanında rahat ve huzur bulduğun samimi bir arkadaşına, özelliklerine nasıl özlem duyuyorsan, Kur'ân'ın da özelliklerine, çizgilerine öylece özlem duyarsın. Rasûlullah (s.a) başkasının Kur'ân tilâvetini dinlemeyi severdi. Bu Kur'ân'ı okuyanın sesini işittiği zaman durur, ona kulak verirdi. Tıpkı sevenin sevdiğinin sesini duyunca yerinde durup sesine kulak vermesi gibi.

Kur'ân hakîm'dir. Her kişiye kendi takati çerçevesinde hitab eder. Onun kalbinde hassas olan tellere mızrabını vurur ve belli bir ölçüde ona hitab eder. Ona kendisini ıslâh edecek ve yönlendirecek hikmet ile hitab eder.

Kur'ân hakîm'dir. Hikmetle, dosdoğru, aklî ve ruhî bir yönteme uygun olarak eğitir. Bu yöntem dosdoğru ve en uygun şekilde yönlendirmekle beraber, bütün beşerî güçleri de serbest bırakan bir yöntemdir. Aynı şekilde hayat için öyle bir düzen belirlemektedir ki bu, bu hikmeti sonsuz yöntem çerçevesi içerisinde her türlü beşerî çalışma ve faaliyete imkân tanır."

Babaları Uyarılmayan Bir Kavim (Âyet 6):

2- Yüce Allah'ın: "**Babaları uyarılmadığından gaflet içerisinde kalmış bir kavmi uyarman için.**" (*âyet 6*) buyruğunu açıklarken Âlûsî şunları söylemektedir:

"Babalarından kâsıt yakın atalarıdır. Yoksa nisbeten uzak atalarını İsmail (a.s) uyarmıştır ve bunlara İbrahim (a.s)'in şeriatını tebliğ etmiştir."

ANLATIM DÜZENİ

Bu âyet-i kerimeler, Rasûlullah (s.a)'ın gönderilmiş bir peygamber olduğunu, onun risâletinin de dosdoğru yol olduğunu, ona verilen risâletin Allah tarafından ona verilmiş olduğunu, bu risâletin verilmesinden hikmetin de önce kavmini uyarmak olduğunu açıklamaktadır.

Eğer sûrenin ekseninde: "**Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin.**" (*el-Bakara, 2/252*) buyruğunun yer aldığını hatırlayacak olursak; sûrenin, risâletin muhtevâsını ve hikmetini açıklamakla başladığını da görmüş oluruz. Bu gerçek dile getirildikten sonra sûre bizlere kâfirlerin Rasûlullah (s.a)'a ve onun davetine karşı takındıkları tavırlarını sunmaya başlamaktadır.

7-12. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Kâfirlerin Çoğuna Azab Hak Olmuştur (Âyet 7-8):

"**Andolsun ki, onların çoğunun üzerine söz hak olmuştur.**" Gerçekleş

mesi vâcib olmuştur ve sabit olmuştur. Sözkonusu "söz" yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirilmektedir: **"Andolsun ki, Ben cehennemi cinlerle ve insanlarla dolduracağım."** (*Hûd, 11/119*) Âyet-i kerimede yer alan "çoğunun üzerine" ifadesi, iman edenlerin sadece onların az bir kısmı olduğunun delilidir.

"Onlar artık inanmazlar." Yani bu söz, onlar için gerçekleşmiş, onlar hakkında sâbit olmuştur. Çünkü yüce Allah onların küfür üzere öleceklerini bilmektedir. Bundan dolayı onlar Allah'a iman etmez, peygamberlerini tasdik etmezler. Âyet-i kerimenin manasını açıklarken İbn Cerîr şunları söylemektedir: "Şanı yüce Allah, Ana Kitab'da onların iman etmeyeceklerini kesin olarak tesbit ettiğinden dolayı, azab onların çoğunluğu hakkında vâcib olmuştur."

"Biz doğrusu boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirdik." Âyet-i kerimede geçen ve **"demir halkalar"** anlamına gelen (الأغلال) kelimesinin tekili olan (الغل): Elleri boyunlara doğru boyunlarla birlikte bağlayan demirler demektir. Bu, bilinen bir şey olduğundan dolayı, ellerden sözkonusu edilmeksizin sadece boyunlar sözkonusu edilmiştir. **"Çenelerine kadar"** ifadesinin manası ise şudur: Demir halkalar çenelere kadar ulaşmakta ve onlara adeta yapışık durumdadır. **"Bunun için artık başları yukarı kalkıktır."** Mücâhid der ki: "Yani başlarını yukarıya doğru kaldırmışlar, elleri ise ağızları üzerinde konularak her türlü hayırdan alıkonulacak şekilde zincire vurulmuşlardır." Yani başları öyle bir şekilde yukarı doğru kalkıktır ki, bu halkalar başlarını önlerine doğru eğmelerine fırsat vermemektedir.

Nesefî şöyle demektedir: "Küfür üzerindeki kararlılıklarını, onların öğüt almalarına yol bulunmadığını, hakka doğru yönelmeyiş ve boyunlarını o tarafa doğru çevirmeyiş, başını hakkın önünde eğmeyişlerini, başları yukarıda ve zincirlerle boyunlarından bağlanmış kimselere benzetmektedir. Ayrıca düşüncesiz ve basîretsiz oluşları yüce Allah'ın âyetleri üzerinde düşünmek, onları görmekten yana kör oluşları da önlerindekini de arkalarındakini de göremeyip iki sed arasında kalmış kimselere şu buyruklarıyla benzetmektedir:"

Kâfirler Hakkı Göremezler (Âyet 9):

"Biz doğrusu boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirdik. Bunun için artık başları yukarı kalkıktır. Önlerinden bir sed ve arkalarından da bir sed yapmışız." Yani hem önlerinden hem de arkalarından hakkı görmelerine engel bir sed yapmışız **"da gözlerini perdelemişizdir."** Gözlerinin üzerine perde yapıp hakkı görmelerine engel olmuşuzdur. **"Bu yüzden"** artık hakkı ve doğruyu **"göremezler."** Yani hayırdan yararlanmaz ve hiç bir hayra da yol bulamazlar. Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem şöyle demektedir: Yüce Allah bu seddi onlarla iman ve İslâm arasına koymuştur. Onlar bu

bakımdan hiç bir şekilde imana ve İslâma ulaşamazlar. Sonra da şu âyet-i kerimeleri okudu: **"Muhakkak ki aleyhlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Eğer onlara bütün âyetler gelse de acıklı azabı görecekleri ana kadar** (iman etmezler)." (*Yûnus, 10/96-97*) Daha sonra da şöyle demiştir: "Allah'ın alıkoyduğu kimse ise hiç bir şey yapamaz."

Onları Uyarmanın Hiçbir Faydası Yoktur (Âyet 10):

"Onlara uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar." Onlar için uyarının yapılması ile yapılmaması arasında fark yoktur. Yani yüce Allah'ın bu şekilde saptırdığı kimseye uyarının faydası olmaz. İbn Kesîr der ki: "Yani yüce Allah onlar hakkında dalâlet mührünü vurmuştur. Onlara uyarının faydası olmaz ve bundan etkilenmezler."

Sen Ancak Kur'ân'a Uyanları, Rahmân'dan Korkanları Uyarırsın (Âyet 11):

"Sen ancak Zikre" Kur'ân-ı Kerim'e **"uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkanı uyarırsın."** Yani görmediği halde Allah'ın azabından korkan yahut Allah'tan başka hiç bir kimsenin kendisini görmediği durumda Allah'tan korkan, yüce Allah'ın kendisini gördüğünü, ne yaptığını bilen kimseyi uyarırsın. Manası şudur: Senin uyarmandan faydalanabilecek kimseler aynı zamanda hem Kur'ân-ı Kerim'e uyan hem de Allah'tan korkan kimselerdir. Bu, şunu ifade etmektedir: Kur'ân'a uymak ve Allah'tan korkmak, yolun başıdır. Aynı şekilde öğüt ve hatırlatmaları kabulün de başlangıcıdır. Bu, yüce Allah'a gitmek için kaçınılmaz olarak kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

"Artık ona" günahları için **"bir mağfiret ve yüce"** çok geniş, hoş ve güzel yani cennet olan **"bir mükâfatı müjdele!"** Daha sonra yüce Allah kendisinden korkup haşyet duymayı harekete getirecek ve haşyeti canlandıracak şekilde şöyle buyurmaktadır:

Ölüleri Dirilten, İnsanın Bütün Yaptıklarını Yazan Allah'tır (Âyet 12):

"Şüphesiz ki ölüleri" Kıyamet gününde **"Biz diriltiriz Biz."** Yani ölümlerinden sonra onları Biz dirilteceğiz. **"İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız."** Dünya hayatlarında daha önce yaptıkları bütün amelleri de; ölümleri esnasında geriye bıraktıkları, başkalarına öğrettikleri ilim yahut yazdıkları bir kitap, yaptıkları bir mescid gibi eserlerini veya bazı zâlimlerin başına getirildiği bir görevde bıraktığı kötü izleri, etkileri de yazarız. Aynı şekilde başkalarının uyduğu her güzel yol yahut her kötü yolu da kaydederiz.

"Her şeyi Biz apaçık bir Kitapta yazıp saymışızdır." Bundan maksad Levh-i Mahfûz'dur. Çünkü o, kitapların aslı ve başıdır. İbn Kesîr şöyle demektedir: "Yani bütün olacaklar Levh-i Mahfûz'da kesin olarak yazılıp kaydedilmiş bir kitaptadır. Burada sözkonusu olan 'İmam-ı Mübîn= Apaçık

bir kitap, Ümmü'l-Kitâb'dır. Bunu Mücâhid, Katâde ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem söylemiştir."

ANLATIM DÜZENİ

1- Gördüğümüz buyruklarda Rasûlullah (s.a) teselli edilmekte ve ona birtakım şeyler öğretilmektedir. Teselli, kâfirlerin inkârının Allah tarafından bilindiği açıklanarak ve bunda O'nun bir hikmetinin olduğu belirtilerek yapılmaktadır. O bakımdan bu durum onu üzmesin. Rasûlullah (s.a)'a da uyarısının nerede semere vereceği de öğretilmektedir. Bu ise onu uyarmaması ve gerekli delilleri ortaya koymaması anlamında değildir. Bunun delili ise, bundan sonra gelen ve yüce Allah'ın: **"Onlara misâl olarak şu kasaba halkını anlat..."** (*âyet 13*) buyruğu ile başlayan âyet-i kerimelerdir. Çünkü yüce Allah tarafından bedbaht olacakları takdir edilmiş kimseler, insanlar tarafından bizzat bilinmemektedir. Onların bilinmeleri ancak Allah'ın tanıtmasıyla mümkün olur. Enbiyâ sûresinin baş taraflarında bu durumda olan kimselerin birtakım niteliklere tam ve eksiksiz olarak sahip olan kimseler olduklarını görmüştük. Bunu ise Allah'tan başka hiç bir kimse bilemez. Dolayısıyla uyarıda bulunmak, delili ortaya koymak kaçınılmaz bir şeydir.

Gördüğümüz buyruklarda bir taraftan Rasûlullah (s.a) teselli edilip diğer taraftan ona bazı hakikatler öğretildiği için, hiç bir kimse âyetlerin bir mecburiyet ifade ettiği kanaatine sahip olmasın. Aksine insan ihtiyâr sahibidir, tercih sahibidir. İnsanın tercih sahibi olması ile, her şeyin Allah'ın bilgi, irâde ve kudreti ile olmasının bir arada anlaşılmasına dair açıklamaları, bu Tefsirin başka yerlerinde yapmış bulunuyoruz. Şanı yüce Allah'ın bilgisi cebredici, zorlayıcı değil, açıklayıcıdır. İrâde ise, ilme uygun olarak tahsis edilir, kudret de irâdeye uygun olarak açığa çıkartır. Bununla birlikte yüce Allah'ın sıfatlarının ezelî olduğunu, Allah'ın ilim ve irâdesinin ezelî olduklarını da bilmemiz gerekir. Yani yüce Allah ezelden beri bilir, ezeiden beri diler. Bu konuda herhangi bir öncelik, sonralık sıralaması sözkonusu değildir.

2- Bakara sûresinin baş taraflarında ele alınan bu hususların, bu âyet-i kerimelerde de geçtiği dikkatimizi çekmektedir. Bu, Rasûlullah (s.a)'ın risâletinde bu hususların ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu hususların, bu sûreler grubundan olup daha önce gördüğümüz yedi ayrı sûrede ele alınmış olması, bir sûrenin daha önce ele alınmış hususu tekrar nasıl ele aldığını göstermektedir. Bu ise, bu hususları Yâsîn sûresinin muhtevâsı olan risâlet ve Rasûl konusunda olması gereken yerine koymak içindir. Bundan önce bir eksene dair açıklamalar getirmenin, hem eksene hem Bakara sûresindeki bu eksenin ele aldığı hususların uzantılarına ve ilgili manalarına açıklık getirmek olduğunu da belirtmiş bulunuyoruz.

3- Yüce Allah birtakım kural ve hususları sözkonusu ettikten sonra,

gelecek olan buyruklarda Rasûlüne, bir şehir halkının kendi peygamberlerine karşı takındıkları tavrı ve bu tavırlarına karşılık ne şekilde cezalandırıldıklarını misâl göstermesini emrettiğini görüyoruz. Bu ise Rasûlullah (s.a)'ın uyarmakla görevli olduğunu ifade etmektedir. Her ne kadar uyarısının belli alanlarda fayda vermeyeceğini bilmekte ise de, bu emir verilmiş bulunmaktadır. Çünkü biz, bu hususu sûrenin baş tarafında **"babaları uyarılmadığından gaflet içerisinde kalmış bir kavmi uyarman için..."** emri ile birlikte yine âyetlerin nassı ile kavmin çoğunluğunun iman etmeyeceği şöylece ifade edilmektedir: **"Andolsun ki, onların çoğunluğunun üzerine söz hak olmuştur. Onlar artık inanmazlar."**

Hz. Peygamber'in vermesi gereken misâli görmeden önce, görmüş olduğumuz buyruklarla ilgili birtakım Tamamlayıcı Bilgileri aktaralım:

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Ömer b. Abdülaziz'in Kaderiye'ye Karşı Delili (Âyet 10):

1- Yüce Allah'ın: **"Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar."** (*âyet 10*) buyruğunu açıklarken Nesefî şunları söylemektedir:

"Rivâyet edildiğine göre, Ömer b. Abdülaziz bu âyet-i kerimeyi Kaderiyeci Gaylân'a okumuş, o da şöyle demiştir: Sanki ben bu âyeti hiç okumamış gibiyim. Seni şâhid tutarım ki ben kader hakkındaki görüşlerimden tevbe ediyorum. Ömer b. Abdülaziz de şöyle dedi: Allah'ım; eğer doğru ve samimi ise onun tevbesini kabul et. Eğer yalan söylüyorsa ona merhamet etmeyecek bir kimseyi ona musallat kıl. Hişâm b. Abdulmelik onu yanından aldı, ellerini, ayaklarını kesti ve Dımaşk'ın kapısında astı."

Rasûlullah'ın Hicret Sırasında Kâfirlere Görünmeden Evinden Çıkışı (Âyet 9):

2- Yüce Allah'ın: **"Biz doğrusu boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirdik... Bu yüzden artık görmezler."** (*âyet 9*) buyruğunun nüzul sebebiyle ilgili olarak İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İkrime der ki: Ebû Cehil şöyle dedi: Andolsun Muhammed'i görecek olursam, şunları şunları yapacağım. Bunun üzerine yüce Allah'ın: **"Biz doğrusu boyunlarına, çenelerine kadar veren demir halkalar geçirdik... Bu yüzden artık görmezler."** buyruğu nâzil oldu. (İkrime devamla) der ki: Bak işte, bu Muhammed'dir diyorlar, hani nerde o? hani nerde o? diyor ve onu göremiyordu. Bunu İbn Cerîr rivâyet etmektedir.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Bana Yezîd b. Ziyâd, Muhammed b. Ka'b'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Ebû Cehil -diğer bazı Kureyşlilerle oturuyorken- şöyle dedi: Muhammed ileri sürdüğüne göre, siz ona uyacak olursanız, güya krallar olacaksınız ve ölürseniz öldükten sonra diriltilecek-

mişsiniz? O vakit sizin için öyle birtakım bahçeler olacakmış ki, Ürdün'deki bahçelerden hayırlı olacakmış. Ayrıca onun iddiasına göre siz ona aykırı hareket ederseniz, ceza olarak boyunlarınız kesilecektir. Sonra da öldükten sonra tekrar diriltileceksiniz ve bu sefer de kendisiyle azab edileceğiniz bir ateşiniz olacaktır. Bu esnada Rasûlullah (s.a) elinde bir avuç toprak olduğu halde dışarı çıktı. Allah, gözleriyle onu görmelerine imkân vermedi. Hz. Peygamber bu toprağı başlarına doğru saçıp: "**Yâ-Sîn. Hakîm olan Kur'ân'a andolsun ki...**" buyruğunu yüce Allah'ın; "**Önlerinden bir sed ve arkalarından da bir sed yapmışız da gözlerini perdelemişizdir. Bu yüzden artık görmezler.**" buyruğuna kadar okudu. Rasûlullah (s.a) da böylece ihtiyacı ne ise onu görmek üzere gitti. Onlar da kapısında onun çıkmasını gözetleyerek geceyi geçirdiler. Nihayet sonraları evinden birisi dışarı çıktı, onlara: Ne arıyorsunuz? diye sordu, onlar da: Muhammed'i bekliyoruz, dediler. O kişi onlara şöyle dedi: Sizin yanınızdan çıktı ve aranızdan başına bir miktar toprak koymadık hiç bir kimse de kalmadı. Daha sona o ihtiyacını görmek üzere çekip gitti. Her birileri başındaki toprağı silkelemeye koyuldu. Muhammed b. Ka'b dedi ki: Rasûlullah (s.a)'a Ebû Cehil'in sözleri ulaşınca şöyle demişti: "Evet, ben onu söylüyorum. Gerçekten onlar benim tarafımdan kesileceklerdir. Ben onları yakalayacağım."

Göründüğü kadarıyla bu olay, hicretten az bir süre önce cereyan etmiştir.

İbn Kesîr'in 12. Âyeti Açıklaması:

3- Yüce Allah'ın: "**İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız.**" (*âyet 12*) buyruğunun ne manaya geldiğini gördük. Çünkü bunun anlamının: Geride neyi bıraktıklarını ve dünyadan ayrıldıklarında arkalarında iyi yahut kötü nasıl bir eser bıraktıklarının yazıldığı manasına geldiğini söylemiş ve bu görüşten başkasını kaydetmemiştik. İbn Kesîr bu konuda bir başka görüşün de bulunduğunu kaydetmektedir. Her iki görüşü ve görüşlerin delillerini zikrettikten sonra şöyle demektedir:

"Bu görüş ile birinci görüş arasında bir aykırılık yoktur. Hatta bunda öteki görüşe öncelikle dikkat çekmek ve delâlet sözkonusudur. Çünkü ayak izleri dahi yazıldığına göre, hayır veya şer hususlarında kendilerine uyulacak şeylerin yazılması da öncelikle kabul edilmelidir."

Bizler her iki görüş arasında bir aykırılık bulunmadığını böylece öğrendiğimize göre her iki görüşü ve bu görüşlerin de delillerini İbn Kesîr'in sunduğu şekliyle kaydedelim:

"Yüce Allah'ın: "**Geride bıraktıklarını da**" buyruğunda iki görüş vardır: Birincisine göre: Bizler onların bizzat işledikleri amellerini ve kendilerinden sonra geriye bıraktıklarını yazarız ve bunun da karşılığını onlara veririz. Geride bıraktıkları hayır ise hayır, şer ise şer. Rasûlullah (s.a)'ın şu

buyruğunda görüldüğü gibi: "Her kim İslâm'da güzel bir çığır açarsa, onun ecrini ve onunla kendisinden sonra amel edenlerin de ecrini alır ve hiç bir tarafın da ecrinden bir şey eksilmez. Her kim de İslâm'da kötü bir çığır açarsa, onun günahını ve ondan sonra onunla amel edenlerin günahını alır ve tarafların günahlarından bir şey eksiltilmez." Bu hadisi Müslim rivâyet etmiştir. Bu hadiste bedevî arapların giydikleri çizgili ve kol ve yenleri kesilerek açılıp giyilen Mudarlıların da kıssası zikredilmektedir. Bunu ayrıca İbn Ebî Hâtim, Cerîr b. Abdullah (r.a)'dan, hadisi uzun uzadıya rivâyet ettikten sonra, şu: "**İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız.**" âyetini zikretmektedir. Ayrıca Müslim bunu Ebû Avâne'den gelen yolla rivâyet etmiştir. Müslim'in Sahîh'inde yer alan diğer hadis-i şerif, Ebû Hureyre (r.a)'den gelmekte olup, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Âdemoğlu öldü mü ameli, üç şey müstesnâ kesilir. (Bu üç şey); kendisiyle faydalanılan bir ilim, yahut kendisine dua edecek salih bir evlat, yahut ondan sonra kalan cari bir sadakadır."

Süfyân es-Sevrî dedi ki: Ebû Saîd dedi ki: Mücâhid, yüce Allah'ın: "**Şüphesiz ki ölüleri Biz diriltiriz Biz. İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız.**" buyruğu hakkında şunları söyledi: "Miras bıraktıkları sapıklığı da yazarız."

İbn Lehîa, Atâ b. Dinâr, o Saîd b. Cübeyr'den yüce Allah'ın: "**İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız.**" buyruğu hakkında şunları söyledi: Yani geriye bıraktıkları etkileri yazarız. Demek istiyor ki: Eğer bir çığır açmış ve onlar öldükten sonra birtakım kimseler o çığırın gereğince amel etmişlerse, eğer bu hayır ise, onların ecirleri gibi ecir alırlar ve o yol üzere amel edenlerin ecirlerinden de bir şey eksilmez. Eğer açtığı bu çığır kötü olursa, onların günahları gibi o çığırı açanlar da günah alırlar ve onlarla amel edenlerin günahlarından da bir şey eksilmez. Bu iki rivâyeti İbn Ebî Hâtim kaydetmektedir. Aynı zamanda bu görüşü el-Beğavî de tercih etmiştir.

İkinci görüşe göre: Bundan kasıt, onların itaata yahut masiyete doğru giderken attıkları adımların izleridir. İbn Ebî Necîh ve başkaları Mücâhid'den şöyle rivâyet etmektedirler: "**İşlediklerini**" amellerini; "**geride bıraktıklarını**" ayaklarıyla attıkları adımlarını "**yazarız**" demektir. el-Hasen ve Katâde de böyle söylemiştir. "**Geride bıraktıkları**"ndan kasıt, attıkları adımlardır. Katâde der ki: Ey Âdemoğlu, eğer Azîz ve Celîl olan Allah, senin durumlarından herhangi bir şeyi kaydetmeyecek olsaydı, rüzgârların silip gittiği bu ayak izlerini kaydetmezdi. Fakat Âdemoğlu için bütün izleri ve bütün amelleri kaydedilir. O kadar ki, yüce Allah'ın itaatinden yahut masiyetinden bir parça olan bu eser (iz) dahi kaydedilir. O bakımdan her kim eserlerinin yüce Allah'a itaat arasında sayılmasını sağlayabilirse, bunu yapsın. Nitekim bu manayı birtakım hadis-i şerifler de dile getirmektedir:

Birinci Hadis: İmam Ahmed rivâyet ediyor... Ebû Nadra'dan, o Câbir b. Abdullah (r.anhumâ)'dan şöyle demiştir: (Peygamber) mescidinin çevresinde bazı evler boşaldı. Selemeoğulları, mescidin yakınına taşınmak istediler. Bu durum Rasûlullah (s.a)'a ulaşınca onlara şöyle dedi: "Bana sizlerin, mescidin yakınlarına taşınmak istediğiniz haberi ulaştı?" Onlar: Evet, ey Allah'ın Rasûlü, böyle bir şey yapmak istedik, deyince, Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: "Ey Seleme oğulları, yerinizde kalınız. Sizin ayak izleriniz yazılır. Yerinizde kalınız ayak izleriniz yazılır." Müslim de bunu bu şekilde rivâyet etmiştir.

İkinci Hadis: İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Ebû Nadra'dan, o Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'den dedi ki: Selemeoğulları Medine'nin bir tarafından kalıyorlardı. Mescide yakın bir yere taşınmak istemeleri üzerine yüce Allah'ın: "**Şüphesiz ki ölüleri Biz diriltiriz Biz. işlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız.**" buyruğu nâzil oldu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) onlara: "Sizin ayak izleriniz yazılır" deyince taşınmadılar. Bu hadisi Tirmizî tek başına bu âyet-i kerimeyi tefsir ile ilgili olarak rivâyet etmektedir. Bu rivâyeti Muhammed İbn el-Vezîr'den böylece rivâyet ettikten sonra: Bu es-Sevrî'den gelen yolla hasen-garib bir hadistir, demektedir. İbn Cerîr de Ebû Nadra'dan bu senedle rivâyet etmiştir. el-Bezzâr ise es-Sevrî'nin yolundan başka bir rivâyet yoluyla kaydetmiştir.

Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr rivâyet ediyor... Ebû Saîd (r.a) dedi ki: Selemeoğulları Rasûlullah (s.a)'a evlerinin mescidden uzak olduğundan sözedip şikâyette bulundular. Bunun üzerine: "**Geride bıraktıklarını da yazarız**" buyruğu nâzil oldu; onlar da yerlerinde kaldılar. Ancak bu hadiste bu âyetin nüzûlu ile ilgili olarak verilen bilgiler açısından gariplik vardır. Çünkü sûre bütünüyle Mekke'de inmiştir; doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Üçüncü Hadis: İbn Cerîr rivâyet ediyor... İkrime'den, o İbn Abbâs (r.anhumâ)'dan dedi ki: Ensarın evleri mescidden nisbeten uzaktı. O bakımdan mescidin yakın yerlerine taşınmak istediler. Şu: "**İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız**" buyruğu nâzil olunca: O halde yerimizde kalalım, dediler. İbn Cerîr bunu bu şekilde rivâyet etmektedir. Ancak onda ref'edildiğini ortaya koyan bir ifade yoktur.

Bunu ayrıca Taberânî de rivâyet etmiştir... Saîd b. Cübeyr'den, o İbn Abbâs (r.anhumâ)'dan dedi ki: Ensar'ın evleri mescidden uzaklarda idi. Mescide yakın yere gelmek isteyince: "**İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız**" buyruğu nâzil oldu; bu sefer yerlerinde kaldılar.

Dördüncü Hadis: İmam Ahmed rivâyet ediyor... Abdullah b. Amr (r.anhumâ)'dan dedi ki: Medine'de bir kişi vefat etti. Peygamber (s.a) onun cenaze namazını kıldırdı ve şöyle buyurdu: "Keşke doğduğu yerden bir başka yerde vefat etmiş olsaydı." Orada bulunanlardan birisi şöyle dedi: Niye ey

Allah'ın Rasûlü? Bunun üzerine Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: "Kişi doğduğu yerden bir başkasında vefat edecek olursa, doğduğu yerden izinin sona erdiği yere kadar olan bir mesafe cennette ölçülür verilir" Ayrıca bunu Nesaî de Yûnus b. Abdüla'lâ'dan, İbn Mâce ise Harmele'den her ikisi İbn Vehb'den, o Huyey b. Abdullah'dan böylece rivâyet etmişlerdir.

İbn Cerîr de şunu rivâyet etmektedir... Sâbit dedi ki: Enes (r.a) ile birlikte yürüdüm. Hızlıca yürüyecek oldum. Elimden tuttu ağır ağır yürümeye başladık. Namazı bitirdikten sonra Enes dedi ki: Ben Zeyd b. Sâbit ile birlikte yürüdüm. Hızlıca yürüyünce şöyle dedi: Enes, sen izlerin de yazıldığının farkında değil misin?

Bu görüş ile birinci görüş arasında bir aykırılık yoktur. Hatta bunda öteki görüşe öncelikle dikkat çekmek ve delalet sözkonusudur. Çünkü ayak izleri dahi yazıldığına göre, hayır yahut şer hususlarında kendilerine uyulan şeylerin yazılması öncelikle kabul edilmelidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

13-30. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Peygamberleri Yalanlayan Kasaba Halkı (Âyet 13-19):

Tefsire kaldığımız yerden devam edelim:

"Onlara misâl olarak şu kasaba halkını anlat..." Yani onlara hayret verici bir kıssa olan kasaba halkının kıssasını anlat. İbn Kesîr der ki: "Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed, seni yalanlayan kavmine bir misâl olmak üzere kasaba halkını göster..."

"Hani oraya elçiler gelmişlerdi. Hani onlara" kasaba halkına **"iki elçi göndermiştik de, onları yalanlamışlardı. Bunun üzerine Biz de üçüncüsüyle onları desteklemiştik."** Üçüncü bir peygamber daha göndererek onları güçlendirmiş ve pekiştirmiştik, **"de"** o üç peygamber kasaba halkına: **"Biz size gönderilmiş peygamberleriz"**; sizleri yaratan Rabbiniz yalnızca kendisine ibâdet etmenizi ve O'na hiç bir şekilde ortak koşmamanızı emretmektedir **"demişlerdi."**

"Onlar" kasaba halkı **"da: Siz, ancak bizim gibi insansınız..."** İbn Kesîr der ki: "Siz de bizim gibi bir insan iken, size vahyediliyor da size vahyedildiği gibi bize niçin vahyedilmiyor? Eğer siz gerçekten peygamber olsaydınız, melek olmalı idiniz. Bu, yalanlayan pek çok ümmetin yersiz bir şüphesidir..."

Kasaba halkı şunları da söylemişlerdi: **"Rahmân da"** vahiy diye **"bir şey indirmemiştir."** Allah'ın vahiy indirmesi sözkonusu olmadığından dolayı **"siz sadece yalan söylüyorsunuz;"** Olsa olsa yalancısınız **"demişlerdi."**

Görüldüğü gibi her zaman ve mekânda kâfirlerin söyledikleri sözler birdir, değişmemektedir.

"Rabbimiz bilir ki, biz muhakkak size gönderilmiş peygamberleriz, dediler." İbn Kesîr şöyle demektedir: "Yani onlara gönderilen üç peygamber şu sözleriyle onlara cevap verdiler: Allah bilir ki biz O'nun size gönderdiği peygamberleriz. Eğer O'na karşı yalan söyleyen kimseler olsaydık, en ileri derecede bizden mutlaka intikam alırdı. Fakat O bize yardımcı olacak size karşı bizi muzaffer kılacaktır ve güzel yurdun âkıbetinin kimin olacağını da pek yakında bileceksiniz."

"Bize düşen sadece apaçık tebliğdir." Doğruluğuna tanıklık eden mucizelerle, belgelerle, açık-seçik bir şekilde tebliğ yapmaktır. İbn Kesîr şöyle diyor: "Peygamberler şunu demişlerdi: Bizim üzerimize düşen size, bizimle birlikte gönderilen risâleti tebliğ etmektir. Eğer buna itaat ederseniz sizin için dünyada da âhirette de mutluluk kaynağı olur. Kabul etmeyecek olursanız, bundan dolayı ne kadar aldanış içerisinde olduğunuzu da bileceksiniz."

"Dediler ki: Doğrusu sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık." Yani bu sözleri kasaba halkı peygamberlere söylediler. **"Sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık."** sözlerinin manası da; biz sizi uğursuz sayıyoruz, demektir.

Nesefî şöyle diyor: "Çünkü onların dinlerinden hoşlanmamışlar, nefisleri bu dinden nefret etmişti. Meylettikleri, tabiatlarının kabul ettiği her şeyi uğurlu saymak, nefret edip tiksindikleri şeyleri de uğursuz saymak câhillerin bir alışkanlığıdır. Şayet onlara bir belâ yahut bir nimet isabet edecek olursa, belâ bunun uğursuzluğu dolayısıyla, nimet de bunun bereketi dolayısıyla bize isabet etti, derler."

İbn Kesîr de bu konuda şunları söylemektedir: "Bizler sizi gördüğümüzden bu yana hayatımızda bir hayır görmedik. Katâde der ki: Eğer bize bir kötülük isabet edecek olursa, bu sizden dolayı olacaktır, demek istiyorlar."

Eğer bu söylediklerinizden **"vazgeçmezseniz sizi andolsun ki taşlayacağız."** Taşlayarak öldüreceğiz. Yahut sizi kovacağız ve size hakaret edip sıradan muamelede bulunacağız. **"Ve bizden size acıklı bir azab dokunacaktır."** Sizi şiddetli bir azaba çarptırırız. Yani oldukça katı bir şekilde cezalandırırız. Yüce Allah'ın yoluna davet edenlere karşı zalimlerin her zaman ve mekânda takındıkları tavır budur. Çünkü zâlimler onlara karşı sağlıklı bir tavır ortaya koyamadıklarından dolayı, tehditlere ve korkutmaya yönelir ve daha sonra da bunu uygulamaya koyarlar.

"Onlar" gönderilen peygamberler **"de dediler ki: Uğursuzluğunuz sizinledir."** Sizin uğursuzluğunuzun sebebi sizinle beraberdir, bu da küfürdür. Yahut asıl uğursuzluk bizde değil, sizdedir demektir. Böylelikle hakkı açıkça ortaya koymak için, intikam almanın caiz olduğunu gösterecek şekilde, onların söylediklerinin misliyle onlara cevap verdiler.

"Bu size öğüt verildiği için mi?" Yani size öğüt veriliyor, İslâma davet ediliyor diye mi uğursuzluk duygusuna kapılıyorsunuz? **"Hayır, siz haddi"** isyanda sınırı **"aşan bir topluluksunuz."** İşte bundan dolayı uğursuzluk size kendinizden geldi, Allah'ın peygambererinden ve onların size öğüt vermelerinden dolayı uğursuzlukla karşılaşmış değilsiniz.

Nesefî der ki: "Yahut: Aksine sizler sapıklığınız ve azgınlığınızda aşırı giden kimselersiniz. Çünkü sizler Allah'ın rasûllerini, bir bereket kaynağı kabul etmeniz gerekirken onları uğursuzluk kaynağı olarak kabul ediyorsunuz."

Şehrin Öte Başından Gelen Adamın Peygamberlere Uymayı Söylemesi (Âyet 20-25):

"Şehrin öte başından" en uzak yerinden **"bir adam"** hızlıca **"koşarak geldi, şöyle dedi: Ey kavmim, gönderilmiş peygamberlere uyun."** Bu sözleriyle kavmini kendilerine gönderilmiş peygamberlere uymaya teşvik etti. **"Sizden"** risâleti tebliğleri karşılığında **"bir ücret istemeyenlere uyun, onlar"** davet ettikleri hiç bir şirk koşmaksızın sadece Allah'a ibâdet etmek hususunda **"hidâyete erdirilmişlerdir. Ben beni yaratmış olana neden kulluk etmeyeyim? Hepiniz O'na döndürüleceksiniz."** Kıyamet gününde dönüşünüz O'na olacaktır. Amellerinizin karşılığını verecektir, hayır işlediyseniz hayır, şer işlediyseniz şer göreceksiniz.

"Ben O'ndan başka ilâhlar mı edinirim?" Bu, O'ndan başka ilâh edinmeyi red ve böyle davranmayı da azarlayıcı bir üslûb ile sorulmuş bir sorudur.

"Eğer Rahmân bana" hoşa gitmeyecek bir şeyle **"bir zarar vermek isterse, onların şefaati bana hiç bir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar."** Sizin Allah'ı bırakıp kendilerine tapındığınız bu ilâhlar, hiç bir şey yapmak imkânına sahip değillerdir. Çünkü yüce Allah bana bir kötülük yapmak isterse, bu putlar bu kötülüğü açıp gideremez, bunu önleyemez, bunu alıkoyamazlar ve beni içinde bulunduğum durumdan kurtaramazlar. **"O takdirde ben de gerçekten apaçık bir sapıklık içerisinde olurum."** Eğer Allah'ı bırakıp onları ilâh edinecek olursam, gayet açık bir şekilde sapmış olurum.

"Şüphesiz ki ben, Rabbinize inandım, artık beni dinleyin." O, bu son sözlerini ya kendisi lehine şahidlik etmeleri için peygamberlere söylemiştir yahut da öldürmek üzere onu yakaladıklarında meydan okuyarak kavmine karşı söylemiştir. Bu konuda müfessirlerin iki görüşü vardır.

Bu Mü'minin Kasaba Halkınca Öldürülmesi (Âyet 26-27):

"Cennete gir, denilince dedi ki..." Bu kavminin kendisini öldürdüklerini, yüce Allah'ın da bunun karşılığında onu cennete koymakla mükâfatlandırdığını göstermektedir. İbn Kesîr der ki: "O cennete girdi, orada ona rızık verildi. Allah dünya hayatının kötülüklerini, keder ve yorgunluklarını

da ondan giderdi." Bu şekilde Allah'ın mükâfatını da görünce **"dedi ki: Keşke kavmim bilselerdi, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrâm olunanlardan kıldığını."** Rabbime iman edip peygamberleri tasdik ettiğim için beni cennetle mükafâtlandırdığını bilselerdi.

İbn Kesîr der ki: "Maksadı şudur: Eğer onlar benim elde ettiğim bu sevap, mükâfat ve kalıcı nimetleri görecek olurlarsa, bu onları mutlaka peygamberlere uymaya iletecektir. Allah ona rahmetini ihsan buyurdu, ondan razı oldu. O gerçekten kavminin hidayet bulmasını şiddetle arzu eden birisiydi."

Kasaba Halkının Helâk Edilişi (Âyet 28-30):

"Ondan" yani öldürülmesinden **"sonra kavminin üzerine gökten"** onları azablandırıp peygamberlerimize yardım etmek üzere **"bir ordu indirmedik. Zaten indirecek de değildik."** Yani kavmini helâk etmek için gökten bir ordu göndermemiz de Bizim hikmetimize uygun değildi. Çünkü yüce Allah her bir kavmin helâkini ayrı bir şekilde gerçekleştirmiştir ve bu O'nun hikmeti gereğince olmuştur. İbn Mes'ûd şöyle der: "Yani Biz onlara karşı oldukça kalabalık ordular göndermedik. Çünkü iş bunu gerektirmeyecek kadar kolaydı..."

"Olan bir tek çığlıktan ibaretti." Yani onları azab ile yakalayışımız yahut cezalandırmamız, sadece bir tek çığlık ile oldu. İbn Kesîr der ki: "Müfessirler şöyle demiştir: Yüce Allah onlara Cebrâil (a.s)'i gönderdi. Şehirlerinin kapılarını her iki taraftan tuttuktan sonra, bir çığlık attı, tek bir kişi kalmamacasına ateşin alevinin sönmesi gibi hareketsiz kalıverdiler. Hiç bir cesedde ruh kalmadı."

"Hemen onlar sönüp gittiler." Nesefî der ki: "Ateşin sönmesi gibi öldüler." Yani Allah'ın onlara bir meleğin çığlığını göndermesi yeterli gelmişti. Onları helâk etmek için Bedir ve Hendek günlerinde yaptığı gibi gökten ordular göndermedi.

"Yazık şu kullara..." Katâde şöyle demiştir: Allah'ın emrini zayi etmeleri, Allah'ın huzurunda kusurlu davranmaları dolayısıyla şu kullar kendilerine ne kadar da yazık ediyorlar? Nesefî der ki: "Hasret (yazık): Pişmanlığın ileri derecesidir. Burada şöyle bir pişmanlık ile karşı karşıya kaldıkları, nidâ ifadesiyle dile getirilmektedir. Şöyle denilmiş gibidir: Gel ey hasret, işte bu senin hazır olman gereken durumlarından birisidir ki; bu durum, onların peygamberleri yalanlamaları durumudur. Mana şudur: Bunlar gerçekten hasret çekenlerin hasretine lâyık, yanıp yakılanların durumlarına, yanılıp yakılmasına lâyık kimselerdir. Yahut onlara melekler de mü'minler de kendilerine yazık ettikleri için hasret duyulmuştur."

İbn Kesîr der ki: "Bunun anlamı şudur: Kıyamet gününde onlar, azabı

göreceklerinde, nasıl oldu da peygamberleri yalanladılar, Allah'ın emrine aykırı hareket ettiler, diye hasret duyup pişmanlık çekeceklerdir. Çünkü onlardan yalanlayan kimseler dünya hayatında iken **"kendilerine bir peygamber gelmeyedursun onu hemen alaya alırlardı."**; yalanlıyorlar ve onunla istihza ediyorlardı. Onunla gönderilmiş olan hakkı inkâr ediyorlardı."

Burada Birinci kesim sona ermektedir.

Bir Nakil

Seyyid Kutub'un 18. Âyeti Açıklaması:

Kâfirlerin peygamberlere söylediği: **"Doğrusu sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık."** (*âyet 18*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Bir çağrıdan yahut bir kimsenin yüzünden uğursuzluğa uğradığını söylemek, câhilî hurafelerden bir hurafedir. Peygamberler kavimlerine bunun bir hurafe olduğunu, onların hayır ve şerlerinin kendilerinin dışında bir kaynaktan gelmediğini, bunun onlarla birlikte olduğunu, niyetlerine ve amellerine bağlı bulunduğunu, onların kazanç ve amelleri ile alâkalı olduğunu açıklarlar. Yine peygamberler onlara kendi kısmet ve nasiblerini, hayır veya şer kılmak imkânına sahip olduklarını da anlatırlar. Çünkü yüce Allah'ın kul hakkındaki irâdesi, bizzat onun aracılığı ile, onun yönelişleri ve onun ameli vasıtası ile hakkında uygulanır. O bakımdan o kendi uğurunu beraberinde taşımaktadır. İşte sağlıklı bir temel üzerinde yükselen değişmez hakikat budur. Birtakım kimselerin yüzünü yahut birtakım yerleri veya sözleri uğursuz saymaya gelince... Bu anlaşılabilir bir temel üzerinde doğru dürüst yükselemeyen bir hurafeden ibarettir..."

ANLATIM DÜZENİ

Şanı yüce Allah bu ümmetin kâfirlerinin Hz. Peygamber (s.a)'e karşı tavırlarını ve uyarılardan kimlerin yararlanabileceklerini dile getirdikten sonra bu misâli vermektedir. Dolayısıyla bu misâl yüz çevirenlere bir uyarı, çağrıyı kabul edenlere de bir müjde mahiyetindedir. Bizler bu misâl ile Azîz ve Celîl olan Allah'ın peygamberlerine yardımcı olmak konusundaki sünnetlerinden birisini ve Allah'tan alınan bir görevi eda etme yollarından birisini, samimi bir şekilde peygamberlere imanın da bir tecellisini gördük.

Bu kesimin, sûrenin eksenini teşkil eden: **"...Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) buyruğu ile olan ilişkisi gayet açıktır. Peygamberi Hz. Muhammed (s.a), yüce Allah'ın kendisinden aldıkları emirleri tebliğ etmek üzere gönderdiği rasûllerden birisidir. Bu peygamberlere aykırı hareket eden kimselerin cezası ise, âhiretten önce dünyada verilir.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Davette Üç Kişinin Görevlendirilmesi:

1- Bu kıssada davet fıkhı ile alâkalı hususlardan birisi de şudur: Davet ile ilgili üç kişinin yükümlü kılınması oldukça ileri derecede bir görevlendirmedir. Şanı yüce Allah bu kasaba halkına -Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'u Fir'avn'a gönderdiği gibi- önce iki peygamber gönderdi, daha sonra onlara üçüncü birisini daha gönderdi. İşte burdan şunu anlıyoruz: Davet ile ilgili bir görevde emîrin tesbit edilmesi şartı ile üç kişinin görevlendirilmesi daha ileri derecede bir görevlendirmedir.

Şehirlerin Kenar Semtlerinde Yaşayanlar:

2- Yüce Allah'ın: "**Şehrin öte başından bir adam koşarak geldi**" (*âyet 20*) buyruğundan bazı müfessirler şunu anlamışlardır: Şehrin kenar semtlerinde bulunanlar fıtrata daha yakındır. Bundan dolayı böyle bir çağrıyı onlar daha çok kabul ederler. Bazıları da şöyle demişlerdir: Bu olay şunu göstermektedir: Şehrin ortası geçmişlerinden miras olarak aldıkları inançlara daha sıkı sıkıya bağlıdır. Bu, bâtıl birtakım inançlar hakkında sözkonusu olduğu gibi, hak inançlara da uyar. Buna bağlı olarak durum, şehrin bir İslâmî bölge olması ile olmaması farklılık gösterir.

Mü'minin Her Zaman Öğüt Verici Olması (Âyet 26):

3- Yüce Allah'ın bu sûrede sözkonusu edilen mü'minin söylediğini aktardığı: "**Keşki kavmim bilselerdi...**" (*âyet 26*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Katâde der ki: Mü'mini her zaman samimiyetle öğüt verici olarak görürsün. Onun aldattığını göremezsin. O Allah'ın lütfunu görünce: "**Dedi ki: Keşki kavmim bilselerdi, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrâm olunanlardan kıldığını.**" Böylece o, yüce Allah'tan kavmime Allah'ın gördüğü lütuflarını ve garkolduğu nimetleri bildirmesini temenni etti.

İbn Abbâs dedi ki: O hayatta iken kavmine: "**Ey kavmim, gönderilmiş peygamberlere uyun.**" (*âyet 20*) sözleriyle öğüt verdiği gibi, ölümünden sonra da: "**Keşki kavmim bilselerdi, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram olunanlardan kıldığını.**" sözleriyle de samimiyetini ortaya koydu. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir.

Süfyan es-Sevrî, Âsım el-Ahvel'den, Ebû Miclez'in: "**Rabbimin beni bağışladığını ve**" Rabbime imanım, peygamberleri de tasdikim, dolayısıyla da "**beni ikram olunanlardan kıldığını**" dediğini rivâyet etmektedir. Maksadı şudur: Yani onlar benim elde ettiğim bu sevap, mükâfat ve kalıcı nimetleri görecek olurlarsa, bu onları peygamberlere uymaya iterdi. Allah'ın rahmeti

üzerine olsun ve Allah ondan razı olsun. O gerçekten de kavminin hidâyet bulmasını şiddetle arzu eden bir kimseydi.

İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Abdülmelik b. Umeyr dedi ki: Urve b. Mes'ûd es-Sakafî (r.a), Peygamber (s.a)'e şöyle dedi: Beni kavmime gönder, onları İslâma davet edeyim. Rasûlullah (s.a): "Seni öldürmelerinden korkarım." dedi. Urve şöyle dedi: Hayır, onlar benim uyuduğumu görürseler beni uyandırmaya dahi kıymazlar. Rasûlullah (s.a) ona: "O halde git." dedi. Urve gitti, Lât ve Uzzâ'nın yanından geçip, şöyle dedi: Yarın sabah sana hoşuna gitmeyecek şeyler göstereceğim. Sakîfliler buna kızdılar. Urve onlara şöyle dedi: Ey Sakîfliler, Lât'ı da bırakın Uzzâ'yı da bırakın. Bunların aslı yoktur. İslâm olun, esenliğe kavuşursunuz. Ey antlaşmalılar topluluğu, Uzzâ'yı da bırakın. Lât'ı da bırakın, İslâm'a girin, esenliğe kavuşursunuz. Bu sözlerini üç defa tekrarladı, sonra birisinin attığı bir ok kolundaki ana damara isabet etti ve ölümüne sebep oldu. Bu durum Rasûlullah (s.a)'a ulaşınca şöyle buyurdu: "Bunun misâli Yâsîn sûresinde sözkonusu edilen adamın misâline benzer. O da: **"Keşki kavmim bilselerdi Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrâm olunanlardan kıldığını."** demişti."

Muhammed b. İshâk rivâyet ediyor... Ka'b el-Ahbâr'dan: Yemâme'de Müseylimetü'l-Kezzâb tarafından parçalanan Mâzin b. en-Neccâr oğullarından olan Habîb b. Zeyd b. Âsım'ın durumu haber verilip adının: "Habîb" olduğu ona söylenince, Ka'b şöyle demişti: Allah'a yemin ederim, Yâsîn sûresinde sözkonusu edilen kişinin de adı Habîb idi, dedi. Ka'b'a anlatılan Habîb b. Zeyd b. Âsım'ın kıssası şöyledir: Müseylime Yemâme'de ona: Rasûlullah (s.a) hakkında şöyle soru sormuştu: Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ediyor musun? Habîb: Evet diye cevap verdi. Müseylime yine ona: Peki, benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şahidlik ediyor musun? diye sorunca, bu sefer: Kulaklarım duymuyor! diye cevap vermişti. Lânetli Müseylime ona: Bunu kulağın duyuyor da ötekini duymuyor öyle mi? diye sorunca Habîb: Evet, cevabını verdi. Müseylime organlarını tek tek kesmeye başladı. Soru sorduğu her seferinde daha başka türlü cevap vermiyordu ve nihayet vefat edinceye kadar bu duruma devam etti..."

Peygamberlerin Gönderildiği Bu Kasaba Neresidir?

4- Burada sözkonusu edilen kasabanın adı nedir? Bu konu ile ilgili Peygamberimizden gelmiş rivâyet bulunmamaktadır. Pek çok kimsenin kabul ile karşıladığı Kitab Ehline dayalı başka birtakım rivâyetler vardır, ancak bu rivâyetlerin doğruluğu hem su götürür, hem bunun bilinmesinin amelî bir önemi de yoktur. Önemli olsaydı ya yüce Allah yahut da O'nun Rasûlü bize bu kasabanın adının ne olduğunu söylerdi. İbn Kesîr, kasabanın adı ile ilgili olarak yaptığı araştırması sonucu şunları söylemektedir:

"Seleften pek çok kimsenin bu kasabanın Antakya olduğuna dair rivâyetler gelmiştir. Bu gönderilen üç kişi ise Meryemoğlu Mesîh (a.s) tarafından gönderilmiş elçiler idi. Nitekim bunu Katâde ve başkaları bu şekilde ifade etmişlerdir. Onun dışındaki müteahhir müfessirlerden bu görüş nakledilmemiştir. Ayrıca bu görüş çeşitli bakımlardan şüpheli görülmektedir:

Evvelâ, bu kıssanın zahiri bu gibi kimselerin Azîz ve Celîl olan Allah'ın elçileri olduğuna, Mesîh (a.s) tarafından gönderilmiş elçiler olmadığına delâlet etmektedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Hani onlara iki elçi göndermiştik de, onları yalanlamışlardı. Bunun üzerine Biz de üçüncüsü ile onları desteklemiştik de: Biz size gönderilmiş peygamberleriz, demişlerdi...**" (*âyet 14*) Nihayet bu peygamberler de onlara şöyle demişlerdi: "**Rabbimiz bilir ki, biz muhakkak size gönderilmiş peygamberleriz. Bize düşen sadece apaçık tebliğdir.**" (*âyet 16-17*) Şayet bunlar havarilerden olsalardı, onların Mesih (a.s) tarafından elçi olarak gönderildiğine uygun düşecek sözler söylerlerdi. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

Diğer taraftan, eğer bunlar Hz. Mesîh'in gönderdiği elçiler olsalardı, kasaba halkı onlara: "**Siz ancak bizim gibi insansınız.**" (*âyet 15*) demezlerdi.

Antakya halkı kendilerine gönderilen Hz. Mesih'in elçilerine inanmışlar ve Hz. Mesih'e ilk iman eden halk olmuştu. Bu bakımdan hristiyanlarca Antakya, tarihî bakımdan önemi olan dört şehirden birisi olarak kabul edilmiştir. Bunların birincisi Kudüs'tür, çünkü Hz. Mesih'in şehridir; diğeri Antakya'dır. Çünkü bir kişi müstesnâ, bütün halkıyla Hz. Mesih'e iman etmişti. Üçüncüsü İskenderiyye'dir. Çünkü patrik, piskopos, papaz, rahip ve buna benzer din adamları makamlarını ihdas etmek için burada ittifak etmişlerdi. Son olarak da Roma şehri gelir. Çünkü burası dinlerini destekleyen ve güçlendiren Kral Kostantin'in şehri idi. Kostantiniyye (İstanbul) şehri kurulunca bu sefer patrik Roma'dan oraya taşındı. Nitekim bu bilgileri onların tarihlerini yazan Said b. Batrik ve benzeri kitap ehli ve müslüman tarihçiler zikretmektedir. Buna göre, Antakya'nın baştan sona halkı iman eden ilk şehir olduğu kesinlikle ortaya çıkmış bulunmaktadır. Halbuki yüce Allah'ın burada sözkonusu ettiği şehir halkı ise, peygamberlerini yalanlamış, o da bu şehir halkını soluklarını kesen tek bir çığlık ile helâk etmiştir.

Üçüncüsü, Mesih'in arkadaşları olan Havarîlerle Antakyalılar arasındaki olaylar, Tevrat'ın nüzûlundan sonradır. Ebû Saîd el-Hudrî ile seleften başka kimseler, şanı yüce Allah'ın Tevrat'ı indirdikten sonra onlara gönderdiği bir azab ile onlardan tek bir fert kalmamak üzere hiç bir ümmeti helâk etmediğini rivâyet etmişlerdir. Aksine bundan sonra Allah mü'minlere müşriklerle savaşmalarını emretmiştir. Seleften olan bu kimseler bu görüşlerini şanı yüce Allah'ın: "**Andolsun ilk nesilleri helâk ettikten sonra, Mûsâ'ya**

Kitabı, insanlara basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik." (*el-Kasas, 28/43*) buyruğu ile ilgili olarak zikretmişlerdir. Buna göre Kur'ân-ı Kerim'de sözkonusu edilen bu kasaba yine seleften birden çok kimsenin mutlak olarak zikrettiği gibi, Antakya'dan başka bir kasabadır. Yahut da eğer Antakya adı bu kıssada gerçekten ismi geçen bir lafız ise, bilinen ve meşhur Antakya'dan bir başkası olmalıdır. Çünkü bilindiği kadarıyla bu meşhur Antakya, ne hristiyanlık dininde ne de ondan sonra helâk edilmiş değildir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

Hâfız Ebu'l-Kasım et-Taberânî'nin rivâyet ettiği şu hadise gelince... Mücâhid'den, o İbn Abbâs (r.anhumâ)'dan, o Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "İleri geçenler üç kişidir: Birincisi Mûsâ (a.s)'ya öncelikle inanan Yûşâ b. Nûn, ikincisi İsâ (a.s)'a ilk iman eden ve Yâsîn sûresinde sözkonusu edilen kişi, diğeri ise Muhammed (s.a)'e ilk iman eden Ali b. Ebî Tâlib (r.a)'dir." Bu hadis münker bir hadistir. Ancak Hüseyin el-Aşkar'dan gelen rivâyet yolu ile bilinmektedir. Hüseyin el-Aşkar ise terkedilmiş, şiî bir râvîdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

İbn Kesîr'in bu kasabanın adı ile ilgili araştırması bu. Gördüğüm kadarıyla Kitab ehlinden İslâma giren kimseler, kendi kitaplarında Antakya'ya Hz. Mesih'in öğrencilerinden üç kişinin gittiğini okumuşlar ve bu kıssa ile bu olayın kastedildiğini zannetmişler, pek çok kimse de bu konuda onların kanaatlerini benimsemiştir. Ancak böyle bir benimseyiş, konu ile ilgili araştırmanın azlığındandır. Zira bir şeyin o olmasına hükmedebilmemiz için iki şey arasında herhangi bir ilişkinin bulunması yeterli değildir. Göründüğü kadarıyla Yâsîn sûresinde iman ettiğinden sözedilen kişinin tesbiti de bu türden bir şeydir. Zira onun ismi ile ilgili olarak yapılan nakiller çoğunlukla Kitab ehlindendir. Onlar ise bu konuda kesin bir delil olarak görülemezler.

İbn Kesîr şöyle diyor: "İbn İshâk, İbn Abbâs (r.anhumâ), Ka'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih'ten kendisine ulaşan bilgilere dayanarak şunları söylemiştir: Bu kasaba halkı peygamberlerini öldürmeye kalkıştılar. Şehrin en uzak yerinden bir adam koşarak bu peygamberlere kavmine karşı yardımcı olmak üzere geldi. Bunlar (İbn Abbâs, Ka'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih) adının Habîb olduğunu söylemişlerdir. Bu adam ip eğirirdi. Cüzzam hastalığı vücudunda yayılmış, oldukça hasta birisi idi. Çokça sadaka verirdi. Kazandığının yarısını tasadduk ederdi, fıtratı dosdoğru bir kimse idi. İbn İshâk; adını kaydettiği bir adamdan, onun da el-Hakem'den, onun Mücahid'den, onun da İbn Abbâs (r.anhumâ) dan rivâyetine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: Yâsîn sûresinde sözü edilen kişi Habîb'dir. Cüzzam hastalığı vücudunda oldukça yayılmış bir kimse idi.

es-Sevrî de Âsım el-Ahvel'den o Ebû Miclez'den rivâyetine göre adı Habib b. Mürrî idi. Şebib b. Bişr'in ise İkrime'den, onun İbn Abbâs'dan rivâyeti-

ne göre Yâsîn sûresinde sözü edilen kişinin adı Habîb en-Neccâr idi. Kavmi tarafından öldürülmüştü. es-Süddî'nin dediğine göre elbise boyacısı idi. Ömer b. el-Hakem'e göre ayakkabıcı, Katâde'ye göre ise oralarda bulunan bir mağarada ibâdete çekilmişti..."

Bu nakillerden şunu anlıyoruz: Yâsîn sûresinde iman ettiğinden sözedilen kişinin adının Habîb olduğunu belirten kanaatin kaynağı, Kitab ehlinin sözleridir. Kitâb ehlinin bu konudaki açıklamaları bizlere burada sözkonusu edilen üç peygamberin Hz. İsâ'nın üç elçisi yahut da onun öğrencilerinden üç kişi olduğu kanaatini uyandırmışlardır. Hatta bazıları bu üç elçinin ismini de kaydederek bunların Şem'ûn (Simon), Yuhanna ve Paul olduğunu söylerler. Bu açıklama ise tahkikten uzak bir açıklamadır. Şanı yüce Allah bu olayın nerede gerçekleştiğini en iyi bilendir.

Allah'ın gönderdiği peygamberler pek çoktur. Peygamber gönderilmedik hiç bir ümmet bulunmamaktadır. Bu dünyada ise Kur'ân-ı Kerim'in tayin ederek kendisine işaret etmediği pek çok şehir ve ülke vardır. Bu azab edilen şehirlerin kalıntıları halâ devam etmektedir. Genel kaide şudur: Azab edilen her bir şehir halkı ancak onlara karşı gerekli delillerin ortaya konulmasından sonra azab edilmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Rabbin onların ana şehirlerine onlara âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe ülkeleri helâk edici değildir. Ve Biz halkı zâlimlerden olmadıkça ülkeleri helâk ediciler değiliz."** (*el-Kasas, 28/59*)

İşte Beyrut şehri. Denildiğine göre halihazırdaki bu şehir yedinci şehirdir, yanı yüce Allah altı defa bu şehri sarsıntıya uğratıp yerle bir etmiş ve her seferinde tekrar yeniden inşâ edilmiştir. İşte yüce Allah'ın, yakınlarında bulanan Vezüv yanardağı ile helâk ettiği İtalya'daki Pompei şehri. Bu şehir şu andaki durumuyla hayret verecek bir görünümdedir. Görenlerden birisinin anlattığına göre; şehrin kapısında bir terazinin bir kefesine erkeklik organını diğer kefesine ise altın konmuş bir heykelin bulunduğunu görmüştür. Bu ise şehrin eski ambleminin şehveti ve serveti ifade ettiğini göstermektedir. Bu amblem başka bir şeyin ifadesi de olabilir. Diğer taraftan püskűren volkan lavları geriye bu azabın şehre isabet ettiği zamanki durumu gösteren taşlaşmış insan heykellerini bırakmıştır. Bir kadın ile cinsel ilişkide bulunan taşlaşmış bir erkek cesedi ve buna benzer ibretli manzaralar pek çoktur. Bunu söylemekten gayem, şunun bilinmesidir: Azaba uğratılan şehirler pek çoktur. Meselâ, Suriye'de Afamiya'yı görebiliyoruz. Yine kazılarla ortaya çıkartılan yok olmuş pek çok şehir bulunabilmektedir. Bunların hepsi de muhtemeldir ki bir azab ile helâk edilmiştir. Bizlerin bu üç peygambere dair kıssa ile anlatılmak istenenin herhangi bir delil olmaksızın, muayyen bir belde hakkında olduğunu söylememiz ve -hatta delilin bunun aksini ortaya koymasına rağmen- böyle bir iddiada bulunmamız, Allah'ın Kitabını anlayıp anlatırken göstermememiz gereken bir aceleciliktir.

Urve b. Mes'ûd'un Yâsîn Sûresindeki Mü'mine Benzemesi:

5- Geçmiş ümmetlerden herhangi birisinde ileri derecede bir önder veya bir hayır görecek olursak, mutlaka onun bir benzerini bizim ümmetimizde de bulabiliyoruz. Bu böyle olmadığı yerler son derece azdır. İşte daha önce kıssasını aktardığımız Sakîfli Urve b. Mes'ûd'un durumu da Yâsîn sûresinde sözedilen mü'minin durumuna çokça benzemektedir.

Allah Yolunda Öldürülmenin İnsanları Etkilemesi:

6- Yâsîn sûresinde iman eden kimsenin kıssasından şunu anlıyoruz: Allah yolundan öldürülmek, izlenen yolun yanlış olduğunu yahut öldürülen kişinin tehevvüre kapıldığının alâmeti olduğunu zanneden kimsenin kanaati yanlıştır. Çünkü Allah yolunda öldürülmenin İslâmî çalışmaya sağladığı kârlar çok büyüktür. Bu ya zalimlerin ruhî yapısında bıraktığı etki ile olur veya dünyada ve âhirette mü'minlerin ruhî eğilimleri üzerinde, hatta bütün müslümanlar ve hatta bütün dünya üzerinde pek çok etkileri olur.

Şimdi İkinci Kesimin Birinci âyet grubunu görelim:

İKİNCİ KESİM BİRİNCİ GRUP (31-70)

31. âyet-i kerime ile başlayan bu grup, 70. âyet-i kerimenin sonuna kadar devam etmektedir:

31- Görmezler mi ki, kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik; ve onlar bir daha kendilerine dönemezler?

32- Hepsi muhakkak huzurumuza getirileceklerdir.

33- Onlar için bir delil de ölü topraktır. Biz onu dirilttik ve ondan taneler çıkardık. İşte ondan yemektedirler.

34- Ve orada hurmalardan, üzümlerden bahçeler varettik. Orada pınarlar fışkırttık.

35- Ta ki ürününden ve ellerinin emeği ile yetiştirdiklerinden yesinler. Hâlâ şükretmezler mi?

36- Yerin bitirdiklerinden, kendi nefislerinden ve daha bilmedikleri

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ
إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾
وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا
حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ
وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ
وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذِي
خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ
وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ
فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ
تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى
عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ

şeylerden bütün çiftleri yaratının şanı ne yücedir!

الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

37- Onlar için bir diğer delil de gecedir. Gündüzü ondan sıyırırız da karanlıkta kalıverirler.

38- Güneş de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine kadar akıp gider. Bu Azîz ve Alîm olanın takdiridir.

39- Ay için de konaklar tayin etmişizdir. Sonunda eski kuru bir hurma dalına döner.

40- Güneşe, Ay'a ulaşmak düşmez. Gece de gündüzü geçecek değildir. Her birisi bir yörüngede yüzerler.

41- Onlar için bir başka delil de soylarını dopdolu gemi ile taşımış olmamızdır.

42- Ve kendileri için bunun gibi binecek şeyler yarattık.

43- Dilersek onları suda boğardık da ne kurtaran bulunurdu, ne de kurtarılabilirlerdi.

44- Meğer ki katımızdan bir rahmet ile ve bir süreye kadar geçinmeleri için ola!

45- Onlara: Önünüzde ve arkanızda bulunanlardan sakının. Belki merhamet olunursunuz denildiğinde...

46- Onlara, Rablerinin âyetlerinden herhangi bir âyet geldiği her seferinde, ondan yüz çevirmişlerdir.

47- Onlara: "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden infâk edin" denildiğinde o kâfir olanlar iman edenlere derler ki: "Dilediği takdirde Allah'ın doyuracağı kimseyi biz mi doyuralım? Siz ancak apaçık bir sapıklık içerisindesiniz."

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا
لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ
وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا
قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾
وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا
فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ
﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ
﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ
﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ
وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً
فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ
شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

48- Ve derler ki: "Siz şayet doğru söyleyenler iseniz bu vaad ne zamandır?"

49- Onlar çekişip dururlarken kendilerini yakalayıverecek bir tek çığlığı beklerler.

50- Artık ne vasiyet edebilirler, ne de ailelerine dönebilirler.

51- Sûr'a üflendiğinde bir de bakarsınız ki onlar kabirlerinden koşarak Rablerine çıkmaktadırlar.

52- Derler ki: "Yazıklar olsun bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi? İşte bu Rahmân'ın vaad ettiğidir; peygamberler doğru söylemişti."

53- Sadece bir tek çığlık olur. Bakarsınız ki onlar hepsi birden huzurumuza getirilmişlerdir.

54- Artık bugün hiç kimseye haksızlıkta bulunulmaz. Ve size, işlemiş olduklarınızdan başkasıyla karşılık verilmez.

55- Muhakkak ki cennet ashâbı, bugün nimetlerle meşguldürler.

56- Onlar ve eşleri gölgeliklerde, tahtlar üzerinde yaslanmışlardır.

57- Orada onlara ait meyveler vardır ve her istedikleri kendilerine verilir.

58-Rahîm Rablerinden bir de "selâm" sözü vardır.

59- "Ayrılın bugün ey suçlular!"

60- "Ey Âdemoğulları! Ben size şeytana tapmayın, diye ahdetmedim mi? Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır."

61- "Ve Bana kulluk ediniz. İşte bu dosdoğru yoldur." diye.

62- Andolsun ki o, sizden bir çok nesilleri saptırmıştır. Hâlâ aklınızı başınıza almaz mısınız?

63- İşte bu, size vaad olunan cehennemdir.

64- İnkâr etmekte olduğunuzdan dolayı bugün girin oraya.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ
وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا
فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾
وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي
آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾
وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ
جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي
كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾
الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ
أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ
فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ
عَلَى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ
نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾
لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

65- Bugün onların ağızlarını mühürleriz. Bizimle elleri konuşur, ayak-

ları da yaptıkları şeye şehâdet eder.

66- İsteseydik onların gözlerini kör ederdik de yol bulmaya çalışırlardı. Ama nasıl göreceklerdi ki?

67- İsteseydik onları oldukları yerde başka yaratıklara döndürürdük de ileri geçmeye güçleri yetmezdi, geri de dönemezlerdi.

68- Kimi uzun ömürlü yaparsak yaratılışta onu tersine çeviririz. Hâlâ akletmezler mi?

69- Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona gerekmez de. Bu, ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır.

70- Diri olanları uyarsın ve kâfirlerin üzerine söz hak olsun diye.

ANLATIM DÜZENİ

Bu âyet grubu, yüce Allah'ın: "**Görmezler mi ki...**" buyruğu ile başlamaktadır. İkinci âyet grubunun da: "**Görmezler mi ki...**" (*âyet 71*) buyruğu ile başladığını göreceğiz. Bu, İkinci âyet grubunun Birincisine atfedilmiş olduğuna işarettir. Daha sonra Üçüncü âyet grubunun da yüce Allah'ın: "**İnsan...görmedi mi...**" (*âyet 77*) buyruğu ile başladığını göreceğiz. Bu ise, bu gurun birinci ve ikinci gruplara atfedilmiş olduğunu gösterir. İşte bizim sûrenin geri kalan kısmını tek bir kesim olarak değerlendirmemizin sebebi budur. Bu da yüce Allah'ın: "**Görmezler mi ki kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik.**" (*âyet 31*) buyruğunda yer alan zamirin, yüce Allah'ın: "**Yazık şu kullara ki kendilerine bir peygamber gelmeyedursun onu hemen alaya alırlardı.**" (*âyet 30*) buyruğunda geçen bütün "kullar"a ait olduğunu ifade etmektedir. Bu âyet-i kerime ise ikinci kesimden hemen önce gelen âyettir.

Buyruklardan hedef, bu ümmetten muhatap olanlardır. İşte yüce Allah'ın: "**Onlara misâl olarak şu kasaba halkını anlat...**" (*âyet 13*) buyruğu da kendileri için varid olmuştur. Şimdi de yüce Allah'ın: "**Görmezler mi ki kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik?**" (*âyet 31*) buyruğu ile kendilerine hitab edilmektedir. Birinci kesim; Muhammed (s.a)'in gönderilmiş peygamberlerden olduğunu, onun Sırat-ı Müstakime çağırdığını, çoğunluğun ise bu çağrıyı kabul etmeyip azınlığın kabul ettiklerini, bunlar ise öğüde uyup Allah'tan korkan kimseler olduğunu beyân ettikten sonra; Allah Teâlâ Rasûlüne, mü'minlere kendilerini haşyete itecek bir misâl vermesini emretmişti. Şimdi de yine onlarda Allah'ın korkusunu harekete getirecek, delil olacak ve Allah'a giden yolda yürümeye göterecek amellere itecek buyruklarla onlara hitab etmektedir. Fâtır sûresi Allah'a giden yolun başlangıç noktası üzerinde durduğu gibi, Yâsîn sûresinin de bu konuyu tamamlamakta olduğunu görüyoruz.

BİRİNCİ FIKRANIN TEFSÎRİ (31-32)

Kâfirler, Helâk Edilen Eski Nesillerin Bir Daha Dönmediklerini Görmüyorlar mı? (Âyet 31-32):

"**Görmezler mi ki**" yani kendilerine peygamber gönderilen şu kimseler bilmezler mi ki "**kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik ve onlar bir daha kendilerine dönemezler?**" Nesefî der ki: "Yani, Bizim onlardan önce pek çok nesiller helâk ettiğimizi ve bu helâk ettiklerimizin de kendilerine dönemediklerini görmüyorlar mı?" İbn Kesîr der ki: "Allah'ın kendilerinden önce peygamberleri yalanlayan kimseleri helâk etmiş olması, onlar için öğüt teşkil etmiyor mu? Onların bu dünyaya bir daha geri dönmemeleri, onlar için ibretli bir olay değil midir?" Burada şunu da belirtelim ki bu buyruk, tenâsuh (reancernation) görüşünü yahut ruhların dönüp durdukları görüşünü kabul edenlerin görüşlerini gayet açık bir şekilde reddetmektedir.

"**Hepsi muhakkak**" geçmiş ve gelecek bütün ümmetler "**huzurumuza getirileceklerdir.**" Mutlaka hepsi bir araya toplanacak, hesap için yahut azab için huzurumuza getirileceklerdir. İbn Kesîr der ki: "Geçmiş ve gelecek ümmetlerin hepsi mutlaka Kıyamet gününde hesaba çekilmek üzere Azîz ve Celîl olan Allah'ın huzuruna getirilecekler ve hayrı ile şerri ile bütün amellerinin karşılığını verecektir."

ANLATIM DÜZENİ

Kesim, uyarı ile başladı. Bu da geçmiş kavimlerin helâk edilmesi hatırlatılarak ve onların geriye dönüşlerinin olmadığı belirtilerek, bütün mahlukatın da Allah'ın huzuruna döneceği hatırlatılarak yapılmaktadır.

Sadece hatırlatma ile ilgili bu fıkradan sonra, her birisi yüce Allah'ın: "**...Onlar için bir delildir...**" buyruğu ile başlayan üç fıkra gelmektedir. Bu buyruklardan sonra bu şekilde "**âyetler = deliller**"'in sözkonusu edilmesi, yüce Allah'ın helâk edip tekrar diriltmeye kâdir olduğuna dair bir delillendirmedir. Aynı şekilde sûrenin anlatımı içresinde bu âyetlerden sözedilmesi göreceğimiz gibi, değişik açılardan peygamber göndermeye de bir delillendirmedir.

İKİNCİ FIKRA (33-36)

Ölü Topraktan Bitki ve Ürünlerin Çıkması Onlara Bir Delildir (Âyet 33-36):

"**Onlar için bir delil de ölü topraktır.**" Yüce Allah'ın ölüleri dirilttiğine delâlet eden bir diğer alâmet de kuru toprağın diriltilmesidir. Yahut da üzerinde hiç bir bitki bulunmayan kupkuru toprağın diriltilmesi, onlar için yaratıcının varlığına, eksiksiz kudretine ve ölüleri diriltmesine bir delil teşkil etmektedir.

"Ve ondan" topraktan **"taneler çıkardık. İşte ondan"** o tanelerden **"yemektedirler."** Biz onu hem kendileri hem hayvanları için bir rızık kıldık. Âyet-i kerimedeki **"işte ondan yemektedirler"** ifadesi; geçimin esasını bu tanelerin teşkil ettiğine ve insanların geçiminde esas olduğuna delâlet etmektedir. Tahıllar azalacak olursa kıtlık olur, sıkıntılar başgösterir; o zaman da helâk olmak yaklaşır, sıkıntılar, belâlar arka arkaya gelir.

"Ve orada" yani yerde **"hurmalardan, üzümlerden bahçeler varettik."** Yüce Allah ekinleri varetmekle yaratıklarına olan lütfunu belirttikten sonra, bu sefer meyvelerden, onların türlerinden ve önemlilerini zikrederek onların gruplarından sözetti. **"Orada pınarlar fışkırttık."** Yani yeryüzünde akıp giden nehirler ve yerlerinde sabit duran kuyular varettik. **"Ta ki ürününden"** Allah'ın verdiği üründen yahut sözü geçenlerin meyvelerinden **"ve ellerinin emeği ile yetiştirdiklerinden yesinler."** İbn Kesîr şöyle diyor: "Yani bütün bunların hepsi Allah Teâlâ'nın onlara rahmeti dolayısıyladır. Kendi çabaları, güç ve imkânları ile değildir." Buna göre İbn Kesîr âyet-i kerimede geçen (ما) edatını nâfiye olarak değerlendirmektedir.[1] Başkaları ise burada yer alan (ما) edatının ism-i mevsûl olduğunu zikretmektedir. Buna göre âyetin takdiri şöyle olur: "Ta ki bunun meyvesinden ve elleriyle yaptıkları dikmek, sulamak, aşılamak ve buna benzer mahsulün tamamlanmasına kadar yaptıkları diğer işlerin ürünlerinden yesinler." Yani, meyve ve mahsul özü itibariyle yüce Allah'ın fiili ve yaratması iledir. Fakat bunda Âdemoğlunun çabasının da birtakım etkileri vardır, demek olur.

"Hâlâ" peygamberlerine uymak suretiyle Allah'ın nimetlerine **"şükretmezler mi?"**

"Yerin bitirdiklerinden"; ekin, meyve ve nebatlarından **"kendi nefislerinden"** erkek ve dişi çocuklar **"ve daha bilmedikleri"** yüce Allah'ın onları muttali kılmadığı ve kendilerinin de bilmek imkânını bulamadıkları **"şeylerden bütün çiftleri yaratanın şanı ne yücedir!"**

Burada da âyet grubunun ikinci fıkrası sona ermektedir.

Bir Nakil

Seyyid Kutub'un 36. Ayeti Açıklaması:

Yüce Allah'ın: **"Yerin bitirdiklerinden, kendi nefislerinden ve daha bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratanın şanı ne yücedir!"** (*âyet 36*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

---

(1) Bu edatı nâfiye olarak kabul edersek, âyet meâli şöyle olur: "Ta ki ürününden yesinler. Bunları onlar elleriyle yapmadılar. Hâlâ şükretmezler mi?" (Çeviren)

"Bu tesbîh ifadesi tam zamanında ve yerinde gelmektedir. Bununla birlikte bu varlık âleminin gerçeklerinden büyük bir gerçek de tablolaşmaktadır. Bu büyük gerçek, yaratmanın birliği... temelin ve varetmenin birliğidir... Yüce Allah canlıları çifter çifter yarattı. Bitkilerde de insanlar gibi bu özellik vardır. Diğer canlılar da bu ikisi gibidir... **"Ve daha bilmedikleri şeylerden..."** Bu birlik, yaratıcı kudretin birliğine işaret etmektedir. Bu yaratıcı kudret şekil, hacim, cins, tür, özellik ve alâmetlerin farklılığı ile birlikte yaratma kaidesinin birliğini ortaya koymuştur. Bilgilerini Allah'tan başka hiç bir kimsenin bilemediği bütün bu canlılarda bu böyledir... Kimbilir belki de bu cansızlar da dahil olmak üzere bütün kâinatın belki de bu cansızlar da dahil olmak üzere bütün kâinatın da bir kaidesi olabilir. Artık bizler atomun -önceleri maddenin en küçük parçası diye bilinen şeyin- birbirinden farklı artı ve eksi elektrik yüklü olduğunu bilmekteyiz. Bunlar bir arada beraberce bulunmaktadırlar. Aynı şekilde binlerce yıldız çiftçi de tesbit edilmiştir ki bunların hepsi birbirine bağlı iki yıldızdan oluşmaktadır ve bunlar aynı yörüngede dönüp durur ve adeta düzenli bir nağme gibi hareket etmektedirler..."

ANLATIM DÜZENİ

Dikkat edilecek olursa bu âyetlerin sonlarında yüce Allah: **"Hâlâ şükretmezler mi? Yerin bitirdiklerinden, kendi nefislerinden ve daha bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratının şanı ne yücedir!"** diye buyurmaktadır. Bu, şuna işaret etmektedir: Fıkranın başlangıcında sözkonusu edilen "âyet = delil"; yüce Allah'a şükrü ve Allah'ın tenzîhini ortaya koymak içindir. İşte yüce Allah'ın rasûllerini gönderdiği bütün risâletlerin muhtevâsı budur. Bizlere oldukça büyük üç ayrı "âyet = delil"i sunan üç fıkra, bizlere yüce Allah'ı ve O'na şükretmenin zorunluluğunu tanıtmaktadırlar.

Diğer taraftan bu sûrenin anlatımı içerisinde bu delillerin sunulması, bütün bunları insan için yaratmış olan yüce Allah'ın bu insanı boşu boşuna yaratmadığını, kullarını başıboş terketmeyeceğini de göstermektedir. İşte bunun için sûrenin ilk Kesiminde sözkonusu edilen peygamberleri göndermiş bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ FIKRANIN TEFSÎRİ (37-40)

Bir Diğer Delil de Gecedir (Âyet 37):

"Onlar için bir diğer delil de gecedir. Gündüzü ondan sıyırırız." Yani ondan gündüzü, gündüzün ışığından hiç bir eser kalmayacak şekilde çekip çıkartırız. Yahut bir elbiseyi çekip aldıktan sonra, kişinin çıplak kalması gibi geceden de ışığı öylece çekip alırız veya gündüzü geceden uzaklaştırırız, o da gider, arkasından gece gelir. **"...da karanlıkta kalıverirler,"** karanlığa girerler.

Güneş, Kendisi İçin Tayin Edilmiş Karar Yerine Akıp Gider (Âyet 38):

"Güneş de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine kadar akıp gider." Yani onlar için delillerden birisi de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine doğru giden Güneştir. Âlûsî şöyle demektedir: "Yani senenin sonunda yörüngesinin nihayete erdiği muayyen bir sınıra kadar akıp gider." Nesefî der ki: "Yahut dünyanın sona ereceği zaman, o da sonunun geleceği vakte kadar akıp gider."

"Bu"; bu takdir ve hassas hesaba göre akıp gitmesi **"Azîz"**, kudretiyle her şeye üstün ve galip gelen **"ve Alîm olanın"**, her şeyi bilenin **"takdîridir."** Bunu bu şekilde herhangi bir aykırılık ve çatışma olmamak üzere takdir gedip vaktini tesbit eden O'dur.

Ay İçin de Konaklar Tayin Etmiştir (Âyet 39):

"Ay için de konaklar tayin etmişizdir." İbn Kesîr der ki: "Biz Ay'ı, ayların geçmesine delil kabul edilecek şekilde başka bir halde hareket ettirdik. Nitekim Güneş ile de gece ve gündüz bilinmektedir." Güneş sayesinde de güneş senesini bilebiliyoruz. Mana şudur: Biz Ay'ın aydınlığını değişik konaklarda değişik şekilde takdir ettik. Artar ve eksilir. Yahut da onun yol alışı için değişik konaklama yerleri belirledik. Nesefî der ki: "Bu konaklamalar 28 konaktır. Ay her gece bunlardan birisinde konaklar ve onu asla aşmaz, ondan geri de kalmaz. Bu konudaki takdir eşittir. İlk geceden itibaren başlar 28. geceye kadar böylece devam eder. Bundan sonra iki yahut -eksik olursa- bir gece gizli kalır."

"Sonunda eski kuru bir hurma dalına döner." Yani Ay'ın son konağı geldiğinde, alabildiğine incelir ve kavisli bir hal alır ve nihayet kuruyup büküldüğü zamanki hurma çöpüne benzer. Nesefî der ki: "Eskidiği vakit incelir, bükülür, sararır. İşte üç yönden de Ay bu hurma çöpüne benzetilmiştir."

Güneş Ay'a Ulaşmaz, Gece de Gündüzü Geçmez (Âyet 40):

"Güneşe, Ay'a ulaşmak düşmez." Nesefî der ki: "Bu Güneş için mümkün değildir, olmaz da. Güneşin Ay'a yetişmesi ve aynı zamanda onunla bir arada bulunup onun aydınlattığı zamanda alanına müdahale ederek aydınlığını gizlemesi olacak bir şey değildir. Çünkü bu ışık saçanlardan her birisinin kendisi için tayin edilmiş bir alanı vardır. Güneşin aydınlatma zamanı gündüzdür, Ay'ın aydınlatma zamanı da gecedir." Katâde bu âyet-i kerime hakkında şöyle demiştir: Yani bunların her birisinin görüldüğü bir dönemi vardır. Güneşin geeleyin çıkması gerekli değildir.

"Gece de gündüzü geçecek değildir." Dahhâk der ki: Gündüz şuradan gelmedikçe gece de buradan gitmez. Mücâhid der ki: Bunlar hızlıca, ısrarla birbirlerini takibederler. Biri ötekinden çekilip çıkartılır. İbn Kesîr der ki:

"Bunun manası şudur: Gece ile gündüz arasında bir dönem yoktur. Aksine biri ötekini aralıksız ve mühletsiz olarak takibeder. Çünkü bunların her ikisi de kesintisiz olarak müsahhar kılınmıştır ve ısrarla biri ötekinin arkasından gelip durmaktadır."

Her Biri Bir Yörüngede Yüzerler (Âyet 40):

"Her birisi bir yörüngede yüzerler." İbn Kesîr der ki: "Yani gece ve gündüz, Güneş ve Ay'ın her birisi semâ yörüngesinde dönerler. Bunu İbn Abbâs, İkrime, Dahhâk, Hasen, Katâde ve Atâ el-Horasânî söylemiştir." Nesefî ise "yüzerler" kelimesini yol alırlar, diye tefsîr etmiştir.

NAKİLLER

Seyyid Kutub'un 37. Âyeti Açıklaması:

1- Yüce Allah'ın: **"Onlar için bir diğer delil de gecedir. Gündüzü ondan sıyırırız da karanlıkta kalıverirler."** (*âyet 37*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Aydınlığın gizlenip karanlığın etrafı örterek gecenin geliş tablosu, insanların yirmidört saat boyunca her yerde gördükleri tekrarlanan bir tablodur. (Elbetteki bundan Kuzey ve Güney Kutuplarına yakın bölgelerde gündüzün ve gecenin haftalar ve aylar boyunca sürdüğü bazı bölgeleri istisnâ etmek gerekir). Bu tablo, her gün tekrarlanıp durmakla birlikte, üzerinde dikkatle durup düşünmeyi gerektiren şaşırtıcı bir olaydır.

Kur'ân-ı Kerim'in bu olaydan, bu yerde, bu şekilde sözetmesi eşsiz bir ifadedir. Evvelâ bu ifadeler, bizlere gündüzün gece ile içiçe olduğunu, ardından da yüce Allah'ın gündüzü geceden sıyırdıktan sonra, insanların karanlıklar içerisinde kalıverdiklerini tablolaştırmaktadır.

Durumu gerçek şekliyle düşünebildiğimiz takdirde bu eşsiz ifadenin sırrını kısmen idrâk edebiliriz. Küre şeklinde olan yer, Güneşe karşı kendisi etrafında dönerken, onun her bir noktası Güneşe karşı dönüşünü yapar. Bu nokta gündüz olur. Nihayet yer küresi dönüp o nokta Güneşi görmez olunca, oradan gündüz soyulup çıkartılır, orayı karanlık bürür. Bu olay her bir nokta üzerinde düzenli bir şekilde peşpeşe sürüp gider. Sanki gündüzün aydınlığı soyulup çıkartılmakta ve onun yerini karanlık almaktadır. Bu, böyle bir kevnî gerçeği en hassas şekilde canlandıran bir ifadedir."

Seyyid Kutub'un 38. Âyeti Açıklaması:

2- Yüce Allah'ın: **"Güneş de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine kadar akıp gider."** (*âyet 38*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Güneş kendi etrafında döner... Güneşin kendi etrafında döndüğü yerinde sabit kaldığı sanılıyordu. Fakat son zamanlarda Güneşin yerinde durmadığı, aksine fiilen akıp gitmekte, uçsuz bucaksız kâinat boşluğunda tek bir yönde, -astronomi bilginlerinin hesabına göre saniyede 12 mil hızla- gitmekte olduğu anlaşılmıştır. Onun durumundan çok iyi haberdar olan akıp gitmesini ve âkıbetini çok iyi bilen yüce Allah, onun hakkında: "**Güneş de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine kadar akıp gider.**" diye buyurmaktadır. Güneşin sonunda varıp ulaşacağı bu karar yerini şanı yüce Allah'tan başka hiç bir kimse bilmez. Onun ne zaman varacağını da O'ndan başka kimse bilemez.

Güneşin hacminin bizim bu arzımızın yaklaşık bir milyon katı büyüklüğünde olduğunu ve bu muazzam kitlenin fezada herhangi bir destek olmaksızın hareket edip akmakta olduğunu düşündüğümüz zaman, bu varlık âlemini gücüyle, bilgisiyle yönlendiren kurdetin niteliğinin bir kısmını idrâk etmiş oluruz. "**Bu Azîz ve Alîm olanın takdiridir...**"

Seyyid Kutub'un 39. Âyeti Açıklaması:

3- Yüce Allah'ın: "**Ay için de konaklar tayin etmişizdir. Sonunda eski kuru bir hurma dalına döner.**" (*âyet 39*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Allah'ın kulları bu Ay'ı konak yerlerinde görürler. Bir hilâl olarak doğar, ondan sonra her geçen gece biraz daha büyür, sonunda yusyuvarlak bir dolunay olur. Sonra eksilmeye başlar nihayet eski bir hurma dalı gibi kavisli bir hilâle dönüşür. Âyet-i kerimede geçen "el-Urcûn": Taze hurmanın bulunduğu salkımdır. Dikkat edilecek olursa Ay, gittikçe Kur'ân-ı Kerim'in hayret verici ifadesinin canlandırdığı şekle bürünür: "**Sonunda eski, kuru bir hurma dalına döner...**" Özellikle "**eski**" lafzı kendisini gösterir. Ay ilk gecelerinde hilâldir, son gecelerinde bir hilâldir... Fakat birincisinde bir çeşit parlaklık ve gençlik alâmetleri görülürken, son gecelerinde Ay'ın rengi değişir, söner ve bir solgunluk belirir. Âdeta eski bir hurma dalının solgunluğu gibi. Kur'ân-ı Kerim'in hayret verici ilhamlarla dolu bu ifadeyi kullanması tesadüfî değildir.

Peşpeşe gecelerde Ay ile birlikte yaşamak insanda pek çok duyguları, oldukça zengin ve derin his ve duyuşları harekete getirir. Tam bir dönem Ay ile birlikte yaşayan bir insan kalbi, birtakım etkilerden ve bu etkilere karşılık tepkilerden kendisini kurtaramayacağı gibi, güzelliği ve celâli yoktan vareden kudret elinin de izlerini takibetmekten, bu düzen ile varlıkları, cisimleri yöneten kudret elinin izlerini takibetmekten kendisini alıkoyamaz. Ay'ın konaklarının değişik şekillerinin sırrını bilip bilmemesi farketmez. Sadece bunlara tanık olmak, kalbin harekete gelmesi, duyguların coşması, tedebbür ve düşüncenin canlanması için yeterlidir."

Seyyid Kutub'un 40. Âyetle İlgili Sözleri:

4- Gördüğümüz fıkranın son âyet-i kerimesi ile ilgili olarak da yine Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Son olarak bu müthiş cisimlere egemen olan kâinat düzeninin ve bunların hassas ve tek düzenlerinden ortaya çıkan olayların tertibindeki inceliği vurguladığını görüyoruz:

"Güneşe, Ay'a ulaşmak düşmez. Gece de gündüzü geçecek değildir. Her birisi bir yörüngede yüzerler." (*âyet 40*) Her bir yıldızın yahut gezegenin bir yörüngesi veya dönüşünü tamamladığı bir seyir çizgisi vardır. Akıp gitmesinde yahut dönüşünde bunu aşmaz. Yıldızlar ve gezegenler arasındaki uzaklıklar dehşet verici boyutlardadır. Bizim bu yerimiz ile Güneş arasındaki uzaklık 390 milyon mil kadar kabul edilmektedir. Ay ise yeryüzünden yaklaşık 240 bin mil uzaklıktadır... Bu uzaklıklar oldukça fazla olmakla birlikte iki güneş sistemi arasındaki uzaklıklar ile bize en yakın gökteki bir yıldızın bize olan mesafesine kıyas edildiği zaman, sözedilmeye değmez uzaklıklar olacak karşımıza çıkarlar. Bu uzaklık ise, yaklaşık olarak dört ışık yılı kabul edilmektedir. Işığın hızı ise saniyede 186.000 mil olarak kabul edilmektedir. (Yani en yakın yıldızın bizden uzaklığı yaklaşık olarak 204.000.000.000.000 mildir.)

Bu dehşet verici kâinatı yaratan yüce Allah; yıldızların ve gezegenlerin yörüngeleri arasında bu dehşet verici uzaklıkların bulunmasını takdir buyurmuştur. O, bu kâinatın plânını bu şekilde ortaya koymuştur ki; bu sayede cisimleri çarpışmadan parçalanıp dağılmaktan korusun. -Ta ki bilinen süre gelinceye kadar- Güneşin Ay'a yetişmesi gerekmez, gece de gündüzü geçip geride bırakmaz. Yolunda onu sıkıştırmaz. Çünkü gece ve gündüzü getiren dönüş, hiç bir zaman değişip durmaz; biri ötekini geçmez, yahut akışında onu sıkıştırmaz.

"Her birisi bir yörüngede yüzerler." Dehşet verici bu fezada bu cisimlerin hareketi uçsuz bucaksız denizde hareket eden geminin hareketine benzemektedir. Bu cisimlerin büyüklüğüne rağmen bunlar ancak bu müthiş fezada yüzen noktalardan öte bir şey olamıyorlar.

İnsan, sayılamayacak kadar çok olan dönen yıldızlar, akıp giden gezegenler, fezanın şurasına burasına dağılmış bu uçsuz bucaksız deryada yüzen sayılamayacak kadar çok milyonlarca cisimlere baktığı zaman, kendisini alabildiğine küçülmüş görmektedir. Bunların etrafını saran feza ise geniş mi geniştir. Bunların hacimleri ise bu uçsuz bucaksız feza içerisinde alabildiğine önemsiz kalır..."

ANLATIM DÜZENİ

Bu fıkrada Rabbimiz bizlere, kendisine şükretmemizi gerektiren hususlardan sözetti. Peygamberlerin daveti de zaten bu şükür ve tenzih'in gereği üzerinde odaklaşmaktadır. Sûre bütünüyle insanı Allah'ın Rasûlüne uymaya teşvik etmektedir. Bütün bunları insan için yaratmış olan Allah'a, rasûllerine itaat etmek ve onlara uymak suretiyle itaat etmelidir.

DÖRDÜNCÜ FIKRANIN TEFSÎRİ (41-44)

Bir Diğer Delil de İnsanları Taşıyan Gemiler ve Diğer Bineklerdir (Âyet 41-44):

"Onlar için bir başka delil de soylarını" nesilleriyle ve önemli görüp taşıdıkları şeylerle **"dopdolu gemiyle taşımış olmamızdır. Ve kendileri için bunun gibi"** yani gemilere benzer karada da **"binecek şeyler yarattık."**

"Dilersek onları suda boğardık da ne feryatlarına koşan bulunurdu, ne de kurtarılabilirlerdi." Başlarına gelen bu musibetten onları kurtaran olmazdı. **"Meğer ki katımızdan bir rahmet ile ve bir süreye kadar geçinmeleri için ola!"** Yani ancak tarafımızdan bir rahmet ve süreleri bitinceye kadar hayatta geçinmeleri için olursa müstesnâ. İbn Kesîr der ki: "Fakat Biz, rahmetimiz ile sizleri karada ve denizde yürütüyor ve belli bir süreye kadar sizi gelecek zararlardan koruyoruz."

Böylelikle yüce Allah'ın oldukça büyük âyetlerinden (delillerinden) üç tanesini sunan üç fıkra sona ermektedir.

ANLATIM DÜZENİ

Sûrenin eksenini hatırlayalım: **"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) Yüce Allah'ın: **"Bunlar Allah'ın âyetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz."** buyruğu ile, burada yer alan yüce Allah'ın: **"...bir delil de** (âyet de)." (*âyet 33*); **"...bir delil de** (âyet de)." (*âyet 37*); **"...bir delil de** (âyet de)." (*âyet 41*) buyrukları arasındaki ilişkiye dikkat edelim.

Daha önce gördüğümüz üç "Tâ-Sîn"leri hatırlayacak olursak, orada da **"âyetlerden"** açık bir şekilde sözedildiğini görüyoruz. Meselâ, yüce Allah'ın şu buyruğunu görüyoruz: **"Muhakkak bunda bir âyet vardır. Halbuki onların çoğu mü'min olmadılar."** (*ey-Şuarâ, 26/8, 67, 103, 121, 158, 174, 190*) Bu buyruk, Şuarâ sûresinde defalarca tekrarlandığı gibi, Neml sûresinde de **"âyetlerden"** birden çok defa sözedildiğini görüyoruz: **"Muhakkak bunda bilen bir topluluk için bir âyet vardır."** (*en-Neml, 27/52*); **"Muhakkak bunda inanan bir topluluk için âyetler vardır."** (*en-Neml, 27/86*)

Bütün Tâ-Sîn'ler "**âyetlerden**" sözederek başladı. Bu şekilde Bakara sûresinde sözü edilen âyet-i kerimenin eksenini teşkil ettiği her sûrenin de bu şekilde bizlere âyetlerden sözettiğini ve bu Kur'ân-ı Kerim'de bizlere okunan yüce Allah'ın âyetlerinden yeni birtakım örnekler verdiğini gördük. İşte burada Yâsîn sûresi de bizlere yüce Allah'ın âyetlerinden üç büyük âyeti hatırlatmaktadır. Bunların her birisi aynı zamanda pek çok âyeti bünyesinde barındırmaktadır.

Ekseni teşkil eden: "**İşte bunlar Allah'ın âyetleridir, onları sana hak ile okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin.**" (*el-Bakara, 2/252*) buyruğunu hatırladığımız tadirde, bu âyetlerin sözkonusu edilmesinin, risâlet konusu ile ilişkili olduğunu da idrâk ederiz. Aynı zamanda bu, ifadelerin akışının da tanıklık ettiği bir husustur.

Azîz ve Celîl olan Allah Birinci kesimde Rasûlümüz (salât ve selâm ona)'ün risâletini vurguladıktan ve ona aykırı hareket etmekten sakındırdıktan sora, bu Kesimde ona iman etmeyi ve Rasûlüne iman edip Rasûlünün uyarılarını kabul etmeyi gerektirecek hususları hatırlatmaktadır. İşte bu da bundan sonra gelecek olan fıkranın, bu âyet grubunun içerisinde yer aldığını göstermektedir. Çünkü bundan sonraki âyet grubunda şöyle denmektedir: "**Onlara: Önünüzde ve arkanızda bulunanlardan sakının; belki merhamet olunursunuz, denildiğinde... onlara Rablerinin âyetlerinden herhangi bir âyet geldiği her seferinde ondan yüz çevirmişlerdir.**" (*âyet 45-46*) Bundan önceki üç fıkra, sözü edilen âyetleri hatırlattıktan sonra, burada yüce Allah şunu açıklamaktadır: Bütün bu âyetlere (delillere) rağmen, takvâya davet olunduklarında bu çağrıyı kabul etmezler... Şimdi grubun beşinci fıkrasını görelim:

BEŞİNCİ FIKRANIN TEFSÎRİ (45-48)

Kâfirler, Allah'ın Âyetlerinden Her Birini İnkâr Etmişlerdir (Âyet 45-46):

"**Onlara önünüzde ve arkanızda bulunanlardan**" yani önceden işlediğiniz ve sonra da yapacağınız günahlardan yahut peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin karşı karşıya kaldığı belâları andıran olaylardan ve sonra karşılaşacağınız Kıyametten yahut dünya ve âhirette Allah'ın azabından "**sakının, belki merhamet olunursunuz**" olur ki bu sakınmanız sayesinde Allah size merhamet eder ve azabından kurtarır; "**denildiğinde... Onlara**" tevhîde ve peygamberlerin doğru söylediklerine delâlet eden "**Rablerinin âyetlerinden herhangi bir âyet geldiği her seferinde, ondan yüz çevirmişlerdir.**" O âyeti düşünmezler, kabul etmezler, ondan yararlanmazlar. Yani onların sürekli sergiledikleri davranış, her âyet ve öğütten yüz çevirmektir. Âyet-i kerime onların takvâya, çağrıya yüz çevirmekle karşılık verdiklerini göstermektedir.

Kâfirlerin İnfâktan Yüz Çevirmeleri (Âyet 47-48):

"**Onlara**", kâfirlere: "**Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden infâk edin**" fakirlere tasaddukta bulunun "**denildiğinde, o kâfir olanlar iman edenlere derler ki: Dilediği takdirde Allah'ın doyuracağı kimseyi biz mi doyuralım?**" Yani Allah onu fakir bırakmışken biz mi ona yedirip içirelim, demek isterler. İbn Kesîr der ki: "Kendilerine infâk etmemizi emrettiğiniz bu kimseleri yüce Allah dileseydi, zengin kılar ve kendi rızkından yedirirdi. Bizler onların bu şekilde fakir kalmaları hususunda Allah'ın meşîetine uygun hareket ediyoruz, (onlara infâk edip yedirmiyoruz)."

"**Siz**" bizlere bu şekilde emir verdiğinizden dolayı "**ancak apaçık bir sapıklık içerisindesiniz. Ve derler ki: Şayet siz**" ey mü'minler, "**doğru söyleyenler iseniz, bu vaad**" öldükten sonra dirilmek ve Kıyamet "**ne zamandır?**"

ANLATIM DÜZENİ

Her birisi: "**...bir delil de.**" buyruğu ile başlayan üç fıkradan sonra bu fıkranın gelişinden sözü geçen âyetleri görmenin takvâyı, infâkta bulunmayı, âhiret gününe iman etmeyi de gerektirdiğini öğreniyoruz. Fakat kâfirler bu takvânın hatırlatılmasını da reddetmekle birlikte, kendisini de reddederler. Hatırlatılmasını reddetmeleri yanında infâkta bulunmayı da reddederler ve her halükârda âhiret gününü uzak bir şey olarak görürler.

Biz bunu bu son fıkranın, bundan önceki fıkraların arkasından gelişinden öğreniyoruz. Yine ifadelerin akışından mü'minler tarafından Allah'ın âyetlerinin görülmesini, onları başkalarına, takvâyı, infâkı ve âhiret gününe imanı emretmek noktasına getirdiğini öğreniyoruz. Çünkü onların âyetleri (delilleri) görmeleri, onları iman etmek ve başkalarını da imana davet etmek noktasına getirir. Âyetlerin hatırlatılmasının arkasından -mü'minler için- bir yaşayış gelir. Kâfirler ise bütün bunların hiç birisine aldırış etmezler, hiç bir sözü anlamazlar.

İşte bundan sonra gelecek olan buyruklarda bunlara ve başkalarına Kıyametin birtakım sahneleri hatırlatılmakta; ondan sonra âyet grubu, tekrar rasûl ve uyarma (inzar) konusuna dönerek sona ermektedir.

49-52. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Şimdi âyet grubunun geri kalan bölümlerini görelim:

Kıyametin Ansızın Kopması (Âyet 49-50):

"**Onlar çekişip dururlarken kendilerini yakalayıverecek bir tek çığlığı**" Nesefî'nin dediğine göre; birinci üfürüşü "**beklerler.**" Nesefî der ki: "Yani bu çığlık, onlar karşılıklı ilişkilerinde iken, birbirleriyle anlaşmazlık içerisinde oldukları bir sırada yakalayacaktır."

"Artık ne vasiyet edebilirler", işlerine ait hiç bir hususta vasiyet yapamazlar; **"ne de ailelerine dönebilirler."** Evlerine dönmeye de güçleri yetmeyecektir. İbn Kesîr'in görüşüne göre bu, "feza' (korku ve dehşete kapılma)" üfürüşüdür. Bundan sonra "baygınlık üfürüşü" gelecek, arkasından da öldükten sonra "diriliş üfürüşü" olacaktır.

Sûr'a Üflendiğinde Dirilen Kâfirlerin Pişmanlığı (Âyet 51-52):

"Sûr'a üflendiğinde" Nesefî der ki: "Bu ikinci üfürüştür." İbn Kesîr de der ki: "Bu, öldükten sonra kâbirlerden kalkmak için diriliş ve haşrolma üfürüşü olan üçüncü üfürüştür."

"Bir de bakarsınız ki onlar kâbirlerinden koşarak Rablerine çıkmaktadırlar." Kâfirler **"derler ki: Yazıklar olsun bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi?"** İbn Kesîr der ki: "Bu onların kâbirlerinde azab gördükleri gerçeğine aykırı değildir. Çünkü kâbirlerinde gördükleri azab, ondan sonraki sıkıntılara nisbetle uyku gibidir. Übeyy b. Ka'b (r.a), Mücâhid, Hasan ve Katâde şöyle demişlerdir: Onlar dirilişten önce bir çeşit uyku uyurlar. Katâde de der ki: Bu, iki üfürüş arasında olacaktır. İşte bunun için: **"Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi?"** diyeceklerdir. Bunu söyleyeceklerinde de mü'minler onlara cevap vereceklerdir. Bu görüşü seleften birden çok kişi açıklamışlardır." (Verilecek cevap şu olacaktır):

"İşte bu, Rahman'ın vaadettiğidir. Peygamberler doğru söylemişti." İbn Kesîr der ki: "el-Hasen dedi ki: Onlara bu şekilde cevabı melekler vereceklerdir. Bu görüşler arasında bir aykırılık yoktur; çünkü her ikisini bir arada mütalaa etmek mümkündür. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır. Abdurrahman b. Zeyd de şöyle demiştir: Hepsi kâfirlerin söyleyeceği sözler cümlesindendir... Bunu İbn Cerîr aktarmış ve o da birinci görüşü tercih etmiştir. Daha sahih olanı da odur."

ANLATIM DÜZENİ

Yüce Allah'ın: **"İşte bu, Rahmân'ın vaadettiğidir, peygamberler doğru söylemişlerdi"** buyruğunda sûrenin temel anlatımının, peygamberlerinin tasdiki konusu hakkında olduğuna bir işaret vardır. Zaten bundan önce sûrenin ekseninin **"Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) buyruğu olduğunu belirtmiş idik.

53. ÂYETİN TEFSÎRİ

İnsanların Allah'ın Huzuruna Getirilmeleri (Âyet 53):

"Sadece bir tek çığlık olur." Nesefî'nin dediğine göre bu son üfürüş olacaktır. **"Bakarsınız ki onlar hepsi birden"** hesaba çekilmek üzere **"huzurumuza getirilmişlerdir."**

ANLATIM DÜZENİ

Burada bu âyet grubunun ikinci âyet-i kerimesinin: "**Hepsi muhakkak huzurumuza getirileceklerdir.**" (*âyet 32*) buyruğu olduğunu görüyoruz. Burada da yüce Allah'ın: "**...sadece bir tek çığlık olur. Bakarsınız ki onların hepsi birden huzurumuza getirilmişlerdir.**" diye buyurulmaktadır. Sanki âyet grubunun mukaddimesinde sözü edilen şey, şimdi burada etraflıca açıklanmaktadır. Bu ikisi arasında ise yüce Allah'ın: "**...Onlar için bir delil de...**" (*âyet 33*); "**Onlara: Allah'ın size... denildiğinde...**" (*âyet 47*) buyrukları yer almıştır. Böylelikle ara yerde sözkonusu edilen hususlar ileride meydana gelecek olaylar için bir delillendirme ve bir delil getirme durumunda olsun.

54-70. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Kıyamette Cennetliklerin Ahvali (Âyet 54-58):

"**Artık bugün hiç kimseye**" İbn Kesîr'in dediğine göre amelinin karşılığının verilmesi açısından "**haksızlıkta bulunulmaz. Ve size, işlemiş olduklarınızdan başkasıyla karşılık verilmez.**" Bu, hesaba çekmenin kuralıdır.

"**Muhakkak ki cennet ashabı, bugün**" yani Kıyamet gününde "**nimetlerle meşguldürler.**" İçinde bulundukları ebedî nimetler ve büyük mükâfatlar sebebiyle başkalarıyla uğraşmazlar. Nesefî der ki: "(الفكه والفكاهة)= Meşgul olan ve meşgul olmak: Nimet içerisinde bulunan ve onlardan lezzet ve zevk alan demektir. Nesefî cennet ehlinin meşgul olmalarını şu sözleriyle tefsir etmektedir: "Nehirlerin kıyısında ağaçların altında bakirelerle birlikte olmak yahut sazlar çalmaktır veya yüce Allah'ın onları ağırlamasıdır." İbn Kesîr de şöyle demektedir: "Yüce Allah cennetliklerin durumunu şöylece haber vermektedir: Onlar Kıyamet gününde Arasat'tan ayrılıp da cennet bahçelerinde konaklayacaklarında içinde bulundukları ebedi nimetler ve büyük mükâfatlar dolayısıyla başkaları ile uğraşmayacaklardır."

"**Onlar ve eşleri**" Mücâhid der ki: Yani dünyada iken helâl olarak nikâhladıkları hanımları "**gölgeliklerde**" İbn Kesîr'in dediğine göre, ağaçların gölgeleri altında, "**tahtlar üzerinde yaslanmışlardır.**" Buna göre onlar en ileri derecede lezzet, rahat ve güzel bir geçim içerisinde olacaklardır.

"**Orada onlara ait**" bütün türleriyle "**meyveler vardır. Ve her istedikleri kendilerine verilir.**" İbn Kesîr der ki: "Bütün lezzetli şeylerden ne isterlerse bulacaklardır."

"**Rahîm Rablerinden bir de 'Selâm' sözü vardır.**" Nesefî der ki: "Manası şudur: Yüce Allah melekler vasıtasıyla veya vasıtasız olarak onları tazim için onlara selâm verecektir. Bu, onların en büyük temennileri ve arzularıdır. Bu onlara verilecektir ve bu arzularından mahrum edilmeyeceklerdir. Kâfirlere gelince onlara da şöyle denilir:

Şeytana Uyan Günahkârların Durumu (Âyet 59-62):

"**Ayrılın bugün ey suçlular!**" Mü'minlerden uzaklaşın ve ayrı bir yerde bulunun.

"**Ey Âdemoğulları! Ben size şeytana tapmayın, diye ahdetmedim mi?**" Onun size verdiği vesveselerde size süslü gösterdiği hususlarda ona itaat etmemenizi size verdiğim aklî delillerle ve indirdiğim sem'î delillerle bunu size bildirmedim mi? "**Çünkü o**" şeytan "**sizin apaçık**" düşmanlığı açıkça belli "**bir düşmanınızdır.**"

"**Ve Bana kulluk ediniz.**" Beni tevhîd ediniz, itaat ediniz. "**İşte bu**" yani Rahmân olan Allah'a itaat ile şeytana karşı gelip ona itaat etmemek, "**dosdoğru yoldur, diye.**" Böyle bir yol alabildiğine doğru ve daha doğrusu bulunmayan bir yoldur.

"**Andolsun ki o, sizden bir çok nesilleri saptırmıştır. Hâlâ aklınızı başınıza almaz mısınız?**" Bu, onların akıllarıyla yararlanmayı terketmeleri dolayısıyla azarlanmalarını ifade eden bir sorudur. Bu da imana ulaşmayan kimsenin aklını sağlıklı bir şekilde kullandığının delilidir.

Günahkârların Cehenneme Atılışları (Âyet 63-64):

"**İşte bu, size vaadolunan cehennemdir.**" Peygamberlerin sizleri sakındırdığı, sizlerin ise yalanlayıp durduğunuz cehennem budur. "**İnkâr etmekte olduğunuzdan dolayı bugün girin oraya.**" Küfrünüz ve O'nu inkârınız sebebiyle artık cehenneme giriniz.

Ağızları Mühürlenip Organlarının Şahitlik Etmesi (Âyet 65):

"**Bugün onların ağızlarını mühürleriz**" konuşmalarını engelleriz, imkân vermeyiz. "**Bizimle elleri konuşur, ayakları da yaptıkları şeye şehâdet eder.**" İbn Kesîr der ki: "Bu, Kıyamet gününde kâfirlerle münafıkların dünya hayatında yaptıklarını inkâr edip yapmadıklarına dair yemin etmeleri halindeki durumlarıdır. Allah o vakit onların kulaklarını mühürleyecek ve organlarına yaptıklarını söyletecektir."

Allah İsteseydi Kâfirleri Kör Ederdi (Âyet 66):

"**İsteseydik onların gözlerini kör ederdik de yol bulmaya çalışırlardı. Ama nasıl göreceklerdi ki?**" Bizler onların gözlerini kör etmişken nasıl görebileceklerdi? Acaba yoksa bu âyet-i kerime, âhirete dair açıklamaların bir devamı mıdır, yoksa âhirete dair açıklamalardan sonra dünya hayatında onlara yönelik bir hitab mıdır? İbn Kesîr sadece ikincisini sözkonusu etmektedir. Ona göre bu, dünya hayatında onlara yönelik bir hitabdır. Buna göre burada sözkonusu olan "yol"dan kasıt, haktır. O vakit âyetin anlamı şöyle olur: Bizler dileseydik onları hidâyetten uzak tutar, saptırırdık. Nasıl hidâyet bulabileceklerdi?

Allah İsteseydi Onları Başka Yaratıklara Çevirirdi (Âyet 67):

"İsteseydik onları oldukları yerde başka yaratıklara döndürürdük"; maymun, domuz yahut taşa çevirirdik. Yani günahları işleyip durduklarından dolayı bulundukları yerde onların hilkatlerini değiştirirdik; **"de ileri geçmeye güçleri yetmezdi, geri de dönemezlerdi."** Hiç bir şekilde gidip gelemezlerdi.

Uzun Ömürlü Olanın Yaratılışta Tersine Dönüşü (Âyet 68):

"Kimi uzun ömürlü yaparsak yaratılışta onu tersine çeviririz," geriletiriz. Yani ömrünü uzattığımız kimsenin yaratılışını geriletir ve kuvvetli iken zayıflar, gençken yaşlanır. Çünkü bizler onu ilkin cesedi zayıf, aklı yetersiz ve bilgisiz olarak yaratmıştık. Daha sonra aklı ve bilgisi artıp durdu, nihayet en güçlü noktasına ulaştı. Gücü kemal noktasına ulaştığı gibi aklı da olgunlaştı, lehinde, aleyhinde olan şeyleri öğrendi. Nihayet varabileceği en ileri noktaya geldikten sonra, yaratışta onu gerileterek bedeninin güçsüzlüğü, aklının azlığı ve bilgisizliği bakımından küçüklük halini andıran bir hale gelinceye kadar güçleri, imkânları gittikçe azalır durur. **"Hâlâ akletmezler mi?"** Onları gençlikten yaşlılığa, kuvvetten zayıflığa, üstün akıldan bunaklığa ve ayırdetme gücünün azlığına ulaştırmaya kâdir olanın gözlerini de köreltmeye, oldukları yerlerinde onları başka yaratıklara değiştirmeye ve öldükten sonra diriltmeye kâdir olduğunu kavramazlar mı?

Rasûlullah'a Öğretilen Şiir Değildir (Âyet 69):

"Biz ona" Peygamber (s.a)'e **"şiir"** söylemesini **"öğretmedik. Zaten ona gerekmez de."** Onun için uygun değildir, ona yakışmaz; buna bağlı olarak da Kur'ân şiir türünden bir söz değildir. **"Bu"** Kur'ân **"ancak bir zikir"** Allah tarafından insanlara ve cinlere bir öğüt **"ve apaçık bir Kur'ân'dır."** Üzerinde durup düşünen kimse için Kur'ân olduğu açıkça anlaşılan bir sözdür.

Nesefî der ki: "Bu, ancak semâvî bir kitap olan bir Kur'ân'dır. Mihraplarda okunur, ibadetgâhlarda okunur. Okunulmasıyla gereğince amel edilmek suretiyle her iki dünyada da kurtuluşa erilir. Onunla şiir arasındaki mesafe ne kadar da uzaktır..."

O, İnsanları Uyarmak İçin Gönderilmiştir (Âyet 70):

"Diri olanları" yani aklını kullanan ve düşünen kimseleri -çünkü gâfil ölü gibidir- yahut kalbi diri olanı bu Kur'ân, yahut Rasûlullah (s.a) **"uyarsın ve"** ölüler hükmünde olan ve düşünmeyen **"kâfirlerin üzerine"** azab **"söz'-'ü "hak olsun"** icabetsin **"diye."** İbn Kesîr der ki: "Yani o (Kur'ân) mü'minler için bir rahmet, kâfirlere karşı da bir delildir."

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu âyet grubunun sonunda yüce Allah'ın: **"Bu, ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır. Diri olanları uyarsın ve kâfirlerin üzerine söz hak olsun diye."** (*âyet 69-70)*) buyruklarıyla sona ermesi, bundan önce ise birinci kesimde yüce Allah'ın; **"Onlara misâl olarak şu kasaba halkını anlat..."** (*âyet 13*) buyruğundan önce yüce Allah'ın şu buyruklarının yer alması dikkatimizi çekmektedir: **"Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar. Sen ancak zikre uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkanı uyarırsın. Artık ona bir mağfireti ve yüce bir mükâfatı müjdele! Şüphesiz ki ölüleri Biz diriltiriz, Biz. İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız. Her şeyi Biz apaçık bir kitapta yazıp saymışızdır."** (*âyet 12*) Bu şunu ifade eder: Bu âyetler arasında yer alan buyruklar bir uyarı idi. Bu uyarı misâl verme fıkrası, ile: **"Görmezler mi ki kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik..."** (*âyet 31*) fıkrasını; **"...bir delil de..."** (*âyet 33*) ile başlayan delillerin sözkonusu edildiği fıkraları; **"Onlar çekişip dururlarken bir tek çığlığı beklerler."** (*âyet 49*) fıkrasını, ve: **"İsteseydik onların gözlerini kör ederdik..."** (*âyet 66*) fıkrasını kapsadı.

Bu da şuna işarettir: Çeşitli uyarılar, muayyen birtakım niteliklerin bulunduğu kâfirlere fayda vermez. Biz bu muayyen nitelikleri, sözkonusu edilen pek çok uyarı türünden anlamaktayız. Misâl verilerek uyarma yapıldı, tarihten birtakım ibretler sözkonusu edilerek uyarma yapıldı, âyetler (deliller) zikredilerek uyarma yapıldı, doğrudan doğruya amelî emirlerle uyarı yapıldı, âhiret günü sahneleri sunularak uyarı yapıldı ve sonunda bu hayat sahibi olmayan ölülerin bu uyarılardan faydalanamayacağı vurgulandı.

2- Birinci kesimin ilk âyet grubunun sonlarında yer alan, yüce Allah'ın: **"Sen ancak zikre uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkanı uyarırsın. Artık ona bir mağfireti ve yüce bir mükâfatı müjdele."** (*âyet 11*) buyruğunun yer alması ile, İkinci kesimin Birinci âyet grubunun son taraflarında: **"Diri olanları uyarsın ve kâfirlerin üzerine söz hak olsun diye."** (*âyet 70*) buyruğunun yer alması, âyetlerin her birisinin ötekini tefsir ettiğini bize göstermektedir. Hayat sahibi olan kimse, uyarıya uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkan kimsedir. İbn Kesîr şöyle diyor: "O'nun uyarısından yararlanan kimse kalbi diri, basireti aydınlık olan kimsedir. Katâde der ki: Kalbi diri, basireti diri olandır."

Buna göre; terbiye ile uğraşan kimselerin öncelikle kalbi diriltmekle işe başlamaları gerekir. İnsanın Kur'ân-ı Kerim'e uymasını sağlayan budur. İşte o vakit, Kitab ve Sünnetin ele aldığı hususlar çerçevesinde eksiksiz bir terbiye başlamış demektir.

Çağımızda insanların iki kısım olduğunu görüyoruz: Bir kısım insanlar insan eğitirler ve kalbi eğitip diriltmekle işlerinin sona erdiğini zannederler. Bunlar Kitabı ve şerefli sünneti öğretmeye, bundan sonra lâyık olduğu önemi vermezler. Diğer bir kısım ise, kalbi diriltmek konusu hakkında hiç bir şey bilmezler. Fıkıh yahut başka şeyler öğretmekle uğraşırlar ve bu kadarla görevleri sona erer. Her ikisi de Kur'ânî terbiye ve Muhammedî tarikat açısından bir kusurdur. Bu bakımdan "Ruhî Terbiyemiz" adlı eserimize bakılabilir.

3- Birinci kesimde yüce Allah'ın: "**Sen ancak zikre uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkanı uyarırsın. Artık ona bir mağfireti ve yüce bir mükâfatı müjdele.**" buyruğundan sonra yüce Allah'ın şu buyruğunu görüyoruz: "**Şüphesiz ki ölüleri Biz diriltiriz, Biz. İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız. Her şeyi Biz apaçık bir Kitapta yazmışızdır.**" (*âyet 12*) buyruğu geldikten sonra, sonunda şu buyrukları görüyoruz: "**Diri olanları uyarsın ve kâfirlerin üzerine söz hak olsun diye.**" (*âyet 70*) Bu zımnen şunu ifade etmektedir: Kalplerin diriltilmesi Allah'a aittir. Bunu Allah üzerine almıştır. Fakat birtakım sebeplerde kaçınılmazdır: Uyarısıyla uyaran çaba ve gayretiyle de uyarılan; diriltme işlemini de Allah üzerine almıştır. Buna göre Allah'a davet edenlerin bu hususu gözönünde bulundurmaları, öğüt vermek için halkalar yapmaları, insanları bu halkalara katılmaya çağırmaları gerekir. İnsanların da bu halkalarda bulunmaları icabeder. Davetçilerin her durumda öğüt vermeyi ihmal etmemeleri, insanların da dinlemeyi ihmal etmemeleri gerekir. Bu durumda herhangi bir kusur kalplerin hayatiyetlerini kaybetmelerine, buna bağlı olarak da İslâm'ın zayıflamasına götürür.

4- Son âyet grubunun sûrenin ekseni ile ilgili ilişkisi açıkça anlaşılır bir hale gelmiş bulunmaktadır. Çünkü eksen: "**İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin.**" (*el-Bakara, 2/252*) diye buyurmaktadır. Âyet grubu da uyarı ve müjdede bulunarak gönderilen peygamberlerin çağrısını kabul etmenin yolunu çizmektedir. Bu âyet grubu, gönderilen peygamberlere gerekli şeyleri öğretmekte, kendilerine peygamber gönderilenlere bir uyarı, onların çağrılarını kabul edenlere de bir müjdedir.

5- Son olarak, âyet grubunun başlangıcını hatırlayalım: "**Görmezler mi ki kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik ve onlar bir daha kendilerine dönemezler. Hepsi muhakkak huzurumuza getirileceklerdir.**" (*âyet 31-32*)

Âyet grubunun sonunda ise şu buyruklar yer almaktadır: "**İsteseydik onların gözlerini kör ederdik de yol bulmaya çalışırlardı. Ama nasıl göreceklerdi ki? İsteseydik onları oldukları yerde başka yaratıklara döndürürdük de ileri geçmeye güçleri yetmezdi, geri de dönemezlerdi. Kimi uzun ömürlü yaparsak yaratılışta onu tersine çeviririz. Hâlâ akletmezler mi?**" (*âyet 66-68*)

Burada onlara evvelâ önceki kavimlerin helâk edilmelerini hatırlattı, son olarak da onların gözlerini kör etmeye ve başka yaratıklara döndürmeye kâdir oluşunu hatırlattı. Ayrıca onlara ibret alacakları bir hususu da zikretti. Bu da ömrü ilerleyen kimsenin yaratılışta gerisin geri çevrilmesidir. Bu da yüce Allah'ın onlara yaptığı bu tehdidi gerçekleştirmeye kâdir olduğuna bir delildir. Başlangıç ile son arasında bir çok hatırlatma turları yapıldı ve deliller ortaya konuldu.

Nihayet bu hatırlatmalarda diri olan bir kalp pişti, olgunlaştı ve sonunda Rasûllulah (s.a) ile Kur'ân-ı Kerim'den sözedilerek yüce Allah'ın şu buyrukları yer aldı: "**Biz ona şiir öğretmedik...**" (*âyet 69*) Şimdi bunun sûrenin baş taraflarında yer alan: "**Sen elbette gönderilmiş peygamberlerdensin...**" (*âyet 3*); "**...gaflet içerisinde kalmış bir kavmi uyarman için.**" (*âyet 6*) buyrukları düşünelim. Görüldüğü gibi sûrenin ekseni ile sûre arasındaki ilişki, sûre ve kesimleri, âyet grupları ve fıkraları arasındaki ilişki, son derece sıkıdır.

Geriye İkinci kesimden göreceğimiz iki âyet grubu kalmıştır. Bu gruplara dair açıklamalarımızı İkinci kesimin birinci âyet grubu ile ilgili tamamlayıcı bilgileri verdikten sonraya bırakmayı tercih ediyoruz.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

36. Âyetteki Kur'ânî Mûcizeler:

1- Yüce Allah'ın: "**Yerin bitirdiklerinden, kendi nefislerinden ve daha bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratanın şanı ne yücedir!**" (*âyet 36*) buyruğunda bu Kur'ân-ı Kerim'in mucizelerinden pek çok mucize vardır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in nüzûlü esnasında herhangi bir insanın sözkonusu etmesi imkânsız olan bir hususu dile getirmektedir. Bu da kesin olarak bu Kur'ân-ı Kerim'in Allah tarafından indirildiğinin delilidir.

Güneşin Ebediyyen Akıp Gitmesi (Âyet 38):

2- Yüce Allah'ın: "**Güneş de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine kadar akıp gider.**" (*âyet 38*) buyruğunu açıklarken, bunun Güneşin Kıyamet gününe kadar akıp gitmesi anlamına geldiğini gördük. Diğer taraftan İbn Kesîr'in sözkonusu ettiği bir başka kıraat daha vardır. O şöyle demektedir: "İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs (r.anhumâ) bunu şöyle okumuşlardır: "(وَالشَّمْسُ تَجْرِى لَا مُسْتَقَرَّ لَهَا)= Güneş ise akıp gider, onun için durmak sözkonusu değildir." Yani onun için karar kılmak, sükûn bulmak diye bir şey yoktur, aksine o gece gündüz durup dinlenmeksizin yürüyüp gider. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: "**Güneşi ve Ay'ı seyirlerinde daim olmak üzere müsahhar kıldı...**" (*İbrâhim, 14/33*) Yani Kıyamet gününe kadar aralıksız olarak akışlarına devam edecekler, durmayacaklardır."

Burada şunu belirtelim ki; bu ikinci okuyuş şeklinde de Kur'ân-ı Kerim'in mucizelerinden bir mucize vardır. Güneş ve Ay'dan bu şekilde sözediş, ancak bilgisi her şeyi kuşatmış olanın kuşatıcı bilgisinin bir semeresidir.

Güneşin Hareketleri:

3- Bu sûrede Güneş ve Ay'dan sözedilmesi ile ilgili olarak müfessirlerin pek çok açıklamalarda bulunduğunu görüyoruz. Bu açıklamaların bir kısmı hata bir kısmı doğrudur. Çünkü müfessirler bu Kur'ân-ı Kerim'i çağlarının da etkisi altında kalan kendi kültürleri çerçevesinde tefsîr yaparlar. Şüphe yok ki her bir çağın kültürel yapısı bütünüyle bu Kur'ân'ı kucaklayamaz.

Bu konuda İbn Kesîr, Güneşin secde etmesi, Rabbinden izin alıp Kıyamet gününden önce batıdan doğuşu ile ilgili Ebû Zerr'in hadisini zikretmektedir. Bu konuyu biz En'âm sûresinin sonlarında gerekli şekilde araştırmış bulunuyoruz. O konuya tekrar dönmüyoruz.

Yine bu Tefsir'de birkaç yerde Güneşin yol alması ve hareketi konusundan sözettik. Aynı şekilde yeryüzünün dönmesi ve hareketi konusuna dair açıklamalarımız da oldu. Ayrıca yerin dönmesinin Güneşin sabit olması anlamına -bazılarının düşündüğü gibi- gelmediğini de belirttik, Güneşin üç ayrı hareketinin olduğundan sözettik: Bu hareketlerden birisi Güneşin içinde bulunduğu sistem ile olur. Diğeri kendisi etrafında dönmesi şeklindedir, öbürü ise kendi sistemi ile birlikte Vega yıldızına doğru hareketidir. Muhtemelen: **"Güneş de kendisi için tayin edilmiş bir karar yerine kadar akıp gider."** buyruğun da kastedilen de bu olabilir. Yüce Allah'ın: **"Güneş'e Ay'a ulaşmak düşmez, gece de gündüzü geçecek değildir, her birisi bir yörüngede yüzerler."** (*âyet 40*) buyruğu da Güneşin, Ayın ve gece ile gündüzün gerçekleştiği yer olan yeryüzünün her birisinin belli bir hareket halinde olduğunu göstermektedir.

Gece ve Gündüz (Âyet 40):

4- Yüce Allah'ın: **"Gece de gündüzü geçecek değildir."** (*âyet 40*) buyruğunda bunların peşpeşe geldiklerin ve bu kâinat düzeninde onlardan herhangi birisinin yokluğunun imkânsız olduğuna bir işaret vardır. Burada bu hususun, A'râf sûresinde de gecenin gündüzün peşinden gittiğinin vurgulanması, bizim orada belirttiğimiz ve delillendirdiğimiz kanaati pekiştirmektedir. Orada, A'raf sûresindeki sözkonusu âyetin yeryüzünün dönüşü konusuna işarette bulunduğunu belirtmiş idik. (*Bk. el-A'raf, 7/54* âyetin tefsiri).

Çeşitli Taşıma Araçları (Âyet 41-42):

5- Yüce Allah'ın: **"Onlar için bir başka delil de soylarını dopdolu gemi ile taşımış olmamızdır. Ve kendileri için bunun gibi binecek şeyler yarattık."** (*âyet 41-42*) buyruğunda Kur'ânî i'câzın bir tecellisini görüyoruz. Hatta bu

nastan Kur'ânî i'câzın nasıl bütün çağları kuşattığını da idrâk edebiliyoruz. Görüldüğü gibi burada gemilerden sözedilmektedir. Gemiler ise keresteden, demirden yahut sadece demirden yapılır. Karada yürüyen ve gemileri andıran modern araçlar arasında arabalar, trenler, tanklar ve havada uçan uçaklar da vardır. Bunlar ise vahyin nâzil olduğu dönemlerde varolmayan şeylerdir. İşte Kur'ânî nas bütün bunlara: **"Ve kendileri için bunun gibi binecek şeyler"** yani gemiler gibi binecek şeyler, buyruğu ile işaret etmiştir. İşte bundan dolayı yüce Allah: **"Soylarını... taşımış olmamız"** diye buyurmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in ilk muhataplarının soyundan gelenler, aynı zamanda hem gemilere hem de her bakımdan onlara benzeyen binek araçlarına binmişlerdir ki, çağımızda modern taşıma araçlarıdır bunlar. Burada kastedilenin modern taşıma araçları olduğunu pekiştiren hususlardan birisi de şudur: Eski binek araçlarının açıkça sözkonusu edilmesi daha sonra ikinci âyet grubunda gelecektir. Çünkü yüce Allah orada bizlere davarlardan sözedecek ve onlar hakkında şöyle buyuracaktır: **"...Onlardan kimisi binekleridir, kimisinden de yerler."** (*âyet 72*)

Buna göre sözkonusu bu âyet-i kerimede gaybî bir mucize vardır. Ayrıca bu Kur'ân-ı Kerim'i indirenin bilgisinin bütün zaman ve mekânları kuşattığının da delili vardır. Birisi kalkıp yüce Allah'ın: **"Yarattık"** fiilinin geçmişte olduğunu söyleyebilir. Buna cevabımız şudur: Bazan di'li geçmiş (mâzî) kip ile Kur'ân-ı Kerim'de geleceğin de kastedildiği olur. Bundan kasıt ise, bunun kesinlikle gerçekleşeceğine delâlet etmektir. Yüce Allah'ın: **"Allah'ın emri geldi..."** (*en-Nahl, 16/1*) buyruğu gibi. Diğer taraftan çağımızdaki araçlar daha sonra gelecek araçlara nisbetle geçmişte kalacaktır.

Diğer taraftan Kur'ân nassı öyle bir şekilde gelmiştir ki, her çağın insanları orada başlı başına bir mucize, bir âyet görebileceklerdir. Kur'ân-ı Kerim'in ilk muhatapları bu nastan maksadın develerin, atların ve buna benzer taşıma araçlarının kastedildiğini anlamışlardır. Çünkü benzerlik herhangi bir şekilde gerçekleşmektedir ki, bu benzeme yönü de binmektir. Bu da Kur'ânî nassın bütün zaman ve mekânları kuşatmış olduğunun bir tecellisidir. İşte bu şekilde yüce Allah'ın bizlere **"âyetlerinden = delillerinden"** sözetmiş olduğu üç fıkrada (yani 33, 37 ve 41. nci âyetlerle başlayan fıkralarda) bizlere kâinattaki âyetlerini bizatihi birer âyet olduklarını ifade eden üslûplarla sunmuştur. Şimdi bu gerçeği ve bunun sûrenin eksenini teşkil eden yüce Allah'ın şu: **"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir, onları sana hak ile okuyoruz. Şüphesiz ki sen gönderilmiş peygamberlerdensin."** (*el-Bakara, 2/252*) buyruğu ile olan ilişkisi üzerinde dikkatle düşününüz.

İslâm Ekonomisinde İnfâkın Önemi (Âyet 47):

6- Yüce Allah'ın: **"Onlara: Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden infâk edin, denildiğinde o kâfir olanlar iman edenlere derler ki: Dilediği tak-**

dirde Allah'ın doyuracağı kimseyi biz mi doyuralım? Siz ancak apaçık bir sapıklık içerisindesiniz.'' (*âyet 47*) buyruğu ile ilgili olarak şunları hatırlatalım: Bu nass, küfrün cimriliğin kaynağı olduğunu, insan hayatının, imansız olarak karşılıklı merhamet ve şefkate dayalı ekonomik bir düzen kurmasına imkân bulunmadığını göstermektedir. Bundan dolayı halen dünyada egemen olan komünist ve kapitalist düzenlerde kanunun zorlaması ile olmadıkça dayanışmanın gerçekleşmediğini görmekteyiz.

İslâm düzeninde ise teşrî'in yetkisi mevcut olmakla birlikte, insanlar arası merhametin ve şefkatin de belli bir yeri vardır. Zaten bu olmadan insanlık hayatının dosdoğru yol alması imkânsızdır. Çünkü kanunun otoritesi her durumda ortaya çıkmayabilir, şefkat ve merhamet de bütün durumlarda yeterli olmayabilir. (Bu bakımdan İslâm'da her ikisi de yerli yerince oturtulmuştur).

Sûr'a Çeşitli Üfürüşler (Âyet 49):

7- Yüce Allah'ın: **''Onlar çekişip dururlarken kendilerini yakalayıverecek bir tek çığlığı beklerler.''** (*âyet 49*) buyruğunun tefsirini yaparken, İbn Kesîr'in bundan maksadın gerçekleşecek olan üç nefhadan bir tanesi olan Birinci Nefha'nın kastedildiğini söylediğinden sözetmiştik. Bu konuda İbn Kesîr'in söyediklerinin tamamı söyledir:

''Allah-u a'lem bu, ''Feza' (korku ve dehşete kapılma) nefhası'' diye bilinen ilk nefhadır. İnsanlar çarşı ve pazarlarında âdetleri üzere geçimlerinde anlaşmazlık içinde ve tartışmalarda bulundukları sırada, Feza' Nefhası Sûr'a üflenecektir. İşte onlar bu durumlarında iken yüce Allah, İsrafil'e Sûr'a bir defa üfürmesini emredecek, o da uzun uzadıya üfürecektir. Yeryüzünde boynunu bükerek semaya doğru sese kulak vermeyecek hiç bir kimse kalmayacaktır. Daha sonra mevcut olan insanlar ateş ile Kıyamet gününün mahşerine doğru sürükleneceklerdir. Bu ateş onların dörtbir yanlarını kuşatacaktır. İşte bundan dolayı yüce Allah: **''Artık ne vasiyet edebilirler''** yani sahip oldukları şeyler hakkında bir vasiyette bulunamayacaklardır. İş bundan da daha önemlidir. Hatta **''ne de ailelerine dönebilirler''** (*âyet 50*) diye buyurmuştur.

Bu konu ile ilgili, bir başka yerde kaydettiğimiz birtakım hadisler ve eserler vârid olmuştur. Bundan sonra Hayy ve Kayyûm olan yüce Zât'ın dışında bütün canlıların öleceği, ''Baygınlık Nefhası'' olacak, sonra da öldükten sonra ''Diriliş Nefhası'' olacaktır.''

Cennet Nimetleri (Âyet 57):

7- Yüce Allah'ın: **''Orada onlara ait meyveler vardır ve her istedikleri kendilerine verilir.''** (*âyet 57*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

''İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Kureyb'den rivâyet edildiğine göre

o Üsâme b. Zeyd'i şöyle derken dinlemiş: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Cennet için ayağa kalkacak, harekete gelecek var mıdır? Çünkü cennetin bir benzeri yoktur. Ka'be'nin Rabbine yemin ederim, o bütünüyle parıl parıl bir nur, sallanan bir reyhan, yükseltilmiş saray, durmadan akan nehir, olgun meyve, iyi ve güzel bir zevce, pek çok elbiseler, esenlik yurdunda olgunlaşmış bol meyve, yüz parlaklığı ve mutluluk, refah içinde güzel, sağlam ve yüksek saraylarda (hayat sürmektir.)" Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü, cennet için çabalayıp gayret edecekler bizleriz, dediler. Peygamber (s.a): "İnşallah, deyiniz" buyurdu, orada bulunanlar da: İnşallah dedi. Hadisi böylece İbn Mâce, Sünen'inin ez-Zühd bölümünde el-Velîd b. Müslim'den, o Muhammed b. Muhâcir'den bu senedle rivâyet etmiştir."

Şeytana Tapmayın! (Âyet 60):

9- Yüce Allah'ın: "**Ey Âdemoğulları! Ben size şeytana tapmayın, diye ahdetmedim mi...**" (*âyet 60*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İbn Cerîr rivâyet ediyor... Mahammed b. Ka'b el-Kurazî'nin Ebû Hureyre (r.a)'den rivâyetine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde yüce Allah cehenneme emir verir ve oradan oldukça karanlık bir alev çıkar, der ki: "**Ey Âdemoğulları! Ben size şeytana tapmayın diye ahdetmedim mi? Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır ve Bana kulluk ediniz, işte bu dosdoğru yoldur, diye. Andolsun ki o sizden bir çok nesilleri saptırmıştır. Hâlâ aklınızı başınıza almaz mısınız? İşte bu size va'dolunan cehennemdir.**" (*âyet 60-63*); "**Ayrılın bugün ey suçlular**" (*âyet 59*) der; insanlar ayrılırlar, dizleri üstüne çökerler. İşte yüce Allah'ın şu buyruğunda sözkonusu ettiği hal budur: "**Her ümmeti diz üstü çökmüş göreceksin. Her ümmet Kitabına çağırılacak. Bugünde işleyegeldiğiniz amellerinizle size karşılık verilecektir...** (denilecektir.)" (*el-Câsiye, 45/28*)"

Kâfirlerin Ağzı Mühürlenip Organlarının Şahitlik Yapması (Âyet 65):

10- Yüce Allah'ın: "**Bugün onların ağızlarını mühürleriz. Bizimle elleri konuşur. Ayakları da yaptıkları şeye şehadet eder.**" (*âyet 65*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Enes b. Mâlik (r.a)'den dedi ki: Peygamber (s.a)'in huzurunda bulunuyorduk, dişleri görününceye kadar tebessüm etti, sonra: "Niçin tebessüm ettiğimi biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dediler. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Tebessüm etmeme sebep olan Kıyamet gününde kulun Rabbine karşı tartışmasıdır. Kul şöyle der: Rabbim, bana zulmetmeyeceğinden yana eman vermemiş miydin? Rabbi: Evet, der. Bunun üzerine kul şöyle der: Kendimden olmadıkça aleyhimde hiç bir kimsenin şahitlik yapmasını kabul etmiyorum.

Yüce Allah şöyle buyuracak: Bugün kendini hesaba çeken olarak sen yetersin. Şâhid olarak da kitabın yeter. Bunun üzerine ağzına mühür vurulur, organlarına: "İşledilerini söyleyin" denilir. Daha sonra da konuşmasına imkân verilir; o da şöyle der: Yazıklar olsun sizlere, ben zaten sizin için mücadele ediyordum." Bu hadisi ayrıca Müslim ve Nesaî de... Süfyân es-Sevrî'den (İbn Ebî Hâtim'in senedi ile) rivâyet etmişlerdir. Daha sonra Nesâî şöyle demiştir: Ben bu hadisi Süfyân'dan el-Eşcaî'den başkasının rivâyet ettiğini bilmiyorum, garib bir hadistir, doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır. Daha önce Ebû Âmir b. Abdülmelik b. Amr el-Esedî el-Akdî'nin Süfyan'dan rivâyet ettiğini kaydetmiş bulunuyoruz.

Abdürezzâk rivâyet ediyor... Behz b. Hakîm, o babasından, o dedesinden rivâyete göre, Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: "Sizler ağızlarınız bağlı bir şekilde çağrılacaksınız. Herhangi birinize sorulacak ilk soru baldırları ve elleri ile ilgili olacaktır." Bu hadisi Nesâî, Muhammed b. Râfi'den, o Abdülrezzak'tan bu senedle rivâyet etmiştir.

Süfyân b. Uyeyne babasından, o Ebû Hureyre (r.a)'den o da Rasûlullah (s.a)'tan Kıyamet ile ilgili uzun hadis-i şerifinde şöyle dediği nakledilmektedir: "Daha sonra üçüncüsünü karşısına alır, ona: Sen nesin? diye sorar, o da şöyle cevap verir: Ben senin kulunum. Sana, peygamberine, Kitabına iman ettim. Oruç tuttum, namaz kıldım, zekât verdim... ve gücü yettiğince hayırlı şeyleri sayar döker. Ona: Peki, aleyhinde şahidlik yapacak şahidimizi gönderelim mi? denilir. Kendi kendisine aleyhinde kimin şahidlik edeceğini düşünür, durur. Ağzına mühür vurulur ve baldırına: Konuş! denilir. Baldırı, eti, kemikleri yaptıklarını söylerler. İşte bu, münafıktır. Böylelikle ileri sürecek bir mazereti bırakılmaz. İşte bu, yüce Allah'ın kendisine gazab edeceği kimsedir. Bu hadisi uzun uzadıya Müslim ve Ebû Dâvûd, Süfyân b. Uyeyne'den bu senedle rivâyet etmişlerdir."

Rasûlullah'ın Şiirden Uzak Oluşu (Âyet 69):

11- Yüce Allah'ın: **"Biz ona şiir öğretmedik. Zaten ona gerekmez de. Bu, ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır."** (*âyet 69*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr, Rasûlullah (s.a)'ın hayatında şiir konusu ile ilgili bir araştırmayı aktarmış ve sonunda şiirin kimi mübah, kimi mendûb olduğuna işaret etmiştir. Bu konuda İbn Kesîr'in açıklamaları şöyledir:

"Yüce Allah'ın: **"Biz ona şiir öğretmedik. Zaten ona gerekmez de."** buyruğundan kasıt şudur: Yani onun tabiatında şairlik yoktur. Ne güzel bir şiir söyleyebilir, ne sever, ne de onun yapısı bunu gerektirir. Bu bakımdan Rasûlullah (s.a)'ın düzenli bir şekilde veznine uygun olarak bir beyit dahi ezberlemediğine dair rivâyetler vardır. Hatta bir beyit okuyacak olursa, onda ya değişiklikler yapar, ya da tamamlamazdı. Ebû Zür'a rivayet ediyor...

İsmâil b. Mücâlid babasından, o eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Abdülmüttalib'in soyundan gelen erkek olsun dişi olsun şair olmayan hiç bir kimse yoktur. Bunun tek istisnâsı Rasûlullah (s.a)'tır. Bunu İbn Asâkir, ez-Zerkâ denilen yerde arslanın parçaladığı Utbe b. Ebû Leheb'in oğlunun biyografisini yazarken zikretmektedir.

İbn Ebî Hâtim rivâyet ediyor... Hasan-ı Basrî dedi ki... Rasûlullah (s.a): "Kişiyi (kötülüklerden) alıkoyucu olarak İslâm ve ağarmış saçlar yeterlidir." anlamındaki beyiti (كفى بالاسلام والشيب للمرء ناهيا) şeklinde okuyunca, Ebû Bekir (r.a) ona: Ey Allah'ın Rasûlü, bu beytin aslı (كفى الشيب والاسلام للمرء ناهيا) şeklindedir. Ebû Bekir veya Ömer (r.anhumâ) şöyle dedi: Ben şahidlik ederim ki sen Allah'ın Rasûlüsün. Çünkü yüce Allah: **"Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona gerekmez de."** diye buyurmaktadır.

el-Beyhakî de Delâilü'n-Nübüvve'de şöylece rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a), el-Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî (r.a)'ye sordu: "Sen, benim ve kulların talanını Akra' ile Uyeyne arasında mı pay edersin? diyen sen misin?" Abbâs: Ben (Akra' ve Uyeyne değil), Uyeyne ve Akra' arasında, diye söylemiştim, deyince Rasûlullah (s.a): "Hepsi birdir" yani manaları arasında fark yoktur, diye cevap verdi. Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun.

es-Süheylî, Rasûlullah (s.a)'ın bu beyitteki takdim ve te'hiri ile ilgili olarak garip kaçan bir açıklamada bulunmuştur. Bunun özeti şöyledir:

"Akra' b. Hâbis, Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'den daha şereflidir. Çünkü Uyeyne, Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a)'in halifeliği döneminde irtidat etmiştir, oysa Akra'nın irtidâdı sözkonusu olmamıştır, doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır. el-Emevî de Meğâzî'deki rivâyetine göre Rasûlullah (s.a), Bedir günü öldürülenler arasında yürüyor ve: "Kellelerini ayırırız" söylüyor; Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) da beytin geri kalan kısmını şöylece tamamlıyordu:

"...bizim için değerli kişilerin
Fakat onlar bize karşı daha çok hak tanımaz ve zalimlik etmişlerdi."

Bu Arap şairlerinden birisine ait olup kasidesinde yer alan bir beyittir. (İbn Temmâm'ın) el-Hamâse'sinde yer almaktadır.

İmam Ahmed rivâyet ediyor... Âişe (r.anhâ) dedi ki: Rasûlullah (s.a) bir haberin geciktiğini görünce Tarafe'nin beytinin bir mısraı olan şu sözleri okurdu: "Sana senin donatmadığın kimse haberleri getirir." Bu hadisi Nesaî, el-Yevm ve'l-Leyle'de İbrahim b. Muhâcir'den, o eş-Şa'bî'den o da Hz. Âişe yoluyla rivâyet etmiş; ayrıca Tirmizî ve Nesaî el-Mikdâm b. Şureyh b. Hâni'den, o babasından o Âişe (r.anhâ)'den böylece rivâyet etmiştir. Daha sonra Tirmizî: Bu hasen-sahih bir hadistir, demiştir.

Hafız Ebu Bekr rivâyet ediyor... İkrime'den o İbn Abbâs'dan dedi ki: Rasûlullah (s.a) şiirlerden münasebet düşünce: "Ve senin donatmadığın kimse

sana haber getirir." mısraını okurdu. Hâfız Ebû Bekr daha sonra şunları söylemektedir: Bu hadisi Zaide (az önceki rivâyette İkrime'den önce gelen ikinci ravidir)'den başkası Simâk'dan, o Atıyye'den o Âişe (r.anhâ)'den de rivâyet etmiştir. Bu mısra, Tarafe b. el-Abd'ın meşhur Muallaka'sında yer almaktadır. Sözkonusu bu mısranın da yer aldığı iki beyit şöyledir:

"Günler sana gösterecektir bilmediğin şeyleri,
Senin donatmadığın kimse haberler getirecektir sana.
Haberler getirecektir sana,
Hiçbir şekilde alışveriş yapmadığın kimse.
Ve kendisiyle sözleştiğin bir vakit bulunmayanlar."

Saîd b. Urve, Katâde'den şöyle rivâyet etmektedir: Âişe (r.anhâ)'ye soruldu: Rasûlullah (s.a) münasebet düştükçe şiir okur muydu? Hz. Âişe şöyle dedi: Şiir onun en çok buğzettiği sözlerdi. Şu kadar var ki o, Kaysoğullarına mensup şairin sözlerini okurdu. Fakat başını sona, sonunu başa getirirdi. Ebû Bekr (r.a) ona: Bu böyle değildir ey Allah'ın Rasûlü, deyince, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Allah'a yemin ederim ben şair değilim, zaten şiir benim için gerekli de değildir." Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr de rivâyet etmişlerdir. Lafzı şöyledir: Ma'mer, Katâde'den şöyle rivâyet etti: Bana ulaştığına göre Âişe (r.anhhâ)'ye: Rasûlullah (s.a) münasebet düştükçe hiç şiir okur muydu? diye soruldu, Hz. Âişe şöyle dedi: Hayır, o sadece Tarafe'nin şu beytini okurdu:

"Gösterecektir sana günler bilmediğin şeyleri,
Ve donatmadığın kimse sana getirecektir haberleri."

Peygamber (s.a) beytin sonlarında yer alan. "(..... بالأخبار من لم تزود) = donatmadığın kimse sana haberleri..." kısmını (من لم تزود بالأخبار) şeklinde değiştirerek okudu. Ebû Bekr (r.a) ona: Bu böyle değildir, deyince Rasûlullah (s.a) şöyle cevap verdi: "Ben şair değilim, şiir benim için gerekli de değildir."

Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî, senedini de kaydederek Urve'den, o Âişe (r.anhâ)'den şöyle rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) şu beyit müstesnâ bir beyti tam olarak ezberlemiş değildi:

"Hoşuna giden şeyle tefe'ül et, çünkü çok azdır;
Bir şeye "oldu" denildi mi, gerçekleşmemesi."

Ben hocamız Hâfız Ebu'l-Haccâc el-Mizzî'ye bu hadisin durumu hakkında sordum da, o: Bu hadis münkerdir, dedi. Çünkü (isnadda yer alan iki kişi olan) Hâkim'in şeyhi ile ed-Darîr'in kim oldukları bilinmemektedir.

Sahîh'te sabit olduğuna göre, hendeğin kazıldığı günü Rasûlullah (s.a) Abdullah b. Revâha (r.a)'nın şiirini okumuştur; fakat o bunu ashâbının sözlerine tabi olarak söylüyordu. Onlar hendeği kazarken recez vezninde şöyle diyorlardı:

"Allah'ım, sen olmasaydın hidâyet bulmazdık,
Zekât vermez, namaz kılmazdık.
Bir huzur indir üzerimize;
Sebat ver ayaklarımıza, düşmanla karşılaşınca.
Bunlar bize karşı haksızlık ettiler,
Bir fitne çıkarmak istediklerinde biz yüz çevirmiştik."

Rasûlullah (s.a) beyitlerin sonunda yer alan -ve yüz çevirmiştik- anlamına gelen (أبينا) kelimesinde sesini yükseltiyor ve uzatıyordu. Bu rivâyet Sahih (-i Buhârî)'de değişiklikle rivâyet edilmiştir.

Aynı şekilde Rasûlullah (s.a)'ın katırının üstünde, düşmanının üzerine doğru ilerlerken Huneyn gününde şunları söylediği de sabittir:

"Ben peygamberim, bunda yalan yok.
Ben Abdulmuttalib'in oğlu (torunu) yum."

Fakat (şiirden anlayan ilim adamları) şöyle demiştir: Bunu Peygamber (s.a) şiir veznini tutturmak kasdı olmaksızın söyleyivermiş ve vezne uygun olarak dilinden dökülmüştür. Hatta bu konuda özel bir maksadı olmaksızın bu sözler dilinden dökülüvermiştir. Nitekim Buhârî ile Müslim'de Cündeb b. Abdullah (r.a)'dan şöyle dediği sâbit olmuştur: Rasûlullah (s.a) ile birlikte bir mağarada bulunuyor idik. Bu sırada parmağı bir taş ile yaralanınca şöyle dedi:

"Sen ancak kanayan bir parmaksın;
Karşı karşıya kaldığın bu durum da Allah yolundadır."

Yüce Allah'ın: **"...küçük kusurlardan başka..."** (*en-Necm, 53/32*) buyruğunu açıklarken, onun şu beyiti okuduğuna dair bilgi verilecektir:

"Rabbim, mağfiret edince sen hepsini bağışlarsın,
Senin küçük günah işlememiş hangi kulun vardır ki?"

Bütün bunlar, Hz. Peygamberin şiiri bilmediği ve onun için şiirin gerekli olmadığı gerçeğine aykırı değildir. Çünkü şanı yüce Allah ona Kur'ân-ı Kerim'i öğretmiştir. O Kur'ân ki, **"Ne önünden ne arkasından ona bâtıl ilişemez. Hakîm ve Hamîd olan tarafından indirilmiştir."** (*Fussilet, 41/42*)

Bu yüce Kitab, Kureyş kâfirlerinin bilgisiz bir kesiminin ileri sürdüğü gibi şiir de değildir, kehânet de değildir, uydurma da değildir, nakledilegelen bir şiir de değildir. Nitekim onun ne olduğu konusunda sapıkların sözleri ve câhillerin görüşleri oldukça çeşitlenmiştir.

Peygamber (s.a) seciyye itibariyle, karakter olarak ve Şer'ân şiir san'atına karşı idi. Nitekim Ebû Dâvûd'un Abdurrahmân b. Râfi' el-Futûhî'den rivâyetinde şöyle denilmektedir: "Ben Abdullah b. Amr'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken dinledim: "Ben tiryak mı içtim

yahut bir nazarlık mı astım, yahut kendim şiir mi söyledim, bunların hangisini yaparsam, bunlar arasında benim için bir fark yoktur." Bu hadisi tek başına Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

İmam Ahmed rivâyet ediyor... Ebû Nevfel'den dedi ki: Âişe (r.anhâ)'ye sordum: Rasûlullah (s.a), huzurunda şiir okunur, o da bunu dinler miydi? Şöyle cevap verdi: Şiir onun için en hoşlanılmayan bir sözdü. Yine Âişe (r.anhâ)'den şöyle rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) kapsamlı duâ ifadelerinden hoşlanır ve o da bu şekilde dûa ederdi.

Ebû Dâvûd rivâyet ediyor... Ebû Hureyre (r.a) Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Sizden herhangi birinizin karnının irin ile dolması, şiir ile dolmasından hayırlıdır." Bu şekliyle sadece Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir. Bu hadisin isnadı Buhârî ile Müslim'in şartlarına uygun olmakla birlikte, rivâyet etmemişlerdir.

İmam Ahmed rivâyet ediyor: Ebu'l-Eş'as'dan o Şeddâd b. Evs (r.a)'den dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Her kim yatsı namazından sonra bir beyit şiir söylerse, o gecenin namazı ondan kabul olunmaz." Bu hadis bu vecihden gariptir. Kütüb-i Sitte sahiplerinden hiç kimse onu rivâyet etmiş değildir. Bundan maksat ise, Allahu a'lem okumak değil, yazmak ve söylemektir.

Şiirin kimi kısmı meşrudur. Bu da İslâm şairlerinin söyledikleri ve müşriklerin hicvedildiği şiirlerdir. Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik, Abdullah b. Revâha ve benzerlerinin şiirleri böyledir. Allah tümünden razı olsun. Kimi şiirlerde de hikmet, öğüt ve âdâb vardır. Bir grup câhilî şairlerin şiirlerinde görüldüğü gibi. Bunlardan birisi de Umeyye b. Ebi's-Salt'tır. Rasûlullah (s.a) onun hakkında: "Şiiri mü'mincedir fakat kalbi kâfir bir kimse idi" buyurmuştur.

Bazı sahabîler de Rasûlullah (s.a)'a yüz beyit kadar şiir okuduğu halde, Hz. Peygamber her beytin arkasında: "Güzel, devam et" derdi. Ebû Dâvûd'un Übeyy b. Ka'b, Büreyde, Abdullah b. Abbas (r.anhum)'dan rivâyetlerine göre Rasûlullah (s.a): "Bazı sözler büyüleyicidir, kimi şiir de hüküm ve hikmettir." diye buyurmuştur."

Allah, Kâfirlerden Dilediklerinin Kalbini Diriltir:

12- Anlatım düzenine dair açıklamalarımızda yüce Allah'ın: "**Şüphesiz ki ölüleri Biz diriltiriz Biz. İşlediklerini de geride bıraktıklarını da yazarız...**" (*âyet 12*) buyruğu ile: "**Diri olanları uyarsın ve kâfirlerin üzerine söz hak olsun diye.**" (*âyet 70*) buyrukları arasındaki ilişkiyi görmüş bulunuyoruz. Orada şunu belirtmiştik: Sûrenin anlatımı içerisinde Allah'ın, ölüleri diriltmesinden sözetmesi, onun kalpleri diriltmesine de işaret etmektedir. İbn Kesîr de şöyle diyor:

"Bu buyrukta yüce Allah'ın kâfirlerden dilediği kimselerin kaplerini diriltecegine işaret edilmektedir. O kâfirlerin ki, kalpleri dalâletle ölmüştür. Bundan sonra Allah onları hakka iletir. Nitekim yüce Allah kalplerin katılaşmasından sözettikten sonra şöyle buyurmaktadır: **"Şunu bilin ki muhakkak Allah, yeri ölümünden sonra diriltir. Olur ki akıl edersiniz diye bu âyetleri size açıkladık."** (*el-Hadîd, 57/17*)."

Tefsirlerdeki İlmî Açıklamaları Zamanına Göre Değerlendirmelidir:

13- Tefsir kitaplarını okurken müfessirlerin verdikleri açıklamalarının düşünce ve kültürleriyle, çağlarındaki kültürle ilişkisini de gözönünde bulundurmamız gerekir. Çünkü onların verdikleri açıklamalar bazı hatalardan uzak kalamamaktadır. Özellikle Kur'ân-ı Kerim'in kâinattaki bir gerçekten sözetmesi ile ilgili olarak kâinata dair bilgi verirlerken hata olabilmektedir. Çünkü çağlarındaki sınırlı kültür, onları çağlarındaki kültürün ışığında bazı nasları kavramaya -yanlış dahi olsa- iter. Biz birkaç defa Kur'ânî nassın zaman ve mekânı nasıl kuşattığını ve kuşatılmayacak derece onda i'câzın derecelerini görmüş bulunuyoruz. Bunu söylememizin sebebi, insanların söyledikleri sözlerin Allah'ın Kitabını bağlayıcı bir delil olamayacağına okuyucunun dikkatini çekmektir. Aksine insanların sözlerine bağlayıcı delil ve onlara karşı hüküm vermek durumunda olan, Allah'ın Kitabıdır.

Çağımızda birçok kâfir şu veya bu müfessirin yaptığı açıklamalardan hareketle yüce Allah'ın Kitabı etrafında şüpheler uyandırmak istemekte, müfessirin yaptığı hatayı, -aklı sıra- Kur'ân'daki hataya delil göstermektedir. Allah'ın lâneti bu gibilerin üzerine olsun.

Bu vesile ile şunları söyleyelim: Kurânî bir nassın ilmî gerçekler ışığında anlaşılmasında mutlak olarak tereddüt etmemek gerekir. Ancak bunun ilmî bir hakikat olması şarttır. Varsayım ve teorilere gelince; Kur'ân-ı Kerim'i bunlara göre açıklamak hususunda ihtiyatı hiç bir zaman elden bırakmamalıyız.

İKİNCİ KESİM İKİNCİ GRUP (71-76)

71. âyet-i kerime ile başlayan bu âyet grubu, 76. âyet-i kerimenin sonuna kadar devam etmektedir:

71- Görmezler mi ki, kendi gücümüzle onlar için davarlar yarattık? Kendileri bunlara sahip bulunmaktadırlar.

72- Ve onları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan kimisi binekleridir, kimisinden de yerler.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ
۝ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ۝ وَلَهُمْ فِيهَا
مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ۝ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ
آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ۝ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ

73- Onlarda kendileri için faydalar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmezler mi?

مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

74- Kendilerine yardım olunur diye Allah'tan başka ilâhlar edindiler.

75- Onlar kendilerine yardım edemezler. Kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir.

76- Sözleri seni üzmesin. Şüphesiz ki Biz, onların gizlediklerini de, açıkladıklarını da biliriz.

ANLATIM DÜZENİ

Bundan önce İkinci Kesimin Birinci âyet grubunun yüce Allah'ın: "**Görmezler mi ki, kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik ve onlar bir daha kendilerine dönmezler?**" (*âyet 31*) buyruğu ile başladığını belirtmiş ve ikinci âyet grubunun da yüce Allah'ın: "**Görmezler mi ki...**" buyruğu ile başladığını söylemiştik. Burada yer alan atıf vav'ına dikkat ediniz. O halde ikinci âyet grubu, birinci âyet grubuna atfedilmiş ve onu tamamlamaktadır. Ancak birinci âyet grubunda Allah'tan korkma duygusunun harekete getirilmesi daha ağır basmaktadır. Bunda ise Allah'a şükretme duygusunun harekete getirilmesi daha ağır basmaktadır. Bunlar ise Allah'a giden yolun başlangıcındaki iki noktadır.

İKİNCİ GRUBUN TEFSÎRİ (71-76)

Davarların Allah Tarafından İnsanların Faydasına Yaratıldığı (Âyet 71-76):

Kullar "**görmezler mi ki, kendi gücümüzle**" bizzat kendimiz ve başkasının yapamadığı şekilde "**onlar için davarlar yarattık? Kendileri bunlara sahib bulunmaktadırlar.**" Biz bu davarları onlar için yarattık ve bu davarları onların mülkiyetine verdik. Bu davarlarda onlar, mâlikleri imiş gibi tasarruf etmektedirler ve sadece onlar, bunlardan yararlanmaktadırlar. Yahut onlar bu davarları zaptetmekte ve emirleri altında tutmaktadırlar.

"**Ve onları kendilerine boyun eğdirdik.**" Onlara boyun eğmelerini sağladık. Böylelikle yüce Allah'ın boyun eğdirmesi ve müsahhar kılmasıyla onlardan tam anlamıyla faydalanılabilmektedir.

"**Onlardan kimisi binekleridir.**" Kimisinin sırtına binilir, "**kimisinden de yerler.**" Yani biz bu davarları onların sırtlarına binmek, etlerinden yemek için onlara müsahhar kıldık. İbn Kesîr der ki: "Allah insanları, hayvanları emirleri altına alacak şekilde, hayvanları da onlara boyun eğecek ve onlara karşı gelmeyecek şekilde yaratmıştır. Hatta küçücük bir çocuk bir deveyi çöktürebilir. Dilerse onu yerinden kaldırır ve arkasından sürükler. Deve de ona boyun eğer ve arkasından gider. Aynı şekilde eğer kervanda yüz

yahut fazla deve bulunacak olsa dahi, hepsi de bu küçüğün yürütmesine uygun olarak yol alırlar." Bununla birlikte binmek için de kullanırlırlar, etlerinden de faydalanılır.

"Onlarda kendileri için" derilerinden, kıllarından ve buna benzer **"faydalar ve"**; taze sütlerinden, yoğurtlarından **"içecekler vardır. Hâlâ şükretmezler mi?"** Şirk koşacakları yerde Allah'ı tevhîd edip peygamberlerine uyarak emirleri gereğince amel edip yasaklarından kaçınmazlar mı?

Kâfirlerin Allah'tan Başka İlâhlar Edinmeleri (Âyet 74-76):

"Kendilerine yardım olunur diye Allah'tan başka ilâhlar edindiler." Yani bir musibet ile karşı karşıya kaldıklarında ilâhları onlara yardım eder ümidi ile tapındılar. **"Onlar kendilerine yardım edemezler."** İbn Kesîr der ki: "Uydurma ilâhlar kendilerine isabet edenlere yardım edemezler. Aksine bunu yapamayacak kadar zayıftırlar. Onların buna imkânları yoktur. Onlar zelil ve hakîrdirler, kovulmuşlardır. Hatta bunlar kendi kendilerine dahi yardımcı olamazlar. Kendilerine kötülük yapmak isteyenlerden intikam alamazlar, çünkü bunlar cansızdır, işitemezler, akledemezler."

"Kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir" Katâde der ki: Müşrikler dünya hayatında uydurma ilâhlar adına gazaba gelirler. Halbuki bu uydurma ilâhlarının onlara bir hayrı olmadığı gibi, onlara gelecek bir kötülüğü de bertaraf edemezler. Çünkü bunlar birtakım putlardır. Yani müşrikler putları tam bir asker gibi zannettiler. Bu ilâhların kendilerine yardımcı olacağını düşündüler, fakat durum hiç de böyle değildir. Eğer onlar yardım etmek, fayda vermek, zarar vermek güçlerini elinde bulunduran Allah'a bu nitelikleri vermiş olsalardı, işte bu takdirde dosdoğru yolda gitmiş olurlardı. Âyet-i kerime hakkında Nesefî şunları demektedir:

"Yani kâfirler putların yardımcıları, onlara hizmet eden, onları koruyan taraftarlarıdır. Yahut onlar kendilerini Allah'ın yanında destekleyip yardımcı olsun, onlara şefaat etsin diye putları ilâh edinmişlerdir. Durum ise onların vahmettiklerinden farklıdır. Çünkü bunlar, Kıyamet gününde onlara azab olmak üzere hazır edilmiş askerler (gibi) olacaklardır. Çünkü bu taptıkları ilâhlar, ateşin tutuşturucusu yapılacaklardır."

"Sözleri" seni yalanlayıp Allah'ı inkâr etmeleri **"seni üzmesin."** Nesefî şöyle diyor: "Onların seni yalanlamaları, eziyet etmeleri ve katı hareket etmeleri, senin için önemli olmasın, bunlara aldırış etme."

"Şüphesiz ki Biz, onların gizlediklerini" düşmanlıklarını **"de açıkladıklarını da biliriz."** Şüphesiz bundan dolayı onları cezalandıracağız. O bakımdan senin gibi birisinin bu vaadlerle teselli bulması ve kendisinin ve onların âhiretteki tablolarını hayalinde canlandırması gerekir ki, kederi dağılsın, üzüntü onu yıpratmasın.

İbn Kesîr şöyle diyor: "Yani biz onların içinde bulundukları bütün durumlarını biliriz. Onların nitelemelerinin cezasını vereceğiz. Ve onlara muâmelelerimizde bu yaptıklarını da gözönünde bulunduracağız. O günde küçük olsun, büyük olsun; önemli olsun, önemsiz olsun bütün amelleri yanlarından ayrılmayacaktır. Aksine eski yeni bütün yaptıkları kendilerine sunulmuş olacaktır."

ANLATIM DÜZENİ

Yüçe Allah onlara öğüt verdikten ve birinci âyet grubunda yer alan birtakım hususları -gördüğümüz gibi- hatırlattıktan sonra, bu âyet grubu gelerek onlara -şükretmelerini sağlamak maksadı ile- Allah'ın nimetlerini hatırlatmaktadır. Ancak ifadelerin akışı bütün bunlarla birlikte onların hatalı, yanlış olduğu, açık bir şekilde haktan uzaklaşarak şirk koştuklarını da bize açıkladı. Bununla birlikte ona karşı tam manasıyla ihlâslı davranmaya da çalışırlar. Ancak bu büyük hatalar karşısında yüce Allah Rasûlüne bundan dolayı üzülmemesini emretmektedir. Çünkü yüce Allah onların durumunu görmektedir ve amellerinin karşılığını verecektir.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

76. Âyetteki "İnnâ" Edâtının "Ennâ" Okunması:

1- Yüce Allah'ın: **"Şüphesiz ki Biz, onların gizlediklerini de açıkladıklarını da biliriz."** (*âyet 76*) buyruğunu açıklarken Nesefî şöyle bir husustan sözetmektedir: "Eğer herhangi bir kimse (إنا) kelimesinin hamzesini fethalı olarak okursa namazı bâtıl olur mu?" Nesefî'nin kanaatine göre onun namazı bâtıl olmaz. O, bu sözleriyle, böyle birisinin namazının bâtıl olacağını söyleyenlerin kanaatini de reddetmiş olmaktadır. Çünkü böyle bir durumdaki okuyuşun ta'lîl (sebep) ifade etmesi yahut yapılması halinde namazın bâtıl olmasına sebep teşkil etmeyen başka bir vecihle anlaşılması mümkündür.

Davarların Allah Tarafından Yaratıldığı (Âyet 71):

2- Yüce Allah'ın: **"Görmezler mi ki kendi gücümüzle onlar için davarlar yarattık."** (*âyet 71*) buyruğundan açıkça anlaşıldığına göre, davarlar (hayvanlar) doğrudan Allah tarafından yaratılmıştır. Bu ise bu gibi türlerde evrim nazariyesinin bâtıl olduğuna işaret etmektedir.

İKİNCİ KESİM, ÜÇÜNCÜ VE SON GRUP (77-83)

77. âyet-i kerime ile başlayan bu grup, 83. âyetin yani sûrenin sonuna kadar devam etmektedir:

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ
خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ
مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾
إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ
الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

77- İnsan, kendisini gerçekten bir nutfeden yarattığımızı görmez mi? Şimdi apaçık bir düşman kesilmektedir.

78- Kendi yaratılışını unutarak Bize bir misâl getirdi. "Çürümüşken kemikleri diriltecek kimdir?" dedi.

79- De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O her türlü yaratmayı hakkıyla bilendir.

80- "Yemyeşil ağaçtan size ateş çıkartan O'dur. Siz ondan hemen ateş yakıverirsiniz."

81- Gökleri ve yeri yaratmış olan, kendileri gibisini yaratmaya Kâdir olmaz mı? Elbette... O yaratandır, Alîm'dir.

82- O'nun emri, bir şeyi murad ettiği zaman, sadece ona "ol" demekten ibarettir. O da oluverir.

83- Herşeyin melekûtu elinde olanın şanı ne yücedir! Ve siz, O'na döndürüleceksiniz.

ÜÇÜNCÜ GRUBUN TEFSÎRİ (77-83)

Öldükten Sonra Dirilmeyi İnkâr Edenlere Karşı Deliller (Âyet 77-83):

Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden **"insan"**; İbn Kesîr'in ifadesine göre bu buyruk, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden herkesi kapsar; **"kendisini gerçekten"** hakir ve değersiz **"bir nutfeden yarattığımızı görmez mi? Şimdi apaçık bir düşman kesilmektedir."** Nesefî şöyle diyor: "Yani o insan, aslının hakirliğine, başlangıcının bayağılığına rağmen, Rabbine karşı tartışmaya kalkışıyor. Kemikleri çürüdükten sonra ölüyü diriltmeye kâdir olduğunu inkâr ediyor. Daha sonra da onun bu tartışması kendisinden en çok ayrılmayan niteliği ile reddediliyor, ona karşı bağlayıcı bir delil olarak ortaya sürülüyor. Bu da onun ölülerden yaratılmış olmasıdır. Halbuki o ölülerden yaratılmış olduğunu da inkâr etmektedir ki bu, hakkı bile bile inkârın en ileri derecesidir."

İbn Kesîr de şöyle diyor: "Yani öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden, başlangıcı tekrar yaratmaya niye delil kabul etmiyor? Yüce Allah insanın yaratılışını hakir bir sudan başlattı. Onu oldukça hakir, zayıf ve bayağı bir şeyden yarattı... Bu güçsüz nutfeden onu yaratan ölümünden sonra tekrar diriltmeye kâdir değil midir?"

Kemiğin diriltilmesinden daha garip olan meniden **"kendi yaratılışını unutarak"** öldükten sonra diriltilmeyi inkâr eden bu insan, eline aldığı çürümüş kemiği ufalayarak, şanı yüce Allah'ın bu şekildeki bir dağılmadan sonra insanı tekrar yaratmasını uzak bir ihtimal görerek, **"Bize bir misâl getirdi. Çürümüşken kemikleri diriltecek kimdir? dedi."** İbn Kesîr der ki: "Gökleri ve yeri yaratan büyük kudretin sahibi yüce Allah'ın cesedleri ve çürümüş kemikleri yeniden yaratmasını, kendi yaratılışını unutarak uzak bir ihtimal gördü. Şanı yüce Allah'ın yokken kendisini varettiğini hatırına getirmedi. Bunları düşünseydi, uzak bir ihtimal görerek inkâr edip reddettiği şeylerden daha büyüklerini kendiliğinden bilir, öğrenirdi." İşte bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Onları ilk defa" baştan beri **"yaratan, diriltecektir. O her türlü yaratmayı"** yani yaratığı **"hakkıyla bilendir."** Hiç bir şey O'na gizli kalmaz. Hayatta olanın ölümünden sonraki cüzleri de bunlardandır. Bu cüzler karada ve denizde dağılsa dahi, yüce Allah onları toplar ve eskisi gibi ilk haline iâde eder. İbn Kesîr şöyle demektedir: "Yeryüzünün her bir tarafında nereye giderse, nereye dağılırsa dağılsın, kemiklerin nerede olduğunu bilir."

"Yemyeşil ağaçtan size ateş çıkartan O'dur. Siz ondan hemen ateş yakıverirsiniz." Katâde der ki: Bu ateşi bu ağaçtan çıkartan, işte ölüyü de diriltmeye kâdirdir. İbn Kesîr der ki: "Bu ağacın yaratılışını ilk olarak bir sudan başlatan ve nihayet capcanlı, yemyeşil olana kadar meyve verecek hale getiren, sanra da onu ateşin kendisi ile tutuşturulduğu kuru bir oduna dönüştüren, -aynı şekilde- dilediğini de yapar, dilediğini yapmaya kâdirdir, hiç kimse O'na engel olamaz." Daha sonra yüce Allah şunu beyân etmektedir: Azameti ile birlikte gökleri ve yeri yaratmaya kâdir olan, insanların yaratılışını tekrarlamaya öncelikle kâdirdir:

"Gökleri ve yeri yaratmış olan, kendileri gibisini yaratmaya Kâdir olmaz mı?" İbn Kesîr der ki: "İnsanlar gibi, onları da ilkin nasıl yarattıysa tekrar öylece iâde edecektir."

"Elbette..." Yani elbette kâdirdir, de. **"O yaratandır"** mahlukatı pek çok olandır; **"Alîm'dir"** her şeyi bilendir.

"O'nun emri" işi **"bir şeyi"** yaratmak **"murad ettiği zaman sadece ona 'ol' demekten ibarettir. O da oluverir"**; meydana gelir. İbn Kesîr der ki: "O bir şey için, sadece bir tek emir verir; bu emrin tekrarına ihtiyaç yoktur." Nesefî der ki: "Ol dediği şey kaçınılmaz olarak varolur." Şanı yüce Allah sûreyi şu buyruğu ile nihâyete erdirmektedir:

"Herşeyin melekûtü" yani herşeyin mutlak mülkiyeti ve sahibliği **"elinde olanın şanı ne yücedir! Ve siz O'na döndürüleceksiniz."** Ölümden sonra dönüşünüz O'na olacaktır, kurtuluş yoktur. İbn Kesîr der ki: "Göklerin ve

yerin anahtarları elinde bulunan, yaratmak da emretmek de yalnız kendisinin olan, Kıyâmet gününde kulların kendisine döneceği, herkese amelinin karşılığını verecek mutlak âdil, nimeti bol ve lütüfkâr olan Hayy ve Kayyûm olanı, kötülükten tenzîh ve takdîs ederiz, bunlardan uzak olduğunu kabul ederiz."

Bir Nakil

Seyyid Kutub'un 81. Âyeti Açıklaması:

Yüce Allah'ın: **"Gökleri ve yeri yaratmış olan kendileri gibisini yaratmaya Kâdir olmaz mı? Elbette... O yaratandır, Alîm'dir."** (*âyet 81*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Gökler ve yer hayret verici, dehşet verici ve son derece hassas düzene sahip bir yaratıklar topluluğudur. Şu üstünde yaşadığımız ve bizimle birlikte üzerinde milyonlarca türün bulunduğu yeryüzü... Yeryüzünün hacmine nisbetle biz fazla bir yer tutmayız. Onun hakikatinden ona dair şu günümüze kadar çok az şey biliyoruz. Bütün bu yeryüzü küçücük arzımızın ışığı ve harareti ile yaşayabildiği Güneşin uydularından sadece küçük bir uydudur... Şu bizi aydınlatan Güneş ise bizim Güneşimizin tabi olduğu ve yakın dünyamızı oluşturan tek bir kümedeki yüzmilyonlarca güneşten bir güneştir. Bu kâinatta ise daha pek çok kümeler vardır veya bizim yakın dünyamız gibi dünyalar vardır. Bugüne kadar astronomi bilginleri görme alanları sınırlı teleskoplarıyla milyonlarca küme tespit etmişlerdir. Rasathane ve teleskopların büyütülme imkânı oldukça bunların artması beklenmektedir. Bizim bulunduğumuz küme yahut dünyamız ile hemen ona en yakın küme arasında yaklaşık olarak yediyüzbin ışık senesi bulunmaktadır (ışık senesi ise 26. 000.000.000.000 mildir.) Ayrıca bu güneşlerin yaydığı tozlardan oluştuğu sanılan oldukça muazzam sedim kütleleri de vardır. İşte bizim basit ve sınırlı bilgilerimizin çerçevesine giren küçük parça böyle...

Şu sayıya sığmayan güneşlerin her birisinin akıp gittiği, izlediği bir yörüngesi vardır. Bunların büyük bir çoğunluğunun ise, dünyanın Güneş etrafındaki dönüşünü andıran etrafında dönen uyduları vardır... Bunların hepsi de son derece hassas ve kesintisiz olarak akıp gitmektedir. Bir an dahi durmamakta ve en ufak bir şaşma göstermemektedir. Aksi takdirde gördüğümüz bu kâinat paramparça olur, bu uçsuz bucaksız fezada yüzen müthiş kütleler birbirleriyle çarpışır.

İşte sayıya sığmayan bu milyonlarca cismin küçük birtakım zerrelermiş gibi yüzdüğü bu feza. Biz onu canlandırmaya veya düşünmeye çaba harcayamıyoruz... Çünkü bu başdöndürecek bir olaydır.

"Gökleri ve yeri yaratmış olan kendileri gibisini yaratmaya Kâdir olmaz mı? Elbette... O yaratandır, Alîm'dir."

Bu müthiş ve hayret verici yaratıklar karşısında insan nedir ki?..."

ÂYET GRUBU VE KESİMİN ANLATIM DÜZENİ

Bu son âyet grubunda âhiret gününün geleceğine dair deliller üzerinde duruldu. Çünkü uyarı ve yükümlülükleri yerine getirmek, şükrü edâ etmek âhiret gününe iman etmeye bağlıdır. Nitekim Sebe' sûresi daha önce bu konuyu açıklamıştır. Böylelikle İkinci kesimde uyarma tamamlanmış oldu. İkinci kesim geçmiş kavimlerin helâk olduğuna dikkat çektikten sonra temel olarak insanın dikkatini nimete çekti, arkasından üçüncü olarak âhiret gününe iman etmeyi gerektirecek şeylere dikkat çekti. İşte bundan dolayı bu kesimin âyet gruplarının şöyle başladıklarını gördük: **"Görmezler mi ki kendilerinden önce nice nesilleri yok ettik ve onlar bir daha kendilerine dönemezler."** (*âyet 31*)

"Görmezler mi ki kendi gücümüzle onlar için davarlar yarattık. Kendileri bunlara sahip bulunmaktadırlar." (*âyet 71*);

"İnsan kendisini gerçekten bir nutfeden yarattığımızı görmez mi? Şimdi apaçık bir düşman kesilmektedir..." (*âyet 77*)

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Bu Âyetlerin Nüzul Sebebi:

1- Son âyet grubunun nüzul sebebiyle ilgili olarak İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Mücâhid, İkrime, Urve, es-Süddî ve Katâde dedi ki: Ûbeyy b. Halef -Allah'ın lâneti üzerine olsun- Rasûlullah (s.a)'ın huzuruna elinde çürümüş bir kemiği ufalayarak ve havaya savurarak geldi ve bu arada şöyle diyordu: Ya Muhammed! Allah'ın bunu dirilteceğini mi ileri sürüyorsun? Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Evet, yüce Allah senin canını alacak, sonra seni diriltecek, sonra da seni ateşe yollayacaktır." Bunun üzerine Yâsîn sûresinin son taraflarındaki şu âyet-i kerimeler nâzil oldu: **"İnsan kendisini gerçekten bir nutfeden yarattığımızı görmez mi?..."**

İbn Ebî Hâtim, senedini de kaydederek, Saîd b. Cübeyr'den o İbn Abbâs'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Âs b. Vâil Mekke'nin sel yatağı olan el-Bathâ diye bilinen yerinden bir kemik aldı, eliyle ufaladı. Daha sonra Rasûlullah (s.a)'a: Bu gördüğüm durumdan sonra da mı Allah bunu diriltecek? diye sordu. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Evet, seni öldürecek, sonra diriltecek sonra da cehenneme koyacaktır." İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine Yâsîn sûresinin sonlarındaki bu âyet-i kerimeler nâzil oldu.

Ayrıca bunu İbn Cerîr de başka yoldan İbn Abbâs (r.anhumâ)'dan rivâyet etmektedir."

Kendi Yaratılışını Unutan İnsanın Allah'ın Emirlerinden Kaçması (Âyet 77):

2- Yüce Allah'ın: "**İnsan kendisini gerçekten bir nutfeden yarattığımızı görmez mi? Şimdi apaçık bir düşman kesilmektedir.**" (*âyet 77*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"İmâm Ahmed, Müsned'inde rivâyet ediyor: Bişr b. Cihâş'dan, dedi ki: Rasûlullah (s.a) bir gün avucuna tükürdü ve üzerine parmağını koydu. Daha sonra şöyle buyurdu: "Yüce Allah buyurdu ki: Ey Âdemoğlu! Ben seni bunun gibi bir şeyden yaratmışken Beni âciz mi bırakacaksın? Daha sonra Ben seni şekillendirdim, seni düzgün hilkate sahip kıldım. Elbiselerine bürünerek yeri sarsarcasına yürüdün. Mal topladın, vermedin; nihayet canın boğazına gelip dayanınca; haydi sadaka vereyim, dedin, fakat bu sadaka verecek zaman mıdır?" Bu hadisi İbn Mâce de rivâyet etmiştir."

79. Âyetle İlgili İbn Kesîr'in Bir Nakli:

3- Yüce Allah'ın: "**De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir.**" (*âyet 79*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şöyle demektedir:

"İmam Ahmed senediyle rivâyet ediyor... Ukbe b. Amr, Huzeyfe (r.a)'ye şöyle dedi: Rasûlullah (s.a)'tan duyduğun bir şeyi bize anlatmaz mısın? Huzeyfe dedi ki: Ben, Allah'ın salât ve selâmının üzerine ve aile halkına olmasını dilediğim zatı şöyle buyururken dinledim: "Bir kişi ölüm yatağında iken hayattan ümidini kestiği sırada aile halkına vasiyet eder: Öldüğüm takdirde benim için pek çok ve kalın odun toplayınız. Sonra ateş yakınız. Ateş benim etimi yiyip bitirerek kemiğime kadar ulaştıktan, kemik ortaya çıktıktan sonra kemiklerimi alınız, dövünüz ve denizde savurunuz. Onun dediği gibi yaptılar. Allah onu huzuruna toplayıp getirdi ve ona: Bunu ne için yaptın? diye sordu o da: Senden korkumdan yaptım, dedi. Azîz ve Celîl olan Allah da ona mağfiret buyurdu. Ukbe b. Amr dedi ki: Bunu ben de Peygamber (s.a)'den dinledim. Bu kişi bir kefen soyucu idi. Bu hadisi Buhârî ve Müslim de Abdülmelik b. Umeyr'den farklı lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Bunlardan birisine göre hadis şöyledir: Çocuklarına kendisini yakmalarını, sonra da öğütmelerini, daha sonra da oldukça rüzgârlı bir günde yarısını karada öbür yarasını da denizde savurmalarını vasiyet etti, onlar da onun dediği gibi yaptılar. Yüce Allah denize emir verdi, kendisinde bulunanı bir araya getirdi; karaya da emir verdi ve kara da kendisinde bulunanları bir araya getirdi. Daha sonra ona "ol" dedi, hemen ayakta dikilen bir adam oluverdi. Ona: Seni bu işi yapmaya iten sebep neydi? diye sordu, o: Sen daha iyi bilirsin ya senden olan korkum. Yüce Allah hemen ona mağfiret buyurdu."

Yemyeşil Ağaçtan Ateş Çıkması (Âyet 80):

4- Yüce Allah'ın: **"Yemyeşil ağaçtan size ateş çıkartan O'dur."** (*âyet 80*) buyruğunda sözkonusu ettiğimiz açıklamadan başka bir açıklama şekli daha vardır. İbn Kesîr bunu zikretmiş, Nesefî de bu açıklama ışığında âyet-i kerimeyi yorumlamıştır. İbn Kesîr der ki:

"Bundan kasıt, Merh ve Afâr denilen ağaçtır. Bu, Hicaz topraklarında olur. Yanında çakmaktaşı bulunmayan ve ateş yakmak isteyen kimse bu ağaçtan iki yeşil çubuk alır, birini diğerine sürter ve tıpkı çakmaktaşı gibi bunlardan ateş çıkar. Bu İbn Abbâs (r.anhumâ)'dan rivâyet edilmiştir. Meselde de şöyle denilmiştir: "Her bir ağacın ateşi vardır; ama Merh ve Afâr'ınki daha üstündür. Hakîmler de şöyle demiştir: Her ağaçta ateş vardır, ama Unnâb müstesnâdır."

Nesefî de şöyle diyor:

"Burada yüce Allah, yaratmasının harikalarından birisinin de ateşin suya olan zıdlığına ve ateşin su ile sönmesine rağmen, yeşil ağaçtan ateşin ortaya çıkması olduğunu belirtmektedir. Bu yeşil ağaç bedevî Arapların kendisi ile aydınlandığı ve çamaktaşı yerine kullandığıdır. Çoğunlukla bu, Merh ve Afâr'dan olur. Nitekim mesellerinde şöyle derler: Her ağaçta ateş olur, ama Merh ve Afârinki müstesnâdır. Çünkü Merh ateşin çok hızlı yayıldığı bir ağaçtır. Afâr da ateş çakan bir ağaçtır. Kişi bunlardan yeşil onlardan henüz su damlarken misvâk kadar iki dal kopartır. Erkek olan Merhi dişi olan Afârın üzerine sürter; Allah'ın izniyle ateş çakar.

İbn Abbâs (r.a)'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Yapısında ateş bulunmayan hiç bir ağaç yoktur. Unnâb müstesnâ. Çünkü onun elbiseleri dövmek gibi bir faydası vardır. Ateşi ve suyu bir ağaçta bir arada toplamaya kâdir olan, insanları da ölüm ve hayat arasında cezalandırmaya kâdir olur. Her iki zıddı peşpeşe icrâ etmek, aklen belli bir sıra olmaksızın bir arada bulundurmaktan daha kolaydır."

Şunu da söyleyelim ki, Unnâb'da ateş özelliğinin olmamasının manası şudur: Bu iki ağacı birbirine ne kadar sürterseniz sürtünüz, ondan ateş yakılmaz. Yoksa, hiçbir şekilde yanmaz, anlamında değildir. Nesefî'nin ona dair şu nakli de bunun delilidir: "Unnâb müstesnâdır. Çünkü onunla elbiselerin dövülmesi menfaati vardır."

Mülk ve Melekût:

5- Sûfîler kendilerine has ıstılâhlarında mülk ile melekût arasında fark gözetirler. Onlar mülk ile maddî âlemi, melekût ile de mana âlemini anlatmak isterler. Bu ise onlara has bir ıstılâhtır. Kitab ve Sünnette mülk ile melekût lafızları arasında bir fark yoktur. Aradaki tek fark, vâv ve tâ harfleri-

nin ziyadesidir ki bu da mübalağa ifade eder. İbn Kesîr bu konuda yaptığı tahkikte şunları söylemektedir:

"Mülk ve melekût kelimeleri, rahmet ve rahamût, cebr ve ceberût gibi, mana itibariyle birdir. Bazı kimseler mülkün cisimler âlemi, melekûtun da ruhlar âlemi olduğunu söylemişlerdir. Ancak sahih olan birinci görüştür. Müfessirlerden olsun, başka âlimler olsun cumhûrun kabul ettiği görüş de budur. İmam Ahmed rivâyet ediyor... Huzeyfe (r.a) dedi ki: Rasûlullah (s.a) ile birlikte bir gece namaza durdum. Yedi uzun sûreyi yedi rek'atte okudu. Peygamber (s.a) başını rükû'dan kaldırdığında: "Semi' allahu limen hamideh" dedikten sonra şunları söylüyordu: "(الحمد لله ذى الملكوت والجبروت والكبرياء والعظمة) = Melekûtun, ceberûtun, kibriyâ ve azametin sahibi olan Allah'a hamdolsun." Rükûu, kıyamı gibi sücûdu da rükûu gibi idi. Namazı bitirdiğinde neredeyse ayaklarım kırılacaktı.

Ebû Dâvûd, Şemâil'de Tirmizî ve Nesaî rivâyet ediyor... Huzeyfe (r.a)'den gelen rivayete göre o, Rasûlullah (s.a)'ı gece namazı kılarken görmüş ve onun şunları söylediğini duymuştu: "(Üç defa) Allahu Ekber, dedikten sonra melekûtun, ceberûtun, kibriyâ ve azametin sahibi (Allah en büyüktür)" dedikten sonra, okumaya başlayarak Bakara sûresini okudu. Sora rükûa vardı. Rükûunda kıyamına yakın kadar durdu. Rükûunda: "Subhâne Rabbiye'l-Azîm = Azametli olan Rabbim her türlü eksiklikten münezzehtir." derdi. Sonra başını rükû'dan kaldırırdı. Bu şekilde ayakta duruşu rükû'una yakındı. Rükû'dan kalktıktan sonra: "Li Rabbiye'l-hamdu = En yüce Rabbimin şanı ne yücedir, O'nu eksikliklerden tenzih ederim." derdi. Daha sonra başını secdeden kaldırırdı. Her iki secde arasında da sücûduna yakın bir süre oturur ve şöyle derdi: "Rabbiğfirlî Rabbiğfirlî = Rabbim, bana mağfiret buyur; Rabbim, bana mağfiret buyur." Bu şekilde dört rek'at namaz kıldı ve bu dört erk'atinde: Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide yahut el-En'âm sûrelerini okudu. -Şüphe eden Şu'be'dir.- Bu Ebû Dâvûd'un lafzıdır.

Nesaî der ki: Ebû Hamza, bize göre Talha b. Yezîd'dir. Bu adam da muhtemelen Sıla olmalıdır." Nesaî böyle demiştir. Bize göre ise, bu kişinin Huzeyfe'nin amcasının oğlu olması ihtimali daha kuvvetlidir. Nitekim İmam Ahmed'in rivâyetinde böyle zikredilmektedir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır. Sıla b. Zufer'in Huzeyfe'den yaptığı rivâyet ise Müslim'in Sahih'indedir. Fakat o rivâyette melekût, ceberût, kibriyâ ve azametten sözedilmemektedir.

Ebû Dâvûd rivâyet ediyor... Avf b. Mâlik el-Eşcaî (r.a)'den dedi ki: Bir gece Rasûlullah (s.a) ile namaza durdum. Bakara sûresini okudu. Bir rahmet âyetini okudu mu mutlaka orada durak yapar, Rabbinden dilekte bulunurdu. Azab âyetini de okudu mu orada da durak yapar, o azabdan Allah'a sığınırdı. Sonra rükûa varıp kıyâmda durduğu süre kadar rükûda kaldı.

Rükûda: "(سبحان ربى ذى الجبروت والملكوت والكبرياء والعظمة) Ceberûtun, melekûtun, kibriyâ ve azametin sahibi Rabbim ne yücedir (eksiklikten onu tenzih ederim)" diyordu. Daha sonra kıyâmda durduğu kadar secde yaptı. Sonra sücûdunda da (rükûda) söylediği gibi söyledi, daha sonra ayağa kalktı, Âl-i İmrân sûresini okudu. Sonra ayrı ayrı sûreler okudu. Bu hadisi Tirmizî, Şemâil'de, Nesaî de Muâviye b. Sâlih'den aynı senedle rivâyet etmişlerdir."

Bir Nakil

Âlûsî'nin Yâsin Sûresi Hakkındaki Son Açıklamaları:

Âlûsî, Yâsîn sûresine dair açıklamalarını bitirirken şunları söylemektedir:

"Oldukça yüce gerçekleri dile getiren bu şerefli sûre oldukça üstün ve açık delilleri ihtivâ etmektedir. Yüce Allah'ın; Peygamber (s.a)'in, rasûllerin en mükemmeli olduğuna yemin ettiğini, ve "**Uyarman için...**" buyruğunda, ifade edilen maksada işaret ettiğini görüyoruz. Daha sonra bu maksadı özetle şöylece beyân etti: Kasıt zikre (Kur'ân-ı Kerim'e) uymak ve görmediği halde Rahmân olan Allah'tan korkmaktır. Bunu da Allah'ın Kitâbına ve ona indirilenlere sımsıkı yapışmaya teşvik eden muhtevâyı ifade eden bir misâl vererek tamamladı. Ayrıca onun üzerine indirilen Kitabın ve peygamber olarak kendisinin diğer kitap ve peygamberlere üstün kılındığı belirtildi. İkinci olarak da yalnızca huzuruna dönülecek yüce zâta ibâdet edilmeye dikkat çekildi.

Arkasından birtakım âyetlerden (delillerden) sözedilerek mukaddimeler açıklandı, bu deliller arasında ilme, kudrete, hikmet ve rahmete delâlet eden açık seçik belgeler tercih edildi. Bu muhtevâ içerisinde de ibâdetin; nimetleri ihsan edene şükür olduğunu ve nimeti O'nun rızasında harcayıp tüketmekle karşılık vermek, O'nun dışında kimselere yönelmekten sakınmak demek olduğunu ifade etti.

Daha sonra mü'minlere vaadlerini, isyankârlara tehditlerini zikredip ölümünün ardından sonra dirildikten sonra karşılaşılacak hususları açıkladı. Bu arada da İslâm'ın istediği yolu izleyen ve bu yolu terkedenlerden bunların nihayetteki durumlarından da sözedildi. Sırat-ı müstakîmin, şanı yüce Allah'a hevâ ve şaibelerinden uzak, ihlâsla ibadet etmek demek olduğunu özetle ifade etti. Çünkü yüce Allah kendisine ibadet etmek emrinden önce şeytana ibaret etmekten sakınmayı dile getirdi ve bu arada ibâdetin temelinin tevhîd olduğunu açıkladı. Delillerden söz ediş, ön açıklamalarda söylenecek sözlerin hitabî olmaması için, öldükten sonra diriltmeye dair delilleri belirterek açıklamaları bitirdi. Böylelikle öbür tamamlayıcı bilgilerin de bu doğrultuda olması sağlanmış oldu.

Şanı yüce Allah sonunda azameti ile hiç bir şeyin yarışamayacağını ve

hiç bir bağışın hazinelerini eksiltemeyeceğini, O'nun egemenliğinin dışına uzak yahut yakın, kabul veya yüz çevirişin çıkartamayacağını belirtti. Böylelikle bu zamana kadar yapılmış bütün açıklamalar, en eksiksiz bir şekilde kesinliğe kavuşturulmuş oldu. Bu açıklamalar azamet ve celâl makamından sadır olduklarından dolayı, yüce Allah'ın: **"Ve yalnız O'na döndürüleceksiniz."** buyruğunda iltifat (zamirlerin değişmesi) nüktesine riâyet edildi ki, etraflıca yapılmış açıklamalar böylece özetlenmiş oldu. el-Keşf müellifi de bu hususları bu şekilde belirtmiştir. Yüce Allah ise hakkı söyler ve doğru yola O iletir."

Yâsîn Sûresi ve Sûreler Grubu Hakkında Son Birkaç Söz

Yâsîn Sûresi, Rasûlullah (s.a)'ın risâletini sözkonusu etti, hikmetini açıkladı, insanların bu risâlete karşı takındıkları tavrı belirledi, bu risâleti kabul edip çağırısına uyanların hangi türden olduklarını ifade etti. Dolayısıyla da bu risâlete uymayıp çağırısını kabul etmeyenlerin kimliklerini de ortaya koymuş oldu.

Bu risâletin çağrısını kabul edenlerin niteliklerini şöylece belirledi: Bunlar zikre uyar, Allah'tan korkarlar. Ayrıca bu hususlara ulaştıran her şeyi hatırlattıktan sonra karşı tarafa karşı da delillerini ortaya koydu. Böylelikle bu sûre, Fâtır sûresinin başlatmış olduğu yapıyı tamamlamış oldu. Çünkü Fâtır sûresi yolun başlangıç noktasını belirlemişti ki, bu da Allah'tan korkmak ve namaz kılmaktadır.

Fâtır sûresinde şöyle denilmişti: **"Sen ancak görmedikleri halde Rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarırsın..."** (*Fâtır, 35/18*)

Yâsîn sûresinde ise şöyle buyurulmaktadıı: **"Sen ancak zikre uyan ve görmediği halde Rahmân'dan korkanı uyarırsın."** (*âyet 14*) Böylelikle her iki sûrede Peygamberin uyarısını kabul edenlerin, Allah'tan korkup namaz kılan, Allah'ın Kitabına uyan kimseler olduğu ifade edilmiş olmaktadır. Buna bağlı olarak da Yâsîn sûresinin açıkladığı gibi asıl hayat sahibi öyle olandır: **"Diri olanları uyarsın..."** (*âyet 70*)

Fâtır sûresi yolun başlangıcını belirtti, Yâsîn sûresi de bu başlangıcı tamamladı. Peygamberin çağrısını kabul veya reddedişin temelini dile getirdi. Bundan önce de Sebe' sûresi yükümlülükleri yerine getirmenin genel esaslarını dile getirmişti. Sebe' sûresine geri dönüp bakacak olursak, şunu görürüz: Bu sûre, yükümlülükleri yerine getirmek demek olan şükür için gerekli şartları hatırlattı. Daha sonra Fâtır ve Yâsîn sûreleri geldi. Bu iki sûre amelî olarak yolun başlangıcını hatırlattı. Böylelikle hedefi açıklamak ve hedefe giden yolu beyan etmek hususu etrafında her üç sûre de birbirini tamamlamış olmaktadır.

Bizler amelî ve nazarî iman meselesine açıklamalar getiren Ankebût, Rûm, Lukmân ve Secde'den ibaret olan dört sûreyi hatırlayıp, arkasından bunun tahakuku için izlenmesi gereken yolu çizen Ahzâb sûresini de hatırlayacak olursak, sûreler grubunun ele aldığı konuların birbirlerini nasıl tamamladığını ve üzerlerine düşen fonksiyonu nasıl yerine getirdiğini görürüz.

İlk dört sûre, imanın nazarî ve amelî haritasının sınırlarını tesbit etti. Ahzâb sûresi bunun tahakuku için izlenmesi gereken yolu tesbit etti. Sebe' sûresi bundan önceki beş sûrede vârid olanın toplamı olan şükrün mahiyetini açıkladı. Ayrıca bu sûre, şükrü gerçekleştirmek için gerekli bütün şartları da açıkladı. Arkasından gelen Fâtır sûresi, şükrün başlangıç noktasını belirledi. Yâsîn sûresi ise bütünüyle İslâmı kabul etmekteki temel meseleyi tamamlamak üzere geld.

Böylelikle Kur'ân-ı Kerim'in her bir sûreler grubunun kendi içinde nasıl bir bütünlük arzettiğini ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oluş meselesinin yapılanmasında üzerine düşen rolü nasıl ifa ettiğini kavramış oluyoruz.

İşte bundan Kur'ân-ı Kerim'den bir şeyi anlamanın -Bakara sûresinde dahi- olsa, Kur'ân-ı Kerim'deki âyetlerin her birisini anlamaya ihtiyaç bırakmadığını düşünenlerin, ne kadar hatalı olduklarını idrâk ediyoruz. Çünkü her bir âyetin, her bir sûrenin, her bir sûreler grubunun kendine has bir zenginliği vardır; insan neslinin yapılandırılmasında kendine has bir rolü vardır. Ruhî meselelerin, psikolojik şartların ve buna benzer yapıyı kurma işlemi için gerekli başka hususların açıklanmasında da kendine has bir rolü vardır. Her bir kısmın temel bir takım meseleleri hatırlattığı doğrudur. Hatta kimi zaman bazı kısa sûrelerin temel bazı hususları dile getirdiğini görüyoruz. Ancak hatırlatmak manasına dile getirmek ayrı bir husustur, İslâmı bütünüyle dile getirmek ayrı bir husustur. Şanı yüce Allah Kitabında her şeyin açıklamasını vermiştir: "**Biz Kitâbı senin üzerine her şeyin apaçık bir beyânı... olmak üzere kısım kısım indirdik.**" (*en-Nahl, 16/89*) Dolayısıyla insanın bütün meseleleri eksiksiz bir şekilde tanıyabilmesi, ancak Kitabı tümüyle tanımasıyla mümkündür.

Görmüş olduğumuz bu sûreler grubundan her bir sûreler grubunun, bu sûreler grubunun Bakara sûresinde eksenlerini teşkil eden âyetler ile ve bu eksenlerin birbirleriyle olan ilişkileri açısından nasıl bir bütünlük arzettiğini idrâk etmiş olmalıyız. Çünkü bu daha önce kendisinden sözettiğimiz bir konudur; burada tekrarlamıyoruz. Fakat burada şunu söylemek isteriz: Bir sûreler grubunun Bakara sûresine dair açıklamalar getirmesi, her seferinde

yeni bir yol, yeni bir karakter yeni bir üslûp almaktadır. O kadar ki, biz her bir seferinde ve her bir sûreler grubunda, müslüman kişiliğin ve müslüman ümmetin yapısının tamamlanmasında üzerine düşen rolü yerine getiren eksiksiz bir konu ile karşılaşmaktayız. Dikkat edilecek olursa Bakara sûresinin bazı âyet-i kerimelerin açıklamaları her sûreler grubunda yer almaktadır. Bununla birlikte bazı âyetlerin açıklaması ise tekrarlanmamaktadır. Bunun ise bazı hususların tekrarlanması için beşer nefsinin ihtiyaçları ile yahut herhangi bir hususun genişçe açıklanmasının gerekmesi ile ilişkisi vardır.

Burada Mesânî Kısmının Birinci sûreler grubuna dair açıklamalarımıza son veriyoruz. Hamd, yalnız Allah'adır, üzerimizdeki lütuflar O'ndandır.

Kur'ân-ı Kerim'in Üçüncü Kısmı Olan Mesânî Kısmının İkinci Sûreler Grubu

Bu Grupta Sâffât ve Saf Sûreleri Yer Almaktadır

BU SÛRELER GRUBU HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Bu grup sadece iki sûreden meydana gelmektedir. Bu grubun bu iki sûreden meydana geldiğini gösteren Sâffât sûresinin kasem (yemin) ile başlamasıdır. Bu ise şu andan itibaren ileride de göreceğimiz gibi, bir sûreler grubunun başlangıcının alâmetini teşkil etmektedir: "**Yemin olsun tozutup savuranlara...**" (*ez-Zâriyât, 51/1*); "**Hayır** (gerçek onların dediği gibi değildir), **yemin ederim Kıyamet gününe...**" (*el-Kıyâme, 75/1*); "**Yemin ederim** (kâfirlerin canlarını) **şiddetle söküp çıkaranlara...**" (*en-Nâziât, 79/1*); "**Andolsun fecre...**" (*el-Fecr, 89/1*); "**Andolsun incire ve zeytine...**" (*et-Tîn, 95/1*); "**Andolsun Asr'a...**" (*el-Asr, 103/1*)

İkinci sûre ise Sâd harfi ile başlamaktadır, Bu harf ise Meryem sûresinden itibaren bir âyet grubunun sona erdiğine alâmettir. Meryem sûresinde Sâd harfi bulunduğu gibi, o sûre de bir sûreler grubunun sonunda yer almaktadır. O halde bu sûre de aynı şekilde bir sûreler grubunun sonunu teşkil etmektedir.

Sâffât sûresinin bir sûreler grubunun başlangıcı olduğunu bize gösteren hususlardan bir tanesi de ondan önce yer alan "Yâsîn" sûresinin bir sûreler grubunun sonunu teşkil etmiş olmasıdır. Ayrıca Zümer sûresinin Sâd sûresinden sonra göreceğimiz gibi, yeni bir sûreler grubunun başlangıcını teşkil ettiğini de göreceğiz. O halde Sâffât sûresi ile Saf sûresi bu Mesânî kısmında ayrı bir sûreler grubudur. Bu kısımda çokça sûreler grubu olduğunu ve bunların çoğunun Bakara sûresinin baş taraflarına dair açıklamalarda bulunduğunu göreceğiz. Muhtemeldir ki, bunun bu kısmı "Mesânî Kısma" adının verilmesi ile bir ilişkisi varır.

Sâffât sûresi, takvâ sahiplerinin nitelikleri hakkında Bakara sûresinde vârid olmuş ilk âyetlerinde ele alınan hususları dile getiriyor, gibidir. Sâd sûresi de hemen ondan sonra gelen ve kâfirlerin niteliklerine dair âyet-i kerimelerin ele aldığı hususlardan birisini açıklıyor gibidir. Sâffât sûresi yüce Allah'ın şu buyruklarında ele alınan birtakım manaları açıklıyor, sanki:

"Elif, Lâm, Mîm. İşte bu Kitap, onda hiç bir şüphe yoktur, takvâ sahipleri için bir hidâyettir. Onlar ki gayba iman ederler, namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de infâk ederler. Onlar sana indirilene de senden önce indirilmişlere de iman ederler ve onlar âhirete de yakînen inanırlar. İşte onlar Rablerinden bir hidâyet üzeredirler ve onlar felâha erenlerdir." (*el-Bakara, 2/1-5*)

Aynı şekilde Sâd sûresi de yüce Allah'ın şu buyruklarında ele alınan birtakım hususlara açıklık getirmektedir:

"Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da onlar hakkında birdir, inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinin üzerinde bir perde vardır ve onlar için büyük bir azab vardır." (*el-Bakara, 2/6-7*)

Her bir sûre grubunun bir bütünlüğü, bir ruhu olduğu gibi, kendine has bir rolü de vardır. İşte bu iki sûrede de aynı durum sözkonusudur. Bu iki sûre, Bakara sûresinin mukaddimesinde yer almış birtakım hususlara, başkalarında görmediğimiz kadar açık bir şekilde açıklık getirmekte, bunları öne geçirmektedir. Bu iki sûrenin her birisi başlı başına kendi ekseninde ele alınmış hususları öne çıkartıp açıkladığı gibi, bunu o kadar mükemmel ve eksiksiz bir şekilde yapmaktadır ki, başka sûrelerde bunun bu kadar mükemmel ve eksiksiz yapıldığını görmemekteyiz. Allah'ın izniyle bütün bu hususları etraflı bir şekilde göreceğiz.

Her iki sûre, Bakara sûresinin mukaddimesine dair açıklamalar getirdiğinden dolayı, bu sûrelerin içiçe girdiğini görüyoruz. Tıpkı sûrenin mukaddimesindeki açıklamaların içiçe olduğu gibi. Çünkü mü'minlere verilen açıklamalar dolayısıyla kâfirlere dair birtakım açıklamaları da ihtivâ eder. Kâfirlere dair açıklamalar aynı zamanda takvâ sahiplerine dair açıklamaları da kendi yapısında ihtivâ eder. Kâfirlerin niteliklerini sayıp döktüğümüz zaman, mü'minlerin de birtakım özelliklerini belirlemiş oluruz. Mü'minlerin niteliklerini sayıp döktüğümüz zaman, kâfirlerin de birtakım özelliklerini belirlemiş oluruz. Her iki sûre, bu iki çerçeve içerisinde açıklamalarda bulunduğundan dolayı, her iki sûrenin birbirlerini tamamladığını, birbirleriyle içiçe olduklarını, bununla birlikte her birisinin de temel eksenini açıklamakta üzerine düşen rolünü muhafaza ettiğini görmekteyiz.

Birtakım muhtevâların içiçe oluşundan sözetmiş iken şunları da söylemek isteriz: Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerinden herhangi birisinde pek çok mananın yer ettiğini görüyoruz. Bütünüyle bir sûrenin bu âyet-i kerimede yer etmiş hususları açıkladığını da görüyoruz. Nitekim Bakara sûresindeki pek

çok âyet-i kerimede bunu gördük. Çünkü bu âyetlerde yer etmiş birtakım hususları açıklamak üzere bir veya birkaç sûrenin de geldiğini görüyoruz.

Kur'ân-ı Kerim'de pek çok sûrenin kendi eksenine dair aydınlatıcı nurânî açıklamalar getirdiğini görüyoruz. Meselâ, En'am sûresi Bakara sûresindeki iki âyete açıklık getirmektedir. Şebe' ve Fâtır sûreleri de aynı iki âyeti açıklamaktadır. Fakat bu ikinci açıklama, birinci açıklamayı da gözönünde bulundurur. Bakara sûresinin mukaddimesine dair ilk açıklamalar Âl-i İmrân sûresinde gelmektedir. Daha sonra Yûnus sûresinde bu âyetlerin bir kısmına dair açıklamalar görüyoruz. Yûnus sûresinin açıklamalarında ise, birinci açıklamalar da gözönünde bulundurulur. Daha sonra gelen el-Hicr sûresi ise, mukaddimenin bazı hususlarına dair üçüncü kez açıklamalar getirmekle birlikte; daha önce yapılmış iki ayrı açıklama da gözönünde bulundurulmuştur. Bundan sonra Tâhâ ve Enbiyâ sûreleri gelerek yine Bakara'nın Mukaddimesinde ele alınmış bazı hususlara dördüncü defa açıklamalar getirirken, daha önceki açıklamalar da gözönünde bulundurulmaktadır. Arkasından bu sûreler grubunda Elif, Lâm, Mîm zümresi gelerek Bakara sûresinin mukaddimesine dair beşinci defa açıklama getirmektedir. Bu beşinci açıklamada da daha önceki açıklamalar gözönünde bulundurulmaktadır. Böylelikle daha önce yapılmış açıklamada ele alınmış bir hususun, daha sonra gelen bir açıklamada tekrar ele alınıp açıklandığını görebiliyoruz.

İşte bu şekilde peşpeşe açıklanmış birtakım manaların varlığını görebiliyoruz ve daha sonra gelen bütün açıklamalar da ekseni teşkil eden âyet-i kerimelerin muhtevâsı içerisinde yerini almış bulunmaktadır.

Biz bunu bu grubun sûrelerinde açık bir şekilde göreceğiz. Meselâ: **"Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur"** gerçeği yüce Allah'ın: **"Onlar ki gayba iman ederler"** buyruğu içinde gizlidir. Sâffât sûresinin orada gizli bulunan bu gerçeği nasıl açıkladığını göreceğiz. Bu Sâffât sûresi, Bakara sûresinin mukaddimesine dair yeni açıklamalar getirirken bu hususa da açıklık getirmektedir.

Şimdi Mesânî Kısmının İkinci sûreler grubunun iki sûresini sunmaya başlayabiliriz.

سورة الملك مكية وهي ثلاثون آية

67- MÜLK SÛRESİ

Mushaftaki sıralamasına göre 67. sûredir.
Mufassal Kısmı Beşinci Sûreler Grubunun Dördüncü Sûresidir.
30 âyettir.
Mekke'de inmiştir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâmımız Allah'ın Rasûlüne, aile halkına ve ashâbınadır. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü Sen herşeyi işitensin, herşeyi bilensin.

MÜLK SÛRESİNİ SUNARKEN

Alûsî bu sûreyi sunarken şunları söylemektedir:

"Bu sûrenin daha önceki sûre ile münasebet yönü şudur: Şanı yüce Allah bundan önceki sûrede iki büyük peygamberin nikâhî altında olmakla birlikte, bedbahtlıkları kesin, sözü geçen iki kadını kâfirlere; mutlulukları kesin Hz. Âsiye ile Hz. Meryem'i de mü'minlere örnek vermektedir. Halbuki her ikisinin de kavminin büyük çoğunluğu kâfirlerden idi. Önceden hüküm verdiği şekle göre kuşatıcılığını, kahrını, mülkünde tasarrufunu ortaya koyan buyruklar ile bu sûreye başlamaktadır.

Şöyle de denilmiştir: Bu sûrenin baş tarafı yüce Allah'ın Talâk sûresinin sonlarında yer alan: **"Allah, yedi göğü ve yerden de onlar gibisini yaratmış olandır."** (*et-Talâk, 65/12*) buyruğu ile ilişkilidir. Çünkü bu sûrede bu husus ile alâkalı daha geniş açıklamalar bulunmaktadır. Tahrîm sûresinin araya gelmesi ise Talâk sûresinin bir bölümü ve onun tamamlayıcısı gibi olması dolayısıyladır.

Bu sûrenin faziletine dair pek çok haber vârid olmuştur ki, bunun bir kısmını daha önceden zikretmiş bulunuyoruz. Bir kısmını da İmam Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesaî, İbn Mâce ve sahih olduğunu belirterek başkalarının rivâyet ettiği Ebû Hureyre (r.a)'nin şu sözleridir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Allah'ın Kitabında ancak otuz âyet olan bir sûre vardır ki, bir kişiye kendisine mağfiret olununcaya kadar şefaat etmiştir. Bu da: "(تبارك الذى بيده الملك)= **"Bütün mülk elinde olanın şanı ne yücedir."** buyruğu ile başlayan sûredir."

Bu konudaki rivâyetlerden birisi de Taberânî'nin İbn Merdûye'nin ceyyid bir sened ile İbn Mes'ûd ve başka birisinden yapmış olduğu rivâyettir ki, bunu bir grup muhaddis ondan rivâyet etmiş ve Hâkim de sahih olduğunu belirtmiştir. Rivâyet şöyledir: "Her kim bu sûreyi bir gece okuyacak olursa, o çok büyük ve güzel bir iş yapmış olur."

İbn Merdûye de Âişe (r. anhâ)'den Rasûlullah (s.a)'ın, Elif, Lâm, Mîm, Tenzîl es-Secde sûresi ile Tebârekellezî biyedihi'l-Mülk sûrelerini her gece okuduğunu, yolculukta olsun ikamet halinde olsun bunları okumayı terketmediğini rivâyet etmektedir.

İşte bu ve benzeri rivâyetler dolayısıyla her gece bu sûreyi okumanın mendub olduğu söylenmiştir."

Fî Zilâli'l-Kur'ân müellifi Şehid Seyyid Kutub da bu sûre hakkında şunları söylemektedir:

"Bu sûre -Tebâreke sûresi- varlık âlemi, bu âlemin yaratıcısı ile olan ilişkisine dair yeni bir tasavvuru ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu tasavvur geniş ve kapsamlıdır. Daracık yeryüzünün sınırlarını ve sınırları belli dünya alanını aşarak göklerdeki âlemlere ve âhiret hayatına kadar uzanmakta, yeryüzünde cin ve kuşlar gibi insan dışındaki diğer yaratıklara, öteki âlemdeki cin ve cehennemin bekçilerinden zâhir âlemi dışına, gaybtaki insan kalplerinin ve duygularının bağlandığı âlemlere kadar uzanmaktadır. Bu sûre sadece bu görünen ve yeryüzünde yaşanan halihazırdaki hayatı kapsamıyor. Aynı şekilde insanların duygularında, önlerindeki şeyler üzerinde, hayatlarının vâkıasında ve kendi yapıları üzerinde aldırışsız ve gâfil olarak geçip gittikleri şeyler üzerinde de düşünme duygularını harekete getirmektedir.

Bu sûre ruhlardaki bütün şekilleri, karakteristik izleri, câhilî tasavvurdan ve onun tortularından geriye kalmış donuk ve hareketsiz tortuları tümüyle sarsmakta, orada burada delikler açmakta, tozları silkelemekte, duyguları aklı ve basîreti engellerinden kurtarıp serbestliğe kavuşturmakta, kâinatın ufuklarında, ruhların derinliklerinde, atmosferin tabakalarında, suların akıp gittikleri yerlerde, gaybların gizliliklerinde dolaştırarak orada Allah'ın harikulâde, yoktan varedici kudretini göstermekte ve Allah'ın kudretiyle ortaya çıkan varlığın hareketini hissettirmekte. Bu büyük yolculuktan işin oldukça daha büyük alanın son derece daha geniş olduğunu hissetmiş olarak ve genişliğine rağmen yeryüzünden semâya doğru zahiri görüntülerden hakikate doğru, cansızlıktan harekete doğru dönüşmekte; kaderin hareketi hayatın ve canlıların hareketi ile birlikte harekete geçiş yapmış vaziyete yolculuğundan geri dönmektedir.

Büyük bir sûredir bu. Hacminden, tuttuğu yerden, âyetlerinin sayısından daha büyük bir sûre. Sanki uzaklara işaret eden oklar gibidir ve her bir ok, tek başına yepyeni bir âlemi keşfediyor gibidir.

Bu sûre İslâmî düşünüşün temellerinden oldukça önemli ve ana yönleri kurup yükseltmektedir. Bu sûre insanın ruhuna mutlak kudretin mutlak egemenliğin hakikatini, ölüm ve hayat ile imtihan edilme hakikatini öldükten sonra dirilişe ve amellerin karşılığını görmeye hazırlık olmak üzere yerleştirmektedir. Allah'ın sanatındaki mükemmellik ve güzellik hakikatini gizli ve açık şeyleri mutlak bilmesinin hakikatini, rızkın kaynağının hakikatini, Allah'ın yaratıkları koruyup gözetmesi hakikatini ve şanı yüce Allah'ın bütün

mahluklar ile birlikte hazır olması hakikatini bu insan vicdanında yerleştirmektedir... Müslümanın düşünüşünün üzerinde yükseldiği bu türden bir grup hakikati daha yerleştirmektedir ki bu düşünüşten mü'minin hayatının tümüne ait olan düzen ve yöntem ortaya çıkmaktadır. Rabbiyle, kendi kendisiyle, diğer insanlarla, diğer bütün canlılarla, canlı cansız bütün kâinat ile ilişkilerinin düzeni. Bu düşünüş ile şuuru, vicdanı, kişiliği, değerleri, ölçüleri ve hayatının geleceği, hayata bakışı keyfiyet kazanmakta, şekillenmektedir..."

Mülk Sûresi ve Ekseni Hakkında Birkaç Söz

Daha önce Mülk sûresinin ekseninin En'âm sûresinin ekseni ile aynı olduğunu söylemiştik. Bu ise yüce Allah'ın Bakara sûresinde yer alan şu buyruklarıdır:

"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz. Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O her şeyi hakkıyla bilendir." (*el-Bakara, 2/28*) Sûre üzerinde azıcık düşündüğümüz takdirde de bunu açıkça anlarız. Meselâ sûre, yüce Allah'ın şu buyrukları ile başlamaktadır: **"Bütün mülk elinde olanın şanı ne yücedir! Ve O her şeye Kâdir'dir. Hanginizin daha güzel amel işlediğini denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. Ve O Azîz'dir, Gafûr'dur. Üst üste tabakalar halinde gökleri yedi kat yaratan O'dur..."** (*âyet 1-3*) Bu hususun Bakara sûresinde zikrettiğimiz iki âyet ile ilişkisi açıkça anlaşılmaktadır.

Yine sûrede yüce Allah'ın şu buyruğunu görüyoruz: **"Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren O'dur. Şu halde omuzlarında yürüyün. Onun rızkından da yiyin."** (*âyet 15*) Bunun yüce Allah'ın: **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan... O'dur."** buyruğu ile ilişkisi açıkça görülebilmektedir. Yine sûrede yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu görüyoruz: **"De ki: sizi yaratan ve sizin için kulaklar, gözler ve kalpler vareden O'dur. Ne de az şükrediyorsunuz. De ki: Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur ve O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."** (*âyet 23-24*) Bunun yüce Allah'ın: **"Nasıl olur da Allah'ı inkâr ediyorsunuz. Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz."** (*el-Bakara, 2/29*) buyruğu ile ilişkisi açıkça görülmektedir.

O halde bu sûrenin Bakara sûresinde sözünü ettiğimiz iki âyet-i kerimeye açıklama getirmesi, açıkça görülen bir husustur.

Tegâbun sûresi Âl-i İmrân sûresinin, Talâk sûresi Nisâ sûresinin, Tahrîm sûresi Mâide sûresinin, Mülk sûresi de En'âm sûresinin eksenine dair

açıklamalar getirmektedir. Kalem sûresinin de A'râf sûresinin eksenine açıklamalar getirdiğini göreceğiz. İşte bu şekilde bu Ku'ân-ı Kerim'in, başından sonuna kadar aynı uyum ile ve muayyen bir dizi halinde yoluna nasıl devam ettiğini görmekteyiz.

Tegâbun sûresinin yüce Allah'ın: "**Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbîh ederler. Mülk O'nundur, hamd O'nadır ve O her şeye Kâdir'dir. Sizi yaratan O'dur. Böyleyken kiminiz kâfir kiminiz de mü'mindir...**" (*et-Tegâbun, 64/1-2*) buyrukları ile başlamakta, Mülk sûresi de yüce Allah'ın: "**Bütün mülk elinde olanın şanı ne yücedir!**" buyruğu ile başlamakta olduğu dikkatimizi çekmektedir. Görüldüğü gibi bu iki sûre arasındaki ilişki gayet açıktır. Bu da Tegâbün sûresinin baş tarafında yer aldığı sûreler grubunun bir mukaddimesi olduğu kanaatini pekiştirmektedir.

Tahrîm sûresi birisi iki kâfir kadına, diğeri de iki mü'min kadına ait misâlleri vererek sona erdi. Mülk sûresi ise küfre ve kâfirlere karşı delil ortaya koymak üzere gelmektedir. O halde bu sûre, kendi grubu içerisinde ve eksenine dair açıklamalar getirmekte, uygun olan yerini almaktadır. Aynı şekilde kendine has anlatımı ve birliği de vardır.

Sûreyi ilki 14. âyetin sonuna kadar devam eden; ikincisi de sûrenin sonuna kadar devam eden iki ayrı fıkra halinde sunacağız.

Sûreyi sunmaya başlayalım.

BİRİNCİ FIKRA (1-14)

1. âyet-i kerime ile başlamakta, 14. âyet-i kerimenin sonuna kadar devam etmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Bütün mülk elinde olanın şanı ne yücedir! Ve O, her şeye Kâdir'dir.

2- Hanginizin daha güzel amel işlediğini denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. Ve O Azîz'dir, Gafûr'dur.

3- Üst üste tabakalar halinde gökleri yedi kat yaratan O'dur. Sen, Rahmân'ın yaratmasında bir düzensizlik bulamazsın. Gözünü çevir de bak, bir aksaklık görebilir misin?

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝١ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝٢ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرٰى فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ ۝٣

4- Sonra gözünü iki kere daha çevir. Göz umduğunu bulamayıp alçalmış, bitkin ve yorgun sana dönecektir.

5- Andolsun ki, dünya semâsını kandillerle süsledik. Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık. Ve onlara çılgın alevli cehennem azabı hazırladık.

ثم ارجع البصر كرتين ينقلب اليك البصر
خاسئا وهو حسير ﴿٤﴾ ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح
وجعلناها رجوما للشياطين واعتدنا لهم عذاب السعير ﴿٥﴾
وللذين كفروا بربهم عذاب جهنم وبئس المصير ﴿٦﴾ اذا القوا فيها
سمعوا لها شهيقا وهي تفور ﴿٧﴾ تكاد تميز من الغيظ كلما القي فيها
فوج سألهم خزنتها الم يأتكم نذير ﴿٨﴾ قالوا بلى قد جاءنا نذير فكذبنا

6- Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. O ne kötü dönüş yeridir.

7- Oraya atıldıklarında, onun kaynayıp coşarken çıkardığı uğultuyu işitirler.

8- Nerede ise öfkesinden çatlayacak gibi olur. İçine bir topluluk atıldığı her seferinde, bekçileri onlara sorarlar: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?"

9- Onlar derler ki: "Evet doğrusu bize bir uyarıcı geldi ama biz yalanladık ve: 'Allah hiç bir şey indirmemiştir. Siz şüphesiz büyük bir sapıklık içindesiniz' dedik."

10- Ve derler ki: "Eğer işiten ve akıl eren kimseler olsaydık, bu çılgın alevli cehennemde bulunanlar arasında olmazdık."

11- Böylece günahlarını itiraf ederler. Uzak olsun çılgın alevli cehennemlikler!

12- Muhakkak ki Rablerinden gıyaben korkanlar, işte onlar için mağfiret ve büyük bir ecir vardır.

13- Sözünüzü ister gizli tutun, ister açığa vurun; muhakkak ki O, göğüslerin özünü çok iyi bilir.

14- Yaratan bilmez olur mu hiç? Ve O Latîf'tir, Habîr'dir.

وقلنا ما نزل الله من شيء ان انتم الا في ضلال كبير ﴿٩﴾ وقالوا لو كنا
نسمع او نعقل ما كنا في اصحاب السعير ﴿١٠﴾ فاعترفوا بذنبهم فسحقا لاصحاب
السعير ﴿١١﴾ ان الذين يخشون ربهم بالغيب لهم مغفرة واجر كبير ﴿١٢﴾
واسروا قولكم او اجهروا به انه عليم بذات الصدور ﴿١٣﴾ الا
يعلم من خلق وهو اللطيف الخبير ﴿١٤﴾

BİRİNCİ FIKRANIN TEFSÎRİ (1-14)

Bütün Mülk Yüce Allah'ındır (Âyet 1):

"Bütün mülk elinde olanın şanı ne yücedir!" Şanı bütün yaratıkların sıfatlarından üstün ve büyüktür. Nesefî der ki: "Yani bütün mülkte tasarrufu ile, bütün varlıklara egemen olması ile (yücedir). O mülkün mutlak sahibidir; dilediğine verir, dilediğinden alır." İbn Kesîr der ki: "Yüce Allah kerim zâtını, şanını yüceltmekte ve mülkün elinde olduğunu haber vermektedir. Yani

bütün mahlukatta dilediği şekilde tasarrufta bulunan O'dur, kimse O'nun hükmünü kovuşturamaz. Kimse yaptığı hakkında O'na soru soramaz. Çünkü O, Kahhâr'dır, hikmeti sonsuzdur, mutlak âdildir."

"Ve O her şeye" kudreti altında olanların tümüne veya nimet verip intikam almaya **"Kâdir'dir."** O eksiksiz olarak tam anlamıyla ve kemal derecesinde güç sahibi olandır.

İnsanı İmtihan İçin Ölümü ve Hayatı Yaratan O'dur (Âyet 2):

"Hanginizin daha güzel amel işlediğini denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur." Nesefî der ki: "Yani O, ey mükellef olanlar; ölümünüzü de hayatınızı da, emir ve nehiyleri ile yöneteni de yönetileni de kapsayan (hayat ile) ölüm arasında sizleri imtihan etmek için yaratmıştır. Böylelikle ezelden beri bilgisine uygun olarak sizden olacak şeyler meydana gelecek ve size dair bilgisine göre değil, sizin işlediğiniz amellere uygun olarak size karşılık verecektir."

"Amelin daha güzel olması" ise daha ihlâslı ve daha doğru olması demektir. Amelin hâlis olması, yalnızca Allah için olması demektir. Doğru olması ise sünnete uygun olması demektir. Yani O, sizlere amelde bulunabileceğiniz şekilde hayat vermiştir. Ve sizleri, güzel ve iyi ameli çirkin olanına tercih etmenize davet eden, iten ölümü de size musallat kılmıştır. Ölümü sonrasında ise kaçınılmaz olarak öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılığının görülmesi vardır. Burada hayattan önce ölümden sözedilmesi, insanlar arasında amele çağıran en güçlü kimsenin ölümü gözünün önünden ayırmayan kimse olmasından dolayıdır. Ölümün bu bakımdan öne alınması âyet-i kerimenin anlatmak istediği hususun bu bakımdan daha önemli oluşundan dolayıdır. Allah'ın lütfunun bir eseri olan hayata kahr-u galebesinin bir niteliği olan ölümün öne alınması dolayısıyla şu buyrukta da kahr-u galebe sıfatı lütuf sıfatından önce gelmiştir:

"Ve O Azîz'dir," kötü amel işleyenin aciz bırakamadığı mutlak galibtir; **"Gafûr'dur,"** günah işleyen yanılanların günahlarını tevbe ettikleri takdirde silendir.

Gökleri Yedi Tabaka Halinde Yaratan Allah'ın Yaratmasında Düzensizlik Yoktur (Âyet 3-4):

"Üst üste tabakalar halinde gökleri yedi kat yaratan O'dur. Sen Rahmân'ın yaratmasında bir düzensizlik" bir gerileme, ilerleme ve tutarsızlık, es-Süddî'ye göre ise bir kusur **"bulamazsın."** Âyet-i kerimede geçen "tefâüt = düzensizlik"ün gerçeği uygunsuzluktur. Bir şeyin bir kısmını geçmesi, ona uygun düşmemesi gibi. Yüce Allah'ın: **"Sen Rahmân'ın yaratmasında bir düzensizlik bulamazsın."** buyruğunda (Rahmân) isminin zikredilmesi ile

göklerin yaratılışı tazim edilmekte, onların düzensizlikten uzak oluşlarının sebebine dikkat çekilmektedir ki, bu sebep de onların Rahmân olan Allah tarafından yaratılmış olmalarıdır. Göz kamaştırıcı kudreti ile bu şekilde birbiriyle uyumlu yaratanının O olmasıdır. İbn Kesîr der ki: "Yani aksine bu yaratmada düzenlilik vardır. Tutarsızlık, aykırılık, muhalefet, eksiklik, kusur ve dengesizlik yoktur."

"**Gözünü çevir de bak!**" Semâya çevir ki, haber verilen bu gerçeklerin doğruluğunu gözlerinle görerek anlayasın ve sende bu konuda herhangi bir şüphe kalmasın. İbn Kesîr der ki: "Yani semâya bir bak ve inceden inceye düşün! Onda bir kusur, bir tutarsızlık ve bir çatlaklık görebiliyor musun?"

"**Bir aksaklık görebilir misin?**" Katâde der ki: Yani, ey Âdemoğlu, sen herhangi bir tutarsızlık görebiliyor musun? demektir. Şunu belirtelim ki, âyet-i kerimede geçen "(الفطور)= Aksaklık" (فطر) kelimesinin çoğulu olup asıl manası yarık ve çatlaklıktır. Burada tutarsızlık, dengesizlik anlamına kullanılmıştır.

"**Sonra gözünü**" tekrardan "**iki kere daha çevir**" yani iki defa çevir. Birincisi ile birlikte bir daha çevir, demektir. Birincisinin dışında iki kere çevir de denilmiştir. O vakit üç defa bakılmış olur. Bundan kasıt, sadece iki defa bakmakla yetinmek değildir, aksine çokça bakmak kastedilmiştir de denilmiştir. Yani; sen defalarca bak ve bütün inceliklerine dikkat et, herhangi bir tutarsızlık yahut bir kusur bulabilecek misin? Buradaki emrin cevabı da: "**Göz umduğunu bulamayıp alçalmış**" zilletli ve küçülmüş yahut kusur görebilmekten uzak; "**bitkin ve yorgun**" defalarca baktığı halde, herhangi bir eksiklik göremeksizin yorgunluktan zayıf ve bitap düşmüş "**sana dönecektir.**" buyruğudur. İbn Kesîr der ki: "Yüce Allah onların yaratılışında eksikliği reddettikten sonra mükemmelliği ve süsünü açıklayarak şöyle buyurmaktadır:.."

Dünya Semasının Kandillerle Süslenmesi ve Şeytanların Taşlanması (Âyet 5):

"**Andolsun ki dünya semasını kandillerle**" Nesefî'nin açıklamasına göre sabah aydınlığı gibi aydınlık veren yıldızlarla "**süsledik.**" Âyet-i kereme geçen "(المصابيح)= kandiller" demek olup yıldızlara ad olarak verilmiştir.

Burada "kandillerle" sadece gezegenlerin kastedilmiş olması ihtimali de vardır. Nitekim Tamamlayıcı Bilgilerde bunu göreceğiz.

"**Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık.**" Nesefî der ki:(Taşlanmak) anlamına gelen (الرجوم) kelimesi (رجم) kelimesinin çoğuludur veya kendisi ile taşlanılan şeye ad olan bir masdar da olabilir. Bunların şeytanlar için taşlanma aracı olmalarının anlamı ise şudur: Yıldızlardan alevli bir ateş parçasının ayrılarak cinniye isabet ederek onu öldürmesi veya alıklaştırmasıdır."

İbn Kesîr de der ki: "..."Onlarla... sağladık" buyruğundaki zamir muayyen kandillere değil, cins olarak kandillere râci'dir. Çünkü cinler semâdaki yıldızlarla taşlanmıyor, onlardan daha aşağıdaki alevlerle taşlanırlar. Bunlar o yıldızlardan geliyor da olabilirler." Şunu belirtelim ki, bu ayrılmanın derhal olması şart değildir. Bu ayrılma daha önceden de olmuş olabilir. Bilindiği gibi uzayda yıldız ve gezegenlerin dışında pek çok şeyler yüzüp durmaktadır. Yine bilindiği gibi dokuz gezegenin dışında bir gezegen oldukça uzun bir geçmişten bu yana patlamış ve geriye gezegencikler bırakmıştır. Durum ne olursa olsun, yeryüzü atmosferine girip kimi zaman yeryüzünün bazı bölgelerine kadar ulaşan meteorlar yerin ve yıldızların bileşimi olan maddedendirler. Çünkü madde birdir. Bu konuya bir daha döneceğiz.

"**Ve onlara**" şeytanlara dünyada taşlamak için kullanılan yıldızlarla yaktıktan sonra âhirette de "**çılgın alevli cehennem azabını hazırladık.**" İbn Kesîr der ki: "Yani biz dünyada bu rüsvaylığı takdir ettiğimiz gibi, âhirette de onlar için çılgın alevli cehennem azabını hazırladık."

Rabbini İnkâr Edenler İçin Cehennem Azabı Vardır (Âyet 6-7):

"**Rablerini**" şeytanlar ve insanlar arsından "**inkâr edenler için cehennem azabı vardır. O ne kötü dönüş yeridir! Oraya**" muazzam ateşe odunun atıldığı gibi onlar da cehenneme "**atıldıklarında onun**" cehennemin "**kaynayıp coşarken**" tencerenin içindekilerle kaynadığı gibi kaynarken "**çıkardığı uğultuyu**" İbn Cerîr'e göre gürültü ve feryadı, Nesefî'ye göre ise nefret edilen sesi"**işitirler.**" Böylelikle Cehennemin hoşlanılmayan bu çirkin sesi (eşek anırması anlamına gelen ve "uğultu" diye meâli verilen şehîk kelimesi) eşek anırmasına benzetilmiştir.

Cehennemliklerin Uyarıcıları İnkârlarını İtiraf Edişleri (Âyet 8-11):

"**Nerede ise**" kâfirlere karşı "**öfkesinden çatlayacak**" paramparça olup dağılacak "**gibi olur.**" Nesefî der ki: "Cehennem içindekilerle birlikte şiddetli bir şekilde kaynadığından dolayı istiâre yolu ile onlara kin ve öfke duymuş gibi sözkonusu edilmektedir." İbn Kesîr der ki: "Yani onlara karşı aşırı kin ve öfkesinden dolayı nerdeyse birbirinden ayrılıp dağılacaktır."

"**İçine**" kâfirlerden "**bir topluluk atıldığı her seferinde bekçileri**" Mâlik ve onun yardımcısı olan diğer Zebânîler "**onlara**" azarlamak üzere "**sorarlar: Size bir uyarıcı**" bu azab ile korkutacak bir peygamber "**gelmedi mi? Onlar derler ki: Evet, doğrusu bize bir uyarıcı geldi.**" Bu, onlar tarafından Allah'ın adâletini bir itiraf ve peygamberler göndermek, içine düştükleri bu durumu haber verip uyarmak suretiyle ileri sürebilecekleri bir gerekçenin Allah tarafından bırakılmadığını ikrârlarıdır.

"**Ama biz**" onları"**yalanladık ve: Allah hiç bir şey**" Ey peygamberler,

sizin ileri sürdüğünüz gibi vaad, tehdit ve buna benzer şeyleri **"indirmemiştir. Siz hiç şüphesiz büyük bir sapıklık içindesiniz, dedik"** Acaba bu son cümle kâfirlerin peygamberlerine söyledikleri sözler arsında mıdır, yoksa cehennem bekçilerinin kâfirlere söyledikleri sözlerden midir? Bu konuda müfessirlerin iki görüşü vardır: Nesefî der ki: "Kâfirler uyarıcılara şöyle der: Sizler ancak büyük bir hata içindesiniz. "Uyarıcı" uyarmak anlamındadır. Daha sonra uyarmakta oldukça ileri gittikleri için adeta uyarmadan başka bir şey değillermiş gibi onları uyaranlara sıfat olmuştur. Bu sözün cehennem bekçilerinin kâfirlere böyle bir sözü söylemek istemeleri anlamında olması da mümkündür. O vakit sapıklık kasıtları, helâk olmaktır. Yahut sapıklığın cezasını "sapıklık" diye adlandırmışlardır. Nitekim günahın karşılığı ve saldırganlığın karşılığı olan cezaya da seyyie (günah) ve i'tidâ (saldırganlık, haksızlık) diye adlandırılmıştır. Buna müşâkele denilir. Ya da bu, peygamberlerin onlara söyledikleri söz olup kâfirler bunu cehennem bekçilerine nakledeceklerdir. Yani onlar bize bunu dediler de, biz bunu kabul etmemiştik, diyeceklerdir."

Bu âyet-i kerimede yüce Allah yarattıkları hakkındaki adaletini karşı delil ortaya konulmadıkça, peygamberler gönderilmedikçe kimseyi azablandırmadığını sözkonusu etmektedir.

"Ve" kâfirler**"derler ki: Eğer"** uyarıyı hakkı arayıp isteyenin işittiği gibi **"işiten veya"** dikkatle düşünüp aklını kullanarak **"aklı eren kimseler olsaydık, bu çılgın alevli cehennemde bulunanlar arasında olmazdık."** Nesefî der ki: "Bu buyrukta teklîfin sem'î delillere (peygamberler vasıtasıyla gönderilen delillere) ve aklî delillere dayandığının ve bunların bağlayıcı iki delil olduklarının delili vardır." İbn Kesîr de der ki: "Yani eğer bizim kendilerinden fayda sağlayacağımız akıllarımız yahut Allah'ın indirdiği hakkı işiteceğimiz kulaklarımız olsaydı, Allah'ı inkâr etmek, O'nun hakkında aldanışa düşmek gibi bir duruma düşmezdik. Fakat peygamberlerin getirdiklerini kavrayabileceğimiz bir anlayışımız, onlara uymaya götürecek bir aklımız olsaydı bu durumda olmazdık."

"Böylece günahlarını" peygamberleri yalanlamak suretiyle kâfir oluşlarını **"itiraf ederler. Uzak olsun çılgın alevli cehennemlikler!"** Onlar Allah'ın rızâsından ve lütuflarından uzak olsunlar. İster itiraf etsinler, ister inkâr etsinler bunun onlara faydası olmayacaktır.

Rablerinden Korkanlar İçin Büyük Bir Ecir Vardır (Âyet 12):

"Muhakkak ki Rablerinden gıyâben " Nesefî'nin açıklamasına göre azabı gözleriyle görmeden önce **"korkanlar, işte onlar için"** günahları için **"mağfiret ve"** Cennette**"büyük bir ecir vardır."** Bu âyet-i kerime hakkında İbn Kesîr şunları söylemektedir: "Yüce Allah insanların görmediği bir yerde Rabbi

ile başbaşa iken Rabbinin huzurunda duracağı halden korkarak masiyetlerden uzak duran, Allah'tan başka hiç bir kimsenin kendisini görmediği bir yerde itaatleri yerine getiren kimsenin halini haber vererek böyle birisi için mağfiret ve büyük ecrin sözkonusu olduğunu bildirmektedir. Yani biz böyle birisinin günahlarını örteceğiz ve böyle birisi çok büyük sevaplarla mükâfatlandırılacaktır, demektir."

Daha sonra yüce Allah kalplere ve gizliliklere muttali olduğuna dikkat çekecek şöyle buyurmaktadır:

Allah, Gizli ve Açık Herşeyi Bilendir (Âyet 13-14):

"Sözünüzü ister gizli tutun, ister açığa vurun" yani Allah'ın her ikisini de bilmesi hususunda sizin gizlediğiniz ile açığa vurduğunuz arasında bir fark olmadığını bilin. Daha sonra yüce Allah buna gerekçe olarak şunu göstermektedir: **"Muhakkak ki O, göğüslerin özünü çok iyi bilir."** Nesefî der ki: "Diller içlerindekini açığa vurmadıkça kalplerde gizlilikleri çok iyi bilir. Buna göre sizin konuştuklarınızı bilmemesi nasıl düşünülür?" İbn Kesîr de: "Yani, kalpten geçenleri dahi çok iyi bilir" demektedir. **"Yaratan bilmez olur mu hiç?"** Sözü yaratan sözü bilmez mi?**"ve O"** eşyanın inceliklerini çok iyi bilen **"Latîf'dir"** ; eşyanın hakikatlerini bilen **"Habîr'dir."** Nesefî der ki: "Bu buyrukta sözlerin yaratılışı dile getirilmektedir. Bu da kulların fiillerinin yaratıldığına delildir."

ANLATIM DÜZENİ

1- Sûrenin ekseninin En'âm sûresinin ekseni ile aynı olduğunu söylemiştik:**"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorusunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürülecek, sonra tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz. Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. Oher şeyi hakkıyla bilendir."***(el-Bakara, 2/28-29)* Şimdi Mülk sûresinin birinci fıkrasının bu eksene dair ne şekilde açıklamalar getirdiğini görelim:

Yüce Allah'ın:**"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek sonra sizi terkrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz."** buyruğu hakkında yüce Allah'ın şu buyruğu açıklama getirmektedir: **"Hanginizin daha güzel amel işlediğini denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur."** (*âyet 2*) Çünkü bu buyrukta ölüm ve hayatın yaratılış hikmetini açıklamaktadır.

Yüce Allah'ın: **"Sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur."** buyruğu hakkında da yüce Allah'ın şu:**"Üst üste tabâkalar halinde gökleri yedi kat yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında bir düzensizlik bulamazsın."** (*âyet 3*) buyruğunun açıklama getirdiğini görüyoruz. Çünkü bu-

rada yüce Allah'ın varlığına ve O'na imana delil bulma keyfiyetine dikkatlerimizi çekmektedir.

Fıkra kâfirlere karşı bu kâinatın büyük bir dikkat ve incelik ile yaratılmış oluduğunu delil olarak ortaya koymakta, Allah'ın kâfirler için hazırlamış olduğu azabı sözkonusu etmekte, Kıyamet gününde kâfirlerin nasıl pişman olacaklarını belirtmektedir:**"Ve derler ki: Eğer işiten veya aklı eren kimseler olsaydık..."***(âyet 10)* O halde fıkra yaratma ve inayet gerçekleri ile kâfirelere karşı delil ortaya koymakta, Kıyamet gününde kâfirlerin karşı karşıya kalacakları durumlardan sözetmektedir. Yine fıkra Allah'a gerçekten imanın gereklerinden birisi olan Allah'tan haşyet duyup korkmaktan da sözetmektedir: **"Muhakkak ki Rablerinden gıyaben korkanlar.."** *(âyet 12)*

O halde görmüş olduğumuz bu fıkra üzerinde dikkatle düşünen bir kimse hepsinin eksenin âyetlerine ve ele aldığı hususlara açıklamalar getirmek etrafında odaklaştığını görür. Sözünü ettiğimiz bu hususlar ise delil olarak buna yeterlidir.

2- Sûre, yüce Allah'tan, O'nun mutlak mâlikiyetinden, kudretinden, ölüm ve hayatı yaratmasından ve bunun hikmetinden sözederek başlamakta, daha sonra onun gökleri yaratmasından, yaratmadaki incelik ve hassasiyetten sözetmekte, eksiksiz bir yakîne ulaşabilmek için tekrar tekrar dikkatle bakma emrini vermekte, sonra dünya semâsının yıldızlar ile süslenmiş olduğundan, bunlarla şeytanların taşlandığından sözetmekte ve nihayet Kıyamet gününde şeytanlarla kâfirlerin azabından, cehenneme girişlerinden, meleklerin onları azarlayışlarından, kâfirlerin bu azabı hak etmelerine sebep olan tavırlarını itiraf etmelerinden, işitmeyen ve aklı ermeyen kimseler olduklarını kabul edişlerinden sözetmek noktasına kadar gelmektedir.

Bu arada yüce Allah bizlere, mağfiretini ve cennetini hak eden kimselerden de sözetmektedir ki, bunlar gıyaben Rablerinden korkan kimselerdir. Kâfirlere karşı delil ortaya konulmasından sonra bu hususun yer alması Allah'a imanın gerçek etkisinin Allah'tan korkmak olduğunu göstermektedir. İşte burada yüce Allah bizlere kalbimizde O'na karşı haşyet ve korkuyu uyandıracak bir hususu hatırlatmaktadır ki, bu da O'nun bizim gizli ve açık her şeyimizi bildiği gerçeğidir. Buna dair delili de bize hatırlatmaktadır ki, bu delil de O'nun bu gizli ve açığı yaratanın kendisi olduğu gerçeğidir.

Bütün bu hususlar üzerinde düşünen kimse bunların, ekseni teşkil eden yüce Allah'ın şu buyrukları ile tam bir bağlantı halinde olduğunu görür:**"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz. Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O her şeyi hakkıyla bilendir."** *(el-Bakara, 2/28-29)*

3- Mülk sûresinin İkinci fıkrasının yüce Allah'ın: **"Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren O'dur. Şu halde omuzlarında yürüyün, onun rızkından da yiyin. Nihayet dönüş O'nadır."** (*âyet 28-29*) buyruğu ile başladığını görüyoruz. Görüldüğü gibi bunun eksende yer alan: **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan... O'dur."** meâlindeki ikinci âyet-i kerime ile sıkı bir şekilde ilişkili olduğu görülmektedir. Fıkranın geri kalan kısmı da böyledir. Sanki birinci fıkra daha çok eksenin ilk âyetiyle, ikinci fıkra da daha çok eksenin ikinci âyeti ile dile getirilen hususlarla alâkalı gibidir.

İKİNCİ FIKRA (15-30)

15.âyet-i kerime ile başlamakta 30. âyetin yani sûrenin sonuna kadar devam etmektedir.

Fıkranın Mukaddimesi (15)

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ
ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (15)
ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ (16) أَمْ أَمِنْتُمْ
مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ (17)
وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ (18) أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ
فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ إِنَّهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ بَصِيرٌ (19) أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ
الرَّحْمَٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ (20) أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ
إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ (21) أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا
عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (22) قُلْ
هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ (23) قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (24) وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ (25) قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ (26)

15- Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren O'dur. Şu halde omuzlarında yürüyün, O'nun rızkından da yeyin. Nihayet dönüş O'nadır.

Birinci Grup (16-22)

16- Gökte olanın sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır.

17- Gökte olanın başınıza taş yağdırmasından emin mi oldunuz? Benim tehdidimin nasıl oluduğunu yakında bileceksiniz.

18- Andolsun ki, onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Ama Benim verdiğim karşılık nasıl oldu?!

19- Onlar; üzerlerinde sıra sıra oldukları halde kanat çırpan ve kanatlarını toplayan kuşları görmezler mi? Onları Rahmân'dan başkası tutmuyor. Muhakkak ki O, her şeyi görendir.

20- Rahmân'dan başka size yardımda bulunacak ordunuz kimdir? Kâfirler sadece aldanış içindedirler.

21- Eğer O, rızkını tutup kesiverecek olursa, size rızık verecek kimdir? Hayır, onlar azgınlık etmekte ve kaçışta direnip durmaktadırlar.

22- Yüzükoyun tökezleyerek yürüyen mi daha doğru yoldadır, yoksa doğru yolda düpedüz yürüyen mi?

İkinci Grup (23-30)

23- De ki: "Sizi yaratan ve sizin için kulaklar, gözler ve kalpler vareden O'dur. Ne de az şükrediyoruzunuz!"

24- De ki: "Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Ve O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."

25-Derler ki:"Doğru sözlüler iseniz bildirin ne zamandır bu azap?"

26- De ki: "Bilgi ancak Allah katındadır ve ben sadece apaçık bir uyarıcıyım."

27- Onu yaklaşmış gördükleri vakit hoşlanmadıkları kâfirlerin yüzlerine vurur ve: "Sizin isteyip durduğunuz işte budur." denilir.

28- De ki: "Beni ve benimle beraber bulunanları Allah helâk eder veya bize rahmet buyurursa ya kâfirleri acıklı bir azabtan kurtaracak olan kimdir; söyler misiniz?"

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هٰذَا الَّذِي
كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ مَعِيَ
اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ
الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾
قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

29- De ki: "O Rahmân'dır. Biz O'na tevekkül ettik. Kimin apaçık bir sapıklıkta olduğunu yakında bileceksiniz."

30- De ki: "Suyunuz yerin dibine batarsa söyleyin, size kim kaynar bir su getirebilir?"

MUKADDİMENİN TEFSÎRİ (15)

Yeryüzüne Sizin İçin Boyun Eğdiren O'dur (Âyet 15):

"Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren" yani onu yumuşak ve kolaylıkla kullanılır, insanın ondan yararlanmasına elverişli, onda rahat bulmasına uygun bir şekilde boyun eğdirilmiş, hazırlanmış, müsahhar kılınmış bir şekilde yaratan **"O'dur. Şu halde omuzlarında"** yani istidlâl için ve rızık aramak için dört bir yanında veya dağlarında ve yollarında **"yürüyün."** İbn Kesîr der ki: "Yani dilediğiniz tarafına yolculuk yapın. Onun her bölgesine her tarafına çeşitli kazanç yolları aramak ve ticaret yapmak üzere gidip gelin." İşte

bu da Allah'ın yeryüzüne boyun eğdirdiğinin ve onu müsahhar kıldığının tecellilerinden birisidir.

"**O'nun**" Allah'ın o yeryüzündeki "**rızkından da yeyin**" Bu da insanın rızkını elde etmek için gerek duyacağı her şeyi yeryüzünde varetmiş olmasının ve yeryüzüne boyun eğdirip onu müsahhar kıldığının ikinci bir belgesidir. "**Nihayet**" Kıyamet gününde "**dönüş O'nadır.**" Nesefî der ki: "Yani O'na döndürüleceksiniz. O da size bağışlamış olduğu nimetlerine karşı şükrünüzü sorgulayacaktır."

ANLATIM DÜZENİ

1- Dikkat edilecek olursa Allah'a dönüş, eksenin iki âyetinden ilkinde sözkonusu edilmiştir: "**Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorusunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti; sonra sizi öldürecek sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz.**" (*el-Bakara, 2/28*) Daha sonra eksenin ikinci âyet-i kerimesi gelmektedir ki, bu da birinci âyet-i kerimede vârid olan ölümün, hayatın ve Allah'a dönüşün yaratılması hususlarına bir delil gibidir. Bu âyet-i kerimede de şöyle denilmektedir:"**Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan...O'dur.**" Sûrede Allah'a dönüşün burada yeryüzüne Allah'ın insan için boyun eğdirmesi ile birlikte zikredildiğini görüyoruz: "**Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren O'dur. Şu halde omuzlarında yürüyün, O'nun rızkından da yiyin. Nihayet dönüş O'nadır.**"

Allah'a dönüş, burada ekseni teşkil eden ikinci âyet-i kerime ile ilgili bir hususun yanıbaşında sözkonusu edilmiştir. Orada ifadelerin akışından anlaşılanı burada açıkça görmekteyiz.

2- Sûre, ölüm ve hayatın yaratılışından ve bunun hikmetinden sözederek başladı ve yaratmanın tecellilerini sunmak şeklindeki temel anlatımını sürdürdü. Nihayet son âyet-i kerime geldi ve arkasından da Allah'ı ve âhiret gününü inkâr eden kâfirlerle bir tartışmanın başlatıldığını görüyoruz. Kâfirlere karşı delil ortaya koyduktan, insanın dikkatini şükretmenin gereğine çektikten sonra bu sefer sûre, doğrudan doğruya insana hitap ederek Allah'ı ve âhiret gününü inkârın köklerini ortadan kaldırmaya başlamaktadır. Bu ise bundan sonra göreceğimiz iki âyet grubunda gerçekleşmektedir. Birinci grup temel olarak soru sormayı, ikinci grup da temel olarak: "**De ki...**" emrini esas almaktadır.

3- Dikkat edilecek olursa sûrenin ekseni:"**Nasıl oluyor da... inkâr ediyorsunuz?**" hitabı ile başlamaktadır. Göreceğimiz âyet grubunun ilk âyeti ise: "**...emin mi oldunuz?**" diye başlamaktadır. Aradaki benzerliğe dikkat ediniz. Eksendeki âyet-i kerimede kâfir olan insana hitap vardır. Birinci grubun âyeti ile ondan sonrasında da doğrudan doğruya kâfir insana hitap yer almaktadır. Eksendeki âyet-i kerime soru sorarak başlamaktadır. Burada da

âyet grubu, soru sorarak başlamaktadır. Buradaki soru aynı zamanda kâfirlerin yaptıkları işin hayret edilecek bir şey olduğunu ve tavırlarını reddeden bir anlam taşımaktadır. Nitekim eksende de durum böyledir.

İKİNCİ FIKRA BİRİNCİ GRUBUN TEFSÎRİ (16-22)

Allah'ın Azabından Emin mi Oldunuz? (Âyet 17-18):

"Gökte olanın" yani Aziz ve Celil olan Allah'ın **"sizi"** altınızdan **"yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır."** Küfrünüze karşılık bir ceza olmak üzere çalkalanır, zelzeleler olur. Yere sizin için boyun eğdiren O değil midir? Onu bu haliyle yaratmaya kâdir olduğu gibi, bunu da yapmaya kâdir değil midir?

"Gökte olanın başınıza taş yağdırmasından" İbn Kesîr'in açıklamasına göre, kafanızı yarıp beyninizi parçalayacak şekilde taşlar taşıyan bir rüzgâr göndermesinden **"emin mi oldunuz? Benim tehdidimin nasıl olduğunu yakında bileceksiniz."** Kendisiyle korkutulduğunuz şeyi göreceğiniz vakit, bilmenin fayda vermeyeceği bir zamanda Benim korkutmamın, uyarmamın nasıl olduğunu bileceksiniz. İbn Kesîr'in açıklamasına göre; yani, Benim uyarmamın ve ondan geri durup o uyarıyı yalanlayanların âkıbetinin nasıl olduğunu göreceksiniz.

"Andolsun ki, onlardan öncelikler de yalanlamışlardı. Ama Benim verdiğim karşılık nasıl oldu?!" Benim onların durumlarını reddedişim ve tavırlarına ceza verişim nasıl oldu? Gerçekten bu ceza büyük, şiddetli ve acıklı idi. O halde bunlar küfürlerine karşılık onlara azab vereceğinden yana nasıl kendilerini güven içerisinde görebilirler? Nesefî der ki: "Daha sonra yüce Allah onları yerin dibine geçirmeye ve taş yağdıran fırtınalar göndermeye kâdir olduğuna şu buyruklarıyla dikkat çekmektedir:"

Uçmakta Olan Kuşları Havada Tutan Allah'tır (Âyet 19):

"Onlar; üzerlerinde sıra sıra oldukları halde kanat çırpan" uçtukları vakit havada kanatlarını açan **"ve"** yanlarına doğru çektikleri zaman **"kanatlarını toplayan kuşları görmezler mi? Onları"** havada **"Rahmân'dan başkası tutmuyor."** İbn Kesîr der ki: "Yani O, rahmet ve lütfundan onlar için müsahhar kıldığı hava ile bunu yapandır; başkası değildir." Nesefî de der ki: "Yani kanatlarını topladıkları vakit de çırptıkları vakit de yere düşmekten koruyan kudreti ile Rahmân olan Allah'tan başkası değildir."

"Muhakkak ki O, her şeyi görendir." İbn Kesîr der ki: "Yani yarattıklarından her şey için en uygun olanı görendir, (bilendir)."Nesefî der ki:"Yani O, nasıl yarattığını ve hayret verici hususları nasıl düzenlediğini bilir." Şunu belirtelim ki: Şanı yüce Allah dikkatleri kuşları mevcut şekilleriyle yaratmaktaki harika sanatına, kâinattaki kanunları bu kuşların durumuna hiz-

met edecek şekilde yaratmasındaki harika sanatına ve bütün eşyayı görüp yaratmış olmasına çekmektedir. Bu ise insanın iman ve haşyet sahibi olmasını yani korkmasını gerektirir: Allah'ın azabından kendisini güvenlik içinde görmesi değil. Daha sonra yüce Allah onların güvenlik duyuşlarını reddederek ve kendisinden korkmaya itecek şekilde şöyle buyurmaktadır:

Allah'tan Başka Size Yardım Edecek Var Mıdır? (Âyet 20):

"Rahman'dan başka size yardımda bulunacak ordunuz kimdir?" İbn Kesîr der ki: "Yani, sizin O'ndan başka ne bir dostunuz ne bir koruyucunuz ne de bir yardımcınız vardır." Nesefî de der ki: "Yani Allah'tan başka size yardımcı olarak gösterilebilecek kim vardır?" Böyle bir soruya verilecek cevap olumsuz olduğundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:**"Kâfirler sadece aldanış içerisindedirler."** Allah'ın azabından yana emin oldukları vakit veya başkasına güvendikleri vakit yahut onu inkâr ettiklerinde ya da başkasına ibâdet ettiklerinde ancak aldanış içindedirler. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Eğer Allah Rızkınızı Kesiverirse Size Rızık Verecek Kim Vardır? (Âyet 21):

"Eğer O, rızkını tutup kesiverecek olursa, size rızık verecek kimdir?" İbn Kesîr der ki: "Allah size verdiği rızkını kestiği takdirde, O'ndan sonra size kim rızık verebilecektir? Yani Allah'tan başka, tek başına ve hiç bir ortağı olmayan Allah'tan başka veren, alıkoyan, yaratan, rızıklandıran ve yardım eden kimdir?" Onlar bunu bildikleri halde başkasına ibadet ediyorlar. Bu ifadelerde küfre sapmaları reddedilmekte ve onlardan iman etmeleri istenmektedir. Fakat onlar öyle bir hale gelmiş bulunuyorlar ki, artık küfürden imana dönüşleri sözkonusu olamamaktadır. İşte bundan dolayı şöyle buyurulmaktadır:

"Hayır, onlar azgınlık etmekte" hakka karşı büyüklenmekte,**"kaçışta"** haktan kendilerine ağır gelmesi sebebiyle uzaklaşışta, hakka uymamakta **"direnip durmaktadırlar."** İbn Kesîr der ki: "Yani azgınlıklarında, iftirâlarında, sapıklıklarında inatlaşarak ve büyüklük taslayarak sürüp gittiler. Arkalarını dönerek haktan kaçıp uzaklaştılar. Ne ona kulak verirler, ne de uyarlar."

Daha sonra yüce Allah kâfir ile mü'minin durumuna bir misâl vermektedir ki, bundan bu kâfirlerin sapıklığın en ileri derecesinde oldukları anlaşılmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

Kâfir mi Yoksa Mü'min mi Doğru Yoldadır? (Âyet 22) :

"Yüzükoyun tökezleyerek" yani her an tökezleyen ve zar-zor yürüyen, yüzüstü kapaklanıp düşen **"mi daha doğru yoldadır, yoksa doğru yolda düpedüz"** düşmekten, tökezlemekten uzak, dimdik ve dosdoğru **"yürüyen mi?"** İbn Kesîr der ki: "Bu, yüce Allah'ın mü'min ve kâfire dair verdiği bir

misâldir. Kâfirin içinde bulunduğu durumun misâli yüzüstü eğilip bükülen kimsenin durumuna benzer. Yani nereye gittiğini, nereyi izleyeceğini bilemeyen, aksine yolunu şaşırmış, kaybetmiş kimsenin durumuna benzer. İşte böyle birisi mi daha doğru yoldadır, yoksa doğru yolda dümdüz, dimdik yürüyen mi? Yolu gayet apaçık olan ve bu yolda ilerlemekle birlikte kendisi de dosdoğru izlediği yolu da dosdoğru olan mı? Dünyadaki misâlleri işte budur. Âhirette de böyle olacaklardır. Mü'min dosdoğru yol üzerinde dimdik yürüyecek şekilde haşredilecektir ve bu yol onu uçsuz bucaksız cennete götürecektir. Kâfir işte yüz üstü cehennem ateşine yürüyecek şekilde haşredilecektir.''

Burada İkinci fıkranın birinci âyet grubu sona ermektedir.

ANLATIM DÜZENİ

1- Âyet grubu, yüce Allah'ın haşyetine ulaştırmak için insan ruhunun en gizli yerlerini harekete getirmektedir. Bu hususu idrâk etmek suretiyle bu âyet grubunun sûrenin anlatımı içerisinde kendisinden önceki buyruklarla ilişkilerini de irdak edebiliriz: ''**Muhakkak ki Rablerinden gıyaben korkanlar, işte onlar için mağfiret ve büyük bir ecir vardır. Sözünüzü ister gizli tutun, ister açığa vurun, muhakkak ki O, göğüslerin özünü çok iyi bilir. Yaratan bilmez olur mu hiç? Ve O, Latîf'tir, Habîr'dir. Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren O'dur. Şu halde omuzlarında yürüyün, O'nun rızkından da yiyin. Nihayet dönüş O'nadır. Gökte olanın sizi yerin içine geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır. Gökte olanın başınıza taş yağdırmasından emin mi oldunuz? Benim tehdidimin nasıl olduğunu yakında bileceksiniz. Andolsun ki onlardan öncekiler de yalanlamışlardı; fakat Benim verdiğim karşılık nasıl oldu?! Onlar; üzerlerinde sıra sıra oldukları halde kanat çırpan ve kanatlarını toplayan kuşları görmezler mi? Onları Rahmân'dan başkası tutmuyor. Muhakkak ki O, her şeyi görendir. Rahmân'dan başka size yardımda bulunacak kimdir? Kâfirler sadece aldanış içindedirler. Eğer O, rızkını tutup kesiverecek olursa, size rızık verecek kimdir? Hayır, onlar azgınlık etmekte ve kaçışta direnip durmaktadırlar. Yüzükoyun tökezleyerek yürüyen mi daha doğru yoldadır yoksa doğru yolda düpedüz yürüyen mi?**''(*âyet 12-22*)

2- Âyet grubu çeşitli şekillerle kâfirleri uyarmakta, korkutmakta, sonra onların durumlarına örnek vermekte, durumlarının hayret edilecek olduğunu belirtmekte, bu durumlarını reddetmektedir. Bunun sûrenin eksenini teşkil eden: ''**Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz...**'' buyruklarıyla ilişkisi açıktır.

3- Sebe' sûresinin ekseni ile Mülk sûresinin ekseninin aynı olduğu dikkatimizi çekmektedir. İşte bundan dolayı Sebe' sûresinde yüce Allah'ın şu

buyruklarnın yer aldığını görüyoruz: **"Onlar göklerden ve yerden önlerinde ne var, ardlarında ne var, bakmazlar mı? Eğer dilersek onları yere geçirir yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Muhakkak ki bunda hakka dönen her kul için elbette bir âyet vardır."***(Sebe', 34/9)* Görmüş olduğumuz âyet grubu ise, yüce Allah'ın şu buyrukları ile başlamaktadır:**"Gökte olanın sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır. Gökte olanın başınıza taş yağdırmasından emin mi oldunuz? Benim tehdidimin nasıl olduğunu yakında bileceksiniz!"***(âyet 16-17)*

4- Sûrenin anlatımından iki tür insan olduğunu öğrendik: Birisi yüce Allah'tan korkar, bu dosdoğru yol üzerinde dimdik ve dosdoğru yürüyendir. Diğeri ise Allah'tan korkmayan olup bunlar da yüz üstü yürüyen kimselerdir. Sûreden hidâyeti bulanın birinci grup olduğunu, aklî ve naklî delillerin onu desteklediğini, sapık kesimin de ikinci kesim olduğunu, aklî ve naklî hiç bir delilin onun yanında yer almadığını gördük. Böylelikle Allah'ı inkârın amelî etkilerini de Allah'a imanın amelî etkilerini de öğrenmiş bulunuyoruz.

Yüce Allah'tan korkmak, Allah'a imanın sağlıklı bir etkisi, bir sonucudur. Dünya hayatında Allah'ın azabından yana kendisini güvenlik içerisinde hissetmek de Allah'ı inkâr edenler üzerindeki lânetli bir etkidir. O halde sûre, eksende yer alan delilleri açıklamak ve buna dair tafsilâtı beyân etmek açısından eksen hakkında açıklamalar getirmektedir. Allah'ı inkârın etkilerine dikkat çekmesi açısından da açıklama getirmektedir.

Sûre bizlere, Allah'ı tanıttı, Allah'ı gösterdi, O'nu inkâr edenlere karşı delil ortaya koydu, Allah'ın azabından yana kendilerini güvenlikte hissetmelerinden dolayı onları azarladı. Allah'ın azabından korkan mü'minleri müjdeledi ve her iki kesimin durumlarına da örnekler verdi.

5- Görmüş olduğumuz âyet-i kerime son olarak kâfirlerle mü'minlerin durumlarını açıkladı. İşte bundan dolayı İkinci fıkranın ikinci âyet grubu, Rasûlullah (s.a)'a bu kâfirlere muayyen birtakım hususları söylemesini emretmektedir. Bundan dolayı bundan sonra göreceğimiz âyet grubunda **"De ki..."** kelimesi birkaç defa tekrarlanmaktadır.

İKİNCİ FIKRA İKİNCİ ÂYET GRUBUNUN TEFSÎRİ (23-30)

Birinci Emir (Âyet 23):

"De ki: Sizi yaratan"İbn Kesîr'in açıklanmasına göre daha önce anılacak bir şey olmadığınız halde yaratmanızı başlatan **"ve sizin için kulaklar, gözler ve kalpler vareden"** yani akıl ve idrâk vareden **"O'dur."** Nesefî; özellikle kulaklardan, gözlerden ve kalplerden sözedilmesine sebep olarak bunların ilim edinmenin araçları olmasını göstermektedir.

"Ne de az şükrediyorsunuz!" Bu nimetlere siz çok az şükrediyorsunuz. Çünkü sizler Allah'a şirk koşmakta ve O'na ihlâsla ibadet etmemektesiniz. İbn Kesîr der ki: "Yani yüce Allah'ın sizlere nimet olarak bağışlamış olduğu bu güçlerinizi Allah'a itaatte, emirlerini yerine getirmekte, yasaklarını terketmekte pek az kullanıyorsunuz."

ANLATIM DÜZENİ

1- Yüce Allah bu âyet-i kerimede insana yaratılışının başlangıcını ve Allah'ın O'na bağışlamış olduğu temel bazı nimetleri hatırlatmakta, insanın şükretmesi gerektiğini beyân etmektedir. Ayrıca bu ifadelerle azgınlık, serkeşlik ve kaçışta ısrar eden kâfirlerin durumları da reddedilmekte, onlara karşı delil ortaya konulmaktadır. Mü'minlerin şükür noktasına gelmeleri istenmektedir. İşte bu da iman noktasının üçüncü bir niteliğini bize göstermektedir: Birincisi, Allah'tan korkmak; ikincisi, dosdoğru yol üzere dosdoğru yürümek; üçüncüsü, Allah'ın verdiği nimetlere şükretmek. Bütün bunlar ise Allah'a imanın gerekleri arasında yer alırlar.

2- Eksende yer alan birinci âyet-i kerimede:**"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz."** diye buyurulduğunu, burada yer alan ilk emrin ise:**"De ki: Sizi yaratan..."** buyruğu olduğunu görüyoruz. Şimdi bunun yüce Allah'ın: **"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti..."** buyruğu ile olan ilişkisine dikkat ediniz.

Âyet grubunda yer alan ikinci emrin:**"De ki: Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur ve O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."** emri olduğunu görüyoruz. Bunun eksende yer alan yüce Allah'ın: **"... Sizi O diriltti, sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz."** buyruğu ile olan ilişkisine dikkat ediniz. Eksende yer alan **"döndürüleceksiniz."** buyruğu ile şimdi göreceğimiz âyet-i kerimedeki: **"Toplanıp götürüleceksiniz"** buyruğu birbirlerinden ayrılmaz şeylerdir. O halde eksen ile sûre arasındaki ilişki son derece açıktır. Şimdi ikinci emri görelim...

İkinci Emir (Âyet 24-27):

"De ki: Sizi yeryüzünde yaratıp yayan" Nesefî'nin açıklamasına göre sizi yaratan, İbn Kesîr'ın açıklamasına göre; dillerinizin, renklerinizin farklı oluşuna rağmen şekilleriniz, sûretleriniz, kılıklarınız farklı olmasına rağmen, sizleri yaratan ve yeryüzünün dört bir tarafına yayan **"O'dur. Ve"** hesaba çekilme ve amellerinizin karşılığını görmek üzere**"O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."** İbn Kesîr der ki: "Yani dağılıp parçalandıktan sonra toplanacaksınız. Sizi dağıttığı gibi toplayacak ve ilkin yarattığı gibi tekrar varedecektir." Kâfirler Allah'ı inkârlarının bir sonucu olarak öldükten sonra di-

rilişi esasen inkâr ettiklerinden dolayı yüce Allah bizlere onların bu dirilişi inkârlarından ve kâfirin böyle bir şeyi uzak bir ihtimal gördüklerinden haber verecek şöyle buyurmaktadır:

"**Derler ki**" bunun olacağında "**doğru sözlüler iseniz bidirin ne zamandır.**" bizim haşredileceğimiz ve bizi tehdit edip durduğunuz"**bu azap?**" Hadi bize onun zamanını bildiriniz. İbn Kesîr der ki: "Yani sizin bize haber verdiğiniz bu darmadağınık olup parçalanmadan sonraki toplanma ne zaman gerçekleşecektir?" Buna göre bu kâfirler açısından, Rasûlün ve mü'minlerin bildirdiklerinin doğru oluşunun alâmeti bu âhiret gününün geleceği zamanı tesbit edip tayin etme gücüne sahip olmalarına bağlı kabul edilmektedir. Oysa durum böyle değildir. Çünkü âhiret gününün gelmesi hem aklî, hem naklî bir meseledir ve bu Allah'a imanın bir sonucudur.

Şanı yüce Allah da hikmet gereği bunun zamanını hiç bir kimseye bildirmemeyi dilemiştir. İşte bundan dolayı şöyle buyurmuştur:

"**De ki: Bilgi, ancak Allah katındadır.**" İbn Kesîr der ki: "Yani bunun ne zaman olacağını kesin olarak yüce Allah'tan başka hiç bir kimse bilemez. Bununla birlikte O bana bunun kaçınılmaz olarak meydana geleceğini size haber vermemi emretmiş bulunuyor; siz de bundan sakınınız."

"**Ve ben sadece apaçık bir uyarıcıyım**" Nesefî der ki: "Ben sizlere Şer'i hükümleri açıklıyorum." İbn Kesîr de der ki: "Yani benim görevim, tebliğde bulunmaktan ibarettir ve bunu da size karşı yerine getirmiş bulunuyorum."

"**Onu**" yani va'dolunanı yani va'dedilen gündeki azabı"**yaklaşmış**" kendilerine doğru gelmiş "**gördükleri vakit, hoşlanmadıkları, kâfirlerin yüzlerine vurur.**" Yani tehdit olundukları azabı görmelerinden hoşlanmadıkları yüzlerinden okunur. Çünkü yüzlerinden keder okunacak, siyahlık ve toz yüzlerini kapsayacaktır.

İbn Kesîr der ki: "Yani Kıyamet kopup kâfirler onu müşâhade ederek artık belirtilen hususun yakın olduğunu gördüklerinde -çünkü gelecek olan zaman uzasa dahi mutlaka gelecektir- yakın olduğunu görüp yalanladıkları şey de vukua gelince, artık o günde kendileri için saklı bulunan kötülükleri bildiklerinden dolayı bu onların hiç hoşuna gitmez. Yani bu durum onları kuşatıp Allah'ın emri hesaba katmadıkları ve ummadıkları bir şekilde onlara geldiğinden dolayı onlar böyle olurlar... İşte bundan dolayı azarlamak ve başlarına kakmak üzere şöyle denilecektir: "**Ve: Sizin**" acele ederek "**isteyip durduğunuz işte budur, denilir.**" Nesefî der ki: "Sizin acele gelmesini isteyerek, haydi bize vadettiğin şeyi getir, dediğiniz yahut kendisi sebebiyle asla diriltilmeyeceğinizi iddia ettiğiniz şey işte budur, anlamındadır."

ANLATIM DÜZENİ

1- Yüce Allah'ın: "**De ki: Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur ve O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz.**" buyruğunda âhiret gününün geleceğine dair zimnî bir delil vardır. İnsanları yeryüzünde yaratıp yayanın Allah olduğu sabit olduğuna göre, onları diriltmesinin garip karşılanacak bir tarafı kalmaz. Onları ilk olarak yoktan vareden zat, hiç bir zaman ikinci bir defa onları yaratmaktan ve huzurunda toplamaktan acze düşmez. İşte bu şekilde ikinci emrin birinci emrin muhtevâsını pekiştirdiğini ve ona eklerde bulunduğunu görüyoruz.

2- Kâfirler küfürde alabildiğine dalıp ilerlemiş ve onu sürdürüp büyüklük taslayarak ve kaçıp uzaklaşarak hatta "**onlar azgınlık etmekte ve kaçışta direnip durmakta**" olduklarından dolayı âhiret gününün hatırlatılarak uyarılmadan, Allah'ın hatırlatılmasından, uyaranlardan ve hatırlatanlardan rahatsız olur, sıkılırlar. Bundan dolayı onların helâk olmalarını isterler. Bu bakımdan yüce Allah, Peygamberine; onlara, mü'minler ister helâk olsun, ister olmasın durumun farketmeyeceğini açıklamasını emretmektedir. Kâfirlerin azab edilmeleri açısından değişen bir şey olmayacaktır çünkü. Ve çünkü onlar azabtan kaçamayacaklardır. O bakımdan onlar içinde bulundukları durumun üzerinde düşünmelidirler. Böylelikle kâfirler asıl konuya tekrar döndürülmüş olmakta ve bize kâfirin temel noktadan uzaklaşmamasını sağlamak ve bizi fer'î durumlarla uğraştırarak temel noktadan uzaklaştırmasına fırsat vermemek hususunda dikkatli olmamız öğretilmektedir.

Üçüncü Emir (Âyet 28):

"**De ki**" İbn Kesîr'in açıklamasına göre; ey Muhammed, şu Allah'a ortak koşan, O'nun nimetlerini inkâr eden kimselere de ki: "**Beni ve benimle beraber bulunanları Allah helâk eder,**" canımızı alır "**veya bize rahmet buyurursa,**" ecellerimizi ertelerse, "**ya kâfirleri acıklı bir azabtan kurtaracak olan kimdir, söyler misiniz?**" Cehennem azabından kim onları kurtarabilir? İbn Kesîr der ki: "Yani sizler kendinizi kurtarmaya bakınız; çünkü tevbe etmekten, O'na dönmekten, O'nun dinine yönelmekten başka sizi kurtaracak hiç bir şey yoktur. Sizin bizim için temenni ettiğiniz azab ve cezanın başımıza gelmesinin size hiç bir faydası olmaz. Allah bizi ister azablandırsın, ister merhamet buyursun değişen bir şey yoktur. Çünkü sizin başınıza gelecek olan acıklı ceza ve azabından kurtuluşunuz mümkün değildir."

ANLATIM DÜZENİ

Görmüş olduğumuz âyet-i kerimelerde kâfirlere iman etmeleri, küfrü terketmeleri, mü'minler hakkındaki zalimce, haksızca temmenni ve umutlarının gelecekte karşı karşıya kalacakları şeyi unutmamaları emrini vermektedir.

Şimdi de Allah'ın, Rasûlüne verdiği dördüncü bir emir gelmektedir ki, bu da bu kâfirlerin inkârları ve Allah'ın Rasûlü ile mü'minlerin helâk edilmelerini temenni etmeleri karşılığında mü'minlerin Allah'a olan imanlarını ve yalnızca O'na tevekküllerini açıkça ilân etmeleri emridir. Bu emrin kendisi ile ilişkisi ise açıkça görülmektedir.

Dördüncü Emir (Âyet 29):

"De ki: O Rahmân'dır." Burada Rahmân adının sözkonusu edilmesi, iman ehlinin rahmete nâil olduklarına, kâfirlerin onlar hakkındaki temennilerinin katıksız bir sapıklık olduğuna bir işarettir. Çünkü yüce Allah'ın onlara bütün yaptıkları her zaman için rahmet ile kuşatılmıştır. **"Biz O'na inandık."** O'nu tasdik ettik. Sizin inkâr ettiğiniz gibi inkâr edip kâfir olmadık. Biz Allah'ın rahmetinin etkileri üzerlerinde tecelli eden varlıklarız. **"Ve O'na tevekkül ettik."** Bütün işlerimizde O'na güvenip dayandık; yani işlerimizi O'na havale ettik. Bize ne yaparsa biz razıyız, O'na teslim olmuşuz. O yüce Rabbimiz bizim için yeter. **"Kimin apaçık bir sapıklıkta olduğunu yakında bileceksiniz."** O'nu iman eden ve O'na tevekkül eden bizler mi, yoksa sebeplere güvenip dayanan, O'na inkâr eden siz kafirler mi? İbn Kesîr der ki: "Yani bizden ve sizden kimin apaçık bir sapıklıkta olduğunu, dünya ve âhirette güzel âkıbetin kimler için olduğunu bileceksiniz, demektir."

ANLATIM DÜZENİ

Bu âyet-i kerimede kâfirlerin Allah'ın Rasûlü ile, mü'minlerin helâkleri şeklindeki arzularına karşılık verilmekte ve Allah'a imanın etkilerinden yeni bir etki açıklanmaktadır ki; bu da Allah'a tevekkül etmektir. Allah'a tevekkül etmeyen, Allah'ı inkâr eden kimselerin apaçık bir sapıklık içinde oldukları beyân edilmektedir.

Bundan sonra da son bir âyet-i kerime daha gelmektedir ki, bu da yalnızca yüce Allah'ın iman edilmeye ve kendisine tevekkül edilmeye değer olduğunun delilini taşımaktadır. Ayrıca bütün yaratıklarının O'na muhtaç olduklarını da delillendirmektedir. Dolayısıyla bu âyet-i kerimede kendisini inkâr eden bu kimselerin tutumları da reddedilmektedir. İşte âyet-i kerime...

Beşinci Emir (Âyet 30):

"De ki" bana haber veriniz, **"suyunuz yerin dibine batarsa"** yani yerin dibine çekilip kaybolursa, ne bir akarsu ne bir pınar ne de bir kuyu olmazsa, bunlara sahip olmak yerine Allah bu suyu sizin istifade etmenize imkân olmayacak şekilde yerin iç taraflarına doğru çekerse, **"söyleyin"** bana bildirin, **"size kim kaynar bir su getirebilir?"** İbn Kesîr der ki: "Yani kaynayan, yeryüzünde akıp duran bir suyu kim getirebilir? Anlamı şudur: Buna Allah'ın dışında hiçbir kimsenin gücü yetmez. Suları sizin için fışkırtmış olması, kul-

ların ihtiyaçlarına göre az ya da çok yeryüzünün dört bir yanında akıtmış olması O'nun lütfundandır, keremindendir. Hamdimiz O'nadır, bütün minnet duygularımız O'nadır."

ANLATIM DÜZENİ

1- Son âyet-i kerimenin hemen kendisinden önceki âyet ile ilişkisini gördük. İçinde yer aldığı fıkranın başlangıcı ile yani yüce Allah'ın:"**Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren O'dur. Şu halde omuzlarında yürüyün, O'nun rızkından da yiyin...**" (*âyet 15*) buyruğu ile ilişkisine gelince; bunu da şöyle açıklayabiliriz: Kaynar suyun yeryüzünün boyun eğdirilmesi ile ve yeryüzünün verdiği rızıklardan yenilmesi ile büyük bir ilişkisi vardır.

Son âyet-i kerimenin sûrenin ekseni ile yani yüce Allah'ın:"**Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan.. O'dur.**" (*el-Bakara, 2/29*) buyruğu ile olan ilişkisine gelince; bu ilişki de şu şekildedir: Allah'ın yeryüzünde insan için yarattıkları arasında olmamaları halinde hayatın da imkansızlaşacağı bu sular da vardır. İşte ilişki bu açıdandır.

2-Sûrenin âyetlerinin birbirleriyle sarmış-dolaş oldukları ve işaretleri gayet açık anlatım çerçevesinde iç içe oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Önce yüce Allah tanıtılmakta, sonra kâfirler uyarılmakta, sonra Allah'ın Peygamberine bu kâfirlere sûrenin sonuna kadar arka arkaya birtakım hitaplarda bulunması emri verilmektedir. Bütün bunları ve eksen ile ilişkilerini gördük. Sûreye dair söyleyeceğimiz son sözlerde de sûrenin anlatımına bir daha döneceğiz.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Ölüm ve Hayatı Yaratan Allah'tır (Âyet 2):

1- Şanı yüce Allah'ın:"**Hanginizin daha güzel amel işlediğini denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur.**" (*âyet 2*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Yüce Allah'ın:"**Ölümü ve hayatı yaratan O'dur.**" buyruğu hakkında İbn Ebî Hâtim, Katâde'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (s.a) şöyle dermiş: "Allah Âdemoğullarını ölüm ile zelil kılmıştır. Dünyayı hayat yurdu, sonra ölüm yurdu, âhireti ise önce amellerin karşılığının görüleceği yurt, sonra da bekâ yurdu kılmıştır."Bunu Katâde'den M'mer de rivâyet etmiştir."

Dünya Semâsının Gezegenlerle Süslenmesi (Âyet 5):

2- Şanı yüce Allah'ın:"**Andolsun ki dünya semâsını kandillerle süsledik. Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık.**" (*âyet 5*) buyruğu ile ilgili olarak şunları söylemek istiyoruz: Benim kanaatimce "kandiller" ile geze-

genler kastedilmiştir. Bu kanaate ağırlık kazandıran hususları aşağıda kaydediyoruz:

a) Dikkat edilecek olursa yüce Allah Güneş hakkında sirâc (kandil) tabirini kullanmıştır. Bilindiği gibi bütün bu kâinattaki yıldızlar Güneş türündendir. Bu kabilden olmayanlar ise sadece gezegenlerdir. Şanı yüce Allah da Sâffât sûresinde:**"Muhakkak Biz dünya göğünü yıldızların süsü ile süsledik."** (*es-Sâffât 37/6*) diye buyurmakta, burada da:**"Andolsun ki dünya semâsını kandillerle süsledik."** diye buyurmaktadır.

b) Bilindiği gibi Nebevî hadisler, dünya semâsının yeryüzünden beşyüz yıllık mesafede olduğuna işaret etmektedir. Yine bilindiği gibi yıldızlar yeryüzünden çok uzaktırlar. O kadar ki, bize en yakın yıldız yeryüzünden dört ışık yılı uzaklıktadır. Buna göre yer ile semâ arasında sadece gezegenler bulunmaktadır. İşte kastedilen kandiller de bunlar olmalıdır.

c) Gelen meteorların bu kâinatın yıldızlarından gelmiş olma ihtimali uzaktır. Daha yakın olan ihtimal bunların gezegenlerden parçalar olmalarıdır. Yüce Allah da bizlere bu meteorların bu kandillerden geldiğini söylemektedir. İşte bu da kandiller ile kastedilenin gezegenler olduğu ihtimaline ağırlık kazandırmaktadır. Ancak bu, kesin bir kanaat belirtmem zor olan bir konudur. Bununla birlikte sadece araştırmacılara faydalı olur umudu ile bir görüş olarak kaydediyorum.

Allah'tan Korkmanın Yüceliği (Âyet 12):

3- Şanı yüce Allah'ın:**"Muhakkak ki Rablerinden gıyâben korkanlar..."** (*âyet 12*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Buhârî ile Müslim'de sabit olduğuna göre: "Hiç bir gölgenin bulunmadığı bir günde yüce Allah yedi kişiyi kendi gölgesi altında gölgelendirecektir." diye buyurmuş ve makam sahibi ve güzel bir kadının kendisini çağırmasına rağmen; ben Allah'tan korkarım, diyen ve sağ elinin ne verdiğini, sol eli bilmeyecek şekilde gizlice tasaddukta bulunan iki kişiyi de bu yedi kimse arasında saymıştır."

Yeryüzüne İnsan İçin Boyun Eğdirilişi (Âyet 15):

4- Şanı yüce Allah'ın:**"Yeryüzüne sizin için boyun eğdiren O'dur..."** (*âyet 15*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kur'an'dan şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Boyun eğdirilmiş yeryüzünün anlamı ile ilgili olarak ilmin söyledikleri arasında şunlar da vardır: Âdeten hayvan hakkında kullanılan boyun eğdirilmiş olmak niteliği mutlak olarak bu yeryüzü hakkında da sözkonusudur. Şu bizim hareketsiz, yerinde duran ve sâkin olarak gördüğümüz yeryüzü, hareket eden bir canlı durumundadır... Daha doğrusu hızlıca koşan, hızlıca

uzaklaşan bir canlı.. Aynı zamanda da sırtına binmiş olanı sırtından düşürmeyen, adımları tökezlemeyen, sarsmayan, çalkalamayan ve yormayan, boyun eğdirilmiş bir şekilde, tıpkı boyun eğdirilen bir binek gibi. Diğer taraftan bu boyun eğen bir binek olduğu gibi, sağmal bir canlıdır da... Bizim sırtına bindiğimiz bu canlı, saatte bin mil hız ile kendi etrafında dönmektedir. Bununla birlikte saatte 65 bin mile yakın hızla güneş etrafında dönmekte; sonra güneşle birlikte, güneşin de içinde bulunduğu galaksi ile birlikte, saatte yirmi bin mile yakın bir hızla dönmektedirler ve bunlar semâda belli bir burca doğru uzaklaşıp durmaktadırlar... Bütün bu koşuşmalarla birlikte, insan yine güven içinde huzurlu, âfiyette, eklemleri parçalanmaksızın, azaları sağa sola dağılmaksızın, hatta beyni dahi sarsılmaksızın, başı dönmeksizin bir defa olsun bu boyun eğdirilmiş olan bineğin sırtından düşmeksizin kalabilmektedir...

Bu üç hareketin bir hikmeti vardır. Bu insanın hayıtında bu üç hareketten ikisinin etkisini öğrenmiş bulunuyoruz. Hatta bu yeryüzü üzerinde hayatın tümündeki etkisini ve hikmetini öğrenmiş bulunuyoruz. Yerin kendi etrafında dönmesi gece ve gündüzü meydana getiren harekettir. Eğer gece ebediyen sürüp gidecek olsa soğuktan dolayı hayat tamamıyla donardı. Eğer gündüz ebediyen devam edecek olsaydı, sıcaktan dolayı hayat tümüyle yanardı... Yerin güneş etrafında dönmesi ise, mevsimleri meydana getiren harekettir. Şayet yeryüzünde tek bir mevsim sürüp gitseydi Yüce Allah'ın dilediği bu şekliyle hayat var olamazdı... üçüncü tür harekete gelince; henüz bunun hikmetine dair gayb perdeleri açılmış değildir. Bununla birlikte muazzam kâinatın uyumu ile bir bağlantısının olması da kaçınılmaz bir şeydir.

İnsanların bu yerküresi üzerindeki hayatlarına alışkanlıklarının uzunluğu, yeryüzü üzerinde kolaylıkla yerleşmeleri, orada kolaylıkla yer almaları, toprağını, suyunu, havasını, zenginlik kaynaklarını, güç kaynaklarını ve rızık kaynaklarını bütünüyle kullanabilmeleri... dolayısıyla, bu yeryüzünün Allah tarafından kendilerine boyun eğdirilip müsahhar kılınış nimetini unuturlar. İşte Kur'ân-ı Kerim onlara bu muazzam nimeti hatırlatmakta, onlara göstermektedir. Bu herkesin ve her neslin boyun eğdirilmiş bu yeryüzü ile ilgili bilgisi oranında idrâk edebileceği bu ifade ile bunu yapmaktadır. Boyun eğdirilmiş olan "yer"; eski muhatapların zihinlerinde şu üzerinde yürümek için boyun eğdirilmiş olan "yer" anlamına geliyordu. Nitekim bu yerin üst tarafından kolaylıkla hareket etmeye elverişli bir atmosfer basıncı da vardır. Eğer bu basınç şimdikinden daha ağır olsa idi -basıncın ağırlığı derecesinde- insanın da yeryüzü üzerindeki yürümesi, bir yerden bir yere geçmesi imkânsız olur veya zorlaşırdı. Ya basınç onu ezer geçerdi veya ona zorluk çıkartırdı. Şayet bundan daha hafif olsaydı, insanın adımları dengesizleşir veya insanın kendi kişisel basıncının çevresini saran havanın basıncından fazla olması dolayısıyla içindeki organlar parçalanırdı. Nitekim hava basın-

cını düzenleyen bir yapı bulunmaksızın atmosferin yüksek tabakalarına yükselenler aynı durumla karşılaşırlar.

Yüce Allah sathını yaymak ve satıh üzerinde bu yumuşak toprağı oluşturmak sureti ile de bu yeryüzüne boyun eğdirmiştir. Eğer soğuyup donmasından sonra ilminin kabul ettiği gibi sert kayalar halinde kalmış olsaydı, yer üzerinde yürümek de imkânsızlaşırdı, ekinlerin bitmesine de imkân olmazdı. Fakat şu, yağmur ve buna benzer atmosferin etkenleri vasıtası ile yüce Allah, şu hayat için elverişli ve verimli toprağı meydana getirmiş ve yeryüzünde bulunan bu boyun eğdirilmiş hayvanın sırtına binmiş olanların sağdığı bitkileri ve rızık kaynaklarını varetmiştir.

Etrafını saran, hayatın gerek gördüğü bütün unsurları ihtivâ eden bir şekilde havayı yaratmak suretiyle de Allah yeryüzüne boyun eğdirmiştir. Bu havadaki oranlar o kadar hassastır ki, dengeleri bozulacak olsa, hayat ortaya çıkmaz ve eğer temelden yok edilmesi takdir edilmişse, asla sözkonusu olmaz. Havada oksijen oranı yaklaşık % 20'dir. Azot yahut nitrojen oranı yaklaşık % 78'dir. Geriye kalan ise diğer unsurlarla birlikte 10.000'de 3 oranında karbondioksittir. İşte bu yeryüzünde hayatın ortaya çıkması için gerekli oranlar bizzat bunlardır.

Şanı yüce Allah hayatın varolması için zorunlu olan bütün bu dengelerin binlercesini bir araya getirerek yeryüzüne boyun eğdirmiştir. Yeryüzünün, güneşin, ayın hacmi, yeryüzünün güneşten ve aydan uzaklığı, güneşin ısı derecesi, yeryüzü kabuğunun kalınlığı, ekseninin eğimi, yeryüzünün su ve kara parçalarının dağılımı, yeryüzünü çevreleyen havanın kesafeti ve buna benzer bir çok dengeler. Bütün bu uyumlar bir araya gelerek yeryüzünün boyun eğdirilmesi sonucunu vermiştir. İşte yeryüzünde rızkın varolmasına sebep olan hayatın varolmasına imkân tanıyan ve bu yeryüzünde insanın hayat sürmesine ortam hazırlayan bütün denge ve uyumlar bunlardır...

Kur'ânî nass bütün bu hakikatlere işaret etmektedir ki, her bir fert ve her bir nesil gücü oranında bunları anlayabilsin. İlminin, dikkat ve incelenmesinin ulaşabildiği boyutlarda bunu kavrayabilsin. Ve bütün mülk ve egemenliği elinde tutan yüce Allah'ın kudretinin şuuruna varsın. O kudret ki, onun çevresindeki her şeyi de kendisini de kuşatır, bütün gereklerini hazırlar. Onun için yeryüzüne boyun eğdirir, hem onu hem de yeryüzünü korur. Eğer bu koruma bir an dahi gevşeklik gösterecek olursa, bütünüyle bu kâinatın düzeni bozulur, üzerindeki varlıklarla üzerindeki bütün cansızlarla paramparça olur, yok olur gider."

Kâfir İle Mü'min Arasında Bir Karşılaştırma (Âyet 32):

5- Şanı yüce Allah'ın: "**Yüzükoyun tökezleyerek yürüyen mi doğru yoldadır, yoksa doğru yolda düpedüz yürüyen mi...?**" (*âyet 22*) buyruğunu açıklarken İbn Kesîr şunları söylemektedir:

"Bu, onların dünyadaki misâlleridir. Âhirette de böyle olacaktır. Mü'min uçsuz bucaksız cennete götüren Sırât-ı Müstakîm üzerinde dümdüz yürüyecek şekilde haşredilir. Kâfir ise cehennem ateşine doğru yüzükoyun sürünüp gidecek şekilde haşredilir: **"Zulmedenleri ve onlar gibi olanları ve Allah'tan başka ibadet ettikleri şeyleri toplayın; onları cehennemin yoluna götürün..."** (*es-Sâffât, 37/22-23*)

İmam Ahmed rivâyet ediyor... Nufey' dedi ki: Ben Enes b. Mâlik'i şöyle derken dinledim: Ey Allah'ın Rasûlü, denildi; insanlar nasıl yüzleri üstü haşredileceklerdir? Şöyle buyurdu: "Onları ayakları üzere yürüten, yüzükoyun yürütmeye kâdir değil midir?" Bu hadis Buhârî ve Müslim'de de rivâyet edilmiştir."

Allah'ın İnsana Kulak, Göz ve Kalp Bahşetmesi (Ayet 23):

6- Şanı yüce Allah'ın:**"De ki: Sizi yaratan ve sizin için kulaklar, gözler ve kalpler vareden O'dur; ne de az şükrediyorsunuz?"** (*âyet 23*) buyruğunu açıklarken Fî Zilâli'l-Kurân'da Şehid Seyyid Kutub şunları söylemektedir:

"Kulaklakr ve gözler hayret verici birtakım özelliklerini öğrenebildiğimiz çok büyük iki mucizedir. Kur'ân-ı Kerîm'in "kalpler" diye ifade ettiği idrâk ve bilgi edinme gücü de, daha şaşırtıcı ve hayret verici bir mucizedir. Henüz ona dair ancak çok az şeyler bilinmektedir. Bu eşsiz mahlukta Allah'ın bir sırrıdır bu...

Modern ilim, işitme ve görme mucizelerine dair bazı şeyleri bilme çabasındadır. Bunlardan bir nebze söz edelim: "İşitme dış kulak ile başlamakta fakat nerede sona erdiğini Allah'tan başka hiç bir kimse bilememektedir. İlim der ki: Sesin havada meydana getirdiği titreşimler içerisine girmesini düzenleyen ve sesleri kulak zarına doğru ileten kulağa taşımaktadır. Bu ise kulağın iç taraflarındaki kanala (östaki borusuna) iletmektedir.

Bu boruda vida şeklinde ve yarım daire şeklinde dolambaçlar bulunmaktadır. Sadece bu bölümde baştaki işitme sinirine bağlı dört bin tane yarım daire şeklinde küçük yaylar bulunur.

Bu küçük yayların uzunluğu ve hacmi nedir? Her birisi birkaç bine uluşan bu yaylar bu şekilde özel olarak nasıl bir araya getirilmiştir? Bunların yerleştirildikleri alan nedir? Son derece ufak, diğer kemik dalgalarını bir kenara bırakalım, hemen hemen görülemeyecek gibi olan bu kanalda bütün bunlar yer almaktadır. Kulakta yüz bin işitme hücresi vardır. Sinirler akıllara hayret verecek şekilde incelik ve azamete sahip son derece ufak kılcıklarla sona ermektedir.

Görme duyusunun merkezi ise gözdür. Bu organ ışığı alan 130 milyon görme sinir ucu ihtiva etmektedir. Göz ise sert tabaka, ağ tabaka, damar

tabaka ve sinir tabakalarından oluşmaktadır... Bunların dışında ise akıllara durgunluk verecek sayıda sinirler ve bölmeler de vardır.

Gözün ağ tabakası birbirinden ayrı dokuz tabakadan oluşmaktadır. İçeride en uzaktaki tabaka ise birtakım çubuk ve konik şekillerden oluşmaktadır. Birincisinin 30 milyon çubuk, ikincisinin ise 3 milyon konik şekil ihtiva ettiği söylenmektedir. Bunların hepsi de birbirleriyle orantılı ve son derece sağlam bir uyum halinde düzenlenmiştir. Merceklere gelince... iki gözün merceğinin kesafeti, birbirinden farklıdır. Bu bakımdan bütün ışınlar gözbebeğinde bir araya toplanmakta ve insan böyle bir şeyi meselâ cam gibi, aynı türden olan hiç bir maddede elde edememektedir.

Kalpler ise, işte insanı insan yapan özellik budur ve işte bu, insanın kendisi sebebiyle bu uçsuz bucaksız mülkte halifelik makamına getirildiği idrâk, ayırdetme ve bilgi gücüdür..."

Mülk Sûresi Hakkında Son Sözler

Mülk sûresinin ekseni Allah'ı inkâr edenlerin tavırlarını reddedip hayat ve inayet gerçeklerini dile getirerek onlara karşı delil ortaya koydu, apaçık bir gerçek olarak da Allah'a dönüş konusunu vurguladı, Allah'ın gökleri ve yeri yaratmasından sözetti.

Mülk sûresi de bütün bunlara dair kendine has anlatımı çerçevesinde açıklamalar getirdi. Yüce Allah'tan, O'nun ölüm ve hayatı yaratmaktaki hikmetinden, yedi göğün yaratılmasından, yıldızlarla süslenmesinden, yıldızların varediliş hikmetinden sözetti ve şeytanlarla kâfirlerin cehennem ateşinde azab edilmelerine kadar açıklamalarını sürdürdü. Bundan sonra ise Rablerinden korkanların görecekleri karşılığı sözkonusu etti, daha sonra da insanın Allah'tan korkmasını sağlayacak hususları sözkonusu etti.

Arkasından Rasûlullah (s.a)'a, kâfirlere belirli ve muayyen birtakım şeyleri söylemesini emretti. Böylelikle sûre arka arkaya kafirlere karşı delillerini ortaya koymakta, onların küfür inkârlarını, bu küfür ve inkârdan dallanıp budaklanan tavır ve hallerini reddetti; Allah'a imanın gereklerini açıkladı ve buna dair geniş açıklamalarda bulundu. Böylelikle sûre, genel açıklamaları ile eksenine açıklık getirmiş ve bu eksenin ele aldığı yaratmanın hikmetini beyân etmiş olmaktadır.

Bundan önce de Mülk sûresinin ekseni ile En'âm sûresinin eksenlerinin aynı olduğunu belirtmiştik. En'âm sûresinden sonra nasıl A'âf sûresi geliyorsa, Mülk sûresinden sonra da A'âf sûresinin eksenine dair açıklamalar getiren Kalem sûresi gelmektedir. Şimdi Kalem sûresine dair açıklamalara geçelim.

90- BELED SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 90. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On İkinci Grubundaki İkinci Sûredir.
20 âyettir.
Mekkė'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

el-Beled sûresinden Âlûsî şöyle bahseder:

"Bu sûre tartışmasız 20 âyettir. Allah Teâlâ önceki sûrede malı sevenleri ve mirası hak gözetmeden yiyenleri, yoksulu doyurmak için birbirine önayak olmayanları kötüleyince bu sûre'de de mal sahibinden istediği, köle âzad etmek, kıtlık gününde yemek yedirmek gibi davranışları beyan etti. Yine orada huzur bulmuş olan nefsi zikredince burada da huzuru elde etmeye yarayan bazı şeyleri bildirdi."

Seyyid Kutub da şöyle der: "Bu küçük sûre insan varlığının hayatında yer alan itici ilhamları, yönlendirici dokunuşları bulunan temel gerçekler grubunu içine alır. Kur'ân-ı Kerim'in dışında bu kadar küçük bir yerde bu kadar çok gerçekleri toplamak zordur. Ayrıca Kur'ân'ın beşer kalbinin tellerini bu kadar çabuk ve derin dokunuşlarla etkilemedeki üslûbu da eşsizdir."

el-Beled Sûresi'nin Ekseni

el-Beled sûresi bir yeminle başlar. Bu durum onun el-Bakara sûresinin Mukaddimesini açıkladığını belirtir. Dolayısıyla bu sûrenin, infâk meselesinden bahsettiğini, bunun tedavisini ele aldığını; imana, sabır ve merhamet tavsiye etmeye çağırdığını görürüz. Aynı zamanda sûre kâfirlerden de bahseder. Bunlar el-Bakara sûresinin Mukaddimesi ile ilgili konulardır.

Gözden uzak tutulmaması gereken husus el-Fecr ve el-Beled sûrelerinin birbirini tamamlayan iki sûre oluşlarıdır. el-Fecr sûresi: **"Hayır, doğrusu siz yetime ikram etmezsiniz. Yoksula yedirmek için birbirinize önayak olmazsınız"** der. el-Beled sûresi de: **"...Yığın yığın mal tüketmişimdir" diyor"; "Ama o sarp yokuşu aşmaya giremedi. Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne**(reden) **bileceksin? Bir köle âzad etmektir, yahut açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime yahut yerde sürünen bir yoksula"** der.

el-Fecr sûresi yapmayanları kınıyor, el-Beled sûresi de yapmaya çağırıyor. el-Fecr sûresi, Kıyamet gününde kâfirlerden ve mü'minlerden bahseden âyetlerle sona eriyor. el-Beled sûresi de aynı şekilde son buluyor: **"İşte bun-**

lar sağcılardır. Âyetlerimizi inkâr edenler ise solucuların ta kendileridir. Onlara (kapıları) sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.''

O halde her iki sûre birbirini tamamlamaktadır. İleride bu sûrelere ait grupların da birbirlerini tamamladığını göreceğiz. Şimdi sûreyi sunmaya başlayalım. Sûreyi bir defada sunacak, bu arada onun özel ve genel anlatım düzenlerinde de sözedeceğiz.

el-BELED SÛRESİ (1-20)

20. âyetten ibarettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

1- Şu beldeye yemin ederim ki,

2- Sen bu beldede oturmuşken;

3- Doğurana da, doğurduğuna da andolsun ki,

4- Biz insanı gerçekten meşakkat içinde yarattık.

5- Yoksa o kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
لَا أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ۝ وَأَنتَ حِلٌّ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ۝ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ۝
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ۝ أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ
۝ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ۝ أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ۝

6- ''Yığın yığın mal tüketmişimdir'' diyor.

7- O, kimsenin kendisini görmediğini mi sanıyor?

8- Biz onun için iki göz varetmedik mi?

9- Bir dil ve iki dudak.

10- Biz ona iki de yol gösterdik.

11- Ama o sarp yokuşu aşmaya girişemedi.

12- Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne(reden) bileceksin?

13- Bir köle âzad etmektir.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ۝ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ۝
فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ۝ فَكُّ رَقَبَةٍ ۝
أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ۝ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ۝ أَوْ مِسْكِينًا
ذَا مَتْرَبَةٍ ۝ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا
بِالْمَرْحَمَةِ ۝ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ ۝

14- Yahut açlık gününde yemek yedirmektir.

15- Yakınlığı olan bir yetime;

16- Yahut yerde sürünen bir yoksula.

17- Sonra da iman edenlerden, birbirine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.

18- İşte bunlar sağcılardır.

19- Âyetlerimizi inkâr edenler ise solcuların ta kendileridir.

20- Onlara (kapıları) sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.

BELED SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Andolsun ki İnsan Meşakkat İçinde Yaratılmıştır (Âyet 1-4):

"**Şu beldeye yemin ederim ki**" Yani Mekke'ye yemin etmiştir; "**sen bu beldede oturmuşken**"; mâna: "Allah Mekke'ye sen orada ikamet ederken yemin etmiştir" şeklindedir. "**Doğurana da, doğurduğuna da andolsun ki**", yani Âdem'e ve çocuklarına da andolsun ki, "**Biz insanı gerçekten meşakkat içinde yarattık.**" Saîd b. Cübeyr şöyle der: Yani onu sıkıntı ve rızık peşinde koşma telaşesi içinde yarattık. Hasan-ı Basrî de der ki: Dünya zorlukları ve âhiret sıkıntılarına göğüs gerer. Zü'n-Nûn el-Mısrî ise şöyle der: O emirlere uymaya, yasaklardan kaçınmaya davetli bir halde kader ipine bağlı bir şekilde hayat sürer.

Ben derim ki: Bu âyet yeminin cevabıdır. Aziz ve Celil olan Allah; Mekke'ye, Ümmü'l-Kurâ'ya Rasûlullah içinde oturmakta iken yemin etmiştir. Bununla Allah Teâlâ Rasûlullah'ın varlığı halinde Mekke'nin büyük değerine dikkat çekmiştir. Yine Allah Teâlâ insanlığın babası Âdem'e ve zürriyetine yemin etmiş ve bu yeminle insanın sıkıntı içinde olduğunu vurgulamıştır. Burada insana boş yere ve rahat için değil aksine yorulma ve didinme için yaratıldığı hatırlatılmakta ve onun, bir görevi bulunduğunu ve yükümlü olduğunu bilmesi istenmektedir.

ANLATIM DÜZENİ

1- Görmüş olduğumuz yeminler ve bunların cevabında birtakım şeyler hatırlatılmaktadır. Bu beldenin yüceliği, varlığı ile bu beldenin yüceliğini artıran Rasûlullah (s.a)'in büyüklüğü, Âdem (a.s)'ın büyüklüğü ve zürriyetinin değeri, sıkıntılı yaşayışında insanın durumu hatırlatılmaktadır ki, insan bununla hayattaki aslî görevini anlayabilsin. Bunun da, gayba iman ve takva konuları, Allah'ın kitabı yardımıyla doğru yolu bulma ve bu uğurda çalışma zorunluluğu, yani el-Bakara sûresinin ilk âyetleriyle sıkı bir ilişkisi vardır.

2- İnsanın sıkıntı içinde yaratıldığına yemin edildikten sonra Allah Teâlâ'nın şu sözleri gelir:

★ ★ ★

İnsan Kendisine Güç Yetirilemeyeceğini mi Sanıyor? (Âyet 5):

"**Yoksa o kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?**" Yani insan, kuşatılmışlığının göstergesi olan sıkıntı içinde yaratılmışlığına rağmen hiç kimsenin kendisine üstün gelmeye ve ona dilediğini yapmaya güç yetire-

meyeceğini mi zannediyor da ondan dolayı mı yükümlülüğünü yerine getirmiyor, hayatı boyunca yorgunluk ve çaba içinde olmasına rağmen ahiret günü için bir hesap yapmıyor? Halbuki bu durumun ona, Allah Teâlâ tarafından kuşatılmış olduğunu ve âcizliğini göstermesi gerekir.

ANLATIM DÜZENİ

1- Son âyetten şu sonucu öğrendik: İnsanın bozuk tasavvurlarından biri de onun hiçbir kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini hissetmesi ve sanmasıdır. Buradan hareketle, didinme içindeki insan halinin göstergelerinin onaylamadığı, yükümlülükten kaçış sebeplerinden birini anlıyoruz.

2- Aziz ve Celil olan Allah, insandaki bu bozuk tasavvuru açıkladıktan sonra, bize insanın bu zanla birlikte bâtıl iddiaları benimsediğini de açıklayacak.

Yığın Yığın Mal Harcadım Demesi (Âyet 6):

"Yığın yığın mal tüketmişimdir" diyor." İbn Kesîr der ki: "Yani âdemoğlu; çok mal harcadım, der."

Nesefî de burada şöyle der: "Allah Teâlâ bu insanın iddiasını reddetmek ve iddiasının, aleyhine bir gözetleyici olduğunu açıklamak üzere buyurur ki..."

Kimsenin Kendisini Görmediğini mi Sanıyor? (Âyet 7):

"O, kimsenin kendisini görmediğini mi sanıyor?" Mücâhid: "Allah'ın kendisini görmediğini mi sanıyor?" der. Ben de derim ki: Bu iddia sahibi Allah'ın yok olduğunu mu sanıyor da bu asılsız iddialara kalkışıyor?

ANLATIM DÜZENİ

1- Böylece insanın, bozuk birtakım tasavvurları, büyük iddiaları bulunduğunu ve onun büyük iddialarının Allah'ın kendisine yakınlığını bilmemesi sonucu oluştuğunu, bozuk tasavvurlarının ise kendi halini gözönüne getirmemesinden kaynaklandığını öğrendik. Şayet insan kendi halini Aziz ve Celil olan Allah'ın üzerindeki gözetlemesini hatırlayacak olsaydı onda bu tasavvur ve iddialar olmayacaktı. Böylece bu tasavvurların ve iddiaların devasını öğrenmiş oluyoruz. O deva, şu âyetlerin belirtmiş olduğu insanın didinme sırasında halini hatırlaması ve Allah Teâlâ'nın üzerindeki gözetlemesinden haberdar olmasıdır.

2- Bundan sonra insana, Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini ve Allah'ın onu gördüğünü ve onun yükümlü olduğunu gösteren şeyleri hatırlatacak olan bir fıkra gelecek.

Biz Ona İki Göz ve İki Dudak Vermedik mi? (Âyet 8-9):

"**Biz onun için iki göz varetmedik mi?**" Biz insana eşyayı görebileceği iki göz verdik. "**Bir dil**"; kendisiyle konuşup içindeki düşünceleri ifâde edebileceği bir dil lütfettik. "**Ve iki dudak**" İbn Kesîr şöyle der: "Onun, konuşurken ve yemek yerken yararlanacağı ağzına ve yüzüne güzellik veren iki dudak." Nesefî der ki: "Ağzını kapatacağı, konuşma, yeme içme ve üfürme kendilerinden yararlanacağı iki dudak."

Biz İnsana Doğru Yolu, Yanlış Yolu da Gösterdik (Âyet 10):

"**Biz ona iki de yol gösterdik.**" Cennet ve cehenneme götüren hayır ve şer yollarını gösterdik.

ANLATIM DÜZENİ

Görmüş olduğumuz bu fıkra, kendisinden önceki fıkra için bir delil, kendisinden sonraki fıkra için de bir başlangıç olarak gelmiştir. Bu fıkra, Aziz ve Celil olan Allah'ın gördüğüne ve O'nun insana güçyetireceğine bir delildir. Yine bu fıkra bir sonraki fıkranın isteyeceği iyilikleri, insanın yerine getirmesi isteğine bir başlangıç teşkil eder.

Bundan sonraki fıkra, insanın köle âzad etmesini, yemek yedirmesini, iman etmesini, birbirine tavsiyede bulunmasını, bu fıkrada sözkonusu edilen şeylere dayanarak ister. Bu fıkra yüce Allah'ın insana lütfettiği nimetlerin bazılarını dile getirdi. Bu da, insanın onlara şükürle karşılık vermesini gerektirir.

Ama İnsan Sarp Yokuşa Tırmanmaya Girişemedi (Âyet 11-12):

"**Ama o sarp yokuşu aşmaya girişemedi.**" Burada salih ameller sarp bir yokuş; bunları yapmak da, ona girişmek ve onu aşmak olarak ifade edilmiştir. Çünkü bunda nefisle savaşmanın sıkıntılarına göğüs germek sözkonusudur. "**Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne**(reden) **bileceksin?**" Bu ifade aşmaya girişilmesi gereken sarp yokuşun büyüklüğünü vurgulamak içindir. Daha sonra bu sarp yokuşu üç şeyle açıklamıştır:

Köle Âzad Etmek (Âyet 13):

1- "**Bir Köle âzad etmektir.**" Yani ya bir köle âzad etmek veya onun âzad edilmesine yardımcı olmaktır.

İhtiyaç İçindeki Yetime ve Yoksula Yemek Yedirmek (Âyet 14-16):

2- "**Yahut açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime yahut yerde sürünen bir yoksula.**" Yerde sürünen yoksul, ihtiyaç içinde olan

yoksuldur. O, ihtiyacından dolayı toprağa yapışmış ve toprak onun barınağı olmuştur.

İman Edip Sabrı ve Merhameti Tavsiye Edenlerden Olmak (Âyet 17):

3- **"Sonra da iman edenlerden, birbirine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmaktır."** Yani amel eden mü'minlerden, insanlardan gelecek eziyetlere karşı birbirine sabrı ve onlara merhameti tavsiye edenlerden olmaktır. Yahut günahlardan kaçınma ile ibadetleri yerine getirme güçlüklerine ve mü'minin imtihan edildiği sıkıntılara karşı birbirine sabrı, tavsiye edenlerden kendi aralarında birbirlerine karşı merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.

İşte Sağcılar Bunlardır (Âyet 18):

"İşte bunlar sağcılardır." Bu nitelikleri taşıyanlar sağcılardır.

ANLATIM DÜZENİ

Allah Teâlâ, insana lütfettiği önemli nimetlerini hatırlattıktan sonra, ondan bu nimetlere; köle âzad etmek, yetim ve miskinleri doyurmak gibi salih amellerle, bütün taatlerin temeli ve her iyiliğin esası olan imanla, onsuz imanın olamayacağı sabırla, imanın en büyük meyvelerinden olan merhametle, bu yolda yürümenin devam etmesini sağlayan karşılıklı tavsiye ile şükretmesini istemiştir. Çünkü Allah Teâlâ bunu açıklamış ve bize o nitelikleri taşıyanların sağcılar olduğunu bildirmiştir. şimdi de bize solcuları tanıtacaktır.

Âyetleri İnkâr Edenlere İse Cehennem Vardır (Âyet 19-20):

"Âyetlerimizi inkâr edenler ise," yani Kur'ân'ı ve diğer delillerimizi inkâr edenler; **"solcuların ta kendileridir. Onlara** (kapıları) **sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır."** İbn Kesîr der ki: "Üzerlerine kapatılmıştır. Artık ondan kurtulup dışarı çıkamazlar."

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu sûreden, sağcıların ve solcuların bulunduğunu, solcuların, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, sağcıların da birbirlerine sabır ve merhamet tavsiyesinde bulunan, köle âzad eden, Allah'ın kendilerine verdiği nimetlere şükretmek gayesiyle yetimleri ve yoksulları doyuran mü'minler olduğunu öğrendik. Bunun el-Bakara sûresinin Mukaddimesi ile ilişkisi açıktır. Çünkü el-Bakara sûresinin Mukaddimesi, takva sahiplerinden ve kâfirlerden bahsetmiştir. el-Beled sûresi de aynı şeyleri açıklamıştır.

2- Bu sûre bize, vahyin yönlendirmediği insanın, yükümlü olmadığı ve kendisine hiç kimsenin güç yetiremeyeceği düşüncelerini taşıdığını; malını harcadığını iddia ettiği halde bunu yapmadığını, Allah'ın âyetlerini inkâr ettiğini, köle âzad edilmesine yardımcı olmadığını, yemek yedirmediğini, iman etmediğini, sabrı ve merhameti tavsiye etmediğini, halbuki onun yetişmesinin ve halinin Allah'ın kendisine lütfettiği nimetlerin, bunların tümünün, onu yapmakta olduklarından başka davranışlara çağırdığını öğretmiştir.

3- Yine bu sûre bize, insanın, Allah Teâlâ'nın kendi üzerindeki gücünü tanımasına götüren yolun, meşakkat içinde yaratıldığını görmesi, asılsız iddiaları terketme yolunun, Allah'ın kendisini görmekte olduğunu bilmesi, iman etmeye, hayırlar yapmaya, karşılıklı olarak sabrı ve merhameti tavsiye etmeye götüren yolun da insanın Allah'ın kendisine lütfettiği gözleri, dil ve dudakları, gösterdiği hayır ve şer yollarını hatırlaması olduğunu öğretmiştir. Böylece sûre bize insanın yükümlü olduğunu, bu yükümlülüklerinden bazılarını ve yükümlülüğü reddeden insan karakterini göstermiş oldu.

Daha önce bu sûrenin kendi bölümleri arasındaki ilişkisini gördük. Şimdi de açıklamış olduğu el-Bakara sûresinin Mukaddimesine bir göz atalım:

"Elif, Lâm, Mîm. İşte bu Kitap; onda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir." (*el-Bakara, 2/1-2.*) Bu sûrede, Aziz ve Celil olan Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin çarptırılacağı cezayı gördük. Yine bu sûrede olduğunu ve kendisine güç yetirileceğini bilmesinin zorunluluğunu da gördük.

"Onlar ki gayba iman ederler..." (*el-Bakara, 2/3*). Bu sûrede de, sağcıların niteliklerinin, imanla, imanın semerelerinden sabrı ve merhameti birbirlerine tavsiye etmek olduğun gördük.

"Namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de infâk ederler." (*el-Bakara, 2/3*). Bu sûrenin ise bazı infâk çeşitlerine teşvik ettiğini gördük. **"Ama o sarp yokuşu aşmaya girişemedi. Köle azad etmek yahut açlık gününde yemek yedirmek."** (*âyet 11, 13, 14*).

"Onlar ki sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar. Ve onlar âhirete de yakînen inanırlar." (*el-Bakara, 2/4*). Bu sûrede ise, Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin göreceği cezayı gördük.

"İşte onlar Rablerinden bir hidayet üzerindedirler. Ve onlar felâha erenlerdir." (*el-Bakara, 2/5*). Bu sûrede takva sahibi olanların felaha ermelerinin göstergelerinden birini gördük. Bunlar sağcılardan olacaktır.

"Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır." (*el-Bakara, 2/6-7*).

Bu sûrede kâfirlerin uğrayacağı azabın göstergelerinden birini gördük: "**Onlara** (kapıları) **sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.**" (*âyet 20*).

Böylece bu sûrenin insanı bazı şeylere yaklaştırdığını, bazılarından da uzaklaştırdığını görüyoruz. Bu ise el-Bakara sûresindeki mukaddimenin bir çeşit açıklamasıdır. Bunun yanında sûrenin kendine has bir anlatım düzeni, görmüş olduğumuz gibi önceki sûreyle bir ilişkisi ve ileride görüleceği üzere kendisinden sonraki sûreyle de bir bağlantısı vardır. Şimdi bazı Tamamlayıcı Bilgileri görelim.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Mekke Fethine İşaret (Âyet 1-2):

1- Bazıları, "**Şu beldeye yemin ederim ki sen bu beldede oturmuşken**" âyetinden, Rasûlullah (s.a)'e Mekke'yi fethedeceği ve Mekke'nin kendisine helâl olacağı va'dinin bulunduğu anlamını çıkarmışlardır. Nesefî, (وانت حل بهذا البلد) âyetine şu anlamı vermiştir:

"Gelecekte, sen orada helâl olacaksın. Orada öldürme, esir alma gibi dilediğin şeyleri yapacaksın. Buna göre Allah Teâlâ, O'na Mekke'nin fethini nasibetmiş ve orada savaşmak Rasûlullah (s.a)'e helâl kılınmıştır. Halbuki O'ndan önce hiçbir kimseye Mekke'nin fethi nasibolmamış ve orada savaşmak helâl kılınmamıştır. Rasûlullah (s.a) Mekke'de dilediği yeri helâl kılarak orada savaşmış, dilediği yeri de haram kılarak oradakilere dokunmamıştır. Nitekim İbn Hatal, Kâbe örtüsüne yapışmış haldeyken öldürülmüş, Makîs b. Sübâbe ve diğerlerin de boynu vurulmuştur. Ebî Süfyân'ın evi ise haram kılınmış ve oradakilere dokunulmamıştır. "**Gelecekte sen orada helâl olacaksın**" âyetindeki (حل) kelimesine verilen, gelecek zaman mânası aynen "(انك ميت وإنهم ميتون)= **Şüphesiz sen de öleceksin onlar da ölecekler.**" (*ez-Zümer, 39-30)*) âyet-i kerimesi için de sözkonusudur. (حل) kelimesindeki mânanın gelecek zamanla ilgili olduğuna bir delil de şudur: Bu sûre ittifakla Mekke'de nâzil olmuştur. Hicret bile bu âyetin nüzûl vaktinden ne kadar zaman sonradır. Dolayısıyla Mekke'nin fethi bu âyetin nüzûlünden çok daha sonradır."

Ben derim ki: Bu görüşe göre, âyet-i kerimede bir müjde ve gaybı haber verme sözkonusudur. En iyisini Allah bilir.

İnsanın Meşakkat İçinde Yaratılışı (Âyet 4):

2- "**Biz insanı gerçekten meşakkat içinde yarattık**" âyetiyle ilgili olarak Seyyid Kutub şöyle der:

"Meşakkat, didinme, mücadele ve çaba içinde. Nitekim bir başka sûrede Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: "**Ey insan! Sen Rabbine ulaşıncaya kadar**

çalışıp çabalarsın. Sonunda O'na kavuşacaksın.'' (*el-İnşikâk, 84/6*). İlk hücre beslenmesi ve yaşaması için -Rabbinin izniyle- kendisine uygun şartları sağlayıncaya kadar çabalamadan, çırpınıp yorulmadan ana rahminde karar kılmaz. Bu çabasını doğuma kadar devam ettirir. Annenin beslemesi yanında içinde bulunduğu sudan da gıdalanır. Çocuk ışığı görür görmez ana rahminden çıkışı sırasında boğulurcasına baskı ve itilmeye maruz kalır.

İşte bu andan itibaren en zor çaba ve en acı didinme başlar. Çocuk kendisine yabancı olan havayı solumaya başlar. Başlama gücülüğünde haber veren bir çığlık içinde nefes alıp vermek için ilk defa ağzını ve ciğerlerini açar. Sindirim ve kan dolaşımı sistemleri alışılmışın dışında çalışmaya başlar. Bağırsakları bu yeni ise alışana kadar yediklerinin posasını dışarı atmada sıkıntı çeker. Bundan sonraki her adım ve her hareket zahmet ve meşakkattir. Çocuğu, emeklemeye çabaladığında ve yürümeyi denediği zamanlar gözlemeyen kimse, onun bu basit hareketleri yapabilmek için ne kadar gayret sarfettiğini anlar. Diş çıkarma esnasında sıkıntı, boy uzaması sıkıntı, devamlı yürüme sırasında sıkıntı, öğrenim esnasında sıkıntı düşünce sırasında sıkıntı, emekleme eve yürüme denemelerinde olduğu gibi her yeni deneyde sıkıntı...

Daha sonra yollar ayrılır ve sıkıntılar çeşitlenir. Kimi bilekleriyle, kimi düşünce gücüyle, kimi ruhuyla, kimi bir lokma bir hırka için çabalar. Kimisi binini iki bin on bin yapmak, kimi saltanat ve makam için kimi de Allah yolunda didinir. Kimi şehveti ve gönlünün arzu ettiği şeyler, kimi de iman ve Allah yoluna davet için uğraşır. Kimi cehenneme, kimi de cennete ulaştıran çabalar içindedir. Herkes yükünü taşır ve Rabbına ulaşana kadar çabalayarak yola devam eder. Sonunda Rabbına varır. Orada bedbahtlar için en büyük çaba, mesud insanlar için de en büyük dinlenme başlar.''

Allah'ın İnsana Nimetleri (Âyet 8-10):

3- **''Biz onun için iki göz varetmedik mi? Bir dil ve iki dudak. Biz ona iki de yol gösterdik.''** Bu âyetle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

''Hafız İbn Asâkir, Ebû Rabî' ed-Dımeşkî'nin hayat hikâyesi hakkında Mekhûl'den rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: ''Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Âdemoğlu! Doğrusu sana sayamayacağın ve şükrüne güç yetiremeyeceğin büyük nimetleri lütfettim. Sana lütfettiğim nimetler arasında senin için kendileriyle baktığın iki göz ve onlara bir örtü yaratmamdır. Öyleyse gözlerinle sana helâl kıldığım şeylere bak. Eğer sana haram kıldığım şeyleri görürsen gözlerinin perdelerini indir. Sana bir dil de verdim. Ona bir de kılıf yarattım. Öyleyse sana emrettiğim ve helâl kıldığım şeyleri konuş. Sana haram kıldığım şeyler teklif edilirse dilini tut. Sana bir cinsiyet uzvu ve ona bir örtü de verdim. Cinsiyet organınla sana helâl kıldığım şeylere dokun. Sana haram kıldığım bir şey karşına çıkacak olursa

örtünü indir. Âdemoğlu; sen benim gazabıma dayanamaz ve intikamıma güç yetiremezsin."..."

İnsana Gösterilen İki Yol (Âyet 10):

4- "**Biz ona iki de yol gösterdik.**" âyeti hakkında İbn Kesîr der ki:

"İbn Cerîr'in Ebû Recâ'dan rivayet ettiğine göre o, Hasen'i şöyle söylerken işittim demiştir: "**Biz ona iki de yol gösterdik.**" Bize Allah'ın peygamberinin şöyle buyurduğu bildirildi: "Ey İnsanlar! Bunlar iki yoldur, hayır yolu ve şer yolu. Şer yolu size hayır yolundan daha sevimli kılınmamıştır." Bu hadisi Habib b. Şehid, Ebû Ma'mer, Yunus b. Ubeyd ve Ebû Vehb de Hasen'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Aynı hadisi Katâde de mürsel olarak nakletmiştir."

Bu âyetle ilgili olarak Seyyid Kutub ise şöyle der:

"Allah insan nefsine, hayrı ve şerri, hidayet ve sapıklığı, hak ve batılı anlama gücü bahşetmiştir. Dilediğini seçmesi için "**Biz ona iki de yol gösterdik.**" O halde onun yapısında iki yoldan dilediğine girmesi için bu çifte kabiliyet vardır. Âyette geçen (النجد) kelimesi yüksek yol anlamındadır. Allah'ın iradesi, insana dilediği yola girebilme gücünün verilmesini, yaratma konusunda Allah'ın hikmetine uygun olarak onun bu çifte kabiliyetle yaratılmasını, herşeye uygun yaratılışının lutfedilmesini ve bu varlık âlemindeki görevinin kolaylaştırılmasını gerektirmiştir.

Bu âyet "İslamın psikolojik teorisi"ni ortaya koyduğu gibi insan karakterinin içyüzünü de açığa çıkarır. Nitekim eş-Şems sûresindeki şu âyetler de aynı gerçekleri ifade eder: "**Nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülük hem de ondan sakınma kabiliyeti ilham edene andolsun ki kendini arıtan kimse şüphesiz felaha ermiştir. Kendini fenalıklara gömen kişi ise elbette ziyana uğramıştır.**" (*eş-Şems, 91/7-10*)"

Köle Âzad'ının Önemi (Âyet 11-13):

5- "**Ama o sarp yokuşu aşmaya girişemedi. Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne**(reden) **bileceksin? Bir köle âzad etmektir**" âyetlerini tefsir ederken İbn Kesîr şöyle der:

"Ahmed b. Hanbel'in Ebû Ümâme'den, naklettiğine göre o şöyle demiştir: Ben Amr b. Abese'ye: Bize Rasûlullah (s.a)'den duymuş olduğun kendisinde hiçbir eksiklik ve vehim bulunmayan bir hadis naklet, dedim. O da dedi ki: Peygamberi şöyle söylerken işittim: "Kimin müslüman iken üç çocuğu olur da günah işleme (erginlik) çağına ermeden önce ölürlerse Allah Teâlâ onlara merhameti sayesinde o kimseyi cennete sokar. Kimin de Allah yolunda bir saçı ağarırsa bu onun için Kıyamet gününde bir nur olur. Kim Allah yolunda bir ok atıp onu düşmana vardırırsa, isabet etsin veya etmesin

bu kendisi için cehennemden kurtuluş olur. Kim de mü'min bir köleyi âzad ederse Allah o kölenin her uzvuna karşılık kendisinin bir uzvunu cehennemden âzad eder. Kim Allah yolunda bir çift infâk ederse, Cennetin sekiz kapısı vardır. Allah onu, hangi kapıdan dilerse oradan cennete sokar."

Ahmed b. Hanbel'in Berâ b. Âzib'ten rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bir bedevî Rasûlullah (s.a)'e gelip dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Beni cennete girdirecek bir amel öğret. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "Konuşmayı kısa tutarsam, meseleyi ortaya koymuş olurum. Can taşıyanı âzad et, köleyi esaretten kurtar." buyurunca o: Ey Allah'ın Rasûlü! O ikisi aynı şey değil mi? dedi. Rasûlullah (s.a) de şöyle buyurdu: "Hayır, can taşıyanı âzad etmek onu tek başına hürriyete kavuşturmandır. Köleyi esaretten kurtarmak ise onun hürriyete kavuşmasına yardımcı olman, sütü bol deveyi iğreti vermek ve zulmeden yakın akrabaya şefkat göstermektir. Şayet buna güç yetiremezsen aç kimseyi doyur, susamış olana su ver, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış. Buna da kadir olamazsan hayır söylemek hariç dilini tut."..."

Yetime ve Yoksula Yemek Yedirmek (Âyet 14-16):

6- "**Yahut açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime, yahut yerde sürünen bir yoksula**" âyetini tefsir ederken İbn Kesîr şöyle der:

"Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel'in Selmân b. Âmir'den rivayet ettiği bir hadiste Selmân der ki: Rasûlullah (s.a)'i şöyle söylerken işittim: "Yoksula verilen sadaka, bir sadakadır, akrabaya verilen sadaka ise iki sadakadır; biri sadaka vermek diğeri akrabayı gözetmektir." Bu hadisi Tirmizî ve Nesâî de rivayet etmiştir. Bu sened sahih bir isnaddır."

Sabrı ve Merhameti Tavsiye Etmek (Âyet 17):

7- "**...Birbirine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.**" İbn Kesîr burada şöyle der:

"Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "Merhamet edenlere Rahman olan Allah merhamet eder. Yerdekilere merhamet ediniz ki size de göktekiler merhamet etsin." Başka bir hadis-i şerifte de: "İnsanlara merhamet etmeyenlere Allah da merhamet etmez" buyrulur. Ebû Dâvud'un Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiğine göre o şöyle der: Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüzün hakkını tanımayan bizden değildir."

Bu âyetle ilgili olarak Seyyid Kutub da der ki:

"Genel olarak iman için, özel olarak da sarp yokuşu aşabilmek için sabır zorunlu bir unsurdur. Sabrı tavsiye etmek ise bizzat sabır derecesinin ötesinde bir dereceyi yani iman eden toplumun birbirleriyle kenetleşme, sabrı tavsiyeleşme ve iman yükümlülüklerini yerine getirme konusunda yardımlaşma

derecesini ifade eder. Bu toplum duyarlı bir toplumdur. Yeryüzünde imanı hâkim kılmak ve onun yükümlülüklerini taşıyabilmek için verilecek savaşın sıkıntısını hep birlikte hissederler. Bu sebeple ortak yükü taşıyabilmek, yardımsız kalmamak için birbirlerini desteklemek ve yenilgiye uğramamak için birbirlerine güç vermek üzere aralarında sabrı tavsiye ederler. Mü'min bireysel planda sabır gösterse de bu bireysel sabırdan ayrı bir şeydir. Bu, mü'mine inanmış toplum içindeki görevini ilham eder. O görev de mü'minin yardımsız bırakma unsuru değil destek veren bir unsur, yenik bir davetçi değil girişken bir davetçi, sabırsızlık yuvası değil kararlılık kaynağı bir şahsiyet olmasıdır.

Merhameti tavsiyeleşmek de böyledir. Bu da merhametin üstünde bir iştir. Bu iş toplum safları arasında tavsiye ve teşvik yoluyla, birbirlerine karşı merhamet görevi şuurunun yayılması ve bunun hem bireysel hem de toplumsal bir vazife kabul edilmesidir. Herkes bunu bilecek ve bu konuda yardılaşacaktır.

Bu yönlendirmede toplum ruhu vardır. Bu dinin gerçek manada yaşanmasındaki öneminden dolayı Kur'ân'ın yanında Rasûlullah (s.a)'in hadisleri de bu meseleyi bütün çıplaklığı ile ortaya koymuştur. Zira İslâm toplum dini ve ümmet nizamıdır. İslâm dininin bu özelliği yanında sorumluluk ve hesabın ferdî oluşu da tam bir açıklıkla ifade edilmiştir."

Âyetleri İnkâr Eden Solculara Ebedî Cehennem Vardır (Âyet 19-20):

8- "**Âyetlerimizi inkâr edenler ise solcuların ta kendileridir. Onlara** (kapıları) **sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır**" âyetleri ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Katâde son âyette geçen (مؤصدة) kelimesinin, kapatılmış kendisinde hiçbir ışık ve aralık bulunmayan ve ebeddiyyen çıkılması mümkün olmayan anlamına geldiğini söylemiştir. Ebû İmrân el-Cevnî de şöyle der: Kıyamet günü olduğu zaman Allah Teâlâ, her azgının, her şeytanın, dünyada insanların kötülüğünden korktuğu herkesin bağlanmasını emreder. Onları demirle bağlarlar, sonra emir verir onları cehenneme götürürler ve cehennemi üzerlerine kapatırlar. Hayır. Allah'a andolsun ki, onların ayakları bir yerde ebediyyen karar kılamaz. Hayır, Allah'a andolsun ki orada onlar ebediyyen gökyüzüne bakamazlar. Hayır, Allah'a andolsun ki gözleri uyku yüzü görmez. Hayır, Allah'a andolsun ki onlar orada ebediyyen soğuk bir içecek tadmazlar.

'Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir."

Şimdi eş-Şems sûresine geçelim.

سورة الضحى مكية وهي إحدى عشرة آية

93 - DUHÂ SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 93. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On İkinci Grubundaki Beşinci Sûredir.
11 âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

İbn Kesîr, ed-Duhâ sûresinin tefsirine şöyle başlar:

"Bize Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ebî Bezze el-Mukrî yoluyla rivayet edildiğine göre o şöyle der: Ben İkrime b. Süleyman'dan okudum. Bana haber verdiğine göre o da İsmail b. Kostantin ve Şibl b. Abbâd'dan okumuş. İkrime diyor ki: Ben (والضحى)'ya gelince her ikisi bana şöyle dedi: Kur'ân'ı bitirinceye kadar her sûrenin sonunda tekbir getir. Çünkü biz Ali b. Kesîr'den okuduk da o bize bunu emretti ve bize kendisinin de Mücâhid'den okuduğunu ve onun da böyle emrettiğini bildirdi. Mücâhid de ona kendisinin Ali b. Abbas'tan okuduğunu ve onun kendisine bunu emrettiğini haber verdi. Ona da İbn Abbas, Übey b. Kâ'b'dan okuduğunu ve onun da kendisine bunu emrettiğini bildirmiş. Übey de ona; kendisinin Rasûlullah (s.a)'den okuduğunu ve O'nun kendisine bunu emrettiğini haber vermiş.

Bu hadisi yalnız Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Bezzî rivayet etmiştir. Ravi Kasım b. Ebî Bezze'nin çocuklarındandı ve kıraatta imam idi. Ama hadise gelince Ebu Hâtim er-Râzî onu zayıf kabul etmiş ve: Ben ondan hadis almam, demiştir. Ebû Câfer el-Ukaylî de onun hadislerinin münker olduğunu söylemiştir.

Fakat Şeyh Şihabüddin Ebû Şâme'nin Şâtıbiyye şerhinde eş-Şâfiî'den naklettiğine göre o namazda böyle tekbir getiren bir kimseyi işitip şöyle demiştir: İyi yaptın ve sünnete uygun hareket ettin. Bu ifade bu hadisin sahih olmasını gerektirir. Sonra kıraat bilginleri bu tekbirin nerede ve nasıl getirileceğini konusunda ihtilâf etmişlerdir.

Bazıları tekbirin el-Leyl sûresinin sonundan itibaren, diğerleri ise ed-Duhâ sûresinin sonundan itibaren getirileceğini söylerler. Bazılarına göre tekbir sadece (الله أكبر) denilerek getirilir. (الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر) denilerek getirileceğini söyleyenler de vardır.

ed-Duhâ sûresinin başından itibaren tekbirin niçin getirildiği konusunda kıraat bilginleri şunu zikrederler: Rasûlullah (s.a)'e bir süre vahiy gecikip kesildi. Sonra melek gelip ona ed-Duhâ sûresini tamamıyla vahyetmiş o da

sevinç ve neşesinden tekbir getirmişti. Bu haber, hakkında sahih ve zayıf olduğu konusunda hüküm verilebilecek bir senedle rivayet edilmemiştir. En iyisini Allah bilir."

İbn Kesîr bu sûrenin nüzûl sebebi hakkında şöyle der:

"İmam Ahmed b. Hanbel'in el-Esved b. Kays'dan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Cündüb'ü şöyle söylerken işittim: "Rasûlullah (s.a) rahatsızlanıp bir veya iki gece (teheccüde) kalkmadı. O'na bir kadın gelip dedi ki: Ya Muhammed! Şeytanını göremiyorum. O herhalde seni terketmiş olacak. Bunun üzerine bu sûre nâzil oldu." Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir.

Ebû İshak'ın da içinde bulunduğu bir grup selef derler ki: Bu sûre, Cebraîl (a.s)'ın Rasûlullah'a Allah'ın kendisini yaratmış olduğu biçimde görünürek vahyettiği sûredir. Cebraîl, üzerine yukarıdan inerek ona yaklaşıp sarkmış ve o Ebtah'da iken: "**Kuluna vahyettiği neyse onu vahyetmiştir.**" (*en-Necm, 53/10*) Cebrâil O'na ed-Duhâ sûresini indirmiştir.

el-Avfî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre o şöyle der: Rasûlullah (s.a)'e Kur'ân indiği sıralar Cebrâil birkaç gün gecikti de Rasûlullah (s.a) buna üzüldü. Bundan dolayı müşrikler: Rabbi onu terketti ve ona darıldı, dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "**Rabbin seni ne terketti ne de darıldı**" âyetinin bulunduğu sûreyi indirdi.

Âlûsî de bu sûrenin tefsirine şu sözlerle başlar:

"Bu sûre, Mekke'de nâzil olmuştur. Âyetleri tartışmasız 11'dir. Allah Teâlâ bir önceki sûrede: "**Ve en çok sakınan ondan uzaklaştırılacaktır**" (*el-Leyl, 92/17*) buyurup sakınanların başı da Rasûlullah (s.a) olduğundan bunun hemen arkasından Allah Teâlâ peygamberine lütfettiği nimetlerini zikreder. İmam Râzî'nin dediği gibi, önceki sûre Ebû Bekr (r.a), bu da Rasûlullah (s.a)'in sûresi olduğundan Allah Teâlâ, Sıddîk'ı ile Rasûlü arasında başka bir vasıta olmadığına bir işaret olmak üzere aralarını başka bir sûre ile ayırmamıştır.

Sıddîk'in sûresinin Rasûlullah (s.a)'in sûresinden önce gelmesi onun Rasûlullah'tan üstün olduğunu göstermez. Nitekim bir çok yerde Allah Teâlâ önce yaratıklarından bir şeye sonra da kendi nefsine yemin etmiştir. Önceki sûrede de durum bilindiği gibi böyledir. Bazan hizmetçiler efendilerin önünde gider. Bir çok sünnetin farz ibadetlerden önce eda edilmesi emrolunmuştur. Çiçeğe dallarının gerisinde kalmak, mızrak demirine de, kendisinden daha yumuşak ağaç ucunda olması zarar vermez. Ancak İmam Râzî'nin bu konuda zikrettikleri görüldüğü gibi son derece zayıftır."

Bu sûrenin tefsirine Seyyid kutub da şöyle başlar:

"Konusu, ifadeleri, tabloları, gölgesi ve tesiriyle bu sûre, bir şefkat okşayışı, merhamet meltemi, sevgi dalgası, acıları ve kederleri silen şefkatli, rahmet hoşnutluk ve ümit yüklü, serinlik huzur ve güven veren bir eldir.

Bu sûrenin tamamı Peygamber (s.a)'e aittir. Sûre tümüyle Rabbi tarafından, onu sıkıntılardan kurtarmak, teselli etmek, rahatlatmak ve huzura kavuşturmak için indirilmiştir. Sûre bütünüyle rahmet meltemleri, sevgi kümeleri, yakın birinin hediyeleri ve bitkin ruhu, kederli gönlü, elemli kalbi huzura kavuşturan tesellilerdir."

ed-Duhâ Sûresinin Ekseni

el-Leyl sûresi, Allah Teâlâ'nın şu buyruğu ile sona erer: "**Elbette kendisi de hoşnut olacaktır.**" (*el-Leyl, 92/21*) ed-Duhâ sûresinde de Allah Teâlâ'nın Peygamberine şu sözleri yer alır: "**Elbette Rabbin sana verecek ve sen hoşnut olacaksın.**" (*âyet 5*) Daha önce el-Leyl sûresinde: "**Ve hiç şüphesiz âhiret de dünya da Bizimdir.**" (*el-Leyl, 92/13*) âyetini gördük. ed-Duhâ sûresinde ise: "**Elbette âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır**" (*âyet 4*) âyeti vardır. Yine el-Leyl sûresinde: "**Kim verir ve sakınırsa**" (*el-Leyl, 92/5*); "**Ki o malını arınmak için verir**" (*el-Leyl, 92/18*) âyetlerini gördük. ed-Duhâ sûresinde de: "**Öyleyse yetime kahretme ve isteyeni azarlama**" (*âyet 9-10*) âyetleri bulunmaktadır.

Bütün bunlardan, ed-Duhâ sûresinin, kendisinden önce gelen el-Leyl sûresi ile ilişkisini kavrıyoruz. Daha önce de On İkinci grubun ilk sûresi olan el-Fecr sûresinde şu âyetleri görmüştük: "**Hayır, doğrusu siz yetime ikram etmezsiniz. Yoksula yedirmek için birbirimize önayak olmazsınız.**" (*el-Fecr 89/17-18*) Sonra el-Beled sûresinde de şu âyetleri gördük: "**Ama o sarp yokuşu aşmaya girişemedi. Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne(reden) bileceksin? Bir köle azad etmektir. Yahut açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime yahut yerde sürünen bir yoksula.**" (*el-Beled, 90/11-16*). Burada ise: "**Öyle ise yetime kahretme ve isteyeni azarlama**" buyruğu yer almaktadır.

Buradan hareketle anlıyoruz ki ed-Duhâ sûresinin kendi grubuyla ilişkisi son derece açıktır.

el-Beled sûresinde: "**Biz ona iki de yol gösterdik**" (*el-Beled, 90/10*); eş-Şems sûresinde: "**Sonra da ona hem kötülük hem de ondan sakınma kabiliyeti ilham edene**" (*eş-Şems, 91/8*); el-Leyl sûresinde de: "**Doğrusu sizin çalışmalarınız çeşitlidir**" (*el-Leyl, 92/4*) âyetlerini gördük. ed-Duhâ sûresinde ise: "**Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedi mi?**" (*âyet 7*) âyetini göreceğiz. Bunlar aynı grubun sûreleri arasında birbirini tamamlayan unsurların bulunduğunu göstermektedir.

ed-Duhâ sûresi bir yeminle başlar. Yeminle başlama sûrenin, el-Bakara sûresinin Mukaddimesini açıkladığının göstergesidir. Bu ise Kur'ân'ın genel anlatım düzeni içinde hep göregeldiğimiz bir şeydir. Sûre hakkında düşündüğümüzde onun Rasûlullah (s.a)'e yönelik bir hitap olduğunu görürüz. el-Bakara sûresinin Mukaddimesi üzerinde düşündüğümüz zaman burada Rasûlullah (s.a)'e yönelik daha çok hitap buluruz: "**Onlar ki sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar.**" (*el-Bakara, 2/4*); "**Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar**" (*el-Bakara, 2/6*). ed-Duhâ sûresi de takva ve şükür konusunda önder olması için kendisine Kur'ân indirilen Rasûl-i Ekrem (s.a)'e hitab eder.

ed-Duhâ'dan önceki sûrede bazı kavramlara teşvikler vardır. ed-Duhâ sûresinde ise takva sahiplerinin en büyük önderi Rasûlullah (s.a)'e bazı kavramlarla yapılmış hitaplar bulunmaktadır. Bununla önderliğin o kavramlarda da bulunması ve insanların, hiç kimsenin bu kavramlarla hitabedilmenin dışında kalmayacağını aksine Allah Teâlâ'ya en kıymetli yaratık olan Hz. Muhamed'e bile bunlarla hitabedildiğini bilmesi hedeflenmiştir. Öyleyse kendilerini şeriatın hitabından dışarıda görenlere yazıklar olsun! Allah'ın lâneti onların, onlara helâlleri haram, haramları da helâl kılan ve bunları peşlerinden sürükleyerek kendilerini ilâhlaştıran liderlerin, bu liderlere uyarak Allah'a, O'nun hiçbir yetki vermediği şeyleri ortak koşanların üzerine olsun!

İçerisindeki hitapların Rasûlullah (s.a)'e yöneltildiği bu sûreden, nimetin, amel şeklinde şükrü gerektirdiğini öğrendik. Hiçbir kimse bunun dışında değildir. Hatta Rasûlullah (s.a), başkalarından daha çok bununla yükümlü tutulmaktadır. Bu sebeple o şöyle buyuruyor: "İçinizde en takva sahibi olan ve Allah'ı en çok bilen benim."

Gerçekten bu sûre tümüyle, örnek yüksek ahlâka yöneltir. Dolayısıyla o, bir bakıma sadece Peygamber (s.a)'e ait olmayan hususlarda her insana yapılmış bir hitaptır. Şimdi sûreyi bir defada arzedelim.

ed-DUHÂ SÛRESİ (1-11)

11 âyetten ibarettir.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla.

1- Andolsun kuşluk vaktine;

2- Ve sükûna erdiği zaman geceye;

3- Rabbin seni ne terketti, ne de sana darıldı.

4- Elbette âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالضُّحٰىۙ ۝ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰىۙ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰىۜ ۝

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰىۜ ۝ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰىۜ ۝

5- **Şüphesiz Rabbin sana verecek ve sen hoşnud olacaksın.**

6- **O seni yetim bulup da barındırmadı mı?**

7- **Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedi mi?**

8- **Seni fakir bulup zenginleştirmedi mi?**

9- **Öyleyse yetime kahretme;**

10- **Ve isteyeni azarlama.**

11- **Ama Rabbinin nimetini durma anlat.**

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝
وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝
وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝

1-8. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Rabbin Seni Ne Terketti, Ne de Sana Darıldı (Âyet 1-3):

"**Andolsun kuşluk vaktine.**" İbn Kesîr der ki: "Bu, Allah Teâlâ tarafından kuşluk vaktine ve onda meydana getirdiği aydınlığa yapılmış bir yemindir." Nesefî de şöyle der: "(الضحى kelimesinden maksat kuşluk vaktidir. Kuşluk vakti de Güneş'in yükseldiği zaman, gündüzün orta vakitleridir." "**Ve sükûna erdiği zaman geceye.**" Gecenin sükûna erip karanlığın çöktüğü zaman. İbn Kesîr şöyle der: "Bu, kuşluk ve geceyi yaratan yaratıcının kudretine açık bir delildir. Nesefî der ki: "Yukarıdaki yeminin cevabı: "**Rabbin seni ne terketti ne de sana darıldı.**" âyetidir. Yani seçtiğinden beri seni terketmedi ve sevdiğinden beri sana darılmadı demektir. (وَدَّعَ) kelimesi terketme konusunda aşırılık ifade eder. Çünkü bir kimsenin yanından ayrılarak ona veda eden, terketmede pek ileri gitmiş olur."

Elbette Âhiret Dünyadan Hayırlıdır (Âyet 4-5):

"**Elbette âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır.**" Nesefî burada da şöyle der: "Allah'ın sana âhirette hazırladığı, Makam-ı Mahmûd, suyundan içmeye gelinecek havuz ve va'dolunan hayırlar, dünyada senin hoşuna giden şeylerden daha hayırlıdır. Denildi ki; bu âyetin kendisinden öncekilerle ilişkisi şöyledir: Terketmeme ve darılmama ifadeleri, Allah'ın ona vahyetmeyi sürdürerek teması kesmediği, onun Allah'ın sevgilisi olduğu ve bundan daha büyük bir değer olamayacağı mânalarını içerdiğinden bu âyette Allah ona; âhirette diğer peygamberlerden önde geleceği, ümmetinin diğer ümmetlere şahidlik yapacağı ve kendisine tanınacak diğer haklardan dolayı oradaki durumun bundan daha üstün olacağını haber vermiştir. "**Şüphesiz Rabbin sana verecek ve sen hoşnud olacaksın.**" Âhirette Rabbin sana mükâfat, şefâat yetkisi ve başka nimetler verecek, sen de hoşnut olacaksın." Bu Hz. Muhammed (s.a) ve ümmeti için ne kadar büyük bir müjdedir!

O Seni Yetim İken Barındırmadı mı? (Âyet 6):

Daha sonra kulu ve peygamberi Muhammed (s.a)'e lütfettiği nimetleri saymak üzere Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"O seni yetim bulup da barındırmadı mı?"** Nesefî der ki: "Âyetin manası şöyledir: "Baban öldüğünde sen yetim değil miydin? Sonra O, seni amcan Ebû Tâlib'in himayesine verdi ve seni onun ailesine kattı. Hatta o sana kefil oldu ve seni yetiştirdi."

Peygamberlik ve Şeriatten Habersiz İken Sana Bunları Öğretmedi mi? (Âyet 7):

"Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedi mi?" Nesefî şöyle der: "O seni peygamberlik alâmetlerinden, şeriat hükümlerinden ve sadece Allah'tan duymakla bilinebilecek şeylerden habersiz bulupta şer'î hükümleri ve Kur'ân'ı sana öğretmedi mi? "(ضالاً)= şaşırmış" kelimesinden -hâşâ- Rasûlullah (s.a)'in haktan ayrılmış, sapıklığa düşmüş olduğunu anlamak caiz değildir. Çünkü o ilk zamanlarından kendisine vayhin inişine kadar, bütün ömrünce putlara tapmaktan, fısk ve isyan pisliklerinden uzak kalmıştır."

Fakir Olduğun Halde Seni Zenginleştirmedi mi? (Âyet 8):

"Seni fakir bulup da zenginleştirmedi mi?" İbn Kesîr şöyle der: "Sen fakir iken Allah seni kendisinden başkasına muhtaç olmaktan kurtardı da Peygamberinde sabreden fakir ve şükreden zengin vasıflarını bir araya getirdi."

ANLATIM DÜZENİ

1- **"O seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedi mi? Seni fakir bulup da zenginleştirmedi mi?"** âyetlerinin, kendisinden önce geçen: **"Rabbin seni ne terketti ne de sana darıldı. Elbette âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır"** âyetleriyle ilişkisi nedir? Burada Nesefî şöyle der: "Allah Teâlâ, baştan itibaren ona lütfettiğini ve nimetlerini saymıştır ki, peygamberi göz hapsinde tutanlar, Cenab-ı Hakkın lütuflarını öncekilere kıyas etsinler de onun hakkında iyilik ve hayrın artmasından başka bir şey beklemesinler, Rasûlullah'ın da gönlü daralıp sabrı azalmasın."

Ben derim ki: Peygamber (s.a)'e lütfedilen nimetlerin sayılmasından daha sonra gelecek âyetlerle ilişkisini İbn Kesîr'in sözlerini nakletme sırasında göreceğiz. Şimdi sûrenin tefsirine dönelim.

9-11. ÂYETLERİN TEFSÎRİ

Katâde: **"O seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedi mi? Seni fakir bulup da zenginleştirmedi mi?"** âyetleri hakkında şöyle der: "Bunlar, Rasûlullah (s.a)'in Allah Teâlâ tarafından peygamber olarak gönderilmeden önce geçmiş olduğu merhalelerdir."

Yetime İyi Davran (Âyet 9):

"Öyleyse yetime kahretme." Nesefî der ki: "Güçsüzlüğü sebebiyle ona üstün gelip malını ve hakkını zorla alma." İbn Kesir de şöyle der: "Sen yetim iken Allah'ın seni barındırdığı gibi sen de yetime hor bakma. Onu azarlayıp küçümseme. Fakat ona iyilik yap ve nazik davran." Katâde burada: "Yetime merhametli bir baba gibi ol" der.

İsteyeni Azarlama (Âyet 10):

"Ve isteyeni azarlama." Nesefî der ki: "Onu kovma. Ya biraz ver ya da güzel bir şekilde geri çevir." Süddî'den rivayet olunduğuna göre: "(السائل)'den maksat ilim talep edendir. Sana geldiği zaman onu azarlama." Bana göre; ilim taleb edeni azarlamak da âyetin kapsamına girer. Ancak âyette sadece o kastedilmiş değildir.

İbn Kesîr şöyle der: "Sen şaşırmışken Allah seni nasıl doğru yola eriştirmişse sen de yol gösterici ilmin talibini azarlama."

Ben derim ki: Mânanın şöyle olma ihtimali de vardır: "Sen fakirken Allah'ın seni zengin kıldığı gibi fakir sana bir şey istemek üzere geldiği zaman onu azarlama."

Bu âyet hakkında İbn İshak da şöyle der: "Zorba, kibirli ve kötü sözlü olma. Allah'ın güçsüz kullarına sert davranma." Katâde de burada: "Yoksulu merhamet ve yumuşaklıkla geri çevir" der. Bana göre Katâde; "geri çevir" yerine, "hitab et" deseydi daha güzel olurdu.

Rabbinin Nimetini Durmaksızın Anlat (Âyet 11):

"Ama Rabbinin nimetini durma anlat." Nesefî der ki: "Allah'ın sana verdiği peygamberliği anlat. Çünkü o nimetlerin en büyüğüdür. Daha doğrusu bu âyet Allah'ın ona lütfettiği bütün nimetleri içine alır. Buna Kur'ân'ı ve şer'î hükümleri öğretmek de dahildir." İbn Kesîr de şöyle der: "Nasıl sen fakir iken Allah seni zengin kılmışsa sen de Allah'ın sana lütfettiği nimetleri anlat."

Ben derim ki: Allah Teâlâ'nın, nimetlerini anlatma emri kapsamındaki nimet yalnız dünyaya yahut dine ait nimetler olmaktan daha geneldir. Açık ve gizli bütün nimetleri anlatmak peygamberlerin ve müslümanların edebidir. Nitekim bunları Tamamlayıcı Bilgiler bölümünde göreceğiz. Böylece sûrenin tefsiri sona ermiş oldu.

ANLATIM DÜZENİ

1- Sûre, Rasûlullah (s.a)'e yetimliği, fakirliği ve habersiz olmayı hatırlatıyor ve ona bundan dolayı anılan emirleri veriyor. Sûre bu vasıta ile giz-

lice, göz kırparak müslümana şunları hatırlatıyor: Rasûlullah (s.a) bir yetim idi. O halde yetimlere merhamet ediniz ve onlara değer veriniz. Rasûlullah (s.a) bir fakirdi. Öyleyse fakirlere acıyınız, onlara ikram ediniz ve onlar hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz. Rasûlullah (s.a) peygamber olmadan önce İslâm'dan habersiz bir kişiydi. Dolayısıyla siz de İslâm'dan habersiz olanlara şefkatle yaklaşınız ve onlara dinlerini öğretiniz. Bütün bunların önceki sûrede sözkonusu edilen meselelerle ilişkisi açıktır.

2- Rasûlullah (s.a)'in şahsına verilen bir emir, bu emrin bizzat ona ait olduğu bildirilmedikçe ümmetine verilmiş bir emirdir. Bu bakımdan sûrede geçen emirlerin uygulama alanında yerini alması gerekir.

3- Sûreden nimete şükredilmesi gerektiğini öğrendik. İşte Rasûlullah (s.a)'e dahi Allah Teâlâ ihsan ettiği nimetleri sayıyor ve ondan bunlara amelî olarak şükretmesini istiyor. Aziz ve Celîl olan Allah'ın âdeti budur: **"Ey Dâvud ailesi! Şükredin."** (*Sebe, 34/13*).

4- Rasûlullah (s.a)'e; **"Rabbin seni ne terketti ne de sana darıldı"**; **"O seni yetim bulup da barındırmadı mı?"** âyetleriyle hitabedilmesi müslümanlara şöyle bir hatırlatmadır: Ey müslümanlar! İşte sizin peygamberiniz. Aziz ve Celil olan Allah ona bir takım nimetler vermiş ve bazı şeyleri emretmiştir. O sizin sabır, şükür ve her hayırda önderinizdir. Öyleyse onun izinden gidiniz, ona ve ona indirilen vahiy ve hidayete iman ediniz. Ona bütün hallerinde uyunuz.

Bunların el-Bakara sûresinin Mukaddimesindeki şu âyetlerle ilişkisi açıktır: **"Elif, Lâm, Mîm. İşte bu Kitap; onda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir. Onlar ki gayba iman ederler, namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de infak ederler. Onlar ki sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar. Ve onlar âhirete de yakînen inanırlar. İşte onlar Rablerinden bir hidayet üzerindedirler. Ve onlar felaha erenlerdir."** (*el-Bakara, 2/1-5*) Evet yukarıdaki âyetlerin bunlarla ilişkisi açıktır. Ancak el-Bakara sûresi, imanla ve infakla ilgili meselelere, "Kitab"a uyma ve âhiret gününe imanla ilgili konulara, âhiret günündeki felahla alâkalı hususlara temas etmiştir. Bütün bunlarla, ed-Duhâ sûresinin önceki sûrelerle ilişkisi, sûrenin kendine has anlatım düzeni ve ekseniyle alâkası ortaya çıkmaktadır. Bu sûrenin kendisinden sonraki sûrelerle ilişkisi daha sonra ele alınacaktır.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Âhiret Senin İçin Dünyadan Daha Hayırlıdır (Âyet 4):

1- **"Elbette âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır"** âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Şüphesiz âhiret yurdu senin için bu dünya yurdundan daha hayırlıdır. Bu sebeple Rasûlullah (s.a) insanların, dünyaya en az rağbet edeni ve dünyadan en uzak duranı idi. Nitekim bu onun yaşıyış tarzından açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca o, ömrünün son zamanlarında sonuna kadar dünyada kalıp sonra cennete gitme ile Allah Teâlâ'ya dönmek arasında serbest bırakılmıştı da o, Allah katında olanları bu aşağılık dünyaya tercih etmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in, Abdullah (İbn Mes'ûd)'dan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) bir hasır üzerine uzanmıştı da hasır onun yan tarafına iz yapmıştı. Uykudan uyanınca onun yan tarafını silmeye başladım ve şöyle dedim: Ey Allah'ın Rasûlü! Haber verseydin de senin için şu hasırın üzerine bir şey serseydik. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Dünyadan bana ne. Dünya ile benim misâlim bir ağaç gölgesinde oturan sonra kalkıp orayı terkeden bir kimse gibidir." Bu hadisî Tirmizî ve İbn Mâce, Mes'ûdî'den rivayet ederler. Tirmizî: Bu hadis hasen ve sahihtir, der."

Allah'ın Rasûlü'ne İkramları (Âyet 5):

2- "**Şüphesiz Rabbin sana verecek sen de hoşnut olacaksın**" âyetiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Âhiret yurdunda, onu, ümmeti ve kendisine hazırlanan ikramlar konusunda razı edene kadar verecek. Bu ikramlardan biri de Kevser nehridir ki ileride görüleceği üzere onun kenarları içi boş inci kubbeleri ve çamuru hoş kokulu misktir.

İmam Ebu Amr el-Evzâî, Ali b. Abdullah b. Abbas'tan o da babasından naklettiğine göre o şöyle dedi: Rasûlullah (s.a)'e kendisinden sonra ümmetine açılacak olan hazineler teker teker sunuldu. O da bunlara sevindi. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "**Şüphesiz Rabbin sana verecek sen de hoşnut olacaksın**" âyetini indirdi. Allah Teâlâ ona cennette bir milyon köşk vermiştir. Her köşkte gerekli olan eşler ve hizmetçiler vardır. Bu hadisi İbn Cerir ve İbn Ebî Hâtim kendi tarikiyle nakletmişlerdir. Bu İbn Abbas'a kadar isnadı sahihtir. Burada verilen bilgiler ve benzerleri ancak Rasûlullah'tan duymakla edinilebilir.

Süddî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Muhammed (s.a)'in razı olacağı şeylerden biri de ehl-i beytinden hiçbir kimsenin cehenneme girmemesidir. Bunu İbn Cerir ve İbn Ebî Hâtim de rivayet eder. Hasen, bundan maksadın şefâat olduğunu söyler. Ebu Câfer el-Bâkır da aynı görüştedir. Ebu Bekr İbn Ebî Şeybe'nin Abdullah'tan naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Ben öyle bir ailenin mensubuyum ki Allah bizim için dünyaya karşılık âhireti tercih etmiş ve: "**Şüphesiz Rabbin sana verecek sen de hoşnut olacaksın**" buyurmuştur."..."

Seni Yetim Bulup Barındırmadı mı? (Âyet 6):

3- **"O seni yetim bulup da barındırmadı mı?"** âyetinin tefsirinde İbn Kesîr şöyle der:

"Şöyle ki, o anasının karnında iken babası vefat etmiştir. Peygamber (s.a) doğduktan sonra öldüğü de söylenmiştir. Sonra altı yaşındayken annesi Vehb'in kızı Âmine vefat etmiştir. Bundan sonra ölünceye kadar dedesi Abdülmuttalib'in himayesinde kalmıştır ki, dedesi öldüğünde o sekiz yaşandaydı. Sonra amcası Ebû Tâlib onu yanına almıştır. Ebû Tâlib onu himaye etmeye, desteklemeye ve ona değer verip saygı duymaya devam etmiş, kırk yaşının başlarında Allah kendisini peygamber olarak gönderdikten sonra da kavminin eziyetlerine karşı onu korumayı sürdürmüştür. Bunlar Ebû Tâlib, putperest kavminin dininde iken gerçekleşmiştir. Bunların hepsi Allah'ın takdiri ve güzel tedbiri ile olmuş ve Ebû Tâlib'in hicretten az önce vefat etmesine kadar devam etmiştir. Bunun üzerine Kureyş kabilesinden aşağılık ve cahil insanlar ona saldırmış, Allah Teâlâ'da bu kez, onun kendi kavmi arasından çıkıp Evs ve Hazrec kabilelerinden Ensâr'ın memleketine hicretine izin verimştir. Nitekim Allah Teâlâ kanununu en mükemmel şekilde uygulamıştır. Rasûlullah (s.a) Ensâr'ın memleketine varınca onlar Hz. Peygamberi barındırıp ona yardım ettiler ve korudular. Onun önünde savaştılar. Allah onların hepsinden razı olsun. Bütün bunlar Allah'ın onu koruma ve gözetme ve ona önem vermesinin bir sonucudur."

Seni Şaşırmış Bulup da Doğru Yola Eriştirmedi mi? (Âyet 7):

4- **"Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedi mi?"** âyetiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Allah Teâlâ'nın: **"Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedi mi?"** sözü aynen O'nun şu sözü gibidir: **"İşte böylece Biz sana da emrimizden bir ruh vahyettik. Sen önceleri kitap nedir iman nedir bilmezdin. Fakat Biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle hidayete eriştirdiğimiz bir nûr kıldık."** (*eş-Şûrâ, 42/52*).

Bazıları da âyette geçen: "(ضالا)= şaşırmış" kelimesinden maksadın; Rasûlullah (s.a) küçükken Mekke vadilerinde kaybolup sonra geri dönmesidir, derler. Şöyle de denilmiştir: O amcası ile birlikte Şam yolunda iken kaybolmuştu. Geceleyin bir deveyi binmişken İblis gelip deveyi yoldan saptırmıştı. Nihayet Cibril gelmiş, İblis'e bir üfürüş üfürmüş ve İblis ondan uzaklaşıp Habeşistan'a gitmişti. Sonra da kervanın yolunu doğrultmuştu. Bu iki görüşü Beğavî nakleder."

Bana göre; doğru olan birinci görüştür.

Seni Fakir Bulup Zenginleştirmedi mi? (Âyet 8):

5- "**Seni fakir bulup da zenginleştirmedi mi?**" âyeti ile ilgili olarak Nesefî şöyle der:

"Seni fakir bulup da Hatice'nin malıyla, yahut sana lütfettiği ganimetlerle seni zengin kılmadı mı?"

Ben derim ki: Burada ganimetlerin zikredilmesi pek doğru değildir. Çünkü bu sûre, Mekke'de nâzil olup daha önce vuku bulmuş olaylardan bahsetmektedir. Halbuki ganimetler Medine'de olmuştur. Peygamber (s.a)'in Hz. Hatice'nin malını çalıştırmak sureti ile zengin olması da yine isabetli bir görüş değildir. Çünkü Rasûlullah (s.a) gerek peygamberlikten önce gerekse peygamberlikte sonra elinin emeği ile geçiniyordu. Sadece sermaye Hz. Hatice'-ye aitti. Ancak peygamberlikten sonraki davet şartları, Hatice annemizin (r.anha) sadakati, onun Allah yoluna davette ve Rasûlullah (s.a)'e hizmetteki gayretleri malının pek çoğunu tüketmiştir.

Adı geçen âyetle ilgili olarak İbn Kesîr zenginlikle alâkalı başka bir görüşe işaret eder ve şöyle der:

"Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Asıl zenginlik mal çokluğu değil kalp zenginliğidir." Müslim'in Sahih'inde Abdullah b. Amr'dan nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Müslüman olan yetecek kadar rızık verilen ve Allah'ın kendi verdiklerine kanaat ettirdiği kimseler muhakkak felah bulmuştur."..."

Kanaatime göre; işte bu Rasûlullah (s.a)'in zenginliğinin bir bölümüdür. Âyette kasdedilen mâna daha geneldir.

Rabbinin Nimetini Durmadan Anlat (Âyet 11):

6- "**Ama rabbinin nimetini durma anlat**" âyetini tefsir ederken İbn Kesîr şöyle der:

"Nitekim Peygamber (s.a)'den nakledilen bir duada şöyle buyurmuştur: "Allah'ım; bizi nimetlerine şükreden, onlarla seni öven, onlara razı olan kullarından eyle. Ve o nimetleri bize tamamla." İbn Cerîr'in Ebû Nadra'-dan naklettiğine göre o şöyle demiştir: "Müslümanlar nimetlerin anlatılmasını, onlara şükretme olarak görürlerdi."

Abdullah b. el-İmam Ahmed b. Hanbel'in Numan b. Beşîr'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) minber üzerindeyken şöyle demiştir: "Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez. Allah'ın nimetini anlatmak şükür, bunu terketmek ise nankörlüktür. Cemaatte rahmet ayrılıkta azab vardır." Bu hadisin isnadı zayıftır.

Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Enes'ten nakledildiğine göre Muhâcirler şöyle demişlerdir: Ey Allah'ın Rasûlü! Ensâr ecrin hepsini aldı götürdü. Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Hayır; siz onlara dua ettiğiniz ve onları hayırla andığınız sürece (ecir aranızda ortak olur)."

Ebû Dâvud'un Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "İnsanlara tüşükker etmeyen Allah'a da şükretmez." Bu hadisi Tirmîzî de rivayet etmiş ve; sahihtir demiştir.

Yine Ebû Dâvud'un Câbir'den naklettiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kime bir nimet verilir de o bunu anarsa ona şükretmiş olur. Eğer bunu gizlerse o nimete karşı nankörlük etmiş olur." Bu hadisi sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Yine Ebû Dâvud'un Câbir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kime bir şey verilir ve o kimse varlıklı olursa o da buna karşılık versin. Eğer (karşılık olarak verecek bir şey) bulamazsa onu anlatsın. Kim bu iyiliği anlatırsa verilen şeye şükretmiş olur. Kim de iyiliği gizlerse ona karşı nankörlük etmiş olur." Bu hadisi sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Mücâhid der ki: Yukarıdaki âyet şu anlamdadır: "Rabbinin vermiş olduğu peygamberlik nimetini anlat." Yine Mücâhid'den başka bir rivayete göre de bu nimetten maksat Kur'ân'dır. Leys der ki: Birisi, Hasen b. Ali'nin "**Ama Rabbinin nimetini durma anlat**" âyeti hakkında: Herhangi bir hayır işlediğin zaman bundan arkadaşlarına bahset, dediğini rivayet etmiştir. Muhammed b. İshak ise yukarıdaki âyetler ilgili olarak şöyle der: Allah tarafından sana gelen nimetleri ve peygamberlik ikramını anlat ve ona (insanları) davet et.

Yine Muhammed b. İshak'ın bildirdiğine göre: Nitekim Rasûlullah (s.a) Allah'ın lütfettiği peygamberlik nimetini ailesinden güvendiği kişilere anlatmaya başlamış, namaz kendisine farz kılılınca da namazı kılmıştır."

سورة الانشراح مكية وثماني آيات

94- ŞERH SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 94. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On İkinci Grubundaki Altıncı Sûredir.
8 âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Âlûsî, eş-Şerh sûresi hakkında şöyle der: "Âyetleri ittifakla sekizdir. Bu sûre ed-Duhâ sûresiyle çok sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Hatta Tâvûs ve Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Bunların ikisi tek bir sûredir. Gerçek şudur ki, bunun gibi konularda dayanak dirayet değil rivâyettir. Mütevâtir olan görüş bu ikisinin iki sûre olması ve aralarının Besmele ile ayrılmasıdır. Evet, aralarında mâna yönünden çok sıkı bağlantı da vardır."

Seyyid Kutub da şöyle der: "Bu sûre ed-Duhâ sûresinden sonra nâzil olmuştur. Sanki onun tamamlayıcısı gibidir. Bu sûrede, cömertlik ve şefkat gölgesine, sevgilinin sevgiliye sır verme ruhuna, lütuf göstergelerinin ortaya konulmasına ve gözetme hususlarının sunulmasına yer verilmiştir. Yine bu sûrede kolaylık ve rahata kavuşma müjdesine, kolaylık ve sağlam bağlantı vasıtasının sırrına yönlendirme konusuna yer verilmiştir."

eş-Şerh Sûresinin Ekseni

ed-Duhâ sûresi: "**Öyleyse yetime kahretme. Ve isteyeni azarlama. Ama Rabbinin nimetini durma anlat.**" (*ed-Duhâ, 93/9-11*) âyetleriyle sona erdi. eş-Şerh sûresi ise: "**Senin göğüsünü açmadık mı?**" âyetiyle başlar. ed-Duhâ sûresinde bulunan bu üç emir, nimetleri hatırlatan şu âyetler arasında yer alır: "**O seni yetim bulup da barındırmadı mı?...**" (*ed-Duhâ, 93/6*); "**Senin göğsünü açmadık mı?**" (*eş-Şerh, 94/1*) Demek ki bu sûrelerin birbirleriyle ilişkisi açıkça görülmektedir.

ed-Duhâ sûresi baştan sona Rasûlullah (s.a)'e yönelik bir hitaptır. eş-Şerh sûresi de aynen böyledir. O da tümüyle Rasûlullah (s.a)'e bir hitaptır. Bu da iki sûre arasındaki bağı gösteren başka bir delildir.

Daha önce ed-Duhâ sûresi ile ondan önceki dört sûrenin, el-Bakara sûresinin Mukaddimesini açıkladığını gördük. Bunların hepsi bir yeminle başlıyordu. eş-Şerh sûresi ise bir yeminle başlamıyor. Halbuki ondan sonra yine yeminle başlayan et-Tîn sûresi gelir. Bu durum eş-Şerh sûresinin grubundaki son sûre olduğuna işaret eder.

Bu sûrede temas edilen meseleler üzerinde düşünüldüğünde onun el-Bakara sûresinin Mukaddimesinden sonraki kısmı yani şu ayetleri açıkladığını görürüz: **"Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin, tâ ki takva sahibi olasınız."** (*el-Bakara, 2/21*) Bunun delili de eş-Şerh sûresinin Allah Teâlâ'nın şu sözleri ile sona ermesidir: **"Öyleyse boş kaldın mı yeni yorul. Ve ancak Rabbine sarıl."**

Ayrıca el-Bakara sûresinin Mukaddimesinden sonra gelen âyet, takvaya ulaştıran yolun yalnız ibadet olduğuna delâlet eder. eş-Şerh sûresi de Rasûlullah (s.a) ile ona uyanların eş-Şerh sûresinden önce geçen beş sûrenin teşvik ettiği yüksek hasletlerin tümünü gerçekleştirdikleri yolu gösterir. Gerçekten yetime ikram etmek, yoksulun doyurulmasına önayak olmak, helâl yemek, mal konusunda hırslı olmamak, Allah Teâlâ'yı tanımak, nefislerdeki engelleri köle azad ederek, yemek yedirmek ve imanla aşmak, birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye etmek, genel olarak vermek, takva, en güzeli tasdik etmek, cimriliği bırakmak, cennetten yüz çevirip onu yalanlamak isteyenlere güzelce hitabetmek, yetimlere yumuşak davranmak, Allah'ın lütfettiği nimetleri anlatmak gibi üstün nitelikleri ancak dünya işlerini bitirdiği zaman ibadette yorulan ve duada Allah'a yönelen kimse gerçekleştirebilir. **"Öyleyse boş kaldın mı yine yorul. Ve ancak Rabbine sarıl."**

eş-Şerh sûresi, Rasûlullah (s.a)'e gidilecek yolu, müslümanların bu yolda kendisine uymaları için açıklar.

Zira o her müslüman için en büyük örnektir. Müslüman, önceki sûrelerin sözünü ettiği yüksek hasletleri Rasûlullah'a uyma konusundaki nasibi oranında gerçekleştirilebilir.

Bu sûrenin de her sûre gibi kendine has bir anlatım düzeni, ekseniyle, önceki ve sonraki sûrelerle ilişkisi vardır. Bütün bunları sûreyi sunarken görelim.

eş-ŞERH SÛRESİ (1-8)

Sekiz âyettir.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla.

1- Senin göğsünü açmadık mı?

2- Yükünü üzerinden alıp atmadık mı?

3- Ki o senin belini bükmüştü.

4- Senin şanını da yükseltmedik mi?

5- Elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ۝ اَلَّذٖٓي
اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۝ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝
اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۝ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝

6- Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

7- Öyleyse boş kaldın mı yine yorul.

8- Ve ancak Rabbine sarıl.

eş-ŞERH SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Senin Göğsünü Açmadık mı? (Âyet 1):

"**Senin göğsünü açmadık mı?**" Nesefî burada şöyle der: "Allah açmamayı inkâr anlamına gelmek üzere sorup açmanın gerçekleştiğini ifade etmiştir. Sanki ona şöyle denilmiştir: Senin göğsünü açtık. Yahut onu, peygamberlikle, insan ve cinleri İslâm'a çağırmanın sıkıntılarına yetecek hale gelmesi için verdiğimiz ilimler ve hikmetle genişletip cehalet ve körlükten kaynaklanan darlığı ondan giderdik." İbn Kesîr de şöyle der: "Gerçekten biz senin göğsünü açtık. Yani onu nurlandırdık ve geniş bir hale getirdir. Bu aynen Allah Teâlâ'nın şu sözü gibidir: "**Allah kimi hidayete erdirmek isterse onun kalbini İslâma açar.**" (*el-En'âm, 6/125*) Allah Teâlâ peygamberin göğüsünü açtığı gibi onun dinini de geniş müsamahalı ve kolay bir din kılmıştır. Bu dinde güçlük, bu dinde ısrar, bu dinde darlık yoktur."

Senin Yükünü Hafifletmedik mi? (Âyet 9):

"**Yükünü üzerinden alıp atmadık mı?**" Üzerindeki ağır yükü kaldırıp atmadık mı? İbn Kesîr der ki: "Bu âyet, Allah Teâlâ'nın: "**Tâ ki Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın.**" (*el-Feth, 48/2*) buyruğu anlamındadır." Nesefî de şöyle der: "Senin peygamberlik yükünü ve bu görevi yerine getirme zorluklarını hafiflettik. Burada geçen (وزر) kelimesinin, faziletli olanı işleyip daha faziletli olanı terketmek anlamına geldiği de söylenmiştir. Zira böyle durumlarda peygamberler de kınanırlar." "**Ki o senin belini bükmüştü.**" İbn Kesîr şöyle der: "Taşıması sana ağır gelmişti." Nesefî: "Yük ona ağır basmış hatta kemiklerin çatırdama sesi duyulmuştur" der.

Senin Şanını Yüceltmedik mi? (Âyet 4):

"**Senin şanını da yükseltmedik mi?**" Nesefî burada der ki: "Onun namı, şahadet kelimesinde, ezanda, ikametde, hutbede, teşehhüdde ve Kur'ân'ın pek çok yerlerinde adı Allah'ın adıyla anılmak suretiyle yşükseltilmiştir: "**Allah'a itaat edin. Peygambere itaat edin.**" (*Âli İmrân, 3/32; en-Nisâ, 4/59; el-Mâide, 5/92; en-Nûr, 24/53; et-Tegâbün, 64/12*); "**Kim Allah'a ve O'nun Rasûlüne itaat ederse**" (*en-Nisâ, 4/13; en-Nûr, 24/52; el-Ahzâb, 33/71; el-Feth, 48/17*); "**Allah'ı ve peygamberini hoşnûd etmeleri daha gereklidir.**" (*et-Tevbe, 9/62*).

Ayrıca "Allah'ın Rasûlü", "Allah'ın peygamberi" ifadeleriyle de onun namı yükselmiştir. Onun önceki peygamberlerin kitabında zikredilmesi de namını yükseltme demektir."

Allah Teâlâ, Rasûlü üzerindeki bazı nimetleri saydıktan sonra -ki bu nimetlerden biri de ağır yükün hafifletilmesidir- O'nun her zamanki âdetinin zorluğun yanında bir kolaylık vermek olduğunu açıklayan fıkra gelir:

Elbette Güçlükle Beraber Kolaylık Vardır (Âyet 5-6):

"**Elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır.**" İbn Kesîr şöyle der: "Allah Teâlâ güçlüğün yanında kolaylığında bulunduğunu haber veriyor. Sonra da bu haberi pekiştirmek üzere şöyle buyuruyor..." "**Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır.**" Nesefî der ki: "Sana yapacağımız lütuf ve ihsanı yaptık. Artık Allah'ın fazlından ümidini kesme. Sizin içinde bulunduğunuz güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Burada "(يسر)= kolaylık" kelimesi, daha fazla teselli etmek ve kalbleri güçlendirmek gayesiyle beraberlik anlamına gelen (مع) ile getirilmiştir. Bu da kolaylığın güçlüğe son derece yakın olduğunu gösterir. Saîd b. Cübeyr, Katâde'den rivayet ederek şöyle der: Bize Rasûlullah (s.a)'in ashabını bu âyetle müjdeleyip şöyle dediği nakledildi: "Bir güçlük iki kolaylığa üstün gelmez."..."

İbn Kesîr de şöyle der: "Bunun mânası şöyledir: Her iki âyette de "(عسر)= zorluk" kelimesi marife olarak getirilmiştir. O halde ikisi tek bir zorluktur. Halbuki "(يسر)= kolaylık" kelimesi nekre olarak getirilmiştir. Bundan dolayı o başka başka kolaylıklar demektir. İşte bu sebeple Rasûlullah (s.a): "Bir güçlük iki kolaylığa üstün gelmez" buyurmuştur. Yani "**Elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır**" âyetindeki ikinci güçlük birincisinin aynı fakat kolaylıklar ayrı ayrı kolaylıklardır."

Birinci fıkra Allah Teâlâ'nın peygamberine lütfetmiş olduğu bazı nimetleri saymış, arkasından ikinci fıkra, Cenâb-ı Hakkın zorluğu ortadan kaldırıncaya kadar onun peşine kalaylığı takma konusundaki sürekli âdetini hatırlatmıştır. Bunda ise başka bir nimet ve Allah Teâlâ'dan bir va'd vardır. Bütün bunlar anlaşılınca son fıkra, nimetlerine karşılık Allah Teâlâ'ya bir şükür olsun diye Rasûlullah (s.a)'e ibadet etmeyi emretmek üzere gelecektir. Emredilen bu ibadet, ortadan kalkıncaya kadar zorluğa dayanmaya yardım eden bir yoldur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Bütün Gücünle Rabbine Ve O'na İbadete Yönel (Âyet 7-8):

"**Öyleyse boş kaldın mı yine yorul.**" Nesefî der ki: "Halkı davet işini bitirip boş kaldığın zaman bütün gücünle Rabbine ibadet etmeye çalış." "**Ve ancak Rabbine sarıl.**" İsteklerini özellikle O'na yönelt. O'na tevekkül ederek sadece O'nun lütfunu iste."

İbn Kesîr bu iki âyet hakkında şöyle der: "Dünya işlerini ve meşguliyetlerini bitirip onlarla ilişkilerini kestiğin zaman, için rahat ve zinde olarak kalk, ibadete koyul. Niyet ve isteklerde yalnız Rabbine yönel."

Ben derim ki: Bu iki âyet hakkında başka görüşler de vardır. Onları Tamamlayıcı Bilgiler bölümünde göreceğiz. Benim tercih ettiğim görüş, buradaki emrin, dünya işleriyle İslâma davet işini bitirdikten sonra ibadetle yorulması ve dua ederken Aziz ve Celil olan Allah'a yönelmesi için Rasûlullah (s.a)'e verilmiş bir emir olmasıdır. Çünkü ibadet ve dua sıkıntıları aşmak için gereken yol azığı ve Allah Teâlâ'ya şükür olarak sunulacak halis kulluk göstergesidir. Pek tabii ki buradaki yorulma namaz kılarkenki yorulmadır. Demek oluyor ki namaz ibadetin zirvesidir.

ANLATIM DÜZENİ

Sûrenin sunuluşu sırasında, onun kendine has anlatım düzeni açıkça ortaya çıktı. Anlatım düzeni içinde sûrenin namaz ve duayı emrettiğini de gördük. Bu durum bize namaz ve duanın ibadet kavramına dahil olduğunu göstermektedir. Çünkü sûre Allah Teâlâ'nın: "**Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin, tâ ki takva sahibi olasınız**" (*el-Bakara, 2/21*) âyetini açıklamaktadır. Sûrenin ekseniyle ilişkisinden bunun, grubu içinde eş-Şerh sûresinden önce gelen beş sûrenin açıklamış olduğu takvaya götüren bir yol olduğunu öğreniyoruz.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Göğsünü Açmadık mı? (Âyet 1):

1- Bazıları, âyette geçen "(الشرح)= açmak"tan maksadın göğüs yarma olayı olduğu şekilde çok uzak bir ihtimali benimsemişlerdir. Bu mâna akla uzak bir mânadır. Bununla beraber, İbn Kesîr zikrettiği için fayda sağlar düşüncesiyle biz de bu olayı naklediyoruz. İbn Kesîr şöyle der:

"..."**Senin göğsünü açmadık mı?**" âyetinden maksadın, İsrâ gecesi Hz. Peygamber'in göğüsünün yarılması olayı olduğu söylenmiştir. Nitekim bu olay Mâlik b. Sa'sa'a'nın el-İsrâ sûresindeki rivayetinde geçmişti. Tirmizî bu olayı burada zikreder. Bu her ne kadar Mâlik b. Sa'sa'a'nın rivayet ettiği gibi İsrâ gecesinde gerçekleşmiş olsa da o sûredeki açma ile buradaki açma arasında bir çelişki yoktur. Zira İsrâ gecesi onun göğsüne yapılan operasyon da, bundan kaynaklanan manevî açmada sonuç olarak bir göğüs açma olayıdır. Allah doğruyu en iyi bilendir.

Abdullah b. el-İmam Ahmed'in Übey b. Kâ'b'den rivayet ettiğine göre, Ebû Hureyre kendisinden başkasının soramayacağı şeyleri Peygamber (s.a)'e sormakta cesaretli biri idi. Bir defasında şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlu! Peygamberlikle alâkalı olarak ilk gördüğün şey nedir? Bunun üzerine Peygamber (s.a) oturup şöyle buyurdu: "Ey Ebû Hureyre; sen bir soru sordun. Gerçekten ben on yaşını bir kaç ay geçmişken sahrada bulunuyordum. Bir de ne duyayım, başımın üzerinde bir ses. Bir adam başka bir adama:

"O, o mu?" diyor. Sonra onlar beni, daha önce asla görmediğim yüzler, yaratıklarda hiç rastlamadığım ruhlarla ve kimsenin üzerinde görmediğim giysilerle karşıladılar. Derken yürüyerek bana doğru yöneldiler. Hatta herbiri pazumu tuttu. Hiçbirinin dokunuşunu hissetmedim. Sonra onlardan biri arkadaşına: "Onu yan yatır" dedi. Çekmeksizin ve zorlamaksızın beni yan yatırdılar. Yine o arkadaşına: "Göğsünü yar" dedi. O da göğsüme doğru eğildi ve onu yardı. Görebildiğim kadarıyla bu yarma kansız ve acısız oldu. Sonra ona şöyle dedi: "Kin ve hasedi çıkar." O da, kan pıhtısı şeklinde bir şey çıkarıp attı. Daha sonra ona: "Şefkat ve merhameti sok" dedi. Bir de ne göreyim çıkardığı şey gümüşe benziyor. Sonra sağ ayağımın baş parmağını sallayıp şöyle dedi: "Salim olarak kalk." Artık onunla küçüklere karşı şefkatli, büyüklere karşı merhametli olarak koşuyorum."..."

İbn Kesîr'in bu görüşü nakletmeden önce "(قيل)= söylenmiştir" demesini göz önüne getir. Bu ifade nakledilen görüşü zayıf bulma anlamına gelir. Evet, göğüs yarma Rasûlullah (s.a)'in hayatında birkaç defa meydana gelmiş bir olaydır. Fakat eş-Şerh sûresi bunlardan değil, aksine göğsün İslâm'la açılmasıdan söz eder. **"Allah kimin gönlünü İslâma açmışsa, o Rabbi katında bir nur üzere olmaz mı?"** (*eş-Zümer, 39/22*)

Senin Şanını Yükseltmedik mi? (Âyet 4):

2- **"Senin şanını da yükseltmedik mi?"** âyetini tefsir ederken İbn Kesîr şöyle der:

"Mücâhid der ki: Ben ancak seninle birlikte anılırım. Kelimeyi şahadette: "Şahadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Yine şahadet ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlüdür" denilir.

Kadâde de şöyle der: Allah Teâlâ dünyada ve âhirette onun şanını yüceltmiştir. Hiçbir hatip, şahadet kelimesi söyleyen bir müslüman, namaz kılan bir mü'min yoktur ki hutbesinde teşehhüdünde ve namazında: "Şahadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve Muhammed de Allah'ın Rasûlüdür" demesin.

İbn Cerîr'in Ebû Saîd'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) eşöyle buyurmuştur: "Cebrâil bana gelip dedi ki: "Doğrusu senin ve benim Rabbim: **"Senin şanını nasıl yücelttim?"** diyor. Rasûlullah (s.a)'de: "En iyisini Allah bilir" cevabını verir. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Ben zikredildiğim zaman sen de Benimle birlikte zikredilirsin" buyurur. İbn Ebî Hâtim, bu hadisi; bu isnadla rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Rabbimden bir şey istedim ki onu istememiş olmayı arzu ederdim. Rabbime şöyle dedim: "Benden önce birtakım peygamberler vardı. Onlardan emrine rüzgârı verdiklerin, ölüleri diriltenler vardır. Allah

Teâlâ buyurdu ki: "**Ey Muhammed! Seni yetim bulup barındırmadım mı?**" Ben de: "Evet, Ey Rabbim" dedim. Buyurdu ki: "**Seni şaşırmış bulup da doğru yola eriştirmedim mi?**" Ben de: "Evet, Ey Rabbim" dedim. Buyurdu ki: "**Seni fakir bulup da zenginleştirmedim mi?**" Ben de: "Evet, Ey Rabbim" dedim. Buyurdu ki: "**Senin göğsünü açmadın mı? Senin şanını yüceltmedim mi?**" Ben de: "Evet, Ey Rabbim" dedim."

Ebu Nu'aym, Delâilun'un-Nübüvve adlı kitabında Enes'ten rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın bana emrettiği gökler ve yerle ilgili işleri bitirince dedim ki: "Ey Rabbim! Benden önce gelip geçen her peygamberi elbette şereflendirdin. İbrahim'i kendine dost edindin. Mûsa ile konuştun. Dağları Dâvud'un, rüzgâr ve şeytanları da Süleyman'ın emrin verdin. İsa'ya ölüleri dirilttirdin. Peki bana ne verdin? Allah Teâlâ buyurdu ki: "Ben sana bunların hepsinden daha üstününü vermiş değil miyim? Ben ancak seninle birlikte zikredilirim. Ümmetinin kalplerini genişlettim. Kur'ân'ı ezberleyip açıktan okuyorlar. Bunu başka hiçbir ümmete vermedim. Sana Arş'ımın hazinelerinden bir hazine verdim. Günahlardan korunmaya ve Allah'a itaat etmeye güç yetirmek ancak yüce ve ulu Allah'ın yardımıyladır." Beğavî'nin İbn Abbas ve Mücâhid'den rivayet ettiğine göre bundan maksat ezan yani Rasûlullah (s.a)'in ezanda adının zikredilmesidir."

Elbette Güçlükle Beraber Kolaylık Vardır (Âyet 5-6):

3- "**Elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır**" âyetlerini tefsir ederken İbn Kesîr şöyle der:

"İbn Ebî Hâtim'in Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Peygamber (s.a) oturuyordu. Önünde bir delik vardı. Buyurdu ki: "Şayet güçlük gelip şu deliğe girecek olsa kolaylık gelip onu çıkarırdı." Bunun üzerine Allah Teâlâ: "**Elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır.**" âyetlerini indirdi.

Ebû Bekr el-Bezzâr bu hadisi Müsned'inde rivayet eder. Onun rivâyetindeki ifade şöyledir: "Şayet güçlük gelip şu deliğe girecek olsaydı kolaylık gelip onu çıkarırdı." Daha sonra o şöyle dedi: "**Elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır.**" El-Bezzâr devamla: "Bu hadisi Enes'ten sadece Aiz b. Şüreyh'in rivayet ettiğini biliyoruz" der.

Ben (İbn Kesîr) derim ki: Ebû Hâtim er-Râzi onun hakkında: Hadisinde zayıflık vardır, demiştir. Fakat bu hadisi Şu'be, Mu'âviye b. Kurre vasıtası ile bir adamdan o da Abdullah b. Me'sûd'dan mevkûf olarak nakleder.

İbn Ebî Hâtim'in Hasen'den rivayet ettiğine göre o şöyle der: Derlerdi ki: "Tek bir zorluk iki kolaylığa üstün gelemez."

İbn Cerîr'in Hasen'den rivâyet ettiğine göre ise o şöyle demiştir: Bir gün Peygamber (s.a) sevinç içinde gülerek ve şöyle diyerek dışarı çıktı: "Kesinlikle bir zorluk, iki kolaylığa üstün gelemeyecek, bir zorluk iki kolaylığı alt edemeyecektir. Çünkü elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır." Bu hadisi İbn Cerîr Hasen'den mürsel olarak da rivayet etmiştir.

Saîd, Katâde'den naklederek şöyle der: Bize Rasûlullah (s.a) ashabını bu âyetle müjdeleyip şöyle buyurduğu söylendi: "Bir zorluk elbette iki kolaylığa üstün gelemeyecektir." Bunun mânası şöyledir: "Âyette geçen "(عسر)= zorluk" kelimesi iki yerde de marifedir. O halde bu zorluğun her ikisi tek bir zorluktur. "(يسر)= kolaylık" kelimesi ise nekredir. Öyleyse bu iki zorluk başka başka zorluklardır. İşte bu sebeple Peygamber (s.a): "**Elbette güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten o güçlükle beraber bir kolaylık vardır.**" âyetlerini kasdederek: "Kesinlikle bir güçlük iki kolaylığa üstün gelemeyecektir" buyurmuştur. Burada geçen ikinci "(عسر)= zorluk" kelimesi birincisinin aynı, fakat "(يسر)= kolaylık" kelimesi ayrı ayrı kolaylıklardır.

Hasen b. Süfyân'ın Ebû Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) buyurmuştur ki: "Gökten yardım külfete, sabır da musibete göre inmiştir"..."

İbadete Koyul ve Rabbine Sarıl (Âyet 7-8):

4- "**Öyleyse boş kaldın mı yine yorul. Ve ancak Rabbine sarıl**" âyeti ile ilgili olarak Nesefî şöyle der:

"Yani halkı davet işini bitirip boş kaldığın zaman bütün gücünle Rabbine ibadet etmeye çalış. İbn Abbas (r.anhüma)'dan nakledildiğine göre mâna söyledir: Namazını bitirince duada gayret et. Bunun selamdan önce mi yoksa sonra mı olduğunda ihtilâf edilmiştir.

Bu âyetlerin kendilerinden önceki kısımla ilişkisi ise şöyledir: Allah Teâlâ Peygamberine daha önce lütfettiği nimetlerini ve gelecekle ilgili va'dlerini sayınca, bunlar onu şükretmeye, ibadette gayrete bunlara devam etmeye, hiçbir vaktini ibadetsiz geçirmemeye, birini bitirince peşinden öbürünü yapmaya sevketmiştir."

İbn Kesir de şöyle der: "Dünya işlerini ve meşguliyetlerini bitirip onunla ilişkilerini kestiğin zaman için rahat ve zinde olarak kalk ibadete koyul. Niyyet ve isteklerde yalnız Rabbine yönel. Rasûlullah (s.a)'ın sahih oluşunda ittifak edilen hadisindeki şu sözleri de bu kabildendir: "Yemek hazır olduğunda, küçük ve büyük su dökmeye sıkışmış bir haldeyken namaz olmaz." Yine Rasûlullah (s.a)'ın şu sözü de bu kabildendir: "Akşam yemeği hazırken namaza çağrıldığınız vakit önce akşam yemeğine başlayınız."

Bu âyet hakkında Mücâhid şöyle der: Dünya işlerini bitirip namaza yöneldiğin zaman kendini Rabbine ver. Yine ondan nakledilen bir rivayette de şöyle denir: Namaza kalktığın vakit ihtiyaçlarını Allah'a arzetme konusunda yorul.

İbn Mes'ûd'dan nakledildiğine göre o: Farzları bitirince gece ibadetine koyul, demiştir. İbn Abbas'tan da buna benzer bir görüş nakledilmiştir. İbn Mes'ûd'dan nakledilen başka bir rivayette: Namazı bitirdikten sonra otururken "**...yine yorul ve ancak Rabbına sarıl**" demiştir.

Ali b. Ebû Talha'nın İbn Abbas'tan naklettiğine göre o şöyle demiştir: Boş kaldın mı dûaya koyul. Zeyd b. Eslem ve Dahhâk: "Cihaddan "**boş kaldın mı**" ibadette "**yorul.**" "**Ve ancak Rabbine sarıl**" âyeti ile ilgili olarak Sevrî de şöyle der: Niyyet ve isteğini Aziz ve Celil olan Allah'a yönelt."

Mufassal Sûreler Kısmının On İkinci Grubu Hakkında Son Söz

On ikinci grubun esas temeli ve gidilecek yolu açıklamış olduğunu gördük. Böylece o takvayı elde etme ve insanı küfürden kurtarma konusunda yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Takvayı ve takva kapsamına giren şeylerle, inkârı ve inkâr kapsamına giren şeyleri ve takvaya götüren yolu açıklamış, inkârdan ve onunla ilgili huylardan sözetmiştir. Dolayısıyla o kendisinden önce geçen gruba yeni birtakım mânalar katmış, daha önce zikredilen şeyleri de pekiştirmiştir.

Kur'ân'ın her sûresinde bazı yenilikler olduğunu da gördük. Bu nokta, son grupta kendisine dikkat çekmek istediğimiz bir husustur. Tâ ki hiçbir kimse Kur'ân'dan bir sûrenin yeterli olacağı, dolayısıyla diğer sûrelere ihtiyaç kalmayacağı gibi yanlış bir anlayışa kapılmasın. Evet, Kur'ân'ın her parçası ve onun gruplarından her biri Kur'ân'a ait tüm konuları ele alır. Bu yönüyle öğüt kabul etmek isteyene Kur'ân'ın her parçası hatta onun tek bir sûresi bile öğüt vermeye yeter. Ancak bu din Kur'ân'ın tümüyle kemale ermiş, her şeyin açıklanması onunla tamamlanmıştır. Bu bakımdan insan, alması gerekli olan Kur'ânî mesajların tümünü ancak Kur'ân'ın tamamıyla öğrenebilir.

Ayrıca On ikinci grupta, her grupta görmeye alışık olduğumuz birbirini tamamlayıcı ve birbiriyle alâkalı mânaları da gördük. Bunun yanında her sûrenin kendine has anlatım düzenini, kendisinden önceki ve sonraki sûrelerle olan ilişkilerini de tanımış olduk.

Şimdi yeni bir gruba, On Üçüncü Gruba geçelim.

Kur'ân-ı Kerim'in Dördüncü Kısmı Mufassal Kısmının

On Üçüncü Sûreler Grubu

Bu grub et-Tîn, el-Alâk, el-Kadr, el-Beyyine ve ez-Zelzele sûrelerini içine alır.

GİRİŞ

On Üçüncü grup, beş sûreden meydana gelir. Bu grubun başlangıcını ve sona erişini gösteren birçok belirti vardır. Mesela grubun ilk sûresi yeminle başlar. Bu yeni bir grubun başladığına alâmettir. el-Zelzele sûresinden sonra yeminle başlayan el-Âdiyat sûresi gelir. Bu ise ez-Zelzele sûresinin kendi grubundaki son sûre olduğuna işaret eden bir durumdur. Dikkat edilmesi gereken başka bir nokta da ez-Zelzele sûresinin Kıyametten sözetmesidir. Bu sûre (إذا) kelimesi ile başlar. Daha önce (إذا) kelimesi ile başlayan her sûrenin, bir grubun sonu olduğunu görmüştük. Bu da bizi, ez-Zelzele sûresinin, grubundaki son sûre olduğu anlayışına götüren başka bir delildir.

Buna göre On Üçüncü grubun başlangıcı et-Tîn sûresi, sonu da ez-Zelzele sûresidir. Bu grup da her grub gibi el-Bakara sûresinin Mukaddimesini ve gruptaki sûrelerin ele aldığı konuların bizi ulaştırdığı yerlere kadar, diğer kısımlarını açıklar.

Gruptan açıkça anlaşıldığına göre et-Tîn sûresi, el-Bakara sûresinin Mukaddimesini açıklar. el-Alâk sûresi Mukaddimeden hemen sona gelen kısmı yani: "**Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin; tâ ki takva sahibi olasınız**" (*el-Bakara, 2/21*) âyetini açıklar. el-Kadr sûresi de Allah Teâlâ'nın şu sözlerini açıklamak üzere gelir: "**Eğer siz kulumuza indirdiğimizden şüphede iseniz...**" (*el-Bakara, 2/3*) el-Beyyine sûresi ise el-Bakara sûresinin 26. ve 27. âyetlerini; ez-Zelzele sûresine gelince; o da bu âyetlerden sonraki: "**Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz.**" (*el-Bakara, 2/27*) buyruklarını açıklamaktadır. Bütün bunları detaylı bir şekilde göreceğiz. Şimdi bu grubu sûre sûre sunmaya başlayalım.

سورة التين مكية وهي ثمان آيات

95- TÎN SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 95. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Üçüncü Grubundaki İlk Sûredir.
8 âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ VE SÛRENİN EKSENİ

et-Tîn sûresi, el-Bakara sûresinin Mukaddimesini açıklar. Bu sûre, insandan, yaratılışının mükemmelliğinden ve onun aşağıların aşağısına çevrilmesinden, ancak yararlı işler yapan bir mü'min olduğu takdirde bundan kurtulabileceğinden sözeder. Ayrıca bu sûre öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlerin aleyhine deliller ortaya koyar. Bu bakımlardan, et-Tîn sûresinin, el-Bakara sûresinin Mukaddimesindeki kâfirler ve takva sahiplerinden bahseden sözlerle ilişkisi vardır. Nitekim bunu geniş bir şekilde göreceğiz.

eş-Şerh sûresi: **"Öyleyse boş kaldın mı yine yorul. Ve ancak Rabbine sarıl"** *(eş-Şerh, 94/7,8)* âyetleri ile sona ermiştir. et-Tîn sûresinde ise: **"Doğrusu Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Yalnız iman edip yararlı işler yapan kimseler başka. Onlara kesintisiz ecir vardır."** âyetleri vardır. Buna göre eş-Şerh sûresinin son tarafları ile et-Tîn sûresinin baş tarafları arasındaki ilişki açıktır. eş-Şerh sûresi yararlı işler yapmayı emreder. et-Tîn sûresi de aşağıların aşağısına düşmekten kurtuluş için iman ve yararlı işler yapmaktan başka çare olmadığını bildirir.

Âlûsî, et-Tîn sûresinden şöyle sözeder: "Bu sûrenin âyetleri bütün müfessirlere göre sekizdir. Allah Teâlâ, önceki sûrede insan türünün, hatta yaratıklarının en mükemmel Hz. Muhammed (s.a)'in durumunu dile getirdiği için bu sûrede de Allah insan türünün durumundan, bu türün âkıbetinden, bu türden, en mükemmel ferd bu üstün türün övünç kaynağı Peygamber (s.a)'e inananlar için hazırladığı nimetlerden sözetmiş bu türlü şereflendirmiş, yüceltmiş ve değer vermiştir." Şimdi sûreyi görelim.

et-TÎN SÛRESİ

Sekiz âyettir.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝ وَطُورِ سِينِينَ ۝ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ ۝

1- Andolsun incire ve zeytine.

2- Sina dağına,

3- Ve şu Emin Belde'ye ki,

4- Doğrusu Biz insanı en güzel biçimde yarattık.

5- Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik.

6- Yalnız iman edip yararlı işler yapan kimseler başka. Onlara kesintisiz ecir vardır.

7- Öyle ise bundan sonra sana dini ne yalanlatabilir?

8- Allah hâkimlerin hâkimi değil mi?

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فٖٓي اَحْسَنِ تَقْوٖيمٍ ۝ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلٖينَ ۝
اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدّٖينِ ۝ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمٖينَ ۝

TÎN SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Yemin Olsun ki İnsan En Güzel Bir Biçimde Yaratılmıştır (Âyet 1-4):

"Andolsun incire ve zeytine." Mücâhid: "Bu incir bildiğiniz incir, zeytin de sıkıp yağını çıkardığınız zeytindir." der. Katâde de bu konuda Mücâhid'le aynı görüştedir. Nesefî ise şöyle der: "Allah Teâlâ, meyve veren ağaçlar arasından bu ikisine ilginç oldukları için yemin etmiştir." **"Sina dağına."** Bu Allah Teâlâ'nın Mûsa (a.s) ile konuştuğu dağdır. **"Ve şu Emin Belde'ye ki..."** İbn Kesîr: "Yani Mekke'ye" der. Bu konuda ihtilâf yoktur.

Nesefî burada şöyle der: "Bu şeylere yemin edilmesinin anlamı, kutsal yerlerin şerefini, peygamberlerin ve velilerin oturmasıyla buralarda beliren hayır ve bereketi ortaya koymaktır. İncir ve zeytinin bittiği yer İbrahim (a.s)'ın hicret ettiği İs (a.s)'ın da doğup büyüdüğü yerdir. Tûr, Mûsâ (a.s)'a çağrı yapılan, Mekke de âlemlere hidayet olan Beyt'in bulunduğu Peygamberimiz'in doğduğu ve peygamber olarak gönderildiği yerdir. Allah'ın salavâtı hepsinin üzerine olsun. Yahut ilk ikisi İsa (a.s)'a, üçüncüsü Mûsâ (a.s)'a, dördüncüsü de Muhammed (s.a)'e vahyin indiği yerlerdir."

İbn Kesîr de şöyle der: "Bazı imamlar -dört yemin konusunda- derler ki: Bunlar, herbirinde, Allah Teâlâ'nın, ulu'l-azm ve büyük şeriat sahibi peygamberlerden birini gönderdiği üç yerdir.

Birincisi: İncir ve zeytin bölgesi ki, burası Allah Teâlâ'nın Meryem oğlu İsâ'yı peygamber olarak gönderdiği Beytü'l-Makdis'tir.

İkincisi: Tûr-u Sinîn'dir. Burası üzerinde Allah Teâlâ'nın İmrân oğlu Mûsâ ile konuştuğu Tûr Dağı'dır.

Üçüncüsü; girenlerin güvenlikte olduğu emin belde Mekke'dir. Bu da Muhammed (s.a)'in peygamber olarak gönderildiği yerdir.

Bu üç yerin, Tevrat'ın son tarafında zikredildiğini söylemişlerdir: "Allah Teâlâ, Tûr-u Sina yani üzerinde İmrân oğlu Musa ile konuştuğu dağdan

gelip, Şâir'den yani Allah Teâlâ'nın İsâ'yı peygamber olarak gönderdiği Beyt-i Makdis dağından doğarak Fârân dağlarından yani Allah Teâlâ'nın Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderdiği Mekke dağlarından ortaya çıkmak istedi.'' Allah Teâlâ zaman içinde varlık âlemine çıkışlarındaki sıraya göre haber vererek onları zikretmiştir. Bu sebeple önce en şerefli yere, sonra ondan daha şereflisine sonra da hepsinden şerefli olan yere yemin etmiştir.''

''Doğrusu Biz insanı en güzel biçimde yarattık.'' İşte yeminin cevabı budur. Bu cevap da Allah Teâlâ'nın insanı en güzel biçim ve şekilde, boyu bosu yerinde, organları düzgün ve güzel olarak yaratmasıdır. Nesefî şöyle der: ''İnsanın şekil ve biçimini onun organlarını düzenlemeyi en güzel biçimde yarattık.''

İman Etmeyenlerin Yeri Cehennemdir (Âyet 5):

''Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik.'' İbn Kesîr burada şöyle der: ''Yani cehenneme çevirdik... Bu güzellikten sonra şayet Allah'a itaat etmez ve peygambere uymazsa varacağı yer cehennemdir.'' Nesefî ise şöyle der: ''Sonra onun âkıbeti, bu güzel ve düzgün yaratılış nimetine şükretmediği zaman onu yaratılış ve şekil yönünden aşağılardan daha aşağıya çevirmemizdir. Yani şekil yönünden çirkinlerden daha çirkin bir hale getirmemizdir. Bu durumda olanlar da cehennem ehlidir. Yahut aşağılık ehli olanlardan daha aşağıya çevirmemizdir. Veya; onu bu düzeltme ve güzelleştirmenin arkasından şekil ve biçim güzelliği yönünüyle aşağılardan daha aşağı döndürürüz. Öyle ki yaratılışında durumunu ters çeviririz. Sırtı düzgün iken kamburlaşır, saçları siyahken beyazlaşır, derisi pürüzsüz iken buruşur, kulağı ve gözü zayıflar ve ondaki her şey değişir. Yürüyüşü küçük adımlı, sesi alçak, gücü ve cesareti zayıf bir hale gelir.''

Ben derim ki: Bu son görüşü İbn Cerîr tercih etse de İbn Kesîr reddedip şöyle demiştir: ''Eğer âyetten kastedilen mâna bu olsaydı mü'minlerin bundan istisna edilmesi uygun düşmezdi. Maksat bizim zikrettiğimiz şeylerdir. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu sözleri de buna benzer:

İman Edip Salih Amel İşleyenler Bunun Dışındadır (Âyet 6):

''Andolsun asra ki, hiç şüphesiz insan ziyandadır. Yalnız iman edip yararlı işler yapan başka.'' (*el-Asr, 1-2*) Onlar aşağıların aşağısına çevrilmez. Aksine: **''Onlara kesintisiz ecir vardır.''** Bitmez, tükenmez ecir vardır.''

Ben derim ki: Bu âyet, İbn Kesîr'in, ''İnsanı aşağıların aşağısına çevirmenin âhirette olacağı'' görüşünü pekiştirmektedir. Zira âyetin devamında istisna edilenlerin, âhiretteki âkıbetleri zikredilmiştir. O halde İbn Cerîr'in benimsediği görüş zayıf bir görüştür.

Öyleyse Bu Dini Kim Yalanlayabilir? (Âyet 7):

"Öyle ise bundan sonra dini ne yalanlatabilir?' Yani, âhirette yapılan işlerin karşılığını görmeyi sana ne yalanlatabilir? Nesefî şöyle der: "Burada hitap iltifat yoluyla insanadır. Yani; ey insan! Bu kesin açıklama ve apaçık delilden sonra senin amellerin karşılığını görmeyi yalanlama sebebin nedir? İnsan meniden yaratılmış sonra ona düzgün bir beşer şekli verilmiştir. Kemale erip olgunlaşana kadar aşama aşama büyümüş daha sonra en kötü duruma düşene kadar işleri tersine döndürülmüştür. Yaratıcı'nın gücüne bundan daha açık bir delil göremezsin. İnsanı yaratmaya ve bütün bunlara kâdir olan, onu yeniden yaratmaktan aciz olamaz. Öyleyse senin yapılan amellerin karşılığını görmeyi yalanlama sebebin nedir? Yahut buradaki hitap Rasûlullah (s.a)'edir. Yani; "Bu delilden sonra seni kim yalan sayıyor?" Bu anlayışa göre âyette geçen "(ما)= ne" "(من)= kim" anlamınadır."

Ben derim ki: İbn Kesîr yalnız bir notla birlikte birinci görüşü zikretmiş ve "aşağıların aşağısı" ifadesini Nesefî gibi tefsir etmemiştir. İbn Kesîr şöyle der: "Öyle ise ey Âdemoğlu! Bundan sonra âhirette amellerin karşılığını görmeyi sana yalanlatan nedir? Kendi başlangıcını öğrendin. İnsanı ilk baştan yaratmaya kadir olanın onu tekrar yaratmaya öncelikle kadir olacağını da biliyorsun. Bunu bildiğin halde seni ahiret yalanlamaya sevkeden şey nedir?

İbn Ebî Hâtim'in Mansûr'dan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Mücâhid'e: **"Öyle ise bundan sonra sana dini ne yalanlatabilir"** âyeti ile Peygamber (s.a) mi kastedilmiştir? dedim. O da: Allah korusun. Bununla insan kastedilmiştir, dedi. İkrime ve başkaları da böyle der."

Allah Hâkimlerin Hâkimi Değil midir (Âyet 8):

"Allah hâkimlerin hâkimi değil mi?" İbn Kesîr der ki: "O, kimseye zulmetmeyen hâkimlerin hâkimi değil midir? Kıyamet mahkemesini kurup dünyada zulmedenden, zulme uğrayanın öcünü alması da O'nun adaletinin bir gereğidir." Nesefî de şöyle der: "Bu inkârcılara bir tehdittir. O, inkârcılar aleyhine lâyık oldukları şeyle hükmedecektir."

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu sûre, insanın yaratılışındaki ve Allah Teâlâ'nın adaletindeki mükemmellik ile âhiret gününe delâlet etmektedir. Şöyle ki, insanın yaratılışındaki mükemmellik onun yükümlü olmasını gerektirir. Bu da iyilik yapanların iyiliklerine karşılık mükâfat, kötülük yapanların kötülüklerine karşılık ceza verilmesini icabettirir. Bu ise âhiret gününü zorunlu kılar. Allah'ın adaletindeki mükemmellik de bir hesap görmeyi ve iyilerle kötülerin birbirlerinden ayrılmasını gerektirir. Bu da yine ahiret gününü zorunlu kılar. İşte bütün

bunlar karşısında sûre âhiret gününü yalanlayan birinin bulunmasına hayret etmiştir.

2- Sûre, kurtuluşa ereceklerin yararlı işler yapan mü'minler olduğunu, o gün helâk olacakların da bu nitelikleri bulunmayan kimseler olduğunu açıklamıştır. Bunda dolaylı olarak imana ve yararlı işler yapmaya bir çağrı vardır.

3- Âhiret gününden sözedilen bir sûrede Tûr'a ve Mekke'ye yemin edilmesinin sebebi açıktır. İnsanın yaratılışındaki mükemmelliğin âhiret gününe delâlet etmesinden başka, Allah'ın dinlerini Tûr'a, Mekke'ye incir ve zeytinin yetiştiği yerlere indirmesi de buna teyid eder.

4- Yeminde, incirle zeytini ve Tûr'la Mekke'yi birlikte zikretme, insana nimetlerin iki çeşidini de hatırlatır. Meyve (katık) nimeti ile peygamberlik nimeti. Bunlara, insanın güzel bir biçimde yaratılma nimetini hatırlatmadan önce yer verilmiştir. Okuyucu yeminle yeminin cevabı arasındaki uyumun bu örneğinden ve sûrenin kendine has anlatım düzeninden, yeminlerin içinde bulundukları sûrelere geliş hikmetini anlayabilir.

5- "er-Rasûl-S.A-" adlı kitabımızın önsözünde insanın kendine özgü bir yaratık olduğundan bahsetmiştik. Kendine özgü olduğu noktalardan biri de onun yaratılış bakımından kendine özgü olmasıdır. Buna delil olarak da Allah Teâlâ'nın: "**Doğrusu Biz insanı en güzel biçimde yarattık**" âyetini getirmiş ve bu konuyu etraflıca anlatmıştık. Sonunda şöyle demiştik: "Genel kural, sana ne kadar verilmişse o kadar istenmesidir. Ey insan! Bundan dolayı sen mükellefsin."

"**Cündullah** (Allah Erinin Ahlâk ve Kültürü)" adlı kitabımızda da, her insanın yükümlü bulunduğu şeyin takva olduğunu ve her insanın takvasınında sorumluluğuna göre olacağını delillendirmiştik.

Bunları kavradığımız zaman et-Tîn sûresinin, el-Bakara sûresinin, kâfirlerden ve takva sahiplerinden bahseden Mukaddimesi ile ilişkisini kavrayıp şöyle bir sonuca varabiliriz: "Sen ey insan! En güzel biçimde yaratıldın. Bu yükümlü tutulmayı ve hesaba çekilmeyi gerektirir. Yükümlü tutulduğun şey, dayanağı iman ve yararlı işler olan takvadır. Hesap Kıyamet gününde görülecektir. İnkâr edersen sana cehennem var. Takva sahibi olursan kesintisiz ecir yani cennette ebediyyen kalmayı hakedeceksin."

Şimdi de el-Bakara sûresinin Mukaddimesini ve özellikle de bu mukaddimenin takva sahiplerinden ve kâfirlerden sözeden kısmını hatırlayalım: "**Elif, Lâm, Mîm. İşte bu Kitap; onda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir. Onlar ki gayba iman ederler, namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de infak ederler. Onlar ki sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar. Ve onlar âhirete de yakînen inanırlar. İşte onlar Rablerinden bir hidayet üzerindedirler. Ve onlar felaha eren-**

lerdir. Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır." (*el-Bakara, 2/1-7*).

Bu âyetlerde geçen takvayı iman ve yarar işler yapma esnasına, uyarıyı reddetmenin ayrılmaz bir özelliği olan küfrü de âhiret gününü inkâr esasına dayandırabiliriz. et-Tîn sûresi de bunları açıklayıp imana ve yararlı işler yapmaya teşvik etmiş ve âhiret gününü inkâr edenler aleyhine deliller ortaya koymuştur. Buna da, insana yükümlü olduğunu hatırlatmanın arkasında yer verilmiştir. İşte böylece et-Tîn sûresinin, el-Bakara sûresindeki mukaddimeyi açıklayarak bazı yenilikler verdiğini görüyoruz. Çünkü sûre teklifin sebebini belirtmiş ve âhiret gününün geleceğine ve kâfirler aleyhine deliller ortaya koymuş; takvaya teşvik etmiştir.

Bütün bunlarla, sûrenin kendine has anlatım tarzının nasıl olduğu ve ekseniyle ilişkisi apaçık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Daha önce bu sûrenin önceki sûreyle ilişkisini görmüştük. İleride de sonraki sûreyle ilişkisini göreceğiz. Yine bu sûrede Kur'ân'daki diğer her sûre gibi birçok yenilikler olduğunu da gördük.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Rasûlullah Yolculuklarında Namazda Tîn Sûresi Okurdu:

1- İbn Kesîr, et-Tîn sûresinin tefsirine şu sözlerle başlar:

"Mâlik ve Şu'be'nin, Adiyy b. Sabit vasıtasıyla Berâ b. Âzib'den rivayet ettiklerine göre Peygamber (s.a) yolculukta iken iki rekâttan birinde et-Tîn sûresini okurmuş. (Ravi diyor ki): "Sesi ve okuyuşu ondan daha güzel olan hiçbir kimse duymadım." Bu hadisi çokları kitaplarında rivayet etmişlerdir."

2- Tenasuh'a (ruhun bir cisimden ötekine geçmesi inancı) inananlar bu lanetlik uğursuz ve asılsız inançlarına delil olarak Allah Teâlâ'nın **"Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik"** âyetini zikrediyorlar. Bu âyetle o inanca nasıl delil getirilir anlıyamıyoruz. Bilindiği gibi tenasuha inanmak âhirete iman konusunu iptal etmektir. Halbuki bu sûre ahiret gününe delil getirme çabasındadır. Bütün Kur'ân âhiret gününe delil getirmeye uğraşır. Öyleyse nasıl oluyor da, tek bir âyetle, bu âyetin bulunduğu sûre ve bütün Kur'ân'a ters düşen bir inanca delil getiriliyor? Kur'ân'da çelişkili şeyler yoktur. Onun bir kısmı diğer bir kısmını açıklar. Bu âyetin tenasuh inancını ifade ettiğini kabul etmek, Kur'ân'ı çelişkili bir kitap haline getirmekten öte onun tümüne ters düşer.

Bütün İslâm bilginleri bu âyetin sadece iki yorumu olduğunda ittifak etmişlerdir. Aşağıların aşağısı çevirme işi ya âhirette, yahutta dünyadadır.

Dünyada olursa bu, insanda meydana gelen ihtiyarlık ve âcizliktir. Buna göre bir sonraki âyette gelen ihtiyarlık ve âcizliktir. Buna göre bir sonraki âyette gelen istisna munkati bir istisnadır. Mânâ Nesefî'nin dediği gibi şöyle olur: ''Ancak ihtiyarlardan ve kötürümlerden salih olanlara, itaatlerine, ihtiyarlık belasına sabretmelerine, sıkıntılara göğüs germe ve ibadetleri yerine getirmelerine karşılık kesintisiz bir sevap vardır.''

Bu, âyette geçen aşağıların aşağısına çevirme işinin, dünyada oluşuna göre tefsir edilmesi durumundadır. Şayet aşağıların aşağısına çevirme işi âhirette olursa mâna açıktır. Sıradan bir insan eğer sûre üzerinde azıcık düşünecek olsaydı bu sûrenin birçok yönlerden o inkârcıların sözlerine ters düştüğünü görürdü. Bu konuda aşağıdaki âyeti zikretmemiz yeterli olacaktır. Allah Teâlâ buyurur ki: **''Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Yalnız iman edip yararlı işler yapan kimseler başka. Onlara kesintisiz ecir vardır.''** Eğer burada sözü edilen mesele tenasuh meselesi olsaydı o zaman ecir kesintili olacaktı. Çünkü insan tenasuh devresinde ölecektir. Fakat ben hatamı düzeltiyor ve şöyle diyorum: Tartışma ancak akıllı insanlarla yapılırsa yarar sağlar. Allah'a yemin ederim ki, onlar kafaları çalışmayan kimselerdir.

Bu Sûreyi Okuyunca Söylenecek Söz:

3- **''Allah hâkimlerin hâkimi değil mi''** âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

''Daha önce Ebû Hureyre'den merfu olarak şu hadisi nakletmiştik: ''Biriniz et-Tîn sûresini okur da sonuna yani: **''Allah hâkimlerin hâkimi değil mi?''** âyetine gelirse ''(بلى ووأنا على ذلك من الشاهدين) = Evet; ben de buna şahitlik edenlerdenim'' desin.''

Şimdi el-Alâk sûresinin tefsirine geçelim.

سورة العلق مكية وهي تسع عشرة آية

96- ALÂK SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 96. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Üçüncü Grubundaki İkinci Sûredir.
19 âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ VE ALÂK SÛRESİNİN EKSENİ

el-Bakara sûresinin Mukaddimesinden sonra Allah Teâlâ'nın şu âyeti gelir: "**Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin, tâ ki takva sahibi olasınız.**" (*el-Bakara, 2/21*) et-Tîn sûresinden sonra da Allah Teâlâ'nın şu sözleri ile başlayan el-Alâk sûresi gelir: "**Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı yapışkan bir şeyden yarattı.**" Burada "**O insanı yapışkan bir şeyden yarattı**" buyruğu ile bunun: "**Sizi de sizden öncekileri de yaratan**" âyetiyle ilişkisini ve "**Oku**" emri ile "**ibadet edin**" emrinin birbiriyle alâkasını göz önüne getir. Okumak Aziz ve Celil olan Allah'ın bir emrini yerine getirmek gayesiyle olursa bir ibadettir.

Yine bu sûrede Allah Teâlâ'nın şu buyruklarını görmekteyiz: "**Baksana, ya o kul doğru yolda ise veya takvayı emrettiyse.**" Bunun sûrenin eksenini oluşturan âyetlerdeki takva kelimesi ile ilişkisi açıktır. Sonra bu sûre şu âyetlerle son bulur: "**Sakın sen ona uyma. Secde et ve yaklaş.**" Bu âyetin: "**Rabbinize ibadet edin**" emriyle ilişkisi de açıktır. Sûrenin ekseniyle alâkasını ise onu sunarken etraflı bir şekilde göreceğiz.

et-Tîn sûresinin Allah Teâlâ'nın: "**Öyle ise bundan sonra dini sana ne yalanlatabilir?**" buyruğu ile sona erdiğini gördük. Ve yine gördük ki bu âyetin tefsirinde iki görüş vardır. Bunlardan biri buradaki hitabın Rasûlullah (s.a)'e yönelik olmasıdır. Buna göre mana şöyle takdir edilir: "Ey Muhammed! Bu açıklamalardan sonra âhiret günü, ceza ve hesap konusunda seni kim yalanlayabilir?" Âyet hakkındaki diğer görüş de şudur: "Ey İnsan! Seni hesabı yalanlamaya sevkeden şey nedir?"

el-Alâk sûresi bunlardan sonra Rasûlullah (s.a)'e hitabetmek üzere gelir: "**Yaratan Rabbının adıyla oku!**" Burada emredilen okuma din gününün geleceğine delildir. O halde bu sûrenin önceki sûre ile ilişkisi açıktır.

et-Tîn sûresi, el-Bakara sûresinin mukaddimesini açıklamıştır. el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonra gelen âyetin takvayı gerçekleştirme ve kâfirlikle münafıklıktan kurtulma yolunu açıkladığı gibi, el-Alâk sûresi de et-Tîn sûresinin davet ettiği şeyleri gerçekleştirmek ve bu sûrenin uyardığı hususlardan kurtarmak üzere gelmektedir.

Bilindiği gibi el-Alâk sûresi ve özellikle onun baş tarafları Kur'ân'ın ilk nâzil olan âyetleridir. Böyle iken sûrenin şimdiki yerinde Kur'ân'ın tertip ve düzenine tam bir uyum sağlaması, Kur'ân'daki sıralanmanın tevfikî (Allah tarafından) olduğuna, Kur'ân'da beşer işi bir şeyin payı bulunmayıp onun Allah katından geldiğine bir delildir.

et-Tîn sûresinde, insandan, onun en güzel biçimde yaratılışından ve onu, yükümlülüklerini yerine getirmekten alıkoyan engellerden sözedildiğini görmüştük. el-Alâk sûresinin de bu konuları tamamlamakta olduğunu görüyoruz: "**Sakın okumamazlık etme. Çünkü insan kendisini müstağni gördüğü için azgınlık eder.**" İşte böylece On Üçüncü grubun sûreleri birbirini tamamlamaktadır. Şimdi sûreyi sunmaya başlayalım.

el-ALÂK SÛRESİ (1-19)

19 âyetten meydana gelir.

Birinci Fıkra (1-5)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Yaratan Rabbinin adıyla oku.

2- O insanı yapışkan bir şeyden yarattı.

3- Oku Rabbin sonsuz kerem sahibidir.

4- Ki O kalemle öğretti.

5- O insana bilmediği şeyleri öğretti.

İkinci Fıkra (6-19)

6- Sakın okumamazlık etme. Çünkü insan azgınlık eder;

7- Kendisini müstağni gördüğü için.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اِقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ۝ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝
كَلَّا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰى ۝ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰى ۝ اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى
۝ اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يَنْهٰى ۝ عَبْدًا اِذَا صَلّٰى ۝ اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ
عَلَى الْهُدٰى ۝ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰى ۝ اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝
اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰى ۝ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا
بِالنَّاصِيَةِ ۝ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۝ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۝
سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ۝ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝

8- Dönüş şüphesiz ki ancak Rabbinedir.

9- Baksana, sen menedene;

10- Bir kulu namaz kıldığında.

11- Baksana ya o kul doğru yolda ise;

12- Veya takvayı emrettiyse?

13- Baksana ya o yalan saydı ve yüz çevirdi ise.

14- Bilmez mi ki, gerçekten Allah görmektedir?

15- Sakın. Eğer bundan vazgeçmezse andolsun ki onu alnından tutup sürükleriz.

16- Yalancı günahkâr mecilisini.

17- O zaman çağırsın meclisini.

18- Biz de zebanileri çağırırız.

19- Sakın sen ona uyma, secde et ve yaklaş.

BİRİNCİ FIKRANIN TEFSÎRİ (1-5)

Yaratan Rabbinin Adıyla Oku (Âyet 1):

"Yaratan Rabbinin adıyla oku." Her şeyi yaratan Rabbinin adıyla oku. Sonra yaratıklar arasından özellikle insanı zikredip şöyle buyurdu:

O, İnsanı Yapışkan Bir Meniden Yaratmıştır (Âyet 2):

"O insanı yapışkan bir şeyden yarattı." Bir spermden yarattı. Yahut bundan maksat, spermin yumurtacıkla buluşmasından sonra cenine ait ilk aşamadır.

Soru: Ne okuyacak? Çünkü kendisine ilk defa bu hitap yöneltilen Rasûlullah (s.a) okuyamaz.

Bana göre anlatım düzeninden şöyle bir anlam çıkarmak mümkündür: Buradaki okumaktan maksat, düşünme ve kafa yorma ile yaratıkların okunmasıdır. O halde mana -en iyisini Allah bilir ama- şöyle olur: "Bu kâinatı ve bu insanı Allah Teâlâ'nın yaratıcı olduğunu göz önünde bulundurarak O'nun adıyla oku." Bu mâna, bazılarının benimseyip pratik bir içerik verdiği ve Allah'a doğru gidişte temel ve hareket noktası kabul ettiği bir mânadır.

Oku! Rabbin Sonsuz Kerem Sahibidir (Âyet 3):

"Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir." Cömertliği her cömerti geçmede kemal sahibi olan Rabbinin adıyla oku. Ben derim ki: Bu, Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ'dan, kâinatı ve yaratıkları kendi adıyla okuyanlara büyük ikramda bulunacağına dair verilmiş bir sözdür. Çünkü Allah Teâlâ başkalarına açmadığı ilimleri ona açar. Kâinatı Allah'ın adıyla okuyan hiçbir insan yoktur ki Allah ona ilimleri küçüğü ve büyüğüyle vermesin.

Kalemle Yazı Yazmayı Öğretendir (Âyet 4):

"Ki O kalemle öğretti." Yazı yazmayı kalemle öğretti. Yahut kalem vasıtası ile birbirinden meydana gelen pek çok ilimleri öğretti.

İnsana Bilmediklerini Öğreten O'dur (Âyet 5):

"O insana bilmediği şeyleri öğretti." İbn Kesîr der ki: "İnsana bilmediği şeyleri öğretip onu ilimle şereflendirmesi veya saygın kılması, Allah'ın

kereminden dolayıdır. Bu şeref, beşeriyettin atası Âdem (a.s)'ın meleklere üstün geldiği bir şereftir."

Ben derim ki: Belki de bu âyetin manâsı şöyledir: "Şayet Aziz ve Celîl olan Allah Teâlâ'nın tevfiki olmasaydı insanın öğrenemeyeceği birçok ilimleri, insana öğreten Allah Teâlâ'dır. Buna göre yukarıda geçen üç âyetin genel anlamı da şöyle olur: "Kâinatı ve insanı Allah'ın adıyla oku. Eğer sen okuyacak olursan insana kalemle öğreten ve yine insana bilmediklerini öğreten Allah Teâlâ, pek çok büyük ilimleri sana da lütfedecek." İşte böylece bu son âyetler ilk iki âyette geçen okuma emrini pekiştirmiş ve okuyucuya ikram vadetmiş olmaktadır. Bu mâna, bazılarının kavrayıp hakkını verdiği, Allah'ın onların salih olanlarına birtakım özel ikramlarda bulunduğu bir manadır. Ayrıca bu beş âyet Kur'ân-ı Kerim'in ilk nâzil olan ayetleridir. Onun için bunlar üzerinde biraz duralım.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Yazı Yazmayı ve İnsana Bilmediklerini Öğreten Allah'tır (Âyet 1-3):

1- **"Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. Ki O kalemle öğretti. O insana bilmediği şeyleri öğretti"** âyetlerini tefsir ederken Nesefî şöyle der:

"İlmî faydalar verme lütfunun ötesinde bir lütuf yokmuşcasına, Allah Teâlâ, lütfunun kemaline, kullarına bilmediği şeyleri öğretmeyi ve onları cehalet karanlığından ilmin aydınlığına çıkarmayı delil getirmiştir. Ayrıca yazı ilminin üstünlüğüne de dikkat çekmiştir. Çünkü yazı ilminde büyük faydalar vardır. Zira ilimler, hikmetler, öncekilerin haberleri ve Allah'ın indirilmiş olan kitapları ancak yazıyla korunabilmiştir. Eğer yazı olmasaydı din ve dünya işleri düzgün gitmezdi. Allah Teâlâ'nın derin hikmetlerine kalem ve yazıdan başka delil bulunmasaydı delil olarak sadece bunlar yeterdi."

Vahyin Gelişi Nasıl Başladı?

2- Bu ilk beş âyet hakkında İbn Kesîr şöyle der:

"İmam Ahmed b. Hanbel'in Hz. Âişe'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a)'e vahyin ilk başlangıcı uykuda sadık rüya görmekte olmuştur. O hiçbir rüya görmezdi ki sabah aydınlığı gibi çıkmasın. Sonra ona yalnızlık sevgisi verildi. Artık Hira'ya gelip orada belirli günlerde tehannüs -ki ibadet etmek anlamınadır- eder ve yine azık alıp giderdi. Sonra Hz. Hatice'nin yanına döner bir o kadar zaman için tekrar azık alırdı. Nihayet Rasûlullah (s.a) Hira mağarasında bulunduğu sırda ona vahiy geliverdi. Melek ona orada gelip: "Oku!" dedi. Rasûlullah (s.a) der ki: "Ben okuma bilmem cevabını verdim." Rasûlullah (s.a) buyurur ki: "O zaman melek beni alıp takatım kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine "Oku!" diye emretti. Ben de ona: "Okuma bilmem" dedim. O zaman beni ikinci

defa yine takatım kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine "Oku!" dedi. Ben de "Okuma bilmem" dedim. Nihayet beni yine alıp üçüncü defa takatım kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp: **"Yaratan Rabbinin adıyla oku!"** dedi ve sûreyi: **"O insana bilmediği şeyleri öğretmiştir"** âyetine kadar okudu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) (korkudan) yüreği titreyerek döndü ve Hz. Hatice'nin yanına giderek: "Beni sarıp örtünüz, beni sarıp örtünüz" dedi. Korkusu gidinceye kadar onu sarıp örttüler.

Sonra Rasûlullah (s.a): "Ey Hatice! Bana ne oluyor?" dedi ve ona başından geçenleri anlatarak "Kendimden korktum" dedi. Hz. Hatice ona dedi ki: "Öyle deme. Müjde sana, Allah'a andolsun ki Allah seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, doğru söz söylersin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, misafiri ağırlarsın, hak yolunda gelen musibetlerde (halka) yardım edersin."

Bundan sonra Hatice Rasûlullah'ı alıp Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdu'l-Uzzâ b. Kusay'a götürdü. Varaka Hz. Hatice'nin amca oğluydu. Bu zat Cahiliyyet döneminde Hıristiyanlık dinine girmiş bir kişi olup Arapça kitap yazıyordu. İncil'den Allah'ın dilediği kadarını da Arapça olarak yazmıştı. Gözleri kör olmuş yaşlı bir ihtiyardı. Hz. Hatice ona: "Amcaoğlu; dinle de bak, kardeşinin oğlu ne söylüyor" dedi. Varaka: "Ne var kardeşimin oğlu?" diye sorunca Rasûlullah (s.a) ona gördüğü şeyleri haber verdi. Bunun üzerine Varaka dedi ki: "Bu gördüğün, Allah Teâlâ'nın Mûsâ'ya indirdiği Nâmûs'dur. Keşki ben senin davet günlerinde genç olsaydım! Keşki kavmin seni çıkaracakları zaman hayatta olsam!" Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "Onlar beni çıkaracaklar mı ki?" diye sordu. Varaka da: "Evet, senin gibi birşey getirmiş hiçbir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin davet günlerine yetişirsem sana son derece yardım ederim" cevabını verdi. Ondan sonra çok geçmeden Varaka vefat etti ve bir süre vahiy kesildi. Öyle ki Rasûlullah (s.a) -bize ulaşan haberlere göre- derin bir üzüntüye düşüp bundan dolayı pek çok defa kendisini yüksek dağların tepelerinden atmak için erkenden kalkıp gitmişti de kendisini atmak için dağın tepesine her varışında Cibril ona görünüp: "Ey Muhammed! Gerçekten sen Allah'ın hak peygamberisin" demiş de, bu sözle onun ızdırabı dinmiş, gönlü yatışmış ve geri dönmüştür.

Vahyin kesilme müddeti uzayınca yine bu maksatla gider ve dağın tepesine varınca Cibril karşısına çıkıp ona aynı şeyleri söylerdi." Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde rivayet edilmiştir. Kur'ân'ın ilk nâzil olan âyetleri bu mübarek âyet-i kerimelerdir ve bunlar Allah'ın kullara merhametinin ilk meyvesi ve Allah'ın onlara lutfettiği ilk nimettir.

Burada, insanın yaratılışının başlangıçta yapışkan bir şeyden olduğuna, insana bilmediklerini öğretip onu ilimle şereflendirmesinin ve saygın

kılmasının, Allah'ın kereminin bir sonucu olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu şeref, beşerriyetin atası Adem (a.s)'ın meleklere üstün geldiği bir şeref-tir. İlim bazan zihinlerde bazan dilde bazan da parmak uçlarıyla yazılan yazıda olur. Yani bilgi, zihni, sözlü ve yazılı olmak üzere üç nevidir. Yazılı bilgi diğer ikisini gerektirir fakat onlar yazılı bilgiyi gerektirmezler. Bu sebeple Allah Teâlâ: **"Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir, ki O kalemle öğretti. O insana bilmediği şeyleri öğretti"** buyurur. Bir haberde şöyle buyrulur: "İlmi yazıyla bağlayınız." Yine bir haberde: "Kim bildiği ile amel ederse Allah ona bilmediği şeylerin bilgisini de ihsan eder" buyrulur."

Seyyid Kutub vahyin başlangıcı olayını yorumlayarak şöyle der:

"Ben burada siyer ve tefsir kitaplarında okuduğumuzdan bu yana üzerinde durmadığımız yahut çok az durup sonra geçiverdiğimiz şu büyük olay karşısında durup düşündüm. Bu, çok büyük gerçekten çok büyük bir olaydır. Sınırsız bir şekilde büyüktür. Bugün o olayın büyüklüğünü kavramaya ne kadar uğraşırsak uğraşalım yine birçok yönleri bizim tasavvurumuzun dışında kalmaya devam edecektir.

Gerçekten o, hakikati bakımından büyük, delâleti bakımından büyük ve bütün insanlığın hayatı üzerindeki etkileri bakımından büyüktür. Bu olayın gerçekleştiği an -abartmasız- şu yeryüzünün uzun tarihi boyunca şahit olduğu en muazzam andır. Bu muazzam anda gerçekleşen bu olayın hakikati nedir?

Bu olayın hakikati şudur: Azîm, Cebbâr, Kahkâr, Mütekebbir ve bütün mülkün sahibi olan yüce Allah, yüceliği içinde lüfetmiş, arz denen ve nerdeyse görülmeyecek kadar küçük bir kâinat köşesine çekilen ve insan denen şu yaratığa yönelmiş, onlardan birini ilâhî nurunun bulaşacağı, hikmetlerinin verileceği kelimelerinin ineceği ve Cenâb-ı Hakk'ın bu yaratık için dilediği şerefin temsil edileceği bir mahal olarak seçmek suretiyle bu yaratığı üstün kılmıştır.

İşte bu büyük bir hakikattir. Hem de sınırsız ölçüde büyük. İnsan gücü nisbetinde, mutlak ezelî ve ebedî ilahlığın ululuğunu düşündüğü zaman o hakikatin büyüklüğünden bazı yönler ortaya çıkar. Bunun gölgesinde insan, sınırlı, sonradan meydana gelen ve ölümlü olan kulluğun hakikatini kavrar. Bundan sonra da, insan denen şu yaratığa gösterilen, rabbanî ilginin değerini hisseder ve bu duygunun lezzetini tadar. Onu huşu, şükür, sevinç ve yakarışla karşılar. Kâinatın küçük köşelerinden birindeki bu insana indirilmekte olan Allah'a ait kelimelerin bütün varlık âleminin dört bir yanında yankılandığını kavrar.

Bu olayın delâleti nedir?

Delâleti şudur: Bu olay bir taraftan Allah Teâlâ'nın, geniş lütuf bol rahmet sahibi bulunduğunu, cömert, çok seven ve çok veren, bağış ve rahmetini

sebepsiz olarak doldurup taşıran bir ilâh olduğunu gösterir. Ancak O'nun iyilik yapması ve doldurup taşırması O'nun zatına ait bazı kerim sıfatlarıdır.

Diğer taraftan bu olay, Allah'ın insana nerdeyse tasavvur edemeyeceği ve şükrünü yerine getiremeyeceği büyüklükte bir ikramda bulunduğuna ve insan bütün ömrünü rüku ve secde ile geçirse bile sadece bu ikramının şükrünü bile yerine getiremeyeceğine delâlet eder. Bu ikram da Allah'ın onu hatırlaması ona yönelmesi, ona onun gibi bir insanla ulaşması, onun cinsinden, kelimelerini vahyedeceği bir elçi seçmesi, yeryüzünü bu elçiye mesken, onu da varlık âleminin dört bir yanında hüşû ve yakarış içinde yankılanan şu kelimelerin ineceği bir mahal yapmasıdır.

Bu olayın bütün beşeriyet hayatındaki korkunç etkileri ise daha ilk andan itibaren başlamıştır. İnsan vicdanın ibresinde değişikliğin başlamasından ve onun beklemekte olduğu, kavramlarını, değerlerini ve ölçülerini alacağı yönün belirlenmesinden itibaren de tarihin akışını değiştirmeye başlamıştır. O yön, yeryüzü ve nefsin arzuları değil yalnız gökyüzü ve ilâhî vahiydir.

Bu gerçek ruhlarında yerleşen yeryüzü sakinleri bu andan itibaren Allah'ın himayesinde, doğrudan ve açık gözetiminde yaşamaya başlamıştır. Küçük ve büyük her işlerinde doğrudan doğruya Allah'a yönelerek yaşamışlardır. Herşeyi Allah'ın gözetimi altında hissetmişler ve bu gözetim altında hareket etmişlerdir. Allah Teâlâ'nın yardım elinin uzanıp attıkları adımları aşama aşama düzeltmesini kendilerini yanlış yoldan çevirip doğru yola sevketmesini beklemişlerdir. Her geceyi Allah tarafından kendilerine inip gönüllerindeki şeylerden söz edecek, problemlerini çözecek ve kendilerine "şunu alın onu bırakın" diyecek olan vahyi beklemekle geçirmişlerdir.

Gerçekten o, eşsiz bir anda meydana gelmiş eşsiz bir hadisedir. Bu olay yeryüzünde kendisiyle bir devrin başlayıp başka bir devrin bittiği, bir ümmetin yahut bir neslin tarihinde değil beşeriyet tarihinde dönüm noktası olan kâinat çapında bir olaydır. Bu olay, varlık âleminde yankılanırken kâinatın dört bir yanının ve insan vicdanının kaydettiği bir olaydır. Bugün bu vicdanın o büyük hatıraya yönelip onu unutmamaktan, onu daima insanlığın zaman içinde ancak bir kere şahid olduğu yeni bir doğuş olarak hatırlamaktan başka çaresi yoktur."

ANLATIM DÜZENİ

1- Allah Teâlâ sûrenin eksenini oluşturan âyetlerde şöyle buyurur: "**Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin, tâ ki takva sahibi olasınız. O ki yeryezünü sizin için bir döşek göğü de bir bina yaptı. Gökten su indirip onunla türlü türlü meyvalardan sizin için rızık çıkardı. O halde bile bile Allah'a eşler koymayınız.**" (*el-Bakara, 2/21-22*) el-Alâk sûresinin ilk beş âyeti de kâinatı ve insanı Allah adıyla okumayı emret-

mek ve bu okuma karşılığında, insana gerek vasıtalı gerekse vasıtasız öğreten Allah'tan ilim ikram edileceğini va'detmek üzere gelmiştir. Bu fıkranın ekseniyle alâkasından anlıyoruz ki, kâinatı ve hayatı Allah'ın adıyla okumak takvaya ulaştıran ibadetlerden biridir.

2- Sûrenin ekseni, insanın yaratılmasından, yeryüzünün döşek, göğün bina kılınmasından, gökten su indirilmesinden ve onunla meyvalar çıkarılmasından sözetti. Bütün bunlar insanın Allah adıyla okuması gereken şeylerden bazılarıdır. Şüphesiz bu okuyuş, şükür, tevhid, takva ve ibadete götürür. el-Alâk sûresinde görmüş olduğumuz beş âyette Allah Teâlâ bize, kendisinin yaratıcı olduğunu ve insanı yapışkan bir şeyden yaratan, sonsuz kerem sahibi, kalemle öğreten, insana bilmediği şeyleri öğreten bir ilâh olduğunu hatırlattı. Bunlar, kulluğu, Allah Teâlâ'nın lütfunu itiraf etmeyi ve şükrü yerine getirmeyi, takvaya sarılmayı gerektiren hususlardır. Fakat insan genel ve özel nimetleri ibadet ve takva yani şükür ile karşılayacağı yerde zenginliği arttıkça azgınlığı da artırmıştır. İşte İkinci fıkranın kaydettiği konu budur.

İKİNCİ FIKRANIN TEFSÎRİ (6-19)

Kendini Müstagni Görüp Azgınlık Eden İnsan (Âyet 6-14):

"Sakın okumamazlık etme!" (كَلَّا) yasaklama anlamı ifade etmek üzere kullanılan bir kelimedir. Bu anlatım düzeni içinde o kelime şu mânaya gelir: "Bazı insanlar kâinatı ve hayatı Allah'ın adıyla okumuyor ve bundan çıkarılması gereken sonuçları çıkarmıyorlar. Yine bazı insanlar Allah Teâlâ'nın öğretme, yaratma ve ihsanda bulunma nimetlerine şükretmiyorlar." Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Çünkü insan azgınlık eder. Kendisini müstağni gördüğü için."** Mal ile, ilim ile yahut makam ve mevki ile kendisini müstağni görür de bunların Allah'a ait olduğunu itiraf etmesi gerekirken etmez, Allah Teâlâ'ya ibadet ve takva ile şükretme yerine O'na karşı nankörlük eder. İbn Kesîr şöyle der: "Allah Teâlâ insanın kendisini müstağni gördüğü ve malı çoğaldığı zaman sevinçli, şımarık ve azgın olduğunu haber veriyor. Sonra da onu tehdit etmek korkutmak ve ona öğüt vermek üzere şöyle buyuruyor: **"Dönüş şüphesiz ki ancak Rabbinedir."** Dönüp dolaşıp varılacak yer Allah'ın huzurudur. O mal sahibini "Nereden topladın ve nereye harcadın?" diye hesaba çekecektir." Nesefî de şöyle der: "Bu, iltifat yoluyla (üçüncü şahıstan ikinci şahsa dönmek suretiyle) azgınlığın sonucundan insanı korkutmaktır. Yani "Gerçekten dönüşün Rabbine olacak ve O sana azgınlığının cezasını verecek" demektir.

Bu üç âyet kâfir insanın karakterini beyan etmiş, onu uyarmış ve bu karakteri, insanın kendisini her müstağni görüşünde azgınlık olarak nitelendirmiştir. Daha sonra Allah Teâlâ bize, insanın azgınlığına dair örnekler sunmuştur:

a- **"Baksana, sen bir kulu namaz kıldığında menedene."** Bu azgınlık görüntülerinden ilkidir. Bir insanın, başka bir insanı namazdan Allah Teâlâ'ya ibadet etmekten menetmesidir. Birinci âyetteki hitap, dikkatini bu insanın azgınlığına çekerek Rasûlullah (s.a)'e yönelmiştir. Bu insanın kendisini müstağni görmesinin sonucu olarak azgınlığa bir örnektir.

b- **"Baksana ya o kul doğru yolda ise veya takvayı emrettiyse?"** Nesefî'nin kanaatine göre burada hitap yine Rasûlullah (s.a)'edir. Bu bizim de tercih ettiğimiz görüştür. İbn Kesîr'e göre bu hitap namaz kılanı menedendir. O der ki: "Söyle bakalım. Ya o senin kendisini menettiğin kimse yaptığı işte doğru yolda ise? Yahut o, sözüyle takvayı emretti de sen onu menedip namazından dolayı tehdit ettiysen?"

Benim tercihim buradaki hitabın da Rasûlullah (s.a)'e ait olmasıdır. "Ey Muhammed! Bu namazdan meneden azgın insan şayet doğru yolda olsa ve takvayı emretseydi, bu kendisi için doğru yoldan nehyetmekten, namazdan ve dolayısıyla takvadan menetmekten daha iyi olmaz mıydı?" Görüldüğü gibi bu iki âyet, doğru yolda gitmemenin ve takvayı emretmemenin, azgınlığın bir göstergesi olduğunu göstermektedir.

c- Ey Muhammed; **"Baksana ya o yalan saydı ve yüz çevirdi ise"** Yani namazdan meneden bu insan gerçeği yalanladı ve ondan yüz çevirdi ise. **"Bilmez mi ki gerçekten Allah görmektedir?"** Nesefî şöyle der: "Allah'ın, onun doğru yolda olma ve sapıklık hallerini bilip haline göre ona karşılık vereceğini bilmez mi? Bu büyük bir tehdittir." İbn Kesîr de şöyle der: "Şu doğru yolda olan kulu meneden bu insan, Allah'ın kendisini gördüğünü, sözlerini işittiğini ve ona, davranışına göre eksiksiz karşılık vereceğini bilmez mi?"

ANLATIM DÜZENİ

1- Azgınlığın belirtilerinden bazılarının, namazdan menetmek, doğru yolu bırakmak, takvayı emretmeyi terketmek, yalanlamak ve Allah Teâlâ'nın davetinden yüzçevirmek olduğunu gördük. İşte bunlar yaratıklardan pek çoğunun Allah'ın nimetlerine karşı sergiledikleri davranışlardır. Cenab-ı Hak onlara kendilerine hâkim olup bu davranışlardan vazgeçmeleri için Allah'ın kendilerini görmekte olduğunu hatırlatmıştır. Onlara en kötü örnek Ebû Cehil'dir. O bu âyetlerin inmesine sebep olan kişidir. İbn Kesîr der ki: "Bu âyetler, Peygamber (s.a)'i namazdan dolayı Kâbe'nin yanında tehdit eden Ebû Cehil (Allah'ın lâneti üzerine olsun) hakkında nâzil olmuştur.

2- Allah Teâlâ sûrenin eksenini oluşturan âyetlerde ibadet etmeye ve takvaya çağırmıştır. İkinci fıkranın bu bölümünde ise Aziz ve Celil olan Allah'ın nimetlerine azgınlıkla karşılık verenlerin olduğunu gördük. Onlar, namaz kılmak ve ibadet etmek yerine namazdan menediyorlar, doğru yolda gitmek ve takvayı emretmek yerine bunların aksini yapıyorlar, tasdik edip amel

etmek yerine de yalanlıyor ve yüz çeviriyorlar. İşte bunlardan ikinci fıkranın görmüş olduğumuz kısmıyla sûrenin ekseni arasındaki ilişkiyi kavramış oluyoruz.

3- Bu azgın ve meneden insanın tutumlarının peşinden gelen, Allah Teâlâ'nın: **"Bilmez mi ki gerçekten Allah görmektedir"** âyetinden anlıyoruz ki, azgınlığın, namazdan menetmenin, doğru yolda bulunmama ve takvasızlığın, yalanlama ve yüzçevirmenin sebebi Aziz ve Celil olan Allah'ı tanımamak ve O'ndan habersiz olmaktır. Bundan dolayı insanı Allah'ın gözetlemekte olduğu duygusuyla yetiştirmek ve onu bu duyguya doğru götürmek, insan ruhunu bütün hastalıklardan arındırmanın en büyük sırrıdır. Bu husus, tasavvuf ehlinden salih olanların kavrayıp üzerinde yoğunlaştıkları ve İslâmi eğitim ilminde, başkalarının ulaşamadığı dereceleri elde ettikleri bir noktadır.

4- Allah Teâlâ, azgınların azgınlıklarına bir örnek sunup biz de bu örnekten azgının namazdan manettiğini öğrendikten sonra bu azgın insanı tehdit etmek ve onun akıbetini açıklamak üzere İkinci fıkradan yeni bir bölüm gelecektir.

Vazgeçmezse Onu Tutup Cehenneme Sürükleriz (Âyet 15-18):

"Sakın!" Bu azgın ve meneden insana yapılan bir yasaklamadır. **"Eğer bundan vazgeçmezse"** Nesefî der ki: "Bu halinden vazgeçmezse"; İbn Kesîr de şöyle der: "İçinde bulunduğu inat ve karşı gelmeden vazgeçmezse; **"andolsun ki onu alnından tutup sürükleriz."** Nesefî der ki: "Andolsun ki elbette onu alnından tutup cehenneme sürükleriz. Âyette geçen (السفع) kelimesi bir şeyi tutup şiddetle çekmek anlamınadır." **"Yalancı günahkâr alnından."** Sözlerinde yalancı, işlerinde hatalı olan alın değil onun sahibidir. **"O zaman çağırsın meclisini."** (النادى): Bir kavim toplantı yeri anlamınadır. Burada maksat toplantı yerinde bulunanlardır. İbn Kesîr şöyle der: "Kavmini ve soyunu çağırıp onlardan yardım istesin." **"Biz de zebanileri çağırırız."** İbn Kesîr der ki: "Zebaniler azap melekleridir. Böylece o bizim taraftarlarımız mı yoksa kendi taraftarları mı üstün gelecek görür." Nesefî de şöyle der: "(الزبانية) sözlükte polisler anlamınadır. Tekili itmek mânasına gelen (زبنية) kelimesidir. Burada maksat azap melekleridir."

Secde Âyeti (Âyet 19):

Allah Teâlâ bu azgın ve hayırdan meneden insana, hatırlattıktan, öğüt verdikten ve uyardıktan sonra sûrenin son âyeti, Rasûlullah (s.a)'e bu insana uymayı yasaklamak ve secdeyle Allah'a yaklaşmayı emretmek üzere gelir. Bu aynı zamanda bütün ümmete yönelik bir hitaptır. Allah Teâlâ şöyle

buyurur: "**Sakın sen ona uyma.**" Nesefî şöyle der: "Onun isyanına karşı sen itaatinde sebat et. "**Secde et.**" Secde etmeye devam et. Allah Teâlâ burada namazı kasdediyor." "**Ve yaklaş.**" Nesefî der ki: "Secde ile Rabbine yaklaş. Çünkü kulun Rabbine en yakın olduğu zaman secde halindeki zamanıdır." İbn Kesîr de şöyle der: "Ey Muhammed! Seni engellediği ibadete devam ve çok ibadet etme konularında ona uyma. Dilediğin yerde namaz kıl ona aldırma. Zira Allah seni koruyacak ve yardım edecektir. O seni insanlardan da korur. Secde et ve yaklaş."

ANLATIM DÜZENİ

1- el-Bakara sûresinde bulunup bu sûrenin eksenini oluşturan âyetler, bütün insanlara şükür olarak Allah'a ibadet etmeyi ve ortak koşmamayı emretmiştir. el-Alâk sûresinden anlaşıldığına göre bu emrin karşısında insanlar iki kısımdır: Takva sahibi olan kullar ve inkâr eden azgınlar. Bu, sûrenin ekseniyle ilişkisini gösteren noktalardan biridir.

2- Bu sûre ekseni meydana getiren âyetleri açıklayıp bize bazı ibadet şekillerini göstermiş ve Allah Teâlâ'nın emrine uymayanların tutumlarına karşılık bazı şeyler emretmiştir. Sûreden çıkarılacak pratik sonuçlar şunlardır: Kâinatı ve hayatı Allah'ın adıyla okuma emri, kâfirlere uyma yasağı, secde ve Allah Teâlâ'ya yaklaşma emri.

3- Bu sûreyi sunarken onun kendine has anlatım düzenini, ekseniyle ve kendisinden önceki sûreyle ilişkisini gördük. Kendisinden sonraki sûreyle ilişkisini de daha sonra göreceğiz. Yine gördük ki bu sûrede de birtakım yenilikler vardır.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

İnsanın Yapışkan Bir Maddeden Yaratılmış Olması:

1- et-Tîn sûresi ile el-Alâk sûresi arasındaki ilişkiyle ilgili olarak Âlûsî şöyle der:

"Allah Teâlâ, et-Tîn sûresinde, insanın en güzel biçimde yaratıldığını bildirmiş; burada da insanın yapışkan bir şeyden yaratıldığını açıklamıştır. Böyle olunca önceki âyet, şeklî illetin açıklanması, bu da maddî illetin açıklaması gibi olur. Allah Teâlâ burada, oradakinden daha basit mânada insanın âhiretteki hallerinden de sözetmiştir."

Ebû Cehil'in Rasûlullah'ı Kâbe'de Namaz Kılmaktan Alıkoyması (Âyet 17-18):

2- "**O zaman çağırsın meclisini. Biz de zebânîleri çağırırız**" âyetini tefsir ederken İbn Kesîr şöyle der:

"Buhârî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre o demiştir ki: Ebû Cehil: Eğer Muhammed'i Kâbe'de namaz kılarken görürsem boynunu çiğneyeceğim, diye yemin etmişti. Bu haber Rasûlullah (s.a)'e ulaşınca buyurmuş ki: "Onu yaparsa muhakkak melekler kendisini tutup yakalar." Bu hadisi Tirmizî ve Nesâî sünenlerindeki Kitabu't-Tefsirlerde rivayet etmişlerdir. İbn Cerîr de bu hadisi bu isnadla nakletmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Tirmîzî, Nesaî ve İbn Cerîr'in rivayet ettiklerine göre İbn Abbas şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) Makam-ı (İbrahim)'in yanında namaz kılıyordu. Ebû Cehil b. Hişâm onun yanına varıp: Ey Muhammed! Sana bunu yasaklamamış mıydım? dedi ve onu tehdit etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) ona sert ve kaba davranmış ve onu azarlamıştı. Ebû Cehil de: Ey Muhammed! Beni ne ile korkutuyorsun? Allah'a andederim ki gerçekten ben bu vadinin taraftarı en çok olanıyım, diye karşılık vermişti. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyetleri indirmiştir: "**O zaman çağırsın meclisini. Biz de zebânileri çağırırız.**" İbn Kesîr der ki: "Eğer Ebû Cehil taraftarlarını çağırsaydı azap melekleri onu anında yakarlardı. Tirmizî; bu hadis hasen ve sahihtir, der."

Secde Âyeti (Âyet 19):

3- "**Sakın sen ona uyma. Secde et ve yaklaş**" âyetiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Müslim'in Sahîh'inde bulunan ve Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur: "Kulun Rabbine en yakın olacağı zaman secde halindeki zamanıdır. Onun için (secdede) çok dua edin." Daha önce, Rasûlullah (s.a)'in İnşikâk ve Alâk ve sûrelerinde secde ettiği rivayeti geçmişti."

4- İlmi ilerlemenin bir sonucu olarak son iki asırda ortaya çıkan hastalıklardan biri de insanın kendisini Allah Teâlâ'dan müstağni görmesi yani Allah'a ihtiyacı olmadığına inanmasıdır. Bu sebeple bu iki asırda ibadeti bırakma çağrıları en yüksek seviyelere varmıştır. Müslümanlardan pekçokları da bunun etkisinde kalıp namazı terketmişler ve din işini hafife almışlardır. İşte bu nedenlerle Allah Teâlâ'nın: "**Sakın sen ona uyma. Secde et ve yaklaş**" buyruğunun; "**Sakın okumamazlık etme. Çünkü insan kendisini müstağni gördüğü için azgınlık eder**" âyetinin yer aldığı bir sûrenin sonunda gelmesinin sırrını anlıyoruz.

Bu sûrede bütün asırlarda çıkabilecek azgınlık çağrılarına karşı koymada yararlı çareler vardır. Madde asrımızın çağrılarını tedavi edebileceğimiz en önemli ilaç sûrenin baş ve son taraflarında vermiş olduğu emirlere uymaktır: "**Yaratan Rabbinin adıyla oku**", "**Secde et ve yaklaş.**" Bu sebeple herbirimizin kâinatı Allah'ın adıyla okumaktan ve Allah'a çok secde etmek-

ten büyük bir payı olması çok önemli bir husustur. Şüphe ve vehim hastalığına tutulmuş bazı insanlar tanırım. Bunlara varlık âleminin yeri ile göğü ile bütün kısımları üzerinde uzun uzadıya düşünme kurları tavsiye edilmiş ve her kısmı hatırladıkça Allah'ın adını anıp O'nun yaratıcı olduğunu düşünmeleri söylenmiştir. Bu uygulama, onların şüphelerden kurtulmalarında ve imanlarının artmasında etkili olmuştur.

سورة القدر مكية وخمس آيات

97- KADR SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 97. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Üçüncü Grubundaki Üçüncü Sûredir.
Beş âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Seyyid Kutub, el-Kadr sûresinin tefsirine şu sözlerle başlar:

"Bu sûrede, varlık âleminin tümünün sevinç, imrenme ve yakarış içinde kaydettiği o va'dedilmiş ve şahit olunmuş geceden, Mele-i A'lâ ile yeryüzünün mutlak mânada birleşme gecesinden, Kur'ân'ın Muhammed (s.a)'in kalbine inmeye başladığı geceden, yüceliği, delaleti ve bütün insanlığın yaşayışında meydana getirdiği etkileri bakımından, yeryüzünün bir benzerine şahid olmadığı ve büyüklüğünü insan idrakinin kavrayamayacağı o büyük olay gecesinden sözedilmektedir. **"Doğrusu Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır."**

Bu olayı anlatan Kur'ân âyetleri nerdeyse parlar; hatta sakin, sirayet eden, saf ve sevimli nurlar saçar. Bu nur, Allah'ın Kur'an'ındaki parlak nurudur. **"Doğrusu Biz onu Kadir gecesinde indirdik."** Bunun, gece boyunca Mele-i A'lâ ile yeryüzü arasında gidiş gelişleri esnasında Melekler ve Ruh'un nurudur. **"Melekler ve Ruh o gece Rablerinin izniyle her iş için iner de iner."** Bu nur, vahiy ve meleklerin nuruyla bağlantılı olarak âyetlerin ortaya koyduğu şafağın nurudur. Bu nur, gerek varlık âleminin gerekse bu varlık âleminde hareket eden canlıların üzerinde kanat çırpan barış ruhudur. **"O tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmettir."**

Bu sûrenin sözettiği gece ed-Duhân sûresinde anlatılan gecedir: **"Biz onu mübarek bir gecede indirdik. Doğrusu Biz uyarmaktayız. Katımızdan bir emirle her hikmetli işe o gecede hükmedilir. Doğrusu Biz öteden beri peygamber göndermekteyiz. Rabbinden bir rahmet olarak. Şüphesiz O işitendir, bilendir."** (*ed-Duhân, 44/3-6*)

Bilindiği gibi o gece Ramazan gecelerinden biridir. Nitekim el-Bakara sûresinde şöyle buyrulur: **"Ramazan ayı öyle bir aydır ki, insanlara doğru yolu gösteren, hak ile bâtılı ayıran Kur'ân o ayda indirilmiştir."** (*el-Bakara, 2/185*). Yani bu gece, Rasûlullah'ın insanlara tebliğ etmesi için Kur'ân'ın kalbine inmeye başladığı gecedir. İbn İshak'ın rivayetine göre el-Alâk sûresinin baş tarafındaki ilk vahiy Ramazan ayında, Rasûlullah (s.a) Hira mağarasında ibadet ederken nâzil olmuştur."

el-Kadr Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinde olup el-Alâk sûresinin eksenini teşkil eden iki âyetten sonra Allah Teâlâ'nın şu sözleri gelir: **"Eğer siz kulumuza indirdiğimizden şüphede iseniz haydin ona benzer bir sûre getiriniz. Allah'dan başka şahitlerinizi de çağırın, eğer doğru sözlüler iseniz. Fakat yapamazsanız -ki yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının; ki o kâfirler için hazırlanmıştır."** (*el-Bakara, 2/23-24*). Önce Allah Teâlâ'nın: **"Eğer siz kulumuza indirdiğimizden şüphede iseniz"** âyetini sonra da: **"Doğrusu Biz onu Kadir gecesinde indirdik"** âyetini gözönüne getir. Buna göre bu sûre ile ekseni arasındaki ilişki açıktır. el-Alâk sûresi **"Oku"** emriyle başlayıp **"Secde et ve yaklaş"** emirleriyle sona erer. Sûrenin gerek başındaki gerekse sonundaki hitap Rasûlullah (s.a)'e yöneliktir. el-Kadr sûresi ise Muhammed (s.a)'e indirilen Kur'ân'dan sözeder. İşte bu el-Alâk ve el-Kadr sûreleri arasındaki ilişkinin ilk göstergesidir. Ancak en büyük ilişki kendisini şurada gösterir: el-Alâk sûresi Kur'ân'ın ilk nâzil olan sûresidir. el-Kadr sûresi ise, el-Alâk sûresi ile başlayan bu Kur'ân'ı Allah'ın Kadir gecesinde indirdiğini açıklamak üzere gelir. Demek ki el-Kadr sûresi ile ondan önceki sûre arasındaki ilişkiler çok çeşitlidir. O sûre, kâinatı Allah'ın adıyla okumayı, secdeyi ve yaklaşmayı emretmiş; bu sûre de öyle bir geceyi anlatmıştır ki, onda yapılan amel, ondan başka bir gecede yapılan amelden kazanılacak sevabın bin katına denk olur.

el-KADR SÛRESİ (1-5)

Beş âyetten meydana gelir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Doğrusu Biz onu Kadir gecesinde indirdik.

2- Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin?

3- Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

4- Melekler ve Ruh o gece Rablerinin izniyle her iş için iner de iner.

5- O tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۝
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۝ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا
بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝ سَلَامٌ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝

SÛRENİN TEFSÎRİ

Kur'ân Kadir Gecesinde İndirildi (Âyet 1):

"Doğrusu Biz onu Kadir gecesinde indirdik." Nesefî şöyle der: "Allah

Teâlâ, indirilmesini başkasına değil kendisine nisbet ederek, ismini belirtmeye ihtiyaç olmadığından Kur'ân'ın ismini değil de onun yerini tutan zamirini getirerek ve Kur'ân'ın indirildiği vaktin kadrini yükselterek Kur'ân'ın şanını yüceltmiştir. Kadir gecesi işlerin takdir edilip hükmü bağlandığı gece demektir. Kadr de takdir anlamınadır. Yahut bu geceye diğer gecelerden daha şerefli olduğu için bu isim verilmiştir.'' İbn Kesîr de şöyle der: ''Allah Teâlâ Kur'ân'ı Kadir gecesinde indirdiğini haber veriyor. O gece, Aziz ve Celîl olan Allah'ın hakkında: **''Biz onu mübarek bir gecede indirdik''** (*ed-Duhân, 44/3*) buyurduğu mübarek gecedir. Mübarek gece Ramazan ayındadır. Nitekim Allah Teâlâ: **''Ramazan ayı öyle bir aydır ki Kur'ân o ayda indirilmiştir''** (*el-Bakara, 2/185*) buyurur.

İbn Abbas ve diğerleri şöyle derler: Allah Teâlâ Kur'ân'ı Levh-i Mahfûz'dan topyekün olarak yakın semadaki Beytü'l-İzzet'e indirmiş, sonra da olaylara göre yirmiüç yılda parça parça Rasûlullah (s.a)'e indirilmiştir.''

Kadir Gecesi Bin Aydan Daha Hayırlıdır (Âyet 2-3):

Daha sonra içinde Kur'ân-ı Kerîm'i indirerek özellik verdiği Kadir gecesinin şanını yücelterek şöyle buyurur: **''Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin?''** Nesefî der ki: ''Senin bilgin onun faziletinin son haddine varamadı.'' Sonra onun faziletini şu sözleri ile beyan etmiştir: **''Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.''** İçinde Kadir gecesi olmayan bin aydan. Nesefî der ki: ''Kadir gecesinin faziletinin bu derece yüksek olmasının sebebi, meleklerin ve Ruh'un o gecede inmesi ve hikmetli her işin yine onda ayrılmasından dolayıdır.''

Melekler ve Ruh O Gece Yeryüzüne İnerler (Âyet 4):

''Melekler ve Ruh o gece iner de iner.'' Yakın göğe yahut yeryüzüne. Nesefî şöyle der: ''Ruh, Cibrîl, yahut meleklerin sadece o gece gördüğü melekler cinsinden yaratıklar veya rahmettir.'' İbn Kesîr de şöyle der: ''Bereketinin çokluğu sebebiyle meleklerin bu gece inişleri pek çok olur. Melekler bereket ve rahmetle birlikte inerler. Nitekim onlar Kur'ân okunduğunda da inerler, zikir halkalarını kuşatırlar ve kanatlarını ilim talibinin üzerine ona karşı saygılarından dolayı samimiyetle gererler. Ruha gelince burada onunla Cibrîl (a.s)'ın kastedildiği söylenmiştir. Bunun, meleklerin bir çeşidi olduğu da söylenmiştir. En iyisini Allah bilir...''

''Rablerinin izniyle her iş için.'' Nesefî der ki: ''O seneden gelecek seneye kadar Allah Teâlâ'nın hükmettiği her iş için iner de inerler.''

Tan Yeri Ağarıncaya Kadar Bu Gece Selâmet Doludur (Âyet 5):

''O bir selâmettir.'' Nesefî şöyle der: ''O sadece bir selâmettir...'' Yani Allah Teâlâ o gece hakkında selâmet ve hayırdan başka bir şey takdir etmez.

Fakat diğer geceler hakkında belâ ve selâmet takdir eder. Yahut o, mü'minlere selâm verenlerin çokluğundan dolayı sadece bir selâmdır. Denildi ki; melekler o gece karşılaştıkları kadın ve erkek her mü'mine selâm verirler. Ancak kâfirler bu selâmdan mahrum bırakılmışlardır. **"Tan yeri ağarıncaya kadar."** Şafak sökünceye kadar. Kadir gecesi Güneş'in batışından şafak sökene kadar devam eder.

ANLATIM DÜZENİ

1- Allah Teâlâ bize bu sûrede Kadir gecesinin faziletini tanıttı. Ta ki biz de bu sebeple o gecede indirilen Kur'ân'ın faziletini bilelim. Bu indirme ister Levh-i Mahfûz'dan yakın göğe, ister Muhammed (s.a)'e indirilmeye başlandığı zaman gökten yeryüzüne olsun.

2- İndiği gecenin yüceltilerek Kur'ân'ın yüceliğinin bize hissettirilmesinden anlıyoruz ki bu Kur'ân yüceliğinden dolayı şüphelerden çok uzaktır. Öyleyse bu sûre Kur'ân'a iman etmeye çağırmaktadır. İşte bu noktadan hareketle, bu sûrenin el-Bakara'daki eksinini oluşturan âyetlerle ilişkisini anlıyoruz: **"Eğer siz kulumuza indirdiğimizden** (yani kadir gecesinde indirdiğimiz şu Kur'ân'dan) **şüphede iseniz haydin ona benzer bir sûre getiriniz. Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın, eğer doğru sözlüler iseniz. Fakat yapamazsanız -ki yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının; ki o kâfirler için hazırlanmıştır."** (*el-Bakara, 2/23-24*).

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Kadir Gecesi:

1- Bu sûrede anlatılan Kadir gecesi ile ilgili olarak Nesefî şöyle der:

"O gece Ramazan'ın 27. gecesidir. İmam Azam Ebû Hanife Âsım'dan onun Zerr'den rivayetine göre Übey b. Kâ'b, Kadir gecesinin Ramazanın, 27. gecesi olduğuna yemin ederdi. İslâm bilginlerinin çoğu da bu görüştedir. O gecenin gizli tutulmasındaki sebep belki de Kadir gecesini ihya etmek isteyen kimsenin ona rastlamak gayesiyle bir çok geceyi ihya etmesine teşviktir. Nitekim "salât-ı vusta", İsm-i Azam, cuma günü içindeki icabet saati, taatler içinde rıza ve günahlar içindeki gazap da bunun gibi hikmetlerle gizlenmiştir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "O (geceye) erişen şöyle desin: "Ey Allah'ım; şüphesiz ki Sen çok affedicisin, affı seversin. O halde beni de affet."..."

Kadir Gecesi Bin Aydan Hayırlıdır (Âyet 3):

2- **"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"** âyetiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Süfyân es-Sevrî der ki: Mücâhid'in "**Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır**" âyeti hakkında şöyle söylediği haberi bana ulaştı: O gecede yararlı işler yapmak, oruç tutmak ve geceyi ibadetle geçirmek bin aydan daha hayırlıdır. Bunu İbn Cerîr de rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim de Mücâhid'den şöyle nakleder: Kadir gecesi, içinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Katâde b. Du'âme, Şâfiî ve bir çokları da böyle demiştir.

Amr b. Kays el-Melâî der ki: O gecede yapılan iş, bin aydan yapılan işten daha hayırlıdır. Kadir gecesinde yapılan ibadetin içinde Kadir gecesi olmayan bin aylık ibadetten daha faziletli olduğu şeklindeki bu görüş, İbn Cerîr'in de tercih ettiği görüştür. Doğru olan da budur diğerleri değil. Buradaki durum tıpkı Peygamber (s.a)'in şu hadisindeki gibidir: "Allah yolunda bir gece nöbet tutmak, bunun dışındaki yerlerde tutulan bin gecelik nöbetten daha hayırlıdır." Bu hadisi Ahmed b. Hanbel de rivayet etmiştir. Yine Kadir gecesinin fazileti konusundaki durum, güzel bir kılık ve iyi bir niyetle cuma namazını edaya giden kimse ile ilgili: "Ona gündüzü oruçlu gecesi ibadetli geçirilen bir senelik amel yazılır" hadisi ve buna benzer diğer hadislerdeki durum gibidir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ramazan gelince Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Size Ramazan ayı geldi. O mübarek bir aydır. Allah onda oruç tutmayı üzerine farz kılmıştır. O ayda cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar kelepçelenir. Onda bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. O gecenin hayrından mahrum kalan gerçekten mahrum kalmıştır." Bu hadisi Nesâî de Eyyûb kanalıyla rivayet etmiştir. Kadir gecesinde yapılan ibadet bin aylık ibadete denk olduğundan Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kim Kadir gecesini, sevabına inanarak ve ihlasla ibadet yaparak geçirirse geçmiş günahları bağışlanır."..."

Tan Yeri Ağarıncaya Kadar Selâmet Doludur (Âyet 5):

3- "**O tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmettir.**" âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Ebû Dâvûd et-Tayalîsî'nin İbn Abbas'tan naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) Kadir gecesi hakkında şöyle buyurmuştur: "O gece, yumuşak, güzel bir gecedir. Ne sıcak ne de soğuktur. O gecenin sabahında Güneş zayıf ve kırmızımtırak olur."

İbn Ebî Âsım en-Nebîl'in senedi ile birlikte Câbir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Gerçekten ben Kadir gecesini gördüm. Fakat o bana unutturuldu. O son on gecesindedir. O gece

güzel aydınlık bir gecedir. Ne sıcak ne de soğuktur. Sanki o gecede ay vardır. O gece şafak sökünceye kadar şeytan dışarı çıkamaz."..."

Bu noktada şunları söylemek istiyorum: Belki tabiatla ilgili bu belirtiler yeryüzünün bir bölgesinde veya Peygamber (s.a)'in zamanında belli bir senede böylece meydana gelmiş olabilir.

İbn Kesîr'in Kadir Gecesiyle İlgili Bazı Nakilleri:

4- İbn Kesîr el-Kadr sûresiyle ilgili sözlerinin sonunda birtakım bölüm başlıkları açmıştır. Biz de burada onun sözlerinden biraz almayı tercih ediyoruz:

"İslâm bilginleri kadir gecesinin geçmiş ümmetlerde de bulunduğu yahut onun sadece bu ümmete mi has olduğu konusunda iki görüşe ayrılmışlardır.

Ebu Mus'âb Ahmed b. Ebî Bekr der ki: Bize Mâlik'in söylediğine göre ona şu haber ulaşmış: "Rasûlullah (s.a)'e önceki insanların ömürleri yahut bundan Allah'ın dilediği şeyler gösterilmişti de kendi ümmetinin ömürleri ona kısa gelmiş ve başkalarının uzun ömürde yaptıkları amellere yetişememelerinden endişe etmişti. Allah Teâlâ da ona bin aydan daha hayırlı olarak kadir gecesini vermiştir." Bu hadis başka kanallarla da rivayet edilmiştir. Mâlik'in söyledikleri Kadir gecesinin sadece bu ümmete has olmasını gerektirir.

Şâfiî imamlarından el-Udde isimli eserin sahibi; İslâm bilginlerinin görüşünün de böyle olduğunu nakleder. En iyisini Allah bilir. Hattabî de bu görüş üzerinde İslâm bilginlerinin ittifak ettiklerini rivayet eder. er-Râzî ise bunu mezhebin kesin görüşü olarak nakleder.

Bu hadisin delâlet ettiği husus, Kadir gecesinin bizim ümmetimizde olduğu gibi geçmiş ümmetlerde de olmasıdır.

Ahmed b. Hanbel'in Mersed'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ebû Zerr'e sorup: Kadir gecesini Rasûlullah (s.a)'e nasıl sordun? dedim. O da: Ben insanların Kadir gecesini en çok soranı idim, karşılığını verdi ve devam etti: Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana Kadir gecesinden haber ver. O Ramazanda mıdır yoksa ondan başka bir ayda mıdır? O da: "Hayır. O Ramazan ayındadır" buyurdu... Ben: O gece peygamberler bulunduğu sürece bulunup onlar vefat edince kaldırılır mı yoksa o Kıyamete kadar devam eder mi? dedim. Buyurdu ki: "Hayır. O Kıyamete kadar devam eder." Dedim ki: O Ramazan'ın neresindedir? "Onu Ramazanın ilk ve son onunda arayın" buyurdu. Sonra Rasûlullah (s.a) konuşmaya daldı. Derken onun dikkatsiz bir anını yakalayıp: O yirminin hangisindedir? diye sordum. O da: "Onu son onda arayın. Bundan sonra bana hiç bir şey sorma" buyurdu. Sonra Rasûlullah (s.a) konuşmaya daldı. Ben yine onun dikkatsiz olduğu

bir anı yakalayıp: Ey Allah'ın Rasûlü! Sendeki hakkım sebebiyle sana yemin ederim ki bana o gecenin hangi onda olduğunu haber vermedin, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah bana öyle bir kızdı ki onu tanıdığımdan beri böyle kızmamıştı. Şöyle dedi: "Onu son yedide arayınız. Bundan sonra bana hiçbir şey sorma." Bu hadisi Nesâî bu isnatla rivayet etmiştir.

Bu hadis, bizim daha önce belirttiğimiz hususlara ve Kadir gecesinin Peygamber (s.a)'in vefatından sonra da her sene Kıyamet gününe kadar bâki kalacağına delalet etmektedir. Hikmet-i ilâhî, Kadir gecesini aramak maksadıyla bütün ayın ibadetle geçirilmesi ve son on günde daha çok gayret edilmesi için onun gizlenmesini gerektirmiştir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a) ölünceye kadar Ramazanın son on gününü itikâfa girerek geçirmiştir. Ondan sonra onun hanımları da İtikâfa girmişlerdir. Bunu Buhârî ve Müslim Hz. Âişe'den nakletmişlerdir. Yine Buhârî ve Mülim'in İbn Ömer'den naklettiklerine göre: "Rasûlullah (s.a) Ramazanın on son gününde îtikafa girerdi." Hz. Âişe diyor ki: "Son on gün girince o geceleri ibadet eder, ailesini uyandırır ve izarını bağlardı." Bu hadisi de Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. Müslim'in Hz. Âişe'de rivayet ettiği başka bir hadis daha vardır: "Rasûlullah (s.a) son on günde, ibadete diğerlerindekinden daha fazla gayret ederdi." Bu, Hz. Âişe'nin bir önceki hadiste geçen "izarını bağlama" sözünün mânasıdır. Bunun kadınlardan uzak durmak anlamına geldiği de söylenmiştir. Her ikisinden kinaye olma ihtimali de vardır. Çünkü İmam Ahmed b. Hanbel'in Âişe'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: "Ramazanın son on günü kalınca Rasûlullah (s.a) izarını bağlar ve hanımlardan uzak dururdu." Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. İmam Mâlik'ten (r.a) Kadir gecesinin, Ramazanın son on gününde eşit olarak aranıp o günlerdeki bir gecenin diğerine tercih edilmemesi görüşü nakledilmiştir. Bu rivayeti er-Râfiî (r.h)'ın şerhinde gördüm.

Müstehap olan her zaman çok dua etmek, Ramazanda daha çoğaltmak, son on günde daha bundan daha fazla dûa etmek, son on günün tek olan gecelerinde ise daha da fazla dua etmektir. Yine müstehap olan şu duayı çok yapmaktır: "Ey Allah'ım; şüphesiz ki Sen çok affedicisin. Affı seversin. O halde beni de affet." Çünkü İmam Ahmed b. Hanbel bu duayı Abdullah b. Büreyde'den nakleder. Bu rivayete göre Hz. Âişe der ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kadir gecesine denk gelirsem ne diye dua edeyim?" O da: "Ey Allah'ım! Şüphesiz ki sen çok affedicisin. Affı seversin. O halde beni affet; de" buyurdu. Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce Abdullah b. Büreyde kanalıyla Hz. Âişe'den naklederler. Bu rivayette Hz. Âişe: "Ey Allah'ın Rasûlü; söyle bakalım Kadir gecesinin hangi gece olduğunu bilirsem o gece ne diyeyim?" dedim. Rasûlullah (s.a) de: "Ey Allah'ım! Şüphesiz ki sen çok affedicisin. Affı seversin. O halde beni de affet, de" buyurdu. Bu ifade Tirmizî'nin rivâyetidir. Daha sonra Tirmizî: "Bu hasen ve sahih bir hadistir" der.

Bu hadisi Hâkim de Müstedrek'inde nakledip: "Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir" demiştir. Ayrıca bunu Nesâî de Süfyân es-Sevrî ve Hz. Âişe kanalıyla şöyle rivayet etmiştir. Bu rivayete göre Hz. Âişe der ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Söyle bakalım Kadir gecesine denk gelsem o gecede ne diyeyim?" dedim. O da şöyle de buyurdu: "Ey Allah'ım! Şüphesiz ki sen çok affedicisin. Affı seversin. O halde beni de affet"..."

سورة البينة مدنية وهي ثمان آيات

98- BEYYİNE SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 98. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Üçüncü Grubundaki Dördüncü Sûredir.
Sekiz âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Bir bölümü el-Kadr sûresinin eksenini oluşturan iki âyetin sonunda Allah Teâlâ'nın şu buyruklarını gördük: **"O halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının ki, o kâfirler için hazırlanmıştır. İman eden, salih ameller işleyenlere altından ırmaklar akan cennetlerin kendilerine olduğunu müdele. Onlara ne zaman bunlardan bir meyve rızık olarak verilirse: 'Bu evvelce rızıklandığımız şeydi' derler. Onlara birbirine benzeyen** (böyle nimetler) **verilecek. Onlar için orada temiz eşler de vardır. Hem onlar orada temelli kalıcıdırlar. Şüphe yok ki Allah bir sivrisineği ve** (zayıflıkta) **ondan daha ileri bir şeyi misâl getirmekten çekinmez. İman etmiş olanlar bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise: 'Allah bu misâli vermekle ne murad etti?' derler. Allah onunla bir çoğunu sapıtır, bir çoğunu da hidayete erdirir. Bununla fasıklardan başkasını saptırmaz. Onlar, Allah'ın ahdini pekiştirdikten sonra bozanlar, birleştirilmesini emrettiği şeyi kesenler, yeryüzünde fesat çıkaranlardır. İşte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."** (*el-Bakara, 2/24-27*).

Görüldüğü gibi bu âyetlerde kâfirlerden ve mü'minlerden sözedilmektedir. el-Beyyine sûresinde de kâfirlerden, onların inatlarını sürdürmelerinden ve mü'minlerin müjdelenmesinden bahsedilmektedir. O halde ileride göreceğimiz gibi el-Beyyine sûresi yukarıya kayteddiğimiz âyetleri açıklamakta, dolayısıyla bu âyetler onun eksenini oluşturmaktadır.

el-Kadr sûresinin şu âyetle başladığını gördük: **"Doğrusu Biz onu Kadir gecesinde indirdik."** Bu Kur'ân'la ilgili bir sözdür. Dikkat çeken husus el-Beyyine sûresinin de şu âyetlerle başlamasıdır: **"Ehl-i kitaptan ve müşriklerden inkâr edenler, kendilerine beyyine gelinceye kadar ayrılacak değillerdi. İçinde en doğru yazılar bulunan temiz sahifeleri okuyan Allah katından bir peygamber."** Demek ki el-Beyyine sûresi, ehl-i kitap ve müşriklerin içinde bulundukları hal ve dinden ancak kendisine Kur'ân indirilmiş olan Peygamberin gönderilmesiyle ayrılacaklarından bahseden sözlerle başlamaktadır. Ayrıca bu sûre, peygamber gönderilip ona Kur'ân indirildikten sonra, bunların peygamber ve Kur'ân'a karşı tutumlarından da sözetmektedir. O halde el-Kadr sûresi ile el-Beyyine sûreleri arasındaki ilişki açıktır.

Âlûsî şöyle der: "Bunun önceki sûreyle ilişkisi şöyledir: Allah Teâlâ'nın buradaki: "**El-i Kitaptan ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine beyyine gelinceye kadar ayrılacak değillerdi...**" âyeti ve devamının, Kur'ân'ın indirilmesindeki hikmeti açıklama gibi olmasıdır. Sanki şöyle denmek istenmiştir: "Doğrusu biz onu indirdik. Çünkü inkâr edenler, kendilerine temiz sahifeleri okuyan bir peygamber gelmedikçe inkârlarından ayrılacak değillerdi. O temiz sahifeler de indirilmiş olan şu Kur'ân'dır." Buna dikkat et."

el-BEYYİNE SÛRESİ (1-8)

Sekiz âyetten meydana gelir

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Ehl-i kitaptan ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine beyyine gelinceye kadar ayrılacak değillerdi.

2- Temiz sahifeleri okuyan Allah katından bir peygamber.

3- İçinde en doğru yazılar bulunan.

4- Ehl-i kitap olanlar ancak kendilerine beyyine geldikten sonra ayrılığa düştüler.

5- Halbuki onlar doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a tahsis ederek O'na kulluk etmek, namaz kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı. İşte bu en doğru dindir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ
رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً ۝ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝ وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ
الْقَيِّمَةِ ۝ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
اُولٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ هُمْ خَيْرُ
الْبَرِيَّةِ ۝ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝

6- Şüphesiz ki ehl-i kitaptan olsun müşriklerden olsun inkâr edenler cehennem ateşindedirler. Onlar orada temelli kalacaklardır. İşte bunlar yaratıkların en kötüsüdür.

7- İman edip de salih amel işleyenler hiç şüphesiz bunlar da yaratıkların en hayırlısıdırlar.

8- Rableri katında onların mükâfatı altlarından ırmaklar akan ve içinde temelli kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan hoşnut onlar da Allah'tan hoşnutturlar. İşte bu Rabbinden korkan kimseleredir.

BEYYİNE SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-8)

Ehl-i Kitabın ve Müşriklerinin Rasûlullah Gönderilince İnkâra Kalkışmaları (Âyet 1-4):

"Ehl-i Kitaptan ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine beyyine gelinceye kadar ayrılacak değillerdi." Ehl-i kitap, yahudiler ve hıristiyanlardır. İbn Kesîr şöyle der: "Müşrikler, Arap olsun acem olsun puta ve ateşe tapanlardır." Burada şunu belirtmek istiyorum: Ehl-i kitap ve müslüman olmayan her insan müşriktir. Bu âyet, ehl-i kitap ve müşriklerin tümünün kâfir olduklarına delâlet eder.

Nesefî de şöyle der: "Ehl-i Kitap ve müşrikler kendilerine açık huccet gelinceye kadar inkârlarından ayrılacak değillerdi. Açık huccetden maksat Muhammed (s.a)'dir. Yani şöyle denmek isteniyor: Onlar inkârlarını Muhammed (s.a) gönderilinceye kadar bırakmadılar. O gönderilince de bazıları müslüman oldu bazıları inkârını sürdürdü." İbn Kesîr der ki: "Sonra Allah Teâlâ "beyyine"nin ne olduğunu şu sözüyle açıklar: **"Temiz sahifeleri okuyan Allah katından bir peygamber."** Yani: Muhammed (s.a). Bu peygamber onlara batıldan temizlenmiş sahifeler okur. **"İçinde en doğru yazılar bulunan."** Bu sahifeler içinde dosdoğru gerçeği ve adaleti haykıran yazılar bulunur." Bu âyet hakkında İbn Cerîr şöyle der: "Temiz sahifelerde Allah katından gelmiş, değerli, dosdoğru, Aziz ve Celil olan Allah katından geldiği için içinden hiçbir hata bulunmayan kitaplar vardır."

"Ehl-i kitap olanlar ancak kendilerine beyyine geldikten sonra ayrılığa düştüler." Bu âyet, ehl-i kitabın Peygamber (s.a) konusunda kendilerine apaçık delil geldikten yani Rasûlullah (s.a) gönderildikten sonra ayrılığa düştüğünü açıklıyor. Nesefî der ki: "Onların bir kısmı kibir ve hasedlerinden dolayı onun peygamberliğini inkar etti. Diğer bir kısmı da ona inandı. Önceki âyette ehl-i kitap müşriklerle birlikte zikredildiği halde burada sadece ehl-i kitap anılmıştır. Çünkü ehl-i kitabın, kendi kitaplarında yer verildiği için peygamberden haberleri vardı. Bu sebeple onlar peygamberden ayrılmakla nitelendirildiler."

Halbuki Onlar Allah'a Kulluk Namaz ve Zekâtla Emrolunmuşlardı (Âyet 5):

"Halbuki onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a tahsis ederek, O'na kulluk etmek, namaz kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı." Bu din ve Kur'ân, onlara şirk ve nifaktan uzak bir şekilde dini yalnız Allah'a tahsis ederek, bütün peygamberlere iman etmiş, bâtıl dinlerden ayrılmış olarak sadece Allah'a ibadet etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri için emredilmiştir. Zira namaz bedenî ibadetlerin en şereflisidir. Zekât da fakirlere ve muhtaçlara yapılan iyiliktir. **"İşte bu en doğru dindir."** Doğru olan

yolun dinidir. İbn Kesîr şöyle der: "İşte bu doğru ve adil dindir, yahut; işte bu doğru ve adil ümmettir. Zührî ve Şâfiî gibi pek çok İslâm bilgini bu âyet-i kerimeye dayanarak "amellerin imana dahil olduğu" sonucunu çıkarmışlardır."

Bunlar, bu dinin ve bu peygamberin emrettiği şeyler olduğuna göre, ehl-i kitaptan beklenen davranış Peygamber (s.a)'in çağrısına uymalarıdır.

Yukarıda âyetlere getirdiğimiz açıklamaları tümüyle bir müfessire ait olarak göremedik. Ancak bunlar bütünüyle müfessirlerin söyledikleri dışında da değildir. İşte bundan sûrenin kendine has anlatım düzenini açık bir şekilde anlıyoruz.

Allah Teâlâ, ehl-i kitap ve müşriklerin yeni davet karşısındaki tutumlarını açıkladıktan sonra -ki bu tutum onların ayrılığa düşüp kiminin inanması kiminin de inkâr etmesidir- bunun arkasından gelen fıkrada bize onların inananlarından ve inkâr edenlerinden, bunların hallerinden ve bunlardan her birine hazırladığı şeylerden bahsedecektir.

Ehl-i Kitap ve Müşriklerden İnkâr Edenler Cehennemliklerdir (Âyet 6):

Muhammed (s.a) gönderildikten sonra "**Şüphesiz ki ehl-i kitaptan olsun müşriklerden olsun inkâr edenler cehennem ateşindedirler. İşte bunlar yaratıkların en kötüsüdür.**" İbn Kesîr şöyle der: "Allah'ın var ettiği yaratıkların en kötüsüdür."

Bu konuda şunları söylemek istiyorum: Müslim'in rivayet ettiği sahih bir hadiste Peygamber (s.a) bu âyeti açıklıyor: "Muhammed'in canı kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, yahudi olsun hıristiyan olsun bu ümmetten beni işitip sonra da benimle gönderilene iman etmeyen hiçbir kimse yoktur ki cehennemlik olmasın." Allah Teâlâ, ehl-i kitaptan ve müşriklerden Muhammed (s.a)'i inkâr eden kâfirlerin akıbetini açıkladıktan ve onların yaratıkların en kötüsü olduklarına hükmettikten sonra bize inanan ve amel eden mü'minlerden bahseder ve şöyle buyurur:

İman Edip Salih Ameller İşleyenler İse Ebedî Cennettedirler (Âyet 7-8):

"**İman edip de salih amel işleyenler hiç şüphesiz bunlar da yaratıkların en hayırlısıdırlar.**" Bu ve önceki âyette hayırlılık ve şerlilik ölçüsü ortaya konmaktadır. Öyleyse Allah Teâlâ yaratıkların en kötüsü kabul ettiği halde kâfirin hayırlı olduğuna hükmeden ne kadar cahildir! Allah Teâlâ yaratıkların en hayırlısı kabul ettiği halde mü'minin kötü olduğuna hükmeden de ne kadar cahildir! Daha sonra Allah Teâlâ amel eden mü'minlerin mükâfatını beyan etmek üzere şöyle buyurur: "**Rableri katında onların mükâfatı altlarından ırmaklar akan ve içinde temelli kalacakları Adn cennetleridir.**" Nesefî der ki: "Bu cennetlerde ikamet etmektir" İbn Kesîr de şöyle der:

"Onlar cennette aralıksız, bitip tükenmemek üzere kalacaklardır." Amellerini kabul ederek **"Allah onlardan hoşnut, onlar da Allah'tan hoşnutturlar."** İbn Kesîr der ki: "Allah'ın onlardan hoşnut olması derecesine ulaşmak onların elde ettikleri sürekli nimetlerden daha üstündür. Mü'minler, Allah'ın kendilerine lütfettiği genel nimetten dolayı hoşnutturlar." **"İşte bu Rabbinden korkan kimseleredir."** İbn Kesîr şöyle der: "Bu mükâfat, Allah'tan korkup O'na karşı gelmekten hakkıyla sakınan ve görüyormuşcasına O'na ibadet eden kimseler için olacaktır." Bununla ilgili olarak derim ki: Âyetteki son kelime işin başının Allah Teâlâ'dan korkmak olduğunu, Allah'tan korkmakla iman ve salih amel arasında tam bir bağlantı bulunduğunu gösterir. O halde Allah'tan korkan mü'min olur ve salih amel işler. Çünkü iman ve salih amel, Allah Teâlâ'dan korkmanın zorunlu sonucudur.

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu sûre, bütün kısımlarıyla kafirlerin, Allah'ın bir peygamber gönderdiği zamanlar hariç daima inkârlarını sürdürdüklerini, dolayısıyla Peygamber (s.a)'in gönderilmesiyle bu inkârını, ister ehl-i kitabın isterse müşriklerin inkârı olsun, gönderilen peygamberin kitap sahibi bir peygamber olması şartıyla kesilebileceğini açıklamıştır. Bu da gerçekleşmiş ve Allah Teâlâ peygamberi göndermiştir. Peygamber (s.a)'in peygamberliğindeki doğruluk ve temizlik sebebiyle hepsi, özellikle de ehl-i kitap iman edecek yerde Rasûlullah'ın gönderilmesinden sonra ayrılığa düşmüşler, yeni peygamberin getirdiği mesajlara hiç bir kimsenin karşı çıkması mümkün değilken içlerinden kimi inanmış kimi de inkâr etmiştir. Çünkü o mesajlar ibadette ihlaslı olmaya, dürüst namaz kılmaya, zekât vermeye çağırmaktadır. Bu ise şüpheye düşmekten çok uzak dosdoğru bir milletin dinidir. Bütün bunlara rağmen ehl-i kitap ve müşriklerden büyük bir kısmı kendileri için inkâr yolunu seçince Allah Teâlâ onların cezasının cehennem kendilerinin de Allah'ın en kötü yaratıkları olduğunu açıklamıştır. Buna karşılık Allah Teâlâ, salih ameller işleyen mü'minlerin mükâfatının, kendisinden korkmaları sebebiyle cennetler ve hoşnhutluk olduğunu bildirmiştir. İşte bu, sûrenin kendine has anlatım tarzıdır.

2- Bu sûrenin eksenini oluşturan ve el-Bakara sûresinde bulunan: **"O halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının ki o kâfirler için hazırlanmıştır."** (*el-Bakara, 2/24*) âyeti ile bu sûrenin ilişkisini görebilmek için, bu sûrede kâfirlerin, ehl-i kitap ve müşrikler olmak üzere iki kısım olduğunu ve bunların cehennemi hakettiklerini, aleyhlerinde delil bulunduğunu ve bunların yaratıkların en kötüsü olduğunu gördük.

"İman eden, salih ameller işleyenlere altından ırmaklar akan cennetlerin kendilerine olduğunu müjdele. Onlara ne zaman bunlardan bir mevye rızık olarak verilirse: 'Bu evvelce rızıklandığımız şeydi' derler. Onlara bir-

birine benzeyen (böyle nimetler) **verilecek. Onlar için orada temiz eşler de vardı. Hem onlar orada temelli kalıcıdırlar."** (*el-Bakara, 2/25*). Bu sûrede de salih amel işleyen mü'minler hakkında bir açıklama, bir müjde gördük ve onların yaratıkların en hayırlısı olduklarını öğrendik.

"Şüphe yok ki Allah bir sivrisineği ve (zayıflıkta) **ondan daha ileri bir şeyi misâl getirmekten çekinmez. İman etmiş olanlar bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise: 'Allah bu misâli vermekle ne murad etti?' derler. Allah onunla bir çoğunu saptırır, bir çoğunu da hidayete erdirir."** (*el-Bakara, 2/26*). Bu sûrede ise temiz ve temizleyici, dosdoğru; ihlâsı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi emreden bu Kur'ân'la, ehl-i kitaptan ve müşriklerden olan kâfirlerin nasıl sapıttıklarını, bunun kendi kötülüklerinden kaynaklandığını çünkü onların yaratıkların en şerlisi olduklarını, halbuki mü'minlerin yaratıkların en hayırlısı olmaları sebebiyle Kur'ân'la doğru yolu nasıl bulduklarını gördük.

"Bununla fasıklardan başkasını saptırmaz. Onlar Allah'ın ahdini pekiştirdikten sonra bozanlar, birleştirilmesini emrettiği şeyi kesenler, yeryüzünde fesat çıkaranlardır. İşte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir." (*el-Bakara, 2/26-27*).

Bu sûrede ise, sapıtan ve bu Kur'ân'ın faziletini, ister ondan sapıtanların sapıklığını veya onunla doğru yolu bulunanların hidayetini açıklamış olsun sonuç olarak ekseni oluşturan âyetleri açıklamış olmaktadır. Ayrıca o uyarmış ve müjdelemiştir. Bunların da sûrenin eksenini teşkil eden âyetlerle ilişkisi ortadadır.

3- Bu sûrede Allah Teâlâ Peygamber (s.a)'i "beyyine= apaçık delil" olarak nitelendirip, onun böyle oluşunu bâtıldan temizlenmiş, ilim ve doğrulukta en üst düzeyde mesajlar içeren sahifeleri okumasına bağlamıştır. Bunun yanında sahifelerdeki mesajların kapsamına bir de misâl vererek, onların bize üzerinde ihtilâf edilmemesi gereken, sadece Allah için ibadet etmeyi, namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrettiğini bildirmiştir. Bütün bunlarda Rasûlullah'ın kusurdan, Kur'ân'ın da şüpheden uzak olduğunu, Kur'ân'ı ve Rasûlullah (s.a)'i kabul etmenin gerekliliğini benimsetme sözkonusudur. Bunların hepsi el-Bakara sûresinin: **"Eğer siz kulumuza indirdiğimizden şüphede iseniz haydin ona benzer bir sûre getiriniz"** (*el-Bakara, 2/23*) âyetiyle başlayan ve yukarıda kaydettiği âyetlerin sonuna kadar devam eden kısımdaki meselelerle bağlantılı şeylerdir.

İşte bu ve benzerlerinden bu sûrenin el-Bakara sûresindeki eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu sûrenin kendine has anlatım tarzı ile önceki sûreyle ilişkisini görmüştük. Kendisinden sonraki sûreyle ilişkisini ise daha sonra göreceğiz.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Beyyine Sûresinin Übeyy b. Kâ'b'a Okunması:

1- İbn Kesîr, el-Beyyine sûresinin tefsirine başlarken önce bazı rivayetlere yer vermiştir. Şu da o rivayetlerden bir tanesidir:

"İmam Ahmed b. Hanbel'in Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) Übeyy b. Kâ'b'a: "Allah bana el-Beyyine sûresini sana okumamı emretti" dedi. Übey de: Benim adımı sana belirtti mi? dedi. Rasûlullah: "Evet" buyurdu. Bunun üzerine Übeyy ağladı. Bu hadisi, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, Şu'be kanalıyla rivayet etmişlerdir."

Rasûlullah'ın Gönderilmesinden Önce Dünyanın Hali:

2- **"Ehl-i kitaptan ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine beyyine gelinceye kadar ayrılacak değildi"** (*âyet 1*) âyetiyle ilgili olarak Seyyid Kutub "Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti?" adlı kitaptan şu alıntıyı yapmıştır:

"Milâdî altıncı ve yedinci asır tartışmasız tarihin en geri kalmış devirlerindendi. Çünkü insanlık asırlardan beri uçuruma doğru yuvarlanmaktaydı. Yeryüzünde insanlığın elinden tutacak, onun uçuruma sürüklenmesine engel olacak hiçbir güç yoktu. Her geçen gün insanlığın çöküşünü hızlandırmıştı. O asırda İnsan yaratıcısını unutunca kendisini ve sonunda varacağı yeri de unutmuştu. Doğru davranma yeteneğini, hayırla şerri, iyiyle kötüyle birbirinden ayırma gücünü kaybetmişti. Uzun zamandan beri peygamberlerin sesi duyulmaz olmuş ve onların yakmış olduğu meşaleler kendilerinden sonra esen fırtınalardan dolayı sönmüş yahut bunların saçtığı nurlar, ülkeleri ve evleri aydınlatmak şöyle dursun ancak bazı gönülleri aydınlatabilecek derecede zayıflamıştı.

Din adamları, dinlerini fitnelerden korumak, kendilerini toplumdan uzaklaştırmak gayesiyle yahut huzur ve sükuna kavuşmak ve hayatın güçlüklerinden kurtulmak arzusuyla yahut da din ile siyaset, madde ile ruh arasındaki mücadelede yenik düştükleri için hayat sahnesinden çekilip kiliselere, yalnız başlarına yaşamaya sağınmışlardı. İçlerinden hayatın içinde olanlar ise kırallar ve dünya ehli ile anlaşmış; günahlarında, zulümlerinde ve haksız yolla insanların mallarını yemede onlara yardım eder duruma gelmişlerdi.

Büyük dinler, özünü ve şeklini kaybedecek şekilde, boşa vakit geçirenlerin, zalimlerin ve münafıkların oyuncağı haline gelmişti. Öyle ki bu dinlerin ilk sahipleri yeniden dirilecek olsalar onu tanıyamazlardı. Medeniyet, kültür, felsefe ve siyasetin beşiği olan yerler, anarşinin, ahlâksızlığın, bozulmanın, kötü idarenin ve yöneticilerin zulmünün uygulama alanı haline gelmişti.

Buralar kendi başlarının derdine düşmüş; dünya için bir mesaj, milletler için bir çağrı taşımayan, manevi değerleri iflas etmiş, hayat pınarları kurumuş, semavi dinlerden saf bir kaynağı ve beşeri sistemlerden değişmeyen bir düzene sahip olmayan yerler halindeydiler."

Bu noktada ben de şunu söylemek istiyorum: Bu durum devam edecekti. Tek bir çıkış yolu vardı. O da Allah'ın kitabla birlikte bir peygamber göndermeseydi. **"Ehl-i kitaptan ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine beyyine gelinceye kadar ayrılacak değillerdi. Temiz sahifeleri okuyan Allah katından bir peygamber."** (*âyet 1-3*) Allah peygamberi göndermiş ve kitabı indirmiştir. Bundan sonra da olan olmuştur.

Rasûlullah Gönderilince Ehl-i Kitap İle Müşriklerin Durumu:

3- Bu sûrede Allah Teâlâ'nın: **"Ehl-i kitap olanlar ancak kendilerine beyyine geldikten sonra ayrılığa düştüler"** (*âyet 1*) âyetinden maksadın, onların Rasûlullah (s.a)'in gönderilmesinden sonra ayrılığa düşmeleri olduğunu gördük. Bu ayrılık sonucu kimi iman etmiş kimi de inkâr etmiştir. Nesefi âyeti böyle yorumlamıştır. Buna göre âyetin mânası şöyle olur: Gerçek ayrılığa düşme sadece Rasûlullah (s.a)'in gönderilmesinden sonra olmuştur. Çünkü onların önceki ayrılığı hepsi kâfir olduklarından dolayı herhangi bir önem taşımıyordu. İbn Kesîr bu âyetlere daha başka bir yorum getirmiştir. Fakat biz Nesefî'nin yorumunu tercih ediyoruz. İtimad ettiğimiz görüş de budur.

Müslümanların Tefrikaya Düşüp Dinden Uzaklaşmaları:

4- Allah Teâlâ'nın: **"Halbuki onlar doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a tahsis ederek O'na kulluk etmek, namaz kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı. İşte bu en doğru dindir"** (*âyet 5*) buyruğu peygamberlerin çağrılarının içeriğini belirlemiştir. Bunlar gibi temel kurallarda ayrılığa düşmek kimse için caiz olmaz. Ama Hanefîlerle Şâfiîler arasında olduğu gibi, namaz ve zekâtın detaylarındaki ayrılık bu farklı bir şeydir. Hayret edilecek şey, İslâm dinine mensup bazı grupların ve kendisinin müslüman olduğunu sanan bazı taifelerin Allah'tan başkasına ibadet etmesi, beş vakit namazı kılmaması ve zekâtı vermemesidir. Buna rağmen onlar bu konudaki ayrılıklarının Şâfiîlerle Hanefîler arasında bulunan ve şeriatın detayına ilişkin ayrılıklara benzediğini kabul ediyorlar. **"Allah kimi saptırırsa artık ona doğru yola getirecek yoktur."** (*ez-Zümer, 39/23, 36*)

İbn Kesîr şöyle der: "Bir çok yollarla rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "Doğrusu yahudiler 71 fırkaya, hıristiyanlar 72 fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet de 73 fırkaya ayrılacaktır. Bunların biri hariç hepsi cehennemdedir." Orada bulunanlar: Ey Allah'ın Rasûlü! O biri kimlerdir? dediler. Buyurdu ki: "Benim ve ashabımın üzerinde olduğu şeye (uyanlardır)."..."

En Doğru Din Budur:

5- Bu sûrede Allah Teâlâ: "**... kendilerine beyyine gelinceye kadar. İçinde en doğru yazılar bulunan temiz sahifeleri okuyan Allah katından bir peygamber**" buyurur. Bundan bir âyet sonra da: "**Halbuki onlar doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a tahsis ederek O'na kulluk etmek, namaz kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı. İşte bu en doğru dindir**" buyurur. "(القيمة)= **en doğru**" kelimesinin her iki yerde gelmesine dikkat et. Bizi şu kanaate yönlendiren şey budur. Demiştik ki: Son âyet, sahifelerin içeriğinden bahseder. Yine bu âyet peygamberlerin çağrılarının içeriğini belirler. Bizim peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a)'in çağrısı da bir peygamber çağrısıdır. Bu sebeple bu son âyette geçen şu hususlara özel bir önem vermemiz gerekir:

- İbadet etmek ve ibadette ihlaslı olmak,

- Aziz ve Celil olan Allah'ın dinine ters düşen herşeyi bırakmak,

- Namazı dosdoğru kılıp zekâtı vermek. İşte bu Allah Teâlâ'nın hakkında: "**İşte bu en doğru dindir**" buyurarak nitelendirdiği dindir.

Hatırlatılması gereken bir nokta daha kaldı. Bu kelimenin tefsirinde bazı müfessirler âyete: "İşte bu dosdoğru bir milletin dinidir" şeklinde mâna vermişlerdi. Fakat ben buradaki "(القيمة)= **en doğru**" kelimesinden maksadın "**İçinde en doğru yazılar bulunan**" âyetinde geçen ve temiz sahifelerde bulunan yazıların sıfatı olan (قيمة) kelimesi olduğu kanaatindeyim. Buna göre mâna şöyle olur: "İşte bu, Rasûlullah (s.a)'in okuduğu temiz sahifelerde bulunan en doğru kitapların dinidir."

Salih Mü'minler Meleklerden Üstündür (Âyet 7):

6- Salih mü'minlerden sözeden: "**Şüphesiz bunlar da yaratıkların en hayırlısıdırlar**" âyetinin tefsirinde İbn Kesîr şöyle der:

"Bu âyet-i kerimeyi delil göstererek Ebû Hureyre ve İslâm bilginlerinden bir grup; mü'minlerin meleklerden üstün olduklarını söylemişlerdir." Burada şu noktayı belirtmek istiyorum: İnsanların en üstünü olan peygamberler Cibrîl ve Mikâil gibi büyük meleklerden daha üstündür. Melekler genelde günahkâr mü'minlerden daha üstündür.

İnsanların En İyisi İle En Kötüsü (Âyet 6, 7):

7- Kâfirlerden bahseden: "**İşte bunlar yaratıkların en kötüsüdür**" âyeti ile, mü'minlerden bahseden: "**Şüphesiz bunlar da yaratıkların en hayırlısıdırlar**" âyet-i hakkında İbn Kesîr şöyle der:

"İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin, size yaratıkların en hayırlısını

haber vereyim mi?'' Oradakiler: Evet, Ey Allah'ın Rasûlü, dediler. O da: ''Allah rızası için atının yularını tutup her düşman sesi duyuluşunda ona binen adamdır. Dikkat edin, size yaratıkların en hayırlısını haber vereyim mi?'' buyurdu. Oradakiler yine: Evet, Ey Allah'ın Rasûlü, dediler. Rasûlullah: ''Koyunlarından bir sürü içinde bulunup da namazını kılan, zekâtını veren kimsedir. Dikkat edin, size yaratıkların en kötüsünü haber vereyim mi?'' buyurdu. Orada bulunanlar: Evet, dediler. O da: ''Allah adına isteyen fakat O'nun adına vermeyen kimsedir'' buyurdu.''

سورة الزلزال مدنية ومكية وهي ثمان آيات

99- ZELZELE SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 99. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Üçüncü Grubundaki Beşinci ve Son Sûredir.
Sekiz âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

İbn Kesîr, ez-Zelzele sûresinin tefsirine şu sözlerle başlar:

"Tirmizî'nin kendi senediyle, İmam Ahmed b. Hanbel'in de Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir:

Bir adam Rasûlullah (s.a)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana okut, dedi. Rasûlullah ona: "(حم) ile başlayan sûrelerden üçünü oku" dedi. Bunun üzerine o adam: Yaşım ilerledi kalbim sıkıştı, dilim ağırlaştı, dedi. Rasûlullah: "(الر) ile başlayan sûrelerden oku" buyurdu. Buna o adam önceki sözlerinin aynısını söyleyerek karşılık verince Rasûlullah: "Tesbîh ile başlayan sûrelerden üçünü oku" buyurdu. O adam yine önceki sözlerinin aynısını tekrarlayıp: Ey Peygamber! Bana sözleri az, mânası çok bir sûre okut, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona, ez-Zelzele sûresini sonuna kadar okuttu. O adam dedi ki: Seni hak ile peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, o sûreye asla bir şey ilâve etmem. Sonra adam dönüp gitti. Rasûlullah: "Adamcağız kurtuluşa erdi, adamcağız kurtuluşa erdi" buyurdu. Sonra da: "O adamı bana getirin" dedi. Bunun üzerine o adam geldi. Rasûlullah ona: "Bana kurban bayramı emredildi. Allah onu bu ümmete bayram kıldı." dedi. Adam: Söyle bakalım, âriyet olarak aldığım bir dişi hayvandan başka bir şey bulamazsam onu kurban edeyim mi? dedi. Rasûlullah (s.a): "Hayır, fakat sen saçından alır tırnaklarını keser, bıyıklarını kısaltır, eteğini traş edersin. İşte bunlarla senin kurbanın Allah katında tamamdır." Bunlarla sana kurban sevabı verilir. Ebû Dâvûd ve Nesaî bu hadisi Ebû Abdurrahman'dan rivayet ederler...

Tirmizî'nin Enes'ten rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kim ez-Zelzele sûresini okursa bu onun için Kur'ân'ın yarasına denk olur." Sonra Tirmizî der ki: "Bu garip bir hadistir. Onu sadece el Hasen b. Müslim kanalıyla tanıyoruz." Bu hadisi Enes b. Mâlik'ten gelen senediyle Bezzâr da rivayet etmiştir. Enes'in naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur: "el-İhlâs, Kur'ân'ın üçte birine, ez-Zelzele ise Kur'ân'ın dörtte birine denktir." Bu ifade Bezzâr'ın rivayetidir.

Yine Tirmizî'nin İbn Abbas'tan rivayetine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "ez-Zelzele Kur'ân'ın yarısına, el-İhlâs Kur'ân'ın üçte birine, el-Kâfirûn ise Kur'ân'ın dörtte birine denktir." Sonra da Tirmizî, "Bu hadis gariptir. Onu yalnız Yemân b. Muğîre kanalıyla biliyoruz" der.

Yine Tirmizî'nin Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) ashabından bir adama şöyle demiştir: "Ey falanca! Sen evlendin mi!" O adam: Hayır, Ey Allah'ın Rasûlü. Allah'a andolsun ki evlenmedim ve evlenecek bir şeyim de yok, der. Peygamber (s.a): "Sen el-İhlâs sûresini biliyor musun?" buyurur. Adam: Evet, der. Peygamber (s.a): "O Kur'ân'ın üçte biridir" karşılığını verir ve sorar: "Sen en-Nasr sûresini bilmiyor musun?" Adam: Evet, cevabını verir. Resûlullh (s.a): "O Kur'ân'ın dörtte biridir" karşılığını verir ve sorar: "Sen el-Kâfirûn sûresini bilmiyor musun?" Adam: Evet, cevabını verir. Rasûlullah da: "O Kur'ân'ın dörtte biridir. buyurup: "Sen ez-Zelzele sûresini bilmiyor musun?" diye tekrar sorar. Adam: Evet der. Rasûlullah (s.a): "O Kur'ân'ın dörtte biridir. Sen evlen" buyurur. Sonra Tirmizî şöyle der: "Bu hasen bir hadistir." Son üç hadisin üçünü de sadece Tirmizî rivayet etmiştir. Onun dışında Kütübü Sitte sahiplerinden hiçbiri bu hadisleri rivayet etmemiştir."

Âlûsî şöyle der: "Tirmizî, Beyhakî ve diğerlerinin İbn Abbas'tan merfu olarak rivayet ettikleri sahih bir hadiste "ez-Zelzele Kur'ân'ın yarısına denktir" diye, diğer bir hadiste: "Dörtte birine denktir" diye rivayet edilmiştir. Birinci hadisin yorumu şöyle yapılmıştır: Kur'ân'daki hükümler dünya ve âhiret hükümleri olmak üzere iki kısımdır. Âhiret hükümlerini özet olarak anlatan bu sûre içinde "(إخراج الأثقال)= ağırlıkları çıkarma" ve "(حديث الاخبار)= haberleri anlatmak" ifadeleri ile el-Kâria sûresinden fazlalık gösterir. Diğerinin yorumu da şöyledir: Bu sûrenin benimsetmeye çalıştığı öldükten sonra dirilmeye iman, bir hadis-i şerifte rivayet olunan imanın dörtte biridir. Tirmizî'nin rivayet ettiğine göre hadis-i şerif şöyledir: "Bir kul şu dört şeye iman etmedikçe mü'min olamaz: Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın hak ile gönderdiği peygamberi olduğuma şehadet eder; ölüme inanır; öldükten sonra yeniden dirilmeye inanır; kadere iman eder.."

Bir önceki sûrede Allah Teâlâ mü'min ve kâfi her iki grubun âhirette görecek olduğu mükâfat ve cezayı bildirince, bu, sanki mükâfat ve cezanın ne zaman olacağını sormayı akla getirdi de Allah Teâlâ bu sûrede onun vaktini açıkladı."

Seyyid Kutub bu sûre hakkında şöyle der: "Bu sûre gafil kalpler için şiddetli bir sarsıntıdır.

Sûrenin konusunun, çizdiği tablonun ve sözlü etkisinin katılımı ile meydana gelen büyük bir sarsıntı. Yeryüzünü ve onun üzerinekileri sarsan güçlü

bir feryat. Nerdeyse onlar daha uykularından uyanmadan kısa bir kaç bölüm içinde karşılarına hesap, tartı, mükâfat ve ceza çıkıvermektedir.''

ez-Zelzele Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinde bulunan ve el-Beyyine sûresinin eksenini oluşturan âyetlerden sonra Allah Teâlâ'nın şu sözleri gelir: **''Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz! Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz.''***(el-Bakara, 2/28) Buradaki,* **''Yalnız O'na döndürüleceksiniz''** ifadesi ile, ez-Zelzele sûresinin, insanın Allah'a dönüşünden ve o dönüş gününden bahsettiğini göz önüne getir. **''Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığı zaman kim zerre kadar hayır yapmışsa onu görecek.''** İşte bu söylediğimiz noktalardan hareket ederek ez-Zelzele sûresinin eksenini ve ekseniyle sûre arasındaki ilişkiyi anlıyoruz.

ez-Zelzele sûresi ile el-Beyyine sûresi arasındaki ilişki açıktır. Hatta ez-Zelzele sûresi, el-Beyyine sûresinin devamı gibidir. Çünkü el-Beyyine sûresinin son taraflarında Kıyamet gününde kâfirlerin çarptırılacağı cezadan ve mü'minlere verilecek mükâfattan bahsedilmektedir. ez-Zelzele sûresi ise, bize o günden, o gün meydana gelecek olaylardan, o günkü hesap ve amellere karşılık verme kuralından bahsetmek üzere gelir. Öyleyse şimdi de sûreyi görelim.

ez-ZELZELE SÛRESİ (1-8)

Sekiz âyettir.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla.

1- Yer o dehşetli sarsıtısıyla sarsıldığı zaman;

2- Yer bütün ağırlıklarını çıkardığı zaman;

3- Ve insan ''Buna ne oluyor?'' dediği zaman;

4- İşte o gün, yer bütün haberlerini anlatacaktır.

5- Çünkü Rabbin kendisine vahyetmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا ۝ وَقَالَ
الْاِنْسَانُ مَا لَهَا ۝ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا ۝ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا ۝
يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ۝ فَمَنْ يَعْمَلْ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

6- O gün insanlar, yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler.

7- Kim zerer kadar hayır yapmışsa, onu görecek;

8- Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görecek.

ZELZELE SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Yeryüzünün Şiddetle Sarsılıp İçindekileri Dışarı Atması (Âyet 1-3):

"Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığı zaman." Yer son derece şiddetli son bir hareketle sarsıldığı vakit. Nesefî şöyle der: "Yer şiddetli ve artık en son sarsıntı ile sarsıldığı zaman." **"Yer bütün ağırlıklarını çıkardığı zaman."** İbn Kesîr der ki: "Yer içindeki ölüleri dışarı attığı zaman." Nesefî de: "Yer definelerini ve ölülerini dışarı çıkardığı zaman. İçinde gömülü bulunan şeyler yer için bir ağırlık kabul edilmiştir" der.

Burada şunları söylemek istiyorum: Ölülerle beraber definelerin dışarı çıkarılmasının hikmeti, insanlara; Allah'ın dışında taptıkları, elde etmek için çalıştıkları ve uğrunda kavga ettikleri şeylerin değersizliğini göstermektir. İbn Kesîr şöyle der: "Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre'den naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Yer kendi ciğerparelerini altın ve gümüş plaklar gibi atar. Sonra katil gelip: Şunun için öldürdüm, der. Akrabasını terkeden gelip: Şunun için akrabamı terkettim, der. Hırsız gelip: Şunun için elim kesildi, der. Sonra onları bırakıp hiçbir şey alamazlar."

"Ve insan: Buna ne oluyor?! dediği zaman." Nesefî der ki: "Yere ne oluyor da bu kadar şiddetli sarsılıyor ve içindekileri dışarı atıyor? dediği zaman. Bu sûre ikinci üfürme sırasında yer sarsıldığı ve içindeki ölüleri diri olarak dışarı attığı zaman olacaktır. Onlar kendilerini şaşırtan korkunç olaydan dolayı böyle konuşacaklar. Nitekim onlar: **"Yattığımız yerden bizi kim kaldırdı?"** (*Yasîn, 36/52*) da diyecekler. Denildi ki; bu, kâfirlerin söyleyeceği bir sözdür. Çünkü o öldükten sonra dirilmeye iman etmiyordu. Ama mü'min: **"İşte Rahman olan Allah'ın va'dettiği budur. Peygamberler doğru söylemişlerdir"** (*Yâsîn, 36/52*) der."

Yeryüzünün Bütün Amellere Şahitlik Etmesi (Âyet 4-5):

"İşte o gün, yer bütün haberlerini anlatacaktır." O şiddetli sarsıntının olduğu, yerin ağırlıklarını çıkardığı ve insanların "Buna ne oluyor?" diye birbirine sorduğu gün yer yaratıklara haberlerini anlatacaktır. İbn Kesîr şöyle der: "Yer üzerinde yapılanları haber verecek. İmam Ahmed b. Hanbel, Tirmîzî ve Ebû Abdurrahman en-Nesâî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre -buradaki ifade Nesaî'nindir- Rasûlullah (s.a): "(يومئذ تحدث أخبارها) = **İşte o gün, yer bütün haberlerini anlatacaktır"** âyetini okumuş ve şöyle demiştir: "Onun haberlerinin ne olduğunu biliyor musunuz?" Oradakiler: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, demişlerdir. Rasûlullah (s.a): "Onun haberleri, her erkek ve kadının, üzerinde işlediği amele şahitlik

edip; şunu şu, şu günlerde yaptı demesidir. İşte bunlar onun haberleridir." Sonra Tirmizî: "Bu hadis, hasen-sahih ve garib bir hadistir" der.

"Çünkü Rabbin kendisine vahyetmiştir." Rabbinin ona anlatma ve söyleme izni vermesi sebebiyle yer o gün haberlerini anlatacaktır. Nesefî şöyle der: "Yer, Rabbinin ona ilham etmesi ve ona anlatma emri vermesi sebebiyle haberlerini anlatacaktır."

İnsanların Yaptıklarının Gösterilmesi İçin Toplanması (Âyet 6):

"O gün insanlar, yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler." Nesefî der ki: "Kabirlerinden çıktıkları yerlerden çeşitli şekillerde; kimisi yüz akıyla ve güven içinde, kimisi yüz karasıyla korku içinde mahşere dönecekler. Yahut mahşerden bölük bölük dönecekler. Cennet ve cehennem yolları onları ayıracak." İbn Kesîr de şöyle der: "Hesap yerinden çeşit çeşit, sınıf sınıf dönerler. Kimisi bedbaht, kimisi mutlu; kimisi cennete gitmekle emrolunmuş, kimisi cehenneme gitmekle emrolunmuş olarak dönerler. İbn Cüreyc der ki: Bölük bölük dağılırlar; artık yolları ayrılır ve bir daha bir araya gelmezler. Süddî (أشتاتا) kelimesi, fırka fırka anlamınadır, der." **"Yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için."** İbn Kesîr şöyle der: "Amellerini bilmeleri ve dünyada iken işledikleri hayır veya şerrin karşılığını görmeleri için." Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

İnsan Hayır Veya Şer Bütün Yaptıklarının Karşılığını Görecektir (Âyet 7-8):

"Kim zerre kadar hayır yapmışsa, onu görecek." Yani o hayrın karşılığını görecek. **"Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa, onu görecek."** Yani onun karşılığını. "Zerre" atasözlerinde küçüklük ifade etmek üzere kullanılan bir kelimedir. Daha önce Yûnus sûresinde ve diğerlerinde Allah Teâlâ'nın zerreden daha küçük şeyleri de zikrettiğini görmüştük. Buyurur ki: **"Yerde ve gökte hiçbir zerre Rabbinden gizli değildir. Bundan daha küçüğü veya daha büyüğü şüphesiz apaçık bir kitaptadır."** (*Yûnus, 10/61*)

ez-Zelzele sûresinde geçen zerre= atom kelimesinden maksad, en küçük şey olarak atomun ilmî tanımını yapmak değildir. Maksat, hayır olsun şer olsun bir amel ne kadar az olursa olsun insan ona kavuşacaktır. Bu konuda hiçbir şey zerre kelimesi gibi atasözlerine geçmemiştir. Çünkü kâinatta bir bütün olarak zerreden daha küçük hiçbir şey yoktur.

ANLATIM DÜZENİ

Bu sûrenin kendine has anlatım tarzı, üzerinde sözedilmeye ihtiyaç göstermeyecek derecede açıktır. Sûrenin ekseniyle alâkası ise şöyledir: Allah Teâlâ bu sûrenin eksenini oluşturan âyette: **"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz! Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi**

tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz" (*el-Bakara, 2/28*) buyurur. ez-Zelzele sûresi ise bu dönüşün ne zaman olacağını, nasıl olacağını ve o zaman ne gibi olaylar meydana geleceğini açıklamıştır. Öyleyse bu sûrenin ekseniyle alâkası açıktır. Sûre ekseni oluşturan âyetin yalnız bir kısmını açıklar. Bu da Allah Teâlâ'ya dönüş konusudur. Fakat buradaki açıklama yeni bir açıklamadır. Zaten hiçbir sûre yoktur ki onda bir yenilik bulunmasın.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Zerre Kadar da Olsa Hayır ve Şerrin Karşılığı Görülecektir:

"Kim zerre kadar hayır yapmışsa, onu görecek. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa, onu görecek" âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "At üç sınıf insana aittir. Bazıları için sevap, bazıları için bir perde, bazıları için de bir vebaldir. At kendisi için sevap olan kişi, atı Allah yolunda cihad için bağlayıp, otlak veya bahçede atı bağladığı ipi uzun tutan kimsedir. Atın bu ipinde bağlı iken otlak veya bahçeden yediği her ot sahibi için birer iyiliktir. At ipini koparıp bir iki tur koşacak olsa, yerdeki izleri ve dışkıları da sahibi için iyilik olur. Eğet at bir nehre uğrayıp -sahibi o nehirden sulamak istememiş olsa bile- su içerse bu su da sahibi için iyilik olur. Bundan dolayı Allah yolunda cihad için bağlanan at, sahibi için büyük bir sevaptır. Bir kimse de atını insanlara muhtaç olmamak ve başkalarından istememek için bağlar ve hayvanının üzerindeki Allah hakkı olan (zekâtı) ve sırtlarına fazla yük yüklememeyi unutmazsa işte bu at da onun için (fakirliğe karşı) bir perde olur. Bir diğer adam da atı övünmek, gösteriş ve düşmanlık için bağlarsa o at da buna büyük bir vabal olur."

Peygamber (s.a)'e eşeklerin (at gibi olup olmadığı) soruldu da o: "Allah, bana her hükmü toplayan şu eşsiz âyetten başka bir şeyi indirmedi dedi: **"Kim zerre kadar yapmışsa, onu görecek."** buyruğunu okudu." Bu hadisi Müslim de Zeyd b. Eslem kanalıyla rivayet etmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in Sa'sa'a b. Muâviye'den -Ferezdak'ın amcası- rivayet ettiğine göre o, Peygamber (s.a)'e gelmiş Rasûlullah ona **"Kim zerre kadar hayır yapmışsa, onu görecek. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa, onu görecek"** âyetini okumuş. O da: Bana bu yeter. Başkasını dinlememek umurunda değil, demiş. Nesâî de bu rivayeti Kitabü't-Tefsir bölümünde Hasen-i Basrî'den rivayet etmiştir.

Buhârî'nin Sahîh'inde Adiyy'den merfu olarak rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a): "Yarım hurma ile de olsa, güzel bir sözle de olsa cehennemden sakının" buyurmuştur. Yine Buhârî'nin Sahîh'indeki bir hadis-i

şerifte Rasûlulllah (s.a): "Sakın iyilikten hiçbir şeyi küçük görme. Hatta bu iyilik kovandan su almak isteyen birinin kabına su dökmek, kardeşine güler yüz göstermek olsa bile" buyurmuştur. Yine Buhârî'nin Sahîh'inde yer alan bir hadiste Rasûlullah (s.a): "Ey müslüman kadınlar! Komşu bir kadın, kadın komşusunun hediyesini, bir koyun parçası olsa bile sakın küçük görmesin" buyurmuştur. Bir başka hadis-i şerifte ise: "Dilenciye ütülmüş bir parça olsun veriniz." buyurmuştur. Ahmed b. Hanbel'in Âişe'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle demiştir: "Ey Âişe! Yarım hurma ile de olsa cehennemden korun. Çünkü o, tokun ihtiyacını gördüğü kadar da acın ihtiyacını görür." Bu hadisi yalnız Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre o bir üzüm tanesini sadaka verip: "Bu üzüm tanesinde ne kadar zerre miktarı var!" demiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Avf b. el-Hâris b. et Tufeyl'den rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) Âişe validemize: "Ey Âişe! Küçük günahlardan sakın. Çünkü onları Allah katından izleyen vardır" derdi. Bunu Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmiştir.

İbn Cerîr'in Enesten rivayet ettiğine göre Ebû Bekr (r.a) Peygamber (s.a) ile birlikte yemek yiyordu. O sırada bu âyetler nazil oldu: **"Kim zerre kadar hayır paymışsa, onu görecek. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa, onu görecek."** Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a) elini kaldırıp: "Ey Allah'ın Rasûlü! Zerre kadar bile olsa işlediğim kötülük sebebiyle cezalandırılacak mıyım?" Rasûlullah (s.a): "Ey Ebû Bekr! Dünyada gördüğün hoşuna gitmeyen sıkıntılardan zerre kadarına karşılık Allah sana zerre kadar hayır saklar da o sana Kıyamet gününde tastamam verilir" buyurdu. Bu hadisi İbn Ebî Hâtim de rivayet etmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a): "Küçük günahlardan sakının. Çünkü onlar bir adamda toplanır ve sonunda onu helâk ederler" buyurmuş ve küçük günahlara bir misâl vererek şöyle demiştir: "Çölde konaklayan bir kavim gibi ki, onların yemek vakti gelir. Sonra biri gider bir odun getirir, diğeri gider bir odun getirir, derken bir öbek odun toplayıp bir ateş yakarlar ve ona koydukları şeyi pişirirler."..."

Kur'ân-ı Kerim'in Dördüncü Kısmı Mufassal Kısmının

On Dördüncü Sûreler Grubu

Bu grub el-Âdiyât, el-Kâria ve et-Tekâsür sûrelerini içine alır.

GİRİŞ

On Dördüncü grup üç sûreden oluşur. Bu grubun başlangıcını bize gösteren alâmet, gruptaki ilk sûrenin yeminle başlamasıdır. Bu daha önce de gördüğümüz gibi grupların başladığını gösteren değişmez bir alâmettir. Bize grubun sonunu gösteren alâmet ise, daha sonra gelen el-Asr sûresinin de yeminle başlamasıdır. Bu et-Tekâsür sûresinin grubun sonu olduğunu gösteren bir işarettir.

Bundan önce öğrendiğimiz gibi yeminle başlayan sûreler el-Bakara sûresinin Mukaddimesini açıklamaktadır. Bu aynı zamanda bize el-Âdiyat sûresinin eksenini gösterir. Daha önce gördüğümüz gibi el-Hâkka sûresi el-Bakara sûresinin Mukaddimesini açıklamıştır. Dikkat çeken nokta el-Kâria sûresinin el-Hâkka sûresine benzemesidir. Çünkü el-Hâkka sûresinde Allah Teâlâ: "**Gerçekleşek olan Kıyamet. Nedir o gerçekleşecek olan Kıyamet? Gerçekleşecek olan Kıyametin ne olduğunu sen bilir misin? Semûd ve Âd, felâket kapısını çalacak olan Kıyameti yalanladılar.**" (*el-Hâkka, 69/1-4*) buyurur. el-Kâria sûresinde ise: "**Felâket kapısını çalacak olan Kıyamet. Nedir o felâket kapısını çalacak olan Kıyamet? Felâket kapısını çalacak olan Kıyametin ne olduğunu sen bilir misin?**" buyurulur. "(القارعة)= Felâket kapısını çalacak olan kıyamet" kelimesinin her iki sûrede de bulunmasını gözönüne getir. el-Hâkka sûresindeki (القارعة) kelimesi (الحاقة) kelimesini açıklamaktadır. Bu durum, her iki sûrenin eksenlerinin bir olduğuna, aynı konuyu ele aldıklarına işaret eder.

Dikkat çeken bir başka nokta da el-Hâkka sûresinde: "**O gün siz huzura alınırsınız ve hiçbir şeyiniz gizli kalmaz. Kitabı sağından verilmiş olana gelince... Kitabı solundan verilmiş olana gelince...**" (*el-Hâkka, 69/18, 19, 25*) buyrulur. el-Kâria sûresinde ise: "**O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olacak. Dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak. Ama kimin tartıları ağır**

gelirse... Ama kimin tartıları hafif gelirse" buyrulur. Bu âyetler her iki sûrenin eksenlerinin bir olduğuna işaret eden büyük bir benzerlik sergilemektedirler. O halde el-Hâkka sûresinin eksenini el-Bakara sûresinin Mukaddimesi oluşturduğuna göre el-Kâria sûresinin eksenini de aynı mukaddime oluşturmalıdır. Buna göre el-Âdiyat ve el-Kâria sûrelerinin ekseni de el-Bakara sûresinin Mukaddimesi olacaktır.

et-Tekâsür sûresi, mânalarından açıkça anlaşıldığına göre el-Bakara sûresinin mukaddimeden sonraki kısmını açıklamaktadır. Bu kısım şu âyetlerdir: **"Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin, tâ ki takva sahibi olasınız. O ki yeryüzünü sizin için bir döşek, göğü de bir bina yaptı. Gökte su indirip onunla türlü türlü meyvalardan sizin için rızık çıkardı. O halde bile bile Allah'a eşler koşmayın."** (*el-Bakara, 2/21-22*) Bundan dolayı et-Tekâsür sûresi de insanlara hitabederek: **"Çokluk ile böbürleniş sizi öylesine oyaladı ki"** der.

el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonraki kısmı Allah Teâlâ'nın nimetlerine şükür olarak, bütün insanları O'na ibadet etmeye çağırır. Fakat insanlardan pek çoğunu nimetler, nimeti vereni hatırlamaktan alıkor. Bu sebeple et-Tekâsür sûresi, onları nimetlerle oyalanıp nimet vereni ölene kadar hatırlamamalarından dolayı kınamak ve bu hastalığı tedavi etmek üzere gelmiştir. Ana hatlarıyla dikkat çeken husus, On Dördüncü grubun genelde insan yapısında bulunan ve onu haktan, hakkı kabul etmekten uzaklaştıran hastalıklı durumları tedavi etmek üzere gelmiş olmasıdır. Şimdi On Dördüncü grubu sunmaya başlayalım.

سورة العاديات مكية وهي احدى عشرة آية

100- ÂDİYÂT SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 100. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Dördüncü Grubundaki Birinci Sûredir.
On bir âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Âlûsî bu sûreden bahsederken şöyle der:

"Allah Teâlâ bundan önceki sûrede iyilik ve kötülüğün mükâfat ve cezasını bilertince o sûredeki bu konuların peşinden, dünyasını âhiretine tercih eden ve iyilik yaparak âhiret için hazırlanmayanları kınamak üzere bu sûreyi getirdi. Oradaki: **"Yer bütün ağırlıklarını çıkardığı zaman"** (*ez-Zelzele, 99/2*) âyeti ile buradaki: **"Kabirdekilerin çıkarılacağı zaman"** âyeti arasındaki ilişki; ağırlıklardan maksadın, yerin içindeki ölüler yahut ölüleri ve defineleri kapsayan genel bir mâna olduğunu duyduğuna göre son derece açıktır."

Seyyid Kutub da şöyle der:

"Bu sûrenin süratli, şiddetli, etkili dokunuşları halindeki ifade akışı, sûredeki son bölüme ulaşıncaya kadar hafif, çabuk ve boşanmışçasına sıçrayıp koşarak bir dokunuştan diğerine geçer. Nihayet son bölümde tıpkı koşucunun ipi göğüslendiğindeki durumu gibi sözler gölgeler konular ve etkiler sakinleşir.

Sûre; harıl harıl koşan, ayakları kıvılcımlar saçan, sabahları baskın yapan, tozu dumana katan, ansızın düşman içlerine dalıp onları gafil anlayan, düşman saflarına korku ve dehşet salan atlar tablosu ile başlar. Bunun hemen arkasından, nankörlük, inkâr, bencillik, aşırı cimrilik yüklü bir ruh tablosu gelir. Bunu kabirdekilerin çıkarılması ve göğüslerdekilerin derlenip toparlanması tablosu izler. Sonunda kaldırılan toz yatışır. Nankörlük, cimrilik, kabirdekilerin çıkarılması ve toplama bunların hepsi kendi sonuna Allah'a varır ve orada karar kılar. **"Şüphesiz Rableri o gün onların herşeyinden haberdardır."**

Sûrenin musiki etkisinde, deşilmiş kabirlerin ve içinde bulunanlar şiddetle derlenip toparlanmış göğüslerin meydana getirdiği tozlu topraklı ve gürültülü havaya uygun düşen bir sertlik bir öfke ve bir çarpma sesi vardır. Nitekim bu sertlik öfke ve çarpma sesi, inkâr, nankörlük, bencillik ve aşırı cimrilik havasına da uygun düşmektedir. Allah Teâlâ bütün bunlar için uygun

bir çerçeve murad edince onu da yine gürültülü ve tozlu topraklı bir havadan seçiyor. Bu, harıl harıl koşan sesleriyle etrafı gürültüye boğan ayaklarıyla kıvılcımlar saçan, sabahla birlikte ansızın dalan, tozu dumana katan, beklemediği bir zamanda düşman içlerine hücum eden atların çizdiği bir çerçevedir. Böylece tablo ve çerçeve aynı cinsten meydana getirilmiş olmaktadır.

Allah Teâlâ savaş atlarına yemin edip onların bilinen sesleriyle koşmaya başlamasından itibaren teker teker hareketlerini nitelendiriyor. Kayaları ayaklarıyla, kıvılcımlar görülünceye kadar döven, düşmanı dehşete düşürmek için sabah erkenden dalış yapan, beklenmedik bir savaşta tozu dumana katan atlar, hiçbir şeyden habersiz düşman saflarının arasına dalıp içlerine kargaşa ve korku saçıyorlar.

Bunlar Kur'ân'la ilk defa muhatap olanların alıştıkları savaş aşamalarıdır. Bu çerçevede atlara yemin edilmesi, Allah nazarında bu hareketin kıymetini hissettikten sonra onu sevmeyi ve onun için faaliyet göstermeyi güçlü bir şekilde ilham eder."

el-Âdiyât Sûresi ve Ekseni

el-Âdiyât sûresi, insan karakterinden, onun çok inkârcı oluşundan ve çıkarını sevmesinden sözeder. Bu sûre insana öldükten sonra dirilmeyi, hesabı, Allah'ı tanımayı hatırlatarak insandaki bu hastalığı tedavi etmeye çalışır. el-Bakara sûresinin mukaddimesini hatırladığımız zaman onun takva sahiplerinden, kâfirlerden ve münafıklardan bahsettiğini görürüz. Bu sûre de kâfirliğin ve münafıklığın sebebini ortaya koyup, insanın takva sahibi olabilmesi için bunu tedaviye çalışıyor. İşte bu, bu sûre ile el-Bakara sûresinin mukaddimesi arasındaki ana ilişkidir.

ez-Zelzele sûresi Allah Teâlâ'nın: **"Kim zerre kadar hayır yapmışsa, onu görecek. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görecek."** (*ez-Zelzele, 99/7-8*) buyruklarıyla sona erer. el-Âdiyât sûresi ise, insanın yapısından, onun nankörlğünden, malı ve dünyayı sevmesinden sözedip bu hastalığı tedaviye çalışır. Bununla insan iyilik yapmaya ve kötülüğü terketmeye teşvik edilmektedir. Demek ki bu sûre ile bundan önceki sûre arasında pek çok yönden ilişki bulunmaktadır.

el-ÂDİYÂT SÛRESİ (1-11)

On bir âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Andolsun o harıl harıl koşan atlara;

2- Ve kıvılcım saçanlara,

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًاۙ ۝ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًاۙ ۝ فَالْمُغ۪يرَاتِ صُبْحًاۙ ۝

3- **Sabah sabah baskın yapanlara,**

4- **Derken tozu dumana katanlara,**

5- **Onunla bir topluluğun ta ortasına dalanlara,**

فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ۝ فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا ۝ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ
لَكَنُودٌ ۝ وَاِنَّهُ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهٖيدٌ ۝ وَاِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ
لَشَدٖيدٌ ۝ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ۝ وَحُصِّلَ
مَا فِي الصُّدُورِ ۝ اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبٖيرٌ ۝

6- **Gerçekten insan, Rabbine karşı çok nankördür.**

7- **Doğrusu kendisi de buna hakkıyla şahittir.**

8- **Şüphesiz o menfaatine pek düşkündür.**

9- **Yoksa bilmez mi o kabirlerdekilerin çıkarılacağı zamanı;**

10- **Göğüslerde ne var derlenip toparlanacağı anı?**

11- **Şüphesiz Rableri o gün onların her şeyinden haberdardır.**

ÂDİYÂT SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Savaşlarda Harıl Harıl Koşup Kıvılcımlar Saçan Atlara Yemin Olsun ki... (Âyet 1-5):

''**Andolsun o harıl harıl koşan atlara.**'' İbn Kesîr şöyle der: ''Allah Teâlâ, kendi yolunda sürülünce koşup harıl harıl ses çıkaran atlara yemin etmektedir. Buradaki ses, koşma esnasında attan duyulan nefes sesleridir.'' Ben derim ki: Mâna şöyle takdir edilir: ''Andolsun hızlı nefes sesi çıkararak koşan atlara.'' ''**Ve kıvılcım saçanlara.**'' İbn Kesîr burada da şöyle der: ''Nallarının kayalara çarpıp bundan kıvıcımların çıkması kastediliyor.'' Nesefî de: ''(القدح) kelimesi çarpmak, (الايراء) da ateş çıkarmak anlamınadır'' der. ''**Sabah sabah baskın yapanlara.**'' İbn Kesîr: ''Sabah vakti yapılan baskın kasdediliyor'' der. Nesefî ise: ''(المغيرات) sabah vakti düşmana baskın yapan atlardır'' der. ''**Derken tozu dumana katanlara.**'' Nesefî şöyle der: ''Bu vakitte toz savuranlara.'' İbn Kesîr bu âyet hakkında der ki: ''Süvarilerin savaştığı yerlerde savrulan tozlar kasdediliyor.'' ''**Onunla bir topluluğun ta ortasına dalanlara.**'' Nesefî der ki: ''O vakitte düşman topluluklarından birinin ortasına girenlere.''

Gerçekten İnsan Rabbine Karşı Nankördür (Âyet 6-7):

''**Gerçekten insan Rabbine karşı çok nankördür.**'' Nesefî şöyle der: ''Doğrusu o özellikle Rabbinin nimetine pek nankördür.'' İbn Kesîr der ki: ''Yeminin cevabı budur ve şu anlamdadır: Gerçekten o Rabbinin nimetlerine karşı çok nankör ve pek inkârcıdır.'' ''**Doğrusu kendisi de buna hakkıyla şahittir.**'' İnsan kendi nankörlüğüne yine kendisi şahitlik eder. Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî de âyette geçen zamirin insanla ilgili olduğu görüşündedir. İbn Kesîr der ki: ''Bu takdirde mâna şöyle olur: Şüphesiz insan kendi-

sinin çok nankör oluşuna lisan-ı haliyle şahittir. Yani bu hal onun sözlerinde ve davranışalarında açıkça görülmektedir."

Şüphesiz İnsan Menfaatine Çok Düşkündür (Âyet 8):

"**Şüphesiz o menfaatine pek düşkündür.**" Nesefî der ki: "Şüphesiz insan malı çok sevmesinden dolayı cimridir. Yahut şüphesiz insan Allah'a ibadet sevgisi zayıf olduğu halde malı sevmesi çok kuvvetlidir." İbn Kesîr de şöyle der: "Doğrusu o malı sevmede çok şiddetlidir. Bu âyetin anlamı konusunda iki görüş vardır:

1- İnsanın mala karşı sevgisi çok kuvvetlidir.

2- İnsan malı sevmesinden dolayı hırslı ve cimridir. Her iki anlam da doğrudur."

Burada şu noktayı belirtmek isterim: Bu anlatım düzeni içinde âyette geçen (الخير) kelimesinden maksadın, maldan daha genel bir anlam yani insanın kendisi için hayırlı kabul ettiği her şey olması da mümkündür. İbn Kesîr der ki: "Allah Teâlâ daha sonra dünyayı önemsememeye, âhirete yönelmeye teşvik ederek, bundan sonra meydana gelecek şeylere ve gelecekte insanı bekleyen korkunç hallere dikkat çekerek şöyle buyurur..."

Yoksa Kabirdekilerin Çıkarılacağı Zamanı Bilmiyor mu? (Âyet 9):

"**Yoksa bilmez mi o kabirdekilerin çıkarılacağı zamanı?**" Yani insan kabirlerde bulunan ölülerin çıkarılacağı zamanı bilmiyor mu?

Göğüslerde Gizlenenlerin Ortaya Çıkarılacağı Zamanı Bilmiyor mu? (Âyet 10):

"**Göğüslerde ne varsa derlenip toparlanacağı anı?**" Nesefî burada şöyle der: "Göğüslerde bulunan hayır ve şerrin ayırdedileceği zamanı." İbn Abbas ve diğerleri derler ki: "İçlerinde gizlemekte oldukları şeylerin ortaya çıkarılacağı anı."

Allah O Gün Onların Herşeylerinden Haberdardır (Âyet 11):

"**Şüphesiz Rableri o gün onların her şeyinden haberdardır.**" Nesefî der ki: "Allah her şeylerini kesinlikle bilir ve onlara işledikleri iyilik ve kötülüklerine göre karşılık verir. Allah Teâlâ onların hallerini her zaman bildiği halde, bu âyette özellikle "o gün" zikredilmiştir. Bunun sebebi mükâfat ve cezanın o gün verilecek olmasıdır." İbn Kesîr de şöyle der: "Yapmakta oldukları şeylerin hepsini Allah bilir ve onlara bunların tastamam karşılığını verir. Zerre kadar haksızlık etmez."

ANLATIM DÜZENİ

Sûredeki ifade akışı insan karakterini anlatmaya yönelmiştir. O çok

nankördür. Malı ve dünyalık çıkarları sever. Sûre bu iki hastalığın tedavisini de bildirmiştir. Tedaviler; öldükten sonra dirilmeyi, Kıyamet günü nefislerde saklı bulunan şeylerin açığa çıkarılacağını, Allah Teâlâ'nın bunları bildiğini hatırlamakla olacaktır. Bu hatırlama insanı nankörlüğünden ve malı aşırı sevmekten kurtaracak yegâne yoldur. Sonunda o Allah Teâlâ'nın huzuruna o utandırıcı hastalıkları ile varmayacaktır. İşte insan bunu bildiği zaman inkârdan kurtulup imana, namaza, infaka ve Allah'ın kitabına uymaya koyulur. Artık, Allah'ın nimetlerini tanımamak ve dünyayı sevmek gibi hiçbir şey onu bunlardan ayıramaz.

Bütün bu söylediklerimizden, sûrenin kendine has anlatım tarzını, ekseniyle yani el-Bakara sûresinin mukaddimesi ile alâkasını anlıyoruz. Öyleyse bu sûre insanı, takva sahiplerinin sıfatlarını gerçekleştirmekten alıkoyan şeylerden kurtarmaktadır. Doğrusu Allah Teâlâ'nın nimetleri inkâr, kulluk ve itirafla birarada bulunmayan nankörlükten kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir kimsede iman da namaz da Kur'ân'a uymak da yoktur. Mal sevgisi, başkalarının hakkına sevgi göstermeme ve infak etmeme sonucunu doğurur. Bunlar da İslâm'dan sapmaları kabul etme sonucuna götürür.

Bu sûredeki: "**Gerçekten insan Rabbine karşı çok nankördür. Şüphesiz o menfaatine pek düşkündür.**" âyetleri ile "**Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da, uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar**" (*el-Bakara, 2/6*) âyeti arasında bir ilişki vardır. Çünkü insanın uyarıyı kabul etmesine engel olan şeylerden birisi de cimriliği ve dünyayı sevmesidir.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Sûredeki Atlar Hangi Atlardır?

1- Tercih edilen görüş, sûredeki yeminlerin atlara yapılmış olduğudur. Ancak bu atlar konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Acaba bu atlar gazilerin atları mıdır, yoksa Arafat'tan Müzdelife'ye oradan da Mina'ya hareket halindeki hacıların atları mıdır? Fakat bu üzerinde durulmaya değer bir ihtilâf değildir. Zira hac da Allah yolunda cihadın bir çeşididir. Atlara yemin edilmesi şüphesiz bir cihad aracı olarak onlara değer verildiğini gösterir. Bu da müslümana daima harp araç ve gereçlerini düşündürür.

6. Âyette Bahsedilen Nankör Kimdir?

2- Nankör konusunda yukarıda değindiklerimizden başka şeyler de söylenmiştir. Hasen-i Basrî: Nankör Allah'ın üzerindeki nimetlerini unutup musibetleri sayan kimsedir" der. İbn Kesîr de şöyle der:

"İbn Ebî Hâtim'in Ebû Ümâme'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a): "**Gerçekten insan, Rabbine karşı çok nankördür**" âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: "Nankör tek başına yiyen, kölesini döven, infak etmeyen kimsedir." İbn Ebî Hâtim bu hadisi başka bir kanaldan zayıf bir senetle de rivayet etmiştir. İbn Cerîr de yine bu hadis-i mevkuf olarak Ebû Ümâme'den nakletmiştir."

سورة القارعة مكية وهي احدى عشرة آية

101- KÂRİA SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 101. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Dördüncü Grubundaki İkinci Sûredir.
On bir âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Bu sûre hakkında Seyyid Kutub şöyle der:

"el-Kâria, et-Tâmme, es-Sâa, el-Hâkka ve el-Gâşiye gibi Kıyamet demektir. el-Kâria kelimesi çarpma ve vurma anlamlarına işaret eder. Kıyamet de salacağı korkuyla kalplere çarpar.

Bütünüyle bu sûre Kıyametten, onun hakikatinden, onda meydana gelecek olaylardan varacağı sonuçtan sözeder. Sûre Kıyamet sahnelerinden bir sahne sunar.

Burada sunulan sahne etkisi insanları ve dağları saracak olan müthiş bir korku sahnesidir. Bunun gölgesinde insanlar çokluklarına rağmen küçücük ve cılız varlıklar halinde ortaya çıkacak. Onlar **"yayılmış pervaneler gibi"** şaşkınlık içinde uçuşacaklar ve küçümsenecekler. İnsan kendisine bir yön bir hedef tayin edemeyecek. Yerinde duran sabit dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak, rüzgârın önünde uçuşacak, hafif esintiler bile onu istediği yere götürecek. Kıyametin el-Kâria diye isimlendirilmesi burada çizilen tabloya çok uygun düşmektedir. Sözlerin ortaya koyduğu mâna ve bütün harflerin ortaklaşa oluşturduğu ses düzeni, el-Kâria'nın hem insanlar hem de dağlar üzerindeki etkisiyle uyum sağlamaktadır. Ayrıca el-Kâria, sunulan sahnenin sonunda varılan hesap, ceza ve mükâfata bir hazırlık olmak üzere kalbe ve duygulara ilhamını vermektedir."

Âlûsî, "Bu sûrenin önceki sûreyle ilişkisi ayrıca belirtmeye ihtiyaç göstermeyecek derecede açıktır" der.

el-Kâria Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinin mukaddimesi, takva sahiplerinden, kâfirlerden ve münafıklardan bahseder. Sonuçta münafıklar da kâfirdir. el-Kâria sûresi ise takva sahiplerinin ve kâfirlerin Kıyamet günündeki hallerinden sözeder. Bu, el-Kâria sûresinin el-Bakara sûresinin mukaddimesi ile ilişkisini gösteren ilk işarettir. Sonra el-Bakara sûresinin mukaddimesi: **"Ve onlar âhirete de yakînen inanırlar"** (*el-Bakara, 2/4*) buyurarak takva sahiplerinin âhirete inandıklarını: **"Ve onlar için büyük bir azap vardır"** (*el-Bakara, 2/7*) buyurarak

da kâfirleri anlatmaktadır. el-Kâria sûresi de âhiret günnden ve o gün salih amel işleyenlerin kurtuluşa ereceklerinden, inkârcıların da uğrayacakları zarar ve görecekleri azaptan bahsetmektedir. Bunlarında el-Bakara sûresinin mukaddimesi ile ilişkisi vardır.

el-Âdiyât sûresi Allah Teâlâ'nın: **"Yoksa bilmez mi o kabirlerdekilerin çıkarılacağı zamanı; göğüslerde ne varsa derlenip toparlanacağı anı? Şüphesiz Rableri o gün onların her şeyinden haberdardır."** (*el-Âdiyât, 100/9-11*) el-Kâria sûresi ise kabirlerin deşileceği zamandan ve o gün olacak olaylardan bahsetmek üzere gelmektedir. Bu da el-Kâria sûresinin kendisinden önceki sûreyle ilişkisi gösteren bir alâmettir. Belki de biz bu grubun, insandaki olumsuz yönleri düzeltmeye çalışması bakımından kendine has belirli özellikleri bulunduğunu gözlemekteyiz. Zaten bu durum Kur'ân'daki bazı sûrelerin bir grup oluşturmasının belirtilerinden biridir. Çünkü Kur'ân'daki gruplardan her biri eğitim, öğretim açıklama ve izah alanında ayrı bir hizmet görmektedir. Bu hizmetleri sınırlamak mümkün değildir. Bu sebeple hiç bir şey Kur'ân'ı hatmetmekten ve onu tekrar tekrar okumaktan müstağni kılamaz. Her sûrede bir yenilik vardır. Her grupta bir yenilik vardır. Her bölümde bir yenilik vardır. Bütün bunların insan nefsinde bıraktığı birer tesir vardır.

el-KÂRİA SÛRESİ (1-11)

Onbir âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Felâket kapısını çalacak olan Kıyamet.

2- Nedir o felâket kapısını çalacak olan Kıyamet?

3- Felâket kapısını çalacak olan Kıyametin ne olduğunu sen bilir misin?

4- O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olacak.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْقَارِعَةُۙ ۝ مَا الْقَارِعَةُۚ ۝ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُۜ ۝ يَوْمَ يَكُونُ
النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِۙ ۝ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِۜ ۝
فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَاز۪ينُهُۙ ۝ فَهُوَ ف۪ي ع۪يشَةٍ رَاضِيَةٍۜ ۝ وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ
مَوَاز۪ينُهُۙ ۝ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌۜ ۝ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ ۝ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝

5- Dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak.
6- Ama kimin tartıları ağır gelirse,
7- O hoş bir hayat içindedir.
8- Ama kimin tartıları ağır gelirse,
9- Artık onun da durağı Hâviye'dir.
10- Hâviye'nin ne olduğunu sen bilir misin?
11- O kızgın bir ateştir.

KÂRİA SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Felâket Kapısını Çalacak Olan Kıyamet (Âyet 1-3):

"Felâket kapısını çalacak olan Kıyamet." İbn Kesîr şöyle der: "el-Kâria; el-Hâkka, et-Tâmme, es-Sâa, el-Gâşiye ve diğerleri gibi Kıyametin isimlerinden biridir." **"Nedir o felâket kapısını çalacak olan Kıyamet?"** Bu el-Kâria'nın büyüklüğünü atlatmak kasdıyla sorulmuş bir sorudur. **"Felâket kapısını çalacak olan Kıyametin ne olduğunu sen bilir misin?"** Nesefî der ki: "Onun ne olduğunu hangi şey sana bildirdi? Bunu nereden bildin?" Ben bu ikinci sorunun da el-Kâria'nın büyüklüğünü anlatmak için sorulduğu görüşünü benimsiyorum. İbn Kesîr der ki: "Daha sonra Allah Teâlâ bunu şu buyruğu ile açıklar:"

O Gün İnsanlar Pervaneler Gibi Uçuşacak (Âyet 4):

"O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olacak." Nesefî şöyle der: "Allah Teâlâ insanları, çokluk, yayılma, zayıflık, horluk, bir taraftan gelip bir yere doğru uçuşma yönünden küçük kelebeklere benzetmiştir. Tıpkı küçük kelebeklerin ateşe doğru uçuştuğu gibi. Bu âyet hakkında İbn Kesîr de şöyle der: "Yani insanlar, yayılmalarında ve dağılmalarında, içinde bulundukları hale hayret etmelerinden dolayı gidip gelmelerinde sanki yayılmış küçük kelebekler gibidirler."

Dağlar Atılmış Renkli Yünler Gibi Olacak (Âyet 5):

"Dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak." Nesefî der ki: "Allah Teâlâ, dağları çeşitli renklere boyanmış yüne benzetmiştir. Çünkü onlar renk renktir. Nitekim dağlar hakkında şöyle buyrulur: **"Dağlarda da beyaz, kırmızı, siyap ve türlü renkte yollar varetmişizdir."** (*Fâtır, 35/27*). Ayrıca dağları, paçaları darmadağın olduğu için atılmış yüne de benzetmiştir." İbn Kesîr der ki: "Daha sonra Allah Teâlâ çalışan her insanın ameline göre sonuçta elde edeceği şeref veya zilleti haber vermek üzere şöyle buyuruyor:"

Tartıları Ağır Gelen Kimse Hoş Bir Hayat İçindedir (Âyet 6-7):

"Ama kimin tartıları ağır gelirse." Nesefî der ki: "Hakka tabi olmak suretiyle kimin tartıları ağır gelirse. (الموازين) kelimesi, (الموزون) kelimesinin çoğuludur. O da Allah katında bir ağırlığı ve payı olan amel demektir. Yahut (الموازين) kelimesi "(الميزان)= terazi" kelimesinin çoğuludur. Ağır gelmesi de onun üstün olması anlamınadır." İbn Kesîr de der ki: "İyilikleri kötülüklerine üstün gelirse." **"O hoş bir hayat içindedir."** Hoşnutluk bulunan bir hayat yahut hoşnut olunan bir hayat anlamınadır. İbn Kesîr: "Yani cennet içindedir" der.

Tartıları Hafif Gelenin Durağı İse Hâviye'dir (Âyet 8-9):

"**Ama kimin de tartıları hafif gelirse.**" Nesefî şöyle der: "Bâtıla uyması sebebiyle." İbn Kesîr ise der ki: "Kötülükleri iyiliklerinden üstün gelirse." "**Artık onun da durağı Hâviye'dir.**" Nesefî der ki: "Artık onun konaklayacağı ve barınacağı yeri cehennemdir. Sığınacak yere anneye benzetilerek "(أم)= ana" denmiştir. Çünkü ana çocuğun sığınağıdır." İbn Kesîr de şöyle der: "Denilmiştir ki, âyetin mânası: Artık o Hâviye'ye düşecektir. Hâviye cehennemin isimlerinden biridir."

Hâviye Kızgın Ateştir (Âyet 10-11):

"**Hâviye'nin ne olduğunu sen bilir misin?**" Nesefî bu âyetin sonundaki zamirin Hâviye ile ilgili bulunduğunu ve; "(هاء) harfinin de sekte hâ'sı olduğunu söyler. Daha sonra Allah Teâlâ Hâviye'yi açıklamak üzere: "**O kızgın bir ateştir**" buyurur. Nesefî: "(حامية) sıcaklığın en üst derecesinde kızgın anlamınadır" der.

ANLATIM DÜZENİ

Bu sûre, iyilikleri üstün gelen takva sahipleri ile Allah Teâlâ'nın hiçbir amellerini kabul etmediği kâfirlerin âkıbetlerini açıklamıştır. Bunda, inkârdan, günahtan kurtulmaya bir çağrı bulunduğu gibi; imana, takvaya ve salih amele de bir çağrı vardır. Bunun da el-Bakara sûresinin mukaddimesi ile ilişkisi açıktır.

TAMAMLAYICI BİR BİLGİ

Hâviye Kızgın Cehennem Ateşidir (Âyet 8-11):

"**Ama kimin de tartıları hafif gelirse; artık onun da durağı Hâviye'dir. Hâviye'nin ne olduğunu sen bilir misin? O kızgın bir ateştir**" âyetleri ile ilgili olarak İbn Kesîr der ki:

"İbn Cerîr'in el-Eş'as b. Abdullah el-E'ma'dan naklettiğine göre o şöyle demiştir: "Mü'min öldüğü zaman onun ruhu mü'minlerin ruhları arasına götürülür. Mü'minlerin ruhları: "Kardeşinizi dinlendirin. Çünkü o dünya kâderinin içindeydi." derler. O mü'mine: "Falanca ne yaptı?" diye sorarlar. O da: "Öldü. Sizin yanınıza gelmedi mi?" der. Onlar: "O sığınağı Hâviye'ye götürüldü" derler." Bu hadisi İbn Merdûyeh, Enes b. Mâlik kanalıyla bundan daha geniş bir şekilde ve merfû olarak rivayet etmiştir. Biz bu rivayeti Cehennemin Sıfatı bölümünde nakletmiştik. Allah Teâlâ lütuf ve keremi ile bizi ondan korusun.

"**O kızgın bir ateştir**" âyetinde geçen (حامية) kelimesi son derece kızgın alevi ve yakması kuvvetli ateş anlamınadır. Ebu Mus'âb, Mâlik'ten o Ebu'z-Zinâd'dan, o el-E'rac'dan o da Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre

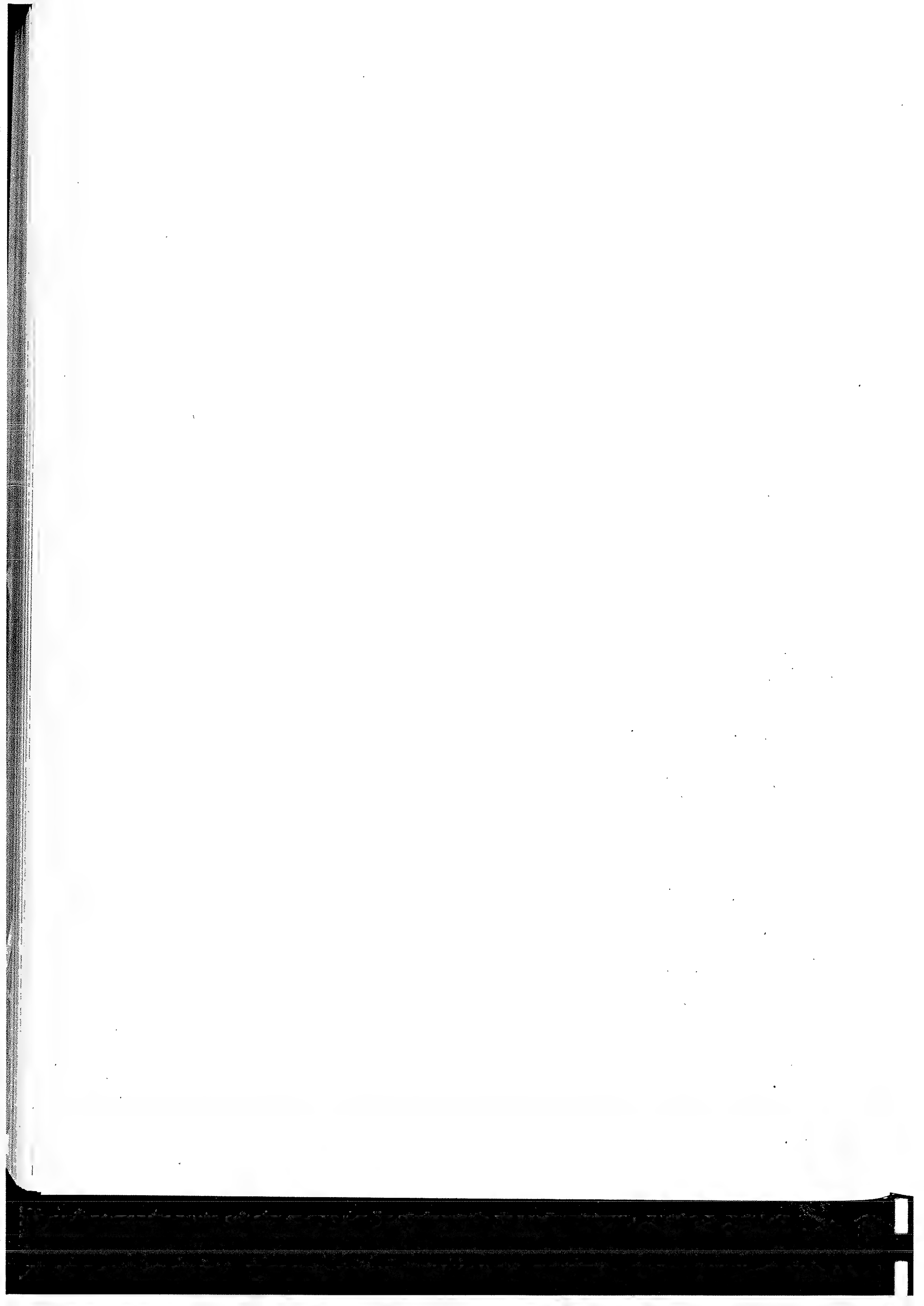
Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: "Sizin yakmakta olduğunuz âdemoğlunun ateşi (miktar olarak) cehennem ateşinin yetmişte biridir." Oradakiler: Ey Allah'ın Rasûlü! Âdemoğlunun ateşi (cehennemliklere azabetmek için) herhalde yeterlidir, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "Cehennem ateşi, âdemoğlunun ateşi üzerine (miktar olarak fazlalaştırıldığı gibi sıcaklığının şiddetinde de) altmış dokuz derece fazla kılındı." buyurdu. Bu hadisi Buhârî de rivayet etmiştir. Buhârî'nin rivayetindeki hadisin bir bölümü şöyledir: "Cehennem ateşi dünya ateşinden (miktar olarak fazlalaştırıldığı gibi sıcaklığının şiddetinde de) altmış dokuz derece fazla kılındı. Bunlardan herbirinin sıcaklığı bütün dünya ateşinin sıcaklığı gibidir."

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ebu'l-Kâsım (s.a)'i şöyle derken işittim: "Sizin yakmakta olduğunuz âdemoğlunun ateşlerinin tümü (miktar olarak) cehennem ateşinin yetmişte biridir." Biri dedi ki: Âdemoğlunun ateşi (cehennemliklere azebetmek için) herhalde yeterlidir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "Allah'a andolsun ki cehennem ateşi âdemoğlunun ateşi üzerine sıcaklık olarak altmış dokuz kat daha artırılmıştır. Buna göre gerisini sen hasebet." Bu hadisi bu şekilde Müslim'in şartlarına uyduğu halde yalnız Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Cehennem ateşi bin yıl yakıldı nihayet kızardı. Sonra bin yıl daha yakıldı nihayet beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı sonunda karardı. Bu yüzden o simsiyahtır." Bu hadis Enes ve Ömer b. el-Hattâb kanalıyla da rivayet edilmiştir.

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Cehennemliklerin azap yönünden en az ceza göreni (ateşten) iki pabucu olup da bunların etkisiyle beyni kaynayan kimsedir."

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde yer alan bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "Cehennem ateşi Rabbine dert yanıp: "Ey Rabbim! Ben beni yiyorum (izin ver)" dedi. Allah Teâlâ da iki defa nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. Kışın hissettiğiniz en şiddetli soğuk cehennemin nefesinin soğuğundan, yazın gördüğünüz en şiddetli sıcak da onun nefesinin sıcağındandır." Yine Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde yer alan başka bir hadiste de şöyle buyrulur: "Sıcak şiddetlendiği zaman öğle namazını serinliğe bırakınız. Zira sıcağın şiddetli cehennemin kaynamasındandır"..."

سورة التكاثر مكية وثماني آيات

102- TEKÂSÜR SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 102. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Dördüncü Grubundaki Üçüncü ve Son Sûredir.
Sekiz âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

[redacted]

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Âlûsî, et-Tekâsür sûresinden bahsederken şöyle der:

"Âyetlerinin sayısı ittifakla sekizdir. Bu sûre Kur'ân'ın bin âyetine denktir. Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Ömer (r.anhüma)'dan naklettiklerine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Biriniz her gün bin âyet okuyamaz mı?" Orada bulunanlar: Bin âyeti kim okuyabilir? dediler. "Sizden biriniz et-Tekâsür sûresini okuyamaz mı?" buyurdu.

Hâtib, el-Müttefak ve el-Müfterak adlı kitabında, Deylemî de Ömer b. el-Hattâb (r.a)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a): "Kim bir gecede bin âyet okursa yüzüne güler bir halde Allah Teâlâ'ya kavuşur." buyurdu. Bunun üzerine: Ey Allah'ın Rasûlü! Bin âyet okumaya kim güç yetirebilir? denilmiş de Rasûlullah da: Sonuna kadar et-Tekâsür sûresini okuyup şöyle buyurmuş: "Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, bu sûre bin âyete denktir." Nâsıruddin İbn Müleyk bunun sırrı hakkında der ki: Kur'ân altı bin ikiyüz küsür âyettir. Küsürları bir tarafa bırakırsak bin âyet, Kur'ân'ın altıda biri olur. Bu sûre de Kur'ân'ın hedeflediği gayelerden altıda birini içine alır. Çünkü Kur'ân'ın yöneldiği gayeler Gazâlî'nin belirttiğine göre altıdır. Üçü "mühimme"dir. Bunlar:

1- Kendisine çağrılanı tanıtmak,

2- Sırat-ı müstakîmi tanıtmak,

3- Allah Teâlâ'ya dönüş esnasındaki durumu tanıtmak.

Üçü de "mütimme"dir:

1- Allah'a itaat edenlerin hallerini tanıtmak.

2- İnkâr edenlerin sözlerini nakletmek.

3- Allah'a ulaştıran yoldaki konaklama yerlerini tanıtmak.

Bu konaklama yerlerinden birisi, bu sûrenin üzerinde durduğu Allah Teâlâ'ya dönüş esnasındaki durumu tanıtılması ile işaret edilen âhireti tanımadır. Bu hususu bin âyet ile ifade etmek, altıda bir ile ifade etmekten daha üstündür. Durum -Allah bilir ama- bunun ötesindedir. Bu sûrenin önceki sûreyle ilişkisi de açıktır."

Bu sûre hakkında Seyyid Kutub da şöyle der:

"Bu sûrenin üstün, dehşet dolu ve derin bir etkisi vardır. Sanki o, yüksek bir yerde durup olanca sesiyle gürleyen bir uyarıcının haykırışıdır. O uyarıcı, gözleri kapalı duyguları büyülenmiş bir halde kızgın ateşe yuvarlanmak üzere olan gafil sarhoş ve sersem bir halde uyuyan insanlara bağırmaktadır. O, sesini varabileceği en yüksek ve en uzak yerlere ulaştırmaya çalışmaktadır.

Bu sûre kendi kendinden sözeden bir sûredir. Mânası ve etkisiyle vermek istediğini hislere aktarmaktadır. Kalbi dünya hayatının değersiz işlerinden ve boş insanların elde etmeye çalıştığı küçük çıkarlardan kurtararak âhiret dertleriyle meşgul hale getirmektedir. Sûre, dünya hayatını uzun bir filimde görünüp aniden kaybolan bir sahne olarak tasvir etmektedir: **"Çokluk ile böbürleniş sizi öylesine oyladı ki, mezarlıkları bile ziyaret ettiniz."** Dünya hayatı sahnesi birden sona ermekte ve bu hayatın küçücüke sayfaları dürülüvermektedir. Bundan sonra zaman uzamakta, ağırlıklar uzamaktadır. Bizzat ifade tarzı bunları ilham etmekte, gerçekle eşsiz ifade uyumu, tam bir ahenk oluşturmaktadır.

İnsan, çıktığı kaynaktan uzay içinde çok uzaklara gidip yükselen etkileri ile, sonunda derin bir sükûnete akan bu yüce, korkunç, derin ve sağlam sûreyi okudukça yeryüzünde yaşadığı bu geçici hayat sahnesinin arkasından omuzlarında taşıyacağı yükün ağırlığını hissediyor. Sonra bu dünyadaki yükünü alıp bunların ağırlığı altında yoluna devam edeceğini anlıyor. Sonra da büyük küçük herşeyden dolayı kendini hesaba çekmeye başlıyor."

et-Tekâsür Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonra Allah Teâlâ'nın şu buyrukları gelir: **"Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin, ta ki takva sahibi olasınız. O ki yeryüzünü sizin için bir döşek, göğü de bir bina yaptı. Gökte su indirip onunla türlü türlü meyvalardan sizin için rızık çıkardı. O halde bile bile Allah'a eşler koşmayınız.** " (*el-Bakara, 2/21-22*) Bu iki âyet, Allah Teâlâ'nın yaratan ve nimet veren ilâh olmasını sebep göstererek O'na ibadet edilmesini emretmektedir. Ancak, ne kadar insan bu emre uymaktadır? Şüphesiz Allah Teâlâ'nın: **"Kullarımdan şükredenler pek azdır."** (*Sebe, 34/13*) âyetinden anlaşıldığına göre bu emre uyanlar azdır. Hatta bu az olanları da dünya, hakkıyla şükretmekten alıkoymaktadır.

et-Tekâsür sûresi, yaratıklardan pekçoğunun dünya ile meşgul olduğundan bahsetmek üzere gelmektedir. Sûre bu meşguliyetin insanı neden alıkoyduğunu belirtmez. Aksine meşguliyetin ne ile olduğunu bildirir. Ama sûrenin anlatım tarzı ve sûrenin ekseniyle ilgili âyetler, bu meşguliyetin insanı nelerden alıkoymuş olduğunu bize bildirmektedir. Bunlar, Allah Teâlâ'ya ibadet etmek ve O'na karşı takva sahibi olma görevleridir. İşte bu,

et-Tekâsür sûresinin ekseniyle alâkasını gösteren alâmetlerden ilkidir.

et-Tekâsür sûresi, Allah Teâlâ'nın: "**Sonra o gün, andolsun ki, nimetlerden sorulacaksınız**" âyetiyle son bulmaktadır. Yukarıda, bu sûrenin ekseniyle ilgili iki âyetin, Allah'ın bizim üzerimizdeki nimetlerinden sözedip buna karşılık bizden ibadet, takva ve tevhid istediğini görmüştük. Fakat pekçokları bu görevi yerine getirmemektedir. Onlar Allah'ın nimetlerinden faydalanıyor fakat şükretmiyorlar. Bu sebeple et-Tekâsür sûresi, nimetlerin hesabının sorulacağını bildirerek uyarıda bulunmaktadır. Bu da, et-Tekâsür sûresinin, el-Bakara sûresinde bulunan ve ekseni oluşturan âyetlerle ilişkisini gösteren başka bir alâmettir.

Bu sûrenin ekseniyle ilişkisi açık olduğu gibi kendisinden önceki sûreyle ilişkisi de açıktır. Zira el-Kâria sûresi Allah Teâlâ'nın şu sözleriyle sona ermiştir: "**Hâviye'nin ne olduğunu sen bilir misin? O kızgın bir ateştir.**" (*el-Kâria, 101/10-11*) et-Tekâsür sûresi ise: "**Çokluk ile böbürleniş sizi öylesine oyaladı ki**" âyetiyle başlamaktadır. Şayet mânayı, "Çokluk ile böbürleniş bizi cehennemden kurtaracak olan salih amellerden alıkoydu" şeklinde takdir edersek iki sûre arasındaki ilişkinin çok mükemmel olduğunu görürüz. Kim bu sûre ile el-Kâria sûresi üzerinde kafa yorarsa iki sûre arasında pekçok bağlar bulunduğunu görecektir.

et-TEKÂSÜR SÛRESİ (1-8)

Sekiz âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Çokluk ile böbürleniş sizi öylesine oyaladı ki;

2- Tâ mezarları ziyaret ettiniz.

3- Sakın öyle olmayın, ileride bileceksiniz.

4- Sonra sakın öyle olmayın, ileride bileceksiniz.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

أَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۝ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ ثُمَّ
كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝
ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝

5- Sakın öyle olmayın, eğer kesin bir bilgi ile bilseydiniz.

6- Andolsun ki cehennemi muhakkak göreceksiniz.

7- Andolsun ki yine onu gözünüzle kesin olarak göreceksiniz.

8- Sonra o gün andolsun ki nimetlerden sorulacaksınız.

TEKÂSÜR SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Dünyaya Bağlanıp Âhireti Unuttunuz (Âyet 1-2):

"Çokluk ile böbürleniş sizi öylesine oyaladı ki, tâ mezarları ziyaret ettiniz." İbn Kesîr şöyle der: "Dünyayı ve onun nimetlerini sevmek, dünyanın güzelliği sizi âhireti aramaktan alıkoydu. Sizdeki bu hal, ölüm gelmeden kabirleri ziyaret edip kabir ehlinden olmanıza kadar devam etti. İbn Ebî Hâtim, Rasûlullah (s.a)'in bir hadis-i şerifte şöyle buyurduğunu nakleder: "Çokluk ile böbürleniş sizi itaat etmekten öylesine oyaladı ki ta kabirleri ziyaret ettiniz; yani ölüm size gelip çattı."

Burada şu noktayı belirtmek isterim: Bu hadiste bizim, çoklukla böbürlenişin neden alıkoyacağı konusuna getirdiğimiz tefsire delil vardır. Çoklukla böbürlenme ibadet ve takvadan geri kalma demektir. Çoklukla böbürlenme kavramına mal çokluğu, evlat çokluğu ve dünyada insanların birbirlerine karşı böbürlendiği bunların dışındaki diğer şeyler girer.

Siz İleride Mutlaka Bileceksiniz! (Âyet 3-4):

"Sakın öyle olmayın." Nesefî der ki: "Bu ifade, kendisini düşünen bir insanın bütün gayretini dünyasına ayırıp dinine önem vermez bir konumda olmaması gerektiğine karşı bir azar ve uyarıdır." **"İleride bileceksiniz."** Nesefî burada şöyle der: "Yapmakta olduğunuz şeyin kötü sonunu can çekişme sırasında bileceksiniz."**"Sonra sakın öyle olmayın, ileride bileceksiniz."** Nesefî burada da şöyle der: "Kabirde bileceksiniz." Bu iki âyet hakkında Hasen-i Basrî: "Bu, tehdit üstüne tehdittir" der.

Ben derim ki: Bu iki tehdidi Nesefî yukarıda gördüğümüz gibi yorumlamıştır. İbn Kesîr'in ise bunları, Kıyamet gününde cehennem hakkında yapılmış tehditler şeklinde değerlendirdiğini göreceğiz.

Siz Muhakkak Cehennemi Göreceksiniz (Âyet 5-7):

"Sakın öyle olmayın." Nesefî burada ise şöyle der: "Uyarı ve korkutmak için yapılmış olan azarın tekrarıdır." **"Eğer kesin bir bilgi ile bilseydiniz."** İbn Kesîr der ki: "Şayet gerçek bir şekilde bilseydiniz, çokluk sevdası sizi kabirleri ziyaret edinceye kadar, âhiret yurdunu aramaktan alıkoymazdı." Nesefî burada şunları söyler: "(لو)'in cevabı mahfuzdur. Mâna şöyledir: "Şayet ileride sizi bekleyen şeyleri kesin olarak bilseydiniz akla hayale gelmedik şeyler yapardınız. Fakat siz sapık ve cahillersiniz."

"Andolsunki cehennemi muhakkak göreceksiniz." Bu âyet, Nesefî ve diğer müfessirlerin belirttiği gibi mahfuz bir yeminin cevabıdır. **"Andolsun ki yine onu gözünüzle kesin olarak göreceksiniz."** Nesefî burada şöyle der: "Yani onu gözle göreceksiniz. Allah Teâlâ, tehdidi ağırlaştırmak ve korukuyu

artırmak için cehennemi görmeyi (ثُمَّ) ile aftederek tekrarlamıştır.'' İbn Kesîr şöyle der: ''Bu, daha önce geçen tehdidin tefsiridir. O tehdit de: ''**Sakın öyle olmayın, ileride bileceksiniz. Sonra sakın öyle olmayın, ileride bileceksiniz**'' âyetleridir. Allah onları bu hal ile tehdit ediyor. Bu hal tek bir nefes aldığında her Allah'a yakın meleğin ve peygamberin gördüğü dehşet ve korkudan dolayı dizleri üstüne yığılıp kalacağı cehennem ve bu konuda rivayet edilen bir hadiste geçtiği şekilde korkunç şeyleri görme halidir.''

O Gün Nimetlerden Sorulacaksınız (Âyet 8):

''**Sonra o gün andolsun ki, nimetlerden sorulacaksınız.**'' İbn Kesîr der ki: ''Sonra andolsun ki o gün, Allah'ın size lütfettiği sağlık, güven, rızık ve diğer nimetlere şükretmekten sorguya çekileceksiniz. O'nun nimetlerine şükür ve ibadetle karşılık verip vermediğiniz sorulacaktır.''

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu sûre, insanın ibadet ve takvadan geri kalış konusunu işlemekte ve çözümün, ileride insanın başına gelecek şeyleri kesin olarak bilmede, cehennem ve sorguya çekilmeyi hatırlamada olduğunu açıklamaktadır. Çözümün böyle olduğunu sûrenin anlatım düzeninden anlamış olduk.

2- Bu sûrede, çokluk yarışı yüzünden Allah'a ibadetten geri kalanları yadırgama, onlar için bir uyarı ve tehdit vardır. Bütün bunlar Aziz ve Celil olan Allah'ın haklarını yerine getirmede hiçbir şeyden dolayı geri kalmamaya insanı eğitmek içindir.

3- Bu sûreden, nimetle meşguliyetten dolayı bu nimetleri vereni unutmanın kâfirlerin ahlâkı olduğunu öğrendik. Çünkü nimet şükretmeyi gerektirir. Şükür ise bir ibadet ve takvadır. Allah Teâlâ: ''**Allah'tan korkun ki şükretmiş olasınız**'' (*Âl-i İmrân, 3/123*) buyurur. İşte buradan hareket ederek daha önce de belirttiğimiz gibi et-Tekâsür sûresi ile ekseni oluşturan âyetler arasındaki güçlü ilişkiyi anlıyoruz.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Dünyaya Aşırı Bağlanmak (Âyet 1-3):

1- ''**Çokluk ile böbürleniş sizi öylesine oyaladı ki, ta mezarları ziyaret ettiniz**'' âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

''İbn Ebî Hâtim'in, Zeyd b. Eslem'den onun da babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: ''Çokluk ile böbürleniş sizi'' itaat etmekten ''öylesine oyaladı ki, tâ kabirleri ziyaret ettiniz; yani ölüm size gelip çattı.'' Hasen-i Basrî de, der ki: ''Mal ve evlat hakkındaki çokluk sevdası sizi oyaladı.'' İmam Ahmed b. Hanbel'in Mutarrif -İbn Abdullah b. eş-Şıhhîr'i kastediyor-'den naklettiğine göre babası şöyle demiştir: Rasû-

lullah (s.a)'e vardım o: "Çoklukla böbürleniş sizi öylesine oyaladı ki; Âdemoğlu, malım malım der. Senin, yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin ve sadaka olarak verip de önden gönderdiğinden başka malın mı var?" Bu hadisi Müslim, Tirmizî ve Nasâî, Şu'be vasıtasıyla rivayet ederler.

Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) buyurmuştur ki: "Kul; malım malım der. Halbuki malından onun sadece üç şeyi vardır. Yiyip tükettiği yahut giyip eskittiği veya sadaka verip önden gönderdiği. Bunların dışındakiler gidecek ve onu diğer insanlara bırakacaktır." Bunu sadece Müslim rivayet etmiştir.

Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur. "Ölen kimseyi üç şey izler. Bunlardan ikisi geri döner, birisi onunla birlikte kalır. Ölüyü ailesi, malı ve ameli izler. Ailesi ve malı kabir başından geri döner; ameli ölü ile beraber kalır." Bu hadisi, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de Süfyân b. Uyeyne kanalıyla rivayet etmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel'in Enes'ten rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a): "Âdemoğlu ihtiyarlar. Fakat onun iki şeyi olduğu gibi kalır: Hırs ve istek." buyurmuştur. Bu hadis Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde rivayet edilmiştir."

Cehennemi Muhakkak Göreceksiniz (Âyet 5-6):

2- Bu sûrede Allah Teâlâ'nın şu buyrukları vardır: " كلا لو تعلمون علم اليقين. لترون الجحيم)= **Sakın öyle olmayın. Eğer kesin bir bilgi ile bilseydiniz. Andolsun ki cehennemi muhakkak göreceksiniz.**" Birçokları (لترون الجحيم) âyetini, daha önce geçen (لو)'in cevabı zanneder. Bu iddia müfessirlerin çoğunun görüşüne terstir. Çünkü çoğunlukta olan müfessirler sözün, "**Sakın öyle olmayın. Eğer kesin bir bilgi ile bilseydiniz**" cümlesi ile bittiğini, (لو)'in cevabının ise mahzuf olduğunu ve "(لترون الجحيم)= **Cehennemi muhakkak göreceksiniz**" âyetinin de mahzuf bir yeminin cevabı bulunduğunu kabul ediyorlar. Ancak Nesefî bu görüşü zirketmekle birlikte diğer görüşe de değiniyor. Bu diğer görüş ise şöyledir: (لترون الجحيم) âyeti daha önce geçen âyetin cevabıdır. Böyle olunca cevab olan âyet, cehennemin dünyada akıl ve kalplerle görüleceğine işaret eder. Daha sonra Kıyamet gününde onu kesin bir görüş olan gözlerinizle göreceksiniz. Bu da şüphesiz doğru bir görüştür.

O Gün Nimetlerden Sorulacaksınız (Âyet 8):

3- "**Sonra o gün andolsun ki nimetlerden sorulacaksınız**" âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"İbn Cerîr'in rivayet ettiğine göre Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Ebû Bekr ve Ömer otururlarken yanlarına Peygamber (s.a) gelip: "Sizi burada oturtan sebep nedir?" der. Ebû Bekir ve Ömer: "Seni gerçek peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki bizi evimizden ancak açlık çıkartti." O da:

"Beni gerçek peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki, beni de (evimden) çıkaran ondan başkası değildir" buyurur. Sonra hepsi kalkıp giderler ve nihayet Ensâr'dan bir adamın evine gelirler. Onları kadın karşılar. O kadına Peygamber (s.a): "Falan nerede?" der. Kadın: Bize tatlı su aramaya gitti, der. Az sonra arkadaşları sırtında kırbası (deriden su kabı) ile gelir ve şöyle der: "Hoş geldiniz. İnsanları, bugün beni ziyaret eden peygamberden daha üstün bir varlık ziyaret etmemiştir." Sonra kırbasını bir hurma ağacının yakınına asar. Gidip onlara dalıyla bir hurma salkımı getirir. Bunun üzerine Peygamber (s.a): "Hurmaları toplasaydın daha iyi olmaz mıydı" dedi. O da: Gözlerinizin önünde seçerek yiyesiniz istedim, karşılığını verdi. Sonra adam bıçağı aldı. Peygamber (s.a) ona: "Sakın sağılan hayvanı kesme" buyurdu. O gün adam onlara bir hayvan kesti de bunu yediler. Sonunda Peygamber (s.a) buyurdu ki: "Kıyamet gününde bundan muhakkak sorguya çekileceksiniz. Sizi açlık evinizden çıkarmıştı da nihayet bu rızıkları elde etmiş olarak döndünüz. Bu da hesabı sorulacak nimetlerdendir."

Bu hadisi Müslim, Yezid b. Keysân kanalıyla, Ebû Ya'lâ ve İbn Mâce de Ebû Hureyre, Ebû Bekr kanalıyla nakleder. Diğer dört sünen sahibi de Abdülmelik b. Umeyr, Ebû Seleme, Ebû Hureyre (r.a) kanalıyla bu ifade ile bu olayı rivayet ederler.

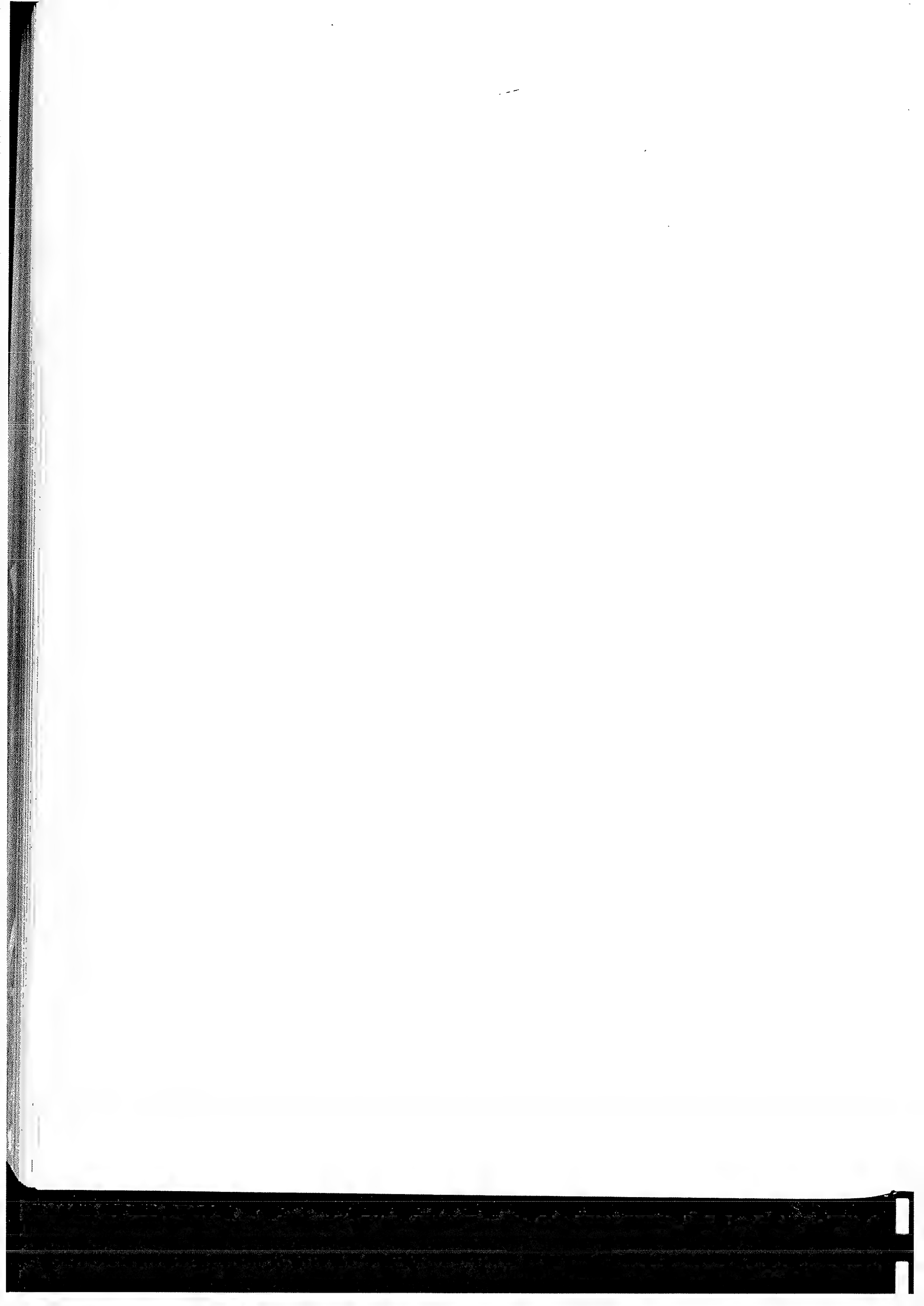
Sahih-i Buhârî'de, Tirmîzî, Nesâî ve İbn Mâce'nin sünenlerinde İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste Peygamber (s.a) şöyle buyurur: "İki nimet vardır ki insanlardan çoğu onlarda aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman."

Bu hadis şöyle demek istemektedir:

İnsanların çoğu bu iki nimete şükretmede ihmalkardır. Onlar bu nimetlere karşı görevlerini yerine getirmezler. Üzerine gerekli olduğu halde bir şeyin hakkını vermeyen kimse ise aldanmıştır.

Hafız Ebû Bekr el-Bezzâr'ın İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Avret mahallini örten giysinin, sığındığı duvar gölgesinin ve karnını doyurduğu ekmeğin dışındaki nimetlerden kul Kıyamet gününde hesaba yahut sorguya çekilecektir." Hafız Ebû Bekir bu hadisi yalnız bu isnadla biliyoruz, der.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) der ki: "Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurur: -Bu hadisin senedindeki ravilerden Affân "kıyamet günü" diye ilâve eder: -Ey Âdemoğlu! Ben seni at ve deve üzerinde taşıdım. Seni hanımlarla evlendirdim. Seni yetiştirdim ve başına buyruk bir varlık yaptım. O halde bunların şükrü nerede?" Sadece Ahmed b. Hanbel bu rivayeti bu şekilde nakletmiştir."

Kur'ân-ı Kerim'in Dördüncü Kısmı Mufassal Kısmının

On Beşinci Sûreler Grubu

Bu grub el-Asr, el-Hümeze, el-Fîl, Kureyş, el-Mâûn, el-Kevser, el-Kâfirûn, en-Nasr, el-Mesed, el-İhlâs, el-Felak ve en-Nâs sûrelerini içine alır.

GİRİŞ

Mufassal Sûreler kısmının On beşinci grubu oniki sûreden meydana gelir. Sayı bakımından Kur'ân'ın en çok sûresi olan grubudur. Bu grubun başlangıcına, ondaki ilk sûrenin -ki bu el-Asr sûresidir- yeminle başlaması delâlet eder. Daha önce bunun yeni bir grubun geldiğini gösteren değişmez bir alâmet olduğunu görmüştük. Diğer sûrelerin başlangıçlarını, konularını ve mânalarını düşündüğümüz zaman bu sûrelerin tümünün bir grubun üyeleri olduğu sonucuna ulaşırız. Bunun delillerini ileride detaylı olarak göreceğiz.

Dikkat çeken husus bu grubun sûrelerinin, el-Bakara sûresinin Âdem kısasının sonuna kadar olan bölümünü kapsamasıdır. Bu grubun ilk beş sûresi el-Bakara sûresinin Mukaddimesini kapsar. Öyle ki, el-Bakara sûresinin mukaddimesinde münafıklardan bahsedilir. Bu beş sûre ileride görüleceği üzere takva sahiplerinden, kâfirlerden ve münafıklardan sözeder. Sonra bunların peşinden gelen dört sûre, yani el-Kevser, el-Kâfirûn, en-Nasr ve el-Mesed sûreleri, el-Bakara sûresinin mukaddimesini izleyen yedi âyeti açıklar. Bu sebeple bu dört sûrede: **"Öyle ise Rabbin için namaz kıl ve kurban kes"** (*el-Kevser, 108/2*); **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam."** (*el-Kâfirûn, 109/1-2*); **"Hemen Rabbini hamd ile tesbît et ve O'ndan mağfiret dile."** (*en-Nasr, 110/3*); **"Ebû Leheb'in iki eli kurusun."** (*el-Mesed, 111/1*) âyetlerini görürüz. Bütün bunlar, el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonra gelen yedi âyette işlenen konulara ilginç bir incelikle bağlı meselelerdir. Nitekim ileride etraflıca göreceğiz.

Daha sonra, bu yedi âyetin peşinden gelen: **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur"** (*el-Bakara, 2/29*) diye başlayan iki âyeti açıklamak üzere el-İhlâs sûresi gelir. el-İhlâs sûresinin de: **"De ki: O Allah..."** diye başladığını görmekteyiz.

Bundan sonra el-Bakara sûresinde Âdem (a.s)'ın kıssası gelir. Burada ise İblis'in hasedi ve vesvesesinden sözedilmiştir. el-Felak sûresinde Allah

Teâlâ'nın: "**Haset ettiğinde haset edenlerin şerrinden**" (*el-Felâk, 113/5*); en-Nâs sûresinde de: "**O sinsi şeytanın şerrinden, ki o insanların göğüslerine hep vesvese verir**" (*en-Nâs, 114/4-5*) âyetleri vardır.

Netice olarak bu grubun sûreleri, el-Bakara sûresinde bulunan ve eksenlerini oluşturan âyetlerle açık bir ilişki içindedir. Ayrı ayrı her sûreden bahsederken bunları etraflı bir şekilde göreceğiz. Ancak, bu grubun bazı sûreleri Mekke'de nâzil olduğu halde diğer bazıları Medine'de nâzil olmuştur. Buna rağmen gruptaki sûreler sıralanışları bakımından aralarındaki bağlantıyı bozmazlar. -Bu bağlantı el-Bakara sûresinin baş taraflarındaki ifade akışı içinde yer alan konuların sırasıdır.- Bu da bize kesin olarak gösteriyor ki, Kur'ân'daki sûrelerin sıralanışı Rabbânî'dir ve bu Kur'ân'ın beşer kaynaklı olması imkânsızdır.

سورة العصر مكية وهي ثلاث آيات

103- ASR SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 103. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki İlk Sûredir.
Üç âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

[redacted]

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Âlûsî, el-Asr sûresi hakkında şöyle der: "Bu sûre kısa olmasına rağmen pekçok bilgileri ihtiva eder. İmam Şâfiî'den rivayet edildiğine göre o demiştir ki: "Bundan başka hiçbir sûre nâzil olmasaydı bu sûre insanlara yeterdi. Çünkü o Kur'ân'ın bütün bilgilerini içine almıştır." Taberânî Evsat'da, Beyhakî Şu'ab'da, Ebû Huzeyfe'den -ki o sahâbîdir- şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Rasûlullah (s.a)'in ashabından iki kişi karşılaştıklarında biri diğerine el-Asr sûresini okumadan, sonra da biri diğerine selâm vermeden ayrılmazlardı." Bu sûrede çokluk yarışının oyalamadığı kimsenin haline de işaret vardır. Bu sebeple el Asr sûresi et-Tekâsür sûresinden sonraya konmuştur."

Seyyid Kutub da şöyle der: "Üç âyetli bu kısa sûrede, İslâm'ın beşer hayatı için istediği şekilde mükemmel bir program canlandırılıyor. İmanî düşüncenin işaretlerini en açık ve en ince şekilde, büyük ve kapsamlı hakikatiyle gözler önüne sermektedir. Bu sûre kısa bir kaç kelime içinde İslâm'ın ana ilkesini bütünüyle ortaya koymakta, müslüman ümmetin iç yapısını ve vazifesini tek bir âyette -ki bu sûrenin üçüncü âyetidir- nitelendirmektedir. İşte bu, ancak Allah'ın güç yetirebileceği bir i'cazdır.

Bu sûrenin tümüyle açıkladığı büyük gerçek şudur: Bütün asırlar boyunca uzanan zaman ve sürüp giden insan nesli karşısında kârlı ve başarıyla ulaştıran tek bir nizam ve tek bir yol vardır. O da, bu sûrenin hudutlarını çizdiği nizam ve işaretlerini belirlediği yoldur. Bunun ötesindeki her şey kayıp ve zarardır. "**Andolsun asra ki, hiç şüphesiz insan ziyandadır. Ancak iman edip salih amel işleyen kimseler, bir de birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler başka.**" Bu yol; iman, salih amel, hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye yoludur."

el-Asr Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresi, Allah Teâlâ'nın şu sözleri ile başlar: "**Elif, Lâm, Mîm. İşte bu Kitap; onda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir. Onlar ki gayba iman ederler, namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de infak ederler. Onlar ki sana indirilene de senden önce**

indirilenlere de inanırlar. Ve onlar âhirete de yakînen inanırlar. İşte onlar Rablerinden bir hidayet üzerindedirler. Ve onlar felaha erenlerdir." (*el-Bakara, 2/1-5*)

Allah Teâlâ'nın: "**Ve onlar felâha erenlerdir**" âyeti ile: "**Andolsun asra ki hiç şüphesiz insan ziyandadır. Ancak iman edip salih amel yapan kimseler başka...**" âyetleri ile başlayan el-Asr sûresini gözönüne getir. el-Bakara sûresinin ilk âyetleri felaha erenlerden bahseder. el-Asr sûresi de felâha erenlerden sözeder fakat yeni bir yaklaşımla. Çünkü bu sûre, dört sıfatı taşıyanlar hariç insan cinsinin ziyanda olduğuna yeminle başlar. Bunlar iman, salih amel, hakkı tavsiye, sabrı tavsiyedir. Bu aslında takvanın ve Allah Teâlâ'nın, el-Bakara sûresinin baş tarafında kurtuluşa ereceklerini haber verdiği takva sahiplerine ait ahlâkın bir açıklamasıdır.

el-Bakara sûresindeki âyetler takva sahiplerini iman etmek, namaz kılmak ve infak etmekle nitelendirmişti. Bunların hepsi iman ve salih amel kapsamına giren şeylerdir. Hakkı tavsiye ile sabrı tavsiye de Allah Teâlâ'nın: "**Elif, Lâm, Mîm. İşte Bu Kitap; onda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir.**" (*el-Bakara, 2/1-2*) âyeti kapsamına girer. O halde Kur'ân kendisiyle tavsiye yapılması gereken bir "hak"tır ve Kur'ân sabrı emretmiştir. Buna göre el-Asr sûresi, hakkı ve sabrı tavsiye etmenin, Allah Teâlâ'nın Kitabı'yla hidayeti bulma kapsamına girdiğini ortaya koymuş olmaktadır. Demek oluyor ki bu sûre el-Bakara sûresinin mukaddimesinden ilk beş âyeti açıklamaktadır. Fakat bu, içinde sınırlama ve beyan bulunan yeni bir açıklamadır.

et-Tekâsür sûresinin: "**Çokluk ile böbürleniş sizi öylesine oyladı ki**" (*et-Tekâsür, 102/1*) âyetiyle başladığını ve: "**Sonra o gün andolsun ki, nimetlerden sorulacaksınız**" (*et-Tekâsür, 102/8*) âyetiyle sona erdiğini gördük. el-Asr sûresi ise dört niteliği taşıyanlardan başka insan cinsinin zararda olduğunu anlatmıştır. Sanki et-Tekâsür sûresi insanın nimetle meşgul olup o nimeti veren Allah'ı unutmasını söz konusu ettikten sonra el-Asr sûresi bize kurtuluş yolundan bahsetmektedir. Öyleyse el-Asr sûresi ile ondan önceki sûre arasındaki ilişki açıktır. Onun kendisinden sonraki sûreyle ilişkisi bulunduğunu da ileride göreceğiz.

el-ASR SÛRESİ (1-3)

Üç âyetten meydana gelir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Andolsun asra ki,

2- Hiç şüphesiz insan ziyandadır.

3- Ancak iman edip salih amel işleyen kimseler, bir de birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler başka.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْعَصْرِۙ ۝ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَف۪ي خُسْرٍۙ ۝ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝

ASR SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Asra Andolsunki İnsan Ziyandadır (Âyet 1-2):

"**Andolsun asra ki...**" Nesefî şöyle der: "Faziletinden dolayı Allah ikindi namazına yemin etmiştir. Ayrıca, insanların gündüzün sonuna doğru ticaret ve kazanç teminine dalmaları sebebiyle ikindi namazının edasındaki zorluk daha çoktur. Yahut Allah Teâlâ, kuşluk vaktine yemin ettiği gibi birtakım kudret delillerini ihtiva etmesinden dolayı ikindi vaktine de yemin etmiştir. Veyahut geçişi sırasında çeşit çeşit ilginç olaylar bulunması açısından zamana yemin etmiştir." İbn Kesîr'in tercih ettiği görüş sonuncusudur. O asrı, âdemoğlunun hayır ve şer bütün davranışlarının içinde meydana geldiği zaman olarak tefsir etmıştir. Bununla Allah Teâlâ insanın şüphesiz ziyanda olduğuna yemin etmiştir: "**Hiç şüphesiz insan ziyandadır.**" Nesefî der ki: "İnsan nev'i âhiretle ilgili ticaretinden dolayı ziyandadır." İbn Kesîr de: "Zarar ve helaktedir" der.

Birbirine Hakkı ve Sabrı Tavsiye Edenler Hariç (Âyet 3):

"**Ancak** (kalpleriyle) **iman edip** (diğer organları ile) **salih amel işleyen kimseler, bir de birbirine hakkı tavsiye edenler..**" Hak; inkârı caiz olmayan sabit gerçektir. O da, Allah'ın birliğine inanmak, O'na itaat etmek, kitaplarına ve peygamberlerine uymak gibi tümü hayır olan şeylerdir."

İbn Kesîr "hakkı" ibadetleri yerine getirmek ve haram olan şeyleri terketmek diye tefsir etmiştir. Ben derim ki: Allah Teâlâ: "**Sana Rabbinden indirilen haktır**" (*er-Ra'd, 13/1*) buyurur. Buna göre hak, Kur'ân ve sünnettir. Felaha erecek olan başarılı insanlar birbirlerine, anlama ve amel etme yönünden Kitap ve Sünneti tavsiye ederler. "**...birbirine sabrı tavsiye edenler başka.**"

Nesefî şöyle der: "Günahlardan kaçınma, taat ve ibadetleri yerine getirme külfeti ile Allah'ın kullarını denemek için verdiği musibetlere ve ilâhî takdirlere, kendilerine iyilikleri emredip kötülüklerden vazgeçirmeye çalışanların verdikleri eziyetlere sabredenler."

İşte böylece el-Asr sûresi, kurtuluş yolunun dört şeyle sınırını çizmiştir. Günümüzde müslümanlardan pek çoğu son iki hususu ihmal etmekte, ilk iki hususta ise gevşek davranmaktadırlar.

ANLATIM DÜZENİ

Daha önce el-Asr sûresinin, el-Bakara sûresinin Mukaddimesindeki ilk beş âyeti nasıl açıkladığını gördük. Nasıl bu beş âyet kurtuluş yolunu çizmişse, el-Asr sûresi de aynı şekilde kurtuluş yolunu belirlemiştir.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

İbn Kesîr'in Bu Sûreyi Sunuşu:

1- İbn Kesir, el-Asr sûresinin tefsirine şu sözlerle başlar:

"Anlattıklarına göre Amr b. el-Âs, yalancı Müseyleme'ye elçi olarak gitmişti. Bu olay Rasûlullah (s.a)'in peygamber olarak gönderilişinden sonra ve Amr'ın İslâma girmesinden önce idi. Müseyleme ona şöyle dedi: Bu müddet içinde arkadaşınıza ne indirildi? Amr: Andolsun ki ona kısa ve beliğ bir sûre indirilmiştir, dedi. Müseyleme: Nedir o? diye sordu. Amr da şöyle okudu: "**Andolsun asra ki hiç şüphesiz insan ziyandadır. Ancak iman edip salih amel işleyen kimseler, bir de birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler başka.**" Müseyleme kısa bir süre düşünüp sonra: Onun bir benzeri de bana indirildi, deyince Amr ona: Nedir o? diye sordu. Bunun üzerine o: "(ياوبر ياوبر إنما أنت أذنان وصدر وسترك حفر ثفر) = Ey ada tavşanı! Ey Ada tavşanı! Sen iki kulak ve bir göğüsten ibaretsin. Senin korunman bir deliğe girmek ve kaçmaktır." dedi. Sonra: Ey Amr! Nasıl buldun? diye sordu. Amr ona dedi ki: Allah'a andolsun ki, sen kesinlikle, benim senin yalan söylediğini bildiğimi biliyorsun.

Ben Ebû Bekr el-Harâitî'nin Müsâvi'l-Ahlâk adıyla bilinen kitabının ikinci cüzünde bu veya buna benzer bir rivayet gördüm. (الوبر) kediye benzeyen bir hayvancıktır. Onun en büyük organı kulakları ve göğsüdür. Kalan kısımları küçüktür. Müseyleme bu saçma sapan sözleriyle Kur'ân'ın karşısına bir şeyler çıkarmak istemiş fakat söyledikleri o zamanın putperestlerince bile kabul görmemiştir.

Teberânî'nin Hammâd b. Seleme'den, onun Sâbit'ten rivayet ettiğine göre Ubeydullah b. Hısn şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a)'in ashabından iki kişi birbiriyle karşılaşınca, biri diğerine sonuna kadar el-Asr sûresini okumadan sonra da selâm vermeden ayrılmazlardı." İmam Şâfiî (r.a) der ki: "İnsanlar bu sûre üzerinde düşünselerdi bu kendilerine yeterli olurdu."

Hakkı ve Sabrı Tavsiye (Âyet 3):

2- Seyyid Kutub da şöyle der:

"Birbirine hakkı ve sabrı tavsiye ederken, kendine has bir yapıya, seçkin bağlara ve tek bir bakış açısına sahip müslüman ümmetin yahut müslüman cemaatin tablosu ortaya çıkmaktadır. Bu cemaat, görevinin farkında olduğu gibi varlığının da farkındadır. Kendisine sunulan iman ve amel-i salihin mahiyetini bilir.

Birbirine hakkı ve sabrı tavsiye etme, içinde insanlığı iman ve ameli salih yolunda yönlendirmeyi de ihtiva eder. Böylece müslüman cemaat birbirine

en büyük emaneti taşımaya yardım edecek şeyleri tavsiye eder. Birbirine sabrı tavsiye sözü esnasında, manası, tabiatı, hakikatı ile birbiriyle kaynaşmış, birbiriyle dayanışma içinde olan ümmetin yahut cemaatin tablosu ortaya çıkar. Hayırlı, şuurlu yeryüzünde hak, adalet ve hayır üzere sebat eden ümmet... Bunlar seçkin ümmet için en yüksek ve en parlak şekildir. İslâm ümmetinin böyle olmasını istiyor. İslâm ümmetinin, hayırlı, güçlü, şuurlu hak ve hayrı koruyan, Kur'ân'daki (التواصى kelimesinden kaynaklanan sevgi, yardımlaşma ve kardeşlik duyguları içinde birbirine hakkı ve sabrı tavsiye eden bir ümmet olmasını istiyor.

Hakkı tavsiye bir zorunluluktur. Çünkü hakkı yerine getirmek zordur. Hakka engel olan şeyler ise pek çoktur. Nefsin arzuları, menfaat düşüncesi, çevrenin tasavvurları, azgınların azgınlığı, zalimlerin zulmü... Birbirine tavsiyede bulunmak, hatırlatmak, cesaretlendirmek hedef ve gayeye yakınlığını hissettirmektir. Emaneti koruma ve sorumluluğu taşımadaki kardeşlik, kişisel bütün görüşleri güçlendiricidir. Çünkü birlikte etkilenip güçlenirler. Hakkı koruyan herkesin, kendisine tavsiye eden, kendisini cesaretlendirip seven ve yalnız bırakmayan başka kimselerin de bulunduğunu hissetmesi ile güçlenirler. Bu din -ki o haktır- ancak birbiriyle yardımlaşan, birbiriyle tavsiyeleşen, birbiriyle dayanışma içinde olan, birbiriyle kaynaşan ve birbirini destekleyen bir toplumun koruması ile ayakta durabilir.

Sabrı tavsiye de bir zorunluluktur. Çünkü iman ve salih amele devam edebilmek, adalet ve hakkı korumak toplum ve ferdin karşısındaki en güç işlerden biridir. Bunun için sabır gereklidir. Nefisle ve başkasıyla cihad için sabır lâzımdır. Eziyet ve sıkıntıya sabır, bâtılın şımarıklığı ve şerrin yayılmasına karşı sabır, yolun uzunluğuna, vasıtaların yavaşlığına, işaretlerin sönüklüğüne, sonucun uzaklığına karşı sabır.

Sabrı tavsiye; verdiği hedef birliği, istikamet birliği ve toplu dayanışma duygusuyla ve toplumu sevgi, azim ve sebatla donatarak gücü artırır. Ayrıca sabrı tavsiye, gerçek İslâm'ın ancak havasında yaşayıp içinde şekillenecegi bir toplum ruhu da verir. Yoksa sonuç ziyan ve kayıptır."

سورة الهمزة مكية وتسع آيات

104- HÜMEZE SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 104. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki İkinci Sûredir.
Dokuz âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

HÜMEZE SÛRESİ VE EKSENİ

el-Asr sûresince açıklanmış olan el-Bakara sûresinin mukaddimesindeki ilk beş âyetten sonra Allah Teâlâ'nın şu sözleri gelir: "**Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır.**" (*el-Bakara, 2/6-7*) Göz önünde bulundurulması gereken nokta; el-Hümeze sûresinin, kâfirlerden, onların göreceği büyük azaptan bahsetmesi, kâfirlerin bazı ana niteliklerini hatırlatıp bize Allah Teâlâ tarafından perdelenmesini hakediş sebeplerini bildirmesidir. Buna göre bu sûrenin, el-Bakara sûresinin mukaddimesinde bulunan ve eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisi açıktır.

el-Asr sûresinin, belirli nitelikleri taşıyanlar dışında insan nevinin ziyanda olduğunu açıkladığını gördük. el-Hümeze sûresi ise ziyan edenlerin niteliklerini ve onların ziyanlarının alâmetini belirtmek üzere gelir. Demek ki bu sûrenin, önceki sûreyle ve eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisi ve kendine has bir anlatım düzeni vardır.

Âlûsî şöyle der: "Bir önceki sûrede Allah Teâlâ istisna edilenler dışında insanların ziyanda olduğunu bildirince burada da ziyan edenlerin bazı hallerini açıklamıştır."

el-HÜMEZE SÛRESİ (1-9)

Dokuz âyetten meydana gelir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı ayıplamayı âdet haline getirenin vay haline.

2- Ki o malı toplayıp onu tekrar tekrar sayar.

3- Malının kendisini ölümsüz kıldığını sanır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ۝١ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۝٢ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ
أَخْلَدَهُ ۝٣ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۝٤ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ اللّٰهِ
الْمُوقَدَةُ ۝٦ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ۝٧ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ۝٨ فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ۝٩

4- Hayır. Andolsun ki o Hutame'ye atılacaktır.
5- O Hutame'nin ne olduğunu sen bilir misin?
6- O Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir.
7- Ki o tırmanıp yüreklerin üstüne çıkar.
8- Bu onların üzerine kapatılacaktır.

9- Uzatılmış direkler arasında.

HÜMEZE SÛRESİNİN TEFSÎRİ

Arkadan Çekiştiren ve Ayıplayan Kimse (Âyet 1):

Birinci âyette geçen (ويل) zarar, helâk ve azap anlamınadır. (همزة) ve (لمزة) kelimeleri hakkında Nesefî şöyle der: "(همزة) insanları arkalarından; (لمزة) ise onları yüzlerine karşı ayıplayan kimsedir." İbn Kesîr de der ki: "(الهماز) sözle, (اللماز) ise fiille başkalarını inciten kimsedir. Yani o insanları küçümser ve onlarda eksik arar."

Malının Kendisini Ölümsüz Kılacağını Zanneden Kimse (Âyet 2-3):

"**Ki o malı toplayıp onu tekrar tekrar sayar.**" Nesefî der ki: "Malını zamanın hadiselerine karşı hazırlayıp yığar." İbn Kesîr de şöyle der: "Malı üst üste yığıp teker teker sayar." Muhammed b. Kâ'b ise şöyle der: "Gündüzün malı onu şundan şuna kadar oyalar. Gece olunca da kokuşmuş bir leş gibi uykuya dalar." "**Malının kendisini ölümsüz kıldığını sanır.**" İbn Kesîr der ki: "Zanneder ki mal toplaması onu bu dünyada ölümsüz kılacaktır."

"**Hayır!**" Nesefî şöyle der: "Bu ifade onu zannından alıkoymak içindir." İbn Kesîr der ki: "Bu ifade, durum onun zannettiği gibi değildir, anlamına gelir." "**Andolsun ki o Hutame'ye atılacaktır.**" Yani içine atılan her şeyi kırıp yiyecek olan cehenneme atılacaktır. Mana: "Andolsun ki bu insan muhakkak cehenneme atılacaktır" şeklindedir.

"**O Hutame'nin ne olduğunu sen bilir misin?**" Nesefî der ki: "Bu büyüklük ve hayret ifade eder." Ben derim ki: Allah Teâlâ daha sonra Hutame'yi şu âyetle tefsir etmiştir: "**O Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir.**" Yani Hutame Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. Daha sonra da Allah Teâlâ Hutame'yi nitelendirmek için şöyle buyurur: "**Ki o tırmanıp yüreklerin üstüne çıkar.**" Nesefî şöyle der: "O içlerine girip ta göğüslerine varır ve yüreklerinin üstüne çıkar. Bu âyette geçen (الأفئدة) kelimesi kalplerin ortası demektir. İnsan bedeninde (فؤاد)'dan daha hassas ve gördüğü en küçük eziyetten bile en çok acı duyan hiçbir organ yoktur. Öyleyse cehennem ateşi üzerine tırmanıp yüreği sardığı zaman durum nasıl olur! Denilmiştir ki: "Allah Teâlâ insandaki inkâr ve bozuk inançların kaynağı olduğu için özellikle yürek kelimesini zikretmiştir. Ateşin yüreklerin üstüne çıkması, onları içine alması anlamınadır."

İbn Kesîr şöyle der: Sabit el-Benânî der ki: "Onlar diri iken Hutame onları yüreklerinin içine kadar yakar." Sonra, "Azab onlara muhakkak ulaşacaktır" der ve ağlardı. Muhammed b. Kâ'b da der ki: "Hutame insanın bedenindeki herşeyi yer. Nihayet boğazının hizasındaki yüreğine gelince tekrar vücuduna döner." **"Bu, onların üzerine uzatılmış direkler arasında kapatılacaktır."** Nesefî şöyle der: "Kapılar üzerlerine kapatılır ve tedbir içinde tedbir olmak üzere kapılar üzerine direkler uzatılır." İbn Kesîr der ki: "Katâde: Bize, onlara cehennemde direklerle azab edileceği rivayet edilirdi, der. İbn Cerîr de bu görüşü tercih etmiştir. Ebû Salih: **"Uzatılmış direkler arasında"** âyetine "ağır bağlar içinde" anlamını vermiştir."

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu sûre, önden ve arkadan çekiştirme ve mal toplamının kâfirlerin sıfatlarından olduğunu, onların, her şeyin, bu arada ölümsüzlüğün de malda olduğu düşüncelerini, bu çeşit insanların göreceği azabı delil getirerek bu düşüncelerle bu işlerin, küfürden kaynaklanan bazı düşünce ve işler olduğunu açıklamıştır. Müslüman bir kimse bu huylardan birine düşecek olursa, kâfirlerin ahlâkı ona bulaşmış ve iman ahlâkı ile bezenmemiş olur.

2- Bu sûre kâfirlerin hakettiği büyük azabı da açıklamıştır. Çünkü söze "(ويل) = **Vay haline**" diye başlamış sonra da şöyle devam etmiştir: **"Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır. O Hutame'nin ne olduğunu sen bilir misin? O, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir ki tırmanıp yüreklerin üstüne çıkar. Bu onların üzerine kapatılacaktır. Uzatılmış direkler arasında."** Bütün bunlar kâfirler için hazırlanmış olan büyük azabın açıklamasıdır. Bu da sûrenin, el-Bakara sûresinde bulunan ve ekseniyle alâkalı olan âyetlerle ilişkisini gösteren bir noktadır.

3- Bu sûrenin eksenini oluşturan el-Bakara sûresindeki âyetler arasında Allah Teâlâ'nın: **"Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar"** buyruğunu gördük. Bu sûrede ise inkâr ve uyarıyı reddetmenin kaynaklandığı küfür ahlâkı açıklanmıştır.

Buna göre, gayreti başkalarını ayıplamak, onlarda eksik bulmak ve onları küçümseme olan kişi, yaratıklara kötü bakması nedeniyle hiç kimseden uyarı kabul etmez. Sadece mal toplamaya uğraşan bir kimsede uyarıya yer yoktur. Ölümsüzlüğün malda olduğunu düşünen bir kimse için âhirete yönelik beklentiler yoktur. Bu sebeple o uyarıyı kabul etmez. Bununla el-Hümeze sûresi hakkındaki sözlerimizi tamamlıyoruz.

سورة الفيل مكية وهي خمس آيات

105- FÎL SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 105. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki Üçüncü Sûredir.
Beş âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

[illegible]

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Âlûsî, el-Fîl sûresinden şöyle sözeder:

"el-Fîl sûresi tartışmasız Mekke'de nâzil olmuştur ve beş âyettir. Kâfirlerin önden ve arkadan çekiştirmesi Rasûlullah (s.a)'e bir çeşit hile içerdiğinden dolayı Allah Teâlâ bunun peşinden fil kıssasını getirmiştir. Bununla, onların hile ve tuzakları neticesinde kendilerinin perişan edileceklerine dolayısıyla Allah Teâlâ'nın Rasûlüne verdiği önemin Kâbe'ye verdiği önemden daha kuvvetli ve daha mükemmel olduğuna işaret edilmiştir.

Bu sûre kâfirlerin âhiretteki âkibetlerinin açıklanışından hemen sonra onların dünyadaki âkıbetlerine de işaret etmektedir. Bu sûrenin, daha önce işaret edilen, malın Allah'ın azabına karşı hiçbir fayda sağlamayacağı konusunda yahut; **"Andolsun ki o Hutame'ye atılacaktır"** (*el-Hümeze, 104/4*) âyetinde tehdit ettiği cezayı Allah Teâlâ'nın uygulamaya kadir olduğuna bir delil olması da mümkündür..."

el-Fîl Sûresi ve Ekseni

el-Fîl sûresi sanki el-Hümeze sûresinin bir uzantısı gibidir. Çünkü bu sûre Allah Teâlâ'nın dünyada bir kavme azebettiği meşhur bir olaya dikkat çekmektedir. Bu olay O'nun Kıyamet gününde kâfirlere azabetmeye kadir olduğuna bir delil olarak gelir.

el-Fîl sûresinin eksenini aynen el-Hümeze sûresinin eksenini oluşturan âyetler teşkil eder. Bu da Allah Teâlâ'nın şu âyetleridir: **"Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır."** (*el-Bakara, 2/6-7*). Bu iki âyetten sonra şayet: **"Görmedin mi Rabbin fil ashabına ne etti?"** âyetini koyacak olsan mâna uyum içinde olur. Öyleyse Allah'ın kâfirlere büyük bir azapla azabedeceğinin delili, Allah'ın evine hile yapmak isteyen bu kâfirlere yaptıklarıdır. Bu onların dünyadaki azaplarıdır. Buna göre Kıyamet günündeki azapları acaba nasıl olacaktır!

Şimdi İbn Kesîr'in zikrettiği şekilde olayı anlatarak el-Fîl sûresini açıklamaya başlayalım. Daha sonra Seyyid Kutub'un olayla ilgili yorumuna geçeriz.

Ashâb-ı Fîl Olayı

Ashâb-ı fil olayı kısaca şöyledir: Daha önce Ashâb-ı Uhdûd olayında geçtiği üzere, Himyer krallarının sonuncusu olan Zûnüvas müşrikti. Ve o hıristiyan olan yaklaşık 20 bin kişi dolayındaki ashâb-ı uhdûdu öldürmüştü. İçlerinden sadece Devs Zusa' Lebân kurtulmuş, gidip Şam kralı Kayser'den yardım istemişti. Kayser de kendisine daha yakın olması dolayısıyla bir mektup yazıp Devs'i Habeşistan kralı Necaşî'ye göndermişti. Necâşî onunla birlikte Eryât ve Ebrehe b. es-Sabbah Ebâ Yeksum adlarındaki iki komutanını büyük bir orduyla Yemen'e gönderdi. Bunlar Yemen'e girdiler, taş taş üstünde bırakmadılar ve Himyer kabilesinden iktidarı aldılar. Zûnüvas denizde boğularak öldü. Başlarında Eryat ve Ebrehe adındaki iki yönetici ile Habeşistanlılar Yemen'de bağımsız bir idare kurdular.

Fakat Eryat ve Ebrehe, krallık konusunda ayrılığa düştüler. Birbirlerine hücum ettiler, tartıştılar ve savaşmak üzere karşı karşıya geldiler. Biri diğerine dedi ki: "İki ordunun çarpışmasına gerek yok, teke tek vuruşalım. Hangimiz diğerini öldürürse bundan sonra o kıral olsun." Diğeri buna evet dedi ve teke tek vuruştular. Herbirinin arkasında ok vardı. Eryat, Ebrehe'ye saldırdı. Kılıçla ona vurup burnunu ve ağzını kesti yüzünü yardı. Ebrehe'nin azatlı kölesi Avtede de Eryat'a saldırıp onu öldürdü. Ebrehe bu çarpışmadan yaralı olarak döndü. Yaralarını tedavi ettirip iyileşti. Yemen'deki Habeş ordusunu yalnız başına idare etmeye başladı.

Necâşî ona mektup yazıp yaptıklarını kınadı ve onu tehdit etti. Yemin ederek ülkesini ayaklar altına alacağını ve burnunu yere sürteceğini bildirdi. Ebrehe ise nazik ve kibar davranıp Necaşî'ye bir elçi gönderdi. Elçiyle birlikte Necaşî'ye hediyeler, içinde Yemen toprağı bulunan bir kırba ve kâkülünü kırpıp saçlarını gönderdi. Mektubunda şöyle diyordu: "Kıral bu kırbaya bassın, yemini yerini bulsun. İşte bu da kâkülüm. Onu da sana gönderiyorum." Bunlar Necaşî'nin eline geçince Ebrehe'nin hareketi hoşuna gitti. Ondan hoşnut olup Ebrehe'yi işinin başında bıraktı.

Sonra Ebrehe Necaşî'ye bir elçi göndererek şöyle dedi: Yemen topraklarında senin adına daha önce benzeri görülmemiş bir kilise yapacağım. San'a'da yüksek yapılı yüksek avlulu her tarafı süslü muazzam bir kilise yapmaya başladı. Araplar ona yüksekliğinden dolayı Kulleys adını vermişlerdi. Çünkü ona bakanın kasketi binanın yüksekliğinden dolayı nerdeyse başından düşecek gibi oluyordu. Yarık dudaklı Ebrehe Mekke'deki Kâbe'ye yapılan hac gibi haccedilmek üzere Arapların haccını buraya çevirmeye karar verdi.

Ülkesindeki insanları buna davet etti. Adnâni ve Kahtanî Arapları bundan hoşlanmadılar. Kureyş kabilesi ise buna çok fena içerledi. Hatta bazı kimseler oraya gidip geceleyin kiliseye girerek içine pislediler ve geri döndüler. Kilisenin hizmetçileri o pisliği görünce durumu kıralları Ebrehe'ye iletip ona şöyle dediler: "Senin kendi mabetlerine benzer şekilde yaptığın bu mabede öfkelerinden dolayı bunu ancak bazı Kureyşliler yapmıştır." Bunun üzerine Ebrehe, Mekke'deki Beytullah'a gidip teker teker taşlarını sökerek yıkacağına and içti.

Mukâtil b. Süleyman'ın bildirdiğine göre; Kureyş'ten bazı gençler o kiliseye girip orada ateş yakmışlar. Bu da şiddetli rüzgâr esen bir güne rastlamış ve kilise yanıp çökmüştür. Ebrehe bu sebeple hazırlık yaptı. Hiç kimsenin kendisine engel olamaması için büyük bir ordu meydana getirdi. Beraberinde eşi benzeri görülmemiş iri cüsseli Mahmud denen bir fil de vardı. Bu fili kendisine Habeşistan kıralı Necâşi bu maksatla göndermişti. Rivayete göre Ebrehe'nin yanında sekiz yahut Mahmut'tan başka oniki fil daha vardı. En iyisini Allah bilir. Ebrehe bunlarla Kâbe'yi yıkmak istiyordu. Zincirlerin bir ucu Kâbe'nin köşelerine diğer ucu fillerin boyunlarına geçirilecek, sonra filler sürülecek ve Kâbe'nin duvarları bir defada yerle bir edilecekti.

Araplar Ebrehe'nin Kâbe'ye doğru yürüyeceğini duyunca bu işe büyük önem verdiler ve Beytullah uğrunda onlarla vuruşmanın ve Beytullah'a hile yapmak isteyenleri geri çevirmenin boyunlarının borcu olduğunu kabul ettiler.

Yemen halkının ve kırallarının ileri gelenlerinden kendisine Zûnefr denilen bir adam, kendi kavmini ve teklifini kabul eden diğer Arapları, Ebrehe ile savaşmaya, Beytullah'ı onun yıkmasına karşı müdafaa etmek üzere cihada çağırdı. Onlar bu çağrıya uydular ve Ebrehe ile savaştılar. Sonunda Allah Teâlâ'nın Beytullah'ın değer ve yüceliğini gösterme hikmetinden dolayı Ebrehe onları yenilgiye uğrattı. Zûnefr esir alındı. Ebrehe onu da beraberinde götürdü.

Bu savaştan sora Ebrehe yoluna devam etti; nihayet Has'am topraklarına vardı. Burada Nüfeyl b. Habîb el-Has'âmî onun karşısına çıktı. Nüfeyl'in kavmi içinde Şehrân ve Nâhis kabileleri de ardı. Hepsi birlikte Ebrehe ile savaştılar fakat Ebrehe onları da yenip Nüfeyl b. Habib'i esir aldı. Önce onu öldürmek istedi; sonra affedip onu kendisine, Hicaz ülkesini göstermesi için yanına aldı.

Tâif topraklarına yaklaşınca buranın halkı olan Sakîf kabilesi Ebrehe'-yi karşıladı. Lât dedikleri kendi mabedlerine bir kötülük gelmesinden korktukları için Ebrehe'ye iyi davrandılar. Ona ikramda bulundular ve Ebû Rigâl'ı kılavuz olarak onunla birlikte gönderdiler. Ebrehe Mekke yakınlarındaki Mugammis'e varınca orada konakladı ve askerlerini Mekkelilerin deve ve diğer hayvanları üzerine gönderdi. Onlar da bu hayvanları alıp getirdiler.

Getirilen hayvanlar içinde Abdülmuttalib'in de 200 devesi vardı. Ebrehe'nin emriyle hayvanlar üzerine gönderilen kişi öncü birlik komutanı Esved b. Maksud denilen kişiydi. İbn İshâk'ın zikrettiğine göre; bazı Araplar onu hicvettiler.

Daha sonra Ebrehe Himyerîlerden Hunâta'yı Mekke'ye gönderip ona Kureyş'in reisini getirmesini ve reise şöyle demesini emretti: "Eğer kıralın Beytullah'ı yıkmasına engel olmazsanız o sizinle savaşmak niyetiyle gelmedi." Hunâta Mekke'ye gelince ona Abdülmuttalib b. Hâşim'i gösterdiler. O Ebrehe'nin söylediklerini Abdülmuttalib'e tebliğ etti. Bunun üzerine Abdülmuttalib ona: "Allah'a andolsun ki biz onunla savaşmak düşüncesinde değiliz. Zaten buna gücümüz de yetmez. Bu Allah'ın bir Beyt-i Haram'ı ve Halili İbrahim'in beytidir. Eğer Allah korursa orası O'nun beyti ve haramıdır. Yok eğer bırakacak olursa Allah'a andolsun ki bizde onu savunacak güç yoktur." Hunâta ona: "Benimle birlikte gel. Ebrehe'ye gideceğiz" dedi. O da Hunâta ile beraber gitti.

Ebrehe onu görünce saygı gösterdi. Abdülmuttalib, iri ve çok yakışıklı idi. Ebrehe tahtından inip onunla birlikte mindere oturdu ve tercümanına: "Söyle ona, ihtiyacı nedir?" dedi. Abdülmuttalib tercümana: "Doğrusu benim ihtiyacım, kıralın elegeçirmiş olduğu bana ait 200 deveyi geri vermesidir." Bunun üzerine Ebrehe tercümanına: "Ona şöyle de: Seni görünce hoşuma gitmiştin. Fakat benimle konuşunca gözümden düştün. Ben senin ve atalarının dini olan Beyt'i yıkmaya gelmişim. Sen benimle bu konuda konuşmuyor; ele geçirmiş olduğum sana ait 200 devenin lafını mı ediyorsun?" Abdülmuttalib ona şöyle cevap verdi: "Ben develerin sahibiyim. O Beytin ise Rabbi vardır. Onu koruyacak O'dur." Ebrehe: "Bana karşı koruyamaz" dedi. Abdülmuttalib: "Ben ona karışmam. işte O. İşte sen." cevabını verdi.

Rivayet edildiğine göre; Abdülmuttalib'in yanında Arapların ileri gelenlerinden bir topluluk da gitmiş, Kâbe'yi yıkmaktan vazgeçmesine karşılık Tihâme mallarının üçte birini vermeyi teklif etmişler, fakat Ebrehe bunu kabul etmemiş ve Abdülmuttalib'e develerini geri vermiştir.

Abdülmuttalib geri dönünce, askerlerin sarkıntısından korunmak için Kureyşlilerin Mekke'den çıkıp dağ başlarında saklanmalarını emretmiştir. Sonra Abdülmuttalib kalkıp Kâbe kapısının halkasını tuttu. Beraberinde Kureyş'ten bir kaç kişi de kalktı. Hepsi Allah'a yalvarıyor, Ebrehe ve ordusuna karşı yardım istiyorlardı. Abdülmuttalib Kâbe kapısının halkasını tutarak şöyle dedi:

"Ey Allah'ım! Kul kendi ehlini esirger. Sen de ehlini esirge.
Onların haçları ve güçleri asla senin gücünü altedemez."

İbn İshak der ki: "Sonra Abdülmuttalib kapının halkasını bıraktı. Yanındakilerle beraber dağ başlarına çıktılar. İbn Süleyman'dan rivayet edildiğine göre, Mekkeliler Beytullah'ın yanında gerdanlık takılmış yüz deve bıraktılar. Belki askerlerden bazısı haksız olarak bu develere ilişir de Allah da onlardan intikam alır diye düşündüler.

Sabah olunca Ebrehe Mekke'ye girmeye hazırlandı. Mahmud adındaki fiilini de hazırladı. Ordusunu harp düzenine soktu. Fili Mekke'ye doğru çevirdiklerinde Nüfeyl b. Habib gelip filin yanına yanaşmış, sonra onun kulağını tutmuş ve: "Mahmut; çök. Geldiğin yere doğru geri dön. Çünkü sen Allah'ın hürmet edilen bir ülkesindesin" demiş sonra kulağını salıvermişti. Bunun üzerine fil çökmüş, Nüfeyl b. Habib de sıvışıp dağa çıkmıştı. Fili kalkması için dövdüler. Fakat kalkmadı. Teberlerle başına vurdular, ucu kancalı sopalarını boğazına sokup kalkması için bu sopalarla fili çektiler yine kalkmadı. Yemen'e doğru çevirince kalkıp koşuyordu. Şam tarafına çevirdiler koştu; doğuya çevirdiler, yine aynı şekilde koştu. Mekke'ye doğru çevirdiler yine çöktü.

Bu sırada Allah Teâlâ deniz tarafından üzerlerine kırlangıçlar ve belesân benzeri birçok kuşlar gönderiverdi. Bunlardan her kuş biri gagasında ikisi ayaklarında olmak üzere nohut ve mercimek benzeri üç taş taşıyordu. Bu taşlar onlardan kime rastlarsa o ölüyordu. Hepsine de isabet etmiş değildi. Kaçmaya başladılar. Geldikleri yola koşuyorlar ve kendilerine Yemen yolunu göstermesi için Nüfeyl'i soruyorlardı. Halbuki Nüfeyl, Kureyş ile birlikte dağ başında idi. Hicaz Arapları Allah'ın fil ashabına nasıl bir musibet indirdiğini seyrediyorlardı. Nüfeyl şöyle demeye başladı:

"Nereye kaçacaksın? Takip eden Allah! Yarık dudaklı Ebrehe ise mağlup, galib değil!"

İbn İshak'ın rivayetine göre Nüfeyl şunları da söylemiştir:

"Salık verilmedi mi sana bizden Ey Rudeyne?
Bu sabah biz size gözleriniz aydın olsun dedik.
Rudeyne, görseydin fakat görme onu;
Muhassab'ın yanında bizim gördüğümüzü.
Göreydin herhalde mazeretimi kabul eder ve;
Yaptığım işi beğenirdin.
Ve arada geçenlere gam yemezdim.
Ben Allah'a hamdettim, birtakım kuşlar gördüğüm;
Ve üzerimize atılan taşlardan korktuğum zaman.
Kavmin hepsi Nüfeyl'i soruyorlardı;
Sanki benim üzerimde Habeşlilere bir borç varmış."

Senediyle birlikte Vâkıdî şöyle anlatır: "Onlar Harem'e girmek için harp düzeni alıp fili de hazırladılar. Fil çevirdikleri her yöne gidiyordu. Ama Harem tarafına çevirdiklerinde çöküyor ve bağırıyordu. Ebrehe, fil seyisine saldırıyor, fili Harem'e zorla sokması için onu azarlıyor ve dövüyordu. Bu konuda söz uzar gider. Diğer taraftan Abdülmuttalib ve aralarında Mut'im b. Adiyy, Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm, Mes'ûd b. Amr es-Sekafî'nin de bulunduğu Mekke ileri gelenlerinden bir grup, Hira dağından Habeşlilerin ne yapacaklarını ve garip bir yaratık olan fille ilgili neler olacağını gözetliyorlardı. Onlar bu halde iken Allah, ashâb-ı fil üzerine güvercinden küçük, ayakları kırmızı sarı ebâbil kuşlarını bölük bölük gönderdi. Her kuşta üç taş vardı. Kuşlar gelip onların üzerlerinde halka oldular. Bıraktıkları taşlarla ashab-ı fil helâk olup gittiler."

Muhammed b. İshak da şöyle der: "Onlar iki fil getirmişlerdi. Mahmud adlı fil çökmüş diğeri de azgınlaşıp taş savurmuştur." Vehb b. Münebbih de der ki: "Onların bir miktar dişi filleri vardı. Kralın fili Mahmud ise diğer fillerin kendisine uyması için olduğu yere çöktü. Dişi filler arasında erkek bir fil vardı. O azgınlaşıp etrafa taş savurmuş, diğer filler de kaçmıştı."

Atâ b. Yâsir ve diğerleri de şöyle der: "O saatte hepsine azap isabet etmemişti. Aksine onların bir kısmı hemen helâk olmuş, diğer bir kısmı da kaçarken organları parça parça dökülmeye başlamıştı. Ebrehe de organları parça parça dökülenlerden biriydi. Nihayet o Has'am diyarında gebermiştir."

İbn İshak şöyle der: "Ashab-ı fil kaçışıyorlar, her yolda düşüşüyorlardı. Sığındıkları her yerde helâk oluyorlardı. Ebrehe de vücudundan yara almıştı. Onu beraberlerinde çıkardılar. Parmak ucu kadar etler bedeninden dökülüyordu. Nihayet onu San'a'ya kadar öyle götürdüler. Bir kuş yavrusu kadar kalmıştı. Zannettiklerine göre kalbi parçalanıncaya kadar ölmemişti."

Mukâtil b. Süleyman der ki: "Kureyşliler onların ölenlerinin üzerindekilerden ve yanlarında getirdikleri şeylerden pek çok mal elde ettiler. O gün Abdülmuttalib bir çukuru dolduracak kadar altın ele geçirmişti."

İbn İshâk şöyle der: "Bana Yakup b. Utbe'nin naklettiğine göre; kendisine şöyle rivayet edilmiştir: Arabistan'da (الحصبة) = kızamık ve (الجدري) = çiçek ilk defa o sene görülmüş. Harmel, hanzal ve user denilen acı ağaçlar da ilk defa o sene görülmüş. Sağlam bir yolla İkrime'den de aynen böyle rivayet edilmiştir."

İbn İshâk şöyle der: "Allah Teâlâ, Muhammed (s.a)'i elçi olarak gönderince, Kureyş'e saydığı nimet ve lütuflarından biri de, onların sağ salim kalıp bir süre daha yaşamaları için Habeşlilerin belâsını onların başından savmasıdır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur: "**Görmedin mi Rabbinin fil ashabına ne ettiğini? O bunların düzenlerini boşa çıkarmadı mı? O bunların**

üzerine sürü sürü kuşlar gönderdi. Ki onların üzerine pişkin tuğladan taşlar atıyorlardı. Nihayet onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi. Kureyş; alıştırıldığı için, yaz ve kış yolculuklarına alıştırıldıkları (için) **bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler. Ki O, Kendilerini açlıktan kurtarmış ve korkudan emin kılmıştır.**'' Yani Allah Teâlâ'nın kendileri için hayır muradetmesi sebebiyle önceki durumlarından hiçbir şeyi değiştirmemesi için keşke Muhammed'i kabul etselerdi.''

İbn Hişâm şöyle der: ''(الأبابيل) sürüler demektir. Araplar bu kelimenin tekilini kullanmamıştır. Ama (السجيل) kelimesi Yûnus en-Nahvî ve Ebû Ubeyde'nin bana bildirdiklerine göre; Araplarca, katı sert demektir.''

Seyyid Kutub, el-Fîl sûresinin tefsirindeki bazı yanlış eğilimlere uzun yorumlar yapmıştır. Onun bu konudaki sözlerinden bir kısmını aşağıya alıyoruz:

''Şüphesiz Allah'ın kanunu sadece insanların alıştığı ve tanıdığı cinsten değildir. İnsanlar Allah'ın kanunlarından ancak uzun zaman içinde tecrübeleri ve duyu organları ile güç yetirebildikleri ölçüde, O'nun kendileri için ortaya çıkardığı çok az bir kısmını bilebilirler. Bazılarının ifadesiyle bu olağanüstü haller Allah Teâlâ'nın kanunudur. Fakat bu onların tanıdığı ve bildiği şeylere kıyasla olağanüstüdür.

İşte bu sebeple, rivayet her ne kadar sahih olursa olsun, yahut metinlerde ve olayla ilgili konularda onun insanların alışık oldukları tarzda bulunursa bulunsun, biz bu olay karşısında şüpheci ve onu yorumlayıcı bir tavır takınmıyoruz. Aynı zamanda biz herhangi bir olayın olağan kanunlara uygun olarak cereyan etmesinin, olağanüstü kanunlara göre cereyan etmesinden daha az etkili oluşunu kabul etmiyoruz.

Olağan kanun da aslında beşer gücüne göre olağanüstüdür. Güneşin doğuşu ve batışı her gün görüldüğü halde olağanüstü bir olaydır. Aksini savunanlardan denemek isteyenler denesin. Hangisi olursa olsun kızamık veya çiçek mikroplarına bulanmış taşları taşıyan kuşlara hükmetmek, kuşların taşları oraya o anda atması ve orduda Beytullah'ı yıkma-işine girişeceği anda bu hastalığı meydana getirmesi, Allah'ın takdirinin bu şekilde cereyan etmesi, bir değil her biri Allah'ın kudret ve takdirine eksiksiz delâlet eden birçok olağanüstü olaylardır. Bunlar delâlet ve büyüklük bakımından, Allah'ın, belirlenen anda vücutlarda belirli etkiler yapan özel taşlarla yüklü özel kuşları göndermesinden daha az değildir. Bunlar da o cinstendir. Bunlar da onlar da eşit olarak olağanüstü birer olaydır.

Bizzat bu olayda biz de işin bilinmeyen biçimde olağanüstü oluşunun ve Allah'ın, vücutlarda bilinmeyen etkiler yapan bilinmeyen taşlarla yüklü bilinmeyen sürü sürü kuşlar gönderdiği görüşünün kabul edilmesine taraftarız. Evet biz buna taraftarız. Ancak bu, mahiyet ve delâlet bakımından

daha büyük olduğu için değil; fakat sûrenin havası ve olayla ilgili hususların bunu akla daha çok yaklaştırmasından dolayı buna taraftarız.

Allah Teâlâ, bu Beyt'e bir şey murad ediyordu. İnsanların toplanma ve güven yeri olması için Beyt'i korumak istiyordu.

Buranın, dışarıdan hiçbir kimse hükmetmeksizin, çağrıyı daha küçükken kıskaca alacak güçlü hiçbir otorite hâkim olmaksızın, hür ve serbest bir bölgede yayılacak olan bu yeni dinin merkezi olmasını istiyordu. Bu olayı bütün nesillerde herkes için açık bir ibret kılmak istiyordu. Nihayet peygamber gönderildikten sonra bu olayı bu sûrede Kureyş'e hatırlatmak ve onun Allah'ın saygıdeğer şeylerini gözetip kıskandığına bir misâl olmasını istiyordu.

İşte bütün bu hususların havasına uygun olan şey, olayın bütün unsurları ve bütün bölümleriyle alışılmışın dışında olağanüstü bir şekilde gelmesidir. Bu bakımdan hem kendisi hem de kendisiyle ilgili her şeyi eşsiz olan bir olayda, bunları olağan alışılmış bir şey şeklinde göstermek için uğraşmaya gerek yoktur."

el-FÎL SÛRESİ (1-5)

Beş âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Görmedin mi Rabbinin fil ashabına ne ettiğini?

2- O bunların düzenlerini boşa çıkarmadı mı?

3- O bunların üzerine sürü sürü kuşlar gönderdi.

4- Ki onların üzerine pişkin tuğladan taşlar atıyorlardı.

5- Nihayet onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ
فِي تَضْلِيلٍ ۝ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ
بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۝

FÎL SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-5)

Fil Vak'ası:

"**Görmedin mi Rabbinin fil ashabına ne ettiğini?**" Nesefî şöyle der: "Allah Teâlâ, mucizelerindeki bu büyüklüğü gördükleri halde Arapların inkâr etmelerinden dolayı peygamberini hayrete sevkediyor. Âyetin mânası şöyle oluyor: Sen Allah'ın Habeşistanlılara yaptığı şeyin izlerini gördün ve bununla ilgili haberleri mütevatir olarak duydun. Öyleyse bunlar senin için gözle görme yerindedir."

"O bunların düzenlerini boşa çıkarmadı mı?" Nesefî burada da şöyle der: "Kaybettirmedi mi? Geçersiz kılmadı mı? Yani onlar Beytullah'a karşı önce hacıların yönünü o tarafa çevirmek için Kulleys kilisesini yaparak düzen kurdular da Allah o kilisede yangın meydana getirerek düzenlerini boşa çıkardı. Beytullah'a karşı ikinci olarak onu yıkmak isteği ile düzen kurdular da Allah üzerlerine kuşlar göndererek düzenlerini boşa çıkardı."

"O bunların üzerine sürü sürü kuşlar gönderdi." Zeccâc: "Oradan ve buradan gelen bölük bölük kuşlar" der. **"Ki onların üzerine pişkin tuğladan taşlar atıyorlardı. Nihayet onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi."** Nesefî der ki: "Kurt yeniği ekin gibi."

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Bu Sûredeki Bazı Kelimelerin İzahı:

1- İbn Kesîr, bu sûrede geçen bazı kelimelerin tefsiri hakkında uzun uzadıya bilgiler yazmıştır. Bunları aşağıya alıyoruz:

"İbn Hişâm şöyle der: (الأبابيل) topluluklar demektir. Araplar bu kelimeyi tekil olarak kullanmamıştır. (السجيل) ise Yunus en-Nahvî ve Ebû Ubeyde'nin bana haber verdiğine göre; Araplarca, katı sert anlamınadır. Bazı müfessirler bunun farsça iki kelime olup Arapların bunları tek kelime yapmış olduğunu söylemişlerdir. O kelime aslında (سنج وجل) şeklindedir, (سنج) kelimesi taş, (جل) kelimesi de çamur anlamınadır. Demek istiyorlar ki; (الحجارة) taşlar bu iki cinsten, taş ve çamurdan meydana gelmişti. (العصف) kelimesi ise biçilmemiş ekin yaprağıdır. Tekili (عصفة) şeklindedir. İbn Hişâm'ın söyledikleri burada sona erdi.

Hammâd b. Seleme, Âmir'den o, Zerr'den, o da Abdullah ve Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivayetle şöyle demiştir: (أبابيل) bölükler anlamınadır. İbn Abbas ve Dahhâk ise, (أبابيل) birbiri ardınca giden manasınadır, derler. Hasen-i Basrî ve Katâde de: (الأبابيل) çok demektir, derler. Mücâhid: (أبابيل) değişik, ardarda, toplu halde anlamına gelen bir kelimedir, der. İbn Zeyd: (الأبابيل) şuradan buradan her taraftan gelmiş çeşitli manasında bir kelimedir, der. Kisâî de şöyle der: Bazı nahivcilerin (أبابيل) kelimesinin tekili için (إبّيل) dediklerini işittim.

İbn Cerîr'in, İshak b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel'den rivayet ettiğine göre o; **"O bunların üzerine sürü sürü kuşlar gönderdi"** âyeti hakkında şöyle demiştir: O besi develeri gibi bölük bölük katar katar, anlamınadır.

İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayette: **"O bunların üzerine sürü sürü kuşlar gönderdi"** âyeti ile ilgili olarak: Ebâbil'in kuşların hortumları gibi hortumları ve köpeklerin avuçları gibi avuçları vardır, der. İkrime'nin de **"... sürü sürü kuşlar"** ifadesi hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bunlar

denizden çıkmış yeşil kuşlar idi. Onların yırtıcı hayvan başları gibi başları vardı. Ubeyd b. Umeyr'den de şöyle nakledilmiştir : "**... sürü sürü kuşlar**" gagasında ve ayaklarında taş bulunan siyah renkli deniz kuşlarıdır. Bu rivayetlerin senedleri sağlamdır.

Saîd b. Cübeyr şöyle der: Ebâbil, onların üzerine zaman zaman gelip giden sarı gagalı yeşil kuşlardır.

İbn Abbas, Mücâhid ve Atâ'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ebâbil kuşları, ankâ-u mağrib denilen kuşlar gibidir. Bunu onlardan İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Yine İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettiğine göre Ubeyd b. Umeyr şöyle demiştir: Allah Teâlâ fil ashabını helâk etmek isteyince üzerlerine kırlangıç türü denizden çıkarılmış kuşlar gönderdi. Bunlardan herbir kuş; siyahlı beyazlı, ikisi ayaklarında biri gagasında üç taş taşıyordu. Bu kuşlar gelip başlarının üzerinde sıralandılar. Sonra öterek ayaklarındaki ve gagalarındaki taşları attılar. Başlarına düşen her taş altlarından çıkıyordu. Bu taşlardan vücudunun herhangi bir yerine değenler öbür taraftan çıkıyordu. Allah Teâlâ şiddetli bir rüzgâr çıkartıp bu rüzgâr taşlara çarparak şiddetlerini artırdı da hepsi helâk oldular.

Süddî, İkrime kanalıyla İbn Abbas'tan şöyle nakleder: "**Pişkin tuğladan taşlar**"; taş şeklinde çamur, farsça taş ve çamur" demektir. Bunların açıklamasını, burda tekrarına ihtiyaç bırakmayacak şekilde yukarıda vermiştik."

Yenmiş Ekin Yaprağı (Âyet 5):

2- "**Nihayet onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi**" âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Âyetin manası şöyledir: Allah Teâlâ onları helâk etmiş, düzenlerini ve öfkelerini geri çevirmiş ve onlar hiçbir iyi sonuç elde edememişlerdir. Hepsini helâk etmiş onlardan her haberci yaralı olarak geri dönmüştür. Kıralları Ebrehe için de durum böyleydi. Ülkesi San'a'ya vardığı zaman göğsü yarılıp kalbi düşmüştü. Başlarına geleni onlara haber verdikten sonra ölmüştür. Ölümünden sonra yerine oğlu Yeksûm, ondan sonra da kardeşi Mesrûk b. Ebrehe kral olmuştur. Sonra Himyer kabilesinden Seyf b. Zîyezen İran hükümdarı Kisra'nın huzuruna çıkıp Habeşlilere karşı ondan yardım istemiş, o da kendisiyle bir ordu göndermiş ve Seyf b. Zîyezen'le beraber bu ordu çarpışmış, Allah Teâlâ hükümdarlığı tekrar kendilerine vermiştir. Halbuki daha önce Seyf b. Zîyezen'in atalarından hükümdar olan yoktu. Bu zaferden sonra arap heyetleri gelip onu kutlamışlardır.

Muhammed b. İshak, Hz. Âişe'nin şöyle dediğini rivayet eder: Ben, filin komutanıyla seyisini kör ve kötürüm olarak Mekke'de yiyecek dilenirken gördüm. Vâkıdî de Hz. Âişe'den benzer bir rivayet nakleder. Vâkıdî,

Esmâ bint Ebî Bekr'in şöyle dediğini nakleder: İki kötürüm, İsaf ve Nâile putlarının yanında, müşriklerin kurbanlarını kestikleri yerde insanlardan yiyecek istiyorlardı. Ben derim ki: Fil komutanının adı Enis idi.''

Fîl Sûresiyle İlgili İbn Kesîr'in Sözleri:

3- el-Fil sûresi ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

''el-Feth sûresini tefsir ederken, Rasûlullah (s.a)'in Hudeybiye günü Kureyş'in karargâhı üzerine inilen tepeye çıkınca devesi çöktü. Deveyi sürmüşler fakat deve çökmede direnmişti. Orada bulunanlar dediler ki: Kusvâ yere yapıştı kaldı. Bunun üzerine Rasûlullah: ''Kusvâ yere yapışmadı. Bu onun âdeti de değildir. Fakat (vaktiyle Mekke'ye girmekten) fili alıkoyan şey (şimdi de) onu alıkoydu'' buyurdu. Bundan sonra Rasûlullah (s.a): ''Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Kureyş bugün benden Allah'ın muhterem kıldığı şeylere saygı gösterecekleri bir şey isteseler onlara bunu kesinlikle vereceğim'' buyurdu. Sonra Kusvâ'yı sürdü. Hayvan hemen kalkıp yürüdü. Bu hadis sadece Buhârî'nin rivayet ettiği hadislerdendir.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) Mekke'nin fethi günü şöyle buyurmuştur: ''Şüphesiz Allah Teâlâ (ashab-ı filin) filini Mekke'ye girmekten alıkoydu. Fakat Rasûlünü ve mü'minleri oraya hâkim kıldı. Artık bugün Mekke dünkü hürmetine kavuşmuştur. Haberiniz olusun, burada bulunanlar bulunmayanlara bildirsin''...''

سُورَةُ قُرَيْشٍ مَكِّيَّةٌ وَاَرْبَعُ اٰيَاتٍ

106- KUREYŞ SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 106. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki Dördüncü Sûredir.
Dört âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

KUREYŞ SÛRESİ VE EKSENİ

Kureyş sûresi, neredeyse el-Fil sûresinin bir uzantısı gibidir. Öyle ki, bu ikisi sanki tek bir sûredir. Nesefî şöyle der: "Übeyy'in mushafında bu iki sûre, fasılasız tek bir sûredir. Rivayet edildiğine göre Kisâî, bu iki sûre arasındaki besmeleyi terketmiştir." Durum böyle olunca Kureyş sûresinin ekseni el-Fîl sûresinin ekseniyle aynıdır. Hatta üç sûrenin; el-Hümeze, el-Fîl ve Kureyş sûrelerinin ekseni birdir. Bu da Allah Teâlâ'nın şu buyruğudur: **"Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır."** (*el-Bakara, 2/6-7*)

KUREYŞ SÛRESİ (1-4)

Dört âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Kureyş alıştırıldığı için,

2- Yaz ve kış yolculuklarına alıştırıldıkları (için);

3- Bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler.

4- Ki O, kendilerini açlıktan kurtarmış ve korkudan emin kılmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ۝ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۝ فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ۝ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝

KUREYŞ SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-4)

Allah'ın Kureyş'e Lütufları:

"**Kureyş alıştırıldığı için.**" İbn Kesîr şöyle der: "Yani uyuşup kaynaşarak güvenlik içerisinde kendi memleketlerinde toplandıkları için. Denildi ki: Bundan maksat, kışın Yemen'e, yazın da Şam'a ticaret ve başka maksatlarla yapmaya alışmış oldukları seferlerdir. Sonra Allah'ın haram bölgesinde oturmalarından dolayı insanların yanındaki saygınlıkları sebebiyle sefer-

lerinden memleketlerine güvenlik içinde dönüyorlardı. Onları tanıyanlar kendilerine saygı gösteriyordu. Hatta onlara doğru gidenler ve onlarla birlikte yolculuk yapanlar da onlar sayesinde güvenlik içinde oluyorlardı.''

''**Yaz ve kış yolculuklarına alıştırıldıkları** (için).'' Nesefî der ki: ''Alıştırılmayı önce mutlak, sonra da bunun önemini vurgulamak ve ondaki nimetin büyüklüğünü hatırlatmak için iki seferle kayıtlı kılıp alıştırmayı birincisinden bedel olarak zikretti.''

İbn Kesîr şöyle der: ''Sonra Allah Teâlâ bu büyük nimete şükretme yolunu göstererek buyurdu ki:'' ''**Bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler.**'' İbn Kesîr burada da şöyle der: ''Nasıl ki Allah burayı kendileri için hürmet edilen emin bir belde ve saygı duyulan bir ev kıldıysa, onlar da yalnız O'na ibadet etsinler.''

''**Ki O kendilerini açlıktan kurtarmış ve korkudan emin kılmıştır.**'' Nesefî der ki: ''Allah onları bu iki yolculuk sayesinde şiddetli bir açlıktan kurtarmış ve büyük bir korkudan emin kılmıştır.'' İbn Kesîr de şöyle der: ''O Kâbe'nin Rabbidir. O kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan emin kılandır. Yani Allah onlara emniyet ve kolay rızık lütfetmiştir. Öyleyse onlar da, sadece hiçbir eşi olmayan Allah'a ibadet etsinler. Onun dışında hiçbir puta, hiçbir eş ve ortağa ibadet etmesinler. Kim bu emre uyarsa Allah ona hem dünya hem de ahiret güvenliği verir. Kim de O'na isyan ederse Allah ondan bu güvenlikleri kaldırır.''

ANLATIM DÜZENİ

''**Kureyş alıştırıldığı için**'' âyetindeki ''Lâm'' harf-i cerrinin müteallakını belirlemede üç görüş vardır. Bazıları bu harf-i cerrin daha önceki el-Fîl sûresine; bazıları, '' أعجبوا) = hayret edin'' şeklinde takdir edilen mahzuf bir fiile, diğer bazıları da daha sonra gelen: ''**Bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler**'' âyetine tealluk ettirir.

Birinci görüşü sunarken İbn Kesîr şöyle der: ''Bu sûre bir önceki sûreden imam olan mushafta ayrılmıştır. İki sûre arasına (بسم الله الرحمن الرحيم. القَرَشْ satırını yazmışlardır. Ancak bu sûre bir önceki sûreye bağlıdır. Nitekim Muhammed b. İshak, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de bu görüşü açıklamışlardır. Çünkü bunlara göre mana şöyledir: Kureyş'in uyuşup kaynaşması için biz fili Mekke'ye girmekten alıkoyduk ve fil sahiplerini de helâk ettik'' Nesefî de bu görüşü şöyle sunar: ''Yani el-Fîl sûresinde geçen helâk etme bu alıştırma içindir.''

İkinci görüşü arzederken Nesefî şöyle der: ''Allah onları iki yolculuğa alıştırdığı için kendisine ibadet etmelerini emretti.'' Yani Allah Teâlâ'nın onlar üzerinde sayısız nimetleri vardır. Eğer O'na bu nimetlerinden dolayı ibadet etmezlerse bari açık bir nimet olan şu birinden dolayı ibadet etsinler.

Üçüncü görüşü sunarken İbn Cerîr şöyle der: "Doğru olan buradaki "lâm" ın teaccüp lâmı olmasıdır. Sanki Cenab-ı Hak şöyle demektedir: "Kureyş'in alıştırılmasına ve bu konuda benim kendilerine olan nimetime rağmen ibade etmemelerine hayret edin." Yine İbn Cerîr burada: "Kureyş ve el-Fîl sûrelerinin birbirinden ayrı iki sûre olduğuna dair müslümanların icmaı vardır" der.

Ben derim ki: Şimdi bu üç görüşün ışığı altında Kur'ân'ın genel anlatım düzeni içerisinde sûrenin yerini görelim.

Demiştik ki, el-Hûmeze sûresinin eksenini Allah Teâlâ'nın şu sözleri oluşturur: "**Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır.**" (*el-Bakara, 2/6-7*). Ayrıca el-Hûmeze sûresinin, kâfirlerin ahlâkını ve büyük azabı açıkladığını görmüştük. Bunun peşinden el-Fîl ve Kureyş sûreleri, Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ'nın, fil ashabı için bahsettiği şeylerle azabetmeye ve Kureyş'in lehine olarak bunun doğurduğu sonuçları gerçekleştirmeye kadir olduğuna delâlet etmek üzere gelirler. Bu, onların şükretmelerini gerektirir, nankörlük etmelerini değil; takva sahibi olmalarını gerektirir, kâfir olmalarını değil. Bunlar her iki sûrenin mâna yönünden birbiriyle ilişkili olduğunu savunan birinci görüş açısından söylenebilecek şeylerdir.

Bu söylediklerimizden, her iki sûrenin birbiriyle ilişkisi ve bunların eksenlerini oluşturan el-Bakara sûresindeki âyetlerle ilişkisi açıkça ortaya çıkmaktadır.

İkinci ve üçüncü görüşlere göre de el-Fîl ve Kureyş sûreleri arasında ilişki vardır. Öyleyse Kureyş sûresinin, el-Bakara sûresinde bulunan ve bu sûrenin eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisi nedir? Önce Kureyş sûresinin ekseninin el-Fîl ve el-Hümeze sûrelerinin eksenleriyle aynı olduğunu kesin olarak belirtelim. Zira el-Mâûn sûresi münafıklarla ilgili sözleri açıklamaktadır. Yani bu sûre el-Bakara sûresindeki mukaddimenin üçüncü fıkrasını açıklayacaktır. O halde Kureyş sûresi el-Bakara sûresindeki mukaddimenin ikinci fıkrasını açıklamak durumundadır.

Bununla ilgili olarak derim ki: Kureyş sûresinin el-Bakara sûresindeki eksenini oluşturan âyetlerle çok ince bir yönden ilişkisi vardır. Bu sûrenin eksenini oluşturan "**Şüphesiz ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar inanmazlar. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır.**" (*el-Bakara, 2/6-7*). Bu iki âyet, kendilerine uyarı fayda vermeyen kâfirlerin bulunduğunu hatırlatır. Kureyş sûresi de Kureyş'i iman etmeye çağırır. Sanki bu çağrı Kureyş'te hayır olduğuna, genelde Kureyş kâfirlerinin kendilerine artık uyarının fayda sağlamadığı sınıra gelmediklerine işaret eder. Bu sebeple

kendilerine çağrılar ve hitaplar yöneltilmiş, onlardan bazı şeyler istenmiş, bundan sonra da bazı olaylar meydana gelmiştir. Bir de bakıyorsun ki Kureyş nerdeyse tümüyle müslüman olmuş.

İşte, Kureyş sûresinin ekseniyle olan bu ilişkisinden Kur'ân'daki i'caz tablolarından birini daha anlıyoruz. Öyle ki, Kur'ân'ın mânaları daima birbirini tamamlıyor, çelişkiye düşmüyor ve daha sonra birtakım olaylar meydana gelip bunları doğruluyor.

Bu ve daha önceki açıklamalarla Kureyş sûresinin tefsirindeki her görüşe göre, sûre ile ekseni arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş olduğumuzu sanıyorum.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Kureyş'in Fazileti:

1- İbn Kesîr, Kureyş sûresinin tefsirine şu sözlerle başlar:

"Bu sûrenin faziletiyle ilgili garip bir hadis zikredilir. Beyhakî'nin el-Hilâfiyyat bahsinde Ümmü Hânî bint Ebî Tâlib'ten rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur: "Allah Teâlâ, Kureyşlileri yedi özellikle üstün kılmıştır: Ben onlardanım, peygamberlik onlardadır, Kâbe'ye hizmet ve hacılara su dağıtma görevi onlardadır. Fîl ordusuna karşı Allah kendilerine yardım etmiştir. Başkaları Allah'a ibadet etmezken onlar on yıl O'na ibadet etmişlerdir. Allah onlar hakkında Kur'ân'da bir sûre indirmiştir. Sonra Rasûlullah (s.a) şunları okumuştur: **"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Kureyş alıştırıldığı için, yaz ve kış yolculuklarına alıştırıldıkları** (için), **bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler. Ki O kendilerini açlıktan kurtarmış ve korkudan emin kılmıştır."**..."

Kureyş Kimdir?:

2- Bu sûrede Kureyş kelimesinin geçmesiyle ilgili olarak Nesefî şöyle der:

"Kureyş, Kinâne oğlu Nadr'ın çocuklarıdır. Bunlar (القَرْش) kelimesinin ism-i tasgîri olan (قُرَيْش) diye isimlendirilmişlerdir. (القرش): Gemilerle oyalanan büyük bir deniz hayvanıdır. Bu hayvana ancak ateşle hakim olunabilir. Bu kelimedeki tasgîr yüceltmek içindir. Çok güçlü ve şiddetli olduklarından dolayı o hayvana benzetilerek kendilerine bu isim verilmiştir. Şöyle de denilmiştir: Kureyş, toplamak ve kazanmak manasına olan (القرش) kelimesinden alınmıştır. Çünkü onlar ticaretleri ve ülkelerde dolaşmaları sayesinde çok kazanç temin eden kimselerdi."

Allah'ın Kureyşlilere Lütfu:

3- **"Bu Beytin Rabbine ibadet etsinler. Ki O, kendilerini açlıktan kurtarmış ve korkudan emin kılmıştır"** âyetleriyle ilgili olarak derim ki:

Kureyş'in inkârı sürdürmelerindeki başlıca delilleri el-Kasas sûresinin sunmuş olduğu onlara ait şu sözlerdir: **"Biz seninle beraber doğru yola uyarsak yurdumuzdan oluruz, dediler. Biz onları kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirileceği güvenli bir hareme yerleştirmedik mi?"** (*el-Kasas, 28/57*) el-Fîl ve Kureyş sûreleri gelmiş ve Kureyş'in aleyhine olan delili tamamlamıştır. Çünkü Allah, fil ashabına yapacaklarını yapmış, Kureyş'e olan lütfunu onların kâfir oldukları bir dönemde ortaya koymuştur. Böyle olunca O'nun lütfu İslâm'a girdikleri zaman kesilir mi? Kureyş daha sonra İslâm'a girmiş, gerçekte durum nasıl olmuştur. Mekke'nin İslâm geldikten sonra korku ve fakirliği mi artmış, yoksa güvenliği ve zenginliği mi artmıştır? Bunlarda düşman veya fakirlik korkusuyla İslâm'ı reddeden çağdaş kâfirler için büyük bir ders vardır.

سورة الماعون مكية وسبع آيات

107- MÂÛN SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 107. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki Beşinci Sûredir.
Yedi âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

el-Mâûn sûresi hakkında Âlûsî şöyle der: "Allah Teâlâ, Kureyş sûresinde onları açlıktan kurtardığını zikredince burada yoksulu doyurmaya teşvik etmeyenleri kınamış; orada **"Bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler"** (*Kureyş, 106/3*) buyurunca, burada O'nun emrettiği namazda yanılanlar yerilmiştir. Yahut orada Allah Teâlâ Kureyş'e lütfettiği nimetlerini sayınca -ki onlar öldükten sonra dirilmeye ve yapılan amellerin karşılığının görüleceğine inanmıyorlardı- burada onları ettiklerini bulmakla tehdit ederek ve azabıyla korkutarak uyarmıştır."

Seyyid Kutub da şöyle der: "Yedi kısa âyetten meydana gelen bu küçük sûre nerdeyse iman ve küfür konularındaki hâkim olan anlayışı tümüyle değiştirecek büyük bir gerçeği ele almaktadır. Ayrıca, bu sûre İslâm inancının karakterine, bu inançta insanlık için saklı bulunan büyük hayra, Allah Teâlâ'nın insanlara bu son mesajını göndermek sûretiyle lütfettiği geniş rahmete ait üstün bir hakikatle insan nefsine hâkim olmaktadır.

Şüphesiz bu din gösteriş ve merasim dini değildir. İhlas ve samimiyetle yapılmadıkça, bu samimiyet vasıtası ile kalpte insanı salih ameller yapmaya sevkeden tesirler meydana getirmedikçe, şu dünyada insanların yaşayışlarını düzeltecek ve yükseltecek bir ahlak biçimini almadıkça bu dinde ibadetlerin ve dinî değerlerin şeklen yapılması yeterli değildir.

Yine bu din insanın dilediğini yapıp dilediğini terkedeceği parçalar halinde de değildir. O, ibadetleri, değerleri, ferdî ve toplumsal yükümlülükleri birbirini destekleyen eksiksiz bir programdır. Öyle ki, bunların hepsi insana fayda sağlayan bir gayeye, kalplerin temizleneceği, hayatın düzeleceği, insanların hayırda, iyilik ve gelişmede dayanışma içinde olacağı, Allah'ın kullarına geniş rahmetinin şekilleneceği bir gayeye yöneliktir.

İnsan diliyle müslüman olduğunu, bu dini ve onun prensiplerini benimsediğini söyler; namaz kılar, namazın dışındaki diğer görevleri yerine getirir. Fakat bütün bunlara rağmen, bu dine gerçek mânada iman ve tasdik ona, o da, bu dine gerçek mânada iman ve tasdike çok uzaktır. Çünkü gerçek

iman ve gerçek tasdikin varlığını ve gerçekleştiğini gösteren pekçok alâmetler vardır. Bu alâmetler bulunmadıkça dil ne söylerse söylesin insan ne kadar ibadet ederse etsin o kimsede iman ve tasdik yoktur.

Gerçek iman kalbe yerleşince salih amelle kendisini ortaya koymak için derhal harekete geçer."

el-Mâûn Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinin mukaddimesinde takva sahipleri ve kâfirlerden bahsedildikten sonra münafıklardan söz edilir. Münafıklarla ilgili sözlere başlama noktası, onların Allah'ı ve âhiret gününü inkâr etmeleridir: "**İnsanlardan öyleleri vardır ki inanmadıkları halde: Allah'a ve âhiret gününe inandık, derler. Allah'ı da iman edenleri de aldatmaya çalışırlar. Oysa kendilerinden başkasını aldatmazlar. Ama bunun farkında değillerdir. Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırdı. Yalan söylemekte olduklarından dolayı onlara elem verici bir azap vardır.**" (*el-Bakara, 2/8-10*) Yukarıdaki âyet meâlleri kıraat imamlarından Hafs'ın okuyuşuna göredir. Diğerlerinin okuyuşuna göre son âyetin son taraflarının anlamı şöyle olmaktadır: "**Yalanlamakta olduklarından dolayı onlara elem verici bir azap vardır.**" Yani Allah'ı ve âhiret gününü yalanlamakta olduklarından dolayı. Çünkü onlar gerçekte inanmadıkları halde Allah'a ve âhiret gününe inandıklarını ileri sürüyorlar. Dolayısı ile bu ikisini yalanlamış oluyorlar.

el-Mâûn sûresi Allah Teâlâ'nın şu buyrukları ile başlar: "**Gördün mü dini yalanlayanı?**" Daha sonra yalanlamanın insan ahlâkındaki belirtilerinden söz ederek şöyle der: "**İşte o yetimi şiddetle iten ve yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen kimsedir.**" Âhiret gününü yalanlama, münafıklarla kâfirlerin ortak ahlâkı olup, yalanlamanın belirtileri her ikisinde de aynı olduğundan sûrenin başında bunun münafıklara ait olduğunu gösteren bir işaret yer almamıştır. Fakat sûrenin son taraflarında şöyle buyrulur: "**Vay o namaz kılanların haline! Ki onlar namazlarına aldırmazlar. Ki onlar gösteriş yaparlar ve mâunu da sakınırlar.**" Sûrenin bu bölümünde söz münafıklara yöneliktir. O halde bu sûre münafıklıkla bağlantılı bir konuyu açıklamaktadır. Ancak münafıklık da sonuçta küfür olduğundan sûrenin bu kısmında söz aynı anda küfür ve münafıklığa yönelmiş olmaktadır.

el-Fîl ve Kureyş sûrelerinin, el-Hümeze sûresindeki anlatım düzenini pekiştirir mahiyette geldiğini ve el-Hümeze sûresinin, kâfirlerin çarptırılacağı azaptan bahsettiğini görmüştük. "**Hayır. Andolsun ki o Hutame'ye atılacaktır. O Hutame'nin ne olduğunu sen bilir misin? O Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. Ki o tırmanıp yüreklerin üstüne çıkar. Bu onların üzerlerine kapatılacaktır. Uzatılmış direkler arasında.**" (*el-Hümeze, 104/4-9*).

el-Fîl ve Kureyş sûreleri ise âhiret gününe delil gibidirler. Bunların arkasından, yetimi itmek, yoksula merhamet etmemek, namazı önemsememek, namazda riyakârlık yapmak, mâûnu sakınmak gibi insan hayatındaki âhireti yalanlama belirtilerinden söz etmek üzere el-Mâûn sûresi gelir.

Kâfirlerin çoğunun fakirlerin lehinde çalışıyor görünmeleri bizi aldatmamalı. Bu, kin sebebiyle ortaya konmuş politik bir tutumdur. Bunun belirtisi de şudur: Onları herhangi bir iyilik yapmaya çağırdığın zaman yapmazlar ve iyiliği yapmamalarına delil olarak da bunun fakirlerin devrimini geciktirdiğini ileri sürerler. İşaret ettiğimiz noktalardan bu sûrenin önceki sûrelerle ve ekseniyle olan sağlam ilişkisini anlayabiliriz. O halde şimdi de sûreyi görelim.

el-MÂÛN SÛRESİ (1-7)

Yedi âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Gördün mü dini yalanlayanı?

2- İşte o yetimi şiddetle iten,

3- Ve yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen kimsedir.

4- Vay o namaz kılanların haline!

5- Ki onlar namazlarına aldırmazlar;

6- Ki onlar gösteriş yaparlar,

7- Ve mâûnu da sakınırlar.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِ ۝ فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَ ۝
وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِ ۝ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَ ۝ اَلَّذ۪ينَ هُمْ
عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ۝ اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَ ۝ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۝

MÂÛN SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-7)

Dini Yalanlayan (Âyet 1):

"Gördün mü dini yalanlayanı?" Yani âhireti, ceza ve mükâfatı yalanlayanı gördün mü? Ey Muhammed; eğer sen onu tanımıyorsan onun belirtileri şu gelecek olan şeylerdir. Nesefî burada şöyle der: "Âhiretteki ceza ve mükâfatı yalanlayanı gördün mü. Kimdir o?"

Yetimi Şiddetle İten (Âyet 2):

Eğer onu tanımıyorsan; "**... işte o**" yani ceza ve mükâfatı yalanlayan, "**yetimi şiddetle iten**" kimsedir. Nesefî der ki: "Dini yalanlayan, yetimi kabalıkla ve inciterek iten, ona, azarlayarak ve sert davranarak kötü bir şekilde karşılık veren kimsedir." İbn Kesîr de şöyle der: "O, yetime baskı yapıp ona hakkını vermeyen onu doyurmayan ve ona iyilik etmeyen kimsedir."

Yoksulu Doyurmayı Teşvik Etmeyen (Âyet 3):

"**Ve yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen kimsedir.**" Yoksulu doyurmayı başkalarına emretmeyen ve onları buna teşvik etmeyen kimsedir. Âyette geçen (المسكين) kelimesi, belini doğrultacak hiçbir şeyi olmayan kimse demektir.

Nesefî şöyle der: "İyilik yapmama ve güçsüz kişilere eziyet etme, âhiretteki ceza ve mükâfatı yalanlamanın alâmeti kabul edildi. Şayet o oradaki ceza ve mükâfata inansaydı ve ilâhî tehditlerin kesin olduğunu kabullenseydi, Allah'tan ve O'nun vereceği cezadan korkar da böyle işlere girişmezdi. Böyle işlere giriştiği zaman, bu onun âhiretteki ceza ve mükâfatı yalanladığını gösterir."

Namazlarına Aldırmayanların Vay Haline (Âyet 4-5):

"**Vay o namaz kılanların haline! Ki onlar namazlarına aldırmazlar.**" İbn Abbas ve diğerleri şöyle der: "Burada açıkta namaz kılıp gizlide namaz kılmayan münafıklar kastediliyor." Daha sonra İbn Kesîr, münafıkların namazlarını aldırmamalarını açıklarken der ki: "Sonra onlar İbn Abbas'ın da dediği gibi; ya namaza tamamen aldırmazlar veya Mesrûk ve Ebu'd-Duhâ'nın dediği gibi şer'an namaz için belirlenen vakit içinde kılınmasına aldırmayıp onu tamamen vaktinin dışına çıkarırlar veya namazın ilk vaktinde edasına aldırmayıp sürekli ya da çoğunlukla son vaktinde kılarlar; yahut namazı emredildiği şekilde rükünlerini ve şartlarını gözeterek kılmaya aldırmazlar veyahut namazı huşu içinde kılmaya ve onun anlamını düşünmeye önem vermezler. Bu ifade, burada zikredilen mânaların hepsini içine alır. Ancak bu niteliklerden bir şey taşıyanların bu âyetten payı vardır. Bu niteliklerin tümünü taşıyanların ise bu âyetten hissesi tamdır."

Gösteriş Yapanlar (Âyet 6):

"**Ki onlar gösteriş yaparlar.**" Namaza aldırmamak şöyle dursun, onlar kıldıkları namazlarda da gösteriş yaparlar. Nesefî der ki: "Âyette geçen "(يراؤون)= gösteriş yaparlar" kelimesi, karşılıklı göstermek anlamındaki (المراءاة) mastarından türetilmiştir. Çünkü riyakâr kimse insanlara amelini, insanlar da bu amelden dolayı ona övgü ve beğenilerini gösterirler. Ancak insan farzları açığa vurmakla riyakâr olmaz. Çünkü farzları açığa vurmak onlara ait haklardan biridir."

Mâûnu Sakınanlar (Âyet 7):

"**Ve mâûnu da sakınırlar.**" İbn Kesîr şöyle der: "Rablerine güzelce ibadet etmedikleri gibi, O'nun yaratıklarına da iyilik yapmazlar. Hatta kendisi aynen duran ve sonradan sahibine geri verilen faydalanılacak yahut yararlanılacak bir şeyi iğreti vermek suretiyle bile olsa insanlara iyilik etmezler. Durum böyle olunca onlar zekâtı ve diğer ibadetleri öncelikle eda etmezler."

Bununla ilgili olarak derim ki: İbn Kesîr'in bu konuda söyledikleri güzeldir. Aslında mâûn; insanların birbirlerine iğreti olarak verdikleri tencere, balta, kalem ve benzeri şeylerdir. Kendisine iade edileceği halde bunu vermekten sakınan bir kimse başkalarını öncelikle vermez. Bazıları mâûnu, çok uzak bir mâna olduğu halde zekât diye tefsir etmişlerdir. Ancak o da öncelikle âyetin kapsamı içine girmektedir. Çünkü onlar mâûnu (iğretiyi) vermekten sakınıyorlar. Bu ise onun zekâtıdır. Öyleyse onlar diğer zekât çeşitlerini öncelikle yerine getirmezler.

Bu konu açıklık kazandığına göre, şimdi son üç âyet hakkında Nesefî'nin söylediklerini görelim: ''Bununla gizlide namaz kılmayan münafıklar kastediliyor. Çünkü onlar namazın farz olduğuna inanmıyorlar. Onlar gösteriş için namazı açıkta kılıyorlar. Denildi ki: Namazlarından gafil oldukları, namazlarıyla Rablerine yaklaşmak ve farzı yerine getirmek istemedikleri halde şeklen kendilerini namaz kılanlar arasında bulunduran münafıkların vay haline! Onlar eğilip kalkarlar. Fakat ne yaptıklarını bilmezler. İnsanlara farzları yerine getiriyormuş gibi görünürler, zekâtı ve insanlara fayda sağlayan bir şeyi vermezler.''

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu sûrenin anlatım düzeninden öğrendiğimize göre, dini yalanlamadan, yetimi şiddetle itme, yoksulu doyurmaya teşvik etmeme niteliklerini taşıyan bir huy kaynaklanmaktadır. Yine dini yalanlama, münafıklarda, namaza aldırma, onu kıldığı zaman riyakâr olma, sahip olanların mâûnu vermemesi görünümündeki bir huya sebep olmaktadır. O halde münafıklar Allah Teâlâ'nın bir başka sûrede kendilerini nitelendirdiği gibidirler: **''Elleri de sıkıdır''** (*et-Tevbe, 9/67*).

2- el-Bakara sûresinin mukaddimesinde Allah Teâlâ takva sahiplerini gayba inanmakla, münafıkları da inandıklarını iddia edip inanmamakla nitelendirdi. Bu sûrede de kâfirleri ve münafıkları dini yalanlamakla tanıttı. el-Bakara sûresinin mukaddimesinde takva sahiplerini, infak etmekle; bu sûrede ise, kâfir ve münafıkları infakta bulunmamak ve infaka teşvik etmemek, aksine yetime eziyet edip mâûndan sakınmakla nitelendirdi. el-Bakara sûresinin mukaddimesinde takva sahiplerini namazı dosdoğru kılmakla; bu sûrede münafıkları namaza aldırmamakla, kıldıkları zaman da riyakârlık yapmakla tanıttı. Bundan anlıyoruz ki, el-Mâûn sûresi, el-Bakara sûresinin mukaddimesi tarafından çizilen takva sahipleri, kâfirler ve münafıklık konusunda daha geniş bir açıklama vermiştir. Öyleyse bu sûrenin ekseniyle ilişkisi açıktır ve sûrede ele alınan konular grubundaki konuları tamamlayıcı niteliktedir. Şöyle ki, el-Asr sûresinin takva sahiplerinin özelliklerini anlatan âyetlerle el-Hümeze, el-Fîl ve Kureyş sûrelerinin kâfirlerden bahseden âyetlerle ilişkisi vardır. el-Mâûn sûresi de münafıkları ele alan âyetlerle ilişkilidir.

Bunların hepsinin ise takva sahipleri, kâfirler ve münafıklardan söz eden el-Bakara sûresinin mukaddimesi ile ilişkisi vardır.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Namaza Dikkat Etmeyenler:

1- İbn Kesîr'in: Allah Teâlâ'nın: **"Ki onlar namazlarına aldırmazlar"** âyeti kapsamına girmesi mümkün olan herşeyi söylediğini gördük. Burada onun daha sonra söylediği şeyleri ilave etmek istiyoruz:

"Bu niteliklerden birşey taşıyanların bu âyetten payı vardır. Bu niteliklerin tümünü taşıyanların ise bu âyetten hissesi tamdır. Artık onun amel yönünden münafıklığı tamamlanır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan bir hadiste Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "İşte şu münafığın namazıdır. İşte şu münafığın namazıdır. İşte şu münafığın namazıdır. Oturur güneşi gözetler. Nihayet güneş şaytanın iki boynuzu arasına girince kalkıp, Allah'ı pek az andığı çarçabuk dört rekât namaz kılar." İşte bu kimse Kur'ân'da geçtiği üzere orta namaz olarak nitelendirilen ikindi namazını son vaktine kadar geciktirir. Halbuki bu vakit namaz kılınması mekruh olan vakittir. Sonra namaza kalkıp, kargaların yiyecek gagaladığı gibi namazı gagalar. Namazında huzur ve huşûya dikkat etmez. Bundan dolayı da: "Allah'ı pek az zikreder" Belki de onu namaza kalkmaya, Allah rızası değil insanlara gösteriş yapmak arzusu sevketmiştir. Nitekim o namazı tamamen de terketmektedir. Bu konuda Cenab-ı Hak şöyle buyurur: **"Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmağa çalışırlar. Oysa O onlara aldatmanın ne olduğunu gösterecektir. Onlar namaza tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı pek az anarlar."** (*en-Nisâ, 4/142*) Burada ise Allah Teâlâ : **"Ki onlar gösteriş yaparlar"** buyurur."

İbn Kesîr der ki: "İbn Cerîr'in Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (s.a)'e namazlarına aldırmayan kimseleri sordum. O da: "Onlar namazlarını vaktinden sonraya geciktirenlerdir" buyurdu. Dedim ki: Namazı vaktinden sonra geciktirmek, onu bütünüyle terketmek anlamına gelebileceği gibi, vakti çıktıktan sonra kılmak veya namazı ilk vaktinden sonraya bırakmak anlamlarına da gelebilir. Hafız Ebu Ya'lâ da bunu aynı senetle naklettikten sonra yine anı şeyi Ebu'r-Rabî'den, o Âsım'dan O Mus'ab'dan, Mus'ab da babasından mevkûf olarak şöyle rivayet etmiştir: "Vakti çıkıncaya kadar namaza aldırmayan kimselerdir." Bu senet senetlerin en doğrusudur. Beyhakî bu rivayetin merfû rivayetine zayıf, mevkûf rivayetine sahih demiştir. Hâkim de aynı görüştedir."

İbn Kesîr'in rivayet ettiğine göre; Atâ b. Dînâr şöyle demiştir: Allah'a hamdolsun ki O: "عن صلاتهم ساهون = **Namazlarından yanılırlar**" buyurmuş "(في صلاتهم ساهون = Namazlarında yanılırlar" buyurmamıştır. Buna yorum

olarak Nesefî şöyle der: "(عن) harfi cerri ile mana şöyle olur: "Onlar namaza karşı terk ve onu az önemseme hatası yaparlar." Bu münafıkların işidir. (في) harfi ceri ile mâna: "Namazda onların başına, şeytanın vesvesesi yahut nefsin telkiniyle hata gelebilir" şeklinde olur. Bundan ise hiçbir müslüman yakasını kurtaramaz. Diğerleri şöyle dursun, Rasûlullah (s.a) bile namazında hataya düşüyordu. Bunun gibi ifade inceliklerinde Kur'ân'daki icaz göstergelerinden birine şahit oluyoruz."

İbadetlerde Gösteriş Yapmak:

2- "**Ki onlar gösteriş yaparlar**" âyeti ile ilgili olarak Nesefî şöyle der:

"İnsan farzları açığa vurmakla riyakâr olmaz. Çünkü farzları açığa vurmak onlara ait haklardan biridir. Zira Rasûlullah (s.a): "Allah'ın farzları gizlenmez" buyurur. Nafile ibadetleri gizlemek daha uygundur. Ama kendisine uyulması niyetiyle nafileleri açığa vurursa güzel olur."

Bu âyetle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der: "Teberânî'nin İbn Abbas (r.a)'dan rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) buyurmuştur ki: "Gerçekten cehennemde bir vadi vardır. Cehennem günde dörtyüz kere bu vadiden Allah'a sığınır. Bu vadi Muhammed ümmetinden riyakârlar için hazırlanmıştır. Gösteriş için Allah'ın kitabını ezberleyen, Allah için sadaka vermeyen, riyakâr olarak Beytullah'ı hacceden ve Allah yoluna çıkan kimseler için hazırlanmıştır." Ahmed b. Hanbel'in Ma'mer b. Mürra'dan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Biz Ebû Ubeyde'nin yanında oturuyorduk. Riyâdan söz açtılar. Ebû Zeyd lâkaplı bir adam dedi ki: Abdullah b. Amr'ı şöyle söylerken işittim: Rasûlullah (s.a): "Kim insanlara amelini yayarsa Allah da onu yaratıklarının işitenlerine duyurur ve onu horlar ve küçültür" buyurmuştur."

Maûn Nedir?

3- "**Ve mâûnu da sakınırlar**" âyeti ile gili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"İbn Ebî Hâtim'in Abdullah'tan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Mâûn; tencere, kazan, terazi ve kova gibi iğreti verilen şeylerdir. İbn Ebî Necîh'in Mücâhid kanalıyla İbn Abbas'tan naklettiğine göre o: "**Ve mâûnu da sakınırlar**" âyetindeki mâûn kelimesi, ev eşyası anlamına gelir demiştir. Mücâhid, İbrahim en-Nehaî, Saîd b. Cübeyr ve bir çokları bu kelimenin iğreti verilen eşya olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebî Süleym ve Mücâhid, İbn Abbas'ın bu âyet hakkında: Henüz bu âyetin ifade ettiği insanlar gelmedi, dediğini rivayet etmişlerdir. Avfî ise İbn Abbas'ın bu âyet hakkında: Bu konuda insanlar ihtilâf ettiler. Kimisi bu âyeti: "Zekâtı sakınırlar"; kimisi: "İtaati sakınırlar" kimisi de "iğreti verilen şeyleri sakınırlar" diye anlamıştır. Bunu İbn Cerîr de rivayet eder.

Hâris kanalıyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet edilir: Mâûn; balta, tencere ve kova gibi şeyleri insanlara vermemektir. İkrime de der ki: Mâûn'-un en üstü, malın zekâtı; en altı da kalbur, elek, kova ve iğne gibi şeylerdir. Bunu İbn Ebî Hâtim de rivayet etmiştir.

İkrime'nin bu söyledikleri güzeldir. Çünkü o bütün görüşleri kapsamaktadır. Bunların hepsi sonuçta tek bir şeye dayanır. O da başkasına malın kendisi veya menfatiyle yardımı terketmektir. Bu sebeple Muhammed b. Kâ'b bu âyetteki mâûna, iyilik anlamı vermiştir. Nitekim bir hadis-i şerifte: ''Her iyilik sadakadır'' buyurulur. İbn Ebî Hâtim, Zührî'nin; adı geçen âyetle ilgili olarak: Mâûn, Kureyş'in ifadesiyle maldır; der.''

سورة الكوثر مكية وهي ثلاث آيات

108- KEVSER SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 108. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki Altıncı Sûredir.
Üç âyettir.
Nesefî, Mekke'de, İbn Kesîr Medine'de nâzil oldu der. Bazılarınca da Mekke'de nâzil olduğu söylenmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

el-Kevser sûresi hakkında Âlûsî şöyle der:

"Tartışmasız âyetleri üçtür. Beyhakî'nin İbn Şübrüme'den rivayet ettiğine göre Kur'ân'da âyetleri bundan daha az olan başka bir sûre yoktur. Hatta bunun Kur'ân'daki en kısa sûre olduğunu açıkça bildirmişlerdir. İmam Fahreddin er-Râzî: "Bu sûre kendisinden öncekinin karşılığı gibidir. Çünkü önceki sûrede Allah Teâlâ münafıkları dört şeyle nitelendirmiştir: Cimrilik, namazı terketmek, gösteriş yapmak ve zekâtı vermemek. Bu sûrede ise Allah Teâlâ; cimriliğe karşılık: **"Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik"**; -yani çok hayrı-; namazı terketmeye karşılık: **"Öyle ise namaz kıl"** -yani namaz kılmaya devam et-; gösterişe karşılık: **"Rabbin için"** -yani O'nun rızası için insanları için değil-; mâûnu vermemeye karşılık da: **"Ve kurban kes"** buyruklarını zikretmiştir. Kurban kesme ile Allah Teâlâ kurban etlerinin sadaka olarak verilmesini kasdetmiştir." Daha sonra o: "Bu ilginç uygunluğu göz önünde tut, ondan gafil olma" der."

Seyyid Kutub da der ki: "ed-Duha ve eş-Şerh sûresi gibi bu sûre de yalnız Rasûlullah (s.a)'e mahsustur. Burada Allah Teâlâ O'nun sıkıntılarını gidirmekte, O'na hayrı va'detmekte, O'nun düşmanlarını, adlarının sonlarının kesilmesiyle tehdit etmekte ve O'nu şükür yoluna yönlendirmektedir."

el-Kevser Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonra Allah Teâlâ insanların tümünü kendisine ibadet etmeye çağırmış ve bunu nimetler lutfetmesine bağlamıştır. Bu el-Kevser sûresi de Rasûlullah (s.a)'e iki nimeti hatırlatarak hitap ediyor: Bol lütuf ve kin besleyenlerin adının sanının silinmesi. Bu arada O'na namaz kılmayı ve kurban kesmeyi emrediyor. Bu ikisi de birer ibadettir.

el-KEVSER SÛRESİ (1-3)

Üç âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

1- Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik.

2- Öyle ise, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

3- Şüphesiz sana buğz eden, asıl adı sanı kesilecek olandır.

KEVSER SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-3)

Sana Kevser'i Verdik (Âyet 1):

"**Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik.**" Kevser; aşırı derecede çok anlamınadır. Nesefî der ki: "İbn Abbas (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Kevser, çok hayır demektir. İbn Abbas'a: "Doğrusu bazı insanlar onun cennette bir nehir olduğunu söylüyorlar" denildi. O da bunu söyleyen kimseye: "O nehir de çok hayrın bir parçasıdır" cevabını verdi.

Bu konuyla ilgili olarak derim ki: Kevser, cennet nehirlerinden biridir. Fakat bu âyette geçen kevser kelimesi bunu ve bunun dışında Rasûlullah (s.a)'e lütfedilen herşeyi içine alır. İbn Abbas'ın tefsirine yorum olarak İbn Kesîr şöyle der: "Bu tefsir cennetteki nehri ve bunun dışındaki şeyleri de içine alır. Çünkü (الكوثر) kelimesi "(الكثرة)= çokluk" kökünden türetilmiştir. O da çok hayır demektir. Buna göre cennetteki Kevser nehri de çok hayrın bir bölümüdür."

Rabbin İçin Namaz Kıl ve Kurban Kes (Âyet 2):

"**Öyle ise Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.**" İbn Kesîr şöyle der: "Sana dünya ve âhirette çok hayır verdik. Daha önce nitelikleri belirtilen cennetteki nehir de bu hayrın bir kısmıdır. O halde, nafile ibadetlerini, farz namazlarını ve kurbanını yalnız Allah için yap. Sadece hiçbir ortağı olmayan Allah'a ibadet et. Yalnız hiçbir ortağı olmayan Allah adına kurban kes. Bu, müşriklerin Allah'tan başkası için yapmakta oldukları secdenin ve Allah'tan başkası adına kesilen kurbanın aksi yönde verilmiş bir ibadet emridir."

Nesefî bu âyet hakkında şöyle der: "Yani, seni lûtufları ile üstün tutan, şereflendiren ve Allah'tan başkasına ibadet eden kavmine rağmen seni yaratıkların fitnelerinden koruyan Rabbine ibadet et. "**Ve kurban kes**" Putlar için kurban keserek onlara tapanların aksine, kurban kestiğin zaman Allah rızası için ve O'nun adıyla kes."

Ben derim ki: Bazıları bu âyeti, kapsadığı mânalardan bir kısmına yükleyip burada geçen namazın, kurban bayramı namazı, kurbanın da bayram namazından sonra kesilen kurban olduğunu ileri sürmüşlerdir. Evet bunlar âyetin genel kapsamı içine giren şeylerdir. Yoksa âyetle sadece bunlar kastedilmiş değildir. Aşağıda İbn Kesîr'den nakledeceğimiz şeyler üzerinde düşün.

İbn Kesîr bu âyette geçen (النحر) kelimesinin tefsiri hakkında birçok görüşleri zikrettikten ve bunların garip olduğunu söyledikten sonra şöyle der:

"Doğru olan birinci görüştür. Buna göre buradaki kurban kesmeden kasıt, kurban bayramında kesilen kurbandır. Bu sebeple Rasûlullah (s.a) bayram namazını kılar, sonra kurbanını keser ve: "Kim bizim namazımızı kılıp, kurbanımızı keserse kurban (sünnetine) uygun iş yapmış olur. Her kim de namazdan önce kurban keserse onun kurbanı yoktur" buyururdu. Bunun üzerine Ebû Bürde b. Dînâr ayağa kalkıp dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu günün et arzu edilen bir gün olduğunu bilip ben koyunumu namazdan evvel kurban etmiş bulundum, dedi. Rasûlullah (s.a): "Koyunun kurban değil, eti yenmek için kesilmiş bir koyundur" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bürde: Öyleyse benim henüz yaşına basmamış dişi bir oğlağım vardır ki bence iki koyundan daha iyidir. Onu kesecek olursam benim için bu kadarı yeter mi? diye sorunca Rasûlullah (s.a): "Sana yeter, fakat senden sonra hiçbir kimseye yetmez" buyurdu.

Ebû Câfer b. Cerîr der ki: Doğru olan şöyle diyenlerin sözüdür: Bunun mânası şudur: Bütün namazlarını Allah'tan başka ilahlar ve O'na denk tutulanlar için değil, sadece Allah için kıl. Kurbanını da putlar için değil sadece O'nun için kes. Bunları yalnız sana lütfettiği eşi benzeri olmayan şeref ve iyiliklere karşı O'na şükür olarak yerine getir."

İbn Cerîr'in bu sözleri son derece güzeldir. Daha önce Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî ile Atâ da bu mânaya işaret etmişlerdir. Daha sonra Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Asıl Adı Sanı Kesik Onlardır (Âyet 3):

"**Şüphesiz sana buğz eden asıl adı sanı kesilecek olandır.**" İbn Kesîr burada şöyle der: "Ey Muhammed! Senin getirdiğin hidayete, hakka, parlak delile, açık nura kin tutan, asıl adı sanı kesilecek, taraftarı az, zelîl ve soyu kalmayacak olan kimsedir."

Ben burada derim ki: Bu açıklama ışığında sûrenin mânası şöyle olur: "Sana lütfettiklerine şükür olarak yalnız Allah için namaz kıl ve yalnız Allah için kurban kes. Kin tutan ve buğz edenlere aldırma. Çünkü onlar asıl adları, sanları ve izleri kalmayacak olanlardır. Senin hakkında söylediklerine aldırma. Söylediklerine lâyık olan onlardır, sen değil."

Nesefî son âyet hakkında şöyle der: "Kendilerine karşı çıkman sebebiyle kavmin içinden sana kin tutanlar asıl güdük ve ardı arkası kesilecek olanlardır."

ANLATIM DÜZENİ

1- Sûreyi sunarken sûredeki âyetlerin birbiriyle ilişkisini ve giriş başlığı

altında sûrenin ekseniyle ilişkisini gördük. Bu ilişkilerden burada ikinci kez söz edeceğiz. el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonra, Allah Teâlâ insanların tümünü kendisine ibadet etmeye çağırmıştır. el-Kevser sûresi de ibadet şekillerinden ikisini açıklamıştır. Bunlar, namazı sadece Allah için kılmak ve kurbanı yalnız O'nun için kesmektir. Bu da bütün insanlar için en üstün örnek olan Rasûlullah (s.a)'e emrin yöneltilmesi sırasında söz konusu edilmiştir. Sanki bu sûre şöyle der: "Ey Peygamber! Bu emre insanlar uymazsa da sen uy. Çünkü sana Kevser'i verdik. Senin sonunu iyi yaptık. Öyleyse genel nimetlere insanlar nankörlük ederse sen Aziz ve Celil olan Allah'a genel ve özel nimetlerine karşılık çeşitli ibadetlerle ve bunlarda ihlaslı davranarak şükret."

2- el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonra gelen iki âyette bir emir bir de yasak vardır. Emir: "**İbadet edin**"; yasak da: "**O halde bile bile Allah'a eşler koşmayınız**" buyruklarıdır. Müfessirlerin, Allah Teâlâ'nın: "**Öyle ise Rabbin için nama kıl ve kurban kes**" âyetini nasıl anladıklarını görmüştük. Onlara göre bu âyet, namaz kılmayı, kurban kesmeyi ve bunlarda ihlaslı davranmayı emretmiştir. Çünkü harf-i cer ile bunun mecrûrunun yani (لربك) kelimesinin "kurban kes" emrinden önce getirilmesi ihtisas, ihtisas da ihlâs mânası ifade eder. Buna göre bu sûrede ibadet ve tevhidle ilgili meselelerin açıklanmasına yer verilmiş ve şöyle denilmek istenmiştir: Namaz kılarak ve kurban keserek Allah'a ibadet et. Namazında ve kurbanında hiçbir şeyi Allah'a ortak koşma. Bunların sûrenin eksenini oluşturan âyetlerle çok yakından ilişkisi vardır.

3- Temas etmediğimiz bir nokta kaldı. O da el-Kevser sûresi ile önceki sûrenin ilişkisinin ne olduğudur. Kureyş sûresi Kureyşlilere Allah Teâlâ'ya ibadeti emretmiştir. el-Mâûn sûresi genel olarak hayır karşısında kâfirlerin, namaz ve hayır karşısında münafıkların tutumlarını açıklamak üzere gelmiştir. el-Kevser sûresi ise Rasûlullah (s.a)'e özgü nimetleri hatırlatarak namaz ve kurban konusunda sadece ona hitabetmek üzere gelir. Burada şu husus öğretilmekte ve açıklanmaktadır: Yaratıkların bazısı hayırdan ve onu işlemekten yüz çevirse ve Allah Teâlâ'nın emirlerine uymayı reddetse bile buna eksiksiz bir şekilde uyanlar da vardır. Bunlar sebebiyle, her ne kadar yüz çevirenlerin sayısı çok olsa da Allah katından şeriatlar inmektedir.

Bu sûre münasebetiyle Kur'ân'ın i'cazı konusunda bir hususu burada kaydetmek istiyoruz.

Kur'ân'ın İ'câzı Konusunda Birkaç Söz

Daha önce Allah teâlâ'nın bütün insanlara Kur'ân'ın benzeri bir sûre getirmeleri konusunda meydan okduğunu gördük. İnsanlar o gün bu gün, bunu getirmekten aciz kalmılardır ve ebediyyen aciz kalacaklardır. Bu sûre,

Allah Teâlâ'nın kitabındaki sûrelerin en kısası el-Kevser sûresi üzerinde bir düşünelim. Bu sûrenin önceki ve sonraki sûreye göre yeri, Kur'ân'ın uzak ve yakın genel anlatım düzeniyle ilişkisi, el-Bakara sûresinde bulunan ve bu grubun eksenini oluşturan âyetlerin pekiştirdiği belirli bir diziye göre konuların sunuluşunda Kur'ân metoduyla uyuşması gözününe getirilirse hayret etmemek elde değildir. Sonra bu kısa sûrede Kur'ân'ın bütün özellikleri bulunmaktadır. Kelimeleri en fasih kelimelerdir. Öyle ki, bu sûredeki kelimelerden birisi yerine konmak üzere aynı manayı ifade eden aynı güzellikte olan başka bir kelime aransa hiç şüphesiz aciz kalınır. O mânaları çürütülemeyecek gerçeklerdir. Onda ölçüsüz hayâller yoktur. Öğretmekte, hüküm koymakta, müjdelemekte, açıklama yapmakta, yasaklar koymaktadır. Bütün bunlara rağmen o Kur'ân'ın diğer kısımlarıyla çelişkiye düşmez. Aksine Kur'ân'ın diğer kısımları ve bu sûre hepsi bir kaynaktan çıkar ve aynı hedefe yönelir. Sonra bu sûredeki mânalar kelimelerine yüklenen miktardadır. Bunların yerine konacak hiçbir kelime o mânaları taşımaz. Öyle ki bu sûredeki manaları sadece ve sadece bu sûrede bulunan kelimeler kapsayabilir. O halde hangi insan burada, bu özellikte ve buna benzer bir sûre getirebilir!?

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Kevser Nedir? (Âyet 1):

1- ''**Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik**'' âyetiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

''Ahmed b. Hanbel'in naklettiğine göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) hafifçe uyukladı. Sonra gülümseyerek başını kaldırdı. Ya O, orada bulunanlara, ya da orada bulunanlar O'na: Niçin güdün? dediler. Rasûlullah (s.a): ''Az önce bana bir sûre indirildi'' buyurup: ''(بسم الله الرحمن الرحيم. إنا أعطيناك الكوثر)= **Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik.**'' sûreyi sonuna kadar okudu sonra: ''Kevser nedir biliyor musunuz?'' dedi. Oradakiler Allah ve Rasûlü en iyisini bilir, dediler. Buyurdu ki: ''O Aziz ve Celîl olan Rabbimin cennette bana verdiği bir nehirdir. Onda pek çok hayır vardır. Ümmetim Kıyamet günü ondan içmeye gelirler. Kabları yıldızlar sayısıncadır. İçlerinden kul olur şüphe edilerek çekilip atılır. Bunun üzerine ben: Ey Rabbim! Doğrusu o da benim ümmetimden biridir, derim. Bana denilir ki: Ardından onların neler yaptığını sen bilmezsin.''

Kıyamet günündeki havuzun nitelikleri konusunda şu bilgiler rivayet edilmiştir: ''Ona suyu Kevser'den gelen gökten iki oluk akar. Onun kabları gökyüzünün yıldızları sayınıcadır.'' Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî, Enes'ten rivayet etmiştir. Müslim'in rivayetindeki ifade şöyledir: Rasûlullah (s.a) mescidde aramızda iken hafifçe uyukladı. Sonra gülümseyerek başını

kaldırdı. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü; seni güldüren şey nedir?'' dedik. O da: ''Az önce bana bir sûre indirildi'' buyurup şunları okudu:

بسم الله الرحمن الرحيم. إنا أعطيناك الكوثر فصل لربك وانحر إن. شانئك هو الأبتر

''**Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik. Öyle ise Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Şüphesiz sana buğz eden, asıl adı sanı kesilecek olandır.**'' Sonra: ''Kevser nedir biliyor musunuz?'' dedi. Biz de: Allah ve Rasûlü en iyisini bilir, karşılığını verdik. Buyurdu ki: ''O Aziz ve Celil olan Rabbimin bana va'dettiği bir nehirdir. Onda pek çok hayır vadır. O bir havuzdur ki Kıyamet gününde ümmetim ondan içmeye gelir. Kabları gökyüzündeki yıldızlar sayısıncadır. İçlerinden kul olur şüphe edilerek çekilip atılır. Bunun üzerine ben: ''Ey Rabbim! Doğrusu o da benim ümmetimden biridir'' derim. Allah Teâlâ: ''Arkandan onun neler yaptığını sen bilmezsin'' buyurur.''

Buhârî'nin Ebû Ubeyde, onun Hz. Âişe'den rivayet ettiğine göre Ebû Ubeyde der ki: Hz. Âişe'ye Allah Teâlâ'nın: ''**Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik**'' âyetini sordum şöyle dedi: ''O Peygamber (s.a)'e verilmiş bir nehirdir. Kenarlarında içi boş inciler vardır. Kabları yıldızlar sayısıncadır.'' Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Nesaî rivayet etmiştir.

Buhârî'nin Saîd b. Cübeyr'den naklettiğine göre İbn Abbas (r.anhüma) Kevser hakkında şöyle demiştir: O, Allah'ın ona lütfettiği bir hayırdır. Ebû Bişr der ki: Saîd b. Cübeyr'e: Bazıları onun cennette bir nehir olduğunu sanıyorlar, dedim. Saîd de: Cennetteki nehir de Allah'ın ona verdiği hayırdan biridir, karşılığın verdi. Bunu Buhârî Hüşem'den de nakleder. Ebû Bişr ve Atâ b. Sâib'in Saîd b. Cübeyr'den rivayet ettiğine göre İbn Abbas (r.anhüma) şöyle demiştir: ''O pekçok hayır demektir.'' Sevrî'nin Atâ b. es-Sâib'ten onun da Saîd b. Cübeyr'den naklettiğine göre İbn Abbas: Kevser, pek çok hayır demektir, der. Bu tefsir, nehri ve ve onun dışındaki şeyleri içine alır. Çünkü Kevser, (الكثرة)= çokluk kelimesinden türetilmiştir ve o çok hayır anlamınadır. Nitekim İbn Abbas, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, Muharib b. Desâr, Hasen b. Ebî Hasen el-Basrî de bu görüştedir. Mücâhid şöyle der: O dünya ve âhirette çok hayır demektir. İkrime ise: O, peygamberlik, Kur'ân ve âhiret sevabıdır, der. İbn Abbas'tan nakledilen sahih bir rivayette o Kevser'i nehir olarak da tefsir etmiştir.

İbn Cerîr'in rivayetine göre de İbn Abbas şöyle demiştir: Kevser, cennette bir nehirdir. Kenarları altın ve gümüştür. O yakut ve incilerin üzerinde akar. Suyu kardan daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Avfî de İbn Abbas'tan buna benzer bir rivayet nakletmiştir. Yine İbn Cerîr'in İbn Ömer'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: Kevser cennette bir nehirdir. Kenarları

altın ve gümüştür. O inci yakutlar üzerinden akar. Suyu sütten daha beyaz baldan daha tatlıdır.

Tirmizî bu hadisin bir benzerini mevkûf olarak Atâ b. Sâib'den rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in merfû olarak İbn Ömer'den naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kevser cennette bir nehirdir. Kenarları altındandır. Suyu inciler üzerinden akar. Suyu sütten daha beyaz baldan daha tatlıdır." Bu hadisi böylece Tirmizî, İbn Mâce, İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr, Muhammed b. Fudayl ve Atâ b. Sâib kanalıyla merfû olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî: "Bu hadis hasen ve sahihtir" demiştir."

Ebter Kimdir? (Âyet 3):

2- "**Şüphesiz sana buğz eden, asıl adı sanı kesilecek olandır**" âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr der ki:

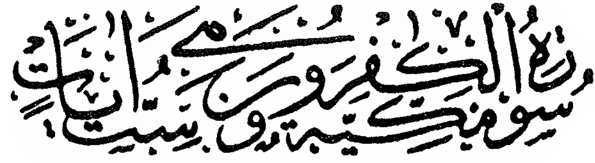
"Ey Muhammed! Senin getirdiğin hidayete, hakka, parlak delile, açık nura kin besleyen, asıl adı sanı kesilecek, taraftarı az, zelil ve soyu kalmayacak olan kimsedir. İbn Abbas, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr ve Katâde bu sûrenin Âs b. Vâil hakkında nazil olduğunu söylerler. Muhammed b. İshak'ın Yezîd b. Rûmân'dan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir. Âs b. Vâil, Rasûlullah (s.a) anılınca: Bırakın onu. Çünkü o zürriyetsizin tekidir. Soyu kesiktir. Öldüğü zaman adı sanı kalmaz, diyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu sûreyi indirdi. Şemr b. Atıyye der ki: Bu sûre Ukbe Ebî Muayt hakkında nazil olmuştur. İbn Abbas ve İkrime ise: Bu sûre Kâ'b b. el-Eşref ve Kureyş kâfirlerinden bir topluluk hakkında nazil olmuştur, derler.

Bezzâr'ın İkrime'den rivayet ettiğine göre İbn Abbas şöyle demiştir: Kâ'b b. el-Eşref Mekke'ye geldi. Kureyşliler ona dediler ki: Sen Medinelilerin efendisisin. Şu güdük çamın, kavmine göre durumunu söyle bakalım. O kendisini bizden daha hayırlı sanıyor. Halbuki biz hacıların, Kâbe hizmetinin ve hacılara su temin etme görevinin sahipleriyiz. Kâ'b: Siz ondan daha hayırlısınız, dedi. Bunun üzerine: "**Şüphesiz sana buğz eden, asıl adı sanı kesilecek olandır**" âyeti nâzil olur. Bezzâr böyle rivayet ediyor. Bu sağlam bir senettir. Atâ'dan nakledildiğine göre o bu sûrenin Ebû Leheb hakkıda nâzil olduğunu söylemiştir. Şöyle ki, Rasûlullah (s.a)'in oğlu öldüğü zaman Ebû Leheb müşriklerin yanına gidip: Bu gece Muhammed'in soyu kesildi, demiş bunun üzerine Allah Teâlâ: "**Şüphesiz sana buğz eden asıl adı sanı kesilecek olandır**" âyetini indirmiştir.

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre o bu sûrenin Ebû Cehil hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Yine İbn Abbas'a göre "**Şüphesiz sana buğz eden**" ifadesindeki buğz eden kelimesi yukarıda anılsın ve anılmasın peygambere buğz etme niteliği taşıyan herkesi kapsar.

İkrime (الأبتر) kelimesinin tek demek olduğun söyler. Süddî ise şöyle der: Araplar bir adamın erkek çocukları öldüğünde: "Soyu kesildi" derlerdi Rasûlullah (s.a)'ın oğulları ölünce "Muhammed'in soyu kesildi" deddiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "**Şüphesiz sana buğz eden, asıl adı sanı kesilecek olandır**" âyetini indirdi. Bu görüş, bizim (الأبتر) kelimesi öldüğü zaman adı sanı kesilecek kimse şeklindeki açıklamamıza dayanır.

Müşrikler cehaletleri sebebiyle Peygamber (s.a)'in oğulları öldüğü zaman hâşâ onun adının sanının kesileceğini sandılar. Aksine Allah onun adını sanını şehadet kelimelerinin başlarına koymuştur. Şeriatını kullarının boyunlarına yükleyerek Kıyamet gününe kadar devam etmesini sağlamıştır. Allah'ın salât ve selâmı Kıyamet gününe kadar sürekli O'nun üzerine olsun."

109- KÂFİRÛN SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 109. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının Beşinci Grubundaki Yedinci Sûredir.
Altı âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Âlûsî bu sûre hakkında şöyle der:

"Tartışmasız âyetleri altıdır. Bu sûrede, önceki sûreden anlaşılan ibadeti yalnız Allah Teâlâ için yapma emri açığa çıkarılmaktadır. İki sûre arasındaki ilişki için bu kadarı yeterlidir.

Taberânî'nin Evsât'ta İbn Ömer'den merfû olarak rivayet ettiği bir hadiste, ve yine onun Sağîr'de merfû olarak Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet ettiği bir başka hadiste "bu sûrenin Kur'ân'ın dörtte birine denk olduğu" rivayet edilmiştir. İmam Fahreddin er-Râzî'nin yorumuna göre bu şöyledir: Kur'ân, yapılması gereken şeylerle ilgili emirleri, yapılmaması gereken şeylerle ilgili yasakları içine alır. Bunların her biri ya kalpler ya da diğer organlarla ilgilidir. Buna göre Kur'ân dört kısma ayrılmış olur. Bu sûre yapılmaması gereken şeylerden kalplerle ilgili olanı içerdiği için Kur'ân'ın dörtte birine denk olur.

Bu yoruma şöyle cevap verilebilir: İbadet, yalnız kalbe ve diğer organlara ait olmanın ve onunda ilgili emir ve yasaklardan ibaret bulunmanın ötesinde daha geniş bir kavramdır. Kur'ân'daki emirler ve yasaklar gereken şeylerle ilgili değildir. Yüce Kur'ân'ın gözettiği gayeler yalnız adı geçen emir ve yasaklardan ibaret değildir. Bilakis o yaratılış ve âhiret halleri gibi başka gayeleri de içine almaktadır. Bu noktadan hareketle denilmiştir ki: Belki de akla en yakın yorum, şöyle demektir: Kur'ân'ın gözettiği gayeler, tevhid, şer'î hükümler ve âhiret halleridir. Tevhid, ibadeti sadece Allah'a tahsis etmektir. Bu peygamberlerin bizzat ve öncellikle insanları davet ettikleri bir konudur. Tahsis ancak, Allah Teâlâ'dan başkasına ibadeti terketmek ve Allah'a ibadet etmekte mümkün olur. Çünkü ibadeti O'na tahsis iki kısımdır:

1- Allah'tan başkasına ibadeti terketmek,

2- İbadeti Allah için yapmak.

O halde bu açıdan Kur'ân'ın gözettiği gayeler dört olmaktadır. Bu sûre de Allah Teâlâ'dan başkasına ibadeti terk ve bundan uzak durma konusunu ele almaktadır. Bu açıdan el-Kâfirûn sûresi Kur'ân'ın dörtte birine denk olmaktadır."

Seyyid Kutub bu sûreyi sunarken şunları söyler:

"Araplar Allah'ı inkâr etmiyorlardı. Ancak O'nu, O'nun kendisini nitelendirdiği mahiyette tek ve samed olarak tanımıyorlardı. Bu yüzden O'na ortak koşuyorlar, O'nu hakkıyla takdir edemiyor ve O'na hakkıyla ibadet edemiyorlardı. Eski devirlerde yaşamış olan salihlerin ve büyük insanların yahut meleklerin sembolü olarak yaptıkları putları O'na ortak koşuyorlar ve meleklerin Allah'ın kızları olduğunu, Allah Teâlâ ile cinler arasında bir yakınlık bulunduğunu kabul ediyorlardı. Yahut putların bir sembol olduğunu unutuyor ve bunlara ibadet ediyorlardı. Öyle veya böyle onlar putlara kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için tapıyorlardı. Nitekim ez-Zümer sûresi onların bu konudaki sözlerini nakletmektedir: **"Biz onlara sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz."** (*ez-Zümer, 39/3*)

Yine Kur'ân-ı Kerim'in Araplardan hikâye ettiğine göre onlar, gökleri ve yeri Allah'ın yarattığını, Ay'ı ve Güneş'i O'nun buyruğu altında tuttuğunu, gökten suyu O'nun indirdiğini kabul ediyorlardı. Nitekim bunlara el-Ankebût sûresinde yer verilmiştir: **"Andolsun ki onlara: 'Gökleri ve yeri yaratan, Güneş'i ve Ay'ı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorsan şüphesiz: Allah'tır derler."** (*el-Ankebût, 29/61*); **"Andolsun ki onlara: 'Gökten su indirip onunla ölümünden sonra yeri dirilten kimdir?' diye sorarsan şüphesiz: 'Allah'tır' derler."** (*el-Ankebût, 29/63*) Yeminlerinde de: "Vallahi, billahi, tallahi" diyorlardı. Dûalarında "(اللهم)= Ey Allah'ım" diye yalvarıyorlardı.

Onlar kendilerinin İbrahim peygamberin dininde olduklarını ve Arap yarımadasında birarada yaşadıkları ehl-i kitaptan daha doğru yolda bulunduklarını kabul ediyorlardı. Çünkü yahudiler "Üzeyr, Allah'ın oğludur"; hıristiyanlar da "İsa, Allah'ın oğludur" diyorlardı. Halbuki onlar kendi yanlış kanaatlerine göre Allah'a yakınlıkları açısından meleklere ve cinlere ibadet ediyorlardı. Bu bakımdan kendilerini daha doğru yolda sayıyorlardı. Çünkü melekleri ve cinleri Allah'a Üzeyr ve İsa'dan daha yakın kabul ediyorlardı. Bunların hepsi şirktir. Şirkte de tercih söz konusu değildir. Fakat onlar kendilerini daha doğru yolda zannediyorlardı.

Muhammed (s.a) gelip dininin İbrahim (a.s)'ın dini olduğunu söyleyince, Onlar: "Biz zaten İbrahim'in dini üzerindeyiz. O halde üzerinde bulunduğumuz dini terkedip Muhammed'e uymaya ihtiyacımız yok" dediler. Aynı zamanda onlar Peygamber (s.a) ile kendi aralarında orta bir yol bulmaya uğraşıyorlardı. Bu konuda ona şu teklifi sundular: "Bizim senin ilahına secde etmemize karşılık sen de bizim ilahlarımıza secde et, bizim ilahlarımızı ve onlara ibadet etmeyi kınamaktan vazgeç. Bizim hakkımızda ve aleyhimizde dilediğin şartı ileri sür."

Belki de düşüncelerinin karışıklığı, başka ilahlara ibadet etmekle birlikte Allah'ı da kubul etmeleri, onlara Muhammed'le kendi aralarındaki mesa-

fenin yakın olduğunu, üzerinde anlaşılmasının mümkün bulunduğunu, ülkeyi ikiye bölerek ve şahsî bazı tavizler vererek bir noktada anlaşabilecekleri hissini veriyordu.

Böyle bir şüpheyi kesip atmak ve orta bir yol bulma çabalarına son vermek; iki ibadet, iki düzen, iki düşünce ve iki yol arasına kesin bir sınır çekmek için bu kesinlikle, bu pekiştirmeyle ve bu tekrarla el-Kâfirûn sûresi nâzil olmuştur. Her sözü bitirmek, bütün pazarlıkları kesmek, tevhidle şirk arasında en son ayırımı yapmak, az veya çok pazarlık ve tartışma kabul etmeyen hidayet yolunun işaretlerini açıkça dikmek için bu sûre nâzil olmuştur."

İbn Kesîr, el-Kâfirûn sûresi hakkındaki sözlerine şöyle başlar:

"Bu sûre, müşriklerin işlediği amellerden uzaklaşma sûresidir. O amellerde ihlası emreder. Sûrede geçen "(الكافرون) = Kâfirler" kelimesi yeryüzündeki bütün kâfirleri kapsar. Ancak bu hitaba muhatap olanlar Kureyş kâfirleridir. Denilmiştir ki: Onlar cehaletlerinden dolayı Rasûlullah (s.a)'e, bir yıl süreyle kendi putlarına ibadet etmesini, buna karşılık kendilerinin de bir sene onun tanrısına ibadet etmelerini teklif etmişlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu sûreyi indirmiş ve onda, Rasûlüne onların dininden bütünüyle uzak durmasını emretmiştir."

el-Kâfirûn Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinin Mukaddimesinden sonra gelen iki âyetin Allah'a ibadet etmeyi emrettiğini ve şirki yasakladığını gördük. el-Kâfirûn sûresi ise Rasûlullah (s.a)'e; ne şimdi ne de gelecekte kâfirlerin ibadet ettiği şeylere ibadet etmeyeceğini ilan etmesini emretmek üzere gelmiştir. el-Bakara sûresindeki iki âyetin bütün insanlara ibadeti emredip şirki yasaklamış olduğuna göre el-Kâfirûn sûresi insanların iki kısım olduğunu açıklamaktadır:

1- Sadece Allah'a ibadet etme çağrısına uyan kısım.

2- Bu çağrıya uymayan kısım.

Başka bir deyişle Allah'ı birleyen kısım ve O'na şirk koşan kısım.

Bu sûre ibadet edenlerin imamı, Allah'ı birleyenlerin efendisi ve müslümanların önderi Rasûlullah (s.a)'e, o kâfirlerin ibadet ettiği şeylere ibadet etmeyeceğini kendilerine ilan etmesini emreder. İşte bu el-Kâfirûn sûresinde ekseniyle alâkasını gösteren belirtilerden biridir.

el-Bakara sûresindeki mukaddimeden sonra gelen iki âyetin peşinden Allah Teâlâ'nın şu buyrukları gelir: "**Eğer siz kulumuza indirdiğimizden şüphede iseniz, haydin ona benzer bir sûre getiriniz. Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın, eğer doğru sözlüler iseniz. Fakat yapamazsanız -ki yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının ki o**

kâfirler için hazırlanmıştır." (*el-Bakara, 2/23-24*). el-Kâfirûn sûresi, kendisine Kur'ân indirilen Allah'ın kulu Muhammed (s.a)'e, kâfirlere ibadetten uzak olduğunu ilan etmesini, dinini onların dininden ayırmasını, ibadet ve din işinde onlardan uzak durmasını emrediyor. Bu da el-Kâfirûn sûresinin, el-Bakara sûresindeki eksenini oluşturan âyetlerle -ki bunlar mukaddimeden sonra gelen beş âyettir- ilişkisini gösteren başka bir belirtidir.

el-Kâfirûn sûresinin önceki sûreyle ilişkisi açıktır. el-Kevser sûresinde Rasûlullah (s.a)'e kin tutan ve buğz eden kişiler bulunduğunu ve onların kâfirler olduğunu öğrenmiştik. el-Kâfirûn sûresi ise Rasûlullah (s.a)'e, kâfirlere aldırmadığını bildirmek ve kendisinin hak üzere bulunduğunu açıklamak için ibadetinde ve dininde kâfirlerden ayrılığını ilan etmesini emreder. el-Kevser sûresinde Allah Teâlâ Rasûlüne, insanlar içinde müslümanlarla diğerlerinin birbirinden farklı olduğu iki çeşit ibadeti emreder. el-Kâfirûn sûresi de Rasûlullah (s.a)'e, ibadet ettiği ilâhının yalnız Allah olduğunu ve kendisinin ne şimdi ne de gelecekte kâfir ve müşriklerin ilahlarına asla ibadet etmeyeceğini, dininin bütün dinlerden seçkin olduğunu ilan etmesini emretmek için gelir. Bunların el-Kevser sûresi ile ilişkisi ortadadır.

Böylece el-Kâfirûn sûresinin önceki sûreyle ve ekseniyle ilişkisini görmüş olduk. Sonraki sûreyle ilişkisini de daha sonra göreceğiz. Şimdi sûreye geçelim.

el-KÂFİRÛN SÛRESİ (1-6)

Altı âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Deki: "Ey kâfirler!

2- "Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam.

3- "Benim taptığıma da sizler tapmazsınız.

4- "Ben de sizin taptıklarınıza tapacak değilim.

5- "Benim taptığıma da sizler tapacak değilsiniz.

6- "(O halde) sizin dininiz size, benim dinim banadır."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾

وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

el-KÂFİRÛN SÛRESİ TEFSÎRİ (1-6)

"De ki: Ey kâfirler!" Ey Muhammed! Bütün kâfirlere söyle: **"Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam."** Yani sizin tapmakta olduğunuz putlara, ve Allah'a koştuğunuz ortaklara ibadet etmem. Bu ortaklar; insan,

taş, güneş, ay ne olursa olsun. **"Benim taptığıma da sizler tapmazsınız."** Siz de benim ilâhıma ibadet etmezsiniz. O alemlerin Rabbi olan Allah'tır. Buradan anlıyoruz ki, bu dine girmeyen bir kimse, ne iddia ederse etsin ve ne yaparsa yapsın; Allah'a ibadet eden bir kul olamaz. İleride de **"ben sizin taptıklarınıza tapacak değilim."** Yine ileride **"benim taptığıma da sizler tapacak değilsiniz."** Küfürde dönüşü olmayan bir dereceye varmanız sebebiyle, ileride de siz benim taptığıma ibadet edecek değilsiniz. Bu söylediklerimiz Nesefî'nin sûreye getirdiği açıklamalardır. İlk defa geçen ibadetle şimdiki zaman; ikinci defa geçen ibadetle de gelecek zaman kastedilmiştir.

İbn Kesîr ise şöyle der. "Sizin ibadetiniz gibi ibadet etmem ,o yola girip o ibadete uymam. Ancak Allah'ın istediği ve hoşnut olacağı şekilde sadece O'na ibadet ederim. **"Benim taptığıma da sizler tapacak değilsiniz."** Allah'ın emirlerine ve O'na ibadet etme konusundaki hükümlerine inanmıyorsunuz. Aksine kendiliğinizden bir şey uydurdunuz."

Bununla ilgili olarak derim ki: Âyet sonlarında geçen ibadetle ilgili sözleri yorumlarken müfessirler dört görüş ileri sürmüşlerdir. Yukarıda naklettiğimiz iki görüşe ilaveten iki görüş daha vardır. İbn Kesîr dört görüşü de zikreder. Bu görüşlerin belki de en kapalısı yukarıda sunduğu ve de onun tercih ettiği görüştür. İbn Kesîr müfessirlerin görüşlerini özetleyerek şöyle der: "Bu konuda üç görüş vardır. Bunların ilki bizim de ilk defa zikrettiğimiz görüştür. (Ben derim ki: Onun ilk defa zikrettiği görüş bizim yukarıda sunduğumuz görüştür. Bu görüşe göre birinci bölümdeki (ما)(من) mânasına, ikinci bölümdeki (ما) ise mastar manası ifade eden (ما) dır. Buna göre bu görüş aşağıdaki şekilde olur: "Taptığınız ilâhlara tapmam. Siz de benim taptığıma tapmazsınız ki O Allah'tır. Ben sizin ibadetiniz gibi ibadet edecek değilim. Siz de benim ibadetim gibi ibadet edecek değilsiniz. Öyleyse ne ilâhınız ilâhım ne de ibadetiniz ibadetimdir ve ne ilâhım mabûdunuz ne de ibadetim ibadetinizdir. Bu sebeple sûre Allah Teâlâ'nın: "(O halde) **sizin dininiz size benim dinim banadır"** sözleriyle sona erer. Biraz sonra bu âyetin de mânasını görecek, İbn Kesîr'in sözünü tekrar nakledeceğiz.) İbn Kesîr devamla şöyle der: İkincisi Buhârî ve diğer müfessirlerin naklettiği şu görüştür. Buna göre **"Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Benim taptığıma da sizler tapmazsınız"** âyetindeki tapmaktan maksat, geçmiş zamanla ilgili olan tapmadır: **"Ben de sizin taptıklarınıza tapacak değilim. Benim taptığıma da sizler tapacak değilsiniz"** âyetlerinde geçen tapmaktan maksat ise, gelecekle ilgili olan tapmadır.

Üçüncüsü, ikinci bölümdeki tapmanın birinci bölümde gelen tapma ifadesini pekiştirmek için gelmiş olmasıdır.

Dördüncüsü, Ebu'l-Abbas b. Teymiye'nin bazı kitaplarında desteklediği görüştür. Bu da: **"Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam"** âyetinde

geçen tapmaktan maksat tapma işini reddetmektir. Çünkü bu bir fiil cümlesidir. "**Benim taptığıma da sizler tapmazsınız**" âyetindeki tapmakta maksat ise bunu kabul etmeyi tümüyle reddetmektir. Çünkü isim cümlesindeki olumsuzluk daha kuvvetlidir. Sanki Rasûlullah hem tapma işini yapmayı hem de bunu kabul etmiş olmayı reddetmiştir. Bu, o işin meydana gelmesini ve şer'-an bunun mümkün olmasını da reddetmektir. Bu da güzel bir görüştür. En iyisini Allah bilir."

Bu konuyla ilgili olarak derim ki: Benim de benimsediğim görüş Nesefî'nin tercih ettiği görüştür. Yukarıda görmüş olduğumuz gibi bu aynı zamanda Buhârî'nin de görüşüdür. Ancak bu, bir meselenin sebebinin açıklanmasına ihtiyaç göstermektedir. O mesele de şudur: Bu âyetin inmesinden sonra bazı kâfirler İslâm dinine giriyorlar. O zaman, "**Benim taptığıma da sizler tapacak değilsiniz**" âyetindeki tapmadan maksadın gelecek zamandaki tapma olduğu şeklindeki açıklamayı nasıl yaparız? Burada da derim ki: Buradaki hitap küfürde ısrar eden ve buna devam eden kâfirlere yöneliktir. Allah Teâlâ onların böyle küfür üzerine öleceklerini biliyordu. Yahut buradaki hitap şöyle bir anlam ifade eder: Siz küfrünüze devam ettiğiniz sürece hiçbir gün benim ilâhıma ibadet edecek değilsiniz. Elbette ben de sizin ilahınıza ibadet edecek değilim.

Daha sonra Allah Teâlâ şöyle buyurur: "(O halde) **sizin dininiz size, benim dinim banadır.**" Nesefî der ki: "Sizin şirkiniz size, benim tevhidim banadır." Bu âyetin tefsirinde Buhârî: "Sizin küfür olan dininiz size, benim İslâm olan dinim banadır" der.

ANLATIM DÜZENİ

Bu sûre müslümanlarla diğerlerinin ibadet ve din konusunda ayrılmaları hususunu ele alıp, bununla Allah Teâlâ'nın sûrenin eksenini oluşturan âyetlerde emretmiş olduğu ibadetin, başka hangi ibadet olursa olsun ondan farklı, İslâm dininin de diğer dinlerden ayrı olduğunu, çünkü diğer dinlerin hükmünün İslâmla kaldırılmış bulunduğunu belirtmiştir. Daha önce bu sûrenin önceki sûreyle ve ekseniyle ilişkisinden söz etmiştik. Bu sebeple burada onun üzerinde daha fazla durmayacağız.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

el-Kâfirûn Sûresinin Fazileti:

1- İbn Kesîr, el-Kâfirûn sûresinden söz etmeye başlamadan önce sûre hakkında rivayet edilen bazı hadislere yer vermiş ve şöyle demiştir:

"Müslim'in Sahîh'inde Câbir'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) tavaf namazının iki rekâtında bu sûre ile İhlâs sûrsini okumuştur. Yine Müslim'in Sahîh'inde Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a)

sabah namazının iki rekât farzında bu sûreleri okumuştur. Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) sabah namazının farzından önceki iki rekâtla, akşam namazının farzından sonraki iki rekâtta, yirmi küsür veya on küsür kere el-Kâfirûn ve el-İhlas sûrelerini okumuştur. Yine Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: Peygamber (s.a) yirmidört veya yirmibeş defa sabah namazının farzından önceki ve akşam namazının farzından sonra iki rekâtta el-Kâfirûn ve el-İhlâs sûrelerini okurken gördüm. Yine Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiğine göre İbn Ömer demiştir ki: Peygamber (s.a)'in bir ay süreyle gözledim. Sabah namazının farzından önceki iki rekâtta el-Kâfirûn ve el-İhlâs sûrelerini okuyordu. Bu hadisi Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Ahmed ez-Zübeyrî kanalıyla rivayet etmiştir. Nesaî de bu hadisi başka bir şekilde Ebû İshak vasıtasıyla rivayet etmiştir. Ayrıca; bu, sahih ve hasen bir hadistir, der. Daha önce geçen bir hadiste ise bu sûreyle ez-Zilâl sûresinin Kur'ân'ın dörtte birine denk olduğu bildirilmişti.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ferve b. Nevfel'den (Muâviye'nin oğludur) naklettiğine göre, Rasûlullah (s.a) babasına şöyle demiştir: Bir kızımıza bakmayı üstlenebilir misin? Ravi; onun Zeynep olduğunu sanıyorum, der. Daha sonra o Peygamber (s.a)'in yanına gelmiş, Peygamber kendisine sorarak: "Kıza ne kyaptın?" buyurmuştur. O da: Annesinin yanına bıraktım, cevabını vermiştir. Peygamber (s.a) ona: "Seni buraya ne getirdi?" demiş. O da: Bana uyurken söyleyeceğim bir şey öğretmen için geldim, karşılığını vermiş: Peygamber (s.a) de: "el-Kâfirûn sûresini oku. Sonra bu okuyuşu bitirince uyu. Zira bu sûreyi okumak şirkten berâettir." buyurmuştur. Bu hadisi sadece Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

Ebu'l-Kasım et Taberânî'nin Cübeyle b. Hârise'den (bu şahıs Zeyd b. Hârise'nin kardeşidir) rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: "Yatağına girdiğin zaman sonuna kadar el-Kâfirûn sûresini oku. Çünkü onu okumak şirkten berâettir." Taberânî'nin yine bu senetle rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) yatağına girdiği zaman el-Kâfirûn sûresini sonuna kadar okumuştur. İmam Ahmed b. Hanbel'in Hâris b. Cebele'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana uyuyacağım sırada söyleyeceğim bir şey öğret, dedim. O da: "Geceleyin yatağına girdiğin zaman el-Kâfirûn sûresini oku. Çünkü onu okumak şirkten berâettir" buyurdu. En iyisini Allah bilir."

Benim Taptığıma Sizler Tapacak Değilsiniz (Âyet 5):

2- Peygamberin ifadesi şeklinde gelen: "**Benim taptığıma da sizler tapacak değilsiniz**" âyetiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Yani sizler Allah'ın emirlerine ve O'na ibadet konusundaki hükümlerine uymazsınız. Aksine siz kendiliğinizden bir şey uydurdunuz. Nitekim

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Onlar zanna ve canlarının istediğine uymaktadırlar. Oysa andolsun ki onlara Rablerinden hidayet gelmiştir"** (*en-Necm, 53/23*) Böylece Rasûlullah (s.a) onların tapmakta oldukları her şeyden uzaklaşmıştır. Çünkü ibadet eden her kula ibadet edeceği bir ilâh, yapacağı bir ibadet gereklidir. Rasûlullah (s.a) ve ona uyanlar emrettiği şekilde Allah'a ibadet ederler. Bu sebeple İslâma adım atma sözü (لا إله إلا الله محمد رسول الله) olmuştur. Bu söz, "Allah'tan başka hiçbir ilah, Rasûlullah (s.a)'in getirdiği yoldan başka O'na ulaştıracak hiçbir yol yoktur" demektir. Müşrikler Allah'tan başkasına Allah'ın izin vermediği şekilde ibadet ediyorlardı. Bu sebeple Rasûlullah (s.a) kendilerine "Sizin dininiz size benim dinim banadır" demiştir. Ayrıca Allah Teâlâ da şöyle buyurur: Ey Muhammed! **"Seni yalanlarlarsa "Benim yaptığım bana sizin yaptığınız sizedir; siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de siniz yaptığınızdan uzağım."** (*Yunus, 10/41*); **"Bizim yaptıklarımız bize sizin yaptıklarınız da size aittir."** (*el-Bakara, 2/139*) Buhârî de şöyle der: "Sizin küfür dininiz size benim İslâm olan dinim banadır." Allah Teâlâ burada (دينى) dememiştir. Çünkü sonu "nun" ile biten âyetlerde "yâ" harfi hazfedilir. Nitekim (فهو يهدين ويسقين)= **Beni doğru yola eriştiren... Ve beni içiren O'dur."** (*eş-Şuarâ, 26/79*) buyurmuştur."

Farklı Dinlerdekilerin Mirasçı Olması Mümkün müdür?

3- Yine Peygamberin ifadesi gibi nazil olan: **"Sizin dininiz size, benim dinim banadır"** âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"İmam Abdullah eş-Şâfiî ve diğerleri bu âyet-i kerimeyi delil getirerek küfrün tümümünün tek bir din olduğu sonucuna varıp yahudileri hıristiyanlara, hıristiyanları da yahudilere, şayet aralarında mirasçı olma sebeplerinden birisi varsa, varis kabul etmişlerdir. Çünkü İslâm dışındaki dinlerin hepsi bâtıl olma noktasında tek bir şeydir. Ahmed b. Hanbel ve ona uyanlar ise yahudierin hiristiyanlara, hıristiyanların da yahudilere varis olmayacağı görüşündedirler. Çünkü Amr b. Şuayb'ın babası kanalıyla dedesinden naklettiğine göre Rasûlullah (s.a): "İki ayrı dinin sahipleri birbirlerine vâris olamazlar" buyurmuştur."

سورة النصر مدنية وثلث آيات

110- NASR SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 110. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki Sekizinci Sûredir.
Üç âyettir.
Medine'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

İbn Kesîr, en-Nasr sûresini, aşağıdaki haberleri naklederek sunar:

"Bu sûrenin ve ez-Zilzâl sûresinin Kur'ân'ın dörtte birine denk olduğunu rivayeti daha önce geçmişti. Nesaî'nin Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: İbn Abbas bana dedi ki: "Ey Utbe oğlu! Kur'ân'dan en son nâzil olan sûreyi biliyor musun?" Ben: Evet, İzâ Câe nasrullahi sûresi, dedim. O da: "Doğru söyledin" karşılığını verdi.

Hafız Ebu Bekir el-Bezzâr ve Beyhakî'nin rivayet ettiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: "Bu sûre, İzâ câe nasrullahi sûresi, Rasûlullah (s.a)'e teşrik günlerinin ortalarında nâzil olmuştur. Rasûlullah bunun bir ayrılık habercisi olduğunu anlayıp bineği Kusvâ adlı devesine emretmiş o da yürümüş, sonra Rasûlullah kalkıp insanlara meşhur Veda hutbesiyle hitap etmiştir." Hafız el-Beyhakî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: "İzâ câe nasrullahi sûresi nâzil olunca Rasûlullah (s.a) Fâtıma'yı çağırıp: "Bana vefat edeceğim haberi verildi" buyurmuş, o da ağlamış; sonra da gülmüş. Sorulduğunda: "Vefatını haber verdi ağladım. Sonra da "Sabret Çünkü ailemden bana ilk kavuşacak olan sensin dedi, güldüm" demiştir. Bunu Nesaî, Fâtıma kelimesini zikretmeksizin rivayet etmiştir."

en-Nasr Sûresi ve Ekseni

Araştırıldığı zaman en-Nasr sûresinin eksenini oluşturan âyetlerin aynı zamanda el-Kevser ve el-Kâfirûn sûrelerinin de eksenini oluşturduğu görülür. Bu âyetler el-Bakara sûresinin Mukaddimesinden sonra gelen beş âyettir. Bunun pek çok delili vardır.

en-Nasr sûresi Rasûlullah (s.a)'e bir alâmet gördüğü zaman Allah'ı, hamdederek tesbîh etmesini ve mağfiret dilemesini emrediyor. Bu alâmet fetih, yardım ve insanların Allah'ın dinine bölük bölük girmeleridir. Bundan Rasûlullah (s.a) ve bazı sahabeler Rasûlullah'ın ecelinin yaklaşmış olduğunu anlamışlardı. Dolayısıyla biz de anlıyoruz ki, ecelin yaklaştığı âna uygun olan ibadet, Allah'ı hamdederek tesbîhe koyulmak, çok mağfiret dilemektir. Burada sûrenin eksenini oluşturan âyetlerdeki "**Rabbinize ibadet ediniz**" emri

açıklanmaktadır. O halde Allah'ı hamdederek tesbîh Allah'ı bilmenin ve nimetlerine karşılık, O'na şükretmenin zirvesidir. Mağfiret dileme ise Allah Teâlâ'nın hakları konusunda gösterilen tenbellik ve ihmalleri itiraf etmektir. Yaratıklar içinde Allah'ın haklarını en iyi yerine getiren Rasûlullah (s.a) olmasına rağmen hayatının son demlerine kendisine bunlar emredilmiştir. Öyleyse diğerleri bununla yükümlü tutulmaya daha lâyıktır. Bunun da el-Bakara sûresinde bulunan ve bu sûrenin eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisi açıktır.

en-Nasr sûresinden anladığımıza göre, nimete ibadetle karşılık verilmesi gerekir. Çünkü zafer, yardım ve bölük bölük Allah'ın dinine girme birer nimettir. Allah Rasûlüne, kendisini hamdederek tesbîh edip mağfiret dilemek sûretiyle bu nimetlere karşılık vermesini emretmiştir. Bu, sûrenin ekseninde görmüş olduğumuz temel bir kuraldır. Çünkü herkesi kapsayan nimetlerini dile getirdiği sözlerinin hemen arkasından Allah Teâlâ, kendisine ibadet edilmesini ve kendisinin birlenmesini emretmiştir. Bu ana kuralın detayları en-Nasr sûresinde görülmektedir. Şöyle ki, bu sûre Allah Teâlâ'nın diğer nimetlerinin tesbîh ve mağfiret dileme ibadetlerini gerektirdiğini açıklamaktadır. Bunun da sûrenin eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisi açıktır.

en-Nasr sûresinin eksenini teşkil eden beş âyetten anlıyoruz ki, bir takım kâfirler ve şüpheciler vardır. Bu sûre bize sonucun Rasûlullah (s.a) lehinde ve onların aleyhinde olacağını açıklıyor. Yine bu sûre Rasûlullah (s.a)'e, yardım görme, fetih ve İslâma girme durumlarında; şükretmiş olmak, kusurların itirafı ve nefsi sindirmek için tesbîhi ve mağfiret dilemeyi emrediyor. Bu, ümmet için büyük bir derstir. Aynı zamanda bu, el-Bakara sûresinin mukaddimesinden sonra gelen beş âyetin oluşturduğu en-Nasr sûresinin ekseni ile, bu sûre arasındaki ilişkiyi gösteren bir alâmettir. Sûrenin ekseniyle ilişkisini gösteren ilk ve en büyük alâmet ise, Allah'ı hamdederek tesbîh etmenin; tevhid, ibadet ve şükür, istiğfarın da; kulluk ve Allah'a ihtiyaç anlamına gelmesidir.

en-Nasr sûresinin kendisinden önceki sûreyle ilişkisine gelince, şöyle demek mümkündür: el-Kâfirûn sûresi, müslümanlarla kâfirlerin birbirinden ayrılmasından bahsetmiştir. Ondan önce el-Kevser sûresi de Rasûlullah (s.a)'e kin tutan ve buğzedenlerin bulunduğu bildirmiştir. Bunların hepsi bize iman edenlerle kâfirler arasında bir mücadele olduğunu hissettirir. en-Nasr sûresi ise sonucun mutlaka Rasûlullah (s.a)'in lehinde olacağını, Allah'ın yardımı ve zaferin geleceğini Allah'ın dinine bölük bölük girmenin mutlaka gerçekleşeceğini anlatmak üzere gelir. Bu sebeple bu sûre Rasûlullah (s.a)'e o zaman yapması gereken şeyleri emreder. Buna göre en-Nasr sûresinin önceki sûreyle de ilişkisi açıktır. Sonraki sûreyle ilişkisini ise daha sonra göreceğiz. Nitekim her yeni sûrede öteden beri izlenen yol budur. Bu kadarı ile yetinip sûreyi sunmaya başlayalım.

en-NASR SÛRESİ (1-3)

Bu sûre üç âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde;

2- Ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde;

3- Hemen Rabbini hamdederek tesbîh et. Ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü o tevbeleri çok kabul edendir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا جَٓاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ۝ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ اللّٰهِ
اَفْوَاجاً ۝ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ اِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً ۝

NASR SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-3)

"**Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde.**" Nesefî der ki: (النصر) kelimesi düşmanlara karşı yardım, (الفتح) kelimesi de ülkelerin fethi anlamındır. Bu kelimelerin âyetteki mânaları ise Araplara yahut Kureyş'e karşı Rasûlullah (s.a)'e yardım ve Mekke'nin fethidir. Yahut Allah'ın mü'minlere lütfettiği yardımlar ve onlara nasib ettiği şirk ülkelerinin fetihleridir."

"**Ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde.**" Yani teker teker, ikişer ikişer İslâm'a girmelerinden sonra topluluklar halinde girdiklerini gördüğünde yahut bildiğinde; "**hemen Rabbini hamdederek tesbîh et ve O'ndan mağfiret dile**" Nesefî der ki "Allah'a hamdederek O'nu noksanlıklardan tenzîh ederim, de yahut O'nun için namaz kıl. Tevazu yahut nefsini sindirmek için mağfiret dile. Yahut mağfiret dilemeye devam et."

"**Çünkü O tevbeleri çok kabul edendir.**" (التواب) kelimesi, Allah Teâlâ hakkında kullanıldığı zaman tevbeyi çok kabul eden, kullara sıfat olarak kullanıldığı zaman çok tevbe eden anlamınadır.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Mekke Fethi:

1- İbn Kesîr şöyle der:

"Burada geçen fetihden maksat yalnız Mekke'nin fethidir. Çünkü Arap kabileleri "Eğer o kendi kavmine üstün gelirse peygamberdir" diyerek İslâma girmek için Mekke'nin fethini gözlüyorlardı. Bu sebeple Allah Teâlâ ona Mekke'nin fethini nasibedince Arap kabileleri bölük bölük Allah'ın dinine girdiler. İki sene geçmeden Arap yarımadası imana geldi. Diğer Arap kabileleri de yalnız İslâma destek oldular. Hamd ve minnet sadece Allah'a aittir.

Buhârî'nin Sahîh'inde Amr b. Seleme'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Fetih gerçekleşince her kavim İslâma girmek için Rasûlullah (s.a)'e koştu. Kabileler "Peygamberlik iddia eden o adamı kendi kavmiyle başbaşa bırakın. Şayet onlara üstün gelirse şüphesiz o peygamberdir" diyerek İslâma girmek için Mekke'nin fethini gözlüyorlardı."

Bununla ilgili olarak derim ki: Fetihden maksadın ne olduğu konusunda Nesefî'nin başka görüşler de zikrettiğini gördük. Açıkça ortaya çıkan husus şudur: Rasûlullah (s.a) hakkında fetih ve yardımdan maksat ve onun için belirlenen alâmet Mekke'nin fethidir. Ancak bunun dışında bu sûrede her müslüman için genel bir edep de vardır. O da müslümanın Allah Teâlâ'nın kendisine lütfettiği nimetine şükür, hamd, istiğfar ve tesbîh ile karşılık vermesidir.

İbn Kesîr der ki: "Hz. Ömer'in meclisinde bulunan sahabelerden bazıları (r.anhuma) bu âyeti, "Bize şehirlerin ve kalelerin fethini Allah nasibettiğinde kendisine hamdetmemiz, şükretmemiz, tesbih etmemiz yani O'nun rızası için namaz kılmamız ve O'ndan mağfiret dilememiz emrolunmuştur" şeklinde açıklamışlardır. Bu da doğru ve güzel bir açıklamadır. Nitekim Peygamber (s.a)'in Mekke'nin fethedildiği gün kuşluk vakti kılmış olduğu sekiz rekât namaz da bunun bir delilidir.

Bazıları Rasûlullah'ın kıldığı bu namazın kuşluk namazı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu iddiaya şöyle cevap verilmiştir: "Rasûlullah kuşluk namazını sürekli kılmamıştır. O gün ikamete niyet etmemiş bir yolcu iken bunu nasıl kılsın? Bu sebeple O Mekke'de Ramazan ayının sonuna kadar yaklaşık 29 gün kalmış, kendisi ve onbin dolayındaki müslüman ordusu namazları iki rekât kılıp oruç tutmamıştır. Demek ki bu namaz Mekke'nin fethiyle ilgili olarak kılınmış bir namazdır. Bu sebeple ordu komutanın bir yeri fethettiği zaman ilk girişinde orada sekiz rekât namaz kılması müstehaptır. Nitekim Sa'd b. Ebî Vakkâs Medâin'i fethettiği zaman böyle yapmıştır. Sonra bazıları, derler ki: "Ordu komutanı bu namazın tümünü tek bir selâmla kılar" demişlerdir. Doğru olan her iki rekâtta bir selâm vermektir. Çünkü Sünen-i Ebî Dâvud'ta yer alan bir hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a)'in fetih günü namaz kılarken iki rekâtta bir selâm verdiği rivayet edilmiştir."

Bu Sûrede Rasûlullah'ın Ecelinin Yaklaştığının İfade Edilişi:

2- İbn Kesîr der ki:

"Buhârî'nin Saîd b. Cübeyr kanalıyla rivayet ettiğine göre İbn Abbas şöyle demiştir: Ömer beni meclisine Bedir ihtiyarlarıyla beraber kabul ederdi. Buna bazıları içerleyerek: "Bu genci niçin bizimle beraber meclisinde davet ediyorsunuz? Bunun kadar bizim oğullarımız var!" demişler. Ömer (r.a) de: "O sizin bildiğiniz ilim sahibi kimselerdendir" demiştir. Günün birinde

Ömer (r.a) beni yine Bedir ihtiyarlarıyla birlikte davet etmişti. O gün onların içinde beni sadece kendilerine göstermek için çağırdığını anladım. Ömer (r.a): "İzâ câe nasrullahi ve'l-feth sûresi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Bazıları: "Bize yardım ve fetih verildiğinde Allah'a hamd ve istiğfar etmemiz emrolunmuştur" dediler. Bazıları da sustu hiçbir şey söylemedi. Ömer (r.a) bana: "Ey İbn Abbas! Sen de mi böyle söylersin?" diye sordu. Ben: "Hayır" dedim. Ömer (r.a): "Öyleyse sen ne dersin?" dedi. Bunun üzerine: "O Rasûlullah (s.a)'in ecelidir. Allah ona ecelini bildirip, **"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"** bu senin ecelinin alâmetidir. **"Hemen Rabbini hamdederek tesbîh et ve O'ndan mağfiret dile."** buyurmuştur." dedim. Ömer (r.a): "Ben de ancak senin söylediklerini biliyorum" dedi. Bunu sadece Buhârî rivayet etmiştir."

Bu noktada şunları söylemek istiyorum: Öyleyse bu sûrenin açık anlamı, sahâbenin çoğunun anladığı mânadır. Bunun ötesinde birinci anlamı hükümsüz kılmayan fakat sûrede, Allah Teâlâ'nın kendisine anlama kabiliyeti verdiği kimselerin kavrayabileceği başka mânaların da bulunduğunu gösteren bir takım ince anlayışlar da vardır.

İşte Kur'ân bütünüyle böyledir. Halk ondan anlayacağı şeyleri anlar. Bundan başka seviyeli insanların kavrayacağı diğer doğru anlayışları hükümsüz kılmayan fakat bunlar ilave edilebilecek ince bir takım anlayışlar daha vardır. Bu durum Kur'ân'ın ilginç özelliklerinden ve onun i'câzının göstergelerinden biridir.

Bu Sûredeki Fetih Müjdesi:

3- Yukarıda geçen birinci ve ikinci tamamlayıcı bilgilerde sûrede yardım ve fetih müjdesi ve Rasûlullah'ın ölümünün yaklaştığına bir alâmet bulunduğunu gördük. Bunların herbiri gerçekleşmiştir. Buna göre en-Nasr sûresinde genel i'câz özelliğinden başka iki Kur'ân mûcizesi vardır. Çünkü Allah'ın yardımı ve fetih ile insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmesi gelecek zamanla ilgili şeylerdi. Bu sûrenin inmesinden sonra Rasûlullah çalışıyor ve seviniyordu.

İbn Kesîr şöyle der:

"Nesâî'nin İkrime'den rivayet ettiğine göre İbn Abbas şöyle demiştir: "İzâ câe nasrullahi sûresi nâzil olunca Rasûlullah (s.a)'e ölüm haberi verildi. Bunun üzerine O âhiret konusunda her zamanki gayretini en üst seviyede göstermeye başladı. Bundan sonra Rasûlullah (s.a): "Fetih geldi, Allah'ın yardımı geldi, Yemenliler geldi" buyurdu. Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü; Yemenliler kimlerdir? dedi. O da: "Kalpleri ince ve yumuşak bir kavimdir. İman Yemenlidir, hikmet Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir." buyurdu."

Fetihden Maksadın Mekke Fethi Oluşu:

4- Bu sûrede geçen fetihten maksadın Mekke'nin fethi olduğuna delil olarak Peygamber (s.a)'in fetih kelimesini sadece Mekke'nin fethinde kullanmasıdır. Rasûlullah'ın fetih kelimesini bu anlamda kullandığı hadislerinden biri de şöyledir: "Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye hicret yoktur. Fakat cihad ve iyi niyet vardır. Cihada çağrıldığınız zaman hemen bu çağrıya uyup çıkınız." Bu hadisi Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde rivayet etmişlerdir.

Rasûlullah'ın Tesbîhlerini Çoğaltması:

5- Bu sûrenin emrettiği hususların Rasûlullah (s.a)'in hayatında uygulandığını gösteren delillerden bazıları aşağıdaki metinlerin ifade ettiği tatbikattır. Buhârî'nin Hz. Âişe'den naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) rükûsunda ve secdelerinde (سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم اغفر لي) demeyi çoğaltmıştı. Bu "(فسبح بحمد ربك واستغفره) = **Hemen Rabbini hamdederek tesbîh et ve O'ndan mağfiret dile**" âyetinin te'vilidir. Tirmizî dışındaki diğer hadis imamları bu hadisi Mansûr vasıtasıyla rivayet etmişlerdir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Mesrûk kanalıyla rivayet ettiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah son zamanlarında (سبحان الله وبحمده استغفر الله وأتوب اليه) sözünü çok söyler olmuştu. Sorulduğunda: "Rabbim bana ümmetimden bir alâmet göreceğimi haber verdi. Ve onu gördüğüm zaman hamd ile kendisini tesbîh edip mağfiret dilememi emretti. Çünkü O tevbeleri çok kabul edendir. Ben de o alâmeti gördüm. "**Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde hemen Rabbini hamdederek tesbîh et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O tevbeleri çok kabul edendir**" demişti. Bu hadisi Müslim de rivayet etmiştir.

İbn Cerîr'in Ümmü Seleme'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) son zamanlarında kalkışında oturuşunda gidişinde gelişinde hep (سبحان الله وبحمده) derdi. Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Senin çokça (سبحان الله وبحمده) dediğini görüyorum. Gidişinde gelişinde kalkışında oturuşunda mutlaka (سبحان الله وبحمده) diyorsun?" O da: "Doğrusu bana böyle söylemem emredildi" buyurup İzâ câe nasrullahi sûresini sonuna kadar okudu. Bu rivayet garibtir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Abdullah'tan naklettiğine göre o şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a)'e İzâ câe nasrullahi sûresi nâzil olunca bu sûreyi okuduğu ve rükû ettiği zaman çokça (سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم اغفر لي إنك انت التواب الرحيم) derdi. Râvi bunu üç defa tekrarlamıştır. Bu rivayeti yalnız Ahmed b. Hanbel nakletmiştir. Hadisi İbn Ebî Hatim de rivayet etmiştir.

Bununla ilgili olarak derim ki: Rasûlullah (s.a)'in Allah'ın emrine gönülden bağlılığını ve bunu hakkıyla yerine getirişini gözönüne alan bir kim-

seye, bu eşsiz görev anlayışı Muhammed (s.a)'in Allah'ın Rasûlü olduğuna delil olarak yeter. Bu bizim "er-Rasûl -s.a-" adlı kitabımızda ortaya koyduğumuz bir husustur. Biz bu hususa sadece, yukarıdaki nakillerde bazı örneklerini gördüğümüz sûredeki Allah emrinin şaheser uygulanışı münasebetiyle işaret ettik.

Son Nâzil Olan Sûre:

6- İbn Abbas'ın "En son nâzil olan sûre bu sûredir" sözü, bu sûre Kur'ân'ın en son nâzil olan kısmıdır anlamında değildir. Çünkü daha önce görmüş olduğumuz gibi gerçekte en son nâzil olan âyet: "**Hem öyle bir günden sakının ki o gün Allah'a döndürüleceksiniz**" (*el-Bakara, 2/281*) âyetidir.

Buna göre İbn Abbas: "En son nâzil olan sûre bu sûredir" sözüyle "Tam bir sûre olarak en son nâzil olan sûre bu sûredir" demek istemiştir. Ama âyetler halinde kesinlikle bu sûreden sonra nüzûl olmuştur.

Veda Haccı:

7- Veda haccı Mekke'nin fethinden yaklaşık iki sene kadar sonra olduğu halde en-Nasr sûresinin Veda haccı sırasında nâzil olduğunu kabul eden bir görüş vardır. Bu görüşe göre, sûrede geçen müjde her üç nimetin; fetih, yardım ve bölük bölük Allah'ın dinine girme nimetlerinin kemale erdirilmesiyle ilgili olur.

en-Nasr Sûresi Hakkında Son Birkaç Söz

en-Nasr sûresinin burada gelmesi bir mucizedir ve bunda bir i'caz vardır. Sûrenin müjdesinde ve delâletinde bir mucize ve i'caz, mânasında bir başka mucize ve i'caz vardır. Rasûlullah (s.a) ve müslümanlara yardım görme, fetih ve insanların İslâma yönelmesi durumunda ne yapacakları konusunda verilen bu eğitimin insan kaynaklı olması ve onu bir insanın kavraması imkânsızdır.

Çünkü insanlar yardım görme ve fetih durumlarında şımarır, sarhoş olur, mal ve şehvete yönelirler. Halbuki bu sûre bunun dışında bir şeyi emretmektedir. Bunlar, hiç söylenmesi ve kaydedilmesi insan gönlüne gelecek şeylerden midir? Öyleyse sûrenin ele aldığı konularda da bir mucize ve i'caz vardır.

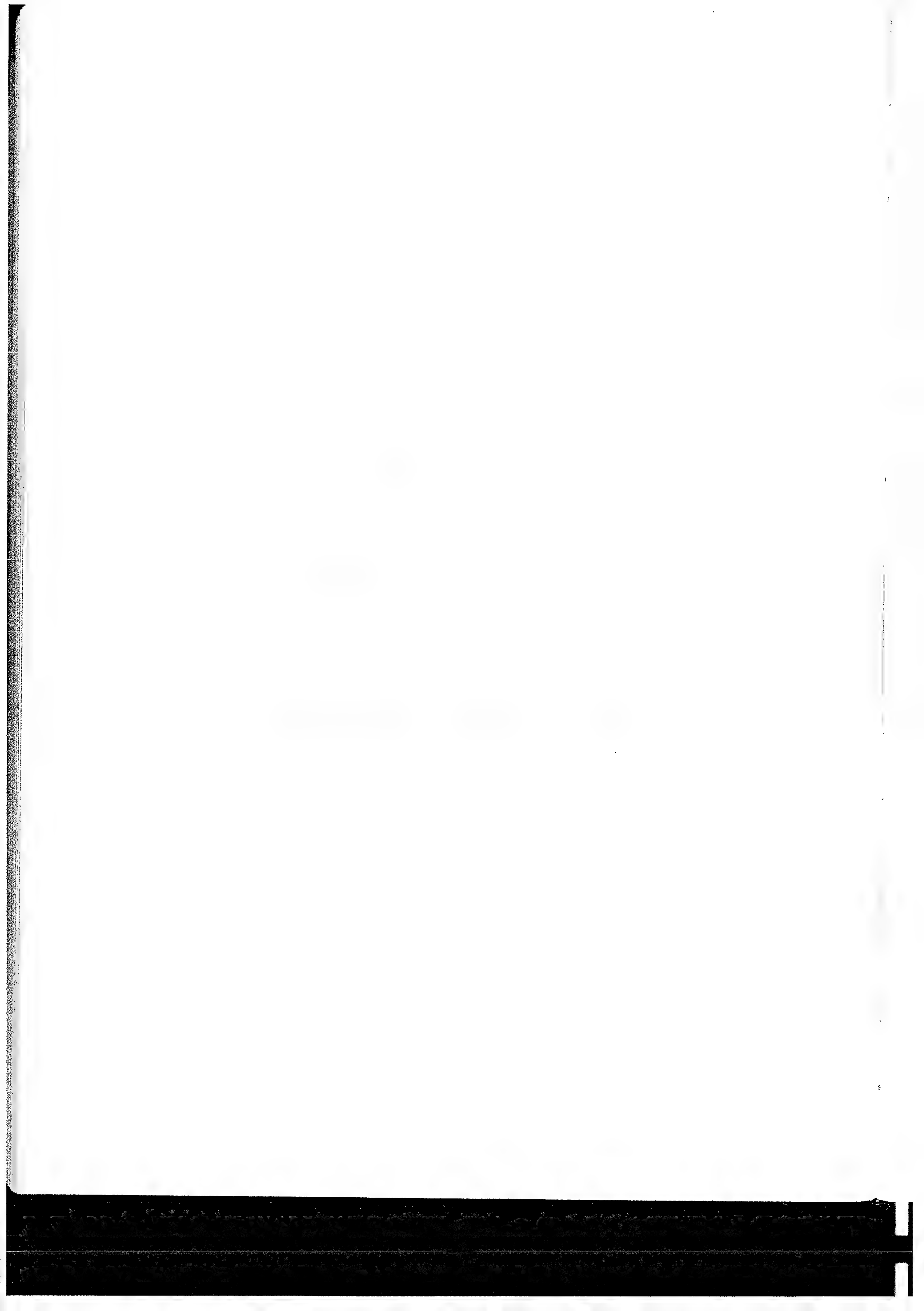
Bu sûredeki konuların, basiretli insanların hata bulamayacağı Kur'ân'a ait diğer konularla uyuşmasında da bir mucize ve i'caz vardır. Bütün bunları ifade eden kelimelerde de bir mucize ve i'caz vardır. Çünkü sûredeki kelimelerin yerine bir başkasını koymak mümkün değildir. Onlar İslâmî mânalarını almış, bu mânaları bu mükemmellikte ifade etmek üzere kullanılmış, belagat, fesahat ve seçim yönünden zirvede kelimelerdir. İşte bu, beşerin

benzerini yapmaktan aciz olduğu bir şeydir. Yeni bir dine ait bir takım terimlerin bulunması, bu terimlerin ilk defa ifade ve mesaj vermede mükemmelliğin zirvesinde kullanılması, evet sadece bu, Kur'ân'ın Allah katından olduğunu göstermeye yeterlidir.

سورة اللهب مكية وخمس آيات

111- MESED SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 111. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki Dokuzuncu Sûredir.
Beş âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Âlûsî, el-Mesed sûresinin tefsirine şöyle diyerek başlar:

"Bu sûreye el-Mesed sûresi de denir. Tartışmasız Mekke'de nâzil olmuştur ve beş âyettir. Allah Teâlâ, önceki sûrede insanların İslâm dinine girdiklerini bildirince bunun peşinden İslâma girmeyenlerden bazılarının helâk oluşlarını ve hüsranlarını zikretti.

Ömrü heba olan kimse kendisine ağlasın,
Onun nefsinden kurtarabileceği hiçbir payı yoktur.

İki sûre arasındaki ilişki konusunda böyle denilmiştir.

Ayrıca şöyle de denilmiştir: Önceki sûrede Rasûlullah'a yardım va'dedilmiş, burada ise O'na düşmanlık eden amcası tehdit edilmiştir. Her birinde Rasûlullah'ı sevindirecek şeyler vardır.

Fahreddin er-Râzî bu konuda şöyle der: "Allah Teâlâ: **"Sizin dininiz size, benim dinim banadır"** (*el-Kâfirûn, 109/6* buyurunca, sanki O: "Allah'ım; benim göreceğim mükâfat nedir?" demiş, Allah Teâlâ da: "Sana yardım ve fetih var" buyurmuştur. Bunun üzerine O: "Öyleyse beni putlara ibadet etmeye çağıran amcamın cezası nedir?" demiş, Allah Teâlâ bunun üzerine: **"Elleri kurusun"** buyurmuştur.

Yardımın **"Benim dinim bana"** âyetine bitişik olması, tehdidin de **"O gün nice yüzler ağarır..."** (*Âl-i İmrân, 3/106*) ölçüsünde **"Sizin dininiz size"** âyetiyle ilgili olması için va'd tehditten önce getirilmiştir. en-Nasr, Medine'de en son nâzil olan bir sûre, Tebbet de Mekke'de ilk nâzil olanlardan bir sûre olmasına rağmen bu sûreler arasında meydana gelen şu uyum gözönüne alınırsa Kur'ân'daki sûrelerin Allah tarafından ve O'nun emriyle tertib edildiği anlaşılır."

Fahreddin er-Razi sonra şöyle der: "Bu sûreler arasındaki ilişki için bir başka yaklaşım daha vardır. Allah Teâlâ: **"Sizin dininiz size benim dinim banadır"** (*el-Kâfirûn, 109/6*) buyurunca sanki şöyle denilmiştir: "Ey Allah'ım! Sana itaat eden kulun mükâfatı nedir?" O da: "Yardım ve fethin elde edilmesidir" buyurmuştur. Sonra da: "Öyleyse sana isyan edenin cezası

nedir?'' denilmiş O da: ''Dünyada zarar ahirette Tebbet sûresinin delâlet ettiği şekilde azaptır'' buyurmuştur.''...''

el-Mesed Sûresi ve Ekseni Hakkında Birkaç Söz

el-Bakara sûresinin Mukaddimesinden sonra gelen ve önceki üç sûrenin el-Kevser, el-Kâfirûn ve en-Nasr sûrelerinin eksenini oluşturan beş âyetten sonra Allah Teâlâ'nın şu buyrukları gelir: **''Şüphe yok ki Allah bir sivrisineği ve** (zayıflıkta) **ondan daha ileri bir şeyi misal getirmekten çekinmez. İman etmiş olanlar bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise: 'Allah bu misâli vermekle ne murat etti?' derler. Allah onunla bir çoğunu saptırır, bir çoğunu da hidayete erdirir. Bununla fasıklardan başkasını saptırmaz. Onlar Allah'ın ahdini pekiştirdikten sonra bozanlar, birleştirilmesini emrettiği şeyi kesenler, yeryüzünde fesat çıkaranlardır. İşte onlar hüsrana uğrayanların tâ kendileridir.''** (*el-Bakara, 2/26-27*)

''İşte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir'' âyetini ve el-Mesed sûresinin: **''Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu da''** âyetiyle başladığını gözönüne getirir. İbn Kesîr âyetteki (تَبَّ) kelimesine ''Ebû Leheb'in hüsranı ve helâki gerçekleşmiştir'' anlamını verir. İşte sûreye bu şekilde başlanmasından anlıyoruz ki, Allah Teâlâ bize bu sûrede hüsrana uğrayan erkek ve kadınlardan birer örnek vermektedir. Hem de ne örnek! Rasûlullah (s.a), amcası ve onun hanımı. Bunda sakındırma, uyarı, boş ümitleri kesme ve boş arzulardan uzaklaştırma vardır.

Bu sûreyi ekseniyle irtibatlandırmaktan anlıyoruz ki, Ebû Leheb ve hanımı, Allah'ın ahdini pekiştirdikten sonra bozan, birleştirilmesini emrettiği şeyi kesen yeryüzünde fesat çıkaran kadın ve erkeğine birer örnektirler. Bu sebeple onlar Allah tarafından saptırılmayı haketmişlerdir.

el-Kafirûn sûresi Allah Teâlâ'nın: **''Sizin dininiz size benim dinim banadır''** (*109/6*) âyetiyle sona ermiştir, en-Nasr sûresi Rasûlullah (s.a)'i kâfirlere karşı zaferle müjdelemek üzere üzere gelmiştir. el-Mesed sûresi de kâfirlerin âkibetlerinden ve onların hüsranlarından bahsetmek için gelir. Bunu, Rasûlullah (s.a)'e çok eziyet eden insanları İslâm'dan geri çevirmeye aşırı derecede arzulu olan bir kadın ve onun kocasından söz ederken açıklar. İşte o kadın Allah Teâlâ'nın: **''De ki: Ey kâfirler. Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam''** (*el-Kâfirûn, 109/2*) âyetindeki kâfirler kapsamına öncelikle girer. Bu sebeple sûrenin kendisinden önceki sûrelerle çok sağlam bir ilişkisi vardır. Allah'ın düşmanları sadece mağluplar değildir. Aksine kendisine indirilen sûreler konusunda Rasûlullah (s.a)'le savaşan ve buna devam eden kimselerdir. Öyleyse âhirette, Kıyamet gününde Allah Teâlâ onlara böylece azabedecektir. Bu da Rasûlullah (s.a)'e ikinci bir yardımdır. en-Nasr sûresinde kâfirlere karşı dünyadaki yardım, el-Mesed sûresinde ise yine kâfirlere karşı âhiretteki yardım kaydedilmiştir.

el-Mesed sûresi İsâm davetinin ilk yıllarında nâzil olmuştur. Bu sûrenin kendisinden önceki ve sonraki sûreler ve el-Bakara sûresindeki eksenini teşkil eden âyetlerle ilişkili olarak burada yer alması, sadece bu bir i'cazdır; bunda ve sûrede bir çok mucizeler vardır. Şimdi sûreyi sunmaya başlayalım.

el-MESED SÛRESİ (1-5)

Beş âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu da.

2- Ona malı ve kazandığı fayda vermedi.

3- O alevli bir ateşe girecektir.

4- Karısı da, odun taşıyarak;

5- Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝ سَيَصْلَىٰ
نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝

Ebû Leheb ile Karısı ve Nüzûl Sebebi Hakkında

1- Ebû Leheb, Hz. Peygamber'in amcalarından biridir. Adı Abdüluzzâ b. Abdülmuttalib'tir. Künyesi Ebû Utbe'dir. Yüzünün parlaklığından dolayı kendisine Ebû Leheb denmiştir. Rasûlullah (s.a)'e çok eziyet eder, O'na kin besler, O'nu küçümser, O'nda ve dininde kusur arardı.

Ahmed b. Hanbel kendisine Rabîa İbn Abbâd denilen Deyloğullarından bir adamdan şöyle rivayet etmiştir. Bu adam Cahiliyye döneminde müşrik iken sonra İslâma girmiştir. İşte bu adam diyor ki: Cahiliye döneminde Zü'l-Mecaz panayırında Peygamber (s.a)'i: "Ey insanlar! (لا إله إلا الله)= Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur deyin de kurtulun" derken gördüm. İnsanlar O'nun etrafında toplanmıştı. Arkasından parlak yüzlü, şaşı, saçları iki örgülü bir adam: "Şüphesiz O atalarının dinini bırakıp başka dine geçen bir yalancıdır" diyor, gittiği her yerde onu takibediyordu. Bu adamın kim olduğunu sordum: "Bu O'nun amcası Ebû Leheb'tir" dediler.

Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel bu hadisi Şurayh tanalıyla Ebu'z-Zinâd'dan, o da babasından nakleder. Ebu'z-Zinâd der ki: Ben Rabîa'ya: Sen o gün küçük müydün? diye sordum. O da: Hayır. Allah'a andolsun ki, şüphesiz ben o gün kırba taşıdığımı hatırlıyorum, dedi. Bunu yalnız Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

Muhammed b. İshak şöyle der: "Bana Hüseyn b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas'ın naklettiğine göre o demiştir ki: Rabiatü'bnü Abbâd ed-Deylî'yi şöyle söylerken işittim: "Ben genç bir delikanlı iken babamla bera-

berdim. Arkasında parlak yüzü, şaşı, saçları omuzlarına dökülmüş bir adam olduğu halde kabileleri dolaşan Rasûlullah (s.a)'e bakıyordum. Rasûlullah (s.a) kabilenin yanında duruyor ve: "Ey Falanca oğulları! Ben size Allah'ın gönderdiği peygamberim. Size Allah'a ibadet edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, beni tasdik edip, Allah'ın benimle gönderdiği şeyleri O'nun adına yerine getirinceye kadar beni korumanızı emrediyorum" diyordu. Rasûlullah sözlerini bitirince diğeri O'nun arkasından: "Ey falanca oğulları! Bu adam sizin Lât, Uzza ve cin tâifesinden müttefikleriniz Mâlik b. Ekyaş oğullarını bırakıp getirmiş olduğu bid'at ve sapıklığa gelmenizi istiyor. O'nu dinlemeyin ve O'na uymayın." Bunun üzerine babama: "Bu adam kim?" dedim. Babam: "Amcası Ebû Leheb" cevabını verdi." Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel ve bu ifadeyle Taberanî de nakletmişlerdir.

İbn Kesîr der ki: "Karısı Ümmü Cemil, Kureyş kadınlarının ileri gelenlerindendi. Adı Ervâ bint Harb b. Ümeyye'dir. Ebu Süfyân'ın kız kardeşidir. Kocasının küfür, inkâr ve inadında yardımcısı idi. Bu sebeple Kıyamet günü de cehennem ateşinde azap görmesinde ona yardımcı olacaktır."

2- Bu sûrenin nüzûl sebebi konusunda İbn Kesîr şöyle der:

"Buhârî'nin Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) Mekke vadisine gidip dağın üzerine çıkarak: "Ey Kureyş: buraya geliniz. Önemli bir iş karşısında bulunuyorsunuz!" dedi. Kureyşliler Peygamberin yanına toplandılar. Sonra Rasûlullah: "Ey Kureyş! Ne dersiniz? Şimdi ben size, düşmanın sabah yahut akşam sizi baskına uğratacağını söylesem beni tasdik eder misiniz?" diye sordu. Kureyşliler (bir ağızdann): "Evet, tasdik ederiz" dediler. Rasûlullah: "Öyleyse ben şiddetli bir azaba karşı sizi uyarıyorum" buyurdu. Ebû Leheb: "Yazıklar olsun sana! Bunun için mi bizi topladın!" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ: **"Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu da..."** âyeti ile başlayan sûreyi indirdi. Bir başka rivayette Ebû Leheb kalkıp ellerini silkelemiş ve: "Yazıklar olsun sana! Başarısız kalası. Bunun için mi bizi burada topladın?" demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ: **"Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu da..."** âyetini indirmiştir. Burada geçen birinci (تَبَّتْ) Ebû Leheb'e beddua; ikinci (تَبَّ) de onun durumundan haber vermektedir."

MESED SÛRESİ TEFSÎRİ (1-5)

"Ebû Leheb'in iki eli kurusun." Yani iki eli helâk olsun. İki eli kurusun demekten maksat her tarafın helâk olmasıdır. Nesefî şöyle der: "(التباب) helâk anlamınadır." İbn Kesîr de der ki: "Hüsrana uğrasın. kaybolsun, ameli ve çalışması boşa gitsin." **"Kurudu da."** Nesefî der ki: "Bu da meydana gelmiş ve gerçekleşmiştir." İbn Kesîr: "Gerçekten de kurumuştur. Yani onun hüsrana uğraması ve helâk olması gerçekleşmiştir."

"Ona malı ve kazandığı fayda vermedi." Yani ona malı, kazandığı şeyler yahut kazancı fayda sağlamadı. Nesefî şöyle der: "Ona babasından miras kalan malı ve bizzat kendisinin kazandığı yahut eski ve yeni malı fayda vermedi." İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre o: "kazandığı" ifadesi, çocuğu anlamınadır, der.

Ben derim ki: Bu görüşe göre âyetin mânası şöyle olur: "Ona ne malı ne de çocuğa Allah'ın azabına karşı bir fayda verdi!" Âlûsî de şöyle der: "Rivayet olunduğuna göre Ebû Leheb: "Eğer kardeşimin oğlunun söylediği gerçek ise ben kendimi ondan malımı ve evladımı fidye vererek kurtarırım" demiş bu konuda Allah Teâlâ: **"Ona malı ve kazandığı fayda vermedi"** âyetini indirmiştir."

"O alevli bir ateşe girecektir." İbn Kesîr der ki: "Kıvılcımlı alevli ve son derece şiddetle yakıcı bir ateşe." Nesefî de şöyle der: "Âyette geçen "sin" harfi; tehdit, yani ateşe girmenin her ne kadar vakti gecikse de bu muhakkak gerçekleşecektir anlamını ifade eder." **"Karısı da."** Alevli ateşe o da girecektir. **"Odun taşıyarak."** Nesefî: "Bu âyetin takdiri: "Yani o odun taşıyıcı karısı" şeklindedir" der. **"Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde."** Nesefî şöyle der: "(المسد) lifden, deriden yahut bunlardan başka bir şeyden olsun kuvvetli bir şekilde bükülmüş ip demektir."

Ben derim ki: Müfessirler, **"Odun taşıyarak boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde."** âyetinin tefsirinde değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu o kadının dünyadaki vasfı mıdır? Eğer durum böyleyse bundan maksat nedir? Yahut bu, onun âhiretteki vasfı mıdır? Şayet durum böyle ise yine bu ifade ile ne kasdedilmiştir? Veya bu onun hem dünya hem de ahiretteki vasfı mıdır? İbn Kesîr bu konudaki görüşleri içiçe nakletmiştir. Şimdi onun sözlerini aktaralım:

İbn Kesîr **"Karısı da odun taşıyarak"** âyetinin tefsirinde şöyle der: "İçinde bulunduğu azab fazlalaşsın diye odun taşıyıp kocasının üzerine atacaktır. O kadın bunun için hazırlanmıştır. **"Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde."** Mücâhid ve Urve: Ateşten bükülmüş bir ip, derler. Yine Mücâhid, İkrime, Hasen, Katâde, Sevrî ve Süddî'nin: Odun taşıyan, ona buna laf götüren anlamınadır, dedikleri rivayet edilmiştir. İbn Cerîr de bu mânayı tercih etmiştir. Avfî: İbn Abbas, Atıyye el-Cedelî, Dahhâk ve İbn Zeyd'den naklederek: Ebû Leheb'in karısının Rasûlullah (s.a)'in yoluna diken koyduğunu söylemiştir. İbn Cerîr der ki: O kadın Peygamber (s.a)'i fakirliği sebebiyle kınar ve odun toplardı. Bu sebeple kendisi de odun hamallığı ile kınanmıştır. İbn Cerîr böyle nakletmiş ve bu görüşü kimseye nisbet etmemiştir. Doğru olan birinci görüştür. En iyisini Allah bilir.

Saîd b. el-Müseyyeb şöyle der: O kadının çok kıymetli bir gerdanlığı vardı. "Allah'a andolsun ki, onu Muhammed'e düşmanlık uğruna harcaya-

cağım'' demişti. Allah da o kadını, bundan dolayı boynuna ateşten bükülmüş bir ip vererek cezalandırmıştır. İbn Cerîr'in rivayet ettiğine göre Şa'bî (المسد) kelimesi lif anlamınadır, demiştir. Urve b. Zübeyr ise (المسد)'in yetmiş arşın uzunluğunda bir zincir anlamında olduğunu söyler. Sevrî de (المسد) uzunluğu yetmiş arşın olan ateşten bir gerdanlıktır, der. el-Cevherî bu konuda şunları söyler: (المسد) lif demektir. Ayrıca lif yahut hurma yaprağından yapılan ipe de (المسد) denir. Bu bazan da deve derisinden ve yününden yapılır. Arapça'da ipi iyi bükme anlamıda (مسد) ve (أمسد) denir.

Mücâhid: ''**Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde**'' âyetindeki (حبل من مسد) demirden bir tasma, demektir. Çünkü Araplar çıkrığa (مسد) derler, der.

İlim ehlinden bazıları: ''**Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde**'' âyeti hakkında: Boğazında cehennem ateşinden bir ip vardır. Bu iple o cehennemin üst kenarına çıkarılır sonra da buradan cehennemin dibine atılır. Bundan sonra ona sürekli böyle azabedilir, derler.

Ebu'l-Hattâb b. Dıhye ''et-Tevnîr'' adlı kitabında şöyle der: Bu azap şekli rivayet edilmiş ve kova ipine (مسد) denmiştir. Nitekim Ebû Hanife ed-Dineverî ''en-Nebât'' adlı kitabında; her mesed kova ipidir demiş ve bu konuda şu şiiri söylemiştir:

''Bir çıkrık ve gıcırtılı bir eksen;
Kendirden bükülmüş bir kova ipi.''

Bir başka şair de şöyle der:

''Ey hurma yaprağından bükülmüş kova ipi, sen benden sakın.''

Ben derim ki: Gönül şu mânaya yatmaktadır: Ümmü Cemil'in odun taşıyıcısı olarak tanıtılması dünyada onun kötülükle nitelendirilmesidir. Acaba bundan maksat, fitneyi körüklemek için laf taşımak mıdır? Yoksa maksat Rasûlullah (s.a)'in yoluna koymak için onun bizzat odun taşıması olup da, şeref ve üstünlük servet ve varlık sahibi oldukları halde Ümmü Cemil ve kocasına dert olsun diye Allah Teâlâ onu odunculara benzeterek Ümmü Cemil'i küçümsemiş midir? Her iki mâna da söz konusudur. Ama ''**Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde**'' âyetine gelince, bundan maksadın onun âhirette göreceği azabından bir çeşidine işaret olduğu manası tercih edilir. Bükülmüş ipten maksat da cehennem iplerinden bir iptir. Nitekim bu konuda Mücâhid ve Urve: ''Ateşten bükülmüş bir ip'' yine Mücahit ''Demirden bir tasma'' demiştir. Zaten Araplar da çıkrığa ''mesed'' demiyorlar mı! Saîd b. Müseyyeb burada: ''Allah o kadını bundan dolayı boynuna ateşten bükülmüş bir ip vererek cezalandırmıştır'' der. Urve b. Zübeyr ise bununla ilgili olarak: ''Mesed, 70 arşın uzunluğunda zincirdir. Sevrî de: ''Uzunluğu 70 arşın olan ateşten gerdanlıktır'' der.

Bununla bu iki âyet Ebû Leheb'in hanımını son derece küçümsemiş olmaktadır. Çünkü dünyada onun en büyük hakaret sayılacak bir nitelikte vasıflandırmış, âhirette de onun son derece zelil bir halde nitelendirmiştir. Boynundan lif ipi gibi bir şeyle sürükleniyor. Bundan hiç kimse, âyette odun taşıma işinin kötülenmiş olduğu şeklinde bir anlam çıkaramaz. Âyet bu konuya temas etmiyor. Âyet sadece bu kadının kendisi gibileri için hakaret kabul ettiği bir şeyle onu küçümsüyor.

Nesefî der ki: "(حمالة الحطب) ifadesini kıraat imamlarından Âsım, yermek üzere mansup olarak okumuştur. Ben de bu okuyuşu seviyorum. Ümmü Cemil'e hakaret etmek isteyen güzel bir şekilde Rasûlullah (s.a)'e yaklaşmış olur. Bu mânayı seven de Allah'dan sevab alır."

ANLATIM DÜZENİ

1- Bu sûre İslâm'ın ilk yıllarında nazil olmuştur. Bilindiği gibi başlangıçta İslâm daveti ile mücadele edenlerden çoğu, daha sonra İslâm'a girmişlerdir. Bunlar Hz. Ömer, Ebû Şa'ban, Hâlid b. Velid ve diğer pek çok kimsedir. Bu sûrenin Ebû Leheb ve hanımının cehenneme gireceğini belirtmesi onların öldükten sonra küfürleri üzerine diriltileceklerini yani gaybı haber vermektir. Bu da gerçekleşmiştir.

Sadece bunda Kur'ân'ın Allah katından geldiğini kesin olarak gösteren bir Kur'ân mucizesi vardır. Buna benzer bir şeyi de en-Nasr sûresinde görmüştük. İşte böylece Kur'ân'ın bu son grubunda i'cazın çeşitli şekillerini ve el-Bakara sûresindeki pekçok âyeti kapsamının ötesinde çeşitli konuların ele alındığını görmekteyiz. Bunlar bize bu grubu, Allah'ın Kur'ân'ın son grubu kılarak ondaki hikmetini öğretmektedir.

2- Bu sûrede, sûrenin eksenini oluşturan âyetlerin bahsettiği hüsranın açıklanmasını gördük. Bu hüsran Ebû Leheb ve hanımının cehennem ateşine girmesidir. Bundan daha büyük hüsran var mıdır? Ayrıca insana malının ve çocuklarının hiçbir fayda vermemesi de bir hüsrandır. Allah'ın birini yermesi ve küçümsemesi de bir hüsrandır. Bu ne müthiş bir hüsrandır.

Bütün bunların sûrenin ekseniyle ilişkisi vardır. Ebû Leheb ve hanımı ahdi bozan ve Allah'ın birleştirilmesini emrettiği kşeyi kesen ve yeryüzünde fesat çıkaran insanlardır. "**İşte onlar hüsrana uğrayanların tâ kendileridir.**" (*el-Bakara, 2/27*).

Bununla sûrenin ekseniyle ve kendisinden önceki sûreyle ilişkisini öğrenmiş oluyor ve bu kadarıyla yetiniyoruz.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Ebû Leheb'in Karısının Sûrenin İnişi Üzerine Tavırları:

1- Bu sûreden bahsederken İbn Kesîr bize Ebû Leheb'in hanımının bu sûreyi nasıl karşıladığını nakleder. İbn Kesîr der ki:

"İbn Ebî Hâtim'in Esmâ bint Ebî Bekr'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: **"Ebû Leheb'in iki eli kurusun"** âyetiyle başlayan sûre nâzil olunca Harb kızı şaşı Ümmü Cemil bir vâveyla koparıp elinde bir taş olduğu halde şöyle diyerek geldi:

"Yererek kaçındık ve dinine kin besledik, emrine karşı geldik."

Rasûlullah (s.a) beraberinde Ebû Bekir olduğu halde mescidde oturuyordu. Ebû Bekir, Ümmü Cemil'i görünce: "Ey Allah'ın Rasûlü! O gelmiş. Seni görmesinden korkuyorum" dedi. Rasûlullah (s.a) de: "Doğrusu o beni kesinlikle göremeyecek" buyurdu. Kur'ân'dan birşeyler okuyarak ondan korundu. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyuruyordu: **"Kur'ân okunduğu zaman seninle âhirete inanmayan kimseler arasına görünmeyen bir perde çekeriz."** (*el-İsrâ, 17/45*). Ümmü Cemil gelip Ebû Bekr'in yanına durdu. Rasûlullah (s.a)'i göremedi. "Ey Ebû Bekir! Arkadaşının benim ayıplarımı sayıp döktüğünü haber aldım" dedi. Ebû Bekir: "Hayır. Şu beytin Rabbine andederim ki o senin ayıplarını ortaya dökmedi." Bunun üzerine Ümmü Cemil: Kureyş benim ileri gelenlerinden birinin kızı olduğumu biliyor, diyerek dönüp gitti."

İbn Kesîr devamla der ki:

"Velid yahut bir başkası rivayet ettiği hadiste şöyle der: Ümmü Cemil peştemalı içinde Kâbe'yi tavaf ederken ayağı tökezledi de: "Beni kınayan gebersin" dedi. Abdülmuttalib'in kızı Ümmü Hakîm de şöyle dedi: "Doğrusu ben çok iffetliyim konuşturulmam, çok kültürlüyüm öğretilmem. Her ikimiz amca kızlarıyız. Artık Kureyş daha iyi bilir."

Hafız Ebû Bekr el-Bezzâr'ın Saîd b. Cübeyr'den naklettiğine glöre İbn Abbas şöyle demiştir: Tebbet sûresi nâzil olunca Rasûlullah (s.a) Ebû Bekir'le birlikte otururken Ebû Leheb'in hanımı geldi. Ebû Bekr Rasûlullah'a: "Bir kenara çekilsen de o seni herhangi bir şekilde rahatsız etmese" dedi. Rasûlullah (s.a) de: "Şüphesiz onunla benim arama bir engel konur" buyurdu. Ebû Leheb'in karısı geldi ve: "Ey Ebû Bekr! Arkadaşın bizim ayıplarımızı ortaya döküyormuş" dedi. Ebû Bekir de: "Hayır. Şu binanın Rabbına andolsun ki o şiir söylemiyor ve bunu ağzına almıyor" dedi. Ümmü Cemil: "Doğrusu sen sözüne inanılır bir adamsın" dedi. O dönüp gidince Ebû Bekir: "O seni görmedi mi?" diye sordu. Rasûlullah (s.a) de: "Hayır. O dönüp gidene kadar bir melek beni perdelemiştir" buyurdu. Sonra Bezzâr

şöyle der: "Bunun, Ebû Bekir (r.a)'den, bundan daha güzel bir isnatla rivayet edildiğini bilmiyoruz."

Ebû Leheb Künyesinin Kullanılması:

2- Ebû Leheb'in asıl adının Abdüluzzâ olduğunu gördük. İbn Kesîr sûrede ona Ebû Leheb künyesinin takılma sebebini şu sözleri ile açıklar:

"Allah Teâlâ onu künyesi ile zikretmiştir. Halbuki künye ile hitabetme bir ikramdır. Bunun sebebi onun ismiyle değil de künyesi ile meşhur olması, yahut isminin kötülüğüdür. Onun adı Abdüluzzâ idi. Veya sonuçta o alevli bir ateşe girecektir. Bu künye ile hitabedildiğinde hali künyesine uygun düşmüş olmaktadır."

Sûre Hakkında Son Sözler:

3- İbn Kesir, el-Mesed sûresi hakkındaki sözlerini sûrenin içerdiği mucizelere işaret ederek tamamlamıştır. Çünkü sûre gelecek zamanda vuku bulacak şeylerden söz etmektedir. Bu bizim de daha önce işaret ettiğimiz bir noktadır.

"İslâm bilginleri bu sûrede açık bir mucize ve onun peygamber olduğuna açık bir delil bulunduğunu söylemişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ'nın: **"O alevli bir ateşe girecektir. Karısı da odun taşıyarak, boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde"** âyeti nâzil olduğu andan itibaren Ebû Leheb ve hanımının bedbahtlıklarını ve imansızlıklarını, Allah'ın onlara, onlardan hiç birine ne gizli ne açık iman etmeyi bahşetmediğini haber vermiştir. Böylece bu, gizli parlak delillerin açık peygamberliğe en kuvvetli delillerinden biri olmuştur."

[redacted]

سورة الإخلاص مكية وهي أربع آيات

112- İHLÂS SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 112. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki Onuncu Sûredir.
Dört âyettir.
Mekke'de nâzil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

el-İhlâs sûresi hakkında Seyyid Kutub şöyle der:

"Sahih pek çok rivayette yer aldığı gibi, bu kısa süre Kur'ân'ın üçte birine denktir. Buhârî'nin Ebû Saîd'den rivayet ettiğine göre, bir kişi diğerinin bütün gece tekrarlayarak İhlâs sûresini okuduğunu işitir. Sabah olunca Rasûlullah (s.a)'e gider ve bütün gece İhlâs okunmasını az görerek durumu Hz. Peygamber'e arzeder. Peygamber (s.a) de: "Hayatım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu sûreyi okumak Kur'ân'ın üçte birine denktir" buyurdu. Bunun hiç de yadırganacak bir tarafı yoktur. Zira Rasûlullah (s.a)'e ilan etmesi emredilen teklik "**De ki: O Allah tektir**"; gönülde bir inanç, varlık âleminin yorumu ve hayatın programıdır. Dolayısıyla bu sûre büyük İslâm gerçeğindeki ana hatların en genişini içine alır.

Bu sûre İslâm'a ait tevhid inancının bir isbatıdır. Nitekim el-Kâfirûn sûresi de tehvid inancı ile şirk inancı arasında hiçbir ortak nokta ve benzerlik olmadığını vurgulamıştır. Bu sûrelerden herbiri tevhid gerçeğini bir açıdan ele alır. Rasûlullah (s.a) gününe -sabah namazının sünnetinde- bu iki sûreyi okuyarak başlardı. Tabii bu başlangıcın bir anlamı ve bir gayesi vardır."

el-İhlâs Sûresi ve Ekseni

el-Bakara sûresinde bulunan ve el-Mesed sûresinin eksenini oluşturan iki âyetten sonra Allah Teâlâ'nın şu buyrukları gelir: **"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz! Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O her şeyi hakkıyla bilendir."** (*el-Bakara, 2/28-29*).

Bu iki âyetin içerdiği mânalarla el-İhlâs sûresinin içerdiği mânaları göz önüne getir: **"De ki, O Allah tektir, Allah'tır, Samed'dir, O doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir."** Görüldüğü gibi el-İhlâs sûresi bize, el-Bakara sûresindeki ilk âyetin inkâr edilmesini yadırgadığı ve hayretle karşıladığı, varlığına, o sûredeki her iki âyetin delâlet ettiği Allah Teâlâ'yı tanıtıyor. Öyleyse bu sûrenin eksenini oluşturan iki âyetin bize

Allah'ı tanıttığı gibi, el-İhlâs sûresi de bize Allah'ı tanıtmaktadır. Ayrıca el-İhlâs sûresi de bize, hiçbir kimsenin dikkatinden uzak olmaması gereken Allah Teâlâ'ya ait sıfatları da tanıtmaktadır. Çünkü bu sıfatlar kolayca ulaşılması mümkün olan sıfatlardır.

el-İhlâs sûresinden önce el-Kâfirûn, en-Nasr ve el-Mesed sûreleri gelir. el-Kâfirûn sûresi Rasûlullah (s.a)'e, kâfirlerin taptıkları şeye tapmayacağını ilân etmesini emretmiştir. en-Nasr sûresi, küfür ehline karşı zaferin Rasûlullah (s.a)'e ait olduğunu ifade etmek; el-Mesed sûresi lde kâfirlerin akıbetini beyan etmek için gelmiştir. el-İhlâs sûresi ise Rasûlullah (s.a)'in ibadet ettiği Allah Teâlâ'yı bize tanıtmak üzere gelir.

Gözönünde bulundurulması gereken bir nokta, hem el-Kâfirûn, hem de el-İhlâs sûrelerinin "(قل) = **De ki**" ifadesiyle başlamasıdır. Bunların arasında da "(قل) = **De ki**" ifadesiyle başlamayan iki sûre vardır. el-Kâfirûn sûresinde Rasûlullah'a ibadet ve din konusunda kâfirlerden ayrı olduğunu ilan etmesi emredilmiştir.

el-İhlâs sûresinde ise Allah Teâlâ Rasûlüne, ibadet etmekte olduğu, kâfirlerin ibadet etmediği ve tanımadığı kendi ilâhına ait sıfatları ilan etmesini emrediyor.

Daha önceki iki sûrede bir mucize yahut i'cazın ötesinde bazı şeyler olduğu gibi, el-İhlâs sûresinde de binlerce mucizeye denk büyük bir mucize vardır. O da kısalığına rağmen bu sûrenin Allah Teâlâ'yı bitmez tükenmez bir ilginçlikte nitelendirmesidir. Hatta insanlığın, Allah'ın zatını bilme konusunda içine düştüğü her sapıklığı İhlâs sûresi ele alıp onu reddetmiş ve insanı ondan kurtarmıştır. Sonra belki insan aklı, bu sûrenin Allah Teâlâ'yı tanıma konusunda bildirdiği sonuçlara varabilir fakat çok uzun süreler sonra. Nihayet insan aklının Allah'ın zâtını tenzih konusunda varabileceği en son nokta bu sûrede ele alınan hususlardır. Sûreyi incelemede ilerledikçe bu yavaş yavaş bizim için açıklığa kavuşacak.

Şimdi sûreyi görelim.

el-İHLÂS SÛRESİ (1-4)

Dört âyettir.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla.

1- Deki: "O Allah tektir.

2- "Allah'tır, Samed'dir.

3- "O doğurmamış ve doğurulmamıştır.

4- "Hiçbir şey O'na denk değildir."

بسم الله الرحمن الرحيم

قل هو الله احد ۝ الله الصمد ۝ لم يلد ولم يولد ۝ ولم يكن له كفوا احد ۝

İHLÂS SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-4)

"**De ki: O Allah tektir.**" İbn Kesîr burada der ki: "O zatında ve sıfatlarında benzeri yardımcısı, eşi dengi bulunmayan biricik ilâhtır. Bu sözler isbat konusunda Allah'tan başka hiçbir kimse için kullanılmaz. Çünkü O, sıfatlarının ve fiillerinin tümünde eksiksizdir."

Bu konuda ben şöyle derim: Allah Teâlâ, hem zâtında hem sıfatlarında, hem de fiillerinde birdir. (أحد) sözcüğü bu konuların hepsinde birliği en yüksek düzeyde ortaya koyan bir ifadedir.

"**Allah'tır, Samed'dir.**" İbn Kesîr şöyle der: "İkrime'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre O: "Samed, yaratıkların ihtiyaç ve dileklerinde kendisine başvurdukları zâttır" demiştir." Bununla ilgili olarak ben de derim ki: Samed, yaratıklarına muhtaç olmadığı halde yaratıklarının kendisine muhtaç bulunduğu zâttır. Bundan dolayı samedlik ileride görüleceği üzere Allah'ın kendi kendine varolmasını da ifade eder. Yine bunun kapsamına daha sonra göreceğimiz diğer birçok konular da girer.

Nesefî ise şöyle der: "Yani O yaratıklarına ihtiyaç duymadığı halde onların kendisine yönelip muhtaç oldukları yegâne varlıktır."

"**O doğurmamış...**" Nesefî der ki: "Çünkü O hiçbir varlığa benzemez ki kendi cinsinden bir hanıma sahip olsun da çoğalsınlar." Bununla ilgili olarak derim ki: Çocuk meydana getirecek çoğalma yok olma belirtisidir. Zira bu yolla çoğalma, o cinsin varlığını sürdürmesi içindir. Bu da birbirinden doğanların yok olacağının bir göstergesidir. Allah Teâlâ ise bâkîdir. O halde O'nun çocuğu yoktur.

"**...ve doğurulmamıştır.**" Yani O'nun babası da yoktur. Çünkü babasının oluşu sonradan olma belirtisidir. Allah Teâlâ ise ezelîdir ve varlığının başlangıcı yoktur. "Allah -C.C.-" adlı kitabımızda; O'nun varlığını kesin bir şekilde gösteren ilk delilin aklî ve ilmî pekçok kuralın ortaya koyduğu kînatın sonradan meydana gelmiş olması gerçeğidir. Bu gerçek, kesin bir şekilde o kitapta delillendirdiğimiz ve açıkladığımız gibi Allah Teâlâ'nın varlığının başlangıcı olmadığını gösterir.

"**Hiçbir şey O'na denk değildir.**" Nesefî der ki: "Hiçbir şey O'na benzemez." Bana göre bu âyette Allah'a benzerlik reddedilmektedir.

Bu sûre hakkında Nesefî şunları söyler:

"..."**O Allah...**" ifadesi, O'nun eşyanın yaratıcısı olduğuna işaret eder. Bununla dolaylı bir şekilde Allah her şeye gücü yetmekle ve herşeyi bilmekle nitelendirilmiş olmaktadır. Çünkü yaratma işi herşeye gücü yetmeyi ve her şeyi bilmeyi gerektirir. Zira yaratma işi son derece sağlam, koordineli ve

düzenli bir biçimde gerçekleşmiş bulunmaktadır. Yine bununla O, her şeyi duyan, gören, irade ve kelâm sahibi olmakta ve diğer kemâl sıfatları ile nitelendirilmiş olmaktadır. Çünkü Allah bu sıfatları taşımasa bunların zıddını taşıyacaktı ki, onlar birer eksikliktir. Eksiklik de sonradan olma belirtilerinden biridir. O halde varlığının başlangıcı olmayan Allah'ın bunlarla nitelendirilmesi imkânsızdır.

"**... tektir**" ifadesi ise O'nu birlikle ve ortağı olmamakla nitelendirmektir. Yine bu ifade O'nun yokları varetmede ve gizli olan şeyleri bilmede tek olmakla nitelendirmektir.

"**Samed'dir**" ifadesi O'nu sadece kendisine ihtiyaç duyulan bir varlık olarak nitelendirmedir. Allah yalnız kendisine ihtiyaç duyulan biri olunca O hiç kimseye muhtaç değildir. Herkes O'na muhtaçtır.

"**O doğurmamış...**" ifadesi benzerliği ve O'nun cinsinden bir şey olmasını reddetmektir. "**Ve doğurulmamıştır**" ifadesi de sonradan olmayı reddetme, O'nu, varlığının başlangıcı bulunmamak ve ilk olmakla nitelendirmektir.

"**Hiçbir şey O'na denk değildir.**" ifadesi ise, herhangi bir şeyin O'na benzerliğini reddetmektir. Kim: "Bu ifade (الكفاء)= geçmiş zaman içinde bir şeyin dengini reddetmektedir. Şimdi dengin bulunmadığını göstermez. Kâfirler ise şimdi O'nun dengin bulunduğunu ileri sürüyorlar" derse, o düştüğü sapıklıkta bocalayan bir kimsedir. Çünkü Allah'ın geçmişte bir dengi olmazsa zorunlu olarak şimdi de olmaz. Zira sonradan olan, varlığının başlangıcı olmayana denk olamaz. Kâfirlerin bu tarzdaki sözleri, Allah'a şirk koşma, O'nu bir varlığa benzetme ve O'nun bazı sıfatlarını tanımama sonucuna götürmektedir. Bu sûre, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bütün bunları reddetmektedir."

ANLATIM DÜZENİ

1- İnsanlık Allah'ın zatını tanıma konusunda sadece O'na yakışan şeyleri bilmemesinden dolayı sapıtıp, şirk koşmuş, Allah'ın muhtaç olduğunu, O'nun çocuğu ve hanımı bulunduğunu ileri sürerek Allah'ı yaratıklarının bir benzeri kabul etmiştir. el-İhlâs sûresi ise, insan gönlünü ve aklını Allah'ın zâtını bilme konusunda her türlü hatadan temizlemektedir.

2- Tevhid bilginleri, Allah'ın zâtından, isimlerinden ve sıfatlarından bahsederek zât-ı ilahî'nin selbî sıfatlarından yani Allah'a yakışmayan şeyleri O'ndan uzaklaştıran sıfatlardan da söz ederler ve belli başlı beş selbî sıfat zikrederler:

1) Vahdâniyet: Allah'ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir tek olması, ortağı bulunmaması.

2) Kıdem: Varlığının başlangıcı olmamak.

3) Bekâ: Varlığının sonucu olmamak.

4) Muhâlefetü'n-li'l-havâdis: Kâinatta var olan hiçbir şeye zâtça ve sıfatça benzememek.

5) Kıyâm bi nefsihi: Varlığı kendisinden kaynaklanan ve başkasına muhtaç olmayan.

Tevhid bilginleri bu sıfatlardan her birine sayfalar dolusu deliller ortaya koyarlar. Gözden uzak tutulmaması gereken nokta bu beş sıfatın dayanağının el-İhlâs sûresi olmasıdır. Şöyle ki: Vahdâniyet, "(قل هو الله أحد) = **Dedi ki: O Allah tektir**"; kıyâm bi nefsihi, "الله الصمد = **Allah'tır, Samed'dir**"; kıdem, "(لم يلد) = **O doğurmamış**"; beka, "(ولم يولد) = **Ve doğurulmamıştır**"; muhâlefetü'n-lil-havâdis de, "(ولم يكن له كفوا أحد) = **Hiçbir şey O'na denk değildir**" âyetine dayanmaktadır.

İnsan, Allah Teâlâ'yı ne zaman bu sıfatlarla tanısa O'nu hakkıyla tanımış olur. Ama Allah Teâlâ'nın vücud (var olması) sıfatı ve O'nun esmâ-i hüsnâsı (güzel isimleri) konusunda yaratıklardan kimse ayrılığa düşmemiştir. Çünkü az bir düşünme ile insan,

İlim: Allah'ın herşeyi bilmesi,

İrade: Allah'ın irade ve seçme sahibi olması,

Kudret: Allah'ın herşeyi yapmaya kadir olması,

Hayat: Allah'ın diri olması gibi sıfatlarını kavrayabilir. Dikkat çeken husus, Nesefî'nin yukarıda görmüş olduğumuz gibi "(هو الله) = **O Allah**" ifadesinden alarak bu sıfatları da el-İhlâs sûresinin kapsamında görmesidir. Eğer buna i'caz denmeyecekse artık neye i'caz denilecetir?

Bu sûrenin ekseniyle ilişkisi ise şöyledir: el-Bakara sûresinden bulunan ve bu sûrenin eksenini oluşturan âyetlerde şöyle buyrulur: "**Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz ölüler iken sizi O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra sizi tekrar diriltecektir. En sonunda yalnız O'na döndürüleceksiniz. Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O herşeyi hakkıyla bilendir.**" (*el-Bakara, 2/28-29*)

el-İhlâs sûresi de Rasûlullah (s.a)'e kâfirlerin Allah Teâlâ'yı tanımamasına karşılık O'nun sıfatlarını ilan etmesini emrediyor: "**De ki: O Allah tektir. Allah'tır. Samed'dir. O doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir.**"

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Ebû Amr'ın Kıraatı (Âyet 1):

1- Nesefî şöyle der: "Ebû Amr (أحد) kelimesinde durmayı tercih eder,

geçmeyi tercih etmezdi. Abdülvâris der ki: "Buna göre bize kıraat bilginleri şunu öğretti. Geçilirse bu kelime ya tenvinli ve esreli okunur, yahut da tenvin atılarak okunur."..."

Allah Tektir (Âyet 1):

2- **"De ki: O Allah tektir"** âyeti ile ilgili olarak Nesefî şöyle der:

"Akıl yönünden Allah'ın birliğini gösteren deliller şunlardır. Eğer âlemi yaratan iki ilâh olsaydı, bunlardan her biri bu âlemi yaratmaya ve idare etmeye ya kâfi gelecek veya kâfi gelmeyecekti. Eğer kâfi gelirse diğeri lüzumsuz olacaktı. Lüzumsuzluk bir eksikliktir. Kendisinde eksiklik olan ise ilâh olamaz. Eğer kâfi gelmezse bu sefer o eksiktir.

Akıl her işi yapan bir failin bulunmasını gerekli görür. Tek bir fail bir işi yapmaya kâfidir. "Bir"in dışındaki sayılardan hiçbiri tercih edilmeye diğerinden daha elverişli değildir. Bu durum bizi sonu gelmeyen sayıların varlığına (teselsül) götürür. Bundan sonuç almak imkânsızdır. Dolayısıyla iki ilâhın varlığına hükmetmek de imkânsızdır.

Bir an için iki ilâh bulunduğu kabul edilecek olsa, bunlardan biri yaptıklarından bir şeyi diğerinden gizlemeye ya gücü yeter ya da yetmez. Eğer gücü yeterse kendisinden gizlenin ilâhın cahil olması gerekir. Eğer gücü yetmezse gizleyemeyen ilâhın aciz olması gerekir.

Varedilmesi mümkün fakat yok olan bir şey kabul edelim. Eğer iki ilâhtan hiçbiri bu "yok"u varetmeye kâdir olur diğeri olmazsa, kadir olamayan ilâh olamaz. Her ikisi de o yok'u var etmeye kadir olursa ya birbirine yardım ederek bunu var etmişlerdir ki bu durumda her biri diğerinin yardımına muhtaçtır. Muhtaç olmaktan dolayı onların her biri aciz olur. Kendi başına her biri o yok'u var etmeye kadir olsa ve bunlardan biri onu var etse ya ikincisi de onu varetmeye kadir olarak kalacaktır ki bu imkânsızdır. Çünkü zaten var olan bir şeyi var etmek imkânsızdır. Ya da o yok'u var etmeye kadir kalmayacaktır. O zaman birincisi, ikincisinin gücünü yoketmiş olacak dolayısıyla ikincisi güçsüz ve ona yenik düşmüş bulunacak, bu sebeple de ilâh olamayacaktır.

Eğer, "Bir ilâh gücünün yettiği bir şeyi var ederse gücü gitmiş ve bu ilâh kendi kendini aciz bırakmış olur" denilecek olursa biz de şöyle deriz: Bir ilâh gücü yeten bir şeyi var edince gücünü yürütmüş olur. Gücünü yürütebilen ise aciz olamaz. Ama varetmeyen ortağın gücü yürütülmüş olmaz. Aksine var edenin gücü sebebiyle onun gücü etkisiz kalır. Dolayısıyla bu onu bir aciz bırakma olur."

Samed Kelimesi Hakkındaki Açıklamalar:

(الصمد) kelimesinin açıklanması ile ilgili birçok görüşler vardır. Allah

Teâlâ'ya ulaştıran bir yola girenlerin bunları bilmeye ihtiyaçları olacağı için onları burada ele alacağız. İbn Kesîr şöyle der:

"Allah Teâlâ'nın: "**Allah'tır, Samed'dir**" buyruğu hakkında İkrime, İbn Abbas'tan rivâyetle şöyle der: (الصمد) yaratıkların ihtiyaçları ve dilekleri konusunda yöneldikleri varlıktır. Ali b. Ebî Talha ise yine İbn Abbas'tan rivâyetle der ki: (الصمد)ululuğunda eksiksiz olan Seyyid, şerefinde eksiksiz olan Şerif, büyüklüğünde eksiksiz olan Azîm, hilminde eksiksiz olan Halîm, ilminde eksiksiz olan Alîm, hikmetinde eksiksiz olan Hakîm; hasılı şeref ve ululuk çeşitlerinin hepsinde eksiksiz olandır. O Allah'tır. Onu her türlü eksiklikten tenzîh ederiz. Bunlar sadece O'na yakışan, O'na ait sıfatlardır. O'nun dengi yoktur. Hiç birşey O'nun benzeri olamaz. Tek ve herşeye gücü yeten Allah'ı eksikliklerden tenzih ederiz...

A'meş, Süfyân kanalıyla Ebû Vâil'den naklederek, (الصمد) Ululuğu son dereceye varmış Seyyid anlamınadır, der. Bu görüşü Âsım, Ebû Vâil kanalıyla İbn Mes'ûd'dan da rivâyet etmiştir.

Mâlik, Zeyd b. Eslem'den naklederek: (الصمد) Seyyid demektir, der. Hasan ve Katâde ise: Bu kelime yaratıklarından sonra baki kalan anlamınadır, derler. Yine Hasan: (الصمد) yok olmayacak olan, her an yaratıklarını gözetip duran diri anlamınadır, der. İkrime ise: (الصمد) kendisinden birşey çıkmayan ve hiçbir şey vermeyen demektir, der. Rabî' b. Enes: (الصمد) kelimesi; doğurmamış ve doğrulmamış anlamına gelir, der. Sanki o bu kelimeden sonra gelen âyeti onun bir açıklaması saymıştır. Bu âyet de: "(لم يلد و لم يولد)= **O doğurmamış ve doğurulmamıştır**" buyruğudur. Bu güzel bir tefsirdir. Bu konuda İbn Cerîr'in Übey b. Kâb'dan naklettiği hadis daha önce geçmişti. O hadis bu konuda açık bir delildir.

İbn Mes'ûd, İbn Abbas, Saîd b. el-Müseyyeb, Mücâhid, Abdullah b. Büreyde, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Atâ b. Ebî Rebâh, Atıyye el-Avfî, Dahhak ve Süddî; (الصمد) boşluğu olmayan eksiksiz anlamında olduğunu belirtirler. Süfyân, Mansûr kanalıyla Mücâhid'den; (الصمد) kelimesinin boşluğu olmayan, eksiksiz, gediksiz, deliksiz şey anlamına geldiğini rivayet eder. Şa'bî der ki: Bu kelime yemez içmez manasınadır. Yine Abdullah b. Büreyde: (الصمد)'in parlayan bir nur olduğunu söyler. Bütün bunlar rivayet edilmiştir. İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve Taberânî de bunları nakletmişlerdir. Ebu Câfer b. Cerîr ise bunlardan daha fazlasını senetleriyle birlikte aktarmıştır. Abdullah b. Büreyde babasından naklederek der ki: Bu rivayeti onun peygambere ref etmiş olduğundan başkasını bilmiyorum. (الصمد) boşluğu olmayan eksiksiz anlamınadır. Bu rivayet çok gariptir. Doğru olan bu rivayetin Abdullah b. Büreyde'ye kadar varmasıdır.

Hafız Ebu'l-Kâsım et-Taberânî kendisine ait es-Sünne adlı kitabında (الصمد) kelimesinin tefsiri konusunda bu görüşlerden çoğunu naklettikten

sonra şöyle demiştir: "Bütün bunlar doğrudur. Hepsi Rabbimiz Teâlâ'nın sıfatlarıdır. O ihtiyaçlar konusunda kendisine yönelinen ululuğu zirvede, eksiksiz, yemeyen içmeyen ve yaratıklarından sonra baki kalandır." Beyhakî de buna benzer şeyler söylemiştir."

O Doğurulmamıştır (Âyet 3):

4- "**... ve doğurulmamıştır**" âyeti ile ilgili olarak Nesefî şöyle der:

"Çünkü her doğurulan sonradan olma ve cisimdir. Halbuki O "Kadîm"'dir, varlığının başlangıcı yoktur. Zira şayet kadîm olmasa, kesinlikle hâdis yani sonradan meydana gelmiş olurdu. Çünkü kadîm ile hâdis olma arasında başka bir tarz yoktur. Eğer sonradan meydana gelmiş olsaydı kendisini var eden bir yaratıcıya muhtaç olurdu. Bu yaratıcı başka bir yaratıcıya, o da başka bir yaratıcıya... muhtaç olur ve bu durum teselsüle (birbiri ardınca sonsuza doğru uzayıp gitmek) götürürdü. Teselsül ise bâtıldır.

Allah bir cisim de değildir. Çünkü cisim çeşitli maddelerin birleşmesinden meydana gelmiş bir şeydir. Allah cisim olduğu taktirde cismin parçalarından her birinin mükemmellikle nitelendirilmesi gerekecek ve her parça ayrı bir ilâh olacaktır. İki ilâh konusunda olduğu gibi bu hükme varmak da doğru olmayacaktır. Yahut da o parçaların her biri mükemmellikle değil de sonradan olma belirtilerinden mükemmelliğin aksi sıfatlarla nitelendirilmiş olacaktır ki bir ilâhın böyle olması da imkânsızdır."

Allah'ın Sıfatları:

5- "Allah C.C" kitabımızda bu sûrede Allah'ın zâtı ile ilgili olarak geçen sıfatlara uzun deliller getirilmiştir. Ona müracaat edilsin ve şu gerçek öğrenilsin: el-İhlâs sûresi; bu sıfatları tanıyan ve onları iyi bilen kimsenin beğeneceği her kitaptan müstağnî kılacaktır.

Bu Sûreyle İlgili Hadisler:

6- Bu sûreyle ilgili olarak İbn Kesîr aşağıdaki hadisi nakleder:

"Aleyhinde işittiği rahatsız edici bir şeye Allah'tan daha sabırlı hiçbir kimse yoktur. Hıristiyanlar Allah'a oğul nisbet ediyorlar da O yine kendilerine rızık ve afiyet veriyor."

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ buyurur ki: Âdemoğlunun bazısı beni yalanlamıştır. Halbuki onun böyle bir hakkı yoktur. Yine onların bazısı hakkı olmadığı halde bana sövmüştür. Onun beni yalanlaması: "İlk defa yarattığı gibi Allah beni (öldükten sonra) kesinlikle diriltemeyecektir" demesidir. Halbuki ilk defa yaratma bana onu yeniden diriltmeden daha kolay değildir. Onun bana sövmesi ise: "Allah bir oğul edindi" demesidir. Halbuki ben tek

ve Samed'im. Doğurmadım, doğurulmadım. Hiçbirşey de bana denk olmadı." Buhârî bu hadisi bunun gibi merfu olarak Hemmâm b. Münebbih kanalıyla yine ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bu hadisleri bu yönlerden sadece Buhârî rivayet etmiştir."

Sûrenin Nüzûl Sebebi:

7- Bu sûrenin nüzûl sebebi hakkında İbn Kesîr şöyle der:

"İmam Ahmed b. Hanbel'in Übey b. Kâ'b'den rivayet ettiğine göre, müşrikler Peygamber (s.a)'e: "Ey Muhammed! Bize Rabbinin soyundan bahset" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: **"De ki: O Allah tektir. Allah'tır, Samed'dir. O doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir"** âyetlerini indirmiştir. Bunu Tirmizî ve İbn Cerîr de böylece rivayet etmiştir. İbn Cerîr ve Tirmizî buna şu ilâveyi yapmıştır: (الصمد) doğurmamış ve doğurulmamış anlamınadır. Çünkü doğurulan her şey mutlaka ölecektir. Ölen birinin ise vârisleri olacaktır. Allah Teâlâ ise ölmez ve mirasçıları da olmaz. **"Hiçbir şey O'na denk değildir."** Onun hiçbir benzeri ve dengi yoktur. Ve hiçbir şey onun gibi olamaz." Bunu İbn Ebî Hâtim de senediyle rivayet etmiştir.

İkrime ise şöyle der: "Yahudiler; Biz Allah'ın oğlu Üzeyir'e; hıristiyanlar: Biz Allah'ın oğlu Mesih'e; Mecûsiler: Biz güneşe ve aya; müşrikler de: biz putlara tapıyoruz deyince Allah Teâlâ Peygamberine (قل هو الله أحد) âyeti ile başlayan sûreyi indirdi. Yani O zatında ve sıfatlarında benzeri, yardımcısı eşi ve dengi bulunmayan biricik ilâhtır. Bu sözler isbat konusunda Allah'tan başka hiçbir kimse için kullanılmaz. Çünkü O sıfatlarının ve fiillerinin tümünde eksiksizdir."

İhlâs'ın Kur'ân'ın Üçte Birine Denk Olduğu:

8- İbn Kesîr, el-İhlâs sûresinin Kur'ân'ın üçte birine denk olduğunu ifade eden dokuz hadis zikretmiştir. Bunlardan birincisini nakletmekle yetineceğiz:

"Buhârî'nin Ebû Saîd'den rivayet ettiğine göre; bir kişi diğerinin bütün gece boyunca tekrarlayarak el-İhlâs sûresini okuduğunu işitir. Sabah olunca Resûlullah (s.a)'e gider ve bütün gece İhlâs okunmasını az görerek, durumu Hz. Peygamber'e arzeder. Hz. Peygamber de: "Hayatım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki; bu sûre Kur'ân'ın üçte birine denktir" buyurur."

Ben derim ki: Nesefî, el-İhlâs sûresinin Kur'ân'ın üçte birine denk olmasının yorumunu şöyle yapar: "Çünkü Kur'ân: 1) Allah'ı birleme ve sıfatlarını belirtme, 2) Emirler ve yasaklar, 3) Kıssalar ve öğütler bölümlerini içine alır. Bu sûre yalnız Allah'ı birleme ve sıfatlar konusunu ele almıştır. Böylece o Kur'ân'ın üçte birini ihtiva etmiş olmaktadır. Burada tevhid ilminin

üstünlüğüne de bir delil vardır. Nasıl olmasın ki bir ilim konusunun üstünlüğü sebebiyle üstün, düşüklüğü sebebi ile de düşük olur. Bu ilmin konusu ise yalnız Allah ve sıfatları, O'na lâyık olan ve olmayan şeylerdir. O halde bu ilmin derecesi ne kadar yüksektir! Ey Allah'ım! Bizi Sen'i bilen, Sen'in rızan için amel eden, sevabını uman, cezandan korkan, sana kavuşma lütfuna eren kulların içinde haşret.''

Bu Sûrenin Faziletiyle İlgili Bir Hadis:

9- İbn Kesîr, az önce geçen el-İhlâs sûresinin faziletiyle ilgili başlıktan başka bir başlık daha açmıştır: ''el-İhlâs sûresinin faziletine dair başka bir hadis.'' Buhârî'nin Hz. Âişe (r.anha)'dan rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) bir kişiyi bir seriyyenin başkanı olarak gazaya gönderdi. O kimse beraberindekilere namaz kıldırırken okuyuşunu daima İhlâs sûresi ile bitirdi. İşlerini görüp döndükleri zaman bunu Peygamber (s.a)'e anlattılar. O da: ''Bunu niçin yaptığını ona sorun bakalım'' buyurdu. Sordular. O: ''Çünkü bu sûre Rahmân'ın sıfatı ve tarifidir. Ben de bu nedenle onu okumayı seviyorum'' dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a): ''Ona haber verin, şüphesiz Allah da onu seviyor'' buyurdu. Buhârî bu hadisi tevhid konusunda böyle rivayet etmiştir. Aynı hadisi Müslim ve Nesâî de Abdullah b. Vehb'den rivâyet etmişlerdir.''

İhlâs Okumak Cenneti Gerektirir:

10- İbn Kesîr, el-İhlâs sûresi hakkında ''el-İhlâs sûresini okumanın cenneti gerektirdiği konusunda başka bir hadis'' adıyla bir başlık daha açar ve şöyle der:

''İmam Mâlik b. Enes'in Ubeydullah b. Abdurrahman kanalıyla Abd b. Hüseyin'den naklettiğine göre o demiştir ki: Ebû Hureyre'yi şöyle söylerken işittim: ''Peygamber (s.a) ile birlikte geldim. O, İhlâs sûresini okuyan bir kimseyi işitti. Sonra Rasûlullah (s.a): ''Gerekti'' buyurdu. Ben: Ne gerekti? dedim. O: ''Cennet'' karşılığını verdi. Bu hadisi Tirmizî ve Nesâî, Mâlik'ten rivâyet eder. Tirmizî: ''Bu hadis hasen-sahih ve gariptir. Onun sadece Mâlik'ten rivayet edildiğini biliyoruz'' der.''

''Onu sevmen seni cennete soktu'' şeklindeki hadis daha önce geçmişti.

İbn Kesîr şöyle der: ''İmam Ahmed b. Hanbel'in Sehl b. Muâz b. Enes el-Cühenî'den, onun da babasından naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: ''Kim İhlâs sûresini sonuna kadar on kez okursa Allah ona cennette bir köşk yaptırır.'' Hz. Ömer dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Öyleyse çokça okuruz. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): ''(Ne kadar okursanız okuyun). Allah'ın köşkleri daha çok ve daha güzeldir'' buyurdu. Bunu sadece Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Ahmed ed-Dârimî de bu

hadisi Müsned'inde şöyle nakletmiştir: Saîd b. el-Müseyyeb'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Doğrusu Allah'ın peygamberi buyurdu ki: "Kim İhlâs sûresini on kez okursa Allah ona cenette bir köşk yaptırır. Kim o sûreyi yirmi kez okursa Allah ona cenette iki köşk yaptırır. Kim de onu otuz kez okursa Allah ona cenette üç köşk yaptırır." Hazreti Ömer: Öyleyse köşklerimizi çoğalltırız, dedi. Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Allah'ın köşkleri bunlardan çok daha fazladır." Bu hadis Ceyyid ve Mürsel bir hadistir."

İhlâs Sûresinde Allah'ın İsimleri Vardır:

11- İbn Kesîr, "Allah'ın isimlerini ihtiva eden şeylerle dua etme konusunda başka bir hadis" adıyla bir başlık açıp şöyle der:

"Bu sûrenin tefsiri sırasında Nesâî'nin Abdullah b. Büreyde'den, onun da babasından rivayet ettiğine göre; babası Rasûlullah (s.a) ile birlikte mescide girer. Bir de ne görsünler! Namaz kılan bir adam şöyle diyerek dua ediyor: "Ey Allah'ım! Tek ve Samed olan, doğurmamış ve doğurulmamış bulunan ve hiçbir şey kendisine denk olmayan. Sen'den başka ilâh olmadığına şahadet ettiğim için Sen'den isterim." Rasûlullah: "Hayatım kudret elinde bulunan Allah'a andolsunki o Allah'tan ism-i a'zamı ile istemiştir. Allah onunla istendiğinde verir ve onunla dua edildiğinde kabul eder" buyurmuştur. Bu hadisi diğer Sünen sahipleri de Mâlik b. Muğaffel, Abdullah b. Büreyde ve babasından oluşan bir senetle rivayet eder. Tirmizî: Bu hadis, hasen ve gariptir, der."

İhlâs Sûresinin Faziletiyle Alâkalı Bazı Hadisler:

12- İbn Kesîr, el-İhlâs sûresinin Muavvizeteyn ile birlikte fazileti hakkında da bir başlık açmıştır. Biz tamamlayıcı bilgilere son vermek ve bu son tamamlayıcı bilginin el-Felak ve en-Nas sûreleriyle ilgili söyleyeceklerimize bir başlangıç olmak üzere bu başlık altındaki rivayetlerden bazılarını buraya alacağız.

İbn Kesîr şöyle der: "İmam Ahmed b. Hanbel'in Ukbe b. Âmir'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) ile karşılaştım. Önce davranıp elini tuttum ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Mümin'in kurtuluşu ne iledir? dedim. Buyurdu ki: "Ey Ukbe! Dilini tut, evinle yetin, günahına ağla." Ukbe der ki: Sonra Rasûlullah (s.a) benimle karşılaştı. Önce davranıp elimi tutarak: "Ey Âmir'in oğlu Ukbe! Sana Tevrat'da, İncil'de, Zebur'da, ve Yüce Kur'ân'da indirilmiş olan en hayırlı üç sûreyi öğreteyim mi?" buyurdu. Dedim ki: "Allah beni sana kurban kılsın, evet; öğret. Sonra bana el-İhlâs, el-Felâk ve en-Nâs sûrelerini okuttu. Sonra şöyle buyurdu: "Onları unutma ve hiçbir geceyi bunları okumadan geçirme." Ukbe dedi ki: O sûreleri Rasûlullah unutma dedikten sonra hiç unutmadım ve onları okumadan hiçbir gece geçirmedim. Ukbe şöyle der: Sonra Rasûlullah (s.a) ile karşılaştım

önce davranıp elini tuttum ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana amellerin faziletli olanlarını haber ver, dedim. O da: "Ey Ukbe! Seninle ilişkiyi kesenlere sen ilgilen. Sana vermeyene sen ver, sana zulmedenlerden yüz çevir" buyurdu. Tirmizî bu hadisin bazı kısımlarını zühd konusunda Ali b. Yezid'den rivayet edip: "Bu hasen bir hadistir" demiştir. Ahmed b. Hanbel, başka bir yoldan Ukbe b. Âmir kanalıyla Rasûlullah (s.a)'den bu hadisin bir benzerini rivayet eder. Bu rivayeti sadece Ahmed b. Hanbel nakletmiştir.

Bu sûrelerle şifa dileme konusunda başka bir hadis: Buhârî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a) her gece yatağına girdiği zaman iki elini birleştirir sonra el-İhlâs, el-Felâk ve en-Nâs sûrelerini okuyup ellerine üflerdi. Daha sonra da iki eliyle vücudundan elinin yetiştiği yerleri sıvazlardı. Elleriyle başını, yüzünü vücudunun ön kısmını sıvazlamayabaşlardı. (Sonra vücudunun arka tarafını sıvazlardı.) Bunu üç defa tekrarlardı. Bu hadisi Sünen sahipleri Ukayl kanalıyla böylece rivayet ederler.

Başka bir hadis: Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın, Muâz b. Abdullah b. Hubeyb'in naklettiğine göre babası şöyle demiştir: Susuz ve karanlıkta kalmıştık. Bize namaz kıldıracak olan Rasûlullah (s.a)'i bekliyorduk. Rasûlullah dışarı çıktı. Elimi tutup: "Söyle" dedi. Sustum. O yine: "Söyle" dedi. Ben de: Ne söyliyeyim? diye sordum. Rasûlullah "İhlâs ve Muavvizeteyn (el-Felâk ve en-Nâs) sûrelerini sabah akşam her gün iki defa olmak üzere üçer kez oku. Bunlar sana yeter" buyurdu. Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî İbn Ebî Zi'b kanalıyla rivayet etmişlerdir. Tirmizi: Adı geçen hadis bu yönden hasen-sahih ve gariptir, der. Ayrıca Nesaî başka bir yolla bu hadisi Muâz b. Abdullah b. Hübeyb'den onun babası ve Ukbe b. Âmir'den nakledip bu hadisi ve: "Bunlar seni her şeyden korur" ifadesini zikretmiştir."

سورة الفلق مكية وخمس آيات

113- FELÂK SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 113. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci grubundaki 11. Sûredir.
Beş âyettir.
İbn Kesîr'e göre Mekke'de nâzil olmuştur.

[redacted]

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Seyyid Kutub, el-Felâk ve en-Nâs sûreleri hakkında şöyle der:

"Bu ve bundan sonraki sûre, Allah Teâlâ tarafından, önce peygamberi Muhammed (s.a)'i sonra da bütün mü'mileri gizli ve açık, bilinen ve bilinmeyen her korkunç şeyden, hem kısaca hem de detaylı bir şekilde kendi himayesine sığınmayla ilgili bir yönlendirmedir. Sanki Allah Teâlâ onlara himayesini açıp sevgi ve şefkat içinde onlara şöyle sesleniyor: "Buraya gelin, himayeme gelin içinde huzur bulacağınız güvenlik bölgenize gelin! Gelin ben çok iyi biliyorum ki sizler güçsüzsünüz, sizin düşmanlarınız vardır, çevrenizde korkunç yerler vardır. Buraya... Güvenlik... huzur ve selamet yalnız burdadır."

Âlûsî de el-Felâk sûresini sunarken şöyle der: "Bundan önceki sûrede ilâhınızla ilgili şeyler açıklanınca kâinatta ve yaratıkları içinde bulunan ve kendilerinden Allah Teâlâ'ya sığınılması gereken şerleri açıklamak üzere ondan sonra bu sûre getirildi. Bu ve bundan sonraki sûre, Beyhakî'nin ed-Delâil'inde belirtildiği gibi birlikte nâzil olmuştur. İşte bu sebeple her iki sûreye Muavvizeteyn (Sığındırıcı iki sûre) adı verilmiş ve her ikisi de (قل أعوذ) ifadesi ile başlamıştır."

el-Felâk ve en-Nâs Sûreleri ve Bunların Eksenleri

el-Bakara sûresinde bulunan ve el-İhlâs sûresinin eksenini oluşturan iki âyetin arkasından Âdem (a.s)'ın kıssası gelir. Bu kıssa şu âyetlerde anlatılır: **"Hani Rabbin meleklere: "Yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti de melekler: "Biz Seni hamd ile tesbih ve Seni takdis eder dururken, yeryüzünde fesat çıkarıp kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?" demişlerdi.** (Allah da): **"Sizin bilmediklerinizi Ben bilirim" buyurmuştu. Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti, sonra onları meleklere arzederek: "Eğer sadıklardan iseniz bunların adlarını bana söyleyin" buyurmuştu. Melekler ise: "Sana tesbîh ederiz. Bize öğrettiğinden başka bilgimiz yok. Alîm, Hakîm Sen'sin Sen" demişlerdi. Allah: "Ey Âdem! Onları adları ile kendilerine bildir" buyurmuş, Âdem de onları söyleyince: "Size demedim mi ki Ben göklerin de yerin de**

gizliliklerini muhakkak bilirim ve sizlerin neyi açıklayıp neyi gizlediğinizi de bilirim" buyurdu. Hani meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik de onlar hemen secde edivermişlerdi. Sadece İblis kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu. Ve demiştik ki: "Ey Âdem! Sen eşinle birlikte cenette kalın. Dilediğiniz yerlerde onun meyvelerinden yeyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın, yoksa ikiniz de zalimlerden olursunuz." Nihayet şeytan onları (n ayağını) cennetten kaydırdı, orada nimetlerden ayırıp uzaklaştırdı. Biz de: "Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde sizin için bir zamana kadar yerleşme ve faydalanma vardır" dedik. âdem Rabbinden kelimeler belleyip aldı, onun üzerine (Allah) tevbeseini kabul etti. Şüphesiz ki Tevvâb, Rahim O'dur, O. Dedi ki: "Hepiniz oradan inin. Eğer tarafımdan size bir hidayet gelir de kimler Benim hidayetime uyarsa artık onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir." Küfredenler, âyetlerimizi yalanlayanlar işte onlar cehennemliklerdir ve onlar ateşte temelli kalıcıdırlar." *(el-Bakara, 2/30-39)*

Bu kıssada dikkat çeken nokta, İblis'i yaptığı kötülüğe sevkeden şey Âdem (a.s)'a olan hasedidir. el-Felâk sûresi de Allah Teâlâ'nın: "**Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden**" âyetiyle sona erer. Bu sûre, sonuncusu haset ettikleri zaman hasetçilerin şerrinden sığınma olan bir takım şeylerden Allah'a sığınılmasını emreder. Bunun da Âdem (a.s) kıssası ile ilişkisi açıktır. Âdem (a.s) kıssasında dikkat çeken bir başka nokta da Allah Teâlâ'nın bizi lânetlik İblis'ten sakındırması ve onun babamız Âdem (a.s)'a verdiği vesvesenin doğurduğu çirkin sonuçları göstermesidir.

en-Nâs sûresi bize, ister insan ister cin taifesinden olsun sinsi şeytandan Allah'a sığınmayı emretmek üzere gelir. Bu süratli göz atmayla el-Felâk ve en-Nâs sûrelerinin el-Bakara sûresinde bulunan ve bu sûrelerin eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisini açıkça görüyoruz. Şimdi de Muavvizeteyn sûrelerinin önceki sûreyle ilişkisini görelim.

el-İhlâs sûresi bize Allah Teâlâ'yı, O'nun eksiksizliğini ve sıfatlarını tanıtmıştır. Muavvizeteyn sûreleri ise bize din ve dünya konusunda sakınılması gereken her şeyden Allah Teâlâ'ya sığınmayı emretmek üzere gelir. O halde Muavvizeteyn sûreleri ile önceki el-İhlâs sûresi arasındaki ilişki açıktır.

Bu iki sûreyi sunmaya başlamadan önce İbn Kesîr'in adı geçen sûrelerin tefsirine başlarken zikrettiği şeylerden bazılarını buraya alalım:

"Müslim'in Sahîh'inde Ukbe b. Âmir'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bu gece indirilmiş olan ve asla benzerleri görülmemiş olan âyetleri bilmiyor musun? Bunlar, Felâk ve Nâs sûreleridir." Bu hadisi Ahmed b. Hanbel yine Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivayet etmiş ve Tirmizî: "Hasen ve sahihtir" demiştir.

Başka bir rivayet: İmam Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiğine göre Ukbe b. Âmir şöyle demiştir: Şu dağ yollarının birinde Rasûlullah (s.a)'in hayvanını yularından tutarak çekiyorken bana: "Ey Ukbe! Binmez misin?" dedi. Ukbe: Ben binmenin günah olmasından korktum, dedi ve ilave etti: Sonra Rasûlullah (s.a) indi ve kısa bir süre ben bindim. Daha sonra o bindi ve buyurdu ki: "Ukbecik; sana insanların okuduğu en hayırlı iki sûreyi öğreteyim mi?" Ben de: Ey Allah'ın Rasûlü! Evet (öğret) karşılığını verdim. Bunun üzerine o bana; Felâk ve Nâs sûrelerini okuttu. Sonra namaz için kamet getirilip Rasûlullah (s.a) imam oldu ve bu sûreleri okudu. Daha sonra bana uğrayıp şöyle buyurdu: "Nasıl, gördün mü ey Ukbecik? Bu sûreleri her yatışında ve kalkışında oku."

Ebû Saîd'in naklettiğine göre "Rasûlullah (s.a), cinlerin ve insanların nazarlarından (Kur'ân'dan bir şeyler okuyarak) sığınırdı. Muavvizeteyn sûreleri nâzil olunca onları aldı ve diğerlerini bıraktı." Bunu Tirmizî, Nesaî ve İbn Mâce de rivayet eder ve Tirmizî: "Bu hasen ve sahih bir hadistir" der.

Nesâî'nin Abdullah el-Eslemî'den (İbn Üneys) rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) elini onun göğsüne koydu sonra: "Söyle!" buyurdu. Ben ne söyleyeceğimi bilemedim. Sonra bana yine: "Söyle!" buyurdu. Ben de: (هو الله أحد) dedim. Daha sonra tekrar: "Söyle!" buyurdu. Ben: (أعوذ برب الفلق) diyerek bitirinceye kadar sûreyi okudum. Sonra Rasûlullah bana yine: "Söyle!" buyurdu. Ben de (أعوذ برب الناس) diyerek bitirinceye kadar sûreyi okudum. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "İşte (her türlü kötülük ve şerlerden Allah'a) böyle sığın. Kullar bu sûreler gibileriyle asla (Allah'a) sığınmamışlardır" buyurdu.

Başka bir hadis: Nesâî'nin rivayet ettiğine göre Câbir b. Abdullah şöyle der: Rasûlullah (s.a) bana: "Ey Câbir! Oku!" buyurdu. Ben: Anam babam sana feda olsun ne okuyayım? dedim. O da: "Felâk ve Nâs sûrelerini oku" buyurdu. Ben de onları okudum. Sonra: "Bunları oku. (Çünkü) bunlar gibisini kesinlikle okuyamayacaksın." buyurdu.

Rasûlullah (s.a)'in bu sûreleri okuyup ellerine üfleyerek iki eliyle başını, yüzünü ve vücudunun ön kısmını sıvazladığı şeklindeki Hz. Âişe hadisi daha önce geçmişti.

İmam Mâlik'in Hz. Âişe'den rivayet ettiğine göre; Âişe (r.anhâ) demiştir ki: "Rasûlullah (s.a) rahatsızlanınca kendisine Muavvizeteyn'i okur ve üflerdi. Ağrısı şiddetlenince ona el-İhlâs, el-Felâk ve en-Nâs sûrelerini ben okur, onun bereketini umarak eliyle onu meshederdim." Bu hadisi Buhârî de rivayet etmiştir."

el-FELÂK SÛRESİ (1-5)

Beş âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Deki: "Sabahın Rabbine sığınırım.

2- "Yarattığı şeylerin şerrinden,

3- "Karanlığı bastırdığı zaman gecenin şerrinden,

4- "Düğünlere üfürenlerin şerrinden,

5- "Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝

وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثَاتِ فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝

FELÂK SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-5)

"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım." İbn Kesîr bu âyet hakkında bir çok görüş naklettikten sonra şöyle der: "İbn Cerîr der ki: Doğru olan (الفلق) kelimesinin şafağın atması anlamına geldiğini ifade eden birinci görüştür. Sahih olan da budur. Bu görüş aynı zamanda Buhârî'nin de Sahîh'inde tercih ettiği görüştür."

"Yarattığı şeylerin şerrinden." İbn Kesîr: "Bütün yaratıkların şerrinden" der.

"Karanlığı bastırdığı zaman gecenin şerrinden." Nesefî der ki: "(الغاسق) karanlığı çöktüğü zamanki gecedir, (وقب) ise gecenin karanlığının her şeye girmesidir."

"Düğümlere üfürenlerin şerrinden." Nesefî burada şöyle der: "(النفاثات) kelimesi ya, iplikleri düğümleyen ve bunların üzerine okuyup üfleyen kadınlar, ya nefisler yahut da sihirbaz topluluklar demektir. (النفث) kelimesi ise biraz tükrükle üfürmektir."

Burada ben şunları söylemek isterim: Nesefî'nin sözlerinden, müfessirlerde (النفاثات) kelimesini "nefisler" diye yorumlama eğilimi olduğunu anlıyoruz. O halde bazı kötülükleri benimsetmek yahut kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak veya kötü bir şekilde yönlendirmek için vücudun boğumlarına üfleyen kimselerden sığınmak da bu âyetin kapamına girer mi? Bunu kesin olarak söyleyemem. Fakat, ben bunun âyetin kapsamına girebileceği kanaatindeyim. Çünkü, Kur'ân bütün asırlar için geçerlidir.

"Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden." Nesefî burada der ki: "Hasedini dışa vurduğu ve hasedinin gereğini yerine getirdiği zaman hasetçinin

şerrinden. Çünkü hasedini dışa vurmadığı sürece onun haset ettiği kimseye hiçbir zararı yoktur. Aksine başkasının sevincinden dolayı kederlenmesi sebebiyle kendine zararı vardır. Hesetçi başkasındaki iyiliğe üzülen kimsedir."

Nesefî bu sûre hakkındaki sözlerini şöyle tamamlar: "Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'a sığınmanın arkasından tekrar sûrede geçen şeylerin şerrinden Allah'a sığınma, adı geçen şeylerin şerlerinin daha şiddetli olduğunu bir çeşit bildirmedir. Söze hasedle son verilmiş olması da, önce değinilen şeylerin en şerlisinin haset olduğunun bilinmesi içindir. Haset gökte İblis, yerde de Kabil tarafından Allah'a karşı işlenen ilk günahtır. Kendilerinden Allah'a sığınılacak şeylerin bazısı marife, bazısı da nekre olarak getirilmiştir. Bunlardan düğümlere üfleyenler marife getirilmiştir. Çünkü her düğüme üfleyen şerlidir. Gece nekre olarak getirilmiştir. Zira her gecede şer yoktur. Sadece bazı geceler şerlidir. Yine her hasetçi de zararlı değildir. Hatta nice hasetler vardır ki onlar güzeldir. Mesela hayır yarışındaki haset böyledir."

ANLATIM DÜZENİ

1- el-Bakara sûresinde Âdem (a.s) kıssası Allah Teâlâ'nın şu buyruğundan sonra gelir: **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyen O'dur. O her şeyi hakkıyla bilendir."** (*el-Bakara, 2/29*) Bu âyetten sonra Âdem (a.s)'ın kıssası yer alır. Bu kıssada Allah Teâlâ'nın meleklere Âdem'in halifeliği müjdelenir, eşyanın mahiyetleri sunulur, meleklere bu eşyanın isimleri sorulur. Yine o kıssada İblis'in Hz. Âdem'e haset edişine ve Hz. Âdem'e secde etmeyi reddedişine yer verilir. el-Felâk sûresi ise yaratıkların bir şerri, gecenin bir başka şerri olduğunu, üfürükçülerin bir zararı bulunduğunu açıklar. Rasûlullah (s.a)'e, sabahı aydınlatan şafağın Rabbine bütün bunların şerrinden sığınmayı emreder. Bu aynı zamanda, her müslüman için bir emirdir. Çünkü sadece O, bunların şerrinden kurtarabilir. Zira O bunların yaratıcısıdır. O şerrin ve hayrın hudutlarını en iyi bilen ve şerliden kurtarmaya yeğane kâdir olan zâttır. Öyleyse bu sûrenin kendilerinden sığınılması emrettiği şeylerle, el-Felâk ve en-Nâs sûrlerinin eksenini oluşturan âyetlerde ele alınan meseleler arasında bir ilişki vardı.

2- el-Felâk sûresi Âdem (a.s) kıssasında geçen çeşitli yönleri açıklamıştır.

Allah Teâlâ'nın yarattığı şeyler de bir şer bulunduğunun bilinmesi, bu şerrin bazı görüntülerinin tanıtılması, bunlardan kurtuluş yolunun gösterilmesi... Bütün bunlar el-Bakara sûresinde bulunan ve bu sûrenin eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisini sağlayan şeylerdir. el-Felâk sûresi eksenini oluşturan âyetleri açıkladığı gibi, eksendeki âyetlerde ele alınan şeyler de bu sûreye bir temel teşkil eder. Hasetçi İblis'in şerrinin Âdem (a.s) kıssası sırasında görülmesi bize ondan Allah'a sığınmanın zorunlu olduğunu öğretmiştir.

3- Sihirli cinler arasında bir ilişki vardır. Allah Teâlâ el-Bakara sûresinde buyurur ki: **"Ve onlar şeytanların, Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurdukları şeylerin ardına düştüler. Halbuki Süleyman asla kâfir olmadı. Sadece şeytanlar kâfir oldular. Onlar insanlara sihri öğretiyorlardı."** (*el-Bakara, 2/102*) Bu âyetten anlıyoruz ki, sihrin şeytanlar dünyası ile bir ilişkisi vardır. Bu sebeple, el-Felâk sûresi ile Âdem kıssası ve bu kıssada yer alanı lânetlik İblis'in vesvesesi arasında bulunan başka bir ilişkiyi daha kavrıyoruz. Bununla el-Felâk sûresi ile ekseni arasındaki ilişkiyi yeteri kadar açıklamış oluyoruz.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

3. Âyetle İlgili Bir Açıklama:

1- Bazı müfessirlerde, sûrede geçen (غاسق إذا وقب) ifadesini "Ay" diye yorumlama eğilimi vardır. İbn Kesîr bu görüşü ve diğerlerinin buna verdiği cevabı nakledip şöyle der:

"Bu görüş sahiplerinin dayanağı İmam Ahmed b. Hanbel'in Hâris b. Ebî Seleme'den naklettiği şu rivayettir: Âişe (r.anha) der ki: Rasûlullah (s.a) elimden tutup doğduğu zaman Ay'ı gösterdi ve: "Tutulduğu zaman şu Ay'ın şerrinden Allah'a sığın" buyurdu. Bu hadisi Tirmizî ve Nesâî Sünenlerindeki tefsir bölümünde rivayet etmişlerdir. Tirmizî; bu, hasen ve sahih bir hadistir, der. Tirmizî'nin rivayetindeki ifade şöyledir: "Bunun şerrinden Allah'a sığın. Çünkü bu, tutulduğu zaman Ay'dır." Nesâî'nin rivayetindeki ifade de şöyledir: "Bunun şerrinden, tutulduğu zaman bu Ay'ın şerrinden Allah'a sığın." Birinci görüş taraftarları: (الغاسق), girdiği zaman gecenin alâmetidir, derler. Bu bizim görüşümüze aykırı değildir. Çünkü Ay gecenin alâmetidir. Ay'ın geceden başka hâkimiyetini göstereceği zaman yoktur. Yıldızlar da böyledir. Onlar da ancak geceleyin parlar. Bu görüş de, sonuçta bizim dediklerimize dayanır. En iyisini Allah bilir."

Rasûlullah'a Büyü Yapılması:

2- **"Düğümlere üfürenlerin şerrinden"** âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Mücâhid, İkrime, Hasen ve İbn Tâvus'un naklettiklerine göre onun babası şöyle demiştir: "(İşe büyü karıştırılırsa) sirke, yılan sokması ve delileri okuyarak tedavi etmekten daha yakın hiçbir şey yoktur." Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: Cebrâil (a.s) peygamber (s.a)'in yanına gelip: "Ey Muhammed, rahatsızlandın mı?" dedi. Peygamber (s.a) de: "Evet" buyurdu. Bunun üzerine Cebrâil dedi ki: "Sana ızdırıp veren her hastalıktan, her hasetçinin ve nazarın şerrinden seni Allah'ın adını okuyarak tedavi ederim. Allah sana şifa versin." Belki de bu Rasûlullah (s.a)'e büyü yapıldığı za-

manki rahatsızlığı idi. Daha sonra Allah Teâlâ O'na afiyet ve şifa vermiş, yahudilerden olan hasetçi ve büyücülerin tuzağını kendi başlarına dolamış; onları, kurmuş oldukları düzenleri içinde helak ve rezil etmiştir.

Buhârî'nin Sahih'indeki Tıp bahsinde rivayet ettiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a)'e büyü yapılmıştı. Öyle ki o hanımlarının yanına gelir fakat onlarla birleşemeyecek sanırdı." Süfyân der ki: Durum böyle olunca bu büyü büyülerin en şiddetlisidir. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Ey Âişe! Biliyor musun? Allah Teâlâ hakkında bilgi istediğim konuda bana cevap verdi. Bana iki kişi geldi. Biri başucuma diğeri de ayak ucuma durdu. Baş ucumda duran diğerine: "Adamın nesi var?" dedi. O: "Büyülenmiş" karşılığını verdi. Öbürü: "Kim büyülemiş?" diye sordu. O da: "Züreyk oğullarından yahudilerin müttefiki olan bir adam, Lebid b. Es'am. Bu münafıktı" cevabını verdi. Öbürü: "Büyüyü neye yapmış?" dedi. O: "Bir tarak ve taranma sırasında dökülen saça" dedi. Öbürü: "Büyü nerede?" diye sordu. O: "Erkek bir hurma çiçeğinin kapcığı içinde ve zervan kuyusunun dibindeki taşın altında" diye cevap verdi. Hz. Âişe der ki: Rasûlullah o kuyuya gitti ve onu çıkardı. Sonra Hz. Âişe'ye: "İşte bu bana gösterilen kuyudur. Suya sanki bahçedeki hurma ağaçları da şeytan başları gibi (görünüşü kötü) idi. Sonunda büyü çıkarıldı. Bunun üzerine ben Rasûlullah'a: "Hanımlarına yaklaşabilmek için tedavî olmaz mısın?" dedim. Buyurdu ki: "Allah bana (bu büyünün) şifasını vermiştir. Ben insanlardan hiç kimseyi kötülüğe teşvik etmekten hoşlanmamam."

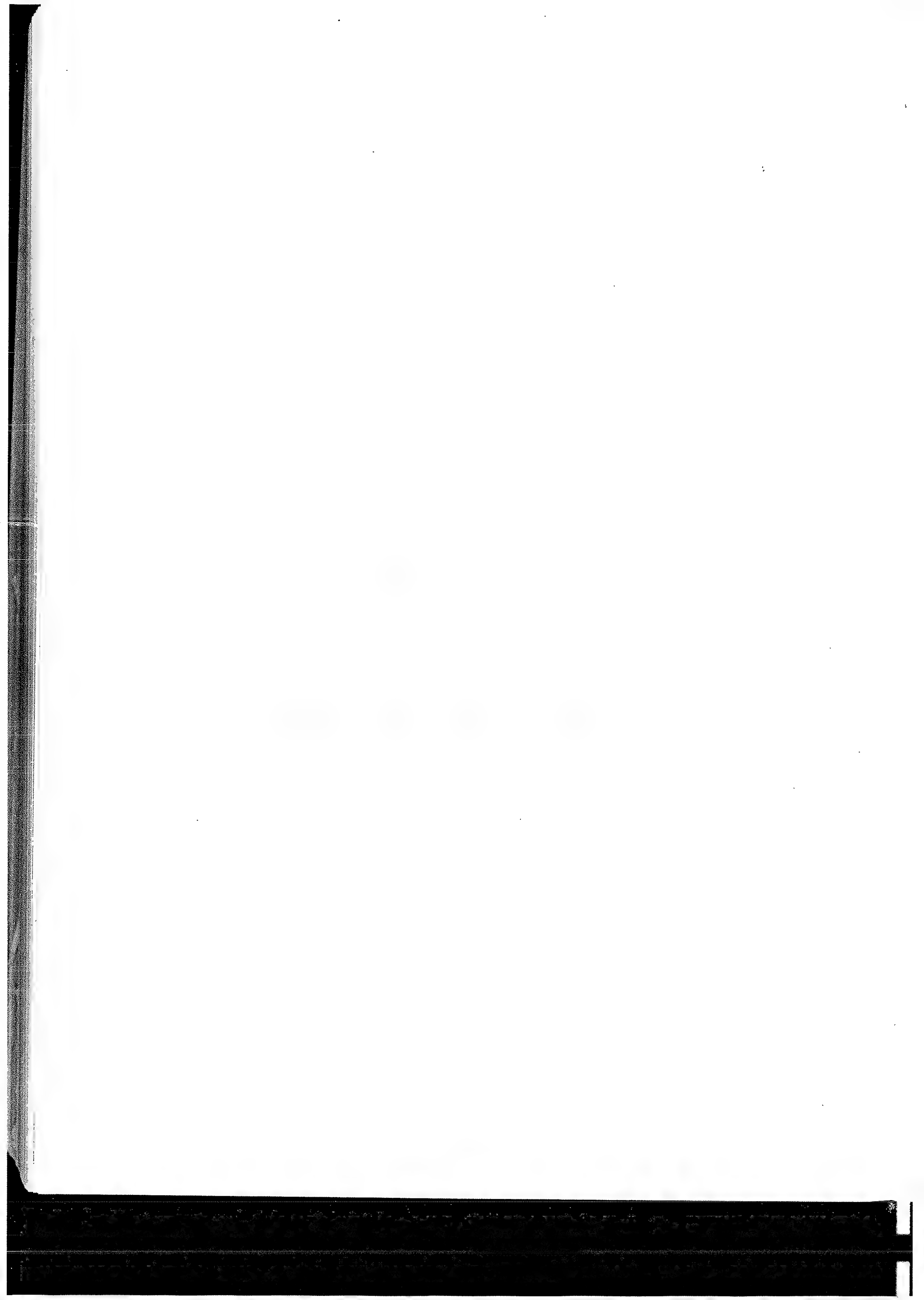
Buhârî bu hadisi başka bir senetle de nakleder. Bu rivayette Hz. Âişe şöyle der: "... Öyle ki Rasûlullah'a yapmadığı bir şey yaptı gibi gösterildi. (Yani hanımlarına yaklaşmak ister fakat büyü onu engellerdi.)". Bu rivayette hadisin sonunda şu ifade de vardır: "Peygamber emretti de kuyu gömüldü." Buhârî bu hadisi Hişâm b. Ebi'z-Zinâd ve el-Leys b. Sa'd'den de rivayet ettiğini belirtir. Bu hadisi Müslim de Ebû Üsâme, Hammâd b. Üsâme ve Abdullah b. Nümeyr kanalıyla rivâyet eder. Ahmed b. Hanbel ise Affân, Vehb ve Hişâm kanalıyla nakleder. Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den rivayetle şöyle der: "Rasûlullah (s.a) altı ay (hanımlarına) yaklaşmak ister fakat yaklaşamayacak sanırdı. Nihayet ona iki melek geldi. Bunlardan biri başucuna, öbürü ayak ucuna oturdu. Sonra bunlardan biri diğerine: "Bunun nesi var?" dedi. Diğeri: "Büyü yapılmış" karşılığını verdi. O: "Buna kim büyü yapmış?" diye sordu. Diğeri: "Lebîd b. el-Es'am" dedi." ve hadisin kalan kısmını zikretti."

[redacted]

سُورَةُ النَّاسِ مَدَنِيَّةٌ وَسِتُّ آيَاتٍ

114- NÂS SÛRESİ

Mushaftaki Sıralamaya Göre 114. Sûredir.
Mufassal Sûreler Kısmının On Beşinci Grubundaki On İkinci sûredir.
Altı âyettir.
(İbn Kesîr'e göre Medine'de nâzil olmuştur.)

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Rasûlüne, âile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz; bizden kabul buyur. Çünkü sen duaları işiten, her şeyi bilensin.

GİRİŞ

Daha önce en-Nâs sûresinin eksenini, bu eksenle ve önceki sûreyle ilişkisini belirttik. Şimdi sûreyi sunmaya başlayalım.

en-NÂS SÛRESİ (1-6)

Altı âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- De ki: "İnsanların Rabbine sığınırım,

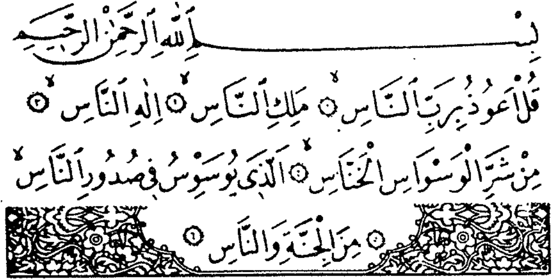
2- "İnsanların melikine,

3- "İnsanların İlâh'ına,

4- "O sinsi şeytanın şerrinden.

5- "Ki o insanların göğüslerine hep vesvese verir.

6- "Gerek cinlerden olsun, gerek insanlardan."

NÂS SÛRESİNİN TEFSÎRİ (1-6)

"De ki: İnsanların Rabbine sığınırım." Nesefî: "Onları yetiştiren ve durumlarını düzelten Rabbine" der. **"İnsanların melikine."** Yani onların sahibine ve işlerini idare edene: **"İnsanların İlâh'ına."** Onların ibadet ettiği varlığa. **"O sinsi şeytanın şerrinden."** Âyette geçen (الوسواس) kelimesi şeytan demektir. Nesefî: "Vesvese, gizli ses, (الخناس) ise, Allah anıldığı zaman geri geri çekilme âdeti olan anlamınadır" der. **"Ki o insanların göğüslerine hep vesvese verir."** Yani göğüslerinde bulunan kalplerine. **"Gerek cinlerden olsun gerek insanlardan."** Nesefî burada şöyle der: "Bu son âyet, önceki âyette geçen "vesvese veren" ifadesini şeytanın cin ve insan nevilerinden olmak üzere iki kısım olduğunu belirterek açıklamaktadır."

Bu sûre hakkında İbn Kesîr şöyle der: "Bunlar Aziz ve Celil olan Rabbin sıfatlarından üçüdür: Rablık, hükümranlık ve ilâhlık. O, her şeyin Rabbi,

hükümranı ve ilâhıdır. Bütün şeyler O'nun yaratığı, O'nun kulu ve kölesidir. Allah Teâlâ sığınmak isteyenlere sinsi şeytanın şerrinden bu vasıfları taşıyan ilâha sığınmalarını emretmektedir. Bu şeytan insanlar için görevlendirilmiş olan şeytandır. Hiçbir âdemoğlu yoktur ki, onun kötülükleri kendisine güzel gösteren ve onu helâka düşürme konusunda elinden gelen gayreti geri bırakmayan bir takipçisi olmasın. Bundan korunabilen ancak Allah'ın koruduğu kimselerdir."

ANLATIM DÜZENİ

1- el-Bakara sûresindeki Âdem (a.s) kıssası Allah Teâlâ'nın şu buyruğu ile sona erer: "**Küfredenler, âyetlerinizi yalanlayanlar işte onlar cehennemliklerdir. Ve onlar ateşte ebedî kalıcıdırlar.**" (*el-Bakara, 2/30*). el-Bakara sûresindeki Âdem kıssasında şeytanın verdiği vesvesenin tehlikesini gördük. en-Nâs sûresinde ise bir takım cin ve ins şeytanlarının bulunduğunu öğrendik. Bu şeytanlar, el-Bakara sûresindeki Âdem kıssasının sonunda adları geçen kâfirlerdir. Allah Teâlâ bize, her iki cins şeytanların şerrinden Rab, melik ve ilâh olarak kendisine sığınmayı emretmiştir. O halde bu sûrenin el-Bakara sûresinde yer alan ve eksenini oluşturan âyetlerle ilişkisi açıktır.

2- Allah Teâlâ'nın insanların Rabbi, hükümranı ve ilâhı oluşunun, Allah'ın içinde insanların ve cinlerin şerrinden kendisine sığınılmasını emrettiği sûrede zikredilmesi bu nitelikte sadece kendisi olduğunu ve yalnız kendisinin vesvese verenlerin şerrinden koruyacağını bildirir.

TAMAMLAYICI BİLGİLER

Muavvizzeteyn Sûrelerini Okuyup Üflemek:

1- Daha önce görmüş olduğumuz, Rasûlullah (s.a)'in el-Felâk ve en-Nâs sûrelerini okuyup üflemesi konusuyla ilgili olarak Nesefî şöyle der: "Bu sebeple müslüman bilginler Allah'ın kitabından ve Rasûlunün sözlerinden bir şeye okuyup üflemeyi caiz görmüşlerdir. Süryanice, İbranice ve Hintçe değil. Çünkü bunlara inanmak da güvenmek de helâl değildir."

Şeytanların Vesvesesi:

2- Cin ve ins şeytanlarının verdiği vesvese konusunda söylenen sözlerle ilgili olarak İbn Kesîr, her insanın kendisine vesvese veren bir şeytanı olduğunu bildirir. İbn Kesîr bu görüşü pekiştirmek üzere de şunları söyler:

"Sahih bir hadiste buyrulur ki: "Her birinizle görevli bir takipçi vardır." Oradakiler: Seninle de mi ey Allah'ın Rasûlü? dediler. Rasûlullah (s.a): "Evet. Ancak ona karşı Allah bana yardım etti de o müslüman oldu. Bundan dolayı o bana hayırdan başka bir şey emretmez." buyurdu.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Enes'ten şöyle nakledilmiştir: Safiyye Rasûlullah (s.a)'i îtikâfta iken ziyaret eder. Rasûlullah da Safiyye'yi evine götürmek için geceleyin onunla birlikte dışarı çıkar. O sırada Ensâr'dan iki adam onunla karşılaşır. Bu iki adam Peygamber (s.a)'i görünce koşarlar. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yavaş olun bakalım. Yanımdaki kadın Huyey'in kızı Safiyye'dir" buyurur. Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü biz Allah Teâlâ'yı (Rasûlünün uygun olmayan bir davranışta bulunmasından) tenzih ederiz" derler. Bunun üzerine Peygamber (s.a): "Doğrusu şeytan âdemoğlunun vücudunda kan gibi dolaşır. Ben sizin gönlünüze şeytanın herhangi bir şey yahut herhangi bir kötülük atmasından korkarım" der.

Hafız Ebû Ya'lâ el-Mevsilî der ki: Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur: "Şüphesiz şeytan yularlarını âdemoğlunun kalbi üzerine koymuştur. Âdemoğlu Allah'ı anarsa o geri çekilir, şayet Allah'ı unutursa onun kalbini yutar. İşte bu (الوسواس الخناس) sinsi şeytandır." Bu rivayet gariptir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Temîme'den onun da Rasûlullah'ın bindiği hayvanın terkisinde bulunan kimseden rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Peygamber (s.a)'in eşeği sürçtü. Ben de: Kahrolsun şeytan, dedim. Bunun üzerine Peygamber (s.a): "Kahrolsun şeytan deme. Çünkü sen kahrolsun şeytan dediğin zaman o büyür ve; kendi gücümle onu yere çarptım, der; (بسم الله) dediğin zaman küçülür, hatta sinek gibi olur" buyurdu. Bu hadisi sadece Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Bu rivayetin senedi sağlam ve kuvvetlidir. Bu hadis, kalp ne zaman Allah'ı zikrederse şeytanın küçülüp yenik düştüğüne, Allah'ı zikretmediğinde de büyüyüp üstün geldiğine delâlet etmektedir.

Yine İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Doğrusu sizden biri mescidde bulunduğu zaman şeytan gelip ona adamın hayvanına sakinleştirerek hâkim olduğu gibi hâkim olur. Onu yatıştırınca da çenesinin altından başına yular geçirir yahut ağzına gem vurur." Ebû Hureyre dedi ki: "Siz bunu görüyorsunuz. Başına yular geçirileni eğilmiş bir halde görürsün. O Allah'ı zikredemez. Ağzına gem vurulana gelince o da ağzını açmıştır, Allah Teâlâ'yı zikredemez." Bu hadisi de yalnız Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir."

Sinsi Şeytan (Âyet 4):

3- "**Sinsi şeytan**" âyetiyle ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Saîd b. Cübeyr, "**sinsi şeytan**" âyeti hakkında İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: Şeytan âdemoğlunun kalbinin içine yerleşmiştir. O yanıldığı veya dikkatli olmadığı zaman vesvese verir. Allah'ı zikrettiği zaman geri kaçar. Mücâhid ve Katâde de böyle demişlerdir. Mutemir b. Süleyman

babasının şöyle dediğini nakleder: Bana, vesveseci şeytanın sevinçli ve kederli anlarında âdemoğlunun kalbine fısıldadığı Allah'ı zikrettiği zaman da geri çekildiği anlatıldı. Avfî de İbn Abbas'ın (الوسواس) kelimesinin: İnsana emir veren, emrine itaat edildiği zaman geri çekilen şeytan anlamına gelir, dediğini rivayet etmiştir."

İnsan ve Cin Şeytanlarının Şerrinden Sığınmak (Âyet 6):

4- "**Gerek cinlerden olsun gerek insanlardan**" âyeti ile ilgili olarak İbn Kesîr şöyle der:

"Denildi ki: "**Gerek cinlerden olsun gerek insanlardan**" âyeti, bir önceki âyette geçen "**İnsanların göğüslerine hep vesvese veren**"in insanlardan ve cinlerden olduğunu açıklamaktadır. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurur: "**Aldatmak için birbirlerine cazip sözler fısıldayan cin ve insan şeytanlarını her peygambere düşman yaptık**" (*el-En'âm, 6/112*). Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel Ebû Zerr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a) mescidde iken onun yanına gelip oturdum. Rasûlullah: "Ey Ebâ Zerr! Namaz kıldın mı?" buyurdu. Ben: Hayır, dedim. O: "Kalk namaz kıl" buyurdu. Bunun üzerine kalkıp namaz kıldım, sonra tekrar oturdum. Rasûlullah (s.a): "Ey Ebâ Zerr! İnsan ve cin şeytanlarının şerrinden Allah'a sığın" buyurdu. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsan şeytanları da var mı? O: "Evet (var)" buyurdu. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Namaz? O: "Konulan emirlerin en hayırlısıdır. Dileyen az dileyen de çok kılar" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Oruç? dedim. O: "Yeterli bir farzdır. Allah katındaki mükâfatı daha fazladır." Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Sadaka? Rasûllullah: "Kat kat mükâfatı vardır." Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi sadaka daha efdaldir? Rasûlullah (s.a): "Malı az olanın zorlanarak verdiği sadaka yahut herhangi bir fakire gizlice verilen sadaka" buyurdu. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi peygamber ilk peygamberdir? O: "Âdem" buyurdu. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! O peygamber miydi? O: "Evet, kendisine vahiy gelmiş bir peygamberdi" buyurdu. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Rasûllerin sayısı kaçtır? O: "Üçyüzon küsur. Büyük bir topluluk" buyurdu. Başka bir defasında da: Üçyüz onbeş " dedi. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana indirilenlerin hangisi daha büyüktür? O: "Âyetü'l-Kürsî" buyurdu. Bu hadisi Nesâî Ebû Ömer ed-Dımeşkî'den rivayet etmiştir. Aynı zamanda bu hadisi Ebû Hâtim b. Hibbân Sahih'inde başka bir yoldan ve başka uzun bir ifadeyle rivayet etmiştir. En iyisini Allah bilir.

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam, Peygamber (s.a)'in yanına gelip dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlu! İçimden bir şey geçiriyorum ki gökten düşmem bana onu söylemekten daha iyidir. Bunun üzerine Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: "Allahu Ekber! Allahu Ekber! Onun günah tuzağını vesveseye çeviren (günah işleme isteğini vesvese

aşamasında bırakan) Allah'a hamdolsun." Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî, Mansûr'dan rivayet etmişlerdir. Nesâî, A'meş'i de zikreder. Bunların her ikisi de bu hadisi Ebû Zerr'den nakleder.

On Beşinci Grub Hakkında Son Söz

On Beşinci Grubun, el-Bakara sûresinin, Âdem kıssasının sonuna kadarki kısmına kapsamlı bir açıklama getirdiğini gördük. el-Bakara sûresinin bu kısmı, içinde temel ve ana konuların ve ana yolun sunulduğu bir bölümdür. Yine bu grubu meydana getiren sûrelerin birbirleriyle ilişkilerini ve kendi aralarında manayı nasıl tamamladıklarını, bunların hepsini gördük. Hamd alemlerin Rabbi Allah'a aittir.

KUR'ÂN'IN GENEL ANLATIM DÜZENİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

el-Fâtiha sûresinin Kur'ân'da ele alınan konuları özetle belirtildiğini gördük. el-Bakara sûresi de iki yolu açıklamak üzere gelmiştir. Kendilerine nimetler verilenlerin yolu, gazaba uğrayanların ve dalâlete düşenlerin yolu. el-Bakara sûresinin ilk 39 âyeti; hidayet ve sapıklık konusundaki ana meselelerden söz etmek için gelmiştir.

Sonra bu 39 âyette ele alınan meselelerden herhangi birine hizmet etmek üzere sûrenin kalan kısmı gelir. Bundan sonra da 24 Kur'ân grubu gelir. Her grup, el-Bakara sûresinde geliş sırasına göre bu sûrede söz konusu edilen meseleleri, daha önce hüküm ve detaylarını gördüğümüz şekilde açıklar. Her açıklama ve her sûrede bir yenilik bulunduğunu da gördük.

Baş taraflarda Kur'ân'ın dört kısma ayrıldığını görmüştük: Tıvâl, Miûn, Mesânî ve Mufassal. Yine bu kısımlardan her birinin ve bu kısımların tümünün birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu da görmüştük.

Birinci kısmın el-Bakara sûresinde ve tek gruptan oluştuğuna ve bunun başından sonuna kadar el-Bakara sûresini açıkladığına değinmiştik. Daha sora Miûn kısmının, üç gruptan oluştuğunu ve her grubun el-Bakara sûresini başından itibaren bir yerine kadarki bölümünü açıkladığını söylemiştik. Bunun peşinden Mesânî kısmı gelir. Bu kısımda beş grup vardır. Her grup, el-Bakara sûresini baştan, itibaren açıklamanın varabildiği sınırın değişikliğine göre; bu sûrenin herhangi bir âyetine kadar olan bölümünü açıklar. Arkasından Mufassal kısmı gelir. Bu kısımda da onbeş grup vardır. Her grup el-Bakara sûresini başından itibaren herhangi bir yerine kadar açıklar. İşte böylece el-Bakara sûresi, açıklama üstüne açıklama olmak üzere 24 kez açıklanmıştır. Özellikle bu sûrenin ilk âyetleri gruplar sayısınca açıklama payını almıştır.

Her grup el-Bakara sûresindeki ana meseleleri açıklamasına rağmen bazı grupların sekiz kısım kadar sürdüğünü, bazılarının ise bir sayfayı bile geçmediğini gördük. Bunun hikmeti, her insanın vaktinin, boş zamanlarının, kabiliyetinin ve hafızasının elverdiği kadarıyla ana meseleleri düşünme payını aldığı gibi, haline göre Kur'ân'ı ezberlemek, okumak ve düşünmekten de nasibini almasıdır. Bununla birlikte eşyanın hakikatini olduğu gibi öğrenmek isteyen kimseler, Kur'ân'ın bütünüyle okunması ve üzerinde düşünülmesi gerektiğini göz önünde bulundurmalıdır.

"Sana her şeyi açıklayan ve müslümanlara doğruyu gösteren bir rehber, rahmet ve müjde olarak Kur'ân'ı indirdik." (*en-Nahl, 16/89*).

BU TEFSİR HAKKINDA SON SÖZ

Bu tefsir, yöntemde esas dizisinin bir bölümüdür. Bu dizi üç kısımdan meydana gelmektedir:

Birinci kısım: Tefsirde Esas,

İkinci kısım: Sünnet ve Sünnetin Fıkhında Esas,

Üçüncü kısım: Nasları Anlama Kaidelerinde Esas.

Sözü fazla uzatmamak için birçok konuda sözü, yahut bu konulardaki açıklamayı sonraya bıraktım. Çünkü onlara sünnet kısmında mutlaka yer verilecektir. Şöyle ki, yeri geldiği zaman bir şeyi Kitap ve Sünneti sıradan okuyan kimselerin ihtiyacını karşılayacak kadarıyla belirtmeye çalıştım. Birçok hususu ikinci kısma bırakmamın nedeni, bu tefsirde hedeflemiş olduğum noktaları ortaya koymaktır. Bu noktalar da şunlardır:

1- Kur'ân-ı Kerim'deki sûrelerin tertibiyle ilgili kapsamlı kaideyi açıklayan ve ilk defa ileri sürülen bir nazariye içinde Kur'ân-ı Kerim'deki ve tek tek her sûredeki bütünlüğü ortaya koymak.

2- Kur'ân'daki i'câzı ve bu i'câza uygun bir şekilde gelen mûcizeleri ortaya koymak. İ'câz, bütün Kur'ân'ın ortak özelliğidir. Bu i'câz temeline ek olarak Kur'ân'da pek çok mûcizeler daha vardır. Allah'a hamdolsunki bütün bunları ortaya koymaya uğraştım. Bunlar mü'minin imanının artması içindir.

Kur'ân'ı incelemesine rağmen tefsir okuyanlar çoğu zaman belâğî nüktcler, i'rab, çeşitli görüşler ve zayıf rivayetler arasında imanın gelişmesini hissetmeyecek şekilde kaybolur gider. Bazı bozuk rivayetler ise, imanı zayıf olanlarda yahut ilimde derinleşmemiş bulunanlarda birtakım vesveselere neden olur. Bu tefsirde sözün, sadece ilk nesil içinden isteyenlere tefsirin sunulduğu biçimde tefsir denilen şeye yönelik olmasına gayret ettim. Kim bunlardan başka şeyler arzu ederse önünde kaynaklar çoktur. Doğrusu insan bazı tefsirleri okuduğunda, zaman zaman tefsir okumakla varmak istediği hedefin

özünden kendisini uzaklaştıran bir dağınıklık hissediyor. Buna bağlı olarak da kendini tam mânasıyla tefsire veremiyor. Bu tefsirde işte bu nokta da göz önüne alınmıştır.

3- Her asrın kendine ait verileri vardır. Bunlar o asırda yaşayanlara Allah'ın Kitabı'nda bulunan birçok mânaya ufuklar açar. Aslında bu durum şu âyetin ifade ettiği bir gerçektir: **"Onun hak olduğu apaçık meydana çıkıncaya kadar delillerimizi onlara hem dış dünya da hem de kendi içlerinde göstereceğiz."** (*el-Fussilet, 41/53*)

Bizim asrımızın da yeni verileri vardır. Âyeti lafızlarının verdiği kapsamı ve mânasının dışına çıkarmıyacak şekilde gücümün yettiği kadar bundan faydalanmaya gayret ettim. Hiçbir zorlama ve sapma sözkonusu değildir.

4- Yine gücümün yettiği oranda normal kültür almış kimsenin anlayabileceği şekilde Kur'ân'ı sunmaya uğraştım. Bununla birlikte Allah'ın Kitabı'nın anlaşılmasına yarayan çeşitli tamamlayıcı bilgileri de yakalamaya çalıştım.

5- Birçok ahkâm âyetinde müctehid imamların anladıkları mânayı büyük ölçüde sunmaya çalıştım. Fakat kısaca, delillendirmeden ve tartışmaksızın. Çünkü bunların yeri bu dizinin ikinci kısmı olan "Sünnet ve Sünnetin Fıkhında Esas" kitabıdır.

6- Müslüman Ümmetin temellerini oluşturan yahut pratik hayatına dayanak teşkil eden veya çağdaş İslâmî emelin kendisinden kaynaklandığı esaslardan çoğunu ortaya koymak.

Belki okuyucunun dikkatini bizim teferruattan ve bu dalda ihtisası olmayanları ilgilendirmeyen her şeyden uzaklaştığımız an çekebilir. Fakat Kur'ân'ın özelliklerini açığa çıkarmaya, eğitim konusuna gücümüz ölçüsünde hakkını vermeye ve birçok meseleyi genel çerçevesi içine oturtmaya çalıştığımız hususu da okuyucunun dikkatini çeker.

Şüphesiz bunları hedeflemek birçok konuda geniş bilgi vermeyi engelledi ve pekçok şeyden bizi vazgeçirdi. Bu tefsiri okuyanın yeni bir intiba ve yeni bir anlayışa sahip olması ve bunların, Kur'ân'ın bütün yeryüzüne hâkim olmasını sağlamak üzere sürekli bir cihada ve Allah yolunda istikrarlı ve sağlam bir yürüyüşe doğru hareket noktası teşkil etmesi bizim için yeterlidir.

Allah'a andolsun ki ben bu tefsiri herhangi bir yanlış, sapık ve Allah'ın Kitabı'nı zorlayıcı anlayıştan korumaya çalıştım. Buna rağmen farkına varamadığım bir şey olmuşsa Allah'tan bağışlanma diliyorum.

Allah Teâlâ'nın sıfatları ile ilgili âyetlerin tefsirinde ilimde derinleşmiş

olmadıkça hiç kimsenin bu konuda söylenenlerin boyutlarını kavrayamayacağına olan imanımdan dolayı, kendimi İbn Kesîr'in zikrettiği hudutlar içinde kalmaya zorladım. Böyle bir tefsirde bu konuda sözü uzatmak bazı okuyucuların yanlış anlamalarına sebep olabilir. O yüzden ben bu konuda İbn Kesîr'in dedikleriyle yetindim. Onun söyledikleri hepsini kapsar ve herkese yeter.

Kur'ân'ı incelemek isteyenler arasındaki birçok grup içinde yapmış olduğum araştırma sırasında bazılarını dikkatlerden kaçan faydalı bilgilerin ve ince nüktelerin ilgilendirdiğini; bazılarının ilgisini anlatım düzeniyle alâkalı inceliklerin, âyet ve sûreler arasındaki ilişkilerin, diğer bazılarının ilgisini ise sadece mümkün olan en kısa çerçeve içinde harfî mânayı öğrenmenin çektiğini gördüm. Bu sebeple sözlerimi harfî mâna, anlatım düzeni, tamamlayıcı bilgiler bölümlerine ayırdım. Ta ki hepsini arzu eden hiçbir şeyi kaçırmasın, bunlardan belirli birini arzu eden de onu bağımsız bir başlık altında bulsun.

Temel olarak dört tefsire dayandım:

İbn Kesîr Tefsiri,

Nesefî Tefsiri,

Âlûsî Tefsiri,

Fî Zilâli'l-Kur'ân Tefsiri.

İnanıyorum ki, bu tefsirlerden elde edilecek bilgiler normal bir okuyucunun ihtiyaç duyduğu şeyleri en geniş ölçüde karşılar. İbn Kesîr genelde Kur'ân'ı Kur'ân'la ve rivayetle tefsir eder. Nesefî, harfî mânaya önem verir. Bu iki tefsir nerdeyse kendilerinden önceki tefsirlerin bütün özelliklerini taşırlar. Âlûsî ve Seyyid Kutub'un tefsirleri ise son zamanlarda yazılan iki tefsirdir. Bunlardan birincisi klasik, ikincisi ise çağdaş bir ifadeyle Kur'ân'ı açıklar. Görüldüğü gibi bu dört tefsire dayanmakla asırlar boyunca yazılmış olan tefsir kitaplarından elde edilebilecek faydaları bir ölçüye kadar toplamış oluyorum.

Daha önce de belirttiğim gibi okuyucunun Kur'ân hakkında öğrenmek istediği başka herhangi bir şeyi Kur'ân kütüphanelerinde bulabileceğine güvenerek ben sadece tefsirle doğrudan ilişkisi olan şeyleri zikrettim. Bu dünyada Kur'ân kadar kendisine hizmet edilen başka hiçbir kitap yoktur. Öyleki, nerdeyse Kur'ân kütüphanelerindeki kitapları saymak imkânsızdır. Kur'ânla alâkalı hiçbir konu yoktur ki o hususta onlarca kitap bulunmasın. İ'rabı, belâğatı, fıkhî hükümleri, âyetlerinin tefsiri, i'câzı, nüzûl sebepleri ondaki nâsih ve mensûhlar ve diğerleriyle ilgili kitaplar. Bu sebeple himmetim,

okuyucuya, Kur'ân'ın anlaşılması ve anlatılmasıyla doğrudan ilişkili olan şeylere yönelik oldu.

Şayet bunu isteyerek yapmasaydım zorunlu olarak yapacaktım. Çünkü bunun dışında bir şey arzu etseydim, tefsir sadece belirli sayıda insanlara faydalı olacak bir genişliğe ulaşırdı.

Şimdi yöntemde esas dizisinin ikinci kısmına geçeceğiz. Hamd ve minnet sadece Allah'a aittir.

el-Esâs fi't-Tefsîr
BURADA SONA ERDİ